

87, 25 / 4391
18
QL671
.A65
*

FOR THE PEOPLE
FOR EDVCATION
FOR SCIENCE

LIBRARY
OF
THE AMERICAN MUSEUM
OF
NATURAL HISTORY

5923 (4391)
:8

AQUILA.

A MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT FOLYÓIRATA.

PERIODICAL OF ORNITHOLOGY. * JOURNAL POUR ORNITHOLOGIE.

ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE.

SZERK. — REDACT.

HERMAN OTTÓ.

JAHRGANG III. ÉVFOLYAM

1896.

CUM TAB. 2 COLORATIS.

BUDAPEST.

A MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT KIADVÁNYA.

1896.

22591

TARTALOM. — INHALT.

HERMAN O.:	Éles határok és látszólagos megkésések, ezek jelentősége a madarak tavaszi vonulásában	Scharfe Grenzen und scheinbare Verspätungen, ihre Bedeutung für den Frühlingzug der Vögel	1
GAAL GÁSZTON:	A madárvonulás Magyarországon az 1895. év tavaszán.	Der Vogelzug in Ungarn während des Frühjahrs 1895	7
	Első rész:	Erster Theil:	
	A magyarországi megfigyelő hálózat s munkálkodásának eredménye 1895-ben	Ungarns Beobachtungs-Netz und dessen Beobachtungen im Jahre 1895	7
	Második rész:	Zweiter Theil:	
	Feldolgozás	Bearbeitung	41
HEGYFÖKY K.:	Meteorológiai adatok az 1895. évi tavaszi madárvonulási jelentéshez	Meteorologische Angaben zum II. Jahresberichte über den Frühjahrszug der Vögel im Jahre 1895	117
DR. HELM T.:	Tavaszi megfigyelések a frohburgi tavakon	Frühjahrsbeobachtungen an den Teichen von Frohburg	124
CHEKREL:	Költőzködő madarak tavaszi megjelenése Kőszegen	Die Frühjahrs-Ankunft der Zugvögel in Kößeg (Güns)	126
MIDDENDORFF:	A távolból	Aus der Ferne	136
UHLIG T.:	Telélő húrjek a Fertő déli partján	Überwinternde Wachteln am südlichen Ufer des Neusiedler-Sees	138
SZALAY L. E.:	Korai adatok a <i>Vanellus cristatus</i> L. tavaszi vonulásában	Frühe Daten im Frühlingzuge des <i>Vanellus cristatus</i> L.	139
M. O. K.	Az ezredév	Das Jahrtausend	141
M. O. K.	Személyváltozás	Personalveränderung	141
M. O. K.	Okleveleink	Unsere Diplome	141
Elismerés		Anerkennung	142
A hasznos és káros madarakról szóló munka		Das Werk über nützliche und schädliche Vögel	142
	Personalia		142
	Necrologus		144
A M. O. Központhoz érkezett nyomtatványok jegyzéke:		An die M. O. C. eingelangte Schriften:	
Ajándékok		Geschenke	144
Cserepéldányok		Tausch-Exemplare	147
HERMAN O.:	Petényi J. Salamon hagyatéka. Bevezetés	J. Salamon v. Petényi's ornithologischer Nachlaß. Einleitung	149
CSORGEY T.:	<i>Pastor roseus</i> , LINN. Pásztormadár. PETÉNYI SAL. J. hagyatékából feldolgozva	<i>Pastor roseus</i> , L. Der Rosenstaar. Aus dem handschriftlichen Nachlasse J. S. Petényi's bearbeitet	161
PRAŽAK J. P.:	Az <i>Acrocephalus palustris horticolus</i> NAUM.-ról	Ueber <i>Acrocephalus palustris horticolus</i> Naum.	187
RZÉHAK EM.:	A seregély (<i>Sturnus vulgaris</i> , L.) érkezési középszáma Morvaországra nézve	Der mittlere Ankunftsstag des Staares (<i>Sturnus vulgaris</i> , L.) für Mähren	197
DR. MADARÁSZ:	A <i>Baldamus</i> fűjről	Die <i>Baldamus</i> -Wachtel	206
DR. ALMÁSY GY.	Néhány adat Magyarország Orniséhez	Einige Notdena zur Ornise Ungarn's	209
BR. D'HAMONVILLE:	A madarak vonulása Manonville-ben	Passage des oiseaux à Manonville	216
CZYNK EDE:	A nádi fülesbagoly (<i>Asio accipitrinus</i>) fészkeléséről Fogarasmegyében	Die Sumpfohreule (<i>Asio accipitrinus</i>) als Brutvogel im Fogaraser Comitat	223

CERVA FRIGY.	Az <i>Asio accipitrinus</i> , PALL. költőmadár Magyarországon	Asio Accipitrinus, Pall. Brutvogel in Ungarn	224
CERVA FR. :	A nagy fészekaljoknak gyakorisága 1896 tavaszán	Auffallende Häufigkeit von großzähligen Gelegen im Frühjahr 1896	226
CERVA FR. :	Kék kakuktojások	Blaue Kukukfeier	227
SZABÓ GY. :	<i>Lanius senator</i> , L.	Lanius senator, L.	228
CHEMEL J. :	Vörösféjű gébics (<i>Lanius senator</i> , L.)	Der rothköpfige Würger (Lanius senat., L.)	
PFENNIGELGER J. :	Néhány vonuló madárról, mely nálunk kitél	Über einige überwinternde Zugvögel	229
KOSZTRA L. :	<i>Muscicapa grisola</i>		231
MEDVECZKY J. :	<i>Serinus hortulanus</i> télen	Serinus hortulanus im Winter	232
CZYRK E. :	A nyírfajd (<i>Tetrao tetrix</i> , L.) előfordulása Erdélyben	Über das Vorkommen des Birkenhuhnes (Tetrao tetrix, L.) in Siebenbürgen	232
CSATÓ JÁN. :	További adatok a nyírfajdnak — <i>Tetrao tetrix</i> , L. — Erdélyben való előjövételéről	Weitere Angaben über das Vorkommen des Birkenhuhnes — Tetrao tetrix, L. — in Siebenbürgen	234
M. O. K. - U. O. C.	« <i>Coturnix dactylisonans</i> , M. × <i>Perdix cinerea</i> , L.»		236
M. O. K.	<i>Hirundo rustica</i> L. novemberben	U. D. C. Hirundo rustica, L. im November	237
M. O. K.	A délamerikai <i>Myopsittacus monachus</i> , Bonn. Magyarországon	U. D. C. Der südamerikanische Myopsittacus monachus Bodd. in Ungarn erlegt	238
M. O. K.	A hasznos és káros madarokról szóló munka	U. D. C. Das Werk über nützliche und schädliche Vögel	238
M. O. K.	A legszerényebb «kongresszus»	U. D. C. Der bescheidenste «Congreß»	240
M. O. K.	Börgyűjtemény	U. D. C. Balgsammlung	241
M. O. K.	Dr. Madarász Gyula	U. D. C. Dr. Julius v. Madarász	242
M. O. K.	Biró Lajos	U. D. C. Ludwig Biró	243
M. O. K.	Dr. Finsch Ottó	U. D. C. Dr. Otto Finsch	243
M. O. K.	Liburnau dr. Lorenz L.	U. D. C. Dr. L. Lorenz v. Liburnau	243
M. O. K.	Dresser nagy műve	U. D. C. Dresser's großes Werk	243
M. O. K.	Personalia	U. D. C. Personalien	243
A Magyar Ornithologiai Központozóhoz érkezett nyomtatványok jegyzéke		An die Ungarische Ornithologische Centrale eingelangte Schriften :	
Ajándékok		Geschenke	244
Cserepéldányok		Tausch-Exemplare	246
Index alphabeticus avium			248

A MAGYAR MADÁRTANI KÖZPONT FOLYÓIRATA.

PERIODICAL OF ORNITHOLOGY. JOURNAL POUR L'ORNITHOLOGIE. ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE.
 EDITED BY THE HUNGARIAN CENTRAL-BUREAU PUBLIÉ PAR LE BUREAU CENTRAL POUR ORGAN DES UNGARISCHEN CENTRALBUREAUS
 FOR ORNITHOLOGICAL OBSERVATIONS. LES OBSERVATIONS ORNITHOLOGIQUES. FÜR ORNITH. BEOBSACHTUNGEN.

Nr. 1. 2. sz. — 1896. Mai. 31.

Budapest, N.-Museum.

Évfolyam III. Jahrgang

Éles határok és látszólagos megkésések, ezek jelentősége a madarak tavaszi vonulásában.

IRTA: HERMAN OTTÓ.

Scharfe Grenzen und scheinbare Verspätungen: ihre Bedeutung für den Frühlingszug der Vögel.

Von Otto Herman.

Mennél mélyebbre hatol a rendező, osztályozó kéz ama chaosban, melyet Middendorf A. oly találóan nevezett a vonulási adatok rendetlen halmazának — «Wust» — s a melyre oly kitünően ráillik az a példabeszéd, hogy az ember a fától nem látja az erdőt, — annál érdekesebben alakulnak a viszonyok. Gyakran egy sorozatból, egészen jelentéktelen és esekélységnek látszó feljegyzésből nagyhirtelenül egy fénysugár lövel s oly jelenségeket világít meg tisztán, melyek többnyire még ma is az ismeretes «esodátatos» vagy «különös» sorozatba tartoznak, tulajdonképpen oda kényszerítetnek, esupán azért, mert az illetők a rendetlen halmaz osztályozásától visszariadnak.

Szorosan véve az avi- vagy ornithophäenologus itt szakasztott azzal a feladattal és módszerrel áll szemben, mint a meteorologus, kinek elődjei szintén visszarettentek az adathalmazoktól s a kiknek eleinte a látszólag savanyú almára kellett fanyalodniok, a mely azután a tárgynak rendszeres kezelése folytán, mind édesebb és édesebbé vált, ugyannyira, hogy ma már a pozitív tudás hasznára a megfigyelési hálózatokat, az önműködőleg jegyző eszközöket és az összehasonlító eljárást határozottan megköveteli.

A vonulási adatok érdekében már az első, rendező fogások is pozitív eredményt adnak, még pedig a következőt:

1. A vonulás a maga lefolyásában **nem** függ a röpléstől, helyesebben a röplés gyorsaságától.*

* Aquila I. Herman O. «A füsti fecske tavaszi vonulása», p. 9.

Je tiefer die ordnende, sichtende Hand in dem, durch H. v. Middendorf treffend «Wust» benannten Chaos der Zugdaten — auf welchen der Spruch: «Man sieht den Wald vor Bäumen nicht» wie gemacht paßt — eindringt, desto interessanter gestalten sich die Verhältnisse. Oft schießt ein Lichtstrahl ganz plötzlich aus einer Reihe ganz harmlos, ja unbedeutend scheinender Aufzeichnungen hervor und beleuchtet ganz scharf Verhältnisse, welche auch heute noch vielfach in die bekannte Reihe der «merkwürdigen» oder «räthselhaften» hingehören, eigentlich hineingezwungen werden, u. zw. aus der einzigen Ursache, weil man vor der Sichtung des «Wustes» zurückgeht.

Der Avi- oder Ornithophänologe steht hier, streng genommen, ganz derselben Aufgabe gegenüber, wie der Meteorologe, dessen Vorfahren ja auch vor den Datenmassen zurückschreckten, anfangs in den scheinbar sauren Apfel beißen mußten, welcher sich aber durch methodische Behandlung des Stoffes stets süßer und süßer erwies, um heute schon Beobachtungsnetze selbstregistrierende Instrumente und vergleichendes Verfahren kategorisch zu fordern u. zw. zum Frommen des positiven Wissens.

Schon die ersten ordnende Griffe in den Datenwald ergaben positive Resultate, u. zw. die folgenden:

1. Der Zug hängt in seinem Verlaufe **nicht** vom Flugvermögen, richtiger der Geschwindigkeit des Fluges ab.*

* Aquila. I. D. Herman «Der Frühlingszug der Rauchschwalbe» p. 9. u. ff.

2. Szó sines tehát *vándorlásról* — a folytonosság értelmében — hanem csupán *előrehaladásról*.¹

3. A füstí fecskének, hogy európai fészkelési területét újra megszállhassa — szorosán véve — 92 napra van szüksége, noha röptülésének sebességénél fogva még ennyi óráig sem tartana, hogy az — akkor — ismeretes legdélibb fekvésű Mureiától, a legészakibb fekvésű Luleába érjen.²

4. A földirati szélességek szerint való előrehaladás egybevág a hypsometrikus viszonyok szerint valóval.³

5. Középfértekek és a már ismert rövidebb megfigyelési sorozatoknak hosszabb sorozatokra való átszámítása alapján *elméletileg* feltehető és elfogadható, hogy a füstí fecske *előrehaladása* körülbelül a 94 fokú izothermával esik össze; ⁴ a többi fajknál ez még meghatározásra vár.

6. A vonulás az illető év vonulási időszakának meteorológiai jellemével a legszorosabban összefüggő.⁵

7. A vonulásnak bizonyos sajátosságai a területi földalakulat sajátosságával járnak.⁶

E tételeken kívül az eddig követett eljárásból még különösen az a tanúság tűnt ki, hogy a *fekvések szélsőségei és az ingalozások* azok, a melyek a relative legjobb értéket szolgáltatják, és hogy ez utóbbiak azok, a melyek az összehasonlító eljárás számára a *relative legbiztosabb alapot nyújtják*. Más szóval a nagy távolságok, egyesülve a megfigyelések hosszú sorozatával, a vonulás lefolyásának képét élesbítik.

Ebből logice kétségkívül az is következik, hogy az *éles határokon fekvő megfigyelési pontok kiválóan fontosak*, mert lehetővé teszik a vonulás kezdetének, tetőzésének és végének **éles** megfigyelését, a mely három, igen fontos elem continentális helyeken inkább összefolyó, vagy éppen meg sem figyelhető.

Hogy mily positiv beesük van azoknak az eredményeknek, a melyek éles határok mellett fekvő megfigyelési helyekről valók, bizonyítják

2. Es handelt sich also auch nicht um ein Wandern — im Sinne des Continuirlichen genommen — sondern um ein Vorrücken.¹

3. Die Rauchschwalbe bedarf zur Besiedelung ihres europäischen Brutgebietes — strenge genommen — 92 Tage, wo sie doch dem Flugvermögen nach nicht einmal so vieler Stunden bedürfte, um vom — damals — bekannten südlichsten Punkt — Murcia — bis zum nördlichsten — Lulea — zu gelangen.²

4. Das Vorrücken des Zuges nach geographischen Breiten ist jenem nach hypsometrischen Höhen congruent.³

5. Auf mittlere Werthe und Umrechnung bekannter kürzerer Beobachtungsreihen kann — theoretisch — bestimmt angenommen werden, daß das Vorrücken der Rauchschwalbe mit jenem der Isotherme 94 Grad zusammenfällt; ⁴ ist bei anderen Arten noch zu bestimmen.

6. Daß der Zug mit dem meteorologischen Charakter der Zugperiode der betreffenden Jahre engstens zusammenhängt.⁵

7. Daß der orographische Charakter der Territorien gewisse Eigenheiten des Zuges bedingt.⁶

Außer diesen Punkten ergab sich aus dem angewendeten Verfahren noch besonders die Lehre, daß es die Extreme der Lagen und der Schwankungen sind, welche die relativ besten Werthe ergeben und diese letzteren es sind, welche für das vergleichende Verfahren die relativ solideste Basis bieten. Mit anderen Worten: die großen Distanzen im Verein mit langen Beobachtungsreihen verschärfen das Bild des Verlaufes des Zuges.

Logisch folgt hieraus ganz zweifellos, daß die an scharfen Grenzen gelegenen Beobachtungspunkte von allergrößter Wichtigkeit sind, weil sie das scharfe Erfassen des Beginnes, der Culmination und des Endes des Zuges ermöglichen, welche drei so wichtige Elemente auf continentalen Beobachtungspunkten mehr verschwinden, oder überhaupt gar nicht wahrgenommen werden können.

Von welchem positiven Werthe die Resultate sind, welche an scharfen Grenzen gelegene Beobachtungspunkte ergeben, das lehren die englischen Beob-

¹ Aquila I. idem, ibidem.

² Aquila I. idem, ibidem.

³ Aquila I. idem, ibidem.

⁴ Aquila II. Hegyfokj K. «A füstí fecske vonulásának elméleti meghatározása» stb., p. 111.

⁵ Herman O. «A madárvonulás elemei Magyarországon» 1891-ig. 1895.

⁶ Idem, ibidem. «Mintamegfigyelés».

¹ Aquila I. idem, ibidem.

² Aquila I. idem, ibidem.

³ Aquila I. idem, ibidem.

⁴ Aquila II. S. Hegyfokj «Theoret. Bestimmung des Rauchschw. Zuges» etc. p. 111.

⁵ D. Herman «Elemente des Vogelzuges in Ungarn bis 1891.» 1895.

⁶ Idem, ibidem, Musterbeobachtung.

az angol megfigyelések,¹ melyek azt mutatják, hogy Anglia szigetterületeit bizonyos vonuló madárfajok *állandóan ugyanazon pontokon érik el*, vagyis szállják meg.

A midőn e folyóirat első füzetében a füsti feeske — *Hirundo rustica* — vonulását feldolgoztam, rámm nézve legfontosabb volt az idő egymásutánja, viszonyítva a megfigyelő állomások földrajzi fekvéséhez, mert a vonulás képe csak ezekben a viszonyokban találhatott biztos támasztékot.

A legdélibb európai pontot illetőleg, az egyetlen mureiai adattal — *R. Brehmtől* — kellett beérnem; Itáliát illetőleg feltűnően *késői adatokra* találtam; *Alfréd Brehm* után Cairo-Chartumra vonatkozólag még ápril 2-ről *szóló adatot is jegyeztem*, «Európa felé visszavonuló füsti feeskék» ezímen, noha e nap, mint vonulási középnap, egészen a 49° e. sz.-ig terjedő területekre is érvényes.

Ugyane jelenséggel találkozunk a fehér gólyánál is, melynek vonulását Brehm — Cairo-Chartumban — márczius 12-ére teszi, márczius 24-ét pedig, mint a fővonulás napját jegyzi,² noha Középnémetország középszámai — márczius 24. — még magára az 50° északi szélességre is kiterjednek; *Heuglin* feljegyzései pedig Középnémetországban csupán *februári* (!) adatot említenek.

Általában még a legkipróbáltabb megfigyelőknel — és nem is épen ritkán — találkozunk úgynevezett «késői adatokkal», melyek legtöbbször, vagy épen hibás megfigyeléseknek nyilváníthatnak, vagy legalább mint ilyenek tekintetnek, különösen azokban az esetekben, a mikor elfogadható, mondhatni «szokásos» okok a megkésést ki nem magyarázzák.

Ezekután semmi kétség, hogy a látszólagos megkésés és az úgynevezett átröpülés mivoltának megfejtése, különösen pedig az «átröpülés»-é, melyet Gätke az ő «Vogelwarte» című munkájában a fehér és a veres csillagu kékbegy példájával magyaráz,³ continentális pontokon még a legpontosabb megfigyelések esetén sem sikerülhet, mert a vonulás legfontosabb mozzanatainak minden kétséget kizáró *tiszta* rögzítése

achtungen,¹ welche ergaben, daß gewisse Vogelarten Englands insulares Gebiet stets an denselben Punkten erreichen, um nicht «betreten» zu jagen.

Gelegentlich der Bearbeitung des Zuges der Rauchschwalbe — *Hirundo rustica* — im ersten Bande dieser Zeitschrift, war die Zeitfolge in ihrem Verhältnisse zur geographischen Lage der Punkte für mich von größter Wichtigkeit, weil das Bild des Zuges nur in diesen Verhältnissen einen entsprechenden Stützpunkt finden konnte.

Hinsichtlich des südlichsten Punktes in Europa mußte ich mich mit dem einzigen Datum von Murcia — *R. Brehm* — begnügen; hinsichtlich Italiens ergaben sich auffallend späte Daten, ja ich verzeichnete nach Alfred Brehm noch Daten vom 2. April von Cairo—Chartum als «auf dem Rückzug nach Europa befindliche Rauchschwalben,» wo doch dieser Tag als Zugsmittel territorial bis in die Gegend des 49° n. B. hinanreicht.

Dieselbe Erscheinung treffen wir auch beim weißen Störche an, welchen *R. Brehm* — Chartum-Cairo — unter «12. März auf dem Zuge; 24. März in vollem Zuge» anführt,² wo doch die mittleren Daten — 24. März — für Mitteldeutschland selbst bis in den 50. Grad nördl. Breite hinaureichen und *Heuglin's* Aufzeichnungen ebenfalls in Mitteldeutschland lauter Februardaten anführen.

Ueberhaupt treffen wir gar nicht selten, selbst bei den erprobtesten Beobachtern, sogenannte «späte Daten» an, welche meist als Beobachtungsfehler erklärt oder wenigstens angenommen werden; besonders in Fällen, wo annehmbare «übliche» Ursachen für eine Verspätung ausgeschlossen sind.

Es unterliegt demnach keinem Zweifel, daß uns die Erklärung des Wesens der scheinbaren Verspätungen und auch des sogenannten «Ueberfliegens», welches Gätke in seiner Vogelwarte besonders durch das Beispiel des weißsternigen und rothsternigen Blaueflehens veranschaulicht,² selbst bei scharfster Beobachtung auf continental gelegenen Punkten nicht gelingen kann, da ein, jeden Zweifel ausschließendes sicheres Erfassen der richtigen Momente

¹ Report on the Migration of Birds etc. (Harvie-Brown, Cordeaux Kermode) 1880—1888. London.

² Brehm E. A. Etwas über den Zug der Vögel in N. O. Afrika. Journ. f. Ornith. I. 1853, p. 74—78.

³ Gätke H. «Die Vogelwarte Helgoland», Braunschweig 1891, p. 147.

¹ Report on the Migration of Birds etc. (Harvie-Brown, Cordeaux, Kermode) 1880—1888. London.

² Brehm E. A. Etwas über den Zug der Vögel in N. O. Afrika. Journ. f. Ornith. I. 1853, p. 74—78.

³ Gätke H. «Die Vogelwarte Helgoland, Braunschweig.» 1891. p. 147.

esaknem teljesen ki van zárva s még inkább az egyes mozzanatok közti *összefüggés* pontos megállapítása.

Ilyen körülmények között kétségbevonhatatlan tény, hogy *az abszolút éles határokon fekvő pontok kiváló fontossággal bírnak, mert ily helyeken figyelhető meg legélesebben a vonulás kezdete, culminátiója s befejeződése.*

Épen ez a körülmény az, a mely az angol Lieut. Colonel, L. Howard, L. Irby már második kiadásban megjelent kitünő könyvének, Gibraltar tengerszoros ornithológiájáról* épen a költözködés kérdése tárgyában is fölötte nagy értéket biztosít.

Megvallom mohósággal nyitottam rá a tartalomjegyzékre, hogy a füsti fecskét — *Hirundo rustica* — felkeressem és hogy megtudjam viselkedését ezen a valóban éles határon, a miről azután a munka 93. lapja esakugyan felvilágosítást is nyújt.

A «*Hirundinidæ*» — ezim alatt «*Hirundo rustica* Linnaeus. The Common Swallow. Moorish: Kotaifa. Spanish: Golondrina», — a szerző először is a francia Favier tudósítását közli, a mely általánosságban azt mondja, hogy a füsti fecske januárban és februárban vonul Európa felé és hogy szeptemberben, októberben tér vissza Afrikába. Érdekes az a megjegyzés, hogy a Tangerben fészkelők is tél idején dél felé vonulnak.

Sokkal fontosabb az, a mit a szerző saját tapasztalata alapján ír le, még pedig fontos azért, mert az *élesen meghatározható Gibraltarra vonatkozó adatok kellezve vannak.*

A már említett helyen így ír a szerző: «Gibraltarra a füsti fecske rendszeren *február 13-án érkezik*; kóborlók azonban alkalmilag decemberben és januárban is mutatkoznak. Megfigyeltem, hogy a tengerszorosot egy-egy jókora esapat *még április 15-én repülte át*; az utolsókat, a melyek átvonultak, *ugyanne hó 24-én jegyeztelen föl.*»

Már csak annak a körülménynek a megállapítása is, hogy a vonulás — *sensu strictiori* — *február 13-án kezdődik meg s csak április 24-én ér véget*, igen nagybecsű, de még fontosabbá teszik a következők: «Megfigyeltem, hogy a fészkek *február 23-án készen volt* s hogy a fiókák *május 24-én kellek szárnyra.*»

* The Ornithology of the Straits of Gibraltar. London, Porter 1895.

des Zuges beinahe völlig ausgeschlossen ist, die einzelnen Momente im Zusammenhange schon ganz und gar.

Unter so bewandten Umständen liegt es auf der Hand, daß die an absolut scharfen Grenzen gelegenen Punkte eine große Wichtigkeit erlangen, weil dort der Beginn, die Culmination und das Aufhören des Zuges am schärfsten erfaßt werden können.

Gerade dieser Umstand ist es, welcher dem in zweiter Auflage erschienenen prächtigen Buche des englischen Lieut. Colonel, L. Howard L. Irby F. L. S. über die Ornithologie der Meerenge von Gibraltar* auch für die Migrationsfrage einen überaus hohen Werth sichert. Ich gestehe es, daß ich mit unbezwinglicher Hast den Index aufschlug, um *Hirundo rustica*, die Rauchschwalbe, aufzufuchen um deren Verhalten an dieser wirklich scharfen Grenze zu erfahren, worüber ja auch pag. 93 des Werkes Aufschuß giebt.

Unter dem Titel «*Hirundinidæ*. 93 *Hirundo rustica* Linnaeus. The Common Swallow. Moorish: Kotaifa. Spanish: Golondrina» — stellt der Autor vor Allem die Notizen des Franzosen Favier voran, welcher im Allgemeinen sagt, die Rauchschwalbe passire im Januar und Februar gen Europa und kehre im September und October gen Afrika zurück. Interessant ist die Bemerkung, daß die in Tanger nistenden im Winter südlich fortziehen.

Viel wichtiger ist das, was der Autor aus eigener Erfahrung niederschreibt, wichtig darum, weil es sich auf einen scharf bestimmaren Punkt bezieht — Gibraltar — und weil die Angaben datiert sind.

An angeführter Stelle sagt der Autor: «About Gibraltar the Swallow generally arrives about the 13th of February, althoug a straggler is occasionally seen in December and January. I have observed them crossing the Straits in considerable numbers up to the 15th of April; the latest passing were noticed on the 24th of that month.»

Schon die Fixierung des Umstandes, daß der Zug — *sensu strictiori* — mit dem 13. Februar beginnt und erst mit dem 24. April aufhört, ist von sehr großer Bedeutung; diese wird jedoch durch folgende Zugabe noch erhöht: «I have observed the nest finished on the 23rd February, and young birds able to fly on the 24th of May.»

* The Ornithology of the Straits of Gibraltar. London, Porter 1895.

E mintaszerű feljegyzésekből már most le akarom vonni a tanúságot, még pedig, hogy:

1. A legkorábbi érkezési adat Európát illetőleg, nem a Rheinhold *Brehmlöl* való *murciai* februárius 25-ike, hanem Howard L. Irby *gibraltári* adata: *február 13-ika*; ezzel az európai fészkelési terület megszállása 92 napról 105-re szökken. Különösen kiemelem, hogy a 65° é. sz. alatt fekvő Luleå-t, mint a legészakibb fészkelési helyet azért veszem tekintetbe, mert innen megfigyelési sorozat áll rendelkezésünkre. *Gätke*¹ a 68°, *Collett*² a 70° é. sz.-et tekinti, mint az *előfordulás* legészakibb határát, mindakettő azonban csak általánosságban.

2. *Nordlindernek* Luleå-ra vonatkozó adatsorozatából ornithologiailag — a két szélső adatot — és meteorologiailag — az összes adatokat tekintve — a *középszám* Luleå-ra nézve *május 26.* (Herman, Aquila I. és Hegyfoky, Aquila II. p. 142.)

Ebből következik, hogy mikor a Gibraltáron a fiatal füstí feeskék *szárnyra kelnek*, t. i. május 24-én, ugyanez a madárfaj még csak akkor tájon *jelenik meg először* s fog a fészkeléshez Luleå-ban! Már ez a körülmény is feltétlenül *oly előrehaladásra mutat, a mely a meteorologiai lénetekkel szerves kapcsolatban van s a mely az izolhermák előrehaladására is figyelmeztel.*

3. *Howard L. Irby* feljegyzéseinek legérdekesebb része mégis az a tény, hogy a Gibraltáron február 13-án megtelepedett és fészkelő füstí feeskéket e faj későbbi, még pedig ápril 24-én megjelenő csapatai is *átrepülök*, általában véve mindenesetre északi irányban. Ezekre az átvonulókra nézve *Howard L. Irby* két adatot említ, u. m.: ápril 15-ét, mely mint érkezési középidő egészen az 53. é. sz.-ig, Neuwarpig terjed ki; és ápril 24-ét, mely, mint közép az 55. é. sz.-ig, tehát Angolország közepéig érvényes.³

Ha már most a legtöbb aviophänologusnak oly könnyedén általánosító eljárását akarom követni, úgy azt mondhatnám:

«Az április 24-én Gibraltár, tehát a 36°7'27'' é. sz. és 12°20' k. h. felett — Ferrótól számítva — átvonuló feeskék Angliának vannak szánya». Ezt azonban tenni nem akarom, mert erre nézve, különösen localis és absolut értékű erősség ninesen.

¹ Gätke, l. c., p. 435.

² Remarks on the Ornithology of Northern Norway 1873.

³ Herman O. Aquila I. 1894, p. 17.

Ich will nun aus diesen sehr musterhaften Aufzeichnungen die Lehren ziehen, u. zw.:

1. Das früheste Datum der Ankunft in Europa ist nicht jenes von Murcia — Reinhold Brehm — Februar 25., sondern jenes von Gibraltar — Howard L. Irby — Februar 13.; mithin steigt auch der Zeitraum der Besiedlung des europäischen Gebietes von 92 auf 105 Tage. Ich bemerke ausdrücklich, daß ich als nördlichsten Brutort Luleå — 65° n. B. — nehme, weil von dort eine Beobachtungsreihe vorliegt; Gätke führt als nördlichste Grenze der Verbreitung 68°,¹ Collett² den 70. Grad n. Br. an, beide aber nur im Allgemeinen.

2. Das Mittel für Luleå ist aus Nordlinders Datenreihe ornithologisch — aus den Extremen — und meteorologisch — aus allen Daten — der 26. Mai (nach Herman, Aquila I und Hegyfoky Aquila II, p. 142). Hieraus folgt, daß wenn auf Gibraltar die jungen Rauchschwalben schon flügge werden — Mai 24. — dieselbe Vogelart in Luleå erst ankommt und sich zum Nisten rüstet! Schon dieses deutet unbedingt auf ein Vorrücken hin, welches mit den meteorologischen Elementen organisch zusammenhängt, daher auf das Vorrücken mit der Isotherme hindeutet.

3. Das interessanteste Element der Aufzeichnungen Howard L. Irby's ist jedoch der Umstand, daß die auf Gibraltar vom 13. Februar an sesshaften und nistenden Rauchschwalben durch später — u. zw. bis zum 24. April — ankommenden Züge derselben Vogelart *überflogen werden*, allgemein genommen jedenfalls in nördlicher Richtung. Für diese überfliegende Durchzügler führt Howard L. Irby zwei Daten an, u. zw. den 15. April, welcher als mittlerer Ankunftstag bis in den 53. Grad nördl. Br. — Neuwarp — hinaureicht, und den 24. April, welcher als Mittel bis zum 55. Grad nördl. Br., also bis zur mittleren Lage von Eng-land reicht.³

Wollte ich nun das so leicht hin generalisierende Verfahren der meisten Aviphänologen anwenden, so könnte ich sagen: «die am 24. April über Gibraltar, also 36°7'27'' nördl. Br. und 12°20' ö. L. von Ferro dahinziehenden Rauchschwalben sind für England bestimmt.» Dies will ich aber nicht thun, weil dafür, besonders local, kein Anhaltspunkt von absolutem Werth vorhanden ist.

¹ Gätke l. c. p. 435.

² Remarks on the Ornithologie of Northern Norway 1873.

³ D. Herman, Aquila I. 1894, p. 17.

Két következtetés azonban határozottan jogosult, mert megállapítja, hogy:

1. Egy adott ponton helyesen észlelt későbbi adatok nem mindig hibásak.

2. Hogy a vonulás egy és ugyanazon fajra nézve — a füstifecskeket illetőleg egész bizonyosan — oly csoportokban történik, a melyek leszármazásuk szerint bizonyos északi vidékhez tartoznak s oda a meteorológiai viszonyokhoz képest, bizonyos időbeli, a meteorológiai viszonyok alakulásától függő ingadozásokon betűl, visszatérnek.

Ilyképen Alfred Brehmnek — Cairo-Chartumból való — látszólag késői vonulási adatai — valamint a másokéi is természetesen épen oly helyesek lehetnek, mint az a jelenség, hogy egy és ugyanazon fajnak fészkelési területe — például a *Saxicola ornathe* L.* — gyakran ropant kiterjedésű.

A tájékozódásról a «Madárvonulás elemei Magyarországon 1891-ig» ezimű 1895. Budapestben megjelent munkámban szóltam.

Howard L. Irby megfigyelései azonban a lehető legteljesebben igazolják, mily fontossággal bírnak az alkalmas, még pedig a tengerparton és lehetőleg az európai kontinens legeslegdélibb részén fekvő pontok, a hol is az Európára nézve igazi költözőkőről, t. i. azon fajokról, melyek e világrészről tél idején egészen eltávoznak, igen fontos és az északi jelenségeknek is nyitját szolgáltatató mozzanatok állapíthatók meg.

A continens belsejében levő éles határokról és az oscillatio viszonyairól más alkalommal.

* Herman O. A madárvonulás elemei stb. Budapest 1895, p. 42.

Zwei Schlüsse sind aber vollkommen begründet, u. zw.:

1. Daß die für einen gegebenen Punkt richtig beobachteten späteren Daten nicht immer Fehler sind.

2. Daß der Zug ein und derselben Art — jener der Rauchschwalbe ganz gewiß — in Gruppen geschieht, welche ihrer Abstammung nach je einer gewissen nördlichen Gegend angehören, wohin sie nach Maßgabe der meteorologischen Verhältnisse innerhalb gewisser Zeitschwankungen zurückkehren.

Auf diese Art werden die scheinbar späten Zugdaten Alfred Brehm's — Cairo-Chartum — und Anderer verständlich, so gut, wie auch die Erscheinung, daß das Brutgebiet ein und derselben Art oft von geradezu ungeheurer Ausdehnung ist, wie z. B. von *Saxicola ornathe* L.*

Ueber die Orientierung habe ich in den «Elementen des Vogelzuges in Ungarn bis 1891», Budapest 1895, p. 43 abgehandelt.

Die Beobachtungen Howard L. Irby's deuten am allerjährrsten auf die Wichtigkeit der Besetzung geeigneter Punkte, u. zw. der am Meere gelegenen allerjüdlichsten des europäischen Continentes hin, wo für die, für Europa echten Wanderer, d. h. jene Arten, welche den Welttheil für den Winter ganz verlassen, höchst wichtige, auch für die nördlichen Erscheinungen aufklärende Momente erfaßt werden können.

Ueber scharfe Grenzen im Inneren des Continentes und die Verhältnisse der Oscillation und des Zuges, ein anderesmal.

* O. Herman «Elemente des Vogelzuges etc.» Budapest 1895, p. 42.

A madárvonulás Magyarországon az 1895. év tavaszán.

(A Magy. Orn. Közp. II-ik évi jelentése.)

Feldolgozta GAAL GASTON.

Der Vogelzug in Ungarn während des Frühjahres 1895.

(II. Jahresbericht der Ung. Orn. Centrale.)

Bearbeitet von Gaston von Gaal.

ELSŐ RÉSZ.

A magyarországi megfigyelőhálózat s munkálkodásának eredménye 1895-ben.

A M. O. K. másodízben lép vonulási anyagának évenként közrebocsátandó feldolgozásával a szíves olvasó elé, s miután felfogásban, formában, s a feldolgozás lényegében a tavalyi eljárástól eltérni semmi oka sem volt, egyes lényegte-
lenebb dolgok kivételével, a mit azonban minden egyes esetben külön indokolni el nem mulasztok, mindenben megtartottuk a tavalyi formát. — Az eljárásra vonatkozó mindama megjegyzések is akként maradnak érvényben, a mint azokat tavalyi jelentésünkben (Aquila II. 1895) közreadni szerencsénk volt.

De nem hagyhatok megemlítés nélkül egy dolgot, mely a Magy. Orn. Központot méltó büszkeséggel tölti el, s melyben működésének eredményét s jutalmát látja: t. i. a megfigyelők folytonos szaporodását. A tavalyi gárdából alig maradt ki egy-kettő, a kiket nem várt dolgok (betegség stb.) akadályoztak. Sajnálattal nélkülöztük kiváltképen a meteorologiai állomások adatait, a melyek kimaradásának csak egy sajnálatos félreértés az oka. De bőven kárpótolt másrészt az a maga nemében páratlan hálózat, a melyet a magy. kir. erdészek buzgósága teremtett meg a hazai tudományosságnak s magának ennek a területnek is nem kis diesőségére, s melynek nagy jelentőségét már régebb időkből volt alkalmunk ismerni.

Erster Theil.

Ungarns Beobachtungs-Netz und dessen Beobachtungen im Jahre 1895.

Die U. O. C. tritt zum zweiten Male mit der Bearbeitung ihres jährlich eintauenden Zugsmaterials vor die geehrten Leser. Nachdem wir von unserer vorjährigen Methode — was Auffassung, Form und Wesen der Bearbeitung anbelangt — abzuweichen gar keine Ursache hatten, haben wir — mit Ausnahme einiger unwesentlicher Punkte (was ich aber in einem jeden Falle extra zu begründen nicht veräumt habe) — die vorjährige Art gänzlich beibehalten. Demnach bleiben auch jene Bemerkungen gültig, welche wir bezüglich unseres Verfahrens in unserem vorjährigem Berichte (Aquila II. 1895) zu präcisieren die Ehre gehabt haben.

Einen Umstand kann ich jedoch nicht ohne Erwähnung lassen, welcher die U. O. C. mit berechtigtem Stolze erfüllt, in welchem sie ein Resultat und eine Belohnung ihres Wirkens erblickt; das ist der fortwährende Zuwachs an Beobachtern. Aus der Garde der Vorjährigen sind kaum ein Paar ausgeblieben, u. zw. die durch unerwartete zwingende Umstände (Krankheit zc.) verhindert waren. Mit großem Bedauern haben wir besonders die Daten der meteorologischen Stationen entbehrt, welche in Folge eines bedauerlichen Mißverständnisses ausgeblieben sind (die P. T. meteor. Beobachter glaubten nämlich, daß unsere Aufforderung zum Beobachten der Rauchschwalbe nur für das eine Jahr: 1894 gielte). Wir wurden dagegen reich entschädigt durch jenes — wir können sagen einzige — Beobachtungs-Netz, dessen Wichtigkeit wir schon von früheren Zeiten her nur zu gut kannten, — welches nämlich der Eifer der ungarischen Forstbehörden zu Stande gebracht hatte, zu nicht geringem Ruhme sowohl der vaterländischen Wissenschaft, als auch jener Corporation selbst.

Kiváltképp az 1895. év folyamán nem egy privát ember is csatlakozott a Központ megfigyelői gárdájához, bizonyosságul annak, hogy az eszme hódít, s hogy a nagy közönség körében mily élénken él a tudományok iránti érdeklődés, s azok előbbre vitelének szükségérzete. Csakis arra a factorra volt és van szükség, a mely e szunnyadó, spontán törekvéseknek irányt szabni akar, s a kijelölt irányban vezetni is tudja. Hogy a Magyar Ornithologiai Központ e hivatásnak mennyiben felelt meg, arról maga az érdeklődés fejlődése mindennél világosabban beszél.

A mi a magán esekély személyét illeti, most másodizben van szerencsém a jelentések anyagát feldolgozni. Érzem a feladat nagyságához mérve fogyatékos erőmet, s nem mulasztatom el a hiányokért a szakkörök szives elnézését kérni. Mentsen ki — a mennyiben menthető — az a tény, hogy nem a jó szándékon, hanem csakis a képesség hiányain mult minden.

Almásy György dr.

(Dr. Georg von Almásy).

A M. O. K. 1894 óta rendes megfigyelője *Diós-Jenő* (Nógrád m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895. jun. 15-én. Megfigyeléseivel pontosan vezetett meteor. naplót is mellékelte.

Seit 1894 ständ. Beobachter der M. O. C. in Diós-Jenő (Com. Nógrád). Seine Beobachtungen sandte er am 15. Juni 1895. ein. Seinen Beobachtungen fügte er auch ein pünktlich geführtes meteor. Tagebuch bei.

Az 1895. év tavaszán a következő fajok érkezését jegyezte:

Er hat die Antunft folgender Arten beobachtet:

- Jan. — — *Buteo vulgaris*, BECHST. — Néha 1—1 db. — Hie und da je 1 Stück.
 " — — *Accipiter nisus*, L. — Január és februárban sok. Február végén fogy. Mart. 19-én 1 db. →ÉNy. — Im Jänner und Februar viele. Ende Februar abnehmend. Am 19-ten März 1 Stück →NW.
 " — — *Turdus merula*, L. — Egész télen egyes vén ♂ példányok. — Den ganzen Winter über einzelne alte ♂ ♂.

Besonders während d. J. 1895 schlossen sich aber auch mehrere Private der Centrale an, zum Beweise dessen, daß die Idee erobert, und daß auch das große Publikum ein lebhaftes Interesse für die Wissenschaften fühlt, so auch den Drang, zu deren Förderung beizutragen. Es war und bleibt auch nur noch jener Factor zu wünschen übrig, welcher diesen schlummernden, spontanen Bestrebungen eine Richtung geben, und in der angedeuteten Richtung dieselben auch leiten kann. In welchem Maße die M. O. C. dieser Forderung, respective diesem Berufe entsprochen hat, davon spricht die Steigerung des Interesses deutlicher, als es Worte vermögen.

Was nun meine bescheidene Person selbst anbelangt, der ich jetzt zum zweiten Male das Zugsmaterial zu bearbeiten die Ehre habe, — fühle ich sehr gegenüber der Aufgabe meine Schwäche, und verjäume auch nicht die Nachsicht der Fachkreise zu erbitten. Es entschuldige mich — wenn das möglich ist — die Thatsache, daß es meinerseits nicht an guten Willen, sondern bloß an Fähigkeit mangelte.

Jan. 26. — *Fringilla montifringilla*, L. — Néhány db. — Einige.

Febr. — — *Fringilla coelebs*, L. — 3 him. — 3 Männchen.

" 5. — *Buteo vulgaris*, BECHST. — Számos vonul D →É. — Viele ziehen S →N.

" 14. — *Alanda arvensis*, L. — 1 db. K →Ny. — 1 Stück O →W.

" 15. — *Turdus pilaris*, L. — 1 db. — 1 Stück.

" 16—19. *Motacilla alba*, L. — 1 db. a melegforrásnál. — 1 St. an der Therme.

" 19. — *Ampelis garrula*, L. — 4 db. — 4 St.

" 20. — *Ampelis garrula*, L. — 4 db. — 4 St.

" 21. — *Ampelis garrula*, L. — 20—30 darab. — 20—30 St.

" 19. — *Gallinago scolopacina*, Br. — 1 db. a melegforrásnál. — 1 St an der Therme.

" 28. — *Fringilla montifringilla*, L. — Egy csapat. — Ein Flug.

" { végétől } (bis Anfang) Mart. elejéig *Emberiza miliaria*, L. — 1 db. — 1 St.

Mart. 1—3. *Fringilla coelebs*, L. — Valamivel

- több, néhány ♀ is. — Etwas mehr, auch einige ♀ ♀.
- Mart. 4. — *Anas* (sp?). — Egy db. nyomai a havon. — Fußspuren eines Stückes im Schnee.
- “ 4. — *Auser segetum*, Gm. — Lábnymok a hóban, kb. 10 db. — Fußspuren im Schnee, etwa 10 St.
- “ 8. — *Fringilla montifringilla*, L. — 1 db. Azontúl nincs. — 1 St., seitdem keine mehr!
- “ 9. — *Chrysomitris spinus*, L. — 10—20 db. a majorban. — 10—20 St. im Maierhofe.
- “ 12. — *Columba oenas*, L. — 1—2 db. Nem biztos hogy az első-e. — 1—2 St.; es ist nicht sicher ob die Ersten!
- “ 14. — *Alauda arvensis*, L. — 2—3 darab. — 2—3 St.
- “ 14. — *Motacilla alba*, L. — Az első tulajdonképeni vonulók 5—6 db. — Die ersten eigentl. Zügler. 5—6 St.
- “ 15. — *Columba palumbus*, L. — 2 db. — 2 St.
- “ 15. — *Chrysomitris spinus*, L. — Még 4—5 db. s többet nem láttam. — Noch 4—5 St., dann keine mehr.
- “ 16. — *Auser segetum*, Gm. — 15 db. ÉÉK → DNy. — 15 St. NNO → SW.
- “ 17. — Ugyanugy 11 db. — Ebenfalls 11 Stück.
- “ 19. — 9 db. → É felé, a tónál megfordul s → DNy-ra vissza. — 9 St. → N., beim See kehren um, und ziehen gegen → SW zurück!
- “ 19. — *Emberiza miliaria*, L. — Egszerre jó sok. — Möglich recht viele.
- “ 19. — *Vanellus cristatus*, L. — Az első 2—3 db. — Die ersten 2—3 St.
- “ 19. — *Emberiza schoeniclus*, L. — Az első. — Die Erste.
- “ 19. — *Anthus pratensis*, L. — Első 2—3 db. — Die ersten 2—3 St.
- “ 22. — *Sturnus vulgaris*, L. — 20—25 db. esapat DK → ENy. — Ein Flug von 20—25 St. SO → NW.
- “ 22. — *Anas boschas*, L. — ♂, ♀.
- “ 23. — *Erithacus rubecula*, L. — Az első. — Das Erste.
- “ 25. — *Pratincola rubicola*, L. — 4—5
- párazott pár fészkelő tanyájukon. Határozottan első érkezés. — 4—5 gepaart. Paare auf die Brutplätzen. Entschieden erste Ankunft.
- Mart. 25. — *Scelopar rusticola*, L. — Első. — Die Erste.
- “ 26—27. *Turdus musicus*, L. — Az első. — Die Ersten.
- “ 27. — *Chelidon urbica*, L. — 1 db. intravillán. — 1 St. Intravillan.*
- “ 27. — *Larus ridibundus*, L. — 2 db. → K. — 2 St. → O.
- “ 28. — *Anthus trivialis*, L.
- “ 28. — *Motacilla flava*, L. — Első. — Erste.
- “ 28. — *Motacilla boarula*, L. — Lövetett az itt észlelt egyetlen példány. — Wurde das hier beobachtete einzige Exemplar geschossen.
- “ 28. — *Saricola oenanthe*, L. — Első. — Die Ersten.
- “ 28. — *Puticilla tithys*, Scop.
- “ 28. — *Totanus calidris*, L. — 1 db. — 1 St.
- “ 28. — *Ficedula rufa*, BECHST.
- “ 29. — *Bucephala clangula*, L. — Egy párazott pár. — Ein gepaartes Paar.
- “ 29. — *Gallinago gallinula*, L. — 1 db. — 1 St.
- “ 30. — *Querquedula ciria*, L. — ♂, ♀.
- “ 31. — *Upupa epops*, L. — Az első. — Der Erste.
- “ ^{végén}_{cúbe} *Turdus iliacus*, L. — Sok vonul át úgy apr. elején is. — Ziehen viele durch, auch anfangs April.
- Apr. 2. — *Hirundo rustica*, L. — Az első. — Die Erste. Extravillan.
- “ 2. — *Cuculus canorus*, L. — Az első szól. — Der Erste ruft.
- “ 2. — *Ardea cinerea*, L. — 2 db. — 2 St.
- “ 3. — *Erithacus lusciniä*, L. — Az első szól kint; a kertben csak 17-én szólal meg. — Die Erste schlägt im Extravillan; im Garten erst nur am 17. d. M.
- “ 3. — *Ciconia alba*, L. — 2 db. — 2 St.
- “ 3. — *Podiceps cristatus*, L. — 6—8 darab. 6—8 St.

* Megfigyelő azt írja, hogy azontúl egészen apr. 12-éig nem volt látható.

* Beobachter schreibt, daß seitdem bis zum 12. April keine zu sehen.

- Apr. 3. — *Anser segetum*, GM. — Néhány 100 vadul → K. — Einige 100 → O.
- „ 4. — *Bucephala clangula*, L. — Ismét 3 db. — Wieder 3 St.
- „ 4. — *Turdus pilaris*, L. — Nagy esapat. — Großer Flug.
- „ 4. — *Milvus iclinus*, SAV. — Első. — Erste.
- „ 4. — *Upupa epops*, L. — Első 2 db. — Die ersten 2 St.
- „ 6. — *Erithacus cyaneeculus*, WOLF. — 1 ad. ♂.
- „ 7. — *Milvus korschun*, GM.
- „ 7. — *Cerchneis timuncula*, L. — Első. Erste.
- „ 7. — *Ficedula trochilus*, L.
- „ 7. — *Buteo vulgaris*, BECHST. — Egészen apr. 19-ig naponta többkevesebb átvonuló. — Vom 7—19. Apr. täglich mehrweniger Durchzügler.
- „ 9. — *Circus gallicus*, L. — 1 db. — 1 St.
- „ 9. — *Muscicapa grisola*, L.
- „ 9. — *Yunx torquilla*, L.
- „ 9. — *Querquedula crecca*, L.
- „ 9. — *Hirundo rustica*, L. — Intravillán.
- „ 10. — *Ruficilla phoenicura*; L. — 1 ♂.
- „ 10. — *Anthus campestris*, L. — 1 ♂ ad.
- „ 10. — *Serinus hortulanus*, L. — Néhány esapat à 5—10 db. — Einige Flüge à 5—10 St.
- „ 10. — *Caprimulgus europaeus*, L. — 1 db. Ny → K. — 1 St. W → O.
- „ 10. — *Ortigometra porzana*, L.
- „ 10. — *Fulica atra*, L. — 1 db., az első; 23-áig nines, akkor ismét 2 db. — 1 St. der erste. Bis den 23. keine, dann wieder 2 St.
- „ 10. — *Sylvia cinerea*, BECHST.
- „ 11. — *Turdus iliacus*, L. — E nap óta nines. — Seit heute keine mehr.
- „ 12. — *Pratincola rubetra*, L.
- „ 13. — *Aquila naevia*, GM. — Első. — Erste.
- „ 13. — *Pernis apivorus*, L. — Egy pározott pár DNY → ÉK. — Ein gepaartes Paar SW → NO.
- „ 13. — *Falco subbuteo*, L. — Az első DNY → ÉK. — Der erste SW → NO.
- Apr. 13. — *Ficedula sibilatrix*, BECHST.
- „ 15. — *Turdus pilaris*, L. — E nap óta nines. — Seit heute keine mehr.
- „ 16. — *Sylvia curruca*, L.
- „ 16. — *Podiceps nigricollis*, SUND. — 1 db. 17-én ismét egy, azontul 29-ig nines, akkor ismét 1—2 db. — 1 St., am 17. wieder 1 St., seitdem keine bis zum 29., dann wieder 1—2 St.
- „ 18. — *Acrocephalus turdoides*, MEY. — Az első. azután nines egészen 30-ikáig, ekkor 3—4 db. — Der Erste, dann bis zum 30. fehlend, wo wieder 3—4 eintreffen.
- „ 19. — *Muscicapa collaris*, BECHST.
- „ 19. — *Cypselus apus*, L. — 1 db. DNY → ÉK. — 1 St. SW → NO.
- „ 20. — *Gallinago gallinula*, L. — Ismét 1 db. — Wieder 1 St.
- „ 21. — *Muscicapa atricapilla*, L. — 1 ♂ ad.
- „ 21. — *Turtur auritus*, GRAY. — Első 2 db. — Die ersten 2 St.
- „ 21. — *Anthus pratensis*, L. — E nap óta nines. — Seit heute keine mehr.
- „ 22. — *Colite riparia*, L. — Az első 4—5 db. Teljes számban csak május 5—6-án érkeztek meg. — Die ersten 4—5 St., in voller Zahl erst am 5—6. Mai ankommend.
- „ 22. — *Aegialitis fluvialis*, BECHST.
- „ 23. — *Gallinula chloropus*, L. — Az első 2 db. — Die ersten 2 St.
- „ 24. — *Circus macrourus*, GM. — Löttem egy ♀. — Ein ♀ geschossen.
- „ 25. — *Monticola saxatilis*, L. — ♂ és ♀.
- „ 25. — *Hydrochelidon fissipes*, L. — 5—8 db. — 5—8 St.
- „ 29. — *Tringoides hypoleucus*, L. — Az első. — Die Ersten.
- „ 30. — *Oriolus galbula*, L.
- „ 30. — *Totanus ochropus*, L. — 1 ♂.
- Mai 1. — *Ortigometra crex*, L.
- „ 3. — *Coracias garrula*, L.
- „ 4. — *Aythya ferina*, L. — 2 ♂ és 1 ♀; az egyetlen idei előfordulás. — 2 ♂ und 1 ♀, das einzige Vorkommen im heurigen Frühjahr.
- „ 8. — *Ardea minuta*, L. — Az első. — Der Erste.

Bikkessy Guido.

(Guido von Bitlejny).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője Magyar-Óvárt (Mosony m.). — Megfigyeléseit beküldötte 1895 decz. 16-án.

Seit 1894 ordentl. Beobachter der U. O. G. in Magyar-Óvár (Com. Moson). — Seine Beobachtungen hatte er am 16. Dez. 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

- Mart. 10. — *Alauda arvensis*, L. — (in) Miklósfalu. — Tömegesen. — Massenhaft.
 " 27. — *Fringilla coelebs*, L.
 Apr. 13. — *Hirundo rustica*, L. — (in) Miklósfalu.
 " 15. — *Erithacus luscinia*, L. — (in) Miklósfalu.
 " 30. — *Turtur auritus*, GRAY. — (in) Miklósfalu.
 " 30. — *Cuculus canorus*, L. — (in) Miklósfalu. — Első érkezés bizonytalan. — Erste Ankunft unsicher.
 Mai 3. — *Oriolus galbula*, L.

Boroskay János.

(Johann von Boroskay).

A M. O. K.-nak 1895 óta rendes megfigyelője Zólyomban (Zólyom m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 május 26-án.

Seit 1895 ord. Beobachter der U. O. G. in Zólyom (Mittelh., Com. Zólyom). Seine Beobachtungen hat er am 26. Mai eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

- Apr. 9. — *Chelidon urbica*, L.
 " 10. — *Hirundo rustica*, L.
 " 10. — *Cuculus canorus*, L.
 " 17. — *Saxicola oenanthe*, L.
 " 19. — *Ficedula sibilatrix*, BECHST.
 " 30. — *Acrocephalus turdoides*, MEY.

- Mai. 2. — *Sylvia atricapilla*, L.
 " 3. — *Ortigometra porzana*, L.
 " 5. — *Muscicapa grisola*, L.
 " 5. — *Oriolus galbula*, L.
 " 7. — *Lanius collurio*, L.
 " 7. — *Lanius minor*, GM.
 " 11. — *Ortigometra crex*, L.
 " 14. — *Coturnix dactylisonans*, MEY.

Buda Ádám.

(Adam von Buda).

A M. O. K.-nak 1894 óta lev. tagja és rendes megfigyelője Réán (Hunyad m.). Megfigyelését beküldötte 1895 jun. 1-én.

Seit 1894 corresp. Mitglied und ständ. Beobachter der U. O. G. in Réa (Com. Hunyad). Seine Beobachtungen hatte er am 1. Juni 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

- Jan. 15. — *Archibuteo lagopus*, GM. — 1 darab. — 1 St.
 " 15. — *Gallinago scolopacina*, BR. — 4 db. — 4 St.
 " 15. — *Turdus pilaris*, L. — 20—30 darab. — 20—30 St.
 " 15. — *Fringilla montifringilla*, L.
 " 18. — *Turdus merula*, L. — 1 db. — 1 St.
 " 23. — *Turdus merula*, L. — 3 db. — 3 St.
 Febr. 18. — *Plectrophanes nivalis*, L. — 5 darab. — 5 St.
 " 23. — *Totanus ochropus*, L.
 " 23. — *Alauda arvensis*, L. — 2 db. — 2 St.
 " 23. — *Gallinago scolopacina*, BR. — 5 db. — 5 St.
 Mart. 7. — *Columba oenas*, L.
 " 8. — *Asio otus*, L. — 1 db. lövetett a kertben. — 1 St. im Garten geschossen.
 " 11. — *Motacilla alba*, L. — Kis esapat. Az elsők. — Kleiner Flug, die Ersten.
 " 23. — *Vanellus cristatus*, L.
 " 23. — *Charadrius apricarius*, L.

- Mart. 28. — *Erithacus rubecula*, L.
 " 28. — *Scelopax rusticola*, L.
 " 29. — *Ficedula trochilus*, L.
 " 30. — *Saricola oenanthe*, L.
 " 30. — *Aegialitis fluviatilis*, BECHST.
 Apr. 2. — *Hirundo rustica*, L. — 3 db. extra-
 villán. — 3 St. Extravillán.
 " 4. — *Ruticilla phoenicea*, L.
 " 4. — *Sturnus vulgaris*, L. — Egy esap-
 pat. — Ein Flug.
 " 4. — *Yunc torquilla*, L.
 " 4. — *Motacilla flava*, L. — Több. —
 Mehrere.
 " 4. — *Upupa epops*, L.
 " 5. — *Sylvia curruca*, L.
 " 7. — *Hirundo rustica*, L. — Intra-
 villán.
 " 9. — *Philomachus pugnax*, L. — Egy
 csapat. — Ein Flug.
 " 9. — *Podiceps cristatus*, L. — Csapat-
 ban. — Ein Flug.
 " 9. — *Podiceps griseigena*, BODD.
 " 9. — *Podiceps nigricollis*, SUND. — Csa-
 patban. — Ein Flug.
 " 9. — *Totanus stagnatilis*, BECHST.
 " 11. — *Ficedula sibilatrix*, BECHST.
 " 11. — *Sylvia cinerea*, BECHST. — Meg-
 jöttek s megtelepedtek. — Ange-
 kommen, angeflodelt.
 " 11. — *Tringoides hypoleucus*, L.
 " 13. — *Ardea cinerea*, L.
 " 13. — *Ficedula rufa*, BECHST. — Egy
 csapat; 14-én nagy csapat. — Ein
 Flug; am 14. großer Flug.
 " 14. — *Cerchneis vespertina*, L.
 " 15. — *Ciconia alba*, L.
 " 15. — *Circæthus gallicus*, GM.
 " 15. — *Podiceps minor*, L.
 " 15. — *Totanus glareola*, L.
 " 16. — *Circus aeruginosus*, L.
 " 17. — *Cuculus canorus*, L.
 " 18. — *Erithacus leucina*, L.
 " 22. — *Pandion haliaëtus*, L.
 " 23. — *Totanus calidris*, L. — Több. —
 Mehrere.
 " 23. — *Ciconia nigra*, L.
 " 23. — *Totanus grollis*, L.
 " 24. — *Anthus trivialis*, L.
 " 24. — *Pratincola rubicola*, L.
 " 26. — *Muscicapa collaris*, BECHST.
 " 28. — *Lanius minor*, GM.
 " 29. — *Glareola pratincola*, L.

- Apr. 30. — *Oriolus galbula*, L.
 " 30. — *Sylvia atricapilla*, L.
 " 30. — *Sylvia hortensis*, BECHST.
 Mai 1. — *Coturnix dactylisonans*, MEX.
 " 3. — *Coracias garrula*, L.
 " 3. — *Turtur auritus*, GRAY.
 " 4. — *Ruticilla tillys*, SCOP.
 " 4. — *Cypselus apus*, L.
 " 9. — *Cotile riparia*, L.
 " 11. — *Ardea purpurea*, L.
 " 12. — *Lanius collurio*, L.

Chernel István.

(Stefan von Chernel).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője és lev. tagja Kőszeg-en (Vas m.). Megfigyelése-
 hez pontosan vezetett meteor. naplót is mellé-
 kelt, valamint az 1895. évi kőszegi vonulás álta-
 lános jellemzését. Megfigyeléseit 1895 máj. 11-én
 küldte be.

Corresp. Mitglied und seit 1894 ord. Beobachter
 der H. O. C. in Kőszeg (Com. Vas). Außer den Be-
 obachtungen gab er eine allgemeine Schilderung des
 heurigen Zuges in Kőszeg, und ein pünktlich geführ-
 tes meteor. Tagebuch. Seine Beobachtungen sandte
 er am 11. Mai d. J. ein.

**A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok
 érkezését jegyezte :**

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft
 folgender Arten :

- Jan. 1. — *Fringilla montifringilla*, L. —
 Egészen febr. 10-ig naponta né-
 hány db. — Bis 10. Jéber täglich
 eintige.
 " 8. — *Asio otus*, L. — 1 db. — 1 St.
 " 10. — *Asio otus*, L. — 1 db. — 1 St.
 " 28. — *Motacilla boarula*, L. — Telen, ha
 a patakon nyílt helyek maradnak,
 rendszeren minden évben itt. —
 Wenn im Winter auf dem Bache
 offene Stellen bleiben, ist sie jährlich
 zu sehen.
 Febr. 18. — *Asio otus*, L. — 1 db. — 1 St.
 " 22. — *Sturnus vulgaris*, L. — Első 4 da-
 rab. — Die ersten 4 St.
 " 28. — *Anser segetum*, GM. — 17 db. ala-
 esonyan → ÉK száll. — 17 St.
 niedrig ziehend → NO.

- Mart. 2. — *Motacilla alba*, L. — Első →É. — Die erste →N.
- " 3. — *Fringilla montifringilla*, L. — Ismét néhány. — Wieder einige.
- " 4. — *Fringilla coelebs*, L. — Első ének. Egész télen látható volt kisebb számban. — Erster Gesang. War in geringer Anzahl den ganzen Winter zu sehen.
- " 5. — *Fringilla montifringilla*, L. — Ismét néhány. — Wieder einige.
- " 10. — *Ardea cinerea*, L. — 2 darab ÉNy →D. Ezt a madarat tavasszal itt még nem észleltem. — 2 St. NW →S. Diesen Vogel sah ich noch nie hier auf dem Frühjahrszuge.
- " 11. — *Alauda arvensis*, L.
- " 12. — *Turdus iliacus*, L. — Az első. Azontúl több egész mart. 25-ig. — Der Erste, dann einige bis zum 25. März.
- " 12. — *Emberiza miliaria*, L. — Első 3 db. az idén télen nem volt látható. — Die ersten 3 St., im heurigen Winter war nicht zu sehen.
- " 14. — *Vanellus cristatus*, L. — Első 7 db. — Die ersten 7 Stücke.
- " 16. — *Anas boschas*, L. — Csapatban. — Ein Flug.
- " 19. — *Larus ridibundus*, L. — 1 db. Itt rendkívüli ↔. — 1 St. Hier außergewöhnlich ↔.
- " 19. — *Querquedula crecca*, L. — 1 ♀ ♂.
- " 21. — *Scolopax rusticola*, L. — Haraszi (Vas m.) — Zu Haraszi (Com. Vas).
- " 21. — *Erithacus rubecula*, L. — Elsők. Nem telelt át. — Die ersten, hat nicht überwintert.
- " 23. — *Fringilla coelebs*, L. — Nagy csapat, vonulók. — Großer Flug, Zügler.
- " 23. — *Falco regulus*, PALL. — 1 db. — 1 St.
- " 23. — *Columba oenas*, L. 6—10 db. D→É: az első. — Die Ersten; 6—10 St. S→N.
- " 23. — *Anthus pratensis*, L. — Az első 5 db. — Die ersten 5 St.
- " 24. — Ismét 1 db. — Wieder 1 St.
- " 23. — *Turdus pilaris*, L. — Csapat. — Ein Flug.
- Mart. 24. — *Scolopax rusticola*, L. — 2 db. — 2 St.
- " 24. — *Ruticilla tithys*, Scop.
- " 24. — *Turdus musicus*, L.
- " 25. — *Serinus hortulanus*, L.
- " 25. — *Pratincola rubicola*, L.
- " 25. — *Hirundo rustica*, L. — Első 1 db. intravillán. — Die Erste. 1 St. Intravillan.
- " 26. — *Columba palumbus*, L.
- " 26. — *Ficedula rufa*, BECHST.
- Apr. 8. — *Yunx torquilla*, L.
- " 8. — *Ruticilla phoenicea*, L.
- " 8. — *Erithacus luscinia*, L.
- " 10. — *Chelidon urbica*, L.
- " 11. — *Saricola oenanthe*, L.
- " 13. — *Ficedula trochilus*, L.
- " 13. — *Anthus trivialis*, L.
- " 15. — *Sylvia cinerea*, BECHST.
- " 16. — *Sylvia atricapilla*, L.
- " 16. — *Cuculus canorus*, L.
- " 19. — *Sylvia curruca*, L.
- " 19. — *Ficedula sibilatrix*, BECHST.
- " 21. — *Anthus pratensis*, L. — Egy csapat (50 db.) D→É. — Ein Flug (ca. 50 St.) S→N.
- " 23. — *Muscicapa atricapilla*, L.
- " 24. — *Muscicapa collaris*, BECHST.
- " 24. — *Lanius collurio*, L.
- " 25. — *Turtur auritus*, GRAY.
- " 30. — *Lanius minor*, GM.
- Mai. 3. — *Muscicapa grisola*, L.
- " 3. — *Oriolus galbula*, L.
- " 4. — *Ortigoneta crex*, L.
- " 4. — *Anthus campestris*, L.
- " 5. — *Colurnix dactylisonans*, MEY.
- " 5. — *Sylvia nisoria*, BECHST.
- " 6. — *Sylvia hortensis*, BECHST.

Chernel István és Meszlény Benedek.

(Etefan von Chernel und Benedikt von Meszlény.)

Közös megfigyeléseik Velenczéről (Fehér m.). A melyeken kívül azonban Meszlény Benedek úr külön is küldött be megfigyeléseket azokról a fajokról, a melyeket ő maga figyelt meg.

Gemeinsame Beobachtungen unserer beiden Beobachter aus Venedig (Com. Fehér). Außer diesen sandte aber Herr v. Meszlény auch separat einen Bericht ein über jene Arten, welche er allein beobachtet hatte.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok
érkezését jegyezték:

Während des Frühjahrszuges notierten sie die Ankunft
folgender Arten:

- Mart. 11. — *Chauliastur streperus*, L.
 " 26. — *Larus ridibundus*, L.
 " 26. — *Tringoides hypoleucis*, L.
 " 29. — *Podiceps nigricollis*, SUND.
 " 29. — *Podiceps cristatus*, L.
 " 29. — *Hirundo rustica*, L.
 " 30. — *Turdus musicus*, L.
 " 30. — *Ficedula rufa*, BECHST.
 " 31. — *Aythya ferina*, L.
 " 31. — *Scotopax rusticola*, L.
 Apr. 1. — *Larus canus*, L. — 8—10 db. —
 8—10 ♂t.
 " 1. — *Podiceps griseigena*, BODD.
 " 1. — *Ortigometra porzana*, L.
 " 1. — *Ciconia alba*, L.
 " 1. — *Motacilla flava*, L.
 " 1. — *Coliie riparia*, L.
 " 1. — *Chelidon urbica*, L.
 " 2. — *Ruticilla phoenicea*, L.
 " 2. — *Ficedula trochilus*, L.
 " 2. — *Anthus trivialis*, L.
 " 2. — *Caprimulgus europaeus*, L.
 " 3. — *Spatula clypeata*, L.
 " 3. — *Gallinula chloropus*, L.
 " 3. — *Ortigometra minuta*, PALL.
 " 3. — *Botaurus stellaris*, L.
 " 4. — *Anser segetum*, GM. — Nagy esap-
 pat a tó felett →É; 6-án öt esap-
 patban (à 100—100 db.) a tó fölé
 jön É-ről. Azontúl többé nem lát-
 ható. — Großer Flug überm See
 ziehen gegen →N; am 6. kommen
 5 Flüge (à 100—100 ♂t.) von N-en,
 seitdem keine mehr gesehen.
 " 4. — *Upupa epops*, L.
 " 6. — *Ardea purpurea*, L.
 " 6. — *Luscinola melanopogon*, TEMM.
 " 8. — *Acrocephalus phragmitis*, BECHST.
 " 8. — *Hydrochelidon fissipes*, L.
 " 9. — *Cuculus canorus*, L.
 " 10. — *Erismatura leucocephala*, Scop. —
 5 db. — 5 ♂t.
 " 10. — *Erithacus luscinia*, L.
 " 11. — *Serinus hortulanus*, KOCH.
 " 11. — *Larus canus*, L. — Azontúl nines.
 Seitdem keine mehr.
 " 13. — *Ficedula sibilatrix*, BECHST.

Csató János.

(Johann von Csató).

A M. O. K.-nak tiszteleti tagja s 1894 óta rendes
megfigyelője Nagy-Enyed-en (Alsó-Fehér m.).
Megfigyeléseit beküldötte 1895 aug. 30-án.

Ehrenmitglied und ord. Beobachter der N. O. C.
in Nagy-Enyed (Com. Mjós-Fehér). Seinen Be-
richt sandte er am 30. August 1895 ein.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok
érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft
folgender Arten:

- Febr. 28. — *Alauda arvensis*, L.
 Mart. 1. — *Fringilla coelebs*, L.
 " 8. — *Fringilla montifringilla*, L. —
 1 db. — 1 ♂t.
 " 11. — *Milvus iclinus*, SAV.
 " 12. — *Fulica atra*, L.
 " 13. — *Columba oenas*, L.
 " 13. — *Pratincola rubicola*, L.
 " 13. — *Sturnus vulgaris*, L.
 " 15. — *Motacilla alba*, L.
 " 15. — *Plectrophanes nivalis*, L. — 2 da-
 rab. — 2 ♂t.
 " 16. — *Turdus musicus*, L.
 " 20. — *Turdus merula*, L.
 " 22. — *Milvus korschun*, L.
 " 23. — *Vauellus cristatus*, L.
 " 25. — *Ficedula rufa*, BECHST.
 " 25. — *Saricola oenanthe*, L.
 " 25. — *Turdus pilaris*, L.
 " 26. — *Ardea cinerea*, L.
 " 26. — *Botaurus stellaris*, L.
 " 27. — *Circus aeruginosus*, L.
 " 27. — *Scotopax rusticola*, L.
 " 28. — *Anthus pratensis*, L.
 " 28. — *Ciconia alba*, L.
 " 29. — *Alauda arborea*, L.
 " 29. — *Chelidon urbica*, L.
 " 29. — *Erithacus rubecula*, L.
 " 29. — *Hirundo rustica*, L.
 " 30. — *Querquedula circia*, L.
 " 30. — *Accentor modularis*, L.
 " {végén}
 {Ende} *Circactus gallicus*, GM.
 Apr. 5. — *Cuculus canorus*, L.
 " 8. — *Ruticilla phoenicea*, L.
 " 8. — *Sylvia curruca*, L.
 " 10. — *Caprimulgus europaeus*, L.
 " 10. — *Upupa epops*, L.

- Apr. 12. — *Aquila naevia*, GM.
 " 12. — *Totanus ochropus*, L.
 " 13. — *Acrocephalus turdoides*, MEY.
 " 13. — *Locustella luscinioides*, SAVI.
 " 15. — *Yunx torquilla*, L.
 " 16. — *Aegialitis fluviatilis*, BECHST.
 " 16. — *Sylvia hortensis*, BECHST.
 " 17. — *Pratincola rubetra*, L.
 " 20. — *Cerchneis vespertina*, L.
 " 25. — *Nyctiardea nycticorax*, L.
 " 25. — *Turtur auritus*, GRAY.
 " 26. — *Lanius minor*, GM.
 " 26. — *Sylvia nisoria*, BECHST.
 " 27. — *Erithacus philometa*, BECHST.
 Mai. 2. — *Coracias garrula*, L.
 " 3. — *Tringoides hypoleucis*, L.
 " 5. — *Oriolus galbula*, L.
 " 6. — *Coturnix dactylisonans*, MEY.
 " 6. — *Lanius collurio*, L.
 " 9. — *Ficedula sibilatrix*, BECHST.

Czynek Ede.

(Eduard von Czynek).

A M. O. K.-nak levelező tagja s 1894 óta rendszer megfigyelője Fogaras-on (Fogaras m.). Megfigyeléseihez az 1895-iki vonulás általános jellemzését is adja, egyúttal belemegy azoknak a helyi okoknak tárgyalásába, a melyeknek a Fogarason mutatkozó rendszeres késés tulajdonítható.* Megfigyeléseit beküldötte 1895 július 10-én.

Correspondierendes Mitglied und seit 1894 ord. Beobachter der M. O. C. in Fogaras (Com. Fogaras). Außer den Beobachtungen gab er eine allgemeine Schilderung des Charakters des heurigen Zuges, und schildert jene Ursachen, welche — streng lokalen Ursprunges — die regelmäßige Verspätung in Fogaras verursachen können.* Seine Beobachtungen fandte er am 10. Juli 1895 ein.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

- Jan. 3. — *Ampelis garrula*, L. — (in) Felmér.
 — Nagy csapatok. — Große Flüge.

* Erről alább még lesz szó.

* Das wird noch weiter unten besprochen.

- Jan. 23. — *Columba oenas*, L. — 1 db. — 1 ♂t.
 " 27. — *Gallinago scolopacina*, Br. — 1 db. — 1 ♂t.
 " 30. — *Sturnus vulgaris*, L.
 Febr. 5. — *Plectrophanes nivalis*, L.
 " 16. — *Totanus ochropus*, L.
 " 16. — *Columba oenas*, L. — 10—15 db.ból álló csapatok. — Flüge à 10—15 Stück.
 " 27. — *Sturnus vulgaris*, L. — Tulajdonképeni vonulók. — Normales Ersehen.
 " 28. — *Vauellus cristatus*, L.
 Mart 6. — *Cerchneis limnucula*, L.
 " 10. — *Ardea cinerea*, L.
 " 10. — *Gallinago scolopacina*, Br. — Nagyobb számban. — In größerer Anzahl.
 " 10. — *Motacilla alba*, L.
 " 10. — *Numenius arquatus*, L.
 " 10. — *Turdus musicus*, L.
 " 13. — *Botaurus stellaris*, L.
 " 13. — *Nyroca leucophthalmos*, BECHST.
 " 14. — *Erithacus rubecula*, L.
 " 14. — *Ficedula rufa*, BECHST.
 " 16. — *Alauda arborea*, L.
 " 16. — *Pratincola rubicola*, L.
 " 16. — *Scotopax rusticola*, L.
 " 18. — *Alauda arvensis*, L.
 " 19. — *Milvus iclinus*, SAV.
 " 20. — *Ciconia alba*, L.
 " 23. — *Circus aeruginosus*, L.
 " 23. — *Ortymetra porzana*, L.
 " 24. — *Upupa epops*, L.
 " 25. — *Anthus trivialis*, L.
 " 25. — *Pratincola rubetra*, L.
 " 25. — *Ruticilla tithys*, Scop.
 " 26. — *Aquila naevia*, GM.
 " 26. — *Fulica atra*, L.
 " 26. — *Podiceps cristatus*, L.
 " 26. — *Ampelis garrula*, L. — Egyes csapatok. — Vereinzelte Flüge.
 " 27. — *Aegialitis fluviatilis*, BECHST.
 " 27. — *Philomachus pugnax*, L.
 " 29. — *Podiceps griseigena*, BODD.
 " 30. — *Podiceps nigricollis*, SUND.
 Apr. 1. — *Hirundo rustica*, L.
 " 2. — *Sylvia curruca*, L.
 " 3. — *Falvus aquaticus*, L.
 " 3. — *Querquedula circia*, L.
 " 4. — *Anthus pratensis*, L.

- Apr. 7. — *Accentor modularis*, L.
 " 8. — *Ardea purpurea*, L.
 " 10. — *Ciconia nigra*, L.
 " 10. — *Cuculus canorus*, L. A récesei erdőkben. In den Réceer-Waldungen.
 " 11. — *Buteo phoeniceus*, L.
 " 13. — *Falco subbuteo*, L.
 " 13. — *Ficedula trochilus*, L.
 " 13. — *Totanus glareola*, L.
 " 14. — *Gallinula chloropus*, L.
 " 14. — *Pundion haliaetus*, L.
 " 15. — *Chelidon urbica*, L.
 " 16. — *Saricola oenanthe*, L.
 " 17. — *Tringa minuta*, LEISL.
 " 18. — *Hydrochelidon fissipes*, L.
 " 18. — *Motacilla flava*, L.
 " 18. — *Tringoides hypoleucus*, L.
 " 20. — *Yunc. torquilla*, L.
 " 21. — *Tringa alpina*, L.
 " 21. — *Nyctiardea nycticorax*, L.
 " 21. — *Ficedula sibilatrix*, BECHST.
 " 21. — *Acrocephalus turdoides*, MEX.
 " 22. — *Muscicapa grisola*, L.
 " 22. — *Sylvia cinerea*, BECHST.
 " 23. — *Cuculus canorus*, L. (In) Fogaras.
 " 24. — *Acrocephalus phragmitis*, BECHST.
 " 26. — *Caprimulgus europaeus*, L.
 " 26. — *Erithacus philomela*, BECHST.
 " 27. — *Sterna fluviatilis*, NAUM.
 " 27. — *Sylvia hortensis*, BECHST.
 " 27. — *Oriolus galbula*, L.
 " 28. — *Lanius minor*, GM.
 " 28. — *Ortigometra pygmaea*, NAUM.
 " 28. — *Colibe riparia*, L.
 " 29. — *Cypselus apus*, L.
 " 29. — *Sylvia atricapilla*, L.
 Mai. 2. — *Ardea minuta*, L.
 " 2. — *Coturnix dactylisonans*, MEX.
 " 2. — *Muscicapa collaris*, BECHST.
 " 2. — *Turtur auritus*, GRAY.
 " 3. — *Erithacus tuscina*, L.
 " 3. — *Hypolais icterina*, L.
 " 3. — *Lanius collurio*, L.
 " 4. — *Ortigometra crev.*, L.
 " 5. — *Acrocephalus arundinaceus*, GM.
 " 6. — *Locustella naevia*, BODD.
 " 10. — *Coracias garrula*, L.
 " 13. — *Locustella fluviatilis*, WOLF.
 " 17. — *Acrocephalus palustris*, BECHST.

Erdőhatóságok (Magy. kir.).

(Kön. ung. Forstbehörden).

1891 óta most van ismét e tekintélyes testületnek — ca. 250 állomás — alkalma a magyar tudományt megszolgálni, s a mint az alább közlendő adatok számából kitetszik, a magas földműv. ministerium útján hozzá intézett kérelmünknek derekasán felelt meg, a mikor egy oly hálózatot teremtett, a mely párját ritkítja az egész földkerekségen. S dacára, hogy kérelmünk tisztán csak a *Hirundo rustica* s a *Ciconia alba* megfigyelésére szorítkozott, sokan voltak azok, a kik nem maradtak csak emyinnél, hanem megfigyeléseiket több madárfajra is kiterjesztették. El nem mulaszthatjuk itt dicsérettel kiemelni különösen *Ertl Guszláv* lipótvári m. k. erdőmester és *Fekete János* doroszlói m. k. erdősz urakat, a kik egész sorozat vonulási adatot küldtek be hozzánk, valamint a *Morovič, Tótvárad, Ujvidék, Kézdi-Vásárhely, Szent-Gothárd, Ungvár, Kovászna, Dombó, Mácsa, Dorgos, Sistarovecz, Keczer-Peklén, Királymező, Kosztrina, Dubrinc, Kabolya-Polyána, Csik-Sz.-Márton, Csik-Szereda* stb-i erdőhivatalokat, a melyek megfigyeléseiket dicséretes buzgósággal szintén több fajra terjesztették ki.

A mi *Ertl Guszláv* és *Fekete János* urakat illeti, reméljük, hogy őket rövid időn *rendes megfigyelőink* között üdvözölhetjük.*

S most hadd következzenek a megfigyelési adatok maguk, a melyeket a megfigyelő állomások nagy számára való tekintettel, az áttekinthetőség érdekében, fajok szerint láttunk ezélszerűnek elrendezni.

Seit dem Jahre 1891 hat die ansehnliche Körperchaft der kön. ungarischen Forstbehörden — ca. 250 Stationen — zum ersten Male die Gelegenheit gehabt, die Ziele der ungarischen Wissenschaft nach Kräften zu fördern. Sie entsprach tüchtig — wie wir sehen werden — unserer Bitte, welche wir durch Intervention des hohen kön. ung. Ackerbauministeriums an sie gelangen ließen, indem sie ein Beobachtungs-Netz bildete, welches auf der ganzen Erdenrund nicht seinesgleichen hat. Unsere Bitte hatte sich zwar nur auf zwei Vogel-Arten: *Hirundo rustica* und *Ciconia alba* beschränkt,

* Ertl Guszláv erdőmester ur azóta tényleg belépett a M. O. K. rendes megfigyelői közé. M. O. K.

dennoch aber waren deren mehrere, die ihre Beobachtungen auch auf andere Vogelarten ausdehnten. Es ist uns eine angenehme Pflicht, unter Anderen die Herren: **Gustav Ertl** k. ung. Forstmeister in Liptó=Njvár und **Johan Fekete** k. ung. Förster in Doroszló, welche uns ganze Reihe von Daten einsandten, mit besonderem Lobe und Danke hervorzuheben, außerdem noch eine ganze Reihe von Forstämtern zu erwähnen, welche mehrere Arten beobachteten, wie jene in Morovič, Tótvarad, Ujvidék, Kézdi=Vásárhely, Szent=Gotthárd, Ungvár, Kovászna, Dombó, Mácsa, Dorgos, Sistarovecz, Keczer=Peklen, Királymező, Koftrina, Dubrinics, Kabolnya=Polhána, Csik=Sz.=Márton, Csik=Szereda und andere. Bezüglich der Herren: Gustav Ertl und Johann Fekete, hegen wir die angenehme Hoffnung, sie beide bald in der Reihe unserer ständigen Beobachter begrüßen zu können.*

Nun mögen die Daten selbst folgen, welche wir wegen der großen Anzahl der Stationen in der Reihe der Vogelarten zu ordnen für zweckmäßig hielten.

A magy. kir. erdőhatóságok a tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezték:

Die kön. ung. Forstbehörden notierten während des Frühjahrszuges die Ankunft folgender Arten:

Alauda arvensis, L.

Mart. 18. — (in) Mácsa.

Ardea cinerea, L.

Mart. 20. — (in) Dombó.

„ 23. — „ Apátfalva.

„ 25. — „ Moravič.

Ardea purpurea, L.

Mart. 30. — (in) Moravič.

Chelidon urbica, L.

Apr. 1. — (in) Szent-Gotthard.

„ 4. — „ Kovászna.

„ 8. — „ Dubrinics.

„ 8. — „ Ungvár.

„ 20. — „ Kisgaram.

„ 22. — „ Ujhuta.

Ciconia alba, L.

Mart. 10. — (in) Alsó-Lendva.

„ 10. — „ Vadászerdő.

„ 12. — „ Adasevce.

„ 12. — „ Morovič.

„ 15. — „ Nemei.

„ 17. — „ Ujvidék.

„ 18. — „ Isaszegh.

„ 20. — „ Hidvég (Erdély).

„ 20. — „ Kézdi-Vásárhely.

„ 20. — „ Lipovác. — Extravillán! Intravillán: mart. 29.

„ 20. — „ Ungvár.

„ 21. — „ Ogradina.

„ 22. — „ Berzászka.

„ 22. — „ Sepsi-Szt-György.

„ 23. — „ Berzova.

„ 23. — „ Nagy-Borosnyó.

„ 23. — „ Vinkovec.

„ 23. — „ Županja.

„ 24. — „ Bethlen.

„ 24. — „ Deés.

„ 24. — „ Gurahonez.

„ 25. — „ Pankota.

„ 25. — „ Radvác.

„ 26. — „ Denta.

„ 26. — „ Kiszető.

„ 26. — „ Székely-Udvarhely.

„ 26. — „ Temes-Rékás.

„ 27. — „ Boros-Jenő.

„ 27. — „ Görgény-Szt-Imre.

„ 27. — „ Kis-Rebra.

„ 27. — „ Nagy-Rebra.

„ 27. — „ Kovászna.

„ 27. — „ Neposz. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)

„ 27. — „ Palánka.

„ 28. — „ Alsó-Kubin.

„ 28. — „ Bálinez.

„ 28. — „ Csik-Szt-Márton.

„ 28. — „ Csik-Szereda.

„ 28. — „ Deliblát.

„ 28. — „ Fogaras.

„ 28. — „ Kerezsizora.

„ 28. — „ Kolozsvár.

„ 28. — „ Körmend.

„ 28. — „ Rónaszék.

„ 28. — „ Rozsnyó.

„ 28. — „ Varamó.

„ 29. — „ Jasenovác.

„ 29. — „ Pojenár.

* Herr Forstmeister Gustav Ertl ist seitdem factisch in die Reihe unserer ständigen Beobachter eingetreten. U. D. C.

- Mart. 30. — (in) Apatin.
 " 30. — " Badin.
 " 30. — " Makód. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
 " 30. — " Mititei. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
 " 30. — " Nagy-Beeskerek.
 " 30. — " Nagy-Kanizsa.
 " 30. — " Naszód. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
 " 30. — " Rezsőpart.
 " 30. — " Sátoralja-Ujhely.
 " 30. — " Szepes-Ófalu.
 " 30. — " Visk.
 " 31. — " Sistarovecz.
 " 31. — " Teles. (Szálvavölgy; Szálva-Thal.)
- Apr. 1. — " Besztercebánya.
 " 1. — " Fenyőháza.
 " 1. — " Geletnek.
 " 1. — " Nagy-Atád.
 " 1. — " Oszada.
 " 1. — " Pancsova.
 " 1. — " Rózsahegy.
 " 1. — " Szent-András.
 " 1. — " Turdosin.
 " 1. — " Zólyom-Lipese.
 " 2. — " Bereczk.
 " 2. — " Déva.
 " 2. — " Kakasfalu.
 " 2. — " Petéri.
 " 2. — " Uj-Bars.
 " 3. — " Apátfalva.
 " 3. — " Breznóbánya.
 " 3. — " Fehértemplom.
 " 3. — " Szászrégen.
 " 4. — " Dubrinies.
 " 4. — " Rimaszombat.
 " 6. — " Kossova.
 " 6. — " Vujda-Hunyad.
 " 7. — " Majer. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
 " 7. — " Oláh-Szt-György. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
 " 7. — " Zala-Egerszeg.
 " 8. — " Budatin.
 " 8. — " Paulis.
 " 8. — " Vulgemare.
 " 8. — " Vissó.
 " 9. — " Tótvárad.
 " 10. — " Dombó.

- Apr. 10. — (in) Facset.
 " 10. — " Lipovljani.
 " 10. — " Padurány.
 " 10. — " Poverzsina.
 " 10. — " Szinna.
 " 10. — " Uj-Radna. (Kosnavölgy; Kosna-Thal.)
 " 11. — " Csornoholova.
 " 12. — " Albák.
 " 12. — " Felső-Porumbák.
 " 12. — " Felső-Vidra.
 " 12. — " Gömör-Ráhó.
 " 12. — " Less. (Ilvavölgy; Ilva-Thal.)
 " 12. — " Magura. (Beszt.-Naszód.)
 " 12. — " Nagy-Ilva.
 " 12. — " Zalatna.
 " 13. — " Balassa-Gyarmat.
 " 18. — " Dorgos.
 " 29. — " Szászváros.

Ciconia nigra, L.

- Apr. 9. — (in) Morovič.

Columba oenas, L.

- Mart. 8. — (in) Alsó-Lendva.
 " 9. — " Szent-Gothárd.
 " 11. — " Dombó.
 " 13. — " Mácsa.
 " 14. — " Dorgos.
 " 15. — " Ungvár.
 " 18. — " Keezer-Peklén.
 " 19. — " Sistarovecz.

Cotile riparia, L.

- Mart. $\left. \begin{matrix} \text{végén} \\ \text{Csend} \end{matrix} \right\}$ (in) Ujvidék.
 Apr. 5. — " Dombó.
 " 10. — " Királymező.

Cuculus canorus, L.

- Mart. 30. — (in) Dorgos.
 Apr. 1. — " Sistarovecz.
 " 5. — " Nagymaros.
 " 6. — " Radváncz.
 " 6. — " Topánfalva.
 " 10. — " Ungvár.
 " 11. — " Tótvárad.
 " 19. — " Kabolya-Polyána.

Cypselus apus, L.

- Apr. 12. — (in) Kosztrina.
 " 12. — " Sztavna.

Erithacus luscini, L.

- Apr. 11. — (in) Csepreg.

Erithacus rubecula, L.

- Apr. 12. — (in) Vissó.

Grus cinerea, L.

- Mart. 20. — (in) Ó-Kemenceze.
 " 20. — " Ungvár. — Egész mart.
 31-ig, valamint apr. 4—16-ig
 csapatosan. — Bis zum 31.
 März, und zwischen den 4—16.
 Apr. Flugweise.
 " 27. — " Kovászna.
 Apr. 1. — " Dubrinics.
 " 1. — " Kézdi-Vásárhely.
 " 6. — " Nagy-Borosnyó.

Hir. rustica, L.

- Mart. 19. — (in) Bezdán.
 " 19. — " Sistaroveč.
 " 22. — " Kaloesa. — Extravillán.
 " 24. — " Alsó-Lendva.
 " 24. — " Vadászerdő.
 " 25. — " Brlog.
 " 25. — " Jusenovácz.
 " 25. — " Ogradina.
 " 25. — " Palánka.
 " 25. — " Temes-Rékás.
 " 25. — " Vinkovce.
 " 26. — " Paulis.
 " 26. — " Vác.
 " 27. — " Berzászka.
 " 27. — " Bustyalháza.
 " 27. — " Ó-Kemenceze.
 " 27. — " Visk.
 " 28. — " Nagy-Kanizsa.
 " 28. — " Tapoleza.
 " 29. — " Bokszeg.
 " 29. — " Denta.
 " 29. — " Kabolya-Polyána.
 " 29. — " Liboresa. — Az első; vissza-
 ment → D-nek, s újra mu-

talkozott apr. 9-én. — Die
 Erste; zog sich → S zurück;
 zeigte sich wieder erst am 6-ten
 April.

- Mart. 30. — " Huszt.
 " 30. — " Kakasfalu.
 " 30. — " Kerczísora.
 " 30. — " Kis- és Nagy-Rebra.
 " 30. — " Kiszető.
 " 30. — " Makód. (Szamosvölgy; Sza-
 mos-Thal).
 " 30. — " Mititei. (Szamosvölgy; Sza-
 mos-Thal.)
 " 30. — " Morovič.
 " 30. — " Naszód. (Szamosvölgy; Sza-
 mos-Thal.)
 " 30. — " Néposz. (Szamosvölgy; Sza-
 mos-Thal.)
 " 30. — " Znióváralfa.
 " 31. — " Apátfalva.
 " 31. — " Beszterezebánya.
 " 31. — " Csákova.
 " 31. — " Topánfalva.
 " végén Ende " Ujvidék.
 Apr. elején Anfang " Uj-Gradiska.
 " 1. — " Alsó-Hámor.
 " 1. — " Faeset.
 " 1. — " Felső-Vidra.
 " 1. — " Garamrév.
 " 1. — " Görgény-Szt-Imre.
 " 1. — " Iszticsó.
 " 1. — " Kolozsvár.
 " 1. — " Kossova.
 " 1. — " Lenge
 " 1. — " Liget.
 " 1. — " Lippa.
 " 1. — " Nemei.
 " 1. — " Paduráuy.
 " 1. — " Poverzsina.
 " 1. — " Rónaszék.
 " 1. — " Rudnó
 " 1. — " Szent-Gothárd.
 " 1. — " Torda.
 " 1. — " Üvegesür.
 " 1. — " Zsarnóca.
 " 2. — " Bethlen.
 " 2. — " Deliblat.
 " 2. — " Les. (Ilvavölgy; Ilva-Thal.)
 " 2. — " Magura. (Besztercze-Na-
 szód.)
 " 2. — " Monor. (Sajóvölgy; Sajó-
 Thal.)

Apr.	2. — (in) Nagy-Atád.	Apr.	5. — (in) Radváczez.
"	2. — " Nagy-Ilva. (Ilvavölgy; Ilva-Thal.)	"	5. — " Rahó.
"	2. — " Román-Budak. (Rebravölgy; Rebra-Thal.)	"	5. — " Técső.
"	2. — " Rajič.	"	5. — " Ünip.
"	2. — " Székely-Udvarhely.	"	5. — " Županja.
"	2. — " Teles. (Szálvavölgy; Szálva-Thal.)	"	6. — " Abrudbánya.
"	2. — " Uj-Bars.	"	6. — " Bisztra.
"	2. — " Vajda-Hunyad.	"	6. — " Csertés.
"	2. — " Visegrád.	"	6. — " Dalbosecz.
"	3. — " Balassa-Gyarmat.	"	6. — " Isaszeg.
"	3. — " Berzova.	"	6. — " Moesár.
"	3. — " Boeskó.	"	6. — " Szarvkő.
"	3. — " Bogdán-Rahó.	"	6. — " Szászrégen.
"	3. — " Buttyin.	"	6. — " Szent-András.
"	3. — " Buziás.	"	6. — " Topánfalva.
"	3. — " Geletnek.	"	6. — " Torda.
"	3. — " Gyalu.	"	6. — " Trecsén. — 1 darab; apr. 16-án több. — 1 <i>Stüf</i> ; am 16. Apr. mehrere.
"	3. — " Mácsa.	"	6. — " Zólyom-Lipese.
"	3. — " Máriacsalád.	"	7. — " Albáb.
"	3. — " Moesolyás.	"	7. — " Alsó-Vist.
"	3. — " Nagy-Maros.	"	7. — " Apatin.
"	3. — " Nyitra-Kolos.	"	7. — " Csik-Sz.-Márton.
"	3. — " Pécsvarad.	"	7. — " Csikszerecla.
"	3. — " Szegszárd.	"	7. — " Dobrest.
"	3. — " Ungvár. — Szórványosan. Tömegesen apr. 16. — <i>Einzelne</i> ; die <i>Waffe</i> am 16. Apr.	"	7. — " Fenyőháza.
"	3. — " Vág-Sellye.	"	7. — " Herkulesfürdő.
"	3. — " Zala-Egerszeg.	"	7. — " Igal.
"	4. — " Badin.	"	7. — " Izgár.
"	4. — " Bereczk.	"	7. — " Jerszeg.
"	4. — " Telki.	"	7. — " Kecskés.
"	4. — " Felső-Fancsal.	"	7. — " Májér. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
"	4. — " Kis-Ülcs.	"	7. — " Oláh-Sz.-György. (Szamosvölgy; Szamos-Thal.)
"	4. — " Körmend.	"	7. — " Péteri.
"	4. — " Nagybecskerek.	"	7. — " Rimaszombat.
"	4. — " Ohaba-Bisztra.	"	7. — " Sárkány.
"	4. — " Pancsova.	"	7. — " Szombathely.
"	4. — " Rozsnyó.	"	7. — " Uj-Radna. (Kosnavölgy; Kosna-Thal.)
"	4. — " Sátoralja-Ujhely.	"	7. — " Valkó.
"	4. — " Szászsebes.	"	7. — " Varannó.
"	4. — " Zólyom.	"	7. — " Vermes.
"	5. — " Csála.	"	8. — " Borgó-Prund. (Borgóvölgy; Borgó-Thal.)
"	5. — " Deés.	"	8. — " Budatin.
"	5. — " Dombó.	"	8. — " Diós-Győr.
"	5. — " Lipovljani.	"	8. — " Dobrócs.
"	5. — " Óhegy.	"	8. — " Dubrinies.
"	5. — " Óviz.	"	8. — " Fajna-Vissó.
"	5. — " Parasznya.		

Apr.	8.	—	(in) Fogaras.
"	8.	—	" Gödemesterháza.
"	8.	—	" Gölniezbánya.
"	8.	—	" Karám.
"	8.	—	" Kézdi-Vásárhely.
"	8.	—	" Kisuceza-Ujhely.
"	8.	—	" Mármaros-Sziget.
"	8.	—	" Nagy-Borosnyó.
"	8.	—	" Palota-Ilva.
"	8.	—	" Rezsőpart.
"	8.	—	" Rózsahegy.
"	8.	—	" Vissó.
"	9.	—	" Breznóbánya.
"	9.	—	" Dobó.
"	9.	—	" Kisgaram.
"	9.	—	" Mihálytelek.
"	9.	—	" Offenbánya.
"	9.	—	" Temes-Szlatina.
"	10.	—	" Alsó-Fancsal.
"	10.	—	" Benesháza.
"	10.	—	" Budakesz.
"	10.	—	" Csertés.
"	10.	—	" Dóczy-Fűrész.
"	10.	—	" Erdő-Surány.
"	10.	—	" Felső-Hámor.
"	10.	—	" Gileság.
"	10.	—	" Gyertyánfa-Élesmart.
"	10.	—	" Jeczenye.
"	10.	—	" Királymező.
"	10.	—	" Lazsesina (Körösmező).
"	10.	—	" Liptó-Oszáda.
"	10.	—	" Liptó-Ujvár.
"	10.	—	" Oszáda.
"	10.	—	" Radna.
"	10.	—	" Szászrégen.
"	10.	—	" Szinna.
"	10.	—	" Tiszcsora (Körösmező).
"	10.	—	" Zala-Erdőd.
"	11.	—	" Brusztura.
"	11.	—	" Fehértemplom.
"	11.	—	" Jalna.
"	11.	—	" Mermesd.
"	11.	—	" Német-Mokra.
"	11.	—	" Pécska.
"	11.	—	" Vaczok.
"	12.	—	" Bélabánya.
"	12.	—	" Déva.
"	12.	—	" Felső-Porumbák.
"	12.	—	" Furdia.
"	12.	—	" Kaposvár.
"	12.	—	" Magura (Com. Kolos).
"	12.	—	" Szepsi-Sz.-György.

Apr.	12.	—	(in) Szikla.
"	12.	—	" Színevér-Polyana.
"	12.	—	" Tópatak.
"	12.	—	" Turja-Remete.
"	12.	—	" Oása.
"	12.	—	" Zalathna.
"	13.	—	" Dorgos.
"	14.	—	" Feketevág.
"	14.	—	" Keezer-Peklén.
"	14.	—	" Szélakna.
"	15.	—	" Alsó-Kubin.
"	15.	—	" Bálinez.
"	15.	—	" Bisztra.
"	15.	—	" Hidvég (Erdély).
"	15.	—	" Maros-Borgó. (Borgóvölgy; Borgó-Thal.)
"	15.	—	" Szepes-Ófalu.
"	15.	—	" Trebusa.
"	15.	—	" Vichodna.
"	16.	—	" Nagy-Bittse.
"	16.	—	" Sugág.
"	16.	—	" Szudriás.
"	17.	—	" Rekető.
"	17.	—	" Szászváros.
"	18.	—	" Ausel.
"	18.	—	" Homonna.
"	18.	—	" Kosztrina.
"	18.	—	" Maluzsina.
"	18.	—	" Szvidoveez (Körösmező).
"	20.	—	" Sztavna.
"	20.	—	" Turdosin.
"	21.	—	" Csornoholova.
"	21.	—	" Marisel.
"	22.	—	" Podolin.
"	22.	—	" Tótvárad.
"	23.	—	" Aranyidka.
"	24.	—	" Dobrus.
"	24.	—	" Szepes-Szombat.
"	24.	—	" Teplicska.
"	25.	—	" Szomolnok.
"	25.	—	" Szvarin.
"	26.	—	" Ilava.
"	26.	—	" Lulhi-Bogdán.
"	28.	—	" Kudsir.
"	29.	—	" Ogulin. — Az első; töme- gesen csak máj. 10—14. — Die Erften; die Májje erft am 10—14. Mai.
"	30.	—	" Prigona.
Mai	1.	—	" Béles.
"	2.	—	" Körmöcz.
"	2.	—	" Magura (Com. Hunyad).

Molucilla alba, L.

- Mart. 6. — (in) Kosztrina.
 " 8. — " Sztavna.
 " 11. — " Ungvár.
 " 12. — " Dombó.
 " 14. — " Alsó-Lendva.
 " 14. — " Német-Mokra.
 " 15. — " Dorgos.
 " 16. — " Mácsa.
 " 20. — " Csik-Sz.-Márton.
 " 20. — " Csik-Szereda.
 " 22. — " Rónaszék.
 " 24. — " Feketevág.
 " 24. — " Geletnek.
 " 26. — " Kabolya-Polyána.
 " 27. — " Keezer-Peklén.
 " 27. — " Tótvárad.
 " 29. — " Szepes-Ófalu.

Molucilla boarula, L.

- Mart. 30. — (in) Feketevág.

Molucilla flava, L.

- Mart. 26. — (in) Kabolya-Polyána.

Oriolus galbula, L.

- Apr. 6. — (in) Ungvár.
 " 21. — " Dorgos.
 Mai 3. — " Tótvárad.

Scolopax rusticola, L.

- Mart. 12. — (in) Morovič. — Mart. 23-án a legtöbb; apr. 11-től nincs. — Am 23. März die Meisten; seit Apr. 11 keine.
 " 15. — " Dombó.
 " 16. — " Dorgos.
 " 17. — " Radvány.
 " 19. — " Szent-Gothárd.
 " 20. — " Ungvár. — Apr. 13-től nincs. Die letzten am 13. April.
 " 24. — " Alsó-Lendva.
 " 25. — " Kézdi-Vásárhely.
 " 25. — " Varamó.
 " 26. — " Nagy-Kanizsa.
 " 27. — " Keezer-Peklén. — Apr. 10-től fogva nincs. — Seit 10. April keine.

Mart. 30. — (in) Kabolya-Polyána.

" 31. — " Tótvárad.

- Apr. 1. — " Csornoholova.
 " 1. — " Székely-Udvarhely.
 " 1. — " Sistarovecz.
 " 7. — " Csik-Sz.-Márton.
 " 7. — " Csik-Szereda.
 " 7. — " Szomolnok.
 " 12. — " Szepes-Ófalu.
 " 14. — " Feketevág.

Sturnus vulgaris, L.

- Mart. 12. — (in) Dorgos.
 " 23. — " Sistarovecz.

Turdus auritus, GRAY.

- Mart. 23. — (in) Geletnek.

Upupa epops, L.

- Apr. 8. — (in) Ujvidék.

Vanellus cristatus, L.

- Mart. 20. — (in) Csik-Sz.-Márton.
 " 20. — " Csik-Szereda.

S most külön adjuk *Ertl Gusztáv* erdőmester (*Liptó-Ujváron*) és *Fekete János* m. k. erdész (*Doroszlón*) urak megfigyeléseit, a melyek ugyan szintén az erdészeti megfigyelések során érkeztek hozzánk, de ezeket a megfigyelt fajok tekintélyes száma folytán külön adni tartottuk szükségesnek.

Run geben wir die Beobachtungen der Herren: Gustav Ertl k. u. Forstmeister in Liptó-Ujvár und Johan Fekete k. ung. Förster in Doroszló, welche zwar zwischen den Forst-Beobachtungen zu uns eingesendet wurden, welche wir jedoch wegen der ansehnlichen Anzahl der beobachteten Arten separat zu geben für nöthig hielten.

1. Liptó-Ujvár.

- Febr. 18.—Mart. 20. — *Ampelis garrula*, L.
 Mart. 25. — *Molucilla alba*, L.
 " 25. — *Molucilla boarula*, L.
 " 26. — *Fringilla coelebs*, L.
 " 27. — *Turdus musicus*, L.
 " 29. — *Buteo vulgaris*, BECHST.

- Mart. 31. — *Alauda arvensis*, L.
 Apr. 1. — *Ficedula rufa*, BECHST.
 " 1. — *Ruticilla tilhys*, Scop.
 " 2. — *Columba palumbus*, L.
 " 6. — *Scolopax rusticola*, L.
 " 7. — *Totanus stagnatilis*, BECHST.
 " 10. — *Ruticilla phoenicurus*, L.
 " 10. — *Serinus hortulanus*, L.
 " 11. — *Saricola oenanthe*, L.
 " 12. — *Cerchneis timuncula*, L.
 " 18. — *Aquila naevia*, GM.
 " 19. — *Chelidon urbica*, L.
 " 20. — *Erithacus rubecula*, L.
 " 21. — *Yunx torquilla*, L.
 " 21. — *Anthus trivialis*, L.
 " 23. — *Alauda arborea*, L.
 " 23. — *Accentor mordularis*, L.
 " 29. — *Aegialitis fluviatilis*, BECHST.
 " 29. — *Ficedula sibilatrix*, BECHST.
 Mai 2. — *Cuculus canorus*, L.
 " 4. — *Muscicapa grisola*, L.
 " 4. — *Muscicapa parva*, BECHST.
 " 5. — *Pratincola rubetra*, L.
 " 12. — *Cypselus apus*, L.
 " 15. — *Lanius collurio*, L.
 " 15. — *Sylvia hortensis*, BECHST.
 " 18. — *Sylvia cinerea*, BECHST.
 " 26. — *Coturnix dactylisonans*, MEY.

2. Dorozsló.

- Mart. 9. — *Motacilla alba*, L.
 " 11. — *Vanellus cristatus*, L.
 " 12. — *Alauda arborea*, L.
 " 12. — *Sturnus vulgaris*, L.
 " 16. — *Erithacus rubecula*, L.
 " 18. — *Columba oenas*, L.
 " 18. — *Cerchneis timuncula*, L.
 " 19. — *Ardea cinerea*, L.
 " 20. — *Numenius arquatus*, L.
 " 20. — *Gallinago scolopacina*, BP.
 " 24. — *Columba palumbus*, L.
 " 24. — *Yunx torquilla*, L.
 " 24. — *Scolopax rusticola*, L.
 " 27. — *Upupa epops*, L.
 " 27. — *Chrysomitris spinus*, L.
 " 29. — *Cotile riparia*, L.
 Apr. 10. — *Erithacus luscinia*, L.
 " 10. — *Emberiza citrinella*, L.
 " 10. — *Cuculus canorus*, L.
 " 17. — *Oriolus galbula*, L.
 " 19. — *Turtur auritus*, GRAY.
 " 21. — *Coracias garrula*, L.

Fászl István.

(Stefan Fászl).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője Sopron-ban. Megfigyeléseit beküldötte 1895 július 20-án.

Seit 1894 ordentl. Beobachter der M. O. K. in Sopron (Nedenburg). Seine Beobachtungen hatte er am 20. Juli 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

- Jan. 5. — *Butco vulgaris*, BECHST.
 Febr. 6. — *Emberiza schoeniclus*, L.
 " 9. — *Ampelis garrula*, L. — Egy kis esapat. — Ein kleiner Flug.
 " 9. — *Motacilla boarula*, L.
 " 23. — *Columba oenas*, L.
 " 25. — *Columba palumbus*, L.
 " 26. — *Alauda arvensis*, L.
 " 26. — *Chrysomitris spinus*, L.
 " 26. — *Sturnus vulgaris*, L.
 Mart. 3. — *Ampelis garrula*, L. — Az utolsó. — Die letzten.
 " 4. — *Motacilla alba*, L.
 " 7. — *Vanellus cristatus*, L.
 " 12. — *Querquedula crecca*, L.
 " 12. — *Querquedula circia*, L.
 " 12. — *Fulica atra*, L.
 " 12. — *Erithacus rubecula*, L.
 " 12. — *Dafila acuta*, L.
 " 13. — *Anser cinereus*, MEY.
 " 13. — *Ficedula rufa*, BECHST.
 " 13. — *Charadrius apricarius*, L.
 " 14. — *Falco subbuteo*, L.
 " 14. — *Turdus musicus*, L.
 " 18. — *Alauda arborea*, L.
 " 19. — *Pratincola rubicola*, L.
 " 19. — *Upupa epops*, L.
 " 19. — *Totanus ochropus*, L.
 " 19. — *Anthus pratensis*, L.
 " 20. — *Fringilla montifringilla*, L.
 " 26. — *Scotopax rusticola*, L.
 " 26. — *Gallinago scolopacina*, BP.
 " 26. — *Gallinago gallinula*, L.
 " 27. — *Ruticilla tilhys*, Scop.
 " 27. — *Hirundo rustica*, L.
 Apr. 2. — *Ortigometra porzana*, L.
 " 2. — *Erithacus cyaneculus*, WOLF.

- Apr. 3. — *Molacilla flava*, L.
 " 3. — *Circus aeruginosus*, L.
 " 7. — *Ruticilla phoenicura*, L.
 " 7. — *Chelidon urbica*, L.
 " 8. — *Sylvia atricapilla*, L.
 " 8. — *Ficedula trochilus*, L.
 " 8. — *Ciconia alba*, L.
 " 9. — *Yunx torquilla*, L.
 " 9. — *Cuculus canorus*, L.
 " 9. — *Sylvia curruca*, L.
 " 10. — *Erithacus lusciniæ*, L.
 " 12. — *Muscicapa atricapilla*, L.
 " 13. — *Gallinago scolopacina*, Bp. — Az utolsók. — Die Zegten.
 " 21. — *Caprimulgus europæus*, L.
 " 22. — *Muscicapa collaris*, BECHST.
 " 22. — *Coracias garrula*, L.
 " 22. — *Turdus auritus*, GRAY.
 " 23. — *Gallinago major*, GM.
 " 23. — *Ficedula sibilatrix*, BECHST.
 " 23. — *Ardea minuta*, L.
 " 27. — *Oriolus galbula*, L.
 " 27. — *Lanius minor*, GM.
 " 27. — *Lanius collurio*, L.
 Mai. 4. — *Coturnix ductylisonans*, MEY.
 " 4. — *Muscicapa grisola*, L.
 " 4. — *Sylvia hortensis*, BECHST.
 " 7. — *Sylvia nisoria*, BECHST.

Forgách Károly gróf.

(Rarl Graf Forgách).

A M. O. K.-nak levelező tagja s 1894 óta rendes megfigyelője *Glymes-en* (Nógrád m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 május 30-án.

Correspondierendes Mitglied und seit 1894 ord. Beobachter der U. D. C. in Glymes (Com. Nógrád). Seine Beobachtungen sandte er am 30. Mai 1895 ein.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte :

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten :

- Mart. 3. — *Columba oenas*, L.
 " 16. — *Alauda arvensis*, L.
 " 18. — *Sturnus vulgaris*, L.
 " 18. — *Molacilla alba*, L.
 " 18. — *Vanellus cristatus*, L.
 " 21. — *Columba palumbus*, L.
 " 22. — *Scolopax rusticola*, L.

- Apr. 2. — *Hirundo rustica*, L.
 " 4. — *Upupa epops*, L.
 " 8. — *Erithacus lusciniæ*, L.
 " 20. — *Cuculus canorus*, L.
 " 21. — *Turdus auritus*, GRAY.
 " 28. — *Oriolus galbula*, L.
 Mai. 5. — *Ortygometra crex*, L.
 " 5. — *Coturnix ductylisonans*, MEY.

Greisiger Mihály dr.

(Dr. Michael Greisiger).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Szepes-Bélán*. Megfigyeléseit beküldötte 1895 június 6-án.

Seit 1894 ordentl. Beobachter der U. D. C. in Szepes-Béla. Seine Beobachtungen hatte er am 6. Juni 1895 eingefendet.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte :

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten :

- Jan. 15. — *Fringilla montifringilla*, L.
 Febr. 4. — *Plectrophanes nivalis*, L. — 5 darab. — 5 St.
 Mart. 13. — *Molacilla alba*, L.
 " 17. — *Columba oenas*, L.
 " 19. — *Alauda arvensis*, L.
 " 19. — *Turdus musicus*, L.
 " 23. — *Sturnus vulgaris*, L.
 " 28. — *Ruticilla tithys*, Scop.
 " 30. — *Molacilla boarula*, L.
 Apr. 2. — *Erithacus rubecula*, L.
 " 4. — *Saxicola oenanthe*, L.
 " 4. — *Scolopax rusticola*, L.
 " 5. — *Fringilla coelebs*, L.
 " 7. — *Ficedula sibilatrix*, BECHST.
 " 13. — *Ficedula rufa*, BECHST.
 " 14. — *Hirundo rustica*, L.
 " 19. — *Serinus hortulanus*, Koch.
 " 20. — *Upupa epops*, L.
 " 22. — *Ciconia alba*, L. — 20 db. vomult →É. — 20 St. →N.
 " 23. — *Chelidon urbica*, L.
 " 24. — *Ciconia alba*, L. — Még 1 db. — Noch ein Stück.
 " 28. — *Cypselus apus*, L.
 " 29. — *Pratincola rubetra*, L.
 Mai. 5. — *Cuculus canorus*, L.

- Mai. 8. — *Rallus aqualicus*, L.
 „ 14. — *Lanius collurio*, L.
 „ 25. — *Coracias garrula*, L.

Gretzmacher Gyula.

(Julius Gretzmacher).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Selmeczbányán* (Hont m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 okt. 17-én.

Seit 1894 ord. Beobachter der H. D. G. in Selmeczbánya (Schemnitz, Com. Hont). Seine Beobachtungen hatte er am 17. Okt. eingefendet.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

- Mart. 1. — *Fringilla coelebs*, L.
 „ 3. — *Ampelis garrula*, L.
 „ 15. — *Molucilla alba*, L.
 „ 15. — *Turdus merula*, L.
 „ 18. — *Alauda arvensis*, L.
 „ 19. — *Turdus musicus*, L.
 „ 24. — *Ciconia alba*, L.
 „ 29. — *Rulicilla lithys*, Scop.
 „ 30. — *Erithacus rubecula*, L.
 Apr. 12. — *Yunc torquilla*, L.
 „ 15. — *Monticola saxatilis*, L.
 „ 20. — *Chelidon urbica*, L.
 „ 23. — *Cuculus canorus*, L.
 „ 25. — *Cypselus apus*, L.
 Mai. 1. — *Lanius collurio*, L.

Hauer Béla.

(Adalbert Hauer).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Kis-Hartán* (Pest m.). Megfigyeléseit időnkint küldte be.

Seit 1894 ord. Beobachter der H. D. G. in Kis-Harta (Com. Pest). Seine Beobachtungen sandte er zeitweise ein.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

- Febr. 22. — *Anser cinereus*, MEY.
 Mart. 14. — *Vanellus cristallus*, L.

Aquila. III.

- Mart. 16. — *Numenius arquatus*, L.
 „ 16. — *Numenius phaeopus*, L.
 „ 20. — *Alauda arvensis*, L.
 „ 21. — *Sterna fluviatilis*, NAUM.
 „ 22. — *Turdus merula*, L.
 „ 23. — *Tringa minuta*, LEISL.
 „ 23. — *Recurvirostra avocetta*, L.
 „ 25. — *Turdus pilaris*, L.
 „ 27. — *Cerchneis tinnuncula*, L.
 „ 28. — *Ciconia alba*, L.
 „ 29. — *Ardea cinerea*, L.
 Apr. 1. — *Chelidon urbica*, L.
 „ 1. — *Columba palumbus*, L.
 „ 2. — *Erithacus rubecula*, L.
 „ 4. — *Upupa epops*, L.
 „ 12. — *Dasyla acuta*, L.
 „ 16. — *Columba dactylisouans*, MEY.
 „ 18. — *Philomachus pugnax*, L.
 „ 25. — *Cuculus canorus*, L.
 Jun. 12. — *Coracias garrula*, L.

Havlicsek József.

(József Havlicsek).

A M. O. K.-nak 1894 ősz óta rendes megfigyelője *Kupinová*n (Szerém megye). A megfigyelési terület az ország legdélibb részéről való s mintán hydrographiailag a *Száva* folyó s a esodás madárvilágáról — locus classicus-ként — ismert *Obedszka-Bara* moesár jellemzik, egyike legfontosabb megfigyelő állomásunknak — kiváltképen vízi madáralakokra. Megfigyeléseit beküldötte 1895 jul. 10-én.

Seit dem Herbst 1894 ord. Beobachter der H. D. G. in Kupinovo (Syrmien). Der Beobachtungsort ist eine der südlichsten unserer Stationen; und durch jenen Umstand, daß dieselbe durch den Szave-Fluß und durch den — wegen seiner überaus reichen Vogelwelt — mit Recht so berühmten Sumpf Obedszka-Bara hydrographisch charakterisiert wird — eine unserer wichtigsten Beobachtungs-Stationen, besonders, was die Wasservögel anbelangt. — Herr Havlicsek hatte seinen Bericht am 10. Juli 1895 eingefendet.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

- Jan. 19. — *Vanellus cristallus*, L. — 1 db. — 1 St.

- Febr. 12. — *Vanellus cristatus*, L. — Egyesek. — Einzelfne.
 " 16. — *Alauda arvensis*, L.
 " 27. — *Columba oenas*, L.
 " 27. — *Sturnus vulgaris*, L.
 " 27. — *Vanellus cristatus*, L. — Csapatok. — In Zügen.
 Mart. 2. — *Totanus ochropus*, L.
 " 3. — *Fulica atra*, L.
 " 5. — *Ardea cinerea*, L.
 " 5. — *Molacilla alba*, L.
 " 9. — *Gallinago scolopacina*, Br.
 " 10. — *Grus cinerea*, L. — 1 csapat. — 1 Zug.
 " 12. — *Columba palumbus*, L.
 " 12. — *Scolopax rusticola*, L.
 " 14. — *Grus cinerea*, L. — 1 csapat. — 1 Zug.
 " 16. — *Grus cinerea*, L. — Fővonulás. — Voller Zug.
 " 16. — *Gallinula chloropus*, L.
 " 20. — *Erithacus rubecula*, L.
 " 20. — *Podiceps cristatus*, L.
 " 22. — *Circus aeruginosus*, L.
 " 24. — *Hirundo rustica*, L. — Extravillán.
 " 26. — *Ciconia alba*, L.
 " 28. — *Milvus korschum*, Gm.
 " 29. — *Muscicapa collaris*, BECHST.
 " 31. — *Upupa epops*, L.
 Apr. 1. — *Botaurus stellaris*, L.
 " 1. — *Nycticorax nycticorax*, L.
 " 1. — *Cuculus canorus*, L.
 " 4. — *Circus pygargus*, L.
 " 5. — *Hirundo rustica*, L. — Intravillán.
 " 6. — *Graculus pygmaeus*, PALL.
 " 11. — *Plalalea leucorodia*, L.
 " 11. — *Numenius arquatus*, L.
 " 12. — *Ibis falcinellus*, L.
 " 16. — *Ardea alba*, L.
 " 16. — *Ardea comata*, PALL.
 " 16. — *Ardea garzetta*, L.
 " 20. — *Orligometra porzana*, L.
 " 21. — *Colile riparia*, L.
 " 22. — *Colurnix dactylisouans*, MEY.
 " 23. — *Turtur auritus*, GRAY.
 " 25. — *Ardea minuta*, L.
 " 25. — *Molacilla boarula*, L.
 " 26. — *Ciconia nigra*, L.
 " 27. — *Caprimulgus europaeus*, L.
 " 28. — *Oriolus galbula*, L.
 Apr. 29. — *Coracias garrula*, L.
 " 30. — *Orligometra crex*, L.
 Mai. 3. — *Merops apiaster*, L.
 " 25. — *Pastor roseus*, L.

Kenessey László.

(Ladislau von Kenessey).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője Pettend-en (Székesfehérvár m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 július 5-én.

Seit 1894 ord. Beobachter der U. O. C. in Pettend (Com. Stuhlweißenburg). Seine Beobachtungen hatte er am 5. Juli 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte :

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten :

- — *Emberiza miliaria*, L. — Áttelelt szép számmal. — In Mehrzahl überwintert.
 Jan. 14. — *Fringilla montifringilla*, L. — Látható volt mart. 24. — War bis zum 24. März zu sehen.
 Febr. { eleje } *Fulco regulus*, PALL. — Látható volt febr. 23-ig. — War bis zum 23. Feber zu sehen.
 " { közepétől } *Anser segetum*, Gm. — Látható volt apr. 3-ig. — War bis zum 3. Apr. zu sehen.
 " 22. — *Fringilla coelebs*, L.
 Mart. 1. — *Alauda arvensis*, L.
 " 2. — *Molacilla alba*, L.
 " 4. — *Molacilla alba*, L. (in) Velenceze.
 " 4. — *Vanellus cristatus*, L. — (in) Velenceze.
 " 5. — *Columba oenas*, L.
 " 9. — *Larus ridibundus*, L. — (in) Velenceze.
 " 9. — *Anas boschas*, L. — Melegviznél. — Bei der Therme. — (in) Velenceze.
 " 13. — *Chrysomitris spinus*, L.
 " 13. — *Columba palumbus*, L.
 " 14. — *Sturnus vulgaris*, L.
 " 16. — *Cerchmeis timuncula*, L.
 " 17. — *Anser cinereus*, MEY.
 " 17. — *Accentor modularis*, L.
 " 21. — *Fulco subbuteo*, L.

- Mart. 21. — *Erithacus rubecula*, L.
 „ 27. — *Turdus iliacus*, L. — Mart. 30-ig.
 Bis zum 30. März.
 „ 28. — *Scolopar rusticola*, L. — (in)
 Nadap.
 „ 28. — *Yunx torquilla*, L.
 „ 28. — *Motacilla flava*, L.
 Apr. 1. — *Ciconia alba*, L. — (in) Agárd.
 „ 1. — *Cotile riparia*, L. — (in) Agárd.
 „ 1. — *Circus pygargus*, L.
 „ 1. — *Larus canus*, L. — (in) Pákozd.
 „ 1. — *Podiceps griseigena*, SUND. — (in)
 Velence. A tavon. — Auf dem
 See.
 „ 3. — *Chelidon urbica*, L. — (in) Ve-
 lence.
 „ 3. — *Larus canus*, L. — (in) Velence.
 A tavon. — Auf dem See.
 „ 5. — *Muscicapa grisola*, L.
 „ 5. — *Pratincola rubetra*, L.
 „ 5. — *Chelidon urbica*, L.
 „ 6. — *Chelidon urbica*, L. — (in) Sukoro.
 „ 7. — *Hirundo rustica*, L.
 „ 9. — *Turdus merula*, L.
 „ 11. — *Erithacus luscinia*, L.
 „ 11. — *Turdus auritus*, GRAY.
 „ 11. — *Sylvia curruca*, L.
 „ 11. — *Ruticilla phoenicea*, L.
 „ 13. — *Sylvia cinerea*, BECHST.
 „ 13. — *Pratincola rubicola*, L.
 „ 14. — *Saricola oenanthe*, L.
 „ 15. — *Upupa epops*, L.
 „ 16. — *Muscicapa collaris*, BECHST.
 „ 17. — *Sylvia hortensis*, BECHST.
 „ 18. — *Muscicapa atricapilla*, L.
 „ 25. — *Cuculus canorus*, L.
 „ 26. — *Lanius collurio*, L.
 „ 27. — *Oriolus gallula*, L.
 „ 27. — *Coracias garrula*, L.
 „ 27. — *Cerchneis vespertina*, L.
 „ 30. — *Coturnix dactylisonans*, MEY.
 Mai. 6. — *Cypselus apus*, L. — (in) Pozsony.
 „ 20. — *Muscicapa parva*, BECHST.

Kocyan Antal.

(Anton Kocyan).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője
 Zuberecz-en (Árva m.). Megfigyeléseit beküldötte
 1895 okt. 19-én.

Seit 1894 ord. Beobachter der H. D. C. in Zu-

berecz (Com. Árva). Seine Beobachtungen hatte er
 am 19. Okt. 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok
 érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft
 folgender Arten:

- Mart. 18. — *Alauda arvensis*, L.
 „ 24. — *Motacilla alba*, L.
 „ 25. — *Motacilla boarula*, L.
 „ 26. — *Fringilla coelebs*, L.
 „ 26. — *Columba palumbus*, L.
 „ 26. — *Cerchneis tinnuncula*, L.
 „ 26. — *Turdus musicus*, L.
 „ 26. — *Turdus pilaris*, L. — Mart. 28-ig
 20—40 dbos esapatok → É. —
 Bis zum 28. März füge zu 20—40
 St. → N.
 „ 28. — *Ruticilla tithys*, Scop.
 „ 31. — *Sturnus vulgaris*, L.
 „ 31. — *Erithacus rubecula*, L.
 Apr. 1. — *Anser cinereus*, MEY.
 „ 3. — *Ficedula rufa*, BECHST.
 „ 3. — *Saricola oenanthe*, L.
 „ 8. — *Hirundo rustica*, L.
 „ 9. — *Ficedula trochilus*, L.
 „ 9. — *Scolopar rusticola*, L.
 „ 18. — *Aquila naevia*, GM.
 „ 20. — *Anthus trivialis*, L.
 „ 20. — *Accentor modularis*, L.
 „ 20. — *Pratincola rubetra*, L.
 „ 20. — *Serinus hortulanus*, KOCH.
 „ 24. — *Cuculus canorus*, L.
 Mai. 5. — *Chelidon urbica*, L. — Extra-
 villán.
 „ 9. — *Sylvia atricapilla*, L.
 „ 9. — *Sylvia cinerea*, BECHST.
 „ 12. — *Chelidon urbica*, L. — Intravillán.
 „ 16. — *Muscicapa parva*, L.
 „ 20. — *Yunx torquilla*, L.

Kosztka László.

(Ladislauš von Košťka).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője
 Gács-on (Nógrád m.). Megfigyeléseit beküldötte
 1895 május 30 án.

Seit 1894 ord. Beobachter der H. D. C. in Gács
 (Com. Nógrád). Seine Beobachtungen hatte er am
 30. Mai 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte :

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten :

- Jan. 1. — *Plectrophanes nivalis*, L.
 Mart. 4. — *Alauda arvensis*, L. — 1 db. — 1 ♂.
 " 9. — *Ampelis garrula*, L.
 " 12. — *Columba oenas*, L.
 " 12. — *Sturnus vulgaris*, L.
 " 15. — *Vanellus cristatus*, L.
 " 16. — *Motacilla alba*, L.
 " 16. — *Anthus pratensis*, L. — Melegforrásnál. Apr. 12. körül tünedeznek. — Bei der Therme. Am 12. Apr. vermindern sie sich.
 " 17. — *Alauda arborea*, L.
 " 23. — *Pratincola rubicola*, L.
 " 24. — *Turdus musicus*, L. — Nagy mennyiségben. — In Masse.
 " 25. — *Motacilla flava*, L.
 " 25. — *Turdus pilaris*, L. — Egy csapat. — Ein Flug.
 " 26. — *Rulicilla lithys*, Scop.
 " 26. — *Scelopar. ruslicola*, L.
 " 28. — *Erithacus rubecula*, L.
 " 31. — *Ficedula rufa*, BECHST.
 Apr. 6. — *Serinus hortulanus*, Koch.
 " 7. — *Ciconia alba*, L.
 " 7. — *Upupa epops*, L.
 " 7. — *Cuculus canorus*, L.
 " 7. — *Hirundo rustica*, L.
 " 7. — *Chelidon urbica*, L.
 " 7. — *Rulicilla phoenicura*, L.
 " 8. — *Yunx torquilla*, L.
 " 8. — *Anthus trivialis*, L.
 " 8. — *Saxicola oenanthe*, L.
 " 8. — *Muscicapa collaris*, BECHST.
 " 8. — *Muscicapa atricapilla*, L.
 " 9. — *Erithacus lusciniá*, L.
 " 12. — *Caprimulgus europaeus*, L.
 " 15. — *Sylvia curruca*, L.
 " 17. — *Lanius senator*, L.
 " 17. — *Ficedula sibilatrix*, BECHST.
 " 24. — *Turtur aurilus*, GRAY.
 " 24. — *Ficedula trochilus*, L.
 " 25. — *Sylvia cinerea*, BECHST.
 " 26. — *Falco subbuteo*, L.
 " 29. — *Lanius minor*, GM.
 Mai. 1. — *Oriolus galbula*, L.
 " 2. — *Cypselas apus*, L.

- Mai. 2. — *Anthus campestris*, L.
 " 4. — *Muscicapa grisola*, L.
 " 4. — *Pratincola rubetra*, L.
 " 6. — *Ortomanes crex*, L.
 " 6. — *Columba dactylisonans*, MEY.
 " 6. — *Lanius collurio*, L.
 " 7. — *Coracias garrula*, L.
 " 21. — *Hypolais icterina*, L.

Kunszt Károly.

(Karl Kunst).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője Somorján (Pozsony m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 jul. 10-én.

Seit 1894 ord. Beobachter der H. O. G. in Somorja (Com. Preßburg). Seinen Bericht hatte er am 10. Juli 1895 eingefendet.

A tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte :

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten :

- — *Emberiza schoeniclus*, L. — Áttelelt sok. — Heberwinterten viele.
 — — *Emberiza miliaria*, L. — Áttelelt. — Hat überwintert.
 Jan. 3. — *Fringilla montifringilla*, L. — Itt-ott 2—3 db. — Die und da 2—3 ♂.
 " 6. — *Plectrophanes nivalis*, L. — Látható volt mart. 4-ig. — War bis zum 4. März zu sehen.
 " 6. — *Alauda arvensis*, L. — 3 db. — 3 ♂.
 " 10. — *Ardea cinerea*, L. — 1—1 db. — 1—1 ♂.
 Febr. 8. — *Bucephala clangula*, L.
 " 8. — *Circus cyaneus*, L.
 " 8. — *Mergus albellus*, L.
 " 8. — *Alauda arvensis*, L. — 1 db. — 1 ♂.
 " 8. — *Mergus merganser*, L.
 " 20. — *Turdus merula*, L.
 " 20. — *Bucephala clangula*, L.
 " 25. — *Ampelis garrula*, L. — 1 db. — 1 ♂.
 Mart. 4. — *Columba palumbus*, L.
 " 5. — *Fringilla montifringilla*, L. — 1 ♂.
 " 5. — *Alauda arvensis*, L. — 1 db. — 1 ♂.

- Mart. 7. — *Ampelis garrula*, L. — (in) Ménfő Apr. 6. — *Ardea cinerea*, L. Több. —
(Győr m.) Mehrere.
" 11. — *Motacilla alba*, L. " 6. — *Erithacus cyaneculus*, WOLF.
" 16. — *Pratincola rubicola*, L. " 6. — *Ficedula trochilus*, L.
" 16. — *Sturnus vulgaris*, L. " 7. — *Accipiter nisus*, L.
" 16. — *Vanellus cristatus*, L. " 7. — *Aegialitis fluviatilis*, BECHST.
" 18. — *Totanus oehropus*, L. " 7. — *Cotile riparia*, L.
" 19. — *Anthus pratensis*, L. " 7. — *Fulix cristata*, L. — Csapatban.
" 19. — *Ruticilla tithys*, Scop. Flugweise.
" 19. — *Turdus musicus*, L. " 7. — *Fulix marila*, L. — 1 ♂.
" 19. — *Turdus iliacus*, L. — Látható volt " 7. — *Sylvia curruca*, L.
apr. 3-ig. — War bis zum 3. Apr. " 7. — *Pratincola rubetra*, L.
zu sehen. " 9. — *Buteo vulgaris*, BECHST.
" 20. — *Ardea cinerea*, L. — 1 db. — " 10. — *Circus aeruginosus*, L.
1 ♂. " 11. — *Erithacus luscinia*, L.
" 20. — *Anas boschas*, L. " 11. — *Gallinago scolopacina*, Bp.
" 22. — *Podiceps minor*, GM. " 11. — *Gallinago major*, GM.
" 23. — *Bucephala clangula*, L. — Még " 11. — *Gallinago gallinula*, L.
sok. — Noch viele da. " 11. — *Milvus korschun*, GM.
" 23. — *Fringilla coelebs*, L. " 11. — *Sterna fluviatilis*, NAUM.
" 23. — *Erithacus rubecula*, L. " 11. — *Ymr. torquilla*, L.
" 23. — *Colymbus septentrionalis*, L. " 11. — *Serinus hortulanus*, KOCH.
" 23. — *Cerchneis timuncula*, L. " 14. — *Cuculus canorus*, L.
" 24. — *Graculus carbo*, L. " 14. — *Turdus pilaris*, L.
" 24. — *Motacilla flava*, L. " 14. — *Muscicapa collaris*, BECHST.
" 27. — *Saxicola oenanthe*, L. " 15. — *Sylvia atricapilla*, L.
" 27. — *Larus ridibundus*, L. " 15. — *Muscicapa atricapilla*, L.
" 27. — *Accentor modularis*, L. " 16. — *Ortigometra porzana*, L.
" 29. — *Ortigometra porzana*, L. — Oros- " 16. — *Gallinula chloropus*, L.
házáról küldtek egyet. — Aus " 16. — *Fulica atra*, L.
Drosháza (Com. Békés) hat man " 18. — *Caprimulgus europaeus*, L.
1 ♂. geschickt. " 20. — *Turtur auritus*, GRAY.
" 29. — *Ficedula rufa*, BECHST. " 20. — *Sylvia cinerea*, BECHST.
" 29. — *Anser segetum*, GM. " 20. — *Falco subbuteo*, L.
" 30. — *Mergus albellus*, L. — Itt-ott " 20. — *Acrocephalus ludooides*, MEY.
1—2 db. — Sie und da 1—2 ♂. " 23. — *Ficedula sibilatrix*, BECHST.
" 30. — *Mergus merganser*, L. — Itt-ott " 25. — *Oriobus galbula*, L.
1—2 db. — Sie und da 1—1 ♂. " 26. — *Sylvia hortensis*, BECHST.
" 30. — *Oilemia sp.?* — Egy esa- " 26. — *Sterna minuta*, L.
pat. — Ein Flug. " 26. — *Lanius collurio*, L.
" 30. — *Hirundo rustica*, L. " 26. — *Circus pygargus*, L.
" 30. — *Ciconia alba*, L. " 26. — *Acrocephalus arundinaceus*, GM.
" 31. — *Upupa epops*, L. " 26. — *Acrocephalus phragmitis*, BECHST.
" 31. — *Tringoides hypoleucus*, L. " 26. — *Acrocephalus palustris*, BECHST.
" 31. — *Anthus trivialis*, L. " 29. — *Coturnix dactylisonans*, MEX.
" 31. — *Querquedula circia*, L. " 29. — *Botaurus stellaris*, L.
Apr. 1. — *Ardea purpurea*, L. " 29. — *Ardea minuta*, L.
" 3. — *Scelopar rusticola*, L. Mai. 1. — *Locustella fluviatilis*, WOLF.
" 3. — *Ortigometra minut*, PATT. " 1. — *Locustella luscinoides*, SAVI.
" 3. — *Oedienemus crepitans*, TEMM. " 1. — *Locustella naevia*, BODD.
" 4. — *Chelidon urbica*, L. " 4. — *Sylvia nisoria*, BECHST.
" 4. — *Numenius arquatus*, L. " 5. — *Muscicapa grisola*, L.

- Mai. 5. — *Orligometra crec.* L.
 " 5. — *Lanius minor*, GM.
 " 8. — *Hypolais iclerina*, L.
 " 10. — *Cerchmeis vesperlina*, L.
 " 15. — *Merops apiaster*, L.
 " 19. — *Coracias garrula*, L.
 — — *Pastor roseus*, L. — (in) Bätka.
 (Com. Gömör.) — Lövetett. —
 (Sejchoffen).

Lakatos Károly.

(Karl von Lakatos).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője Horgos-on (Csongrád m.). A terület nevezetesebb vízei a Tisza folyam, a Horgos- és a Madaras-tó. Megfigyeléseit beküldötte 1895 nov. 22-én.

Seit 1894 ord. Beobachter der H. O. G. in Horgos (Com. Csongrád). Bedeutendere Gewässer der Beobachtungs-Orte sind der Theiß-Fluß, der Horgos-See und Madaras-See. Seine Beobachtungen hatte er am 22. November d. J. 1895 eingekendet.

Az 1895. évi tavaszi vonulás alatt a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges (1895) notierte er die Ankunft folgender Arten:

- Áttelelték: — *Accipiter nisus*, L.
 Gaben überwintert: — *Buteo vulgaris*, BECHST.
 " — *Emberiza miliaria*, L.
 " — *Emberiza pythiornus*, PALL. — (in) Szeged.*
 " — *Emberiza schoenioides*, L.
 " — *Falco regulus*, PALL.
 " — *Otocoris alpestris*, L.
 " — *Asio accipitrinus*, PALL.
 " — *Querquedula circia*, L.
 " — *Turdus pilaris*, L.
 Febr. — *Fringilla coelebs*, L.
 " {első fele } *Ampelis garrula*, L. — (in) Szeged. — Csapatostól a város terein egészen mart. 7-ig. — Flugweise auf den Promenaden bis zum 7. März.
 " 18. — *Acanthis linaria*, L. — Csapatostól

- tól mart. 26-ig. — Truppenweise bis zum 26. März.
 Febr. 18. — *Alauda arvensis*, L. — Néhány kis csapat. — Einige kleine Flüge.
 " 27. — *Sturnus vulgaris*, L.
 " 28. — *Numenius arquatus*, L. — (in) Szeged.
 " 28. — *Philomachus pugnax*, L. — (in) Szeged.
 Mart. 3. — *Numenius arquatus*, L. — Az első. — Die Ersten.
 " 8. — *Anthus campestris*, L.
 " 8. — *Molucilla alba*, L. — Fővonulás mart. 13—17-ig. — Hauptzug: März 13—17.
 " 13. — *Ciconia alba*, L. — 1 db. DNy → ÉK. — Ezután egészen 26-áig egy sines. — 1 Stück SW → NO. Seitdem bis 26. keine.
 " 16. — *Alauda arvensis*, L. — Nagy csapat. — Großer Flug.
 " 17. — *Numenius arquatus*, L. — Mart. 17-től apr. 27-ig fővonulás. — Vom 12. März bis 27. Apr. Hauptzug.
 " 23. — *Falco subbuteo*, L.
 " 23. — *Hirundo rustica*, L. — 2 db. extravillán. — 2 St. Extravillan.
 " 26. — *Ciconia alba*, L. — Csapat, extravillán. — Flug, Extravillan.
 " 28. — *Circus pygargus*, L.
 " 28. — *Fulica atra*, L. — (in) Szeged. — Egy db. beláthatlan magashól holtan hullott egy ház udvarára. — Ein Stück fiel verendet in den Hof eines Hauses.
 " 28. — *Mareca penelope*, L. — Csapat. — Flug.
 " 28. — *Rallucilla phoenicea*, L.
 " 28. — *Ciconia alba*, L. — Intravillán.
 " 29. — *Circus aeruginosus*, L.
 " 29. — *Dasyla acula*, L.
 " 29. — *Gallinago scolopacina*, Br. — Az első. — Die Ersten.
 " 29. — *Numenius phaeopus*, L. — Az első. — Der Erste.
 " 30. — *Anthus pratensis*, L. — Az első. Der Erste.
 Apr. 1. — *Hirundo rustica*, L. — Nagy csapat (300—400 db.) ereszkedett a tóra. — Großer Flug (ca. 300—400 St.) fielen über den See ein.

* Erre vonatkozólag lásd p. 80. n. 60.
 Diesbezüglich vide p. 80. Nr. 60.

- Apr. 1. — *Ardea cinerea*, L. — (in) Deszk.
 " 2. — *Circus macrurus*, L.
 " 3. — *Ardea purpurea*, L. — Fővonulás apr. 7—16 között. — Hauptzug zwischen 7—16. Apr.
 " 3. — *Hirundo rustica*, L. — (in) Szeged. — Intravillán.
 " 3. — *Totanus glottis*, L.
 " 4. — *Upupa epops*, L.
 " 5. — *Acrocephalus turdoides*, MEY.
 " 5. — *Limosa aegocephala*, L. — Az első. — Die Ersten.
 " 7. — *Botaurus stellaris*, L.
 " 8. — *Aegialitis hiaticula*, L.
 " 8. — *Tringa alpina*, L. — Az első s apr. végefele az utolsó. — Die ersten; die letzten gegen Ende April.
 " 8. — *Vanellus cristatus*, L.
 " 9. — *Erithacus cyaneculus*, WOLF.
 " 9. — *Totanus fuscus*, L.
 " 10. — *Aegialitis cantianus*, LATH.
 " 10. — *Aquila naevia*, GM.
 " 10. — *Cerchneis tinnuncula*, L. — (in) Szeged.
 " 10. — *Cerchneis vespertina*, L.
 " 10. — *Cerchneis vespertina*, L. — (in) Szeged.
 " 10. — *Ciconia nigra*, L.
 " 11. — *Lanius minor*, GM.
 " 11. — *Erithacus tusciniæ*, L.
 " 11. — *Motacilla flava*, L.
 " 13. — *Caprimulgus europæus*, L.
 " 13. — *Erithacus phitomela*, BECHST.
 " 13. — *Oedienemus crepitans*, TEMM.
 " 14. — *Colite riparia*, L.
 " 14. — *Ficedula trochilus*, L.
 " 15. — *Gallinago gallinula*, L. — Az első. Fővonulás apr. 21—29. közt. Die Ersten; Hauptzug zwischen 21—29. Apr.
 " 16. — *Lanius collurio*, L.
 " 17. — *Cuculus canorus*, L.
 " 18. — *Anthus trivialis*, L.
 " 18. — *Nyctiardea nycticorax*, L.
 " 18. — *Tringoides hypoleucus*, L.
 " 19. — *Yunc torquilla*, L.
 " 20. — *Totanus glareola*, L. — Fővonulás apr. 22—28-ig. — Hauptzug von 22—28. April.
 Apr. 21. — *Coracias garrula*, L.
 " 21. — *Gallinago major*, GM. — Az első. Fővonulás apr. 23. máj. 7-ig. Die Ersten; Hauptzug zwischen 23. Apr. und 7. Mai.
 " 21. — *Totanus calidris*, L. — (in) Madarász-tó.
 " 24. — *Glareola pratincola*, L.
 " 24. — *Oriolus galbula*, L.
 " 24. — *Turtur auribus*, GRAY.
 " 25. — *Ortigometra creta*, L.
 " 26. — *Pernis apivorus*, L.
 " 27. — *Ardea comata*, FALL.
 " 27. — *Himantopus autumnalis*, HAAS.
 " 27. — *Tringa subarquata*, GOULD. — Első kis csapat. Rohamos vonulás május 10-ig. — Der erste kleine Flug; starker Zug bis 10. Mai.
 Mai 3. — *Totanus stagnatilis*, BECHST.
 " 4. — *Ardea minuta*, L.
 " 5. — *Anthus pratensis*, L. — Az utolsó. Der Letzte.
 " 6. — *Gallinago gallinula*, L. — Utolsó. — Letzte.
 " 6. — *Numenius arquatus*, L. — Utolsó. — Letzte.
 " 10. — *Limosa aegocephala*, L. — Utolsó. — Letzte.
 " 11. — *Gallinago scotopacina*, BR. — Utolsó. — Letzte.
 " 14. — *Numenius phaeopus*, L. — Utolsó. Letzte.
 " 20. — *Tringa subarquata*, GOULD. — Körülbelül az utolsó. — Ungefähr die Letzte.
 " 21. — *Gallinago major*, GM. — Utolsó. Letzte.

Lovassy Sándor dr.

(Dr. Alexander von Lovassy).

A M. O. K.-nak levelező tagja s 1894 óta rendszer megfigyelője *Keszthely-en* (Zala m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 decz. 5-én.

Correjp. Mitglied und seit 1894 ord. Beobachter der H. O. C. in Keszthely (Com. Zala). Seine Beobachtungen hatte er am 5. Dez. 1895 eingefendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

- Jan. 1. — *Anus boschas*, L. — Áttelelt Hévizen. — An der Therme (Héviz) überwintert.
- " 1. — *Emberiza miliaria*, L. — Itt telelt. — Ueberwintert.
- " 1. — *Podiceps minor*, K. — Egy pár Hévizen kitelelt. — Ein Paar hat bei der Therme (Héviz) überwintert.
- Febr. 11. — *Anser cinereus*, MEX. — Az első. Die Ersten.
- " 20. — *Bucephala clangula*, L. — Ca. 20 db. telepedett meg. — Ca. 20 St. haben sich angefündet.
- Mart 1. — *Sturnus vulgaris*, L. — 10 db. — 10 St.
- " 2. — *Vanellus cristatus*, L. — 1 db. — 1 St.
- " 5. — *Motacilla alba*, L. — Az első Hévizen 14-ikén esapatosan érkezik; 22-ikén fővonulás tetőpontja. Die Ersten bei der Therme. Am 14. kommen Flugweise; am 22. culminiert der Hauptzug.
- " 7. — *Anser segetum*, GM. — Az első. Die ersten.
- " 14. — *Fulica atra*, L. — Nagyobb esapat jelent meg Hévizen. — Größerer Flug erschien bei der Therme (Héviz).
- " 18. — *Larus ridibundus*, L. — 10 db., az első. — 10 St., die Ersten.
- " 22. — *Ficedula rufa*, BECHST. — Héviz körül sok van, bár fagyos az idő. Bei der Therme (Héviz) viele, obzwar es friert.
- " 22. — *Erithacus rubecula*, L.
- " 22. — *Turdus pilaris*, L. — Szól. — Singt.
- " 23. — *Ardea alba*, L. — 6 db. — 6 St.
- " 24. — *Ardea cinerea*, L. — 5—6 db. — 5—6 St.
- " 24. — *Scolopax rusticola*, L.
- " 25. — *Himantopus autumnalis*, HAAS. — Első 4 db. — Die ersten 4 St.
- " 25. — *Numenius arquatus*, L. — Első 10 db. — Die ersten 10 St.
- " 25. — *Podiceps cristatus*, L.
- Mart. 28. — *Plalalea leucorodia*, L. — Első 10 db. — Die ersten 10 St.
- " 30. — *Graculus carbo*, L. — Első 4 db. Die ersten 4 St.
- Apr. 1. — *Anser segetum*, GM. — Az utolsó. — Die Letzten.
- " 1. — *Ampelis garrula*, L. — Egy esapat; különben nem volt látható. — Ein Flug, sonst nicht gesehen.
- " 1. — *Botaurus stellaris*, L. — Első szől. — Erster Ruf.
- " 2. — *Cerchmeis vesperlina*, L.
- " 6. — *Erithacus cyaneucus*, WOLF.
- " 6. — *Hirundo rustica*, L. — Extravillán sok. — Extravillan viele.
- " 6. — *Circus cyaneus*, L.
- " 6. — *Ardea purpurea*, L. Elsők. — Die Ersten.
- " 7. — *Chelidon urbica*, L. — Intravillan. — 1 db. — 1 St.
- " 8. — *Circus aeruginosus*, L.
- " 8. — *Luscinola melanopogon*, TEMM. — A nádasban sok. — Viele im Röhrichte.
- " 9. — *Cuculus canorus*, L. — Első szől. Erster Ruf.
- " 10. — *Hirundo rustica*, L. — Intravillan.
- " 10. — *Ficedula trochilus*, L.
- " 10. — *Spatula chrypeata*, L. — Első észlelés. — Zum erstenmale beobachtet.
- " 10. — *Sterna fluviatilis*, NAUM. — Néhány; az első. — Einige; die Ersten.
- " 10. — *Querquedula circa*, L. — Első észlelés. — Erstenmal beobachtet.
- " 10. — *Orlígometra minuta*, PALL.
- " 10. — *Mareca penelope*, L.
- " 10. — *Acrocephalus arundinaceus*, GM.
- " 15. — *Ardea comata*, PALL. — 2 db. — 2 St.
- " 16. — *Locustella luscinioides*, SAVI.
- " 18. — *Hydrochelidon fissipes*, L. — Nagy esapat érkezett. — Großer Flug angekommen.
- " 19. — *Nyctiardea nycticorax*, L. — Első 4 db. — Die ersten 4 St.
- " 21. — *Acrocephalus turdoides*, MEX.
- " 22. — *Tringoides hypoleucus*, L.
- " 22. — *Totanus calidris*, L. — Első érkezés bizonytalan. — Erste Ankunft ungewiss.
- " 22. — *Pratincola rubetra*, L. — Első ér-

- kezés bizonytalan. — Erste Ankunft
unsicher.
- Apr. 22. — *Pandion haliaetus*, L.
- „ 22. — *Bucephala clangula*, L. — Az
utolsók. — Die Letzten.
- „ 22. — *Gallinula chloropus*, L. — Első
érkezés bizonytalan. — Erste An-
kunft unsicher.
- Mai 2. — *Ibis falcinellus*, L. — Egy esz-
pat. — Ein Stück.
- „ 3. — *Oriolus galbula*, L. — Első szől.
Erster Stuf.
- „ 12. — *Hydrochelidon leucoptera*, MEISS.
H. fissipesek közt: első érkezés
bizonytalan. — Zwischen H. fissi-
pes: erste Ankunft unsicher.
- „ 12. — *Ardea minuta*, L. — Elsők. —
Die Ersten.
- „ 12. — *Lanius collurio*, L. — Első érk.
bizonytalan. — Erste Ankunft un-
sicher.
- „ 24. — *Numenius arquatus*, L. — Utolsó
szől. — Der letzte ruft.

Medreczky István.

(Stefan Medreczky).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője
Ungvár-ott (Ung m.). Megfigyeléseit beküldötte
1895 jun. 22-én. Megfigyeléseihöz az idej vonu-
lás általános jellemzését is adja, valamint egy
faunistikus adat közelebbi körülményeit, a Nu-
menius tenuirostris-ra vonatkozólag.

Seit 1894 ordentl. Beobachter der H. O. C. in
Ungvár (Com. Ung). Seinen Bericht hatte er am
22. Juni 1895 eingesendet. Außer den Beobachtun-
gen giebt er eine allgemeine Charakterisierung des
heutigen Frühjahrszuges, und die näheren Um-
stände — einer faunistisch wichtigen Erscheinung —
der Erlegung des Numenius tenuirostris.

**A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok
érkezését jegyezte:**

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft
folgender Arten:

- — *Accentor modularis*, L. — Egész
télen több. — Den ganzen Winter
mehrere.
- — *Fringilla montifringilla*, L. —
1894. okt. 13-tól 1895. mart. 16-ig.

- Rom 13. Okt. 1894 bis 16. März
1895.
- — *Turdus pilaris*, L. — 1894. decz.
1-től 1895. mart. 9-ig. — Rom
1. Dez. 1894 bis 9. März 1895.
- Jan. 10. — *Acanthis linaria*, L. — Gyéren.
Nur jährlich.
- Febr. 21. — *Plectrophanes nivalis*, L.
- „ 23. — *Serinus hortulanus*, KOCH.
- „ 23. — *Ampelis garrula*, L. — Tömege-
sen mart. 21-ig. — Massenhaft bis
21. März.
- Mart. 12. — *Alauda arvensis*, L.
- „ 13. — *Columba oenas*, L.
- „ 13. — *Sturnus vulgaris*, L.
- „ 15. — *Motacilla alba*, L.
- „ 19. — *Fringilla coelebs*, L.
- „ 21. — *Anser cinereus*, MEY. — Tömege-
sen vonult át apr. 5-éig. — In
Massen durchgezogen bis 5. April.
- „ 23. — *Ficedula rufa*, BECHST.
- „ 23. — *Rulicilla tithys*, SCOP.
- „ 24. — *Scolopax rusticola*, L.
- „ 26. — *Turdus musicus*, L.
- „ 30. — *Erithacus rubecula*, L.
- „ 30. — *Pratincola rubetra*, L.
- „ 30. — *Saxicola oenanthe*, L.
- „ 31. — *Tringoides hypoleucis*, TEMM.
- Apr. 2. — *Hirundo rustica*, L.
- „ 5. — *Grus cinerea*, L.
- „ 6. — *Accentor modularis*, L.
- „ 7. — *Authus trivialis*, L.
- „ 7. — *Ciconia alba*, L.
- „ 7. — *Rulicilla phoenicurus*, L.
- „ 7. — *Upupa epops*, L.
- „ 8. — *Chelidon urbica*, L.
- „ 8. — *Sylvia curruca*, L.
- „ 10. — *Turtur auritus*, GRAY.
- „ 12. — *Cuculus canorus*, L.
- „ 12. — *Cypselus apus*, L.
- „ 12. — *Yunx torquilla*, L.
- „ 15. — *Erithacus luscinius*, L.
- „ 20. — *Columix dactylisomanus*, MEY.
- „ 20. — *Erithacus philomela*, L.
- „ 24. — *Sylvia atricapilla*, L.
- Mai 1. — *Muscicapa atricapilla*, L.
- „ 4. — *Sylvia nisoria*, BECHST.
- „ 4. — *Muscicapa grisola*, L.
- „ 4. — *Lanius collurio*, L.
- „ 5. — *Oriolus galbula*, L.
- Jun. 13. — *Sterna fluviatilis*, NAUM. — Töb-
besben. — Mehrere.

Menestorfer Gusztáv.

(Gusztav Menestorfer).

A M. O. K.-nak 1895 óta rendes megfigyelője Temes-Kubin-ban (Temes m.). A megfigyelési terület topografiai jellegét a Duna s nagyszámu kiöntései, u. n. *Barrák*, szabják meg. Megfigyeléseit beküldötte 1895 jun. 15-én.

Seit 1895 ordentl. Beobachter der U. O. G. in Temes-Kubin (Com. Temes). Den topographischen Charakter des Beobachtungs-Gebietes bestimmt der Donau-Fluß, mit seinen zahlreichen Ueberschwemmungen, den sogenannten *Barra's*. Seine Beobachtungen hatte er am 15. Juni 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

- Jan. ^{telején}_{elmjang} 3. — *Mergus merganser*, L.
 " 3. — *Turdus pilaris*, L.
 " 16. — *Otocoris alpestris*, L.
 " 18. — *Alauda arvensis*, L. — 3—4 csapat. — 3—4 űlug.
 " 18. — *Columba oenas*, L. — 2 db., azontúl nincs egész mart. 2-áig. — 2 űt., dann keine bis zum 2. März.
 " 23. — *Philomachus pugnax*, L. — 2 ♀.
 " ^{végén}_{énde} — *Anser segetum*, Gm.
 Febr. 4. — *Alauda arvensis*, L. — 4 db. — 4 űt.
 " 11. — *Botaurus stellaris*, — L. — ♂.
 " 11. — *Vanelhus cristatus*, L. — 17 db. É → D — 17. űt. vom N → S.
 " 13. — *Alauda arvensis*, L. — 9 db. — 9 űt.
 " 27. — *Motacilla alba*, L. — 2 db. — 2 űt.
 " 27. — *Sturnus vulgaris*, L. — 3 db. — 3 űt.
 Mart. 2. — *Dafila acuta*, L. — 30—40 db. — 30—40 űt.
 " 2. — *Alauda arvensis*, L. — Sok csapat. — Viele űluge.
 " 4. — *Querquedula circia*, L. — Igen sok. — Sehr viele.
 " 4. — *Philomachus pugnax*, L. — 15 db. — 15 űt.
 " 4. — *Querquedula crecca*, L. — Igen sok. — Sehr viele.
 " 4. — *Anas boschas*, L. — Sok. — Viele.

- Mart. 4. — *Mareca penelope*, L. — Sok. — Viele.
 " 4. — *Grus cinerea*, L. — 8 db. → É. — 8 űt. → N.
 " 4. — *Cerchwis limicola*, L. — 2 db. — 2 űt.
 " 7. — *Fulica atra*, L. — 1 db. — 1 űt.
 " 7. — *Gallinago gallinula*, L.
 " 7. — *Numenius arquatus*, L. — Az első 2 db. — Die ersten 2 űt.
 " 8. — *Alauda arvensis*, L. — Százezerrek. — Hunderttausende.
 " 8. — *Nyroca leucophthalmus*, BECHST. Sok. — Viele.
 " 8. — *Gallinago scolopacina*, Br.
 " 9. — *Sturnus vulgaris*, L. — Ézeres csapatok. — Tausende in űlugen.
 " 10. — *Falco subbuteo*, L.
 " 10. — *Ruticilla phoenicea*, L. — 1 ♂.
 " 10. — *Turdus merula*, L. — Egyesek. — Einzelne.
 " 14. — *Sterna fluviatilis*, NAUM. — 15 db. — 15 űt.
 " 14. — *Anser brachyrhynchus*, BAILL. — 17 db-ból álló csapatból lövötte 4 db. — Aus einem űluge zu 17 űt. geschossen 4 űt.
 " 14. — *Gallinago major*, Gm. — Sok. — Viele.
 " 15. — *Turdus pilaris*, L. — Ca. 200 db. → ÉNy. — Ca. 200 űt. → NW.
 " 15. — *Mergus albellus*, L. — ♂.
 " 15. — *Charadrius apricarius*, L. — 1 ♀.
 " 18. — *Scolopax rusticola*, L. — 1 db. — 1 űt.
 " 19. — *Ciconia alba*, L. — 1 db. — 1 űt.
 " 21. — *Nycticorax nycticorax*, L. — 1 ♂.
 " 22. — *Numenius arquatus*, L. — Igen sok. — Sehr viele.
 " 22. — *Hirundo rustica*, L. — 1 db. — 1 űt.
 " 22. — *Ruticilla tibys*, Scop.
 " 22. — *Motacilla alba*, L. — Sok vonul → Ny. — Viele ziehen → W.
 " 22. — *Circus aeruginosus*, L.
 " 22. — *Ardea cinerea*, L. — Az első. — Der Erste.
 " 22. — *Luscinola melanopogon*, TEMM. ♂.
 " 25. — *Botaurus stellaris*, L. — ♂.
 " 25. — *Upupa epops*, L. — 1 db. — 1 űt.
 " 26. — *Turdus pilaris*, L. — Sok száz → É. — Viele Hunderte → N.

- Apr. 3. — *Ciconia nigra*, L.
 „ 3. — *Mihus ictinus*, SAVI.
 „ 6. — *Ardea alba*, L. — 1 db. — 1 St.
 „ 7. — *Erithacus luscinia*, L.
 „ 7. — *Cuculus canorus*, L. — (Valószínűleg nem az első. — Valószínűleg nem az első. — Wahrscheinlich nicht der Erste!)
 „ 9. — *Podiceps cristatus*, L.
 „ 9. — *Motacilla flava*, L. — Egyesek → Ny. — Einzelne → W.
 „ 9. — *Sylvia atricapilla*, L. — 1 ♂.
 „ 9. — *Ardea purpurea*, L. — Az első. Der Erste.
 „ 9. — *Chelidon urbica*, L. — Százas csapat. — Ein Flug zu ca. 100 St.
 „ 15. — *Ardea comata*, PALL. — Az első 4 db. — Die ersten 4 St.
 „ 21. — *Cerchuis vespertina*, L. — 1 ♂.
 „ 22. — *Merops apiaster*, L. — 20 db. — 20 St.
 „ 23. — *Ardea garzetta*, L. — 10 db. — 10 St.
 „ 23. — *Coturnix dactylisonans*, MEY.
 „ 24. — *Cotile riparia*, L. — 4 db. → K. — 4 St. → O.
 „ 26. — *Ibis falcinellus*, L. — Az első: 35 db. — Die Ersten; 35 St.
 „ 27. — *Himantopus autumnalis*, HAAS. — 2 db. — 2 St.
 „ 30. — *Hydrochelidon fissipes*, L. — Ezeres csapat. — Flug zu Tausenden.
 „ 30. — *Turtur auritus*, GRAY. — 3 pár. — 3 Paare.
 „ {végén} *Coracias garrula*, L.
 „ {énde} 1. — *Ardea minuta*, L.
 „ 1. — *Spatula clypeata*, L.
 „ 13. — *Hydrochelidon leucoptera*, MEISX. Többfelé. — Mehrfach.
 „ 14. — *Muscicapa parva*, L. — ♂.
 „ 15. — *Hydrochelidon hybrida*, PALL.
 „ 18. — *Numenius arquatus*, L. — 3 db. — 3 St.
 „ 22. — *Muscicapa parva*, L. — Még 2 db. Noch 2 St.
 „ 25. — *Gallinago major*, GM. — 1 db. — 1 St.

Meszleny Benedek.

(Benedikt von Messleny).

A M. O. K.-nak 1895 óta rendes megfigyelője Velenczén (Székesfehérvár m.). A megfigyelési te-

rület topografiai helyzetét a *Velencei ló* és a *dinnyési mocsár* jellemzik. Megfigyeléseit be- küldötte 1895 május 26-án.

Seit 1895 ord. Beobachter der M. O. K. in Ve- lence (Com. Stuhlweißenburg). Das Beobachtungsterrain wird topographisch durch den Velenceer- See und den Dinnyéser-Sumpf charakterisiert. Seine Beobachtungen hatte er am 26. Mai 1895 eingefendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

Febr. 28. — *Fulica atra*, L. — Hiteles állítás szerint 1 db. — Nach glaubwürdigem Einjagen 1 St.

Mart. 4. — *Motacilla alba*, L. — 1 db. a me- legviznél. — 1 St. bei der Therme.

„ 4—6. — *Alauda arvensis*, L. — Nagy esap- atban. Ezután hideg idő, s mart. 13-ig nem volt látható. — Großer Flug: dann ungünstige kalte Witterung, und bis zum 13. März sind keine zu sehen.

„ 9. — *Anser cinereus*, MEY. — 11 db. Ny → K. — 11 St. von W → O.

„ 11. — *Fulica atra*, L. — 24 db. a me- legvizen s azóta naponkint érke- zik; a legtöbb mart. végén s apr. elején. — 24 St. bei der Therme, seitdem täglicher Zug, die meisten Ende März und Anfang April.

„ 11. — *Chaulelasmus streperus*, L. — 3 db. a melegvizen. — 3 St. bei der Therme.

Apr. 8. — *Hydrochelidon fissipes*, L. — 1 db. 1 St.

„ 21. — *Turtur auritus*, GRAY.

„ 22. — *Acrocephalus turdoides*, MEY. — Meglehetősen számban: állítólag már előbb itt volt. — In ziemlich großer Anzahl; angeblich schon früher ange- kommen.

„ 24. — *Sylvia curruca*, L.

„ 24. — *Sylvia nisoria*, BECHST. — «1 db., de nem egészen biztos, mert május 5-ig többet nem láttam.» — «1 St., dennoch nicht ganz sicher, da ich bis 5. Mai keine gesehen habe.»

- Apr. 29. — *Sterna fluviatilis*, NAUM. — 2 db.
2 ♂t.
- Mai 1. — *Larus minutus*, PALL. — Legalább
300—400 db. volt itt május 10-ig.
Mindeztens 300—400 ♂t. waren
hier bis zum 10. Mai.
- " 3. — *Locustella fluviatilis*, WOLF.
- " 4. — *Oriolus galbula*, L. — («Állítólag
már egy héttel előbb itt volt.» —
«Angeblich schon vor einer Woche
angekommen.»)
- " 4. — *Sylvia alricapilla*, L. — («Állítólag
már előbb itt volt.» — «Ange-
blich schon früher angekommen.»)
- " 5. — *Lanius collurio*, L.
- " 7. — *Hydrochelidon leucoptera*, MEISN.
10—15 db. — 10—15 ♂t.
- " 19. — *Muscicapa parva*, L. — 1 db. —
1 ♂t.
- " 25. — *Hydrochelidon hybrida*, PALL. —
Az első 2 db. — Die ersten 2 ♂t.

Pfennigberger József.

(József Pfennigberger).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője
Bélflyén (Baranya m.). Megfigyeléseit beküldötte
1895 május 18-án.

Zeit 1894 ordentl. Beobachter der U. O. C. in
Bélflye (Com. Baranya). Seine Beobachtungen
hatte er am 18. Mai 1895 eingekendet.

**A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok
érkezését jegyezte:**

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft
folgender Arten:

- Jan. 7. — *Plectrophanes nivalis*, L. — Egés-
szten febr. 7-éig itt. — Bis zum
7. Feber hier.
- " 7. — *Alauda arvensis*, L. — Egy esz-
pat. — Ein Flug.
- Mart. 4. — *Alauda arvensis*, L. — Igen sok.
Biele.
- " 5. — *Sturnus vulgaris*, L. — 6 db. —
6 ♂t.
- " 7. — *Motacilla alba*, L.
- " 8. — *Gallinago gallinula*, L.
- " 8. — *Fulica atra*, L.
- " 9. — *Vanellus cristatus*, L.
- " 15. — *Columba palumbus*, L.

- Mart. 18. — *Scolopax rusticola*, L.
- " 20. — *Ficedula rufa*, BECHST.
- " 21. — *Upupa epops*, L.
- " 21. — *Rudicilla phoenicurus*, L.
- " 21. — *Circus aeruginosus*, L.
- " 24. — *Ciconia alba*, L.
- " 25. — *Ardea alba*, L.
- " 25. — *Nyctiardea nycticorax*, L.
- " 25. — *Hirundo rustica*, L.
- " 29. — *Yunx torquilla*, L.
- " 29. — *Saricola oenanthe*, L.
- " 29. — *Pratincola rubicola*, L.
- Apr. 2. — *Erithacus luscinius*, L.
- " 5. — *Cuculus canorus*, L.
- " 15. — *Coturnix dactylisonans*, MEY.
- " 16. — *Turtur auritus*, GRAY.
- " 20. — *Caprimulgus europaeus*, L.
- " 30. — *Oriolus galbula*, L.
- " 30. — *Lanius collurio*, L.
- " 30. — *Coracias garrula*, L.
- Mai 4. — *Lanius minor*, GM.
- " 9. — *Nisactes pennatus*, GM.
- " 12. — *Merops apiaster*, L.

Pungur Gyula.

(Julius Pungur).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője
Szilah-on (Szilágy m.). Megfigyeléseit beküldötte
1895 okt. 25-én.

Zeit 1894 ordentl. Beobachter der U. O. C. in
Silah (Com. Szilágy). Seine Beobachtungen hatte
er am 25. Okt. 1895 eingekendet.

**A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok
érkezését jegyezte:**

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft
folgender Arten:

- Mart. 12. — *Columba oenas*, L.
- " 15. — *Sturnus vulgaris*, L.
- " 15. — *Motacilla alba*, L.
- " 18. — *Emberiza miliaria*, L.
- " 24. — *Scolopax rusticola*, L.
- " 24. — *Alauda arvensis*, L.
- Apr. 6. — *Motacilla flava*, L.
- " 7. — *Chelidon urbica*, L.
- " 12. — *Ciconia alba*, L.
- " 12. — *Rudicilla phoenicurus*, L.
- " 12. — *Hirundo rustica*, L.
- " 12. — *Erithacus rubicola*, L.

- Apr. 28. — *Cuculus canorus*, L.
 " 28. — *Upupa epops*, L.
 " 28. — *Turtur auritus*, GRAY.
 " 28. — *Oriolus galbula*, L.
 " 28. — *Erithacus philomela*, BECHST.
 Mai 1. — *Caprimulgus europaeus*, L.
 " 4. — *Cypselus apus*, L.
 " 5. — *Coracias garrula*, L.
 " 5. — *Coturnix dactylisonans*, MEY.
 " 5. — *Lanius collurio*, L.
 " 5. — *Ortometra crex*, L.
 " 5. — *Yunx torquilla*, L.

Stettner Markó.

(Marfuš Stettner).

A M. O. K.-nak 1895 óta rendes megfigyelője *Felső-Lövön* (Vas m.). A megfigyelési terület dombvidék, a melyet sok apróbb patak szel át, s egyik közülük egy kisebb mocsarat is alkot. Megfigyeléseit beküldötte 1895 május 11-én.

Seit 1895 ordentl. Beobachter der II. D. C. in *Felső-Lövön* (Com. Vas). Das Beobachtungsterrain ist eine Hügelgegend, welche durch mehrere kleinere Bäche bewässert wird. Einer dieser Bäche verbreitet sich zu einem kleineren Sumpf. Seine Beobachtungen hatte er am 11. Mai 1895 eingekendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte :

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten :

- Mart. 15. — *Motacilla alba*, L.
 " 23. — *Ruticilla tilhys*, SCOR.
 " 23. — *Ruticilla phoenicea*, L.
 " 23. — *Pratincola rubetra*, L.
 " 24. — *Hirundo rustica*, L.
 Apr. 6. — *Yunx torquilla*, L.
 " 8. — *Anthus pratensis*, L.
 " 9. — *Upupa epops*, L.
 " 11. — *Cuculus canorus*, L.
 " 12. — *Nyctiardea nycticorax*, L.
 " 13. — *Ciconia alba*, L.
 " 16. — *Saricola oenanthe*, L.
 " 17. — *Circus cyaneus*, L.
 " 18. — *Muscicapa grisola*, L.
 " 21. — *Lanius collurio*, L.

Szüts Béla.

(Béla von Szüts).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Tavarnán* (Zemplén m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 jun. 4-én.

Seit 1894 ord. Beobachter der II. D. C. in *Tavarna* (Com. Zemplén). Seine Beobachtungen hatte er am 4. Juni 1895 eingekendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte :

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten :

- Febr. 8. — *Plectrophanes nivalis*, L. — 20—30 db. egy csapatban átvonult. — Ein Flug (ca. 20—30 St.) durchgezogen.
 " 19. — *Ampelis garrula*, L. — 8—10 db. az utolsó. — 8—10 St., die Legten.
 Mart. 10. — *Columba oenas*, L.
 " 12. — *Motacilla alba*, L.
 " 14. — *Scolopax rusticola*, L.
 " 14. — *Sturnus vulgaris*, L.
 " 18. — *Pratincola rubetra*, L.
 " 18. — *Alauda arvensis*, L.
 " 19. — *Alauda arborea*, L.
 " 25. — *Vanellus cristatus*, L.
 " 25. — *Anthus pratensis*, L.
 " 28. — *Ciconia alba*, L. — Nagy csapat. Großer Flug. — Extravillan.
 " 30. — *Ciconia alba*, L. — Intravillan.
 " 30. — *Erithacus rubecula*, L.
 " 31. — *Saricola oenanthe*, L.
 Apr. 4. — *Hirundo rustica*, L.
 " 4. — *Ruticilla phoenicea*, L.
 " 6. — *Cuculus canorus*, L.
 " 8. — *Upupa epops*, L.
 " 13. — *Yunx torquilla*, L.
 " 16. — *Motacilla flava*, L.
 " 17. — *Erithacus luscinia*, L.
 " 20. — *Chelidon urbica*, L.
 Mai 4. — *Turtur auritus*, GRAY.
 " 6. — *Oriolus galbula*, L.
 " 7. — *Coracias garrula*, L.
 " 8. — *Lanius minor*, GM.
 " 10. — *Coturnix dactylisonans*, MEY.
 " 12. — *Ortometra crex*, L.

Vadas Jenő.

(Eugen Vadas).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Selmeczbányán* (Mont m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 jul. 7-én.

Zeit 1894 ord. Beobachter der H. D. C. in *Selmeczbánya* (Com. Hont). Seine Beobachtungen hatte er am 8. Juli 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

- Mart. 15. — *Motacilla alba*, L.
 " 30. — *Columba palumbus*, L.
 Apr. 4. — *Caprimulgus europaeus*, L.
 " 4. — *Ruticilla lilhyis*, Scop.
 " 7. — *Hirundo rustica*, L.
 " 7. — *Scolopax rusticola*, L.
 " 12. — *Yuzx torquilla*, L.
 " 16. — *Cuculus canorus*, L.
 " 17. — *Ruticilla phoenicura*, L.
 " 21. — *Chelidon urbica*, L.
 " 26. — *Cypselus apus*, L.
 Mai 1. — *Lanius collurio*, L.

Wachenhusen Antal.

(Anton von Wachenhusen).

A M. O. K.-nak 1894 óta rendes megfigyelője *Székesfehérvár-ott* (Székesfehérvár m.). Megfigyeléseit beküldötte 1895 máj. 13-án.

Zeit 1894 ord. Beobachter der H. D. C. in *Székesfehérvár* (Com. Stuhlweißenburg). Seine Beobachtungen hatte er am 13. Mai 1895 eingesendet.

A tavaszi vonulás alkalmával a következő fajok érkezését jegyezte:

Während des Frühjahrszuges notierte er die Ankunft folgender Arten:

- Jan. 11. — *Falco regulus*, PALL.
 Febr. 24. — *Philomachus pugnax*, L. — Seregélyes mellett löttek egyet. — Bei Seregélyes erlegt.
 " 24. — *Sturnus vulgaris*, L.
 " 25. — *Alauda arvensis*, L.
 Mart. 11. — *Cerchneis tinnuncula*, L.
 " 13. — *Anthus pratensis*, L.

- Mart. 13. — *Motacilla alba*, L.
 " 18. — *Columba palumbus*, L. — (in) Moór.
 " 18. — *Fulica atra*, L. — (in) Velenceze. A tavon. — Auf dem See.
 " 22. — *Fulica atra*, L. — Az első Székesfehérvárott a Sóstón. — Die ersten in Székesfehérvár auf dem Sóstó (Salz See).
 " 25. — *Gallinago scotopacina*, Br.
 " 28. — *Hirundo rustica*, L. — Extravillan.
 " 29. — *Totanus calidris*, L.
 " 29. — *Ardea cinerea*, L.
 Apr. 1. — *Saxicola oenanthe*, L.
 " 1. — *Ruticilla phoenicura*, L.
 " 1. — *Ortigometra porzana*, L.
 " 1. — *Gallinago gallinula*, L.
 " 2. — *Ciconia alba*, L.
 " 3. — *Hirundo rustica*, L. — Intravillan.
 " 3. — *Chelidon urbica*, L. — Extravillan.
 " 4. — *Chelidon urbica*, L. — Intravillan.
 " 9. — *Ardea purpurea*, L.
 " 11. — *Yuzx torquilla*, L.
 " 11. — *Upupa epops*, L.
 " 12. — *Pandion haliaetus*, L. — (in) Lovasberény.
 " 21. — *Cuculus canorus*, L.
 " 21. — *Acrocephalus birdoides*, MEY.
 " 24. — *Colurnix dactylisonans*, MEY.
 " 24. — *Ortigometra crex*, L.
 Mai 2. — *Oriolus galbula*, L.
 " 2. — *Lanius minor*, GM.
 " 4. — *Coracias garrula*, L.

Az itt felsorolt rendes megfigyelőkön kívül a M. O. K. egyes magánosoktól is kapott adatokat, a melyeket alább közlünk.

Außer den hier erwähnten ord. Beobachtern erhielt die H. D. C. auch von einzelnen Privaten einige Beobachtungen, welche hier continuell gegeben werden.

Gaal Gaston.

(Gaston von Gaal).

- Mart. 1. — *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Sziget-Szt-Miklós. — (Com. Pest.)

- Mart. 14. — *Scolopax rusticola*, L. — (in) Bösü (Com. Somogy).
 „ 15. — *Ampelis garrula*, L. — (in) Budapest. — Sok száz a Városligetben a Park-club celtis-fáin.
 „ 17. — *Ampelis garrula*, L. — 50—60 db. ugyanott. — 50—60 St. ebendort.
 „ 25. — *Scolopax rusticola*, L. — (in) Sziget-Szt-Miklós.
 „ 28. — *Hirundo rustica*, L. — (in) Sziget-Szt-Miklós. — 28 db. — Ca. 28 St.
 „ 30. — *Ciconia alba*, L. — (in) Sziget-Szt-Miklós.
 Apr. 1. — *Upupa epops*, L. — (in) Sziget-Szt-Miklós.
 „ 3. — *Gallinula chloropus*, L. — (in) Sziget-Szt-Miklós.
 „ 14. — *Erithacus luscinia*, L. — (in) Lelle (Com. Somogy).
 „ 14. — *Sylvia atricapilla*, L. — (in) Lelle. Lehet, hogy már előbb is itt volt. — Möglich, daß schon früher hier gewesen.
 „ 25. — *Coracias garrula*, L. — (in) Lelle.

Kiss Elemér.

(Elemér von Kiss).

- Mart. 13. — *Columba palumbus*, L. — (in) Magyar-Genes. (Com. Vas.)
 „ 15. — *Vanellus cristatus*, L. — U. o. — Ebendort.
 „ 20. — *Motacilla alba*, L. — Dtto.
 „ 21. — *Ciconia alba*, L. — Dtto.
 „ 28. — *Hirundo rustica*, L. — Dtto.
 Apr. 8. — *Erithacus luscinia*, L. — Dtto.
 „ 21. — *Coracias garrula*, L. — Dtto.
 „ 30. — *Coturnix dactylisonans*, MEY. — Dtto.

Kotsis Gyula.

(Julius von Kotsis).

- Mart. 3. — *Columba palumbus*, L. — (in) Hegykő (Com. Sopron).
 „ 3. — *Columba oenas*, L. — (in) Hegykő (Com. Sopron).
 „ 3. — *Alauda arvensis*, L. — (in) Hegykő (Com. Sopron).

Lendl Adolf dr.

(Dr. Adolf Lendl).

- Febr. 17. — *Syrnium uralense*, PALL. — (in) Sajó-Gömör (Com. Gömör).
 „ 17. — *Falco regulus*, PALL. — (in) Tata (Com. Komárom).
 „ 18. — *Plectrophanes nivalis*, L. — (in) Eszterháza (Com. Sopron).
 „ 19. — *Ampelis garrula*, L. — Egy hét óta az ország minden részéből. — Seit einer Woche aus dem ganzen Lande erhalten.
 „ 20. — *Syrnium uralense*, PALL. — (in) Ungvár (Com. Ung).
 Mart. 1. — *Hierofalco sacer*, GM. — (in) Kécsa (Com. Torontál).
 „ 3. — *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Pozsony és (und in) Diószeg (Com. Pozsony).
 „ 6. — *Mergus albellus*, L. — (in) Dráva-torok (Com. Baranya).
 „ 9. — *Pratincola rubicola*, L. — (in) Kécsa.
 „ 11. — *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Pécs.
 „ 12. — *Mergus albellus*, L. — (in) Ujvidék (Com. Bács).
 „ 12. — *Philomachus pugnax*, L. — (in) Ujvidék.
 „ 13. — *Mergus merganser*, L. — (in) Galgóc (Com. Nyitra).
 „ 18. — *Mergus merganser*, L. — (in) Nagy-Atád (Com. Somogy).
 „ 19. — *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Budapest.
 „ 23. — *Vanellus cristatus*, L. — (in) Kécsa (Com. Torontál).
 „ 23. — *Pratincola rubicola*, L. — (in) Kécsa (Com. Torontál).
 „ 24. — *Ortymetra porzana*, L. — (in) Ujvidék.
 „ 25. — *Vanellus cristatus*, L. — (in) Tata.
 „ 25. — *Vanellus cristatus*, L. — (in) Bogdán-Luhi (Com. Mármaros).
 „ 25. — *Anthus aquaticus*, L. — (in) Ungvár.
 „ 26. — *Accentor collaris*, SCOP. — (in) Borsod-Apátfalva.
 „ 26. — *Erithacus cyaneculus*, WOLF. — (in) Boesár (Com. Torontál).
 „ 30. — *Numenius tenuirostris*, VIEILL. — (in) Ungvár.

- Apr. 7. — *Ficedula trochilus*, L. — (in) Diós-Jenő (Com. Nógrád).
 " 7. — *Nyctiardea nycticorax*, L. — (in) Kastélyos-Dombó (Com. Somogy).
 " 10. — *Yunx torquilla*, L. — (in) János-háza (Com. Zala).
 Mai 7. — *Limicola pygmaea*, KOCH. — (in) Valla (Com. Mosony).
 " 17. — *Anthus cervinus*, PALL. — (in) Eszterháza (Com. Sopron).
 Jun. 2. — *Pastor roseus*, L. — (in) Perjámos (Com. Torontál).
 " 8. — *Pastor roseus*, L. — (in) Kunhegyes (Com. Jász-N.-K.-Szolnok).

Linder Károly.

(Karl Linder).

- Mart. 27. — *Hirundo rustica*, L. — (in) Szarvas (Com. Békés).

Madarász Gyula dr.

(Dr. Julius von Madarász).

- Apr. 5. — *Muscicapa atricapilla*, L. — (in) Budapest.
 " 12. — *Saricola oenanthe*, L. — (in) Bojár (Com. Pest).
 " 12. — *Rulicilla phoenicea*, L. — Dtto.
 " 12. — *Sylvia curruca*, L. — Dtto.
 " 12. — *Anthus campestris*, L. — Dtto.
 " 14. — *Philomachus pugnax*, L. — (in) Fülöpszállás (Com. Pest).

Öry Aladár.

(Aladár von Öry).

- Febr. 25. — *Plectrophanes nivalis*, L. — (in) Zöldes (Com. Arad). — 4 db. esapat. — Ein Flug ca. 4 St.

Pojlák József.

(Josef von Pojlák).

- Mart. 2. — *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Szilágy-Cseh (Com. Szilágy).

- Mart. 18. — *Motacilla alba*, L. — (in) Szilágy-Cseh (Com. Szilágy).
 " 20. — *Scolopax rusticola*, L. — (in) Szilágy-Cseh (Com. Szilágy).
 Apr. 1. — *Ardea cinerea*, L. — (in) Szilágy-Cseh (Com. Szilágy).

Wartha Vincze dr.

(Dr. Vincenz von Wartha).

- Mart. 17. — *Vanellus cristatus*, L. — (in) Aquineum (Com. Pest).
 " 17. — *Bucephala clangula*, L. — (in) Budapest.
 " 17. — *Emberiza miliaria*, L. — (in) Budapest.
 " 19. — *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Aquineum.
 " 19. — *Motacilla alba*, L. — (in) Aquineum.
 " 19. — *Motacilla flava*, L. — (in) Aquineum.
 " 30. — *Hirundo rustica*, L. — (in) Budapest.
 Apr. 7. — *Ciconia alba*, L. — (in) Kelenföld (Com. Pest). — Egy óriás esapat (ca. 500—600 db.) jött DK-ről s →É-nak el. — Ein Flug von ca. 500—600 St. kam von SO und zog gegen →N.

Wachsmann János.

(Johann Wachsmann).

- Jan. 9. — *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Pápa (Com. Veszprém).
 " 11. — *Gallinago gallinula*, L. — (in) Pápa (Com. Veszprém).
 Febr. 13—14. *Ampelis garrula*, L. — (in) Pápa (Com. Veszprém).
 Mart. ? — *Pastor roseus*, L. — (in) Almáspuszta (Bakony).
 " 30. — *Ciconia alba*, L. — (in) Pápa.
 " 30. — *Hirundo rustica*, L. — (in) Pápa.

MÁSODIK RÉSZ.

Feldolgozás.

A feldolgozás rendje a tavalyi marad. Először a megfigyelő-állomásokat adjuk, lehetőleg pontos földirati s tengerszínfeletti fekvéseikkel; azután fajonként kritikailag dolgozzuk fel az idei vonulási adatokat; majd kiemeljük, úgy mint tavaly, az idei vonulás jellemző jelenségeit.

Csakis a megfigyelő-állomások sorrendjére vonatkozólag állott be a tavalyihoz képest némi változás, a melyet az alábbiakban indokolunk. Tavaly az állomásokat tisztán csak a dél-északi fekvés sorrendjében sorakoztattuk. Tekintve azonban azt a körülményt, hogy a csoportosítás ezen módszerénél a kelet-nyugati fekvés viszonya, illetve hatása teljesen elvész, mert igen sokszor előfordult, hogy néhány "nyi é. sz. különbség miatt a legkeletibb s a legnyugatibb pontok kerültek közvetlen egymás mellé, ezélszerűbbnek találtam azt a beosztást, a mely fél fokról fél fokra az északi szélességek rendjét követi ugyan, de ezen fél foknyi széles, s szalaghoz hasonló zónákon belül a nyugat → keleti fekvés sorrendjében sorakoztatja az állomásokat. Ez az eljárás úgy a fokozatos északfelé haladás, mint a nyugat-keleti fekvés hatását feltűnteti, s a mi fő, az egymáshoz közel fekvő helyek adatait hozza egymás mellé, a mi a vonulásról mindenesetre egyöntetűbb s tisztább képet nyújt. Különösen ott van ennek az eljárásnak jelentősége, a hol viszonylag nagyszámu adatokat kell egymáshoz hasonlítani, a mint például a *Ciconia alba* és *Hirundo rustica*-nál történni fog.

Ezeknek előreboesátása után áttérhetünk az idei magyarországi megfigyelő-állomások kimutatására.

Zweiter Theil.

Bearbeitung.

Die Art der Bearbeitung bleibt die Vorjährige. Wir geben zuerst die Beobachtungsstationen, sammt ihrer möglichst pünktlichen geographischen und hypsometrischen Bestimmung; dann in der Reihenfolge der einzelnen Vogelarten die kritische Bearbeitung der heurigen Zugdaten; endlich versuchen wir die Beleuchtung aller charakteristischen Erscheinungen des heurigen Frühjahrszuges.

Nur das Nacheinander der Beobachtungsstationen betreffend, muß ich die Aufmerksamkeit auf eine Veränderung lenken, welche ich, wie folgt, zu begründen versuche. Im vorigen Jahr haben wir die Beobachtungsstationen ausschließlich nach ihrer süd-nördlichen Lage geordnet. Wenn wir aber auf jenen Umstand hinweisen, daß bei dieser erwähnten Methode der Gruppierung, die Verhältnisse, resp. die Wirkungen der west-östlichen Lage gänzlich verloren gehen, weil es sehr oft vorgekommen ist, daß wegen einiger " N. B. Unterschied ganz entgegengesetzt liegende westliche und östliche Punkte neben einander geriethen, so fand ich jene Eintheilung für zweckmäßiger, welche die süd-nördliche Reihenfolge zwar beibehält, jedoch von halben Grad zu halben Grad fortschreitend, innerhalb der so entstehenden Zonen die Beobachtungsstationen nach ihren west → östlichen Lagen folgen läßt. Dieses Vorgehen bringt sowohl die Wirkung der süd-nördlichen, als auch jene der west-östlichen Verhältnisse zur Geltung, und was die Hauptsache ist, es bringt die Daten der einander wirklich nahe liegenden Stationen zusammen, wodurch wir unbedingt ein gleichmäßigeres und helleres Bild des Zuges erhalten können. Die Bedeutung dieses Verfahrens tritt besonders dort in den Vordergrund, wo wir eine verhältnißmäßig große Anzahl von Daten zu vergleichen haben, wie dies zum Beispiel bei *Ciconia alba* und *Hirundo rustica* heuer geschehen wird.

Nach Voranschickung dieser Bemerkungen mögen nun die Beobachtungsstationen selbst folgen:

A magyarországi madártani megfigyelő állomások jegyzéke az 1895. év tavaszán

Ungarns ornith. Beobachtungs-Stationen im Frühjahr des Jahres 1895:

D. (S.) → É. (N.).

I. Zóna. — I. Zone.

A 44°30'—45° é. sz. között. — Zwischen 44°30'—45° N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 44°38'40" é. sz. N. B.

Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 44°54'12" é. sz. N. B.

Hrtkovei	82 m.	44°53'— 37°26'—"	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Szerém.
Kupinovo	78 m.	44°42'25" 37°43'—	" "	Com. Szerém.
Panesova	79 m.	44°52'12" 38°18'22"	" "	Com. Torontál.
Temes-Kubin	82 m.	44°44'50" 38°38'30'	" "	Com. Temes.
Deliblát	93 m.	44°50'10" 38°42' 5"	" "	Com. Temes.
Fehértemplom	97—141 m.	44°54'12" 39° 5'30"	" "	Com. Temes.
Berzászka	81 m.	44°38'40" 39°37'10"	" "	Com. Krassó-Szörény.
Dalbosecz	254 m.	44°51'21" 39°37'25"	" "	Com. Krassó-Szörény.
Ogradina	58—249 m.	44°40'— 39°59'—	" "	Com. Krassó-Szörény.
Herkulesfürdő	153—600 m.	44°53'13" 40° 5'51"	" "	Com. Krassó-Szörény.

II. Zóna. — II. Zone.

A 45°—45°30' é. sz. között. — Zwischen 45°—45°30' N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 45° 4'20" é. sz. N. B.

Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 45°30'—" é. sz. N. B.

Ogulin	323 m.	45°16'—" 32°53'25"	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Fiume.
Lipovljani	143 m.	45°24'— 34°33'30"	" "	Com. Pozsega.
Jasenovác	94 m.	45°16'20" 34°34'30"	" "	Com. Pozsega.
Uj-Gradiska	129 m.	45°15'40" 35° 2'45"	" "	Com. Pozsega.
Županja	86 m.	45° 4'20" 36°22'—	" "	Com. Szerém.
Vinkovec	90 m.	45°17'20" 36°29'—	" "	Com. Szerém.
Nemei	90 m.	45° 8'30" 36°42'—	" "	Com. Szerém.

Lipovác	83 m.	45° 3' 25" É. sz. (N. B.) 36° 44' 30" K. h. (Ö. L.)	Com. Szerém.
Morovič	85 m.	45° 30' — 36° 53' —	Com. Szerém.
Adasevce	84 m.	45° 5' — 36° 53' 20"	Com. Szerém.
Palánka	83 m.	45° 15' 10" 37° 4' —	Com. Bács.
Ujvidék	84 m.	45° 15' 35" 37° 30' 36"	Com. Bács.
Nagy-Becskerek	83 m.	45° 22' 53" 38° 3' 27"	Com. Torontál.
Denta	93 m.	45° 21' 30" 38° 55' —	Com. Temes.
Temes-Szlatina	315 m.	45° 15' 42" 39° 56' 46"	Com. Temes.

III. Zóna. — III. Zone.

A 45° 30'—46° é. sz. között. — Zwischen 45° 30'—46° N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 45° 30' 20" é. sz. N. B.

Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 45° 57' 40" é. sz. N. B.

Brlog	220—293 m.	45° 37' 40" É. sz. (N. B.) 33° 3' 15" K. h. (Ö. L.)	Com. Zágráb.
Rajič	118 m.	45° 54' — 34° 23' —	Com. Belovár-Kőrös.
Kastélyos-Dombó	109 m.	45° 57' 20" 35° 17' —	Com. Somogy.
Bélye	87 m.	45° 36' 14" 36° 24' 29"	Com. Baranya.
Drávafok	88 m.	45° 35' — 36° 32' 30"	Com. Baranya.
Bezdan	91 m.	45° 51' 21" 36° 35' 27"	Com. Bács.
Apatin	86 m.	45° 40' 21" 36° 39' —	Com. Bács.
Doroszló	91 m.	45° 36' 30" 36° 51' 30"	Com. Bács.
Boesár	85 m.	45° 44' — 37° 57' —	Com. Torontál.
Kécsa	81 m.	45° 45' — 38° 30' —	Com. Torontál.
Csákova	83 m.	45° 31' — 38° 47' 30"	Com. Temes.
Liget	88 m.	45° 36' — 38° 53' —	Com. Temes.
Vadászerdő	97 m.	45° 46' 53" 38° 56' 15"	Com. Temes.

Unip	91 m.	45°39'30" É. sz. (N. B.) 39° — 15" K. h. (Ö. L.)	Com. Temes.
Temes-Rékás	106 m.	45°48' — 39°10' 7"	Com. Temes.
Buziás	128 m.	45°39' — 39°16'20"	Com. Temes.
Izgár	131 m.	45°32'45" 39°16'25"	Com. Krassó-Szörény.
Jerszeg	131 m.	45°30'30" 39°17'15"	Com. Krassó-Szörény.
Vermes	152 m.	45°30'20" 39°19' —	Com. Krassó-Szörény.
Kiszető	110 m.	45°45'27" 39°24' —	Com. Temes.
Bálincz	125 m.	45°48'56" 39°31'25"	Com. Krassó-Szörény.
Dobrest	350 m.	45°53'24" 39°36'14"	Com. Krassó-Szörény.
Szudriás	147 m.	45°47'17" 39°41'49"	Com. Krassó-Szörény.
Padurány	161 m.	45°52'42" 39°43'42"	Com. Krassó-Szörény.
Poverzsina	168 m.	45°53'12" 39°48'15"	Com. Krassó-Szörény.
Furdia	214 m.	45°44'35" 39°49'40"	Com. Krassó-Szörény.
Facset	162 m.	45°51'24" 39°50'25"	Com. Krassó-Szörény.
Kossova	196 m.	45°51'12" 39°58'48"	Com. Krassó-Szörény.
Ohába-Bisztra	271 m.	45°30'39" 40° — 43"	Com. Krassó-Szörény.
Vajda-Hunyad	220—381 m.	45°45'16" 40°33'49"	Com. Hunyad.
Déva	184 m.	45°53' 2" 40°34'18"	Com. Hunyad.
Réa	360 m.	45°34'25" 40°34'20"	Com. Hunyad.
Szászváros	224—340 m.	45°50'22" 40°51'52"	Com. Hunyad.
Ausel ¹	Ca. 700—800 m.	Ca. { 45°50' — 41° 3' —	Com. Hunyad.
Oasa ²	Ca. 700—800 m.	Ca. { 45°50' — 41° 3' —	Com. Hunyad.

^{1 2} Havasi helyek Kudzsir határában, melyeknek, miután a katonai térképen nincsenek, sem földrajzi fekvése, sem tengersz. magassága nem volt meghatározható. — Berg-Niederlassungen neben Kudzsir, welche auf der Special-Karte nicht zu finden sind, demnach weder die geographische noch die hypsometrische Lage punktförmig zu bestimmen war.

Gilcság *	Ca. 700—800 m.	Ca.	{	45° 50'— 41° 3'—	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Hunyad.
Magura *	Ca. 1300 m.	Ca.	{	45° 50'— 41° 3'—	" "	Com. Hunyad.
Prigona *	Ca. 1513 m.	Ca.	{	45° 50'— 41° 3'—	" "	Com. Hunyad.
Kudzsir...	322—670 m.			45° 50' 50'' 41° 3' 23''	" "	Com. Hunyad.
Szászsebes...	263 m.			45° 57' 40'' 41° 14'—	" "	Com. Hunyad.
Sugág	461 m.			45° 45' 20'' 41° 18' 3''	" "	Com. Szeben.
Bisztra	1321 m.			45° 40' 25'' 41° 21' 40''	" "	Com. Szeben.
Felső-Porumbák	479 m.			45° 42' 56'' 42° 8' 21''	" "	Com. Szeben.
Kercisora	491 m.			45° 43' 45'' 42° 15'—	" "	Com. Fogaras.
Alsó-Vist	426 m.			45° 47' 30'' 42° 23' 30''	" "	Com. Fogaras.
Vajda-Récese	553 m.			45° 44'— 42° 36' 30''	" "	Com. Fogaras.
Fogaras	430 m.			45° 50' 36'' 42° 38' 9''	" "	Com. Fogaras.
Felmér	485 m.			45° 55' 50'' 42° 40' 40''	" "	Com. Nagy-Küküllő.
Sárkány...	Ca. 470 m.			45° 50'— 42° 48' 30''	" "	Com. Fogaras.
Hidvég	510 m.			45° 50' 20'' 43° 15' 30''	" "	Com. Háromszék.
Sepsi-Sz.-György	542 m.			45° 52' 9'' 43° 27' 32''	" "	Com. Háromszék.
Nagy-Borosnyó...	564 m.			45° 48' 2'' 43° 40' 30''	" "	Com. Háromszék.
Kovászna	560 m.			45° 50' 45'' 43° 50'—	" "	Com. Háromszék.

IV. Zóna. — IV. Zone.

A 46°—46°30' é. sz. között. — Zwischen 46°—46°30' N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 46°—' 9'' é. sz. N. B.

Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 46°27'40'' é. sz. N. B.

Nagy-Kanizsa	160 m.			46° 27' 25'' 34° 39' 38''	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Zala.
Nagy-Atád	130 m.			46° 13' 40'' 35° 1' 40''	" "	Com. Somogy.

* L. a jegyzetet a 44. lapon.

Kaposvár	142 m.	46°21'24" É. sz. (N. B.) 35°27'18" K. h. (Ö. L.)	Com. Somogy.
Büsi	156 m.	46°27'40" 35°38'—	Com. Somogy.
Pécs	160 m.	46° 4'30" 35°54'—	Com. Baranya.
Pécsvárad	259 m.	46° 9'30" 36° 5'—	Com. Baranya.
Szegszárd	110 m.	46°21'10" 36°22'—	Com. Tolna.
Madarász-tó *	93 m.	46°11'— 37°35'40"	Com. Csongrád.
Horgos	87 m.	46° 9'— 37°38'—	Com. Csongrád.
Szeged	84 m.	46°15'— 37°49'—	Com. Csongrád.
Deszk	83 m.	46°13'— 37°54'50"	Com. Csongrád.
Apátfalva	89 m.	46°10'15" 38°14'27"	Com. Csanád.
Perjámos	97 m.	46° 2'45" 38°32'—	Com. Torontál.
Pécska	102 m.	46° 9'48" 38°44'48"	Com. Arad.
Csála {Erdészlak} {Zágerháns}	105 m.	46°10'30" 38°49'—	Com. Arad.
Paulis	125—322 m.	46° 7' 6" 39°15'27"	Com. Arad.
Radna	124—153 m.	46° 5'36" 39°21'—	Com. Arad.
Pankota	110 m.	46°19'50" 39°21'30"	Com. Arad.
Lippa	208 m.	46° 5'27" 39°21'33"	Com. Temes.
Sistarovecz	245 m.	46°— 45" 39°24'12"	Com. Temes.
Dörgös	245 m.	46° 3' 2" 39°30' 3"	Com. Temes.
Boros-Jenő	111 m.	46°25'45" 39°31'—	Com. Arad.
Bokszeg	126 m.	46°25'10" 39°36'30"	Com. Arad.
Berzova	150—250 m.	46° 7' 6" 39°39'—	Com. Arad.
Buttyin	146 m.	46°19'30" 39°47'—	Com. Arad.

* Középvonal. — Mittellinie.

Tótvárad	189—270 m.	46°—30' É. sz. (N. B.) 39°49'27" K. h. (Ö. L.)	Com. Arad.
Zöldes	212 m.	46°13'50" 40°—25"	Com. Arad.
Gurahonez	177 m.	46°16'20" 40°—25"	Com. Arad.
Valyemare...	283 m.	46°19'10" 40° 1'30"	Com. Arad.
Mermesd	310 m.	46°18'30" 40°14'—	Com. Arad.
Pojenár	267 m.	46°14'20" 40°16'—	Com. Arad.
Felső-Vidra	715 m.	46°21'30" 40°29'57"	Com. Torda-Aranyos.
Csertés	1002 m.	46°24'50" 40°40'30"	Com. Torda-Aranyos.
Topánfalva	540—900 m.	46°21'56" 40°43'22"	Com. Torda-Aranyos.
Abrudbánya	600 m.	46°16'30" 40°44'—	Com. Alsó-Fehér.
Bisztra	563—900 m.	46°22'30" 40°46'20"	Com. Torda-Aranyos.
Zalatna	440—630 m.	46° 6'42" 40°53'38"	Com. Torda-Aranyos.
Offenbánya	471—800 m.	46°22'53" 40°56'57"	Com. Torda-Aranyos.
Rakató (= Reketó)	Ca. 800 m.	46° 2'— 40°59'40"	Com. Alsó-Fehér.
Benedek...	315 m.	46°13'— 41°15'30"	Com. Alsó-Fehér.
Nagy-Enyed	270 m.	46°18'36" 41°28'16"	Com. Alsó-Fehér.
Székely-Udvarhely	508 m.	46°18'19" 42°57'43"	Com. Udvarhely.
Csik-Szereda	670 m.	46°21'46" 43°27'56"	Com. Csik.
Csik-Sz.-Márton	688 m.	46°16'— 43°36'20"	Com. Csik.
Kézdi-Vásárhely	570 m.	46°— 9" 43°48'23"	Com. Háromszék.
Bereczk	592 m.	46° 2'44" 43°58'10"	Com. Háromszék.

V. Zóna. — V. Zone.

A $46^{\circ}30'$ — 47° é. sz. között. — Zwischen $46^{\circ}30'$ — 47° N. B.Legdélibb pont: Südlichster Punkt: $46^{\circ}30'15''$ é. sz. N. B.Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: $46^{\circ}58'10''$ K. h. Ö. L.

Szent-Gothárd	232 m.	$46^{\circ}57'18''$ É. sz. (N. B.) $33^{\circ}56'27''$ K. h. (Ö. L.)	Com. Vas.
Alsó-Lendva	162—300 m.	$46^{\circ}33'59''$ $34^{\circ}7'8''$	Com. Zala.
Zala-Egerszeg	156 m.	$46^{\circ}50'43''$ $34^{\circ}30'46''$	Com. Zala.
Keszthely	132 m.	$46^{\circ}46'17''$ $34^{\circ}54'30''$	Com. Zala.
Tapoleza	126 m.	$46^{\circ}52'53''$ $35^{\circ}6'30''$	Com. Zala.
Lelle	116 m.	$46^{\circ}47'$ — $35^{\circ}22'$ —	Com. Somogy.
Igal	176 m.	$46^{\circ}32'12''$ $35^{\circ}36'12''$	Com. Somogy.
Kalocsa	97 m.	$46^{\circ}31'12''$ $36^{\circ}38'33''$	Com. Pest.
Kis-Harta	98 m.	$46^{\circ}41'30''$ $36^{\circ}41'35''$	Com. Pest.
Bojár pa.	97 m.	$46^{\circ}44'20''$ $36^{\circ}42'30''$	Com. Pest.
Fülöpszállás	98 m.	$46^{\circ}49'15''$ $36^{\circ}54'15''$	Com. Pest.
Szarvas	85 m.	$46^{\circ}51'50''$ $38^{\circ}13'$ —	Com. Békés.
Orosháza	91 m.	$46^{\circ}33'30''$ $38^{\circ}20'$ —	Com. Békés.
Albák	716 m.	$46^{\circ}30'15''$ $40^{\circ}36'30''$	Com. Torda-Aranyos.
Béles	932 m.	$46^{\circ}39'45''$ $40^{\circ}41'50''$	Com. Kolos.
Dobrus	1110 m.	$46^{\circ}36'35''$ $40^{\circ}43'30''$	Com. Kolos.
Marisel	1199 m.	$46^{\circ}39'41''$ $40^{\circ}47'53''$	Com. Kolos.
Magura	Ca. 1300 m.	$46^{\circ}38'10''$ $40^{\circ}48'$ —	Com. Kolos.
Gyalu	413—600 m.	$46^{\circ}45'21''$ $41^{\circ}3'19''$	Com. Kolos.
Kolozsvár	349 m.	$46^{\circ}46'14''$ $41^{\circ}15'26''$	Com. Kolos.
Torda	391 m.	$46^{\circ}34'30''$ $41^{\circ}27'$ —	Com. Torda-Aranyos.

* Tavaly hibásan volt 35° -nak írva. — Voriges Jahr war fehlerhaft 35° angegeben.

Monor	479 m.	46°57'— 42°21'—	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Besztercze-Naszód.
Szász-Rógen	398 m.	46°46'45'' 42°22'10''	" "	Com. Maros-Torda.
Görgény-Sz.-Imre	421—700 m.	46°46'28'' 42°31' 9''	" "	Com. Maros-Torda.
Üvegesür	544—800 m.	46°50'12'' 42°36' 4''	" "	Com. Maros-Torda.
Isticsó	Ca. 1000 m.	Ca. { 46°50'— 42°42'—	" "	Com. Maros-Torda.
Alsó-Fancsal	606 m.	46°45'15'' 42°45'20''	" "	Com. Maros-Torda.
Palota-Ilva	Ca. 800 m.	46°57'15'' 42°47'50''	" "	Com. Maros-Torda.
Felső-Fancsal	1200 m.	46°48'30'' 42°50'30''	" "	Com. Maros-Torda.
Gödemesterháza	950 m.	46°58'10'' 42°51'40''	" "	Com. Maros-Torda.

VI. Zóna. — VI. Zone.

A 47°—47°30' é. sz. között. — Zwischen 47°—47°30' N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 47°—'48'' é. sz. N. B.

Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 47°28'—'' é. sz. N. B.

Felső-Lövő	350—410 m.	47°21'20'' 33°52'30''	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Vas.
Kőszeg	274 m.	47°23'30'' 34°12'30''	" "	Com. Vas.
Haraszti	210 m.	47° 3'— 34°13'—	" "	Com. Vas.
Körmend	193 m.	47°— 48'' 34°16' 9''	" "	Com. Vas.
Szombathely	221 m.	47°13'48'' 34°17'21''	" "	Com. Vas.
Csepreg	180 m.	47°24'15'' 34°22'30''	" "	Com. Sopron.
Zala-Erdőd	152 m.	47° 3'20'' 34°48'20''	" "	Com. Zala.
Jánosháza	149 m.	47° 7'30'' 34°50'—	" "	Com. Zala.
Magyar-Genes	130 m.	47°22'30'' 34°57'30''	" "	Com. Vas.
Pápa	154 m.	47°19'40'' 35° 8'—	" "	Com. Veszprém.
Almai puszta	491 m.	47°17'15'' 35°28'—	" "	Com. Veszprém.
Moór	203 m.	47°22'30'' 35°52'40''	" "	Com. Székesfehérvár.

Székesfehérvár	111 m.	47°11'24" É. sz. (N. B.) 36° 4'40" K. h. (Ö. L.)	Com. Székesfehér.
Pákozd	113 m.	47°12'50" 36°13'—	" " Com. Székesfehér.
Lovasberény	158 m.	47°18'40" 36°13'20"	" " Com. Székesfehér.
Seregélyes	111 m.	47° 6'30" 36°14'40"	" " Com. Székesfehér.
Sukoró	180 m.	47°14'30" 36°16'20"	" " Com. Székesfehér.
Agárd	120 m.	47° 9'— 36°17'—	" " Com. Székesfehér.
Nadap	201 m.	47°15'35" 36°17'—	" " Com. Székesfehér.
Velenceze	114 m.	47°14'30" 36°18'35"	" " Com. Székesfehér.
Pettend	Ca. 120 m.	47°15'50" 36°23'20"	" " Com. Székesfehér.
Kelenföld	Ca. 110 m.	47°28'— 36°41'30"	" " Com. Pest.
Sziget-Sz.-Miklós	102 m.	47°21'— 36°43'—	" " Com. Pest.
Kunhegyes	92 m.	47°22'— 38°18'—	" " Com. J.-N.-K.-Szolnok.
Turkeve	88 m.	47° 6'25" 38°24'25"	" " Com. J.-N.-K.-Szolnok.
Zilah	267 m.	47°10'48" 40°43'30"	" " Com. Szilágy.
Nyírsíd	284 m.	47°13'50" 40°47'10"	" " Com. Szilágy.
Szilágy-Cseh	232 m.	47°24'40" 40°51'—	" " Com. Szilágy.
Deés	251 m.	47° 8'36" 41°32'45"	" " Com. Szolnok-Doboka.
Bethlen	Ca. 250 m.	47°10'45" 41°51'—	" " Com. Szolnok-Doboka.
Makód	329—450 m.	47°15'53" 41°58'—	" " Com. Besztercze-Naszód.
Mititei	Ca. 400 m.	47°17'— 41°59'—	" " Com. Besztercze-Naszód.
Telcs	Ca. 400 m.	47°26'— 42° 4'—	" " Com. Besztercze-Naszód.
Naszód	326—600 m.	47°17'14" 42° 4'13"	" " Com. Besztercze-Naszód.
Kis-Rebra	332 m.	47°17'15" 42° 7'—	" " Com. Besztercze-Naszód.
Nagy-Rebra	376 m.	47°19'40" 42°10'—	" " Com. Besztercze-Naszód.

Neposz	---	---	---	---	361—600 m.	47° 16' 34'' É. sz. (N. B.) 42° 12' 32'' K. h. (Ö. L.)	Com. Besztercze-Naszód.
Román-Budak	---	---	---	---	530 m.	47° 3' 40'' 42° 19' 30''	Com. Besztercze-Naszód.
Oláh-Sz.-György	---	---	---	---	490—800 m.	47° 22' 18'' 42° 20' 15''	Com. Besztercze-Naszód.
Borgó-Prund	---	---	---	---	462 m.	47° 13' 14'' 42° 23' 19''	Com. Besztercze-Naszód.
Majer	---	---	---	---	560—800 m.	47° 24' 11'' 42° 24' 15''	Com. Besztercze-Naszód.
Less	---	---	---	---	734—899 m.	47° 18' 47'' 42° 24' 53''	Com. Bihar.
Magura	---	---	---	---	550—600 m.	47° 22' 25'' 42° 28' 40''	Com. Besztercze-Naszód.
Maros-Borgó	---	---	---	---	600—700 m.	47° 12' 40'' 42° 31' 45''	Com. Besztercze-Naszód.
Nagy-Ilva	---	---	---	---	600—900 m.	47° 21' 50'' 42° 32' 32''	Com. Besztercze-Naszód.
Uj-Radna	---	---	---	---	Ca. 600 m.	47° 26' 25'' 42° 33' 25''	Com. Besztercze-Naszód.

VII. Zóna. — VII. Zone.

A 47° 30'—48° é. sz. között. — Zwischen 47° 30'—48° N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 47° 30' 40'' é. sz. N. B.

Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 47° 56' 50'' é. sz. N. B.

Szarvkö	---	---	---	---	269 m.	47° 52' 40'' É. sz. (N. B.) 34° 6' 30'' K. h. (Ö. L.)	Com. Sopron.
Sopron	---	---	---	---	212 m.	47° 41' 12'' 34° 15' 29''	Com. Sopron.
Hegykö	---	---	---	---	119 m.	47° 37' 23'' 34° 27' 43''	Com. Sopron.
Eszterháza	---	---	---	---	125 m.	47° 37' 20'' 34° 32' —	Com. Sopron.
Valla	---	---	---	---	117 m.	47° 43' 35'' 34° 36' 20''	Com. Moson.
Miklósfalva	---	---	---	---	123 m.	47° 56' 30'' 34° 44' 15''	Com. Moson.
Magyar-Óvár	---	---	---	---	122 m.	47° 52' 50'' 34° 56' 20''	Com. Moson.
Böös	---	---	---	---	114 m.	47° 53' 40'' 35° 14' 40''	Com. Pozsony.
Ménfő	---	---	---	---	128 m.	47° 37' 30'' 35° 16' —	Com. Győr.
Tata	---	---	---	---	166 m.	47° 38' 30'' 35° 59' —	Com. Komárom.
Telki	---	---	---	---	247 m.	47° 33' — 36° 29' 40''	Com. Pest.

Budakesz	---	---	231 m.	47°30'40'' É. sz. (N. B.) 36°35'45'' K. h. (Ö. L.)	Com. Pest.
Nagy-Maros	---	---	368 m.	47°47'25'' 36°37'27''	Com. Hont.
Visegrád	---	---	346 m.	47°47'22'' 36°38'18''	Com. Pest.
Diós-Jenő	---	---	261 m.	47°56'50'' 36°42'30''	Com. Nógrád.
Aguineum	---	---	109 m.	47°34'— 36°43'—	Com. Pest.
Budapest (Városliget)	---	---	108 m.	47°31'— 36°45'—	Com. Pest.
Vác	---	---	111 m.	47°46'33'' 36°48'—	Com. Pest.
Alsó-Betény	---	---	230 m.	47°52'30'' 36°54'45''	Com. Nógrád.
Mácsa	---	---	150 m.	47°41'45'' 37° 3'18''	Com. Pest.
Isaszeg	---	---	301 m.	47°31'35'' 37° 3'30''	Com. Pest.
Valkó	---	---	148—188 m.	47°34'— 37°10'21''	Com. Pest.
Mármaros-Sziget	---	---	274—600 m.	47°55'49'' 41°33'14''	Com. Mármaros.
Rónaszék	---	---	362—600 m.	47°52'55'' 41°42'13''	Com. Mármaros.
Trebusa	---	---	367—1000 m.	47°56'19'' 41°50'33''	Com. Mármaros.
Vissó	---	---	480—1000 m.	47°43'— 42° 4'25''	Com. Mármaros.
Fajna-Vissó	---	Ca. 700—1200 m. Ca.	{	47°48'— 42°22'—	Com. Mármaros.

VIII. Zóna. — VIII. Zone.

A 48°—48°30' é. sz. között. — Zwischen 48°—48°30' N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 48°—43'' é. sz. N. B.
Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 48°30'—'' é. sz. N. B.

Pozsony	---	---	164 m.	48° 8'43'' É. sz. (N. B.) 34°46'20'' K. h. (Ö. L.)	Com. Pozsony.
Cs.-Somorja	---	---	130 m.	48° 1'— 34°58'—	Com. Pozsony.
Diószeg	---	---	122 m.	48°12'20'' 35°18'30''	Com. Pozsony.
Galgóc	---	---	156 m.	48°25'35'' 35°28'—	Com. Nyitra.
Vág-Sellye	---	---	121 m.	48° 9'— 35°32'30''	Com. Nyitra.

Glymes	192 m.	48° 22' 46'' É. sz. (N. B.) 35° 53' 26'' K. h. (Ö. L.)	Com. Nyitra.
Mária család pa.	282 m.	48° 4' 35'' 36° 2' 15''	Com. Bars.
Uj-Bars	171 m.	48° 14' 30'' 36° 11' 15''	Com. Bars.
Kis-Ülés	597 m.	48° 30'— 36° 14'—	Com. Bars.
Rudnó	207 m.	48° 25' 50'' 36° 20' 15''	Com. Bars.
Felső-Hámor	269 m.	48° 29' 50'' 36° 20' 25''	Com. Bars.
Garamrév	211—700 m.	48° 27' 44'' 36° 21' 45''	Com. Bars.
Zsarnócza	230 m.	48° 29'— 36° 23' 15''	Com. Bars.
Alsó-Hámor	Ca. 300—400 m.	48° 27' 45'' 36° 24' 40''	Com. Bars.
Szélakna	863 m.	48° 26' 41'' 36° 31' 7''	Com. Hont.
Selmeczbánya	593—942 m.	48° 27' 36'' 36° 33' 38''	Com. Hont.
Lenge	Ca. 600 m.	48° 30'— 36° 35' 20''	Com. Bars.
Bélabánya	484 m.	48° 28' 30'' 36° 36'—	Com. Hont.
Tópaták	594 m.	48° 26' 50'' 36° 38' 30''	Com. Hont.
Balassa-Gyarmat	148 m.	48° 4' 50'' 36° 57' 45''	Com. Nógrád.
Gács	311 m.	48° 21'— 37° 14'—	Com. Nógrád.
Gömör-Ráhó	273 m.	48° 28' 10'' 37° 37'—	Com. Gömör.
Rimaszombat	208 m.	48° 23' 7'' 37° 41' 15''	Com. Gömör.
Bátka	176 m.	48° 22' 45'' 37° 50' 40''	Com. Gömör.
Mocsolyás	334—422 m.	48° 7' 50'' 37° 56' 35''	Com. Borsod.
Sajó-Gömör	187 m.	48° 27' 10'' 37° 59'—	Com. Gömör.
Borsod-Apátfalva	311 m.	48° 3' 15'' 38° 1' 10''	Com. Borsod.
Uj-Huta	582 m.	48° 4' 20'' 38° 18'—	Com. Borsod.
Parasznya	183—300 m.	48° 10' 15'' 38° 18' 33''	Com. Borsod.

Diósgyőr	---	---	---	---	183 m.	48° 6' 13" É. sz. (N. B.) 38° 21' 15" K. h. (Ö. L.)	Com. Borsod.
Sátoralja-Ujhely	---	---	---	---	117 m.	48° 23' 50" 39° 19' 30"	Com. Zemplén.
Boeskó	---	---	---	---	141 m.	48° 5' 45" 40° 49' —	Com. Ugocsa.
Huszt	---	---	---	---	168 m.	48° 10' 35" 40° 57' 46"	Com. Máramaros.
Visk	---	---	---	---	200 m.	48° 3' 15" 41° 5' 24"	Com. Máramaros.
Bustyalháza	---	---	---	---	209 m.	48° 3' 15" 41° 8' 30"	Com. Máramaros.
Técső	---	---	---	---	216 m.	48° — 43" 41° 14' 27"	Com. Máramaros.
Német-Mokra	---	---	---	---	Ca. 700 m.	48° 22' 55" 41° 30' 30"	Com. Máramaros.
Dombó	---	---	---	---	383—900 m.	48° 10' 18" 41° 33' 13"	Com. Máramaros.
Királymező	---	---	---	---	528—1400 m.	48° 19' 31" 41° 36' 33"	Com. Máramaros.
Brusztura	---	---	---	---	602—1400 m.	48° 21' 55" 41° 38' 19"	Com. Máramaros.
Kabola-Polyána	---	---	---	---	410—1000 m.	48° 3' 34" 41° 44' 21"	Com. Máramaros.
Tiszesora	---	---	---	---	1200 m.	48° 20' — 41° 51' —	Com. Máramaros.
Rahó	---	---	---	---	443 m.	48° 3' 20" 41° 52' 20"	Com. Máramaros.
Szvidovecz	---	---	---	---	Ca. 700 m.	48° 14' — 41° 59' 30"	Com. Máramaros.
Bogdán-Rahó	---	---	---	---	548 m.	48° 2' 32" 42° 1' 19"	Com. Máramaros.
Lazesesina	---	---	---	---	721 m.	48° 16' 18" 42° 5' 17"	Com. Máramaros.
Bogdán-Luhi	---	---	---	---	613—1000 m.	48° 3' 40" 42° 5' 30"	Com. Máramaros.

IX. Zóna. — IX. Zone.

A 48° 30'—49° é. sz. között. — Zwischen 48° 30'—49° N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 48° 30' 25" é. sz. N. B.

Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 48° 59' 31" é. sz. N. B.

Trenesén	---	---	---	---	211 m.	48° 53' 45" É. sz. (N. B.) 35° 42' 30" K. h. (Ö. L.)	Com. Trenesén.
Nyitra-Kolos	---	---	---	---	Ca. 250 m.	48° 33' — 36° 2' 10"	Com. Nyitra.
Dóczy-Fürész	---	---	---	---	384 m.	48° 31' 20" 36° 15' 45"	Com. Bars.

Erdő-Surány	400—500 m.	48°31'45'' 36°18'—	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Bars.
Gyertyánfa	Ca. 300—400 m.	48°32'10'' 36°20'—	" "	Com. Bars.
Élesmart	623 m.	48°33'50'' 36°20'—	" "	Com. Bars.
Geletnek	239—500 m.	48°32'36'' 36°27'56''	" "	Com. Bars.
Znió-Váralja	510 m.	48°58'30'' 36°28'—	" "	Com. Túrócz.
Körmöczbánya	554—1000 m.	48°42'19'' 36°35'12''	" "	Com. Bars.
Mocsár	615 m.	48°32'30'' 36°37'—	" "	Com. Bars.
Jallna	268—600 m.	48°35'19'' 36°37'30''	" "	Com. Bars.
Keeskés	Ca. 400 m.	48°30'45'' 36°40'—	" "	Com. Zólyom.
Dobó	447 m.	48°30'25'' 36°43'—	" "	Com. Zólyom.
Liboresa	228 m.	48°57'35'' 36°46'25''	" "	Com. Trecsén.
Óhegy	470—1000 m.	48°50' 5'' 36°46'57''	" "	Com. Zólyom.
Badin	373—600 m.	48°39'56'' 36°47'34''	" "	Com. Zólyom.
Zólyom	295—500 m.	48°34'46'' 36°47'41''	" "	Com. Zólyom.
Besztercebánya	362—600 m.	48°44'10'' 36°48'56''	" "	Com. Zólyom.
Oszáda	587—1000 m.	48°57' 6'' 36°55'56''	" "	Liptó.
Zólyom-Lipese	375—600 m.	48°46' 6'' 36°56'49''	" "	Com. Zólyom.
Szent-András	424—800 m.	48°47'49'' 37° 3' 2''	" "	Com. Zólyom.
Jeczenye	507—1100 m.	48°50'16'' 37° 7'34''	" "	Com. Zólyom.
Péteri	461—900 m.	48°48'49'' 37° 8'—	" "	Com. Zólyom.
Rezsőpart	490—900 m.	48°48'20'' 37°13' 2''	" "	Com. Zólyom.
Kis-Garam	492—800 m.	48°47'48'' 37°15' 3''	" "	Com. Zólyom.
Karám	544—900 m.	48°45'12'' 37°18' 4''	" "	Com. Zólyom.
Breznóbánya	498—900 m.	48°48'26'' 37°18'45''	" "	Com. Zólyom.

Szikla	947 m.	48°39'30'' 37°19'—	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Zólyom.
Dobrocs	576—800 m.	48°44'3'' 37°22'28''	" "	Com. Zólyom.
Benesháza	549—1100 m.	48°49'48'' 37°25'29''	" "	Com. Zólyom.
Maluzsina	733—1400 m.	48°58'48'' 37°26'30''	" "	Com. Liptó.
Mihálytelek	620—900 m.	48°45'50'' 37°26'52''	" "	Com. Zólyom.
Vaczok	629—1000 m.	48°51'34'' 37°28'22''	" "	Com. Zólyom.
Teplieska...	919—1200 m.	48°57'58'' 37°45'26''	" "	Com. Liptó.
Rozsnyó	314—797 m.	48°39'47'' 38°12'4''	" "	Com. Gömör.
Óviz...	815—1100 m.	48°48'4'' 38°20'45''	" "	Com. Szepes.
Szomolnok	561—900 m.	48°43'50'' 38°24'26''	" "	Com. Szepes.
Gölniezbánya	372—700 m.	48°51'20'' 38°36'—	" "	Com. Szepes.
Aranyidka	659—1000 m.	48°45'7'' 38°40'32''	" "	Com. Abauj-Torna.
Kakasfalu	375—700 m.	48°56'45'' 39°—8''	" "	Com. Sáros.
Keczer-Peklén	328 m.	48°49'37'' 39°4'49''	" "	Com. Sáros.
Varamó	132—250 m.	48°53'30'' 39°21'—	" "	Com. Zemplén.
Tavarna	163—300 m.	48°54'50'' 39°25'20''	" "	Com. Zemplén.
Homonna	156—350 m.	48°56'25'' 39°34'30''	" "	Com. Zemplén.
Szena...	103 m.	48°40'— 39°42'—	" "	Com. Zemplén.
Szinna	216—400 m.	48°59'10'' 39°49'—	" "	Com. Zemplén.
Ungvár	120—262 m.	48°37'30'' 39°58'10''	" "	Com. Ung.
Radvánecz	136—200 m.	48°36'55'' 39°59'20''	" "	Com. Ung.
Ó-Kemeneze	149—400 m.	48°41'22'' 40°4'13''	" "	Com. Ung.
Dubrinies	169—400 m.	48°48'20'' 40°10'—	" "	Com. Ung.
Kosztrina	298—600 m.	48°56'40'' 40°15'30''	" "	Com. Ung.

Turia-Remete	180—400 m.	48°43'14" É. sz. (N. B.) 40°15'36" K. h. (Ö. L.)	Com. Ung.
Csornoholova	240—600 m.	48°51'15" 40°16'23" " "	Com. Ung.
Sztavna	379—700 m.	48°59'31" 40°22' 4" " "	Com. Ung.
Szinevér-Polyána	791—1400 m.	48°34'50" 41°20'40" " "	Com. Mármaros.

X. Zóna. — X. Zone.

A 49°—49°30' é. sz. között. — Zwischen 49°—49°30' N. B.

Legdélibb pont: Südlichster Punkt: 49°—'—" é. sz. N. B.

Legészakibb pont: Nördlichster Punkt: 49°23'10" é. sz. N. B.

Illava	Ca. 250 m.	49°—'—" É. sz. (N. B.) 35°54'— K. h. (Ö. L.)	Com. Trencsén.
Nagy-Bittse	308—600 m.	49°13'30" 36°13'35" " "	Com. Trencsén.
Budatin	400—600 m.	49°14'15" 36°24'10" " "	Com. Trencsén.
Kiszeza-Ujhely	358—688 m.	49°18'20" 36°27'25" " "	Com. Trencsén.
Fenyőháza *	500—1000 m.	49° 7'— 36°51'— " "	Com. Liptó.
Alsó-Kubin	468—700 m.	49°12'36" 36°57'49" " "	Com. Árva.
Rózsahegy	496—900 m.	49° 4'40" 36°58'10" " "	Com. Liptó.
Turdossin	569—800 m.	49°20'12" 37°13'35" " "	Com. Árva.
Zuberecz	750—1300 m.	49°15'40" 37°16'40" " "	Com. Árva.
Liptó-Ujvár	652—1200 m.	49° 2'11" 37°23'26" " "	Com. Liptó.
Szvarin	684—1100 m.	49°—'45" 37°31'15" " "	Com. Liptó.
Vichodna	775—900 m.	49° 3'32" 37°33'30" " "	Com. Liptó.
Feketevág... ..	750—1100 m.	49°—'55" 37°36'30" " "	Com. Liptó.
Szepes-Szombat	683 m.	49° 4'— 37°59'— " "	Com. Szepes.
Szepes-Ófalu	500—900 m.	49°23'10" 38° 1'30" " "	Com. Szepes.
Szepes-Béla	631—800 m.	49°11'19" 38° 7'28" " "	Com. Szepes.
Podolin	570—800 m.	49°15'40" 38°12'— " "	Com. Szepes.

* Nyaraló-telep Gombás község határában. — Willen-Colonie beim Dorfe Gombás.

Az egész 1895-ben megfigyelt területnek:

Des ganzen, im Jahre 1895 beobachteten Terrain's:

Legdélibb pontja:	}	Berzászka (Com. Krassó-Szörény) 44°38'40" é. sz. (N. B.)
Éüdlíchster Punkt:		
Legészakibb pontja:	}	Szepes-Ófalu (Com. Szepes) 49°23'10" " "
Nördlichster Punkt:		
Legnyugatibb pontja:	}	Ogulin (Com. Fiume) 32°53'25" k. h. (Ö. L.)
Westlichster Punkt:		
Legkeletibb pontja:	}	Bereczk (Com. Háromszék) 43°58'10" " "
Östlichster Punkt:		

Az 1895. év tavaszán

Magyarország területén megfigyelt madarak
betűrendes jegyzéke:

Das alphabetische Verzeichniß der Vögel, welche während des Frühjahrszuges im J. 1895 in Ungarn beobachtet wurden:

1. ↔ *Acanthis linaria*, L.

Febr. 18. — (tól, his) mart. 26-ig. — (in) Hor-
gos, Csapatostól. — In Flügen.
Jan. 10. — (in) Ungvár.

2. ↔ *Accentor modularis*, L.

Apr. 7. — (in) Fogaras.
Mart. 30. — " Nagy-Enyed.
" 17. — " Pettend.
" 27. — " Somorja.
Apr. 6. — " Ungvár.
" 20. — " Zuberecz.
" 23. — " Liptó-Ujvár.

Fogaras dátuma aránylag késő, oka talán az lesz, hogy ott, megfigyelő jelentése szerint, csak egyesével és pedig csakis mint átvonuló madár jelentkezik. Ellenben szépen demonstrálják a fokozatos késést a Pettend-től Liptó-Ujvárig feljegyzett dátumok. — Ungváron néhány darab át is telett.

Fogaras verhältnismäßig zu spät; die mögliche Ursache kann in jenem Umstande liegen, daß diese Art, nach dem Berichte des Beobachters, nur einzeln und nur als Durchzugsvogel im Beobachtungs-Gebiete zeigt. Sehr schön demonstriren dagegen die stufenweise Verspätung die Daten zwischen Pettend und Liptó-Ujvár. — In Ungvár sollen einzelne auch überwintert haben.

L. (F.) — Mart. 17. — (in) Pettend.
Lk. (Sp.) — Apr. 23. — " Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 38 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 4—5.

3. ↔ *Acrocephalus aquaticus* TEMM. (?)

Dr. Almássy György egy hozzám intézett leveleiben azt írja, hogy ezt a madarat ő küldte dr. Lendllhez, s az *Acrocephalus phragmitis*, BECHST. volt. Lendl csakis tévedésből írhatta «*aquaticus*»-nak. Ebben az értelemben corrigálendő ez az adat az Aquila II. 1895. p. 188 is.

Dr. Georg von Almássy schreibt mir in einem Privatbriefe, daß dieser Vogel von ihm an Dr. Lendl geschickt wurde. Der Vogel ist aber ein *Acrocephalus phragmitis*, BECHST., demnach hatte ihn Dr. Lendl nur aus Irrthum für einen «*aquaticus*» bezeichnen können. In diesem Sinne ist demnach die Angabe in Aquila II. 1895. p. 188 ebenfalls zu corrigiren.

4. ↔ *Acrocephalus arundinaceus*, GM.

Mai 5. — (in) Fogaras.
Apr. 10. — " Keszthely.
" 26. — " Somorja.

Fogaras a többi állomásokhoz viszonyítva késő.

Fogaras gegen die übrigen Stationen etwas spät.

5. ↔ *Acrocephalus palustris*, BECHST.

Mai 17. — (in) Fogaras.
Apr. 26. — " Somorja.

6. ↔ *Acrocephalus phragmitis*, BECHST.

- Apr. 24. — (in) Fogaras.
 " 8. — " Velenceze.
 " 7. — " Diós-Jenő.*
 " 26. — " Somorja.
 L. (F.) — Apr. 7. — (in) Diós-Jenő.
 Lk. (Sp.) — " 26. — " Somorja.
 J. (Sch.) = 20 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 16—17.

7. ↔ *Acrocephalus turdoides*, MEY.

- Apr. 21. — (in) Fogaras.
 " 5. — " Horgos.
 " 13. — " Nagy-Enyed.
 " 21. — " Keszthely.
 " 22. — " Székesfehérvár.
 " 22. — " Velenceze.
 " 18. — " Diós-Jenő.
 " 20. — " Somorja.
 " 30. — " Zólyom.

Fogaras fekvéséhez képest, ismét késő, de azért azért, hogy megfigyelő megjegyzése szerint, más évekhez képest az idén *korán* jött meg.

Fogaras in Verhältniſſe zu ſeiner geogr. Lage wieder ſpät; obzwar laut Bemerkung des Beobachters gegen frühere Jahre heuer noch früh angekommen.

- L. (F.) — Apr. 5. — (in) Horgos.
 Lk. (Sp.) — " 30. — " Zólyom.
 J. (Sch.) = 26 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 17—18.

8. ↔ *Aegialitis cantianus*, LATH.

- Apr. 10. — (in) Horgos.

9. ↔ *Aegialitis fluviatilis*, BECHST.

- Mart. 30. — (in) Réa.
 " 27. — " Fogaras.
 Apr. 16. — (in) *Nagy-Enyed*.
 " 22. — " Diós-Jenő.
 " 7. — " Somorja.
 " 29. — " Liptó-Ujvár.

* Lásd megjegyzésünket az *Acrocephalus aquaticus*-nál.

Vide: unſere Bemerkung bei *Acrocephalus aquaticus*.

Nagy-Enyed és *Diós-Jenő* aránylag késő, annyival is inkább, mert a Nagy-Enyedhez közzelfekvő *Fogaras*on, ottani megfigyelőnk jelentése szerint, már «apr. 4-én mindenütt látható».

Nagy-Enyed und *Diós-Jenő* verhältniſsmäßig zu ſpät; unſerem, da laut Bemerkung von Czunt's in *Fogaras* — welcher Punkt nahe zu *Nagy-Enyed* liegt — dieſe Art ſchon «am 4. Apr. überall verbreitet iſt».

- L. (F.) — Mart. 27. — (in) Fogaras.
 Lk. (Sp.) — Apr. 29. — " Liptó-Ujvár.
 J. (Sch.) = 34 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 12—13.

10. ↔ *Aegialitis hiaticula*, L.

- Apr. 8. — (in) Horgos.

11. ↔ *Alauda arborea*, L.

- Mart. 12. — (in) Doroszló.
 " 16. — " Fogaras.
 " 29. — " Nagy-Enyed.
 " 18. — " Sopron.
 " 17. — " Gács.
 " 19. — " Tavarna.
 Apr. 23. — " *Liptó-Ujvár*.

Liptó-Ujvár túl késő, figyelembe nem jöhet. *Liptó-Ujvár* zu ſpät, muß außer Acht geſetzt werden.

- L. (F.) — Mart. 12. — (in) Doroszló.
 Lk. (Sp.) — " 29. — " Nagy-Enyed.
 J. (Sch.) = 18 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 20—21.

12. ↔ *Alauda arvensis*, L.

- Febr. 16. — (in) Kupinovo.
 Jan. 18. — " Temes-Kubin.
 " 7. — " Bélye.
 Febr. 23. — " Réa.
 Mart. 18. — " Fogaras.
 Febr. 18. — " Horgos.
 " 28. — " Nagy-Enyed.
 Mart. 20. — " *Kis-Harta*.
 " 11. — " Kőszeg.
 Febr. 25. — " Székesfehérvár.
 Mart. 4—6. " Velenceze.
 " 1. — " Pettend,

- Mart. 24. — (in) Zilah.
 Febr. 26. — « Sopron.
 Mart. 3. — « Hegykö.
 « 10. — « *Miklósfa*.
 Febr. 14. — « Diós-Jenő.
 Mart. 18. — « Máesa.
 { Jan. 6. — « Somorja. — (3 db.; 3 St.)
 { Febr. 8. — « Somorja. — (1 db.; 1 St.)
 { Mart. 5. — « Somorja. — (1 db.; 1 St.)
 « 16. — « Ghymes.
 « 18. — « Selmezbánya.
 | « 4. — « Gács. — (1 db.; 1 St.)
 | « 14—23. « Gács. — (átvonul: zieht durch.)
 « 18. — « Tavana.
 « 12. — « Ungvár.
 « 18. — « Zuberecz.
 « 31. — « Liptó-Ujvár.
 « 19. — « Szepes-Béla.

A mint láthatjuk, az első érkezés dátumai meglehetősen tarka képet adnak. — Figyelembe nem jönnek: *Kis-Harta*, mert ott az «első ének» jegyeztetett, a mi pedig, mint tudjuk, e fajnál épen nem felel meg az első «érkezésnek», sőt mindenkor jóval később következik be: *Miklósfa*, a hol, megfigyelő szerint, mart. 10-én már «teljes számban» vannak; valamint *Somorja* jan. 6-iki dátuma, a mely csak áttelelési adat számba jöhet. Nagyon érdekes *Gács* mart. 14-iki feljegyzése (Kosztka), a mely naptól fogva mart. 23-ig ott nagyobb mennyiségben vonultak át «hangtalanul» ÉNy-nak, de a nagy hó miatt nem szálltak meg. — Velenczén mart. 4—5-én a melegforrásnál, 6-ikán pedig már a hómentes helyeken is nagy csapatban volt látható. Azután, mint megfigyelőnk (Meszleny) írja, egész mart. 13-ig nem látott, attól fogva pedig rendszeres számban voltak. — Kiemelendő még az a körülmény, hogy csaknem az összes megfigyelők egyöntetű jelentése szerint, a pacsirta első érkezésekor még mindig vastag hóréteg feküdt.

Die Daten der ersten Ankunft geben — wie wir sehen — ein buntes Bild. — Wir müssen folgende Daten unberücksichtigt lassen: *Kis-Harta*, weil dort der «erste Gesang» notiert wurde, welcher, wie wir wissen, mit der ersten «Ankunft» nicht gleichbedeutend ist, ja sogar immer beträchtlich später erfolgt; dann: *Miklósfa*, wo die Lerchen, nach Bemerkung unseres Beobachters, am 10. März schon in voller Anzahl anwesend waren; und *Somorja*'s erstes Datum (Jan. 6.), welches nur als Ueberwinterungsdatum angesehen werden darf. — Sehr in-

teressant ist die Beobachtung unseres Beobachters (v. Koszka) in Gács, laut deren dort vom 14. bis 23. März die Lerchen in größerer Anzahl gegen →NW. «lautlos» durchzogen, sich aber in Folge des alten bedeckenden Schnees nirgends niedergelassen haben. — In Velenceze war am 4—5. März bei der Therme, am 6. schon auch auf schneefreien Plätzen ein großer Flug zu sehen. Dann sind sie aber, laut unseres Beobachters (v. Meszleny), verschwunden, und bis zum 13. März nicht vorgekommen; seitdem in gewöhnlicher Anzahl vorhanden. — Es ist noch besonders hervorzuheben, daß beinahe sämtliche Berichte darin übereinstimmen, daß zur Zeit der ersten Ankunft der Feldlerche noch überall hoher Schnee lag.

A fenti három adat kizárásával az «első érkezés» formulája már most így alakul:

Mit Ausschluß der erwähnten drei Stationen gestaltet sich nun unsere Formel für das «erste Erscheinen» wie folgt:

- L. (F.) — Jan. 18. — (in) Temes-Kubin.
 Lk. (Sp.) — Mart. 31. — « Liptó-Ujvár.
 J. (Sch.) = 72 nap (Tage).
K. (M.) = Febr. 23—24.

A vonulásnak sokkal egyöntetűbb képét adják a mezei pacsirta vonulásának ez idei culminációi, vagyis azok a dátumok, a melyek a vonulók zömének érkezését jelzik. Tekintve, hogy erről jelentéseink legnagyobb része pontosan beszámol, nem tartottam érdektelennek az alábbi sorozatban ezt is adni.

Ein viel gleichmäßigeres Bild des heurigen Lerchenzuges geben die Culminationen, nämlich jene Daten, welche die Ankunft der Massen der ziehenden Lerchen angeben. Da dieselben beinahe alle Beobachter pünktlich notiert haben, halte ich es für nicht uninteressant, auch diese Daten, wie folgt, anzugeben:

- Febr. 24. — (in) Kupinovo. — Nagyobb csapatok. — Größere Flüge.
 { Mart. 2. — « Temes-Kubin. — Sok csapat.
 { « 8. — « Temes-Kubin. — Százazerek.
 { « 4. — « Bélye. — Sok. — Viele.
 { « 11. — « Réa. — Mindenütt elterjedve szólnak. — Ueberall verbreitet und jügend.

- Mart. 26. — (in) Fogaras. — Mindenütt. — Ueberall.
- “ 16. — “ Horgos. — Az első nagy csapat, ca. 200 db. — Der erste große Flug, ca. 200 St.
- “ 28. — “ Horgos. — Kezdenek énekelni. — Sungen an zu jingen.
- “ 19. — “ Nagy-Ényed. — Néhány. — Mehrere.
- “ 20. — “ Kis-Harta. — Először szólunk. Erster Gesang.
- “ 18. — “ Kőszeg. — Mindenfelé énekel. — Singt überall.
- “ 15. — “ Pettend. — Mindenütt bőven és énekel. — Ueberall viele, jingend.
- Apr. 6. — “ Zilah. — Énekel. — Singt.
- Mart. 14. — “ Sopron. Számos, de nem énekel. — Viele, aber nicht jingend.
- “ 19. — “ Sopron. — Mindenfelé énekel. — Ueberall jingend.
- “ 10. — “ Miklósfalu. — Teljes számban. — In voller Anzahl.
- “ 22—23. “ Diós-Jenő. — Mindenfelé egyenkint és csapatosan. — Ueberall einzeln und Flugweise.
- “ 16. — “ Somorja. — Rendes számban, énekel. — In voller Anzahl, jingend.
- “ 26. — “ Gács. — Egész vonalon letelepedve, énekel. — Auf der ganzen Strecke verbreitet, jingend.
- “ 25. — “ Tavarna. — Egész vonalon telepszik és énekel. — Auf der ganzen Strecke angejiedelt und jingt.
- “ 20. — “ Ungvár. — Tömegesen. — Massenhaft.
- “ 25. — “ Zuberecz. — Szaporodik és szól. — Vermehrt sich und jingt.
- “ 25. — “ Szepes-Béla. — Sok. — Viele.

A culminációk dátumai, a mint látjuk, meg lehetős egyöntetű képet adnak, s a belőlük kiszámított formula így alakul:

Die Daten der Culmination geben, wie wir sehen, ein genügend einheitliches Bild, wenn wir nun die Formel aus denselben aufstellen, gestaltet sich dieselbe wie folgt:

- L. (F.) — Febr. 24. — (in) Kupinovo.
- Lk. (Sp.) — Mart. 28. — “ Horgos.
- J. (Sch.) = 33 nap (Tag).
- K. (M.) = Mart. 12.

Telhat a culminációk középszáma az első érkezések középszámával szemben 17 napi késést mutat.

Das Mittel der «Culminationen» zeigt also gegen das Mittel der «ersten Ankunft» eine Verspätung von 17 Tagen.

13. \leftrightarrow *Alcedo ispida*, L.

- — (in) Somorja. — Az idén nem telt át. — Heuer hat nicht überwintert.

Ez ugyan negatív adat, de mint ilyen is érdekes.

Das ist zwar eine negative Angabe, dennoch aber sehr interessant.

14. † *Ampelis garrula*, L.

	Az elsők:	Hol?	Az utolsók:
	Die Ersten:	Wo?	Die Letzten:
Jan. 3.	(in) Felmér.	—	Mart. 26.
Febr. { eleje } { utolsó } 1.	“ Szeged.	—	“ 7.
Apr. 1.	“ Keszthely.	—	“ —
Febr. 13—14.	“ Pápa.	—	“ —
Mart. 7.	“ Ménfő.	—	“ —
“ 15—17.	“ Budapest.	—	“ —
Febr. 9.	“ Sopron.	—	“ 3.
“ 19—21.	“ Diós-Jenő.	—	“ —
“ 25.	“ Somorja.	—	“ —
Mart. 3.	“ Selmeczbánya.	—	“ —
“ 9.	“ Gács.	—	“ —
Decz. 23. (1894).	Tavarna.	—	Febr. 19.
Febr. 23.	“ Ungvár.	—	Mart. 21.
“ 18.	“ Liptó-Ujvár.	—	“ 20.

A mennyire a jelentések lehetővé tették, iparkodtam úgy az első, mint az utolsó mutatkozást egy bizonyos ponton feltüntetni; bár az is igaz hogy az ily vándor (†) fajknál ez igen sokszor lehetetlen, mert hirtelen felbukkanva valahol, rövid tartózkodás után ép oly hirtelen el is tűnnek, úgy hogy sokszor az érkezés dátuma egyúttal távozási dátum is (pl. Somorja, Gács, Keszthely stb.). — A mennyire idei jelentéseink alapján kimondható, e faj az 1894/95-iki télén

1894 decz. 23-tól 1895 apr. 1-éig tartózkodott hazánkban.

Soweit es unsere Beobachtungen erlaubten, war ich bemüht sowohl das erste Erscheinen, wie auch den letzten Aufenthalt möglichst zu fixieren; obzwar es nicht zu übersehen ist, daß es bei der Gruppe der «Wanderer» (†) sehr oft unmöglich ist, beide Momente merklich zu unterscheiden, weil sie plötzlich auftretend, nach kurzem Aufenthalt gerade so plötzlich auch verschwinden, so daß das Datum des Erscheinens zugleich auch ihr Verschwinden bezeichnet (z. B. in Somorja, Gács, Keszthely etc.). — Wir können auf Grund der neuer eingelaufenen Berichte so viel constatieren, daß der Seidenschwanz während des Winters 1894/95 vom 23. Dezember 1894 bis 1. Apr. 1895 sich in Ungarn aufhielt.

15. ↔ *Anas boschas*, L.

Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
Jan. 1. — « Héviz (Keszthely).
Mart. 9. — « Velenceze.
« 16. — « Kőszeg.
« 22. — « Diós-Jenő.
« 20. — « Somorja.

Keszthely-en a Hévizen áttelelt; dátuma figyelembe nem jöhet. — Különb az összes dátumok későiek, a kemény és hosszú télnek megfelelőleg.

Sat in Keszthely auf der Therme (Héviz) überwintert; das Datum muß außer Acht gelassen werden. — Sonst sind alle Daten spät, entsprechend dem sehr strengen und langen Winter.

L. (F.) — Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — « 22. — « Diós-Jenő.
J. (Sch.) = 19 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 13.

16. V *Anser brachyrhynchus*, BAILL.

Mart. 14. — (in) Temes-Kubin.
Igen ritka téli «vendég» (V). Egy 17 darabból álló csapatból lőtt Menestorfer Gusztáv 4 dbot, melyek közül egy Almássy György dr. gyűjteményében van.

Kommt im Winter als ein sehr seltener «Gast» (V) nach Ungarn. Aus einem Fluge von 17 Stück erlegte Herr Gustav Menestorfer 4 Stück; eines von diesen befindet sich in der Balgsammlung des Herrn Dr. Georg von Almássy.

17. ↔ *Anser cinereus*, MEY.

Febr. 11. — (in) Keszthely.
« 22. — « Kis-Harta.
Mart. 9. — « Velenceze.
« 17. — « Pettend.
« 13. — « Sopron.
« 25. — « Ó-Kemenceze.
« 28. — « Dubrinies.
« 21.—Apr. 5. « Ungvár.
« 22. — « Radvácze.
« 28. — « Sztavua.
Apr. 1. — « Zuberecz.
« 4. — « Szepes-Ófalu.

Pettend a közeli Velencezéhez hasonlítva késő. *Ungvár*-on mart. 21-től apr. 5-ig tömegesen volt át.

Pettend ist gegen das benachbarte Velenceze zu spät. — In Ungvár vom 21. März bis 5. Apr. in Massen durchziehend.

L. (F.) — Febr. 11. — (in) Keszthely.
Lk. (Sp.) — Apr. 4. — « Szepes-Ófalu.
J. (Sch.) = 53 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 9.

18. ↔ *Anser segetum*, GM.

Az elsők:	Hol?	Az utolsók:
Die ersten:	Wo?	Die letzten.
Jan. {végén} {vége} (in) Temes-Kubin.		—
Mart. 7. — « Keszthely.		— Apr. 1.
Apr. 4. — « Velenceze.		— « 6.
Febr. {közepén} {vége} « Pettend.		— « 3.
« 28. — « Kőszeg.		—
Mart. 4. — « Diós-Jenő.		— « 3.
« 29. — « Somorja.		—

Temes-Kubin-ban, megfigyelők jelentése szerint, jan. végén ezerek voltak láthatók. — *Velenceze* apr. 4-iki dátuma érkezésnek késő, miután a szomszédos Pettenden február közepétől fogva ott tartózkodott. — **Ha valahol, úgy az átvonuló (↔) fajoknál rendkívül fontos a vonulás egész menetének figyelemmel kísérése s pontos feljegyzése.** Ezenél ugyanis már egy és ugyanazon vonulási mozgalom alatt is mindig két momentumot kell lehetőleg fixiroznunk, az első érkezést s az utolsó mutatkozást, csakis ily eljárás útján kapunk világos képet vonulásuk alakulásáról.

In Temes-Kubin waren Ende Jänner, laut unseres Beobachters, Tausende sichtbar. — Velencez's erstes Datum (Apr. 4.) ist für die «Ankunft» zu spät, umsomehr, weil in dem benachbarten Bettend vom Mitte Feber bis Apr. 4. die Saatgänse sichtbar waren. — **Bei den Durchzugsvögeln (\leftrightarrow) ist es in erster Reihe besonders wichtig, den ganzen Verlauf des Zuges ausführlich zu beobachten und pünktlich zu notieren.** Bei dieser Gruppe hat man nämlich während derselben Zugperiode immer zwei Momente möglichst zu fixiren: die erste Ankunft und das Verschwinden: nur ein solches Verfahren giebt uns über ihren Zug ein befriedigendes Bild.

Már most az 1895-iki, bár hiányos adatok alapján, a következő két formulát állíthatjuk fel:

Man können wir auf Grund unserer zwar etwas mangelhaften Daten vom Jahre 1895 folgende zwei Formeln erhalten:

- I. | Az első érkezés formulája:
| Formel der ersten Ankuuft:

L. (F.) — Jan. 31.* — (in) Temes-Kubin.

Lk. (Sp.) — Mart. 29. — « Somorja.

J. (Sch.) = 58 nap (Tage).

K. (M.) = Febr. 28—Mart. 1.

- II. | Az utolsó mutatkozás formulája:
| Formel des letzten Aufenthalts:

L. (F.) — Apr. 1. — (in) Keszthely.

Lk. (Sp.) — Apr. 6. — « Velencez.

J. (Sch.) = 6 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 3—4.

A fennebbi anyag természetesen nem elégséges alihoz, hogy további következtetésekbe is belemehetnénk, de mégis szükségesnek tartottam a fenti két formula felállítását azért, hogy velük az eljárást dokumentáljam, melyet egy rendkívül érdekes madáresoport (az \leftrightarrow) vonulásának kutatásánál követnünk kell. Szerény véleményem szerint ugyanis épen ezek az átvonuló madárfajok fogják — helyes s tervszerűleg keresztülvitt megfigyelés mellett — a madárvonulás tüneményének kulcsát (főképen a vonulás iránya és útjára nézve) legelőbb kezünkbe adni.

* Megközelítőleg.
Aproximativ.

Das oben angegebene Material reicht nicht aus, um in weitere Conclusionen einzugehen. Ich hielt es aber dennoch für nothwendig, die obigen zwei Formeln aufzustellen, um damit jenes Verfahren zu dokumentiren, welches wir bei der Beurtheilung dieser so außerordentlich interessanten Gruppe (der Durchzügler \leftrightarrow) in der Zukunft anzuwenden beabsichtigen. Es ist nämlich meine — zwar bescheidene — Ueberzeugung, daß den Schlüssel zur Aufklärung des Zugphänomens, besonders was die Zugrichtung und die eventuellen Wege des Zuges anbelangt, eben diese Gruppe zuerst in unsere Hände liefern wird — vorausgesetzt freilich eine entsprechende und planmäßig durchgeführte Beobachtung.

19. \leftrightarrow *Anthus campestris*, L.

Mart. 8. — (in) Horgos.

Apr. 12. — « Bojár.

Mai 4. — « Kőszeg.

Apr. 10. — « Diós-Jenő.

Mai 2. — « Gáes.

Kőszeg aránylag késő: oka az lehet, hogy ez a madár, megfigyelőnk megjegyzése szerint, ott nem fordul elő. Idei előfordulása az első azon a vidéken, a melyről egyáltalán tud. Most is csak egy darabot látott.

Köbseg verhältnißmäßig spät; mögliche Ursache jener Umstand, daß diese Art, laut Bemerkung unseres Beobachters (v. Chernel), dort gar nicht vorkommt. Ihr heutiges Auftreten ist überhaupt das Erste in der Umgebung, von welchem Chernel Kenntniß hat. Auch heuer sah er nur ein Stück.

L. (F.) — Mart. 8. — (in) Horgos.

Lk. (Sp.) — Mai 4. — « Kőszeg.

J. (Sch.) = 58 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 5—6.

20. \leftrightarrow *Anthus cervinus*, PALL.

Mai 17. — (in) Eszterháza.

21. \leftrightarrow *Anthus pratensis*, L.

Az elsők:	Hol?	Az utolsók:
Die ersten:	Wo?	Die letzten:

Apr. 4. — (in) Fogaras. —

Mart. 30. — « Horgos. — Mai 5.

« 28. — « Nagy-Enyed. —

Apr. 8. — « Felső-Lövő. —

Mart. 23.	— (in) Kőszeg.	— Apr. 21.
“ 13.	— “ Székesfehérvár.	—
“ 19.	— “ Sopron.	—
“ 19.	— “ Diós-Jenő.	— Apr. 22.
“ 19.	— “ Somorja.	— “ $\left. \begin{matrix} \text{közepel} \\ \text{Müte} \end{matrix} \right\}$ 12.
“ 16.	— “ Gács.	— “ 12.
“ 26.	— “ Tavana.	—

Felső-Lövő érkezési adata túlkéső, figyelembe nem jöhet.

Šeljő Lövő, als erste Ankunft zu spät, kann nicht in Betracht gezogen werden.

I. $\left\{ \begin{array}{l} \text{Az első érkezés formulája:} \\ \text{Formel der ersten Ankunft:} \end{array} \right.$

L. (F.) — Mart. 13. — (in) Székesfehérvár.
Lk. (Sp.) — Apr. 4. — “ Fogaras.
J. (Sch.) = 23 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 24.

II. $\left\{ \begin{array}{l} \text{Az utolsó mutatkozás formulája:} \\ \text{Formel des letzten Aufenthaltes:} \end{array} \right.$

L. (F.) — Apr. 12. — (in) Gács.
Lk. (Sp.) — Mai 5. — “ Horgos.
J. (Sch.) = 24 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 23—24.

22. \leftrightarrow **Anthus trivialis, L.**

Apr. 24. — (in) Réa.
Mart. 25. — “ Fogaras.
Apr. 18. — “ Horgos.
“ 13. — “ Kőszeg.
“ 2. — “ Velenceze.
Mart. 28. — “ Diós-Jenő.
“ 31. — “ Somorja.
Apr. 8. — “ Gács.
“ 7. — “ Ungvár.
“ 20. — “ Zuberecz.
“ 21. — “ Liptó-Ujvár.

Réa tarthatatlan késő, figyelembe nem jöhet. — *Fogaras* aránylag korai.

Réa unhaltbar spät, außer Acht gelassen. — *Fogaras* verhältnismäßig früh.

L. (F.) — Mart. 25. — (in) Fogaras.
Lk. (Sp.) — Apr. 21. — “ Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 28 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 7—8.

23. \leftrightarrow **Aquila naevia, Gm.**

Mart. 26. — (in) Fogaras.
Apr. 10. — “ Horgos.
“ 12. — “ Nagy-Enyed.
“ 13. — “ Diós-Jenő.
“ 18. — “ Zuberecz.
“ 18. — “ Liptó-Ujvár.

Normális adatok.

Normale Daten.

L. (F.) — Mart. 26. — (in) Fogaras.
Lk. (Sp.) — Apr. 18. — “ Zuberecz, Liptó-Ujvár.

J. (Sch.) = 24 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 6—7.

24. \leftrightarrow **Archibuteo lagopus, Gm.**

Jan. 15. — (in) Réa.
 $\left\{ \begin{array}{l} \text{egész télen} \\ \text{Den ganzen Winter} \end{array} \right\}$ “ Horgos.
Dez. 22. (1894) Diós-Jenő. — Azóta nem látott. — Seitdem keinen gesehen.

25. \leftrightarrow **Ardea alba, L.**

Apr. 16. — (in) Kupinovo.
“ 6. — “ Temes-Kubin.
Mart. 25. — “ Bélye.
“ 23. — “ Keszthely.

Feltűnő, hogy épen az északibb fekvésű állomások adatai a legkorábbiak, s dél felé fokozatosan késik.

Es ist auffallend, daß eben die Daten der nördlicheren Stationen die frühesten sind; und gegen Süden stufenweise später werden.

L. (F.) — Mart. 23. — (in) Keszthely.
Lk. (Sp.) — Apr. 16. — “ Kupinovo.
J. (Sch.) = 25 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 4.

26. \leftrightarrow **Ardea cinerea, L.**

Mart. 5. — (in) Kupinovo.
“ 22. — “ Temes-Kubin.
“ 25. — “ Morovič.
“ 19. — “ Doroszló.
Apr. 13. — “ Réa.
Mart. 10. — “ Fogaras.
Apr. 1. — “ Deszk.

- Mart. 23. — (in) Apátfalva.
 „ 26. — „ Nagy-Enyed.
 „ 24. — „ Keszthely.
 „ 29. — „ Kis-Harta.
 „ 10. — „ Kőszeg.
 „ 29. — „ Székesfehérvár.
 Apr. 1. — „ Szilágy-Cseh.
 „ 2. — „ Diós-Jenő.
 { Jan. 10. — „ Somorja.
 { Mart. 20. — „ Somorja.
 „ 20. — „ Dombó.

Réa túlkéső; épen mint tavaly; talán valamely helyi ok játszik itt közre? — *Deszk* is késő aránylag; érdekes a megfigyelő (Lakatos) megjegyzése: «egyenként nem érkeztek, hanem apr. 1-én estefelé a deszki gémfalut egyszerre megszállták». Talán ez a késés oka, hogy itt a *zöm* megérkezéséről van szó. — *Diós-Jenő* késését okadatolja a magasabb földirati és tengerszín feletti fekvés. — *Somorja* jan. 10-iki dátuma áttelelési adat, a mi a szürke gémmél nem épen ritka jelenség.

Réa zu spät; wie auch voriges Jahr: haben wir es vielleicht hier mit einer speciell lokalen, hindern- den Ursache zu thun? — Deß ist verhältnißmäßig ebenfalls spät; interessant ist die Bemerkung unse- res Beobachters (v. Lakatos): «einzelu zeigten sie sich nicht, am 1. Apr. abends haben sie aber die Brutcolonie bei Deß auf einmal besetzt». Liegt etwa die Ursache des Verspätens darin, daß hier von der Ankunft der Masse die Rede ist? — *Diós- Jenő's* Verspätung begründet durch die nördlichere geographische und höhere hypsometrische Lage. — *Somorja's* erstes Datum (Jan. 10.) ist eine Ueber- winterungs-Angabe, was beim grauen Reiher in Ungarn nicht besonders selten ist.

- L. (F.) — Mart. 5. — (in) Kupinovo.
 Lk. (Sp.) — Apr. 2. — „ Diós-Jenő.
 J. (Sch.) = 29 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 19.

27. ↔ *Ardea comata*, PALL.

- Apr. 16. — (in) Kupinovo.
 „ 15. — „ Temes-Kubin.
 „ 27. — „ Horgos.
 „ 15. — „ Keszthely.

- L. (F.) — Apr. 15. — (in) F.-Kubin, Keszthely.
 Lk. (Sp.) — „ 27. — „ Horgos.

Aquila. III.

- J. (Sch.) = 13 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 21.

28. ↔ *Ardea garzetta*, L.

- Apr. 16. — (in) Kupinovo.
 „ 23. — „ Temes-Kubin.

29. ↔ *Ardea minuta*, L.

- Apr. 25. — (in) Kupinovo.
 Mai 1. — „ Temes-Kubin.
 „ 2. — „ Fogaras.
 „ 4. — „ Horgos.
 „ 12. — „ Keszthely.
 Apr. 23. — „ Sopron.
 Mai 8. — „ Diós-Jenő.
 Apr. 29. — „ Somorja.

Igen szép a Kupinovótól Keszthelyig tartó so- rozat; Sopron, Somorja és Diós-Jenővel ismét egy külön sorozat s mintha más irányból kapnák madaraikat?

Schönes Nacheinander sei en die Daten von Kupinovo bis Keszthely; Sopron mit Somorja und Diós-Jenő bilden eine separate Reihe, als ob die Vögel von einer anderen Richtung kommen würden.

- L. (F.) — Apr. 23. — (in) Sopron.
 Lk. (Sp.) — Mai 12. — „ Keszthely.
 J. (Sch.) = 20 nap (Tage).
K. (M.) = Mai 2—3.

30. ↔ *Ardea purpurea*, L.

- Apr. 9. — (in) Temes-Kubin.
 Mart. 30. — „ Morovič.
 Mai 11. — „ *Réa*.
 Apr. 8. — „ Fogaras.
 „ 3. — „ Horgos.
 „ 6. — „ Keszthely.
 „ 9. — „ Székesfehérvár.
 „ 6. — „ Velence.
 „ 1. — „ Somorja.

Réa tarthatatlan késő.

Réa unthaltbar spät.

- L. (F.) — Mart. 30. — (in) Morovic.
 Lk. (Sp.) — Apr. 9. — „ Székesfehérvár.
 J. (Sch.) = 11 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 4.

31. ↔ *Asio accipitrinus*, PALL.

{ Áttelelt } — (in) Horgos.
{ Ueberwinterer }

32. ↔ *Aythya ferina*, L.

Mart. 31. — (in) Velenceze.

Mai 4. — « Diós-Jenő.

Az utóbbi csak tartózkodási adat, maga a megfigyelő (Almássy) írja: «Május 4-én 2 ♂ és 1 ♀: egyetlen idei előfordulás».

Regsteres nur ein Aufenthalts-Datum, der Beobachter (v. Almássy) schreibt: «4. Mai 2 ♂ und 1 ♀: das einzige heurige Vorkommen».

33. ↔ *Botaurus stellaris*, L.

Apr. 1. — (in) Kupinovo.

Febr. 11. — « Temes-Kubin.

Mart. 13. — « Fogaras.

Apr. 7. — « Horgos.

Mart. 26. — « Nagy-Enyed.

Apr. 1. — « Keszthely.

« 3. — « Velenceze.

« 29. — « Somorja.

Temes-Kubin nagyon is korai. — *Somorja* aligha érkezési dátum; aránylag késő. — *Horgos* szintén.

Temes-Kubin allzu früh. — *Somorja's* Datum bezeichnet kaum die Ankunft; verhältnismäßig spät. — *Horgos* ebenfalls.

L. (F.) — Febr. 11. — (in) Temes-Kubin.

Lk. (Sp.) — Apr. 29. — « Somorja.

J. (Sch.) = 78 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 21—22.

34. ↔ *Bucephala clangula*, L.

Febr. 20. — (in) Keszthely.

Apr. 22. — « Keszthely. — Az utolsó. — Die Letzte.

Mart. 17. — « Budapest.

« 29. — « Diós-Jenő. — 1 ♂, ♀.

Apr. 4. — « Diós-Jenő. — Ismét 3 db. — Wieder 3 St.

Febr. 8. — « Somorja.

Mart. 23. — « Somorja. — Még sok. — Noch viele.

Nálunk rendszeres téli vendég.

Regelmäßiger Wintergast bei uns.

35. ↔ *Buteo vulgaris*, BECHST.

{ Áttelelt } — (in) Horgos.
{ Ueberwinterer }

Jan. 5. — « Sopron.

Januárban. — « Diós-Jenő. — 1—1 darab.

Febr. 5. — « Diós-Jenő. — Sok vonul D → É felé. — Ziehn viele S → N.

Apr. 6. — « Somorja.

Mart. 29. — « Liptó-Ujvár.

Tulajdonképeni vonulási adat csak kettő van (febr. 5. és mart. 29.); a többi áttelelési vagy esupán előfordulási dátum. — A helyenkint áttelelő (↔) csoportnál, kiváltképen szükséges a valódi vonulási dátumoknak az alkalmi, áttelelési stb. dátumoktól való különválasztása, másképp vonulási képük hamis lesz.

Es sind eigentlich nur zwei wirkliche Zugdaten (Febr. 5. und März 29.) ausgewiesen: die übrigen sind lauter Ueberwinterungs- und Aufenthalts-Daten. — Bei der Gruppe der «stellenweise Ueberwinternden» (↔) ist es besonders nothwendig die eigentlichen Zugdaten von den übrigen genau zu separiren, sonst erhält man ein falsches Bild der Zuggestaltung.

36. ↔ *Caprimulgus europæus*, L.

Apr. 27. — (in) Kupinovo.

« 20. — « Bélye.

« 26. — « Fogaras.

« 13. — « Horgos.

« 10. — « Nagy-Enyed.

« 2. — « Velenceze.

Mai 1. — « Zilah.

Apr. 21. — « Sopron.

« 10. — « Diós-Jenő.

« 18. — « Somorja.

« 4. — « Selmeczbánya.

« 12. — « Gács.

A három legdélibb állomás feltűnően késik a többihez képest. — *Zilah* dátuma nem vonulási adat.

Die drei südlichsten Stationen verspäten sich gegen die übrigen auffallend. — *Zilah's* Datum ist keine Zug-Angabe.

L. (F.) — Apr. 2. — (in) Velenceze.

Lk. (Sp.) — « 27. — « Kupinovo.

J. (Sch.) = 26 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 14—15.

37. ↔ *Cerchneis tinnuncula*, L.

- Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
 „ 18. — „ Doroszló.
 „ 6. — „ Fogaras.
 Apr. 10. — „ Szeged.
 Mart. 27. — „ Kis-Harta.
 „ 11. — „ Székesfehérvár.
 „ 16. — „ Pettend.
 Apr. 7. — „ Diós-Jenő.
 Mart. 23. — „ Somorja.
 „ 26. — „ Zuberecz.
 Apr. 12. — „ Liptó-Ujvár.

Szeged túlkéső; megfigyelő nem maga észlelte, hanem csak «bemondott» adat; alkalmasint itt a hiba! — Aránylag *Doroszló* is késő. — *Diós-Jenő* késését indokolja az északibb s hegyi fekvés.

Szeged zu spät; der Beobachter hatte nicht selber beobachtet, sondern nur von einem Anderen übernommen; ich glaube die Erklärung liegt in diesem Umstand. — *Doroszló* verhältnismäßig ebenfalls spät. — *Diós-Jenő's* Verspätung begründet die nördlichere und bergige Lage.

- L. (F.) — Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
 Lk. (Sp.) — Apr. 12. — „ Liptó-Ujvár.
 J. (Sch.) = 40 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 23—24.

38. ↔ *Cerchneis vespertina*, L.

- Apr. 21. — (in) Temes-Kubin.
 „ 14. — „ Réa.
 „ 10. — „ Horgos.
 „ 10. — „ Szeged.
 „ 20. — „ Nagy-Enyed.
 „ 2. — „ Keszthely.
 „ 27. — „ Pettend.
 Mai 10. — „ Somorja.

Somorja túlkéső; esupán véletlen adat; megfigyelőnk (Kunszt) írja: «május 10-én egy dbot lőttem, sem azóta, sem azelőtt itt soha sem láttam».

Somorja zu spät, nur zufälliges Vorkommen; Beobachter (Kunszt) schreibt: «10. Mai ein Stück erlegt, habe den Vogel hier seitdem und auch früher nie gesehen».

- L. (F.) — Apr. 2. — (in) Keszthely.
 Lk. (Sp.) — „ 27. — „ Pettend.

J. (Sch.) = 26 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 14—15.

39. ↔ *Charadrius apricarius*, L.

- Mart. 15. — (in) Temes-Kubin.
 „ 23. — „ Réa.
 „ 13. — „ Sopron.

Normális adatok.

Normale Daten.

40. ↔ *Chaulelasmus streperus*, L.

- Mart. 11. — (in) Velenceze.

41. ↔ *Chelidon urbica*, L.

- Apr. 9. — (in) Temes-Kubin.
 „ 15. — „ Fogaras.
 „ 4. — „ Kovászna.
 Mart. 29. — „ Nagy-Enyed.
 Apr. 1. — „ Szent-Gotthárd.
 „ 7. — „ Keszthely.
 „ 1. — „ Kis-Harta.
 „ 10. — „ Kőszeg.
 „ 3. — „ Székesfehérvár. — Extravillan.
 „ 4. — „ Székesfehérvár. — Intravillan.
 „ 6. — „ Sukoró.
 „ 3. — „ *Velenceze* (v. Kenessey).
 „ 1. — „ *Velenceze* (v. Chernel-Meszleny).
 „ 5. — „ Pettend.
 „ 7. — „ Zilah.
 „ 7. — „ Sopron.
 Mart. 27. — „ *Diós-Jenő*. — 1 db. — 1 ♂. Intravillan.
 Apr. 12. — „ *Diós-Jenő*.
 „ 4. — „ Somorja.
 „ 20. — „ *Selmeczbánya* (von Gretzmaeher).
 „ 21. — „ *Selmeczbánya* (v. Vadas).
 „ 7. — „ Gács.
 „ 22. — „ Ujluta.
 „ 9. — „ Zólyom.
 „ 20. — „ Kis-Garam.
 „ 20. — „ Tavarna.
 „ 8. — „ Dubrinies.
 „ 8. — „ Ungvár (v. Medreczky).
 „ 8. — „ Ungvár (Erdőhatóságok; Őrirtésbeörden).

Mai	5.	— (in) Zuberecz. — Extravillan.
"	12.	— " Zuberecz. — Intravillan.
Apr.	19.	— " Liptó-Ujvár.
"	23.	— " Szepes-Béla.

Temes-Kubin aránylag késő: ok: megfigyelő apr. 9-ről egy «százas csapatot jelez, tehát az első szállásesimálók figyelmét kikerülhettek. — *Fogaraszna* a keleti hegyvidék többi adataihoz viszonyítva aránylag késői dátumát igazolja a magas tengersz. feletti fekvés (430 m.). — *Kőszeg*-et természetesen a *Dunántúl*-hoz viszonyítva — szintén (274 m.). — *Velence* apr. 3-iki dátuma elesik. — *Diós-Jenő*-n mart. 27-én egy egyetlen darab jelent meg, mely ismét eltűnt; újolag esakis apr. 12-én jelentkeztek, a mi *Diós-Jenő* fekvésének meg is felel. — *Somorja* (130 m.), *Gács* (311 m.), *Zólyom* (295—500 m.), *Dubrinics* (169—400 m.) és *Ungvár*-nak (120—262 m.) az északi hegyvidék többi állomásaihoz képest korai dátumait okadatolja a jóval alacsonyabb tengerszín feletti fekvés: *Selmeczbánya* ugyanis 593—942 m., *Ujhuta* 582 m., *Kis-Garam* 492—800 m., *Liptó-Ujvár* 637—1200 m. és *Szepes-Béla* 631—800 m. — *Tavarna* tengerszín feletti magasságához (163—300 m.) képest túlkéső: esakhogy ott apr. 20-án már «esapattosan» jelent meg, tehát ugyanaz a viszony, mint *Temes-Kubin*-nál. — *Zuberecz* legkésőbbi dátuma megfelel legészakibb fekvésének s nagy tengerszín feletti magasságának (750 m.).

Temes-Kubin aránylag késő; Ursache: Beobachter notiert vom 9. Apr. einen «Flug zu Hunderten»; die ersten «Quartiermacher» können sich seiner Aufmerksamkeit entzogen haben. — *Fogaraszna*, gegen die übrigen der östlichen Erhebung angehörenden Stationen, verhältnismäßig spätes Datum, wird durch die höhere hypsom. Lage (430 M.) begründet. — *Jenes von Köszeg* — freilich im Verhältnisse der Rayon jenseits der Donau — ebenfalls (274 M.). — *Velence*'s «Apr. 3.» Datum fällt weg. — Zu *Diós-Jenő* erschien am 28. März ein einziges Stück, verschwand aber wieder, und bis zum 12. Apr. zeigten sich keine: das letztere Datum entspricht vollkommen. — Die verhältnismäßig-frühen Daten von *Somorja* (130 M.), *Gács* (311 M.), *Dubrinics* (169—400 M.), *Zólyom* (295—500 M.) und *Ungvár* (120—262 M.) werden durch die — im Verhältnisse zu dieser Rayon — niedrige hypsometrische Lage begründet: die spätere Daten aufweisenden Stationen der nördlichen Erhebung liegen nämlich hypsometrisch alle be-

deutend höher: *Selmeczbánya* 593—942 M., *Ujhuta* 582 M., *Kis-Garam* 492—800 M., *Liptó-Ujvár* 637—1200 M. und *Szepes-Béla* 631—800 M. — *Tavarna* ist zu seiner hypsometr. Lage (163—300 M.) zu spät: dort erschien aber die Hauschwalbe am 20. Apr. schon flugweise, also gerade wie bei *Temes-Kubin*. — *Zuberecz*' spätestens Datum entspricht vollkommen seinem geographisch nördlichsten und hypsometrisch höchsten (750 M.) Lage.

L. (F.)	— Mart. 29. — (in) Nagy-Enyed.
Lk. (Sp.)	— Mai 5. — " Zuberecz.
J. (Sch.)	= 38 nap (Tage).
K. (M.)	= Apr. 16—17.

42. ↔ *Chrysomitris spinus*, L.

Az első:	Hol?	Az utolsó:
Die ersten:	Wo?	Die letzten:
Mart. 27.	— (in) Doroszló.	— —
" 13.	— " Pettend.	— Apr. 11.
Febr. 26.	— " Sopron.	— —
Mart. 9.	— " Diós-Jenő.	— Mart. 15.

Az első érkezés formulája:
Formel der ersten Ankunft:

L. (F.)	— Febr. 26. — (in) Sopron.
Lk. (Sp.)	— Mart. 27. — " Doroszló.
J. (Sch.)	= 30 nap (Tage).
K. (M.)	= Mart. 12—13.

43. ↔ *Ciconia alba*, L.

I. zóna. — I. Zone.

(Zwischen N. B.) 44°30'—45° (é. sz. között.)

Alföld. — Tiefebene.

N	Mart. 26.	— (in) Kupinovo. — 78 m.
V	Apr. 1.	— " Panesova. — 79 m.
M	Mart. 19.	— " Temes-Kubin. — 82 m.
↑	" 28.	— " Deliblat. — 93 m.
	Apr. 3.	— " Fehértemplom. — 97—144 m.
↓	Mart. 22.	— " Berzászka. — 81 m.
O	" 21.	— " Ogradina. — 58—249 m.

Az I. zóna formulája:
Formel der I. Zone:

L. (F.) — Mart. 19. — (in) Temes-Kubin.
 Lk. (Sp.) — Apr. 3. — „ Fehértemplom.
 J. (Sch.) = 16 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 26—27.

II. zóna. — II. Zone.

(Zwischen N. B.) 45° — $45^{\circ}30'$ (é. sz. között.)

Apr. 10. — (in) Lipovljani. — 143 m.

Alföld. — Tiefebene.

Ny. W. ←
 Mart. 29. — (in) Jasenovác. — 94 m.
 „ 23. — „ Županja. — 86 m.
 „ 23. — „ Vinkovec. — 90 m.
 „ 15. — „ Nemei. — 90 m.
 „ 20. — „ Lipovác. — 83.
 „ 12. — „ Morovič. — 85 m.
 „ 12. — „ Adasevec. — 84 m.
 „ 27. — „ Palánka. — 83 m.
 „ 17. — „ Ujvidék. — 84 m.
 „ 30. — „ Nagy-Beeskerek. — 83 m.
 „ 26. — „ Denta. — 93 m.
 → K. O.

Lipovljani daczára, hogy már a nyugati dombvidékhez tartozik (143 m.), mégis kissé későnek látszik. Egyelőre ne vegyük figyelembe.

Lipovljani schein — trotzdem daß es schon der westlichen Hügelgegend angehört (143 M.) — doch etwas zu spät. Eintheilen wollen wir es unberücksichtigt lassen.

A II. zóna formulája:

Formel der II. Zone:

L. (F.) — Mart. 12. — (in) Morovič, Adasevec.
 Lk. (Sp.) — „ 30. — „ Nagy-Beeskerek.
 J. (Sch.) = 19 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 21.

III. zóna. — III. Zone.

(Zwischen N. B.) $45^{\circ}30'$ — 46° (é. sz. között.)

Alföld. — Tiefebene.

Ny. W. ←
 Mart. 24. — (in) Bélye. — 87 m.
 „ 30. — „ Apatin. — 86.
 „ 29. — „ Doroszló. — 91 m.
 „ 10. — „ Vadászerdő. — 85 m.
 „ 26. — „ Temes-Rékás. — 106 m.
 „ 26. — „ Kiszetó. — 110 m.
 „ 28. — „ Bálinez. — 125 m.
 → K. O.

Keleti hegyvidék. — Östliche Erhebung.

Ny. W. ↑
 Apr. 10. — (in) Padurány. — 161 m.
 „ 10. — „ Poverzsina. — 168 m.
 „ 10. — „ Facset. — 162 m.
 „ 6—9. — „ Kossova. — 196 m.
 „ 6. — „ Vajda-Hunyad. —
 220—381 m.
 „ 2. — „ Déva. — 184 m.
 „ 15. — „ Réa. — 360.
 „ 29. — „ Szászváros. — 224—340 m.
 „ 12. — „ Felső-Porumbák. — 479 m.
 Mart. 28. — „ Kercisora. — 491 m.
 „ 20. — „ Fogaras. —* 430 m.
 „ 28. — „ Fogaras.**
 „ 20. — „ Hidyég. — 510 m.
 „ 22. — „ Sepsí-Szt-György. — 542 m.
 „ 23. — „ Nagy-Borosnyó. — 564 m.
 „ 27. — „ Kovászna. — 560 m.
 ↓ K. O.

Az alföldi állomások Baranya megyétől Temes megyéig esupa martiusi adatokat adnak. — A keleti hegyvidék nyugati felében Krassó-Szörénytől Szeben megyéig esupa áprilisi datum; a keleti felében pedig Fogaras megyétől az ország határáig újból a martiusi dátumok lépnek fel. — Valjon Erdély keleti részei más irányból kapják golyáikat, mint az Alföld és Erdély nyugati fele? A vonulás irányára nézve ebből a zónából csak egy feljegyzésünk van: Czynk írja, hogy Fogarason az érkező golyák K → Ny ra tartottak. — Szászváros túlkéső, mi sem indokolja, figyelembe nem jöhet.

Die Stationen der Tiefebene von Com. Baranya bis incl. Com. Temes weisen lauter Märzdaten auf. — Die östliche Erhebung theilt sich in zwei auffallend verschiedene Daten-Gruppen. — Ihr westlicher Theil (von Com. Krassó-Szörény bis incl. Com. Szeben) giebt lauter April-Daten; ihr östlicher Theil dagegen (von Com. Fogaras bis zu der Ost-Grenze des Landes) wieder März-Daten. Erhalten etwa die östlichen Theile Siebenbürgens ihre Störche aus einer anderen Richtung, als die Tiefebene, und Siebenbürgens westliche Hälfte? Was die Richtung des Zuges in dieser Zone anbelangt, haben wir nur eine einzige Aufzeichnung aus Fogaras; v. Czynk schreibt, daß die Störche dort

* Czynk Ede megfigyelése.

Beobacht. von Czynk.

** Erdőhatóságok megfigyelése.

Beobacht. der Forstbehörden.

O → W zögen. — Székelyváros zu spät, durch nichts begründet, bleibt unberücksichtigt.

A III. zóna formulája:

Formel der III. Zone:

L. (F.) — Mart. 10. — (in) Vadászerdő.

Lk. (Sp.) — Apr. 15. — „ Réa.

J. (Sch.) = 37 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 28.

IV. zóna. — IV. Zone.

(Zwischen N. B.) 46° — $46^{\circ}30'$ (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Sügelland jenseits der Donau.

↖ Mart. 30. — (in) Nagy-Kanizsa. — 160 m.

↖ Apr. 1. — „ Nagy-Atád. — 130 m.

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 13. — „ Horgos. — 87 m.

„ 26. — „ Horgos. — Extravillan.

„ 28. — „ Horgos. — Intravillan.

Apr. 3. — „ Apátfalva. — 89 m.

„ 8. — „ Paulis. — 125—322 m.

Mart. 25. — „ Pankota. — 110 m.

„ 27. — „ Boros-Jenő. — 111 m.

„ 23. — „ Berzova. — 150—250 m.

Keleti hegyvidék. — Östliche Erhebung.

Mart. 31. — „ Sistarovecz. — 245 m.

Apr. 18. — „ Dorgos. — 245.

Apr. 9. — „ Tótvárad. — 189—270 m.

Mart. 24. — „ Gurahonez. — 177 m.

Apr. 8. — „ Valyemare. — 283 m.

Mart. 29. — „ Pojenár. — 267 m.

Apr. 12. — „ Felső-Vidra. — 715 m.

„ 12. — „ Zalathna. — 440—630 m.

Mart. 28. — „ Nagy-Enyed. — 270 m.

„ 26—28. „ Székely-Udvarhely. 508 m.

„ 28. — „ Csik-Szereda. — 670 m.

„ 28. — „ Csik-Szt-Márton. — 688 m.

„ 20. — „ Kézdi-Vásárhely. — 570 m.

↖ Apr. 2. — „ Bereczk. — 592.

Horgoson, mint megfigyelőnk (Lakatos) írja, mart. 13-án 1 db. repült át DNy → ÉK-re, azután nem volt mart. 26-ig, akkor esapatban. — Sistarovecz és Dorgos földirati sorrendben Pankota és Boros-Jenő közé kerülnének ugyan, mégis tekintve, hogy az erdélyi hegyek egy be-

nyuló ágán magasabban fekszenek, a keleti hegyvidék csoportjába kellett őket sorolni. — Dorgos különben túlkéső, nem jó számításba. Ebben a zónában is kíválnak Erdély keleti felének egyöntetű martinsi dátumai.

Zu Dorgos zog — wie unser Beobachter (v. Lakatos) schreibt — am 13. März 1 St. von SW → NO; seitdem keine sichtbar bis zum 26. März, dann Flüge. — Sistarovecz und Dorgos sollten eigentlich nach ihrer geographischen Lage zwischen Pankota und Boros-Jenő fallen; da sie aber auf einem Vorsprunge der siebenbürgischen Karpaten u. z. hypsometr. höher liegen, mußte ich dieselben der Gruppe der östlichen Erhebung einverleiben. Dorgos hat übrigens ein unbedingt zu spätes Datum, kann nicht in Betracht gezogen werden. — Auch in dieser Zone separirt sich auffallend die östliche Hälfte Siebenbürgens mit compact beisammen stehenden Märzdaten.

A IV. zóna formulája:

Formel der IV. Zone:

L. (F.) — Mart. 13. — (in) Szeged.

Lk. (Sp.) — Apr. 12. — „ F.-Vidra, Zalathna.

J. (Sch.) = 31 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 28.

V. zóna. — V. Zone.

(Zwischen N. B.) $46^{\circ}30'$ — 47° (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Sügelland jenseits der Donau.

↖ Mart. 12. — (in) Szt-Gotthárd. — 232 m.

↖ „ 10. — „ Alsó-Lendva. 162—300 m.

↑ Apr. 7. — „ Zala-Egerszeg. — 156 m.

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 28. — „ Kis-Harta. — 98 m.

Keleti hegyvidék. — Östliche Erhebung.

Apr. 12. — (in) Albák. — 716 m.

Mart. 28. — „ Kolozsvár. — 349 m.

Apr. 3. — „ Szászrégen. — 398 m.

↖ Mart. 27. — „ Görgény-Szt-Imre. — 421—700 m.

Ennek a zónának a legkésőbbi dátuma (apr. 12.) összeesik a legmagasabb tengerszín feletti fekvéssel (716 m.). — Különben az adatok száma kisebb, hogysen további következtetésekbe be-mehetnénk.

Das späteste Datum (Apr. 12.) dieser Zone fällt mit der höchsten hypsom. Lage zusammen (716 M.) Für weitere Vergleichen ist die Zahl der Daten nicht ausreichend.

Az V. zóna formulája:

Formel der V. Zone:

L. (F.) — Mart. 10. (in) Alsó-Lendva.

Lk. (Sp.) — Apr. 12. « Albák.

J. (Sch.) = 34 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 26—27.

VI. zóna. — VI. Zone.

(Zwischen N. B.) 47° — $47^{\circ}30'$ (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Hügelland jenseits der Donau.

N Apr. 13. — (in) Felső-Lövő. — 350—410 m.

W

Dunántúli síkság és az Alföld.

Ebene jenseits der Donau und die ung. Tiefebene.

Mart. 28. — (in) Körmend. — 193 m.

« 21. — « Magyar-Genes. — 130.

« 30. — « Pápa. — 154.

Apr. 2. — « Székesfehérvár. — 111 m.

« 1. — « Agárd. — 120 m.

« 7. — « Kelenföld. — 110 m.

Mart. 30. — « Sziget-Szt-Miklós. — 102 m.

Keleti hegyvidék. — Östliche Erhebung.

Apr. 12. — (in) Zilah. — 267 m.

Mart. 24. — « Deés. — 251 m.

« 24. — « Bethlen. — 250 m.

« 30. — « Makód. — 329—450 m.

« 30. — « Mititei. — 400 m.

« 31. — « Teles. — 400 m.

« 30. — « Naszód. — 326—600 m.

« 27. — « Kis-Rebra. — 332 m.

« 27. — « Nagy-Rebra. — 376 m.

« 27. — « Nepsz. — 361—600 m.

Apr. 7. — « Oláh-Szt-György. —
490—800 m.

« 7. — « Major. — 560—800 m.

« 12. — « Less. — 734—899 m.

« 12. — « Magura. — 550—600 m.

« 12. — « Nagy-Ilva. — 600—900 m.

« 10. — « Uj-Radna. — 600 m.

elvonultak». — Zilah dátuma vonulási dátumnak túlkéső, megmagyarázza a megfigyelő (Pungur) jelentése: «Zilah vidékén átvonulásuk ritkán észlelhető, annál feltűnőbb, hogy apr. 12-én egy pár megjelent s az alsó gözmalom kéményén megtelepedve apr. 13—20-ikáig építették lészküket; azután eltűntek, s többé nem is voltak láthatók». Itt tehát csak egy alkalmi adatról lehet szó. Feltűnő, hogy ebben a zónában a keleti hegyvidék területén, a martiusi adatok most már annak nyugati felére tolnak át, s a keleti oldal adja az aprilisi dátumokat. Tehát az eddigi viszony megfordítottja.

Sehr interessant ist die Beobachtung von Kelenföld (Dr. Wartha): «am 7. Apr. kam von SO. ein Flug von 500—600 Stück, flogte lange, dann zog derselbe gegen →N ab». Zilah zu spät, erklärt durch die Aufzeichnung des Beobachters (Pungur): «Ihr Durchzug bei Zilah nur selten beobachtet, desto auffallender war es, daß am 12. Apr. ein Paar ankam, welches sich auf den Schornstein der unteren Dampföhle niederlassend, vom 13—20. sein Nest baute, dann aber plötzlich verschwand und nicht wiederkam». Diese Angabe kann demnach nur als Gelegenheits-Datum betrachtet werden. — Es ist auffallend, daß in der Region der östlichen Erhebung dieser Zone, die März-Daten jetzt schon auf die westliche Hälfte des Territoriums sich verschieben, und die östliche Hälfte die April-Daten liefert. Das bisher constatirte Verhältniß ändert sich demnach gänzlich ins Entgegengesetzte.

A VI. zóna formulája:

Formel der VI. Zone:

L. (F.) — Mart. 21. — (in) Magyar-Genes.

Lk. (Sp.) — Apr. 13. — « Felső-Lövő.

J. (Sch.) = 24 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 1—2.

VII. zóna. — VII. Zone.

(Zwischen N. B.) $47^{\circ}30'$ — 48° (é. sz. között.)

N Apr. 8. — (in) Sopron. — 212 m.

« 3. — « Diós-Jenő. — 261 m.

W Mart. 18. — « Isaszegh. — 301 m.

« 28. — « Rónaszék. — 362—600 m.

K Apr. 8. — « Vissó. — Ca. 700—1000 m.

Behatóbb összehasonlításra nem elég adat.

Zur eingehenden Vergleichung zu wenig Daten.

A VII. zóna formulája:

Formel der VII. Zone:

Nagyon érdekes dr. Wartha feljegyzése Kelenföldről: «apr. 7-én 500—600 db. egy csapatban, DK-ről jöttek s soká kóvályogva, É-nak

L. (F.) — Mart. 18. — (in) Isaszegh.
 Lk. (Sp.) — Apr. 8. — « Sopron, Vissó.
 J. (Sch.) = 22 nap (Zage).
 K. (M.) = Mart. 28—29.

A VIII. zóna. — VIII. Zone.

(Zwischen N. B.) 48° — 48° — $30'$ (é. sz. között.)

Kis magyar Alföld. — Kleine ung. Ebene.

Ny. W. Mart. 30. — (in) Somorja. — 130 m.

Északi heggyvidék. — Nördliche Erhebung.

Apr. 2. — (in) Új-Bars. — 171 m.

Mart. 24. — « Selmezbánya. —
 593—942 m.

Apr. 13. — « Balassa-Gyarmat. — 148 m.

« 7. — « Gács. — 311.

« 12. — « Gömör-Ráhó. — 273 m.

« 4. — « Rimaszombat. — 208.

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 30. — (in) Sátoralja-Ujhely. — 117 m.

Északi heggyvidék. — Nördliche Erhebung.

O. K. Mart. 30. — (in) Visk. — 200 m.

Apr. 10. — « Dombó. — 383—900 m.

A vonulás irányára nézve csak Gács-ról van adatunk (Kosztka), →ÉNy-i irányban vonultak át. — Gömör-Ráhó-n, a jelentés szerint, (erdőhivatal) «nagy csoportok»-ban mutatkozott, a mi indokolja az aránylag késő dátumot. — A mi ennek a zónának helyrajzi beosztását illeti, az meglehetősen változó; gyors egymásutánban váltakoznak egymással síkság és heggyvidék, sőt a 39° — 41° k. l. között a nagy magyar Alföld mélyen bevág az északi heggyvidék régiójába.

Was die Richtung des Zuges anbelangt, haben wir aus dieser Zone eine einzige Angabe, aus Gács (v. Kostka), wo die Störche →NW zogen. — In Gömör-Ráhó zeigten sie sich — laut Bericht — «in großen Flügen», wodurch das verhältnismäßige frühe Datum einigermaßen erklärt werden kann. — Die orographische Gestaltung dieser Zone ist sehr abwechslungsreich, mithin auch die Einteilung schwer; Ebene und Bergland wechseln bunt ab, zwischen den 39° — 41° ö. L. scheidet sogar die große ungarische Tiefebene tief in die Region der nördlichen Erhebung hinein.

A VIII. zóna formulája:

Formel der VIII. Zone:

L. (F.) — Mart. 24. — (in) Selmezbánya.
 Lk. (Sp.) — Apr. 13. — « Balassa-Gyarmat.
 J. (Sch.) = 21 nap (Zage).
 K. (M.) = Apr. 3.

A IX. zóna. — IX. Zone.

(Zwischen N. B.) $48^{\circ}30'$ — 49° (é. sz. között.)

Északi heggyvidék. — Nördliche Erhebung.

Ny. W. Apr. 1. — (in) Geletnek. — 239—500 m.

Mart. 30. — « Badin. — 373—600 m.

↑ Apr. 1. — « Beszterezbánya. —
 362—600 m.

« 1. — « Oszáda. — 587—1000 m.

« 1. — « Zólyom-Lipese. —
 375—600 m.

« 1. — « Szent-András. —
 424—800 m.

« 2. — « Péteri. — 461—900 m.

Mart. 30. — « Rezsőpart. — 490—900 m.

Apr. 3. — « Breznóbánya. 498—900 m.

Mart. 28. — « Rozsnyó. — 314—797 m.

Apr. 2. — « Kakasfalu. — 375—700 m.

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 28. — (in) Varannó. — Extravillan. —
 132—250 m.

« 30. — « Varannó. — Intravillan.

Apr. 10. — « Szinna. — 216—400 m.

Mart. 20. — « Ungvár. $\left. \begin{array}{l} \text{Erdőhat.} \\ \text{Zorjibék.} \end{array} \right\}$
 120—262 m.

Apr. 7. — « Ungvár (v. Medreczky).

Mart. 25. — « Radváncz. — 136—200 m.

Északi heggyvidék. — Nördliche Erhebung.

↑ O. K. Apr. 4. — « Dubrinies. — 169—400 m.

« 11. — « Csornoholova. 240—600 m.

Szinna adatai túlkéső, ha csak magasabb s hegyes fekvésének nem tudjuk be. — Ungvár apr. 7-iki dátuma elesik, az erdészek ott már mart. 20-án látták. — Az északi heggyvidék adatai ebben a zónában meglehetősen összevágtnak, esakis annak legkeletibb két állomása mutat fel a többi adatokhoz képest jelentékenyebb késést; érdekes, hogy ezt a két állomást a nagy magyar Alföldnek Ungvárnál benyúló ága a többi heggyvidéki állomásoktól elválasztja. Ki kell emelnünk azt, hogy majdnem az összes heggyvidéki állomások egybehangzó jelentése szerint abban a régióban esakis ↔ madár.

Szinna zu spät, wenn wir seine höhere geograph. und bergige Lage nicht betrachten. — Ungvár's «Apr. 7.» Datum fällt weg, die Forstbehörden haben dort den Storch schon am 20. März gesehen. — Die Daten der nördlichen Erhebung stimmen in dieser Zone auffallend überein, nur die östlichsten zwei Stationen weisen eine verhältnismäßig größere Verspätung auf, es ist interessant, daß diese zwei Stationen durch den einschneidenden Theil der großen ung. Tiefebene von den übrigen getrennt werden. Wir müssen noch hervorheben, daß laut einstimmigem Berichte beinahe sämtlicher Stationen der Erhebung, der Storch in jener Region nur ein Durchzugsvogel (\leftrightarrow) ist.

A IX. zóna formulája:

Formel der IX. Zone:

L. (F.) — Mart. 20. — (in) Ungvár.

Lk. (Sp.) — Apr. 11. — « Csornoholova.

J. (Sch.) = 23 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 31.

A X. zóna. — X. Zone.

(Zwischen N. B.) 49°—49° 30' (é. sz. között).

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

N W ↑ O K ↓	Apr. 8. — (in) Budatin. — 400—600 m.
	« 1. — « Fenyőháza. 500—1000 m.
	↑ Mart. 28. — « Alsó-Kubin. — 468—700 m.
	Apr. 1. — « Rózsahegy. — 496—900 m.
	« 1. — « Turdossin. — 569—800 m.
	↑ Mart. 30. — « Szepes-Ófalu. 500—900 m.
O Apr. 22. — « Szepes-Béla. 631—800 m.	

Budatin-ban apr. 8-án ezrekre menő csapatban vonult. — Alsó-Kubin-ban →É felé vonult át. — Szepes Bélán, megfigyelőnk (Greisiger) szerint soha sem költ; az idén először apr. 22-én vonult át egy 20 dbból álló csapat →É felé.

In Budatin zogen Tausende am 8. April. — In Alsó-Kubin nur auf dem Durchzuge →N. — In Szepes-Béla niſtet der Storch, laut unserem Beobachter (Greisiger) nie: heuer die ersten 20 Stücke am 22. Apr. →N durchgezogen.

A X. zóna formulája:

Formel der X. Zone:

L. (F.) — Mart. 28. — (in) Alsó-Kubin.

Lk. (Sp.) — Apr. 22. — « Szepes-Béla.

J. (Sch.) = 26 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 9—10.

Aquila. III.

Összegezve már most mind a 10 zóna eredményét, a következő összeállítást kapjuk:

Das Resultat aller 10 Zonen zusammenfassend, erhalten wir die folgende Zusammenstellung:

Zóna Zone	Legkor. Früh.	Legkés. Spät.	Ingad. Schw.	Közép Mittel
I.	Mart. 19.	Apr. 3.	16.	Mart. 26—27.
II.	« 12.	Mart. 30.	19.	« 21.
III.	« 10.	Apr. 15.	37.	« 28.
IV.	« 13.	« 12.	31.	« 28.
V.	« 10.	« 12.	34.	« 26—27.
VI.	« 21.	« 13.	24.	Apr. 1—2.
VII.	« 18.	« 8.	22.	Mart. 28—29.
VIII.	« 24.	« 13.	21.	Apr. 3.
IX.	« 20.	« 11.	23.	Mart. 31.
X.	« 28.	« 22.	26.	Apr. 9—10.

A legkorábbi nap mind a 10 zónában márcziusra esett: a legkésőbbi egy esetben (II. zóna) márcziusra, 9 esetben pedig áprilisre. — Az *ingadozások* zónánként különbözők, legnagyobbak a III—V. zónában, oka lehet ama zónák hegyrajzi alakulásának nagy ellentéte. — A középszámok zónáról-zónára kifejezett fokozatos kését nem mutatnak fel, de annyi mégis szembeötlök, hogy az első öt zóna középszámainál a súly határozottan márczius végére, a VI—X. zónában pedig inkább április első napjaira esik. — **Tehát a késés észak felé feltétlenül bebizonyul.**

Der früheſte Tag fiel in ſämmtlichen Zonen auf März; der ſpäteſte dagegen auf April eine einzige Zone (II.) ausgenommen mit «März 30.» — Die Schwankungen ſind nach Zonen verſchieden, die größten fallen jedoch auf die III—V. Zone; Urſache können die großen orographiſchen Gegenſätze jener Zonen ſein. — Die Mittel weiſen je nach den einzelnen Zonen keine ausgeprägte ſtufenweiſe Verſpätung auf; ſo viel prägt ſich aber auf den erſten Blick aus, daß das Gewicht der Mittel der erſten fünf Zonen auf Ende März fällt, jenes dagegen der VI—X. Zonen ſchon auf Anfang April. — **Mithin iſt eine Verſpätung gegen Norden entſchieden nachgewieſen.**

Ha már most adatainkat a szerint a besztás szerint csoportosítjuk, a melyet Herman Ottó felállított a «Madárvonulás elemei»* cz. munkájában, akkor a következő eredményt kapjuk.

Wenn wir nun unsere Daten nach jener Einthei-

* Budapest, 1895.

lung gruppieren, welche Otto Herman in seinem Werke «Elemente des Vogelzuges»* aufgestellt hat, so erhalten wir folgendes Resultat:

I.

Dumantúti dombvidék. — Sügelland jenseits der Donau.

L. (F.) — Mart. 10.

Lk. (Sp.) — Apr. 13.

J. (Sch.) = 35 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 27.

II.

Nagy magyar Alföld. — Große ung. Tiefebene.

L. (F.) — Mart. 10.

Lk. (Sp.) — Apr. 8.

J. (Sch.) = 30 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 24—25.

III.

Keleti hegyvidék. — Östliche Erhebung.

L. (F.) — Mart. 20.

Lk. (Sp.) — Apr. 15.

J. (Sch.) = 27 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 2.

IV.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

L. (F.) — Mart. 18.

Lk. (Sp.) — Apr. 22.

J. (Sch.) = 35 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 5.

Legkorábbi az Alföld, ezt követi a dombvidék, ezt a keleti hegyek középszáma, s legutolsó az északi hegyvidéké. A sorrend teljesen megfelel a területek tengersiz. feletti magasságaik szerinti viszonyának, a mi által viszont az a hatás nyer pregnans kifejezést, a melyet a különböző tengersiz. f. fekvés gyakorolt a gólya korábbi vagy későbbi érkezésére — az idén. — A hatás állandóságát csakis további évek kutatásai lehetnek hivatva eldönteni.

Das früheste Mittel ist jenes der Tiefebene, die-
jem folgen der Reihe nach das westliche Sügelland,
dann die östliche und zuletzt die nördliche Erhebung.
Das Nacheinander entspricht vollkommen den hypso-
metrischen Verhältnissen jener Landestheile, wodurch
dann jene Wirkung einen ausgeprägten Aus-
druck findet, welche die verschiedenen hypsom.
Lagen — heuer — auf das frühere oder spätere

* Budapest, 1895.

Erscheinen des Storches ausübten. Die Bestän-
digkeit dieser Wirkung nachzuweisen, können nur
die Forschungen folgender Jahre berufen sein.

Mielőtt most még az idei országos formula megállapítására áttérnénk, kísértsük meg azoknak az adatoknak összegezését, a melyek az idén esetleges «tömeges vonulásról» és a «vonulás irányáról» érkeztek be. — Tömeges vonulást az ország nyugati felében Kelenföldről (500—600 db.), Gácsról, Gömör-Ráhóról és Budatinból (ezerek) jeleznek; az ország északkeleti részén pedig két egymáshoz közel fekvő helyről, Ungvár és Varannórol; Ungvárt eleinte csak egyesek érkeztek s később több ízben tömegesen vonult át (erdőhat. megfigyelése). — A mi a vonulás irányát illeti, az *Alföldön*: Morovičon DNy-ról érkeztek, Horgoson a vonulás iránya DNy → É, Kelenföldön DK → É volt. Az ország *délkeleti részéből* csak egy adatunk van Fogarásról, a hol → Ny-nak tartottak: az *északi hegyvidéken* pedig: Gácsra → ÉNy felé, Alsó-Kubinban → É és Szepes-Bélán szintén → É felé vonultak. — Sokkal kevesebb adat, sem-hogy az összefüggés megállapításába belemehetnénk, de szükségesnek tartottam külön kiemelni őket annak dokumentálására, hogy *menyire fontos lenne, ha t. megfigyelőink minden állomáson feljegyznék úgy az esetleges «tömeges vonulást», mint a vonuló gólyák «irányát» is.* — Nem hagyhatom még megemlítés nélkül azt, hogy derék erdészeti apparátusunk Trenesén megyétől Árva, Liptó, Szepes, Zemplén és Ung megyéken át egész Máramarosig, tehát a Kárpát hegység egész láncolatán észlelte a gólyát, még pedig a legtöbb állomáson mint *átvonuló* madarat, s e szerint **az idej magyarországi megfigyelések világosan ellene mondanak annak, az ellenérvek dacára többször felállított tételnek, mintha a vonuló madarak a magas hegyeket megkerülni lennének kénytelenek.** Általánosítani minden fajra ma még nem akarjuk tapasztalatunkat, mert ezzel mi is az általánosító, spekulatív eljárás hibájába esnénk, de annyit igenis megezáfolthatatlan tényként kell kijelentnünk, hogy a gólya — legalább Magyarországon — az egész Kárpát-hegységen, még pedig sok ponton nehézség nélkül vonul át, s azt egyáltalán nem kerüli meg.

Bevor wir nun an die Aufstellung der heurigen Landes-Formel schreiten, versuchen wir vorerst die Zusammenfassung jener Angaben, welche über eventuelle «Massezüge» und über die «Richtung des

Zuges» zu uns eingelaufen sind. — Massenzüge hat man uns aus Kelenföld (500—600 St.), Gács, Gömör-Náhó und aus Budatin (Tausende) gemeldet; alle drei Stationen gehören der westlichen Hälfte des Landes an. Außerdem noch aus zwei im nordöstlichen Theile des Landes — einander nahe liegenden — Stationen: nämlich aus Ungvár und Barannó: in Ungvár kamen anfangs nur einzelne an, später zogen aber mehrmals Massen durch (Beob. d. Forstbehörden). — Was nun die Richtung anbelangt, hat man in der Tiefebene folgendes notiert: nach Morovič kamen sie von SW, in Horgos von SW → N, und in Kelenföld von SO → N; aus dem ganzen östlichen Theile des Landes haben wir nur eine einzige Angabe, und zwar aus dem südöstlichen Theile Siebenbürgens, aus Fogaras nämlich, wo sie gegen → W zogen; in der nördlichen Erhebung endlich zogen sie bei Gács gegen → NW, bei Alsó-Kubin → N, und bei Szepes-Béla ebenfalls → N. — Viel zu wenige Angaben, um in die Abhandlung eines eventuellen Zusammenhanges reell eingehen zu können, ich habe es dennoch nothwendig gehalten sie zu geben, um zu documentiren, wie wichtig es wäre, die eventuellen «Massen-Züge» sammt den «Zugsrichtungen» auf einer jeden Station ebenfalls zu notieren. — Ich kann auch jenes nicht ohne Erwähnung lassen, daß unser tüchtiger forstlicher Apparat vom Com. Trenesén angefangen, über Arva, Liptó, Szepes, Zemplén und Ung, bis zum Com. Máramaros, also längs der ganzen Kette der Karpathen, den Storch heuer beobachtet hatte, und zwar auf den Mehrzahl der Stationen als «Durchzugsvogel», demnach **widersprechen die heurigen ungarischen Beobachtungen auffallend jener, trotz der Gegen-Argumente, oftmals aufgestellten These: als ob etwa die ziehenden Vögel die hohen Bergketten zu umgehen genöthigt wären.** — Wir wollen unsere Erfahrung heute noch nicht über sämtliche Arten verallgemeinern, dadurch würden auch wir den Fehler eines deductiv-spekulativen Verfahrens begehen; so viel müssen wir aber nunmehr unbedingt für eine unauferlegbare Thatsache erklären, daß der Storch — in Ungarn wenigstens — die ganze Karpaten-Kette mit Leichtigkeit — und zwar auf vielen Punkten — durchsetzt, von einer Abwendung, also das ist: von einem Umgehen derselben, seinerseits gar keine Rede sein kann.

S most még csak az idej országos formula felállításával tartozunk, mely a következő lesz:

Wir wären nun noch mit der Bestimmung der

heurigen Landesformels schuldig, sie gestaltet sich wie folgt:

Országos formula. — Landesformel.

L. (F.) — Mart. 10. — (in) Vadászerdő, Alsó-Lendva.

Lk. (Sp.) — Apr. 22. — « Szepes-Béla.

J. (Sch.) = 44 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 31. — Apr. 1.

44. ↔ *Ciconia nigra*, L.

Apr. 26. — (in) Kupinovo.

« 3. — « Temes-Kubin.

« 9. — « Morovič.

« 23. — « Réa.

« 10. — « Fogaras.

« 10. — « Horgos.

Jul.—Aug. « Keszthely.

Kupinovo túlkéső, figyelembe nem jöhet. — Érdekes *Horgos*-ról Lakatos feljegyzése: «apr. 10-én csapat; 26-án nagy csapat (100—150); 28-án még nagyobb». — *Keszthely* pusztán alkalmi adat, megfigyelő szerint (Lovassy) «a szürke és vörös gémekek között tartózkodott egy példány.»

Kupinovo zu spät, außer Acht gelassen. — *Horgos* weist drei Daten auf: «10. Apr. ein Flug; am 26. großer Flug (100—150 St.); den 28. noch größer» (v. Lakatos). — *Keszthely*'s Datum nur Gelegenheits-Angabe, laut Beobachter (v. Lovassy) «hielt sich ein Stück zwischen die Fische- und Purpur-Reiher auf».

L. (F.) — Apr. 3. — (in) Temes-Kubin.

Lk. (Sp.) — « 23. — « Réa.

J. (Sch.) = 21 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 13.

45. ↔ *Circætus gallicus*, L.

Apr. 15. — (in) Réa.

Mart. $\left. \begin{array}{l} \text{végén} \\ \text{übe} \end{array} \right\}$ « Nagy-Enyed.

Apr. 9. — « Diós-Jenő.

46. ↔ *Circus æruginosus*, L.

Mart. 22. — (in) Kupinovo.

« 22. — « Temes-Kubin.

« 21. — « Bélye.

Apr. 16. — « Réa.

- Mart. 23. — (in) Fogaras.
 " 29. — " Horgos.
 " 27. — " Nagy-Enyed.
 Apr. 8. — " Keszthely.
 " 3. — " Sopron.
 " 10. — " Somorja.

Réa fekvéséhez képest túlkéső, figyelembe nem jöhet.

Réa gegen die übrigen nahen Stationen zu spät, bleibt unberücksichtigt.

- L. (F.) — Mart. 21. — (in) Bélye.
 Lk. (Sp.) — Apr. 10. — " Somorja.
 J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 31.

47. ↔ *Circus cyaneus*, L.

- Apr. 6. — (in) Keszthely.
 " 17. — " Felső-Lövő.
 Febr. 8. — " Somorja.

Somorja áttelelési adat. — A másik két állomás, tekintve, hogy e faj nálunk rendszeren áttelel, túlkéső.

Somorja, ein Ueberwinterungs-Datum. — Die anderen zwei Stationen zu spät, wenn wir bedenken, daß diese Art bei uns jährlich überwintert.

48. ↔ *Circus macrourus*, Gm.

- Apr. 2. — (in) Horgos.
 " 24. — " Diós-Jenő.

49. ↔ *Circus pygargus*, L.

- Apr. 4. — (in) Kupinovo.
 Mart. 28. — " Horgos.
 Apr. 1. — " Pettend.
 " 26. — " Somorja.

Somorja túlkéső, figyelembe nem jön.

Somorja zu spät, kann nicht berücksichtigt werden.

50. ↔ *Columba oenas*, L.

- Febr. 27. — (in) Kupinovo.
 Jan. 18. — " Temes-Kubin.
 Mart. 2. — " Temes-Kubin.
 " 18. — " Doroszló.

- Mart. 7. — (in) Réa.
 Jan. 23. — " Fogaras.
 Febr. 16. — " Fogaras.
 Mart. 19. — " Sistarovecz.
 " 14. — " Dorgos.
 " 13. — " Nagy-Enyed.
 " 9. — " Szent-Gotthárd.
 " 8. — " Alsó-Lendva.
 " 23. — " Kőszeg.
 " 5. — " Pettend.
 " 15. — " Zilah.
 Febr. 23. — " Sopron.
 Mart. 3. — " Hegykő.
 " 12. — " Diós-Jenő.
 " 13. — " Mácsa.
 " 3. — " Ghymes.
 " 12. — " Gács.
 " 11. — " Dombó.
 " 18. — " Keezer-Peklén.
 " 10. — " Tavarna.
 " 13. — " Ungvár.

Temes-Kubin és *Fogaras* első dátuma, áttelelési adat.

Temes-Kubin's und *Fogaras's* erstes Datum, Ueberwinterungs-Angaben.

- L. (F.) — Febr. 16. — (in) Fogaras.
 Lk. (Sp.) — Mart. 23. — " Kőszeg.
 J. (Sch.) = 36 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 5—6.

51. ↔ *Columba palumbus*, L.

- Mart. 12. — (in) Kupinovo.
 " 15. — " Bélye.
 " 24. — " Doroszló.
 Apr. 1. — " Kis-Harta.
 Mart. 26. — " Kőszeg.
 " 13. — " Magyar-Gencs.
 " 18. — " Moór.
 " 13. — " Pettend.
 Febr. 25. — " Sopron.
 Mart. 3. — " Hegykő.
 " 15. — " Diós-Jenő.
 " 4. — " Somorja.
 " 21. — " Ghymes.
 " 30. — " Selmezbánya.
 " 26. — " Zuberecz.
 Apr. 2. — " Liptó-Ujvár.
 Mart. 17. — " Szepes-Béla.

Sopron túlkorainak látszik, de miután a közeli Hegykő és Somorja szintén korai dátumokat adnak, el kell fogadnunk. — *Kis-Harta* ellenben későnek látszik.

Sopron scheint zu früh, da es aber durch die ebenfalls frühen Daten der benachbarten Hegykő und Somorja unterstützt wird, müssen wir acceptiren. — *Kis-Harta* scheint dagegen spät zu sein.

L. (F.) — Febr. 25. — (in) Sopron.

Lk. (Sp.) — Apr. 2. — « Liptó-Ujvár.

J. (Sch.) = 37 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 15.

52. ↔ *Colymbus septentrionalis*, L.

Mart. 23. — (in) Somorja.

53. ↔ *Coracias garrula*, L.

Apr. 29. — (in) Kupinovo.

« ^{végén}_{énbe} « Temes-Kubin.

« 30. — « Bélye.

« 21. — « Doroszló.

Mai 3. — « Réa.

« 10. — « Fogaras.

Apr. 21. — « Horgos.

Mai 2. — « Nagy-Enyed.

Apr. 25. — « Lelle.

Jun. 19. — « Bojár.

Apr. 21. — « Magyar-Genes.

Mai 4. — « Székesfehérvár.

Apr. 27. — « Pettend.

Mai 5. — « Nyírsid.

Apr. 22. — « Sopron.

Mai 9. — « Böös.

« 3. — « Diós-Jenő.

« 19. — « Somorja.

« 7. — « Gács.

« 7. — « Tavarna.

« 25. — « Szepes-Béla.

Bojár tarthatatlan késő. — *Somorja* szintén késő, nem vonulási adat. — A síksági állomások korai dátumaikkal élesen kiválnak.

Bojár ungharbar spät. — *Somorja* ebenfalls spät, kein Zugdatum. — Die Stationen der Ebene separiren sich sichtlich durch frühere Ankunftsdaten.

L. (F.) — Apr. 21. — (in) Doroszló, Horgos,
M.-Genes.

Lk. (Sp.) — Mai 25. — « Szepes-Béla.

J. (Sch.) = 35 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 8.

54. ↔ *Cotile riparia*, L.

Apr. 21. — (in) Kupinovo.

« 24. — « Temes-Kubin.

Mart. ^{végén}_{énbe} « Ujvidék.

« 29. — « Doroszló.

Mai 9. — « Réa.

Apr. 28. — « Fogaras.

« 14. — « Horgos.

« 1. — « Agárd.

« 22. — « Diós-Jenő.

« 7. — « Somorja.

« 5. — « Dombó.

« 10. — « Királymező.

Az idén is nagy ingadozást mutat.

Zeigt auch heuer eine große Schwankung.

L. (F.) — Mart. 29. — (in) Doroszló.

Lk. (Sp.) — Mai 9. — « Réa.

J. (Sch.) = 42 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 18—19.

55. ↔ *Coturnix dactylisonans*, MEY.

Apr. 22. — (in) Kupinovo.

« 23. — « Temes-Kubin.

« 15. — « Bélye.

Mai 4. — « Réa.

« 2. — « Fogaras.

« 6. — « Nagy-Enyed.

Apr. 16. — « Kis-Harta.

Mai 5. — « Kőszeg.

Apr. 30. — « Magyar-Genes.

« 24. — « Székesfehérvár.

« 30. — « Pettend.

Mai 5. — « Zilah.

« 4. — « Sopron.

Apr. 29. — « Somorja.

Mai 5. — « Ghymes.

« 6. — « Gács.

« 14. — « Zólyom.

« 10. — « Tavarna.

Apr. 20. — « Ungvár.

Mai 26. — « Liptó-Ujvár.

A hegyi fekvésű állomások első tekintetűre kiválnak májusi adataikkal.

Die bergig gelegenen Stationen repariren sich auffallend durch Mai-Daten.

L. (F.) — Apr. 15. — (in) Bélye.

Lk. (Sp.) — Mai 26. — „ Liptó-Ujvár.

J. (Sch.) = 42 nap (Tage).

K. (M.) = Mai 5–6.

56. ↔ *Cuculus canorus*, L.

I.	{	Apr. 1. — (in) Kupinovo.
		„ 7. — „ Temes-Kubin.
III.	{	„ 5. — „ Bélye.
		„ 10. — „ Doroszló.
		„ 17. — „ Réa.
		„ 10. — „ Vajda-Réese.
IV.	{	„ 23. — „ Fogaras.
		„ 17. — „ Horgos.
		„ 1. — „ Sistarovecz.
		Mar. 30. — „ Dorgos.
		Apr. 11. — „ Tótvárád.
V.	{	„ 6. — „ Topánfalva.
		„ 5. — „ Nagy-Enyed.
		„ 9. — „ Keszthely.
VI.	{	„ 25. — „ Kis-Harta.
		„ 11. — „ Felső-Lövő.
		„ 16. — „ Kőszeg.
		„ 21. — „ Székesfehérvár.
		„ 9. — „ Velenze.
VII.	{	„ 25. — „ Pettend.
		„ 28. — „ Zilah.
		„ 9. — „ Sopron.
		Apr. 30. — „ Miklósfa.
		„ 5. — „ Nagy-Maros.
VIII.	{	„ 2. — „ Diós-Jenő.
		„ 14. — „ Somorja.
		„ 20. — „ Ghymes.
		„ 23. — „ <i>Selmeczbánya</i> (v. Gretzmacher).
		„ 16. — „ <i>Selmeczbánya</i> (v. Vadas).
IX.	{	„ 7. — „ Gács.
		„ 19. — „ Kabolya-Polyána.
		„ 10. — „ Zólyom.
		„ 6. — „ Tavana.
		„ 10. — „ Ungvár. — ^{Erdőhat.} _{Sajtósch.}
X.	{	„ 12. — „ <i>Ungvár</i> (v. Medreczky).
		„ 6. — „ Radváncz.
		„ 24. — Zuberecz.
X.	{	Mai 2. — Liptó-Ujvár.
		„ 5. — Szepes-Béla.

Temes-Kubin-ra nézve megfigyelünk (Menestorfer) azt jegyzi meg, hogy valószínűleg

nem az *első*. — *Réa*-ról azt írja megfigyelünk, hogy ott az *első* csak 17-én érkezett meg, dacára, hogy a szomszédos havasi községekben már egy héttel előbb megjöttek, s ebből azt következteti, hogy a havasokból terjeszkedtek lefelé. Majdnem szóról-szóra ugyanezt írja *Fogaras*-ról Czynk Ede: «Apr. 10-én a *rései* erdőkben, *Fogaras*-on pedig csak apr. 23-án. Sajátságos, hogy a kakuk, dacára a hegyekben fekvő nagy hónak, ott sokkal előbb mutatkozott, mint a már hőmentes síkságon. Az igaz, hogy a hegység tövében enyhébb volt az idő, mint nálunk, esakhogy én a kakukot a bükkrégió fölül láttam. Ugy látszik, hogy vonulási útja nem az Olt (folyó) mentén, hanem a hegység töve hosszában halad». — *Horgos*, *Kis-Harta*, *Székesfehérvár*, *Pettend* aránylag késő, a két utóbbi állomás már azért is, mert a közöttük fekvő *Velenze* korai dátumot mutat. — *Miklósfa* szintén késő, megfigyelő meg is jegyzi, hogy *első* érkezés bizonytalan. — *Selmeczbánya* apr. 23-iki adata elesik, Vadas ugyanott már 16-án észlelte. — *Ungvár* apr. 12-iki adata szintén.

Bei Temes-Kubin bemerkt unser Beobachter (Menestorfer), daß wahrscheinlich schon früher angekommen. — Aus Réa schreibt man (v. Buda) uns, daß dort der Erste nur am 17-ten ankam, trotzdem, daß in den benachbarten subalpinen Dörfern schon eine Woche früher sichtbar waren; daraus schließt er, daß sie sich von dem Gebirge aus verbreitet hatten. — Aus Fogaras berichtet Herr v. Czynk beinahe wörtlich dasselbe: «In den Réeseer Waldungen am 10. April, bei Fogaras dagegen erst am 23-ten. Es ist eigenthümlich, daß der Kukuk, trotz dem vielen Schnee, im Gebirge daselbst viel früher erschien, als in der schneelosen Ebene. Wohl waren am Fuße des Gebirges mildere Tage, als bei uns, doch fand ich den Vogel über der Buchen-Region. In diesem Fall sehen wir, daß der Zug nicht längs dem Olt-Fluß, sondern am Fuße des Gebirges stattfindet». — Horgos, Kis-Harta, Székesfehérvár und Pettend verhältnißmäßig zu spät; die beiden letzteren Stationen umsomehr, weil das zwischen ihnen sehr nahe liegende Velenze ein frühes Datum aufweist. — Miklósfa ebenfalls spät, Beobachter (v. Vikeffy) bemerkt auch: «erste Ankunft unsicher». — Selmeczbánya's «Apr. 23.» Datum fällt auch weg, Herr Vadas beobachtete daselbst den Vogel schon am 16-ten. — Ungvár's «Apr. 12.» Datum bleibt aus demselben Grunde ebenfalls unberücksichtigt.

L. (F.) — Mart. 30. — (in) Dorgos.
 Lk. (Sp.) — Mai 5. — « Szepes-Béla.
 J. (Sch.) = 37 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 17.

57. ↔ **Cypselus apus, L.**

Mai 4. — (in) Réa.
 Apr. 29. — « Fogaras.
 Mai 4. — « Zilah.
 Apr. 19. — « Diós-Jenő.
 Mai 6. — « Pozsony.
 Apr. 25. — « Schneebánya (v. Gretzmacher).
 « 26. — « *Schneebánya* (v. Vadas).
 Mai 2. — « Gács.
 Apr. 12. — « Ungvár.
 « 12. — « Kosztrina.
 « 12. — « Sztavna.
 Mai 12. — « Liptó-Ujvár.
 Apr. 28. — « Szepes-Béla.

Az idén is igen tarka adatsorozatot ad; kiemelendő, hogy a legkorábbi — még pedig teljesen megegyező — adatot, három ungmegyei állomás adja, a melyek földiratilag az ország legészakibb részéből valók, de domborzati viszonyaikat illetőleg a nagy magyar Alföldre tartoznak. — Érdekes, hogy *Somorján*, a hol különben rendszeren költ, mint megfigyelőnk írja, az idén egyáltalán nem jelent meg. — *Fogaras*-ról megfigyelőnk (Czynek) azt írja: «1 db.; első eset, hogy e madár nálunk már ily korán jelentkezett, azontúl május 6-áig nem is láttam, akkor 6 db. vonult át → K télé». — *Diós-Jenőn* apr. 19. és 29-én volt egy-egy darab látható, előbbi DNy → ÉK, utóbbi → DK irányban vonult el. — *Pozsony*-ban egyszerre egy csapat érkezett, a melynek egy része másnap eltűnt, másik része pedig fészkeléshez látott. — *Szepes-Bélán* apr. 28-án néhány érkezett, 29-én eltűnt; május 5-én ismét jött 1 db., 9-én már sok.

Giebt auch heuer eine sehr bunte Datenreihe; es ist zu betonen, daß die frühesten — und zwar vollständig übereinstimmenden — drei Daten, von drei im Comitate Ung liegenden Stationen stammen, welche geographisch dem nördlichen Theile des Landes angehören, hypsometrisch aber zu der großen ung. Tiefebene hinzurechnen sind. Es ist ebenfalls interessant, daß die Mauersegler in Somorja, wo sie sonst jährlich nisten, wie unser Beobachter (Kunzt) schreibt, heuer gar nicht angekommen sind. — Aus Fogaras schreibt v. Czynek: «Apr. 29, 1 Stück;

erster Fall, daß sich dieser Vogel bei uns so früh zeigte, seitdem sah ich auch bis zum 6. Mai keine, dann 6 St. → O ziehend. — In Diós-Jenő waren nur je ein Stück sichtbar, am 19. und am 29. April; ersterer zog SW → NO, letzterer → SO ab. — In Pozsony kam auf einmal ein Flug an, die eine Hälfte verschwand den anderen Tag, die andere Hälfte schritt zur Brut. — In Szepes-Béla erschienen am 28. Apr. einige, am 29. verschwanden sie; am 5. Mai erschien wieder eine, am 9. viele.

L. (F.) — Apr. 12. — (in) Ungvár.
 Lk. (Sp.) — Mai 12. — « Liptó-Ujvár.
 J. (Sch.) = 31 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 27.

58. ↔ **Dafila acuta, L.**

Mart. 2. — (in) Temes-Kubin.
 « 29. — « Horgos.
 Apr. 12. — « Kis-Harta.
 Mart. 12. — « Sopron.

Kis-Harta tarthatatlan.
Kis-Harta muhaltbar.

59. ↔ **Emberiza miliaria, L.**

{ Den ganzen Winter } (in) Horgos.
 { Egész télen }
 Jan. 1. — « Keszthely.
 { Áttelelt } — « Peltend.
 { Ueberwintert }
 Mart. 12. — « Kőszeg.
 « 18. — « Zilah.
 « 19. — « Diós-Jenő.
 « 17. — « Budapest.
 { Áttelelt } — « Somorja.
 { Ueberwintert }

Kőszeg-en az idén, mint megfigyelőnk (Chernel) hangsulyozza, nem telelt át. — *Diós-Jenőn* 1 db áttelelt, de a vonulók csak mart. 19-én jöttek meg.

In Kőszeg hat heuer, wie v. Chernel ausdrücklich betont, nicht überwintert. — In Diós-Jenő überwinterte 1 Stück, die Zügler sind aber erst am 19. März angekommen.

L. (F.) — Mart. 12. — (in) Kőszeg.
 Lk. (Sp.) — « 19. — « Diós-Jenő.
 J. (Sch.) = 8 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 15–16.

60. ↔ *Emberiza pithyornus*, PALL.

Egy Magyarországon még ma is kétes madár, melyről Lakatos Károly úr, horgosi megfigyelőnk, a következőket írja: «Haering Ede polgári iskolai tanártól kaptam egy szép élő példányt, melyet szegedi madarászok kerítettek. Junius közepéig tartottam kalitkában s ekkor vadászom vigyázatlansága miatt világgá ment».

Eine für die Ornis Ungarns noch immer zweifelhafte Vogelart, über welche unser Beobachter in Horgos, Herr von Lakatos, wie folgt berichtet: «Ich erhielt vom Herrn Bürgereschullehrer Eduard Haering, ein schönes, lebendes Exemplar, welches Szegediner Vogelfänger irgendwo gefangen haben. Ich hielt es bis Mitte Juni im Käfig, dann entfloß es aber in Folge Unvorsichtigkeit meines Jägers».

61. ↔ *Emberiza schœniclus*, L.

{ Ättelelt } — (in) *Horgos*.
{ Ueberwintert }

Febr. 6. — « *Sopron*.

Mart. 19. — « *Diós-Jenő* (az első; die Erste).

{ Ättelelt } — « *Somorja*.
{ Ueberwintert }

62. ↔ *Erismatura leucocephala*, L.

Apr. 10. — (in) *Velenceze*.

Mindössze öt darab volt látható; egy darab el is ejtetett.

Im Ganzen 5 St. gesehen; ein Stück wurde auch erlegt.

63. ↔ *Erithacus cyaneculus*, WOLF.

Mart. 26. — (in) *Boesár*.

Apr. 9. — « *Horgos*.

« 6. — « *Keszthely*.

« 2. — « *Sopron*.

« 6. — « *Diós-Jenő*.

« 6. — « *Somorja*.

Az idénre korai adatok.

Für heuer frühe Daten.

L. (F.) — Mart. 26. — (in) *Boesár*.

Lk. (Sp.) — Apr. 9. — « *Horgos*.

J. (Sch.) = 15 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 2.

64. ↔ *Erithacus lusciniæ*, L.

Apr. 7. — (in) *Temes-Kubin*.

« 2. — « *Béllye*.

Apr. 10. — (in) *Doroszló*.

« 18. — « *Réa*.

Mai 3. — « *Fogaras*.

Apr. 11. — « *Horgos*.

« 14. — « *Lelle*.

« 8. — « *Kőszeg*.

« 11. — « *Csepreg*.

« 8. — « *Magyar-Genes*.

« 10. — « *Velenceze*.

« 11. — « *Pettend*.

« 10. — « *Sopron*.

« 15. — « *Miklósfalva*.

« 3. — « *Diós-Jenő*. — *Extravillan*.

« 17. — « *Diós-Jenő*. — *Intravillan*.

« 11. — « *Somorja*.

« 8. — « *Ghymes*.

« 9. — « *Gács*.

« 17. — « *Tavarna*.

« 15. — « *Ungvár*.

Az összes állomások között *Fogaras* a legkésőbbi, oka lehet, hogy, megfigyelő szerint, ott csak «ritka jelenség». — *Lelle* viszonylag késő, ok: első érkezés bizonytalan. — Aránylag *Réa* is túlkéső, lehet azonban, hogy ott ugyanaz az ok hat, a mi a vele hasonló fekvésű *Fogaras*on.

Unter allen Stationen *Fogaras* die späteste, mögliche Ursache: daß dort diese Art — laut Beobachter — nur «eine seltene Erscheinung ist». — *Lelle* verhältnißmäßig spät, Ursache: «erste Ankunft unsicher». — *Réa* verhältnißmäßig ebenfalls spät, möglich aus demselben Grunde, wie in *Fogaras*, welchem der Punkt sehr ähnlich situirt ist.

L. (F.) — Apr. 2. — (in) *Béllye*.

Lk. (Sp.) — Mai 3. — « *Fogaras*.

J. (Sch.) = 32 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 17—18.

65. ↔ *Erithacus philomela*, L.

Apr. 26. — (in) *Fogaras*.

« 13. — « *Horgos*.

« 27. — « *Nagy-Enyed*.

« 28. — « *Zilah*.

« 20. — « *Ungvár*.

L. (F.) — Apr. 13. — (in) *Horgos*.

Lk. (Sp.) — « 28. — « *Zilah*.

J. (Sch.) = 16 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 20—21.

66. ↔ **Erithacus rubecula**, L.

- Mart. 20. — (in) Kupinovo.
 « 16. — « Doroszló.
 « 28. — « Réa.
 « 14. — « Fogaras.
 « 29. — « Nagy-Enyed.
 « 22. — « Keszthely.
 Apr. 9. — « *Kis-Harta*.
 Mart. 21. — « Kőszeg.
 « 21. — « Pettend.
 Apr. 12. — « *Zilah*.
 Mart. 12. — « Sopron.
 « 23. — « Diós-Jenő.
 Apr. 12. — « *Vissó*.
 Mart. 23. — « Somorja.
 « 30. — « Selmeczbánya.
 « 28. — « Gács.
 « 30. — « Tavana.
 « 30. — « Ungvár.
 « 31. — « Zuberecz.
 Apr. 20. — « *Liptó-Ujvár*.
 « 2. — « Szepes-Béla.

Kis-Harta, *Zilah*, *Vissó*, szemben a többi, még a hegységekben is constans martiusi dátumokkal — tarthatatlanok. — *Liptó-Ujvár*, daczára fekvésének, szintén túlkéső — szemben Zuberecz és Sz.-Béla korai dátumaival.

Kis-Harta, *Zilah*, *Vijsó* sind gegen die übrigen, fogar im Gebirge constanten Märzdaten, unhaltbar. — *Liptó-Ujvár* ist trotz seiner Lage Zuberecz und Sz.-Béla gegenüber ebenfalls zu spät.

- L. (F.) — Mart. 12. — (in) Sopron.
 Lk. (Sp.) — Apr. 2. — « Szepes-Béla.
 J. (Sch.) = 22 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 22—23.

67. ↔ **Falco regulus**, PALL.

- { Egész télen } (in) Horgos.
 { Den ganzen Winter }
 Jan. 11. — « Székesfehérvár.
 Febr. { elejétől } — 23. (in) Pettend.
 { vom Anfang }
 Mart. 23. — (in) Kőszeg.
 Febr. 17. — « Tata.
 Nov. 7.—Decz. 15. (1894) (in) Diós-Jenő. —
 Azóta nincs; seitdem keine.

68. ↔ **Falco subbuteo**, L.

- Mart. 10. — (in) Temes-Kubin.
 Apr. 13. — « Fogaras.

Aquila. III.

- Mart. 23. — (in) Horgos.
 « 21. — « Pettend.
 « 14. — « Sopron.
 Apr. 13. — « Diós-Jenő.
 « 20. — « *Somorja*.
 « 26. — « Gács.

A síksági állomások, *Somorját* kivéve, csupa martiusi dátumot adnak: ez azonban «lövési» dátum, tehát az első érkezést nem szabja meg.

Die Stationen der Ebene geben — *Somorja* ausgenommen — lauter Märzdaten; jenes ist aber ein «Abfluß»-Datum, spricht demnach nicht die erste Ankuuft.

- L. (F.) — Mart. 10. — (in) Temes-Kubin.
 Lk. (Sp.) — Apr. 26. — « Gács.
 J. (Sch.) = 48 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 2—3.

69. ↔ **Ficedula rufa**, BECHST.

- Mart. 20. — (in) Bélye.
 Apr. 13. — « Réa.
 Mart. 14. — « Fogaras.
 « 25. — « Nagy-Enyed.
 « 22. — « Keszthely.
 « 26. — « Kőszeg.
 « 30. — « Velenceze.
 « 13. — « Sopron.
 « 28. — « Diós-Jenő.
 « 29. — « Somorja.
 « 31. — « Gács.
 « 23. — « Ungvár.
 Apr. 3. — « Zuberecz.
 « 1. — « *Liptó-Ujvár*.
 « 13. — « Szepes-Béla.

Réa tarthatatlan késő; megfigyelő írja is, hogy akkor már «csapatban» látta. Az első érkezők tehát alkalmasint kikerülték figyelmét.

Réa unhaltbar spät; Beobachter schreibt auch, daß er sie «Flugweise» sah. Die ersten Angekommenen haben sich wahrscheinlich seiner Aufmerksamkeit entzogen.

- L. (F.) — Mart. 13. — (in) Sopron.
 Lk. (Sp.) — Apr. 13. — « Szepes-Béla.
 J. (Sch.) = 32 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 28—29.

70. ↔ *Ficedula sibilatrix*, BECNST.

Apr.	11.	— (in) Réa.
"	21.	— « Fogaras.
Mai	9.	— « Nagy-Enyed.
Apr.	19.	— « Kőszeg.
"	13.	— « Velenceze.
"	23.	— « Sopron.
"	13.	— « Diós-Jenő.
"	23.	— « Somorja.
"	17.	— « Gács.
"	19.	— « Zólyom.
"	29.	— « Liptó-Ujvár.

Nagy-Enyed túlkéső, s tényleg «lövetési» dátum.

Nagy-Enyed zu spät und factisch nur «Ab-
schuß»-Datum.

L. (F.)	— Apr. 11.	— (in) Réa.
Lk. (Sp.)	— « 29.	— « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.)	= 19 nap (Tage).	
K. (M.)	= Apr. 20.	

71. ↔ *Ficedula trochilus*, L.

Mart.	29.	— (in) Réa.
Apr.	13.	— « Fogaras.
"	14.	— « Horgos.
"	10.	— « Keszthely.
"	13.	— « Kőszeg.
"	2.	— « Velenceze.
"	8.	— « Sopron.
"	7.	— « Diós-Jenő.
"	6.	— « Somorja.
"	24.	— « Gács.
"	9.	— « Zuberecz.
"	7.	— « Szepes-Béla.

Gács aránylag túlkéső, megfigyelő szerint ott «ritka» madár.

Gács gegen die übrigen Stationen zu spät; laut Beobachter dort «selten».

L. (F.)	— Mart. 29.	— (in) Réa.
Lk. (Sp.)	— Apr. 14.	— « Horgos.
J. (Sch.)	= 17 nap (Tage).	
K. (M.)	= Apr. 6.	

72. ↔ *Fringilla coelebs*, L.

Febr.	—	— (in) Horgos. { Überwintert } Attelelt }
Mart.	1.	— « Nagy-Enyed.

{ Überwintert }	Attelelt }	— (in) Kőszeg.
Mart.	23.	— « Kőszeg.
Febr.	22.	— « Pettend.
Mart.	27.	— « Magyar-Óvár.
{ Überwintert }	Attelelt }	— « Diós-Jenő.
Mart.	9.	— « Diós-Jenő.
"	23.	— « Somorja.
"	1.	— « Selmeczbánya.
"	19.	— « Ungvár.
"	26.	— « Zuberecz.
"	26.	— « Liptó-Ujvár.
Apr.	5.	— « Szepes-Béla.

Kőszegen néhány áttelelt; a tulajdonképeni vonulók azonban — még pedig nagy esapatban — mart. 23-án köszöntöttek be. — *Diós-Jenőn* februárban 3 ♂ az egyik majorban; mart. 1—3 néhány ♀ is; 9-én nagyobb esapat a majorban; 28-án mindenféle nagyobb esapatok. — *Somorján* mart. 23-án már mindenféle szől az erdőben. — *Szepes-Bélán* apr. 5-én sok nagyon erős esapat érkezett.

In Kőszeg haben einige überwintert; die eigentlichen Zügler — und zwar in großem Flug — kamen aber erst am 23. März an. — In Diós-Jenő im Feber 3 ♂ im Maierhof; am 1—3. März auch einige ♀; am 9. größerer Flug im Maierhof; am 28. überall größere Flüge. — In Somorja fingt am 23. März schon überall im Wald. — Bei Szepes-Béla kamen am 5. Apr. mehrere sehr starke Flüge.

L. (F.)	— Febr. 22.	— (in) Pettend.
Lk. (Sp.)	— Apr. 5.	— « Szepes-Béla.
J. (Sch.)	= 43 nap (Tage).	
K. (M.)	= Mart. 15.	

73. ↔ *Fringilla montifringilla*, L.

Az első:	Hol?	Az utolsó:	
Die ersten:	Wo?	Die letzten:	
Jan.	15.	— (in) Réa.	—
Mart.	8.	— « Nagy-Enyed.	—
Jan.	1.	— « Kőszeg.	— Mart. 3—5.
"	14.	— « Pettend.	— « 24.
Mart.	20.	— « Sopron.	—
Jan.	26.	— « Diós-Jenő.	— « 8.
"	3.	— « Somorja.	— « 5.
Okt.	13. (1894)	— (in) Ungvár.	— « 16.

Kőszegen jan. 1-től febr. 10-ig naponta látható volt, azután eltűnt: mart. 3—5-ig ismét

néhány darab. — *Sopron*-ban, noha ott «gyakori s rendes téli madár, a mult télen nem volt látható, csak mart. 20. és a következő napokon nagy esapatokban». — *Somorján* csak elszórva itt-ott mutatkozott.

Zu Kößeg vom 1. Januar bis zum 10. Februar täglich sichtbar, dann verschwunden; 3—5. März wieder einige. — In *Sopron* «waren sie im heurigen Winter nicht zu sehen, trotzdem daß der Bergfink sonst ein regelmäßiger und gar nicht seltener Wintergast zu sein pflegt. Erst nur am 20. März und den folgenden Tagen kamen große Flüge». — In *Somorja* nur einzeln hier und da zu sehen.

74. ↔ *Fulica atra*, L.

- Mart. 3. — (in) *Kupinovo*.
 « 7. — « *Temes-Kubin*.
 « 8. — « *Bélye*.
 « 26. — « *Fogarás*.
 « 28. — « *Szeged*.
 « 12. — « *Benedek*.
 « 14. — « *Keszthely*.
 « 22. — « *Székesfehérvár*.
 Febr. 28. — « *Velenceze*.
 Mart. 11. — « *Velenceze*.
 « 12. — « *Sopron*.
 Apr. 10. — « *Diós-Jenő*.
 « 16. — « *Somorja*.

Fogarason ma már, mint megfigyelők (Czynek), írja, csak ↔, valószínűleg innen a késő dátum. — A *szegedi* dátum túlkéső, de nem is vonulási dátum; megfigyelők (Lakatos) ezt írja: «mart. 28-án láthatatlan magasból hullott alá egy példány (holtan) egy szegedi ház udvarára. Különböben e faj vonulásáról hű képet nem adhatok». — *Velencén*, mint megfigyelők (Meszleny) írja: «hiteles állítás szerint» már febr. 28-án megjött 1 darab. Ő mart. 11-én már 24 dbot látott, s azóta naponként érkezik. Legtöbb mart. végén s apr. elején volt a tavon. — *Sopron*-ban mart. 12-én már számosan volt a Fertőn. — *Diós-Jenő* és *Somorja* az első példányt jegyezték.

Bei *Fogarás* ist heute diese Art nunmehr nur ↔, wahrscheinlich daher das spätere Datum. — *Szeged* zu spät, aber auch kein Zugdatum, unser Beobachter (v. Lakatos) schreibt: «Am 28. März fiel von unabherrbarer Höhe ein Stück todt auf einen Szegediner Hof herunter. Ich kann heuer von dem

Zuge dieser Art nichts berichten». — Bei *Velenceze* war, wie v. Meszleny schreibt, ein Stück «nach glaubwürdiger Aussage» schon am 28. Februar angekommen. Er sah am 11. März 24 Stück, seitdem täglich. Die Meisten auf dem See von Ende März bis Anfang April. — In *Sopron* am 12. März schon viele auf dem Fertő-See. — *Diós-Jenő* und *Somorja* notierten die ersten «Stücke».

- L. (F.) — Febr. 28. — (in) *Velenceze*.
 Lk. (Sp.) — Apr. 16. — « *Somorja*.
 J. (Sch.) = 48 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 23—24.

75. ↔ *Fulix cristata*, L.

- Apr. 7. — (in) *Somorja*.

«Egy esapat. Néhány év óta itt rendes téli vendég», írja Kunszt.

«Ein Flug, seit einigen Jahren regelmäßiger Wintergast bei uns», schreibt Kunszt.

76. ↔ *Fulix marila*, L.

- Apr. 7. — (in) *Somorja*. — 1 ♂.

77. ↔ *Gallinago gallinula*, L.

Az első:	Hol?	Az utolsó:
Die ersten:	Wo?	Die letzten:
Mart. 7.	(in) <i>Temes-Kubin</i> .	—
« 8.	« <i>Bélye</i> .	—
Apr. 15.	« <i>Horgos</i> .	— Mai 6.
Jan. 11.	« <i>Pápa</i> .	—
Apr. 1.	« <i>Székesfehérvár</i> .	— Apr. 21.
Mart. 26.	« <i>Sopron</i> .	— « 11.
« 29.	« <i>Diós-Jenő</i> .	— « 20.
Apr. 11.	« <i>Somorja</i> .	—

Horgos aránylag késő, de megfigyelők határozottan az «első»-ről szól; legtöbb volt ott apr. 21—29-éig. — *Pápa* adata tarthatatlan, nekem úgy tetszik, hogy csakis a *Gallinago scolopacina*-ra vonatkozhatik.

Horgos verhältnismäßig spät, unser Beobachter (v. Lakatos) schreibt aber entschieden von den «ersten»; die Meisten waren dort vom 21—29. Apr. zu sehen. — *Pápa* unhaltbar, mir scheint, diese Angabe kann sich nur auf *Gallinago scolopacina* beziehen.

- I. } Az első érkezés formulája :
 } Formula der ersten Ankunft:

L. (F.) — Mart. 7. — (in) Temes-Kubin.
 Lk. (Sp.) — Apr. 15. — « Horgos.
 J. (Sch.) = 40 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 26—27.

- II. } Az utolsó mutatkozás formulája :
 } Formula des letzten Aufenthalts:

L. (F.) — Apr. 11. (in) Sopron.
 Lk. (Sp.) — Mai 6. « Horgos.
 J. (Sch.) = 26 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 23—24.

78. ↔ *Gallinago major*, Gm.

<i>Az elsőik:</i>	<i>Hol?</i>	<i>Az utolsóik:</i>
Die ersten:	Wo?	Die letzten:
Mart. 14. — (in) Temes-Kubin.	—	Mai 25.
Apr. 21. — « Horgos.	—	« 21.
« 23. — « Sopron.	—	—
« 11. — « Somorja.	—	—

- I. } Az első érkezés formulája :
 } Formula der ersten Ankunft:

L. (F.) — Mart. 14. — (in) Temes-Kubin.
 Lk. (Sp.) — Apr. 23. — « Sopron.
 J. (Sch.) = 41 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 3.

79. ↔ *Gallinago scolopacina*, Br.

Mart. 9. — (in) Kupinovo.
 « 8. — « Temes-Kubin.
 « 20. — « Doroszló.
 Jan. 15. — « Réa.
 Febr. 23. — « Réa.
 Jan. 27. — « Fogaras.
 Mart. 10. — « Fogaras.
 « 29. — « Horgos.
 « 25. — « Székesfehérvár.
 « 26. — « Sopron.
 Febr. 19. — « Diós-Jenő.
 Mart. 23. — « Diós-Jenő.
 Apr. 11. — « Somorja.

Réa mindkét adata, *Fogaras* és *Diós-Jenő* első adata áttelelési dátumok. — *Somorja* csupán alkalmi adat, figyelembe nem jön.

Réa's beide Daten, *Fogaras'* und *Diós-Jenő's* erstes Datum: Ueberwinterungs-Angaben. *Somorja* bloß Gelegenheits-Datum, fällt weg.

L. (F.) — Mart. 8. — (in) Temes-Kubin.
 Lk. (Sp.) — « 29. — « Horgos.
 J. (Sch.) — 22 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 18—19.

80. ↔ *Gallinula chloropus*, L.

Mart. 16. — (in) Kupinovo.
 Apr. 14. — « Fogaras.
 « 22. — « Keszthely.
 « 3. — « Velenze.
 « 3. — « Sziget-Szt-Miklós.
 « 23. — « Diós-Jenő.
 « 16. — « Somorja.

Keszthely elesik, megfigyelőnk (Lovassy) szerint: «első érkezés bizonytalan».

Keszthely fällt weg, laut unserem Beobachter (v. Lovassy): «erste Ankunft unsicher».

L. (F.) — Mart. 16. (in) Kupinovo.
 Lk. (Sp.) — Apr. 23. « Diós-Jenő.
 J. (Sch.) = 39 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 4.

81. ↔ *Glareola pratincola*, L.

Apr. 29. — (in) Réa.
 « 24. — « Horgos.

82. ↔ *Graculus carbo*, L.

Mart. 30. — (in) Keszthely.
 « 24. — « Somorja.

83. ↔ *Graculus pygmæus*, PALL.

Apr. 6. — (in) Kupinovo.

84. ↔ *Grus cinerea*, L.

Mart. 10. — (in) Kupinovo.
 « 4. — « Temes-Kubin.
 Apr. 6. — « Nagy-Borosuyó.
 Mart. 27. — « Kovászna.
 « 27. — « Horgos.
 Apr. 1. — « Kézdi-Vásárhely.
 « 5. — « Ungvár (v. Medreczky).

Mart. 20—31. } (in) Ungvár. } ^{Er. dőhnt.}
 Apr. 4—16. } _{Sörjéb.}
 Mart. 20. — (in) Ó-Kemencez.
 Apr. 1. — « Dubrinies.

Ungvártl az erdőhatóságok két ízben: mart. 20—31. és apr. 4—16. között látták seregesen átvonulni; tehát a mart. 20-iki dátum az első érkezés. — Ez a faj hazánkban régebben fészkelte, egy idő óta azonban semmi adat sem érkezik esetleges költéséről, sőt inkább összes állomásaink csakis mint «átvonulót» említik; azt hiszszük, nincs messze az idő, a mikor ezt az érdekes madárfajt a honunkban fészkelők sorából törölnünk — s eddigi biológiai jegyét (\longleftrightarrow) megváltozott biológiájához képest átvonulóra (\leftrightarrow) kell változtatnunk. — *Megfigyelőinknek fokozott figyelmét hívjuk fel e fajra, kérve, hogy vonulásának egész képét a vonulás irányával egyetemben legyenek szívesek feltüntetni!*

Bei Ungvár haben die kön. ung. Forstbehörden zweimal: zwischen den 20—31. März und 4—16. April Flüge durchziehend gesehen, als erste Ankunft gilt demnach «März 20». — Diese Art hat früher in Ungarn genistet, seit einer Zeit erhalten wir aber gar keine Kunde von einem eventuell nistenden Paare, im Gegenteil, bezeichnen sie beinahe die sämtlichen Beobachtungs-Stationen als Durchzugsvogel. Es ist die Zeit wohl nicht mehr weit, wo wir diese interessante Vogelart aus der Reihe der bei uns nistenden Vögel streichen — und ihr bisheriges biologisches Zeichen (\longleftrightarrow) ihrer veränderten Biologie gemäß in ein \leftrightarrow verwandeln müssen. — Wir bitten unsere Beobachter, dieser Vogelart eine gesteigerte Aufmerksamkeit widmen zu wollen, und den **ganzen Ablauf des Zuges samt der Richtung** gütigst zu notieren.

L. (F.) — Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
 Lk. (Sp.) — Apr. 6. — « Nagy-Borosnyó.
 J. (Sch.) = 34 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 20—21.

85. \longleftrightarrow *Hierofalco sacer*, GM.

Mart. 1. — (in) Kécsa.

86. \longleftrightarrow *Himantopus autumnalis*, HAAS.

Apr. 27. — (in) Temes-Kubin.
 « 27. — « Horgos.
 Mart. 25. — « Keszthely.

87. \longleftrightarrow *Hirundo rustica*, L.

I. zóna. — I. zóna.

(Zwischen N. B.) $44^{\circ}30'—45^{\circ}$ (é. sz. között.)

Alföld. — Tiszebenc.

Mart. 24. — (in) Kupinovo. — Extrav. — 78 m.
 Apr. 5. — « Kupinovo. — Intravillan.
 « 4. — « Panesova. — 79 m.
 Mart. 22. — « Temes-Kubin. — 82 m.
 Apr. 2. — « Deliblat. — 93 m.
 « 11. — « Fehértemplom. — 97—141 m.

Keleti hegyvidék. — *Seftische Erhebung.*

Mart. 27. — (in) Berzászka. — 81 m.
 Apr. 6. — « Dalbosecz. — 254 m.
 Mart. 25. — « Ogradina. — 58—249 m.
 Apr. 7. — « Herkulesfürdő. 153—600 m.

Az I. zóna formulája:

Formel der I. Zone:

L. (F.) — Mart. 22. — (in) Temes-Kubin.
 Lk. (Sp.) — Apr. 11. — « Fehértemplom.
 J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 1.

II. zóna. — II. zóna.

(Zwischen N. B.) $45^{\circ}—45^{\circ}30'$ (é. sz. között.)

Tengermenték. — *Ung. Sectüre.*

Apr. 29. — (in) Ogulin. — 323 m.

Alföld. — Tiszebenc.

« 5. — (in) Lápovljani. — 143 m.
 Mart. 25. — « Jasenovác. — 94 m.
 Apr. ^{elején}_{utánc} 5. — « Uj-Gradiska. — 129 m.
 « 5. — « Zupanja. — 86 m.
 Mart. 25. — « Vinkovec. — 90 m.
 Apr. 1. — « Nemei. — 90 m.
 Mart. 30. — « Morovič. — 85 m.
 « 25. — « Palánka. — 83 m.
 « ^{végén}_{Énde} — « Ujvidék. — 84 m.
 Apr. 4. — « Nagy-Beeskerek. — 83 m.
 Mart. 29. — « Denta. — 93 m.

Keleti hegyvidék. — *Seftische Erhebung.*

Apr. 9. — « Temes-Szlatina. — 315 m.

Ogulin a többi adattal szemben túlkéső, a zóna középszámának megállapításánál figyelembe nem jöhet. Lehet ugyan, hogy a tenger-

mellék egész más vonulási viszonyokkal bír, mint az ország többi részei, de adatok híján ezt ma még megállapítani nem vagyunk képesek: a kutatás ebben az irányban még a jövő kérdése, s ottani megfigyelők kezébe van letéve.

Ogulin gegen die übrigen Stationen zu spät, bei Aufstellung der Formel für diese Zone unbrauchbar. Es ist zwar möglich, daß die ung. Seefüste andere Zugverhältnisse hat, als die übrigen Gegenden des Landes, wir können dies aber wegen Mangel an Daten heute noch nicht constatiren; eine Untersuchung in dieser Richtung ist noch eine Frage der Zukunft, und liegt in den Händen der dortigen Beobachter.

A II. zóna formulája:

Formel der II. Zone:

L. (F.) — Mart. 25. — (in) Jasenovác, etc.

Lk. (Sp.) — Apr. 9. — „ Temes-Szlatina.

J. (Sch.) = 16 nap (Tage).

K. (M.) — Apr. 1.

III. zóna. — III. Zone.

(Zwischen N. B.) $45^{\circ}30' - 46^{\circ}$ (é. sz. között).

Alföld. — Tiefebene.

Mart.	25.	— (in) Brlog. — 220—293 m.
Apr.	2.	— „ Raič. — 118 m.
Mart.	25.	— „ Bélye. — 87 m.
„	19.	— „ Bezdán. — 91 m.
Apr.	7.	— „ Apatin. — 86 m.
Mart.	29.	— „ Doroszló. — 91 m.
„	31.	— „ Csákova. — 83 m.
Apr.	1.	— „ Liget. — 88 m.
Mart.	24.	— „ Vadászerdő. — 97 m.
Apr.	5.	— „ Unip. — 91 m.
Mart.	25.	— „ Temes-Békás. — 106 m.
Apr.	3.	— „ Buziás. — 128 m.
„	7.	— „ Izgár. — 131 m.
„	7.	— „ Jerszeg. — 131 m.
„	7.	— „ Vermes. — 152.
Mart.	30.	— „ Kiszetó. — 110 m.
Apr.	15.	— „ Bálincz. — 125 m.

Kéleti hegyvidék. — Scythia Erhebung.

„	7.	— „ Dobrest. — 350 m.
„	16.	— „ Szudriás. — 147 m.
„	1.	— „ Padurány. — 161 m.
„	1.	— „ Poverzsina. — 168 m.
„	12.	— „ Furdia. — 214 m.
„	1.	— „ Faeset. — 162 m.

Apr.	1.	— (in) Kossova. — 196 m.
„	4.	— „ Olhába-Bisztra. — 271 m.
„	2.	— „ Vajda-Hunyad. — 220—381 m.
„	12.	— „ Déva. — 184 m.
„	2.	— „ Réa. — Extrav. — 360 m.
„	7.	— „ Réa. — Intrav.
„	17.	— „ Szászváros. — 224—340 m.
„	18.	— „ Ansel. — Ca. 700—800 m.
„	12.	— „ Oasa. — Ca. 700—800 m.
„	10.	— „ Gileság. — Ca. 700—800 m.
Mai	2.	— „ Magura. — (Com. Hunyad.) Ca. 1300 m.
Apr.	30.	— „ Prigona. — 1513 m.
„	28.	— „ Kudzsir. — 322—670 m.
„	4.	— „ Szászsebes. — 263 m.
„	16.	— „ Sugág. — 461 m.
„	15.	— „ Bisztra. — (Com. Szeben). 1321 m.
„	12.	— „ Felső-Porumbák. — 479 m.
Mart.	30.	— „ Kerezisóra. — 491 m.
Apr.	7.	— „ Alsó-Vist. — 426 m.
„	8.	— „ Fogaras. — $\left. \begin{array}{l} \text{Erdőhat.} \\ \text{köviteb.} \end{array} \right\} 430 \text{ m.}$
„	1.	— „ Fogaras (v. Czynk).
„	7.	— „ Sárkány. — Ca. 470 m.
„	15.	— „ Hidvég. — 510 m.
„	12.	— „ Sepsi-Szt-György. — 542 m.
„	8.	— „ Nagy-Borosnyó. — 564 m.

Brlog, mely pedig Ogulintól (lásd II. zóna) nem messze s majdnem ugyanolyan tengerszín feletti magasságban fekszik, már sokkal korábbi dátumot ad, a mi Ogulin késői dátumának értékét lerontja; Ogulin alkalmasint megfigyelési hiba. — *Apatin* dátuma későnek látszik, semmivel sem indokolt. — *A legkésőbbi dátumok összesnek a legnagyobb tengerszín feletti magasságokkal.*

Brlog, welcher Ort zu Ogulin (Vide II. Zone) nahe und hypsometrisch beinahe gleich liegt, giebt ein viel früheres Datum; der Werth der späten Angabe Ogulins wird dadurch noch mehr vermindert; bei Ogulin haben wir es aller Wahrscheinlichkeit nach mit einem Beobachtungsfehler zu thun. — *Apatin* scheint zu spät, wird durch nichts begründet. — Uebrigens fallen die spätesten Daten mit den höchsten hypsometrischen Lagen auf fallend zusammen.

A III. zóna formulája:

Formel der III. Zone:

L. (F.) — Mart. 19. — (in) Bezdán.

Lk. (Sp.) — Mai 2. — „ Magura.

J. (Sch.) = 45 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 10.

IV. zóna. — IV. Zone.

(Zwischen N. B.) 46° — $46^{\circ}30'$ (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Sügelland jenseits der Donau.

Mart. 28. — (in) Nagy-Kanizsa. — 160 m.

Apr. 2. — « Nagy-Atád. — 130 m.

« 12. — « Kaposvár. — 142 m.

« 3. — « Pécsvárad. 259 m.

Alföld. — Tiefebene.

« 3. — « Szegszárd. — 110 m.

Mart. 23. — « Horgos. — 87 m.

Apr. 3. — « Szeged. — 84 m.

Mart. 31. — « Apátfalva. — 89 m.

Apr. 11. — « Pécska. — 102 m.

« 5. — « Csáta. — 105 m.

Mart. 26. — « Paulis. — 125—322 m.

Apr. 10. — « Radna. — 124—153 m.

Mart. 29. — « Bokszeg. — 126 m.

Apr. 3. — « Buttyin. — 146 m.

Keleti hegyvidék. — Ostliche Erhebung.

« 1. — « Lippa. — 208 m.

Mart. 19. — « Sistarovecz. — 245 m.

Apr. 13. — « Dorgos. — 245 m.

« 3. — « Berzova. — 150—250 m.

« 22. — « Tótvárad. — 189—270 m.

« 11. — « Mermesd. — 310 m.

« 1. — « Felső-Vidra. — 715 m.

« 6. — « Csertés. — 1002 m.

« 6. — « Topánfalva. — 540—900 m.

« 6. — « Abrudbánya. — 600 m.

« 6. — « Bisztra (Com. Torda-Aranyos).
563—900 m.

« 12. — « Zalatna. — 440—630 m.

« 9. — « Offenbánya. — 471—800 m.

« 17. — « Rakató. — Ca. 1000 m.

Mart. 29. — « Nagy-Enyed. — 270 m.

Apr. 2—4. — « Székely-Udvarhely. — 508 m.

« 7. — « Csik-Szereda. — 670 m.

« 7. — « Csik-Szt-Márton. — 688 m.

« 8. — « Kézdi-Vásárhely. — 570 m.

« 4. — « Bereczk. — 592 m.

Pécska, Tótvárad a körülötte fekvő állomásokhoz képest túlkéső.

Pécska, Tótvárad gegen die übrigen Stationen zu ipät.

A IV. zóna formulája:

Formel der IV. Zone:

L. (F.) — Mart. 19. — (in) Sistarovecz.

Lk. (Sp.) — Apr. 17. — « Rekető.

J. (Sch.) = 30 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 2.

V. zóna. — V. Zone.

(Zwischen N. B.) $46^{\circ}30'$ — 47° (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Sügelland jenseits der Donau.

Apr. 1. — (in) Szent-Gotthárd. — 232 m.

Mart. 24. — « Alsó-Lendva. — 162—300 m.

Apr. 3. — « Zala-Egerszeg. — 156 m.

« 6. — « Keszthely. — Extrav. 132 m.

« 10. — « Keszthely. — Intrav.

Mart. 28. — « Tapoleza. — 126 m.

Apr. 7. — « Igal. — 176 m.

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 22. — « Kalocsa. — Extrav. — 97 m.

« 26. — « Kalocsa. — Intrav.

« 27. — « Szarvas. — 85 m.

Keleti hegyvidék. — Ostliche Erhebung.

Apr. 7. — « Albák. — 716 m.

Mai 1. — « Béles. — 932 m.

Apr. 24. — « Dobrus. — 1110 m.

« 21. — « Marisel. — 1199 m.

« 12. — « Magura. — Ca. 1300 m.

« 3. — « Gyala. — 413—600 m.

« 1. — « Kolozsvár. — 349 m.

« 6. — « Torda. — 391 m.

« 2. — « Monor. — 479 m.

« 6. — « Szászrégen. — 398 m.

« 1. — « Görgény-Szt-Imre. 421—700 m.

« 1. — « Üvegesür. — 544—800 m.

« 1. — « Iszticsó. — Ca. 1000 m.

« 10. — « Alsó-Fancesal. — 606 m.

« 8. — « Palota-IIya. — Ca. 800 m.

« 4. — « Felső-Fancesal. — 1200 m.

« 8. — « Gödemesterháza. — 950 m.

Az V. zóna formulája:

Formel der V. Zone:

L. (F.) — Mart. 22. — (in) Kalocsa.

Lk. (Sp.) — Mai 1. — « Béles.

J. (Sch.) = 39 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 12.

VI. zóna. — VI. Zone.

(Zwischen N. B.) $47^{\circ}-47^{\circ} 30'$ (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Sügelland jenseits der Donau.

- Mart. 24. — (in) Felső-Lövő. — 350—410 m.
 " 25. — " Kőszeg. — 274 m.
 Apr. 4. — " Körmend. — 193 m.
 " 7. — " Szombathely. — 221 m.
 " 6. — " Csepreg. — 180 m.
 " 10. — " Zala-Erdőd. — 152 m.
 Mart. 28. — " Magyar-Genes. — 130 m.
 " 30. — " Pápa. — 154 m.

Alföld. — Tiefebene.

- " 28. — (in) Székesfehérvár. — 111 m.
 " 29. — " Velence. — 114 m.
 Apr. 7. — " *Pettend*. — 120 m.
 Mart. 28. — " Sziget-Szt-Miklós. — 102 m.
 Apr. 8. — " Turkeve. — 88 m.

Keleti hegvidék. — Seftliche Erhebung.

- " 12. — (in) Zilah. — 267 m.
 " 5. — " Deés. — 251 m.
 " 2. — " Bethlen. — Ca. 250 m.
 Mart. 30. — " Makód. — 329—450 m.
 " 30. — " Mititei. — Ca. 400 m.
 Apr. 2. — " Teles. — Ca. 400 m.
 Mart. 30. — " Naszód. — 326—600 m.
 " 30. — " Kis-Rebra. — 332 m.
 " 30. — " Nagy-Rebra. — 376 m.
 " 30. — " Neposz. — 361—600 m.
 Apr. 2. — " Román-Budak. — 530 m.
 " 7. — " Oláh-Szt-György. 490—800 m.
 " 8. — " Borgó-Prund. — 462 m.
 " 7. — " Majer. — 560—800 m.
 " 2. — " Les. — 734—899.
 " 2. — " Magura. — 550—600 m.
 " 15. — " Maros-Borgó. — 600—700 m.
 " 2. — " Nagy-Ilva. — 600—900 m.
 " 7. — " Uj-Radna. — Ca. 600 m.

Pettend a tőszomszéd Velencezéval szemben túlkéső, figyelembe nem jő. — *Különb* ez a zóna feltűnik aránylag korai dátumainál.

Pettend gegen das benachbarte Velence zu spät, muß außer Acht gelassen werden. — Uebrigens fällt diese Zone mit ihren im Allgemeinen frühen Daten auf.

A VI. zóna formulája :

Formel der VI. Zone :

- L. (F.) — Mart. 24. — (in) Felső-Lövő.
 Lk. (Sp.) — Apr. 15. — " Maros-Borgó.
 J. (Sch.) = 23 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 4.

VII. zóna. — VII. Zone.

(Zwischen N. B.) $47^{\circ}30'-48^{\circ}$ (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Sügelland jenseits der Donau.

- Apr. 6. — (in) Szarokő. — 269 m.
 Mart. 27. — " Sopron. — 212 m.
 Apr. 13. — " *Miklósfa*. — 123 m.
 " 4. — " Telki. — 247 m.
 " 10. — " Budakesz. — 231 m.
 " 3. — " Nagy-Maros. — 368 m.
 " 2. — " Visegrád. — 346 m.
 " 2. — " Diós-Jenő. — 261 m.

Alföld. — Tiefebene.

- Mart. 30. — (in) Budapest. — 108 m.
 " 26. — " Vác. — 111 m.
 Apr. 3. — " Mácsa. — 150 m.
 " 6. — " Isaszegh. — 301 m.
 " 7. — " Valkó. — 148—188 m.

Keleti hegvidék. — Seftliche Erhebung.

- " 8. — (in) Mármaros-Sziget. 274—600 m.
 " 1. — " Rónaszék. — 362—600 m.
 " 15. — " Trebusa. — 367—1000 m.
 " 8. — " Vissó. — 480—1000 m.
 " 8. — " Fajna-Vissó. Ca. 700—1200 m.

Miklósfa túlkéső, tarthatatlan. *Diós-Jenő* és *Isaszegh* tulajdonkép már az északi hegvidékhez tartoznak.

Miklósfa zu spät, unhaltbar. — *Diós-Jenő* und *Sjaßegh* gehören eigentlich schon der nördlichen Erhebung an.

A VII. zóna formulája :

Formel der VII. Zone :

- L. (F.) — Mart. 26. — (in) Vác.
 Lk. (Sp.) — Apr. 15. — " Trebusa.
 J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 5.

VIII. zóna. — VIII. Zone.

(Zwischen N. B.) 48°—48°30' (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék. — Süddeutschland jenseits der Donau.

Mart. 30. — (in) Somorja. — 130 m.
 Apr. 3. — " Vág-Sellye. — 121 m.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

" 2. — (in) Ghymes. — 192 m.
 " 3. — " Máriacsalád. — 282 m.
 " 2. — " Uj-Bars. — 171 m.
 " 4. — " Kis-Ülés. — 597 m.
 " 1. — " Rudnó. — 207 m.
 " 10. — " Felső-Hámor. — 269 m.
 " 1. — " Garamrét. — 211—700 m.
 " 1. — " Zsarnóca. — 230 m.
 " 1. — " Alsó-Hámor. — 300—400 m.
 " 14. — " Széklakna. — 863 m.
 " 7. — " Selmezbánya. — 593—942 m.
 " 1. — " Lenge. — Ca. 600 m.
 " 12. — " Bélabánya. — 484 m.
 " 12. — " Tópaták. — 594 m.
 " 3. — " Balassa-Gyarmat. — 148 m.
 " 7. — " Gács. — 311 m.
 " 7. — " Rimaszombat. — 208 m.
 " 3. — " Mocsolyás. — 334—422 m.
 " 5. — " Parasznya. — 183—300 m.
 " 8. — " Diós-Győr. — 183 m.

Alföld. — Tiefebene.

" 4. — " Sátoralja-Ujhely. — 117 m.
 " 3. — " Boeskö. — 141 m.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

Mart. 30. — (in) Huszt. — 168 m.
 " 27. — " Visk. — 200 m.
 " 27. — " Bustyaháza. — 209.
 Apr. 5. — " Técső. — 216 m.
 " 11. — " Német-Mokra. — Ca. 700 m.
 " 5. — " Dombó. — 383—900 m.
 " 10. — " Királymező. — 528—1400 m.
 " 11. — " Brusztura. — 602—1400 m.
 Mart. 29. — " Kabolya-Polyána. — 410—
 1000 m.
 Apr. 10. — " Tiszesor. — 1200 m.
 " 5. — " Rahó. — 443 m.
 " 18. — " Szvidovecz. — Ca. 700 m.
 " 3. — " Bogdán-Rahó. — 548 m.
 " 10. — " Lazsesina. — 721 m.
 " 26. — " Bogdán-Luh. — 613—1000 m.

A VIII. zóna formulája:

Formel der VIII. Zone:

L. (F.) — Mart. 27. — (in) Visk. Bustyaháza.
 Lk. (Sp.) — Apr. 26. — " Bogdán-Luh.
 J. (Sch.) = 31 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 11.

IX. zóna. — IX. Zone.

(Zwischen N. B.) 48°30'—49° (é. sz. között.)

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

Apr. 6. — (in) Trenesén. — 211 m.
 " 3. — " Nyitra-Kolos. — Ca. 250 m.
 " 10. — " Dóczy-fürész. — 384 m.
 " 10. — " Erdősürány. — 400—500 m.
 " 10. — " Gyertyánfa. — 300—400 m.
 " 10. — " Élesmart. — 623 m.
 " 3. — " Geletnek. — 239—500 m.
 Mart. 30. — " Znióváralja. — 510 m.
 Mai 2. — " Kőrmöczbánya. 554—1000 m.
 Apr. 6. — " Mocsár. — 615 m.
 " 11. — " Jallna. — 268—600 m.
 " 7. — " Kecskés. — Ca. 400 m.
 " 9. — " Dobó. — 447 m.
 Mart. 29. — " Liboresa. — 228 m.
 Apr. 5. — " Óhegy. — 470—1000 m.
 " 4. — " Badin. — 373—600 m.
 " 4. — " Zólyom. ^{Erdőhat.} _{görjűbeh.} 295—500 m.
 " 10. — " Zólyom (v. Boroskay).
 Mart. 31. — " Beszterezbánya. 362—600 m.
 Apr. 10. — " Oszáda. — 587—1000 m.
 " 6. — " Zólyom-Lipese. 375—600 m.
 " 6. — " Szent-András. — 424—800 m.
 " 10. — " Jeczenye. — 507—1100 m.
 " 7. — " Péteri. — 461—900 m.
 " 8. — " Rezsőpart. — 490—900 m.
 " 9. — " Kis-Garam. — 492—800 m.
 " 8. — " Karám. — 544—900 m.
 " 9. — " Breznóbánya. — 498—900 m.
 " 12. — " Szikla. — 947 m.
 " 8. — " Dobrócs. — 576—800 m.
 " 10. — " Benesháza. — 549—1100 m.
 " 18. — " Maluzsina. — 733—1400 m.
 " 9. — " Mihálytelek. — 620—900 m.
 " 11. — " Vaczok. — 629—1000 m.
 " 24. — " Teplicska. — 919—1200 m.
 " 4. — " Rozsnyó. — 314—797 m.
 " 5. — " Óviz. — 825—1100 m.
 " 25. — " Szomolnok. — 561—900 m.
 " 8. — " Gölniczbánya. — 372—700 m.

- Apr. 23. — (in) Aranyidka. — 659—1000 m.
 Mart. 30. — " Kakaslalu. — 375—700 m.
 Apr. 14. — " Keczer-Peklén. — 328 m.
 " 7. — " Varanó. — 132—256 m.
 " 4. — " Tavarna. — 163—300 m.
 " 18. — " Homonna. — 156—350 m.
 " 10. — " Szinna. — 216—400 m.

Alföld. — Tiefebene.

- " 2. — " Ungvár (v. Medreczky).
 120—262 m.
 " 3. — " Ungvár. $\left. \begin{array}{l} \text{Erdőhat.} \\ \text{Görjtécb.} \end{array} \right\}$
 " 5. — " Radvác. — 136—200 m.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

- Mart. 27. — (in) Ó-Kemence. — 149—400 m.
 Apr. 8. — " Dubrinics. — 169—400 m.
 " 18. — " Kosztrina. — 298—600 m.
 " 12. — " Turja-Remete. — 180—400 m.
 " 21. — " Csornoholova. — 240—600 m.
 " 20. — " Sztavna. — 379—700 m.
 " 12. — " Szinevér-Polyána. — 791—
 1400 m.

Körmöczbánya túlkéső, tarthatatlan, a körülötte levő állomások egy sem későbbi apr. közepénél, sőt nem messze tőle van három márcziusi adatunk.

Körmöczbánya entschieden unhaltbar spät, die rings herum liegenden und zwar vielen Stationen haben kein späteres Datum, als Mitte April, drei nicht weit liegende Stationen weisen sogar März-Daten auf.

A IX. zóna formulája:

Formel der IX. Zone:

- L. (F.) — Mart. 27. — (in) Ó-Kemence.
 Lk. (Sp.) — Apr. 25. — " Szomolnok.
 J. (Sch.) = 30 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 10—11.

X. zóna. — X. Zone.

(Zwischen N. B.) 49°—49°30' (é. sz. között.)

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

- Apr. 26. — (in) *Ilava*. — Ca. 250 m.
 " 16. — " Nagy-Bittse. — 308—600 m.
 " 8. — " Budatin. — 400—600 m.
 " 8. — " Kisueza-Ujhely. — 358—688 m.
 " 7. — " Fenyőháza. — 500—1000 m.
 " 15. — " Alsó-Kubin. — 468—700 m.

- Apr. 8. — (in) Rózsahegy. — 496—900 m.
 " 20. — " Turdossin. — 569—800 m.
 " 8. — " Zábrecz. — 750—1300 m.
 " 10. — " Liptó-Ujvár. — 637—1200 m.
 " 25. — " Szvarin. — 684—1100 m.
 " 15. — " Vihodna. — 775—900 m.
 " 14. — " Feketevág. — 750—1100 m.
 " 24. — " Szepes-Szombat. — 683 m.
 " 15. — " Szepes-Ófalu. — 500—900 m.
 " 14. — " Szepes-Béla. — 631—800 m.
 " 22. — " Podolin. — 570—800 m.

Ilava a többi állomásokhoz képest túlkéső; esupa korábbi dátumok környezik.

Ilava gegen die übrigen Stationen zu spät; wird durch lauter frühere Daten umgeben.

A X. zóna formulája:

Formel der X. Zone:

- L. (F.) — Apr. 7. — (in) Fenyőháza.
 Lk. (Sp.) — " 25. — " Szvarin.
 J. (Sch.) = 19 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 16.

Összegezve már most mind a tíz zóna eredményét, a következő összeállítást kapjuk:

Das Resultat aller 10 Zonen zusammenfassend, erhalten wir die folgende Tabelle:

Zóna Zone	Legkor. Früh.	Legkés. Spät.	Ingad. Schw.	Közép Mittel
I.	Mart. 22.	Apr. 11.	21.	Apr. 1.
II.	" 25.	" 9.	16.	" 1.
III.	" 19.	Mai 2.	45.	" 10.
IV.	" 19.	Apr. 17.	30.	" 2.
V.	" 22.	Mai 1.	39.	" 12.
VI.	" 24.	Apr. 15.	23.	" 4.
VII.	" 26.	" 15.	21.	" 5.
VIII.	" 27.	" 26.	31.	" 11.
IX.	" 27.	" 25.	30.	" 10—11.
X.	Apr. 7.	" 25.	19.	" 16.

A *legkorábbi* nap csak a legészakibb (X.) zónában esett aprilisra, különben minden esetben márcziusra. — A *legkésőbbi* két esetben (III. és V. zóna) május elejére, a többi esetben aprilis második felére esett. — Az *ingadozások* zónánként különbözők, legnagyobbak a III. és V. zónában, tehát esaknem ugyanaz a jelenség, a mit a gólyánál tapasztaltunk (p. 73). — A *középszámokban* esakis a III. és V. zóna alkot nagy

ugrást, oka néhány rendkívül magas havasi állomás késői adata Erdélyből, a többi zónánál a fokozatos késés észak felé igen szépen tűnik szembe.

Der früheste Tag fiel nur in der nördlichsten (X.) Zone auf April, sonst immer auf März. — Der späteste Tag in zwei Fällen (III. und V. Zone) auf Anfang Mai, sonst auf die zweite Hälfte Aprils. Die Schwankungen sind verschieden, die größten jedoch in der III. und V. Zone, also beinahe dieselbe Erscheinung, welche wir bei dem Storch erfahren haben (p. 73). Was die Mittel anbelangt, bei diesen bilden nur die III. und V. Zone einen größeren Sprung (Ursache der späten Daten: einige sehr hoch alpin liegende Stationen aus Siebenbürgen), sonst veranschaulichen die übrigen Zonen sehr schön eine gradatim fortschreitende Verspätung gegen Norden zu.

Ha már most a Hirundónál is alkalmazzuk a Herman-féle területi beosztást, úgy a következő eredményt kapjuk:

Wenn wir nun die Herman'sche Eintheilung auch bei der Rauchschwalbe anwenden wollen, so erhalten wir das folgende Resultat:

I.

Dunántúli dombvidék. — Hügelland jenseits der Donau.

L. (F.) — Mart. 24.
Lk. (Sp.) — Apr. 12.
J. (Sch.) = 20 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 2—3.

II.

Alföld. — Tiefebene.

L. (F.) — Mart. 19.
Lk. (Sp.) — Apr. 15.
J. (Sch.) = 28 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 1—2.

III.

Keleti hegyvidék. — Dentische Erhebung.

L. (F.) — Mart. 19.
Lk. (Sp.) — Mai 2.
J. (Sch.) = 45 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 10.

IV.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

L. (F.) — Mart. 27.
Lk. (Sp.) — Apr. 26.
J. (Sch.) = 31 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 11.

Mindenben támogatja a gólya vomulásának vizsgálatánál elért eredményt, legfeljebb annyiban különbözik attól, hogy az I. és II. és viszont a III. és IV. számú területeknek egymás között mutatkozó késése kisebb, tehát nem annyira kifejezett, ellenben a síkság és dombvidék (III) — s a keleti és északi hegyvidék (III/IV) közötti különbség viszonylag nagyobb mint amott.

Durch diese Zusammenstellung werden die Resultate der Untersuchung des Ciconia alba-Zuges in Allem unterstützt, man könnte höchstens so viel Unterschied constatiren, daß hier das Verhältniß der Mittelzahlen von je zwei Regionen, und zwar der I. zur II. und der III. zur IV., respective der Unterschied zwischen denselben nicht so scharf ausgeprägt ist, wie bei dem Storch, wenn wir dagegen die I. und II. Region zur III. und IV. vergleichen, so ist die Verspätung der letzteren verhältnißmäßig größer.

S most még csak az országos formula megállapítása van hátra.

Nun bleibt nur noch die Aufstellung der Landesformeln übrig.

Országos formula. — Landesformel.

L. (F.) — Mart. 19. — (in) Bezdán, Sistarovecz.
Lk. (Sp.) — Mai 2. — « Magura (Com. Hunyad).

J. (Sch.) = 45 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 10.

88. ↔ Hydrochelidon fissipes, L.

Apr. 30. — (in) Temes-Kubin.

« 18. — « Fogaras.

« 18. — « Keszthely.

« 8. — « Velenceze.

« 25. — « Diós-Jenő.

L. (F.) — Apr. 8. — (in) Velenceze.

Lk. (Sp.) — « 30. — « Temes-Kubin.

J. (Sch.) = 23 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 19.

89. ↔ Hydrochelidon hybrida, PALL.

Mai 15. — (in) Temes-Kubin.

« 25. — « Velenceze.

90. ↔ Hydrochelidon leucoptera, MEISN.

Mai 13. — (in) Temes-Kubin.

« 12. — « Keszthely.

« 7. — « Velenceze.

91. ↔ *Hypolais icterina*, VIEILL.

- Mai 3. — (in) Fogaras.
 " 8. — " Somorja.
 " 21. — " Gács.

92. ↔ *Ibis falcinellus*, L.

- Apr. 12. — (in) Kupinovo.
 " 26. — " Temes-Kubin.
 Mai 2. — " Keszthely.

93. ↔ *Lanius collurio*, L.

- Apr. 30. — (in) Bélye.
 Mai 12. — " Réa.
 " 3. — " Fogaras.
 Apr. 16. — " Horgos.
 Mai 6. — " Nagy-Enyed.
 " 12. — " Keszthely.
 Apr. 21. — " Felső-Lövő.
 " 24. — " Kőszeg.
 Mai 5. — " Velenceze.
 Apr. 26. — " Pettend.
 Mai 5. — " Zilah.
 Apr. 27. — " Sopron.
 " 26. — " Somorja.
 Mai 1. — " Selmeczbánya.
 " 6. — " Gács.
 " 7. — " Zólyom.
 " 4. — " Ungvár.
 " 15. — " Liptó-Ujvár.
 " 14. — " Szepes-Béla.

Keszthely elesik, ok: «első érkezés bizonytalan».

Keszthely fällt weg; Ursache: «erste Ankunft unsicher».

- L. (F.) — Apr. 16. — (in) Horgos.
 Lk. (Sp.) — Mai 15. — " Liptó-Ujvár.
 J. (Sch.) = 30 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 30.—Mai 1.

94. ↔ *Lanius minor*, Gm.

- Mai 4. — (in) Bélye.
 Apr. 28. — " Réa.
 " 28. — " Fogaras.
 " 11. — " Horgos.
 " 26. — " Nagy-Enyed.
 " 30. — " Kőszeg.

- Mai 2. — (in) Szekesfehervár.
 Apr. 27. — " Sopron.
 Mai 5. — " Somorja.
 Apr. 29. — " Gács.
 Mai 7. — " Zólyom.
 " 8. — " Tavarna.

Bélye aránylag késő.

Bélye verhältnißmäßig spät.

- L. (F.) — Apr. 11. — (in) Horgos.
 Lk. (Sp.) — Mai 8. — " Tavarna.
 J. (Sch.) = 28 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 24—25.

95. ↔ *Lanius senator*, L.

- Apr. 17. — (in) Gács.

Megfigyelő (Kosztka) ugyanazon a helyen észlelte, a hol mult évben (1894); több adat e fajról nem is érkezett.

Beobachter (v. Kostka) sah den Vogel auf demselben Orte, wo auch voriges Jahr (1894); sonst keine andere Angabe über diese Art eingelaufen.

96. ↔ *Larus canus*, L.

Az első:	Hol?	Az utolsó:
Die ersten:	Wo?	Die letzten:
Apr. 1. — (in) Pákozd.		—
" 1. — " Velenceze.		— Apr. 11.

97. ↔ *Larus minutus*, PALL.

Az első:	Hol?	Az utolsó:
Die ersten:	Wo?	Die letzten:
Mai 1. — (in) Velenceze.		— Mai 10.

«Mai 1—10-ig voltak itt: egy 70—80 dbból álló csapat köszöntött be, az itt megfordultak számát 300—400 db-ra tehetem», írja Meszleny.

«Am 1. Mai kamen 70—80 St.; waren bis 10. sichtbar; die Gesamtzahl der hier Durchgezogenen schätze ich auf 300—400 Stücke», schreibt v. Meszleny.

98. ↔ *Larus ridibundus*, L.

- Mart. 18. — (in) Keszthely.
 " 19. — " Kőszeg.
 " 26. — " Velenceze (v. Chern.-Meszleny).
 " 9. — " Velenceze (v. Kenessey).
 " 27. — " Diós-Jenő.
 " 27. — " Somorja.

Velenczén Kenessey már 9-én látott kettőt a melegviznél.

In *Velencze* sah v. Kenessey schon am 9. zwei Stück bei der Therme.

L. (F.) — Mart. 9. — (in) *Velenceze*.

Lk. (Sp.) — " 27. — " *Diós-Jenő*. Somorja.

J. (Sch.) = 19 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 18.

99. ↔ *Ligurinus chloris*, L.

Apr. 2—4. — (in) *Diós-Jenő*.

" 1. — " *Liptó-Ujvár*.

100. V *Limicola pygmaea*, Koch.

Mai 17. — (in) *Valla*.

Rendkívül ritka vendégként jelentkezik nálunk, mindössze néhány példány ismeretes az egész országból.

Eine der seltensten Gäste bei uns, sind überhaupt nur einige Stücke aus Ungarn bekannt.

101. ↔ *Limosa ægocephala*, L.

Apr. 5.—Mai 10. — (in) *Horgos*.

«Az idén le sem szállt, csak a magasban volt át», írja Lakatos.

«Neuer gar nicht eingeflogen, zog nur in der Höhe durch», schreibt v. Lakatos.

102. ↔ *Locustella fluviatilis*, Wolf.

Mai 13. — (in) *Fogaras*.

" 3. — " *Velenceze*.

" 1. — " *Somorja*.

103. ↔ *Locustella luscinioides*, Sav.

Apr. 13. — (in) *Nagy-Ényed*.

" 16. — " *Keszthely*.

Mai 1. — " *Somorja*.

104. ↔ *Locustella naevia* Bodd.

Mai 6. — (in) *Fogaras*.

" 1. — " *Somorja*.

105. ↔ *Lusciniola melanopogon*, Temm.

Mart. 22. — (in) *Temes-Kubin*.

Apr. 8. — " *Keszthely*.

" 6. — " *Velenceze*.

106. ↔ *Mareca penelope*, L.

Mart. 4. — (in) *Temes-Kubin*. — Sok. — *Wiele*.

" 28. — " *Horgos*. — *Csapat*. — *Flug*.

Apr. 10. — " *Keszthely*.

107. ↔ *Mergus albellus*, L.

Mart. 15. — (in) *Temes-Kubin*.

" 12. — " *Ujvidék*.

" 6—8. — " *Drávatök*.

Febr. 8.—Mart. 30. — (in) *Somorja*.

108. ↔ *Mergus Merganser*, L.

Jan. ^{elején}_{végén} (in) *Temes-Kubin*.

Mart. 18. — " *Nagy-Atád*.

Febr. 8.—Mart. 30. — (in) *Somorja*.

Mart. 13. — (in) *Galgócz*.

109. ↔ *Merops apiaster*, L.

Mai 3. — (in) *Kupinovo*.

Apr. 22. — " *Temes-Kubin*.

Mai 12. — " *Bélye*.

" 15. — " *Somorja*.

Somorján az idén a magas vízállás miatt nem állapodtak meg, máskor költöttek ott.

In *Somorja* waren sie heuer wegen hohem Wasserstand nicht angeflodert, sonst nisten sie dort.

L. (F.) — Apr. 22. — (in) *Temes-Kubin*.

Lk. (Sp.) — Mai 15. — " *Somorja*.

J. (Sch.) = 24 nap (Tage).

K. (M.) = Mai 3—4.

110. ↔ *Milvus ictinus*, Sav.

Apr. 3. — (in) *Temes-Kubin*.

Mart. 19. — " *Fogaras*.

" 11. — " *Nagy-Ényed*.

Apr. 4. — " *Diós-Jenő*.

Temes-Kubin aránylag késő.

Temes-Kubin verhältnismäßig spät.

L. (F.) — Mart. 11. — (in) *Nagy-Ényed*.

Lk. (Sp.) — Apr. 4. — " *Diós-Jenő*,

J. (Sch.) = 25 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 23.

111. ↔ *Milvus Korschum*, Gm.

Mart. 28. — (in) Kupinovo.
 " 22. — " Nagy-Enyed.
 Apr. 7. — " Diós-Jenő.
 " 11. — " Somorja.

L. (F.) — Mart. 22. — (in) Nagy-Enyed.
 Lk. (Sp.) — Apr. 11. — " Somorja.
 J. (Sch.) = 21 nap (Ἰαση).
 K. (M.) = Apr. 1.

112. ↔ *Monticola saxatilis*, L.

Apr. 25. — (in) Diós-Jenő.
 " 15. — " Selmezbánya.

113. ↔ *Motacilla alba*, L.

I.	}	Mart. 5. — (in) Kupinovo.
		Febr. 27. — " Temes-Kubin.
III.	}	Mart. 7. — " Bélye.
		" 9. — " Doroszló.
		" 11. — " Réa.
		" 10. — " Fogaras.
		" 8. — " Horgos.
IV.	}	" 15. — " Dörgös.
		" 27. — " Tótvárad.
		" 15. — " Nagy-Enyed.
		" 20. — " Csik-Szereda.
V.	}	" 20. — " Csik-Szt-Márton.
		" 14. — " Alsó-Lendva.
		" 5. — " Keszthely.
VI.	}	" 2. — " Kőszeg.
		" 20. — " Magyar-Genes.
		" 13. — " Székesfehérvár.
		" 4. — " Velenze.
		" 2. — " Pettend.
		" 15. — " Zilah.
VII.	}	" 18. — " Szilágy-Cseh.
		" 4. — " Sopron.
		Febr. 16—19. " Diós-Jenő.
		Mart. 14. — " Diós-Jenő.
		" 19. — " Aquincum.
		" 16. — " Mácsa.
		" 22. — " Rónaszék.
VIII.	}	" 11. — " Somorja.
		" 18. — " Ghymes.
		" 15. — " Selmezbánya.
		" 16. — " Gács.
		" 14. — " Német-Mokra.
		" 12. — " Dombó.
		" 26. — " Kabolya-Polyána.

IX.	}	Mart. 24. — (in) Geletnek.
		" 27. — " Keczer-Peklén.
		" 12. — " Tavarna.
		" 15. — " Ungvár (v. Medreczky).
		" 11. — " Ungvár. ^{1Erdőhat. 1} _{1dörvibél. 1}
		" 6. — " Kősztrina.
X.	}	" 8. — " Sztavna.
		" 24. — " Zuberecz.
		" 25. — " Liptó-Ujvár.
		" 24. — " Feketevág.
		" 29. — " Szepes-Ófalu.
		" 13. — " Szepes-Béla.

Temes-Kubin-ban febr. 27-én mutatkozott egy pár, attól fogva nincs egészen mart. 20-ig, akkor sok vonul → Ny-nak. — *Horgos*-on az első mart. 8-án érkeztek, a fővonulás pedig 13—17-éig tartott. — *Keszthely*-en mart. 5-én mutatkoztak az előhírmőkök Hévizen, mindenütt vastag hó: 14-én esapatosan érkeznek: 22-én «a fővonulás tetőpontja; épületek, útmenti fák tele vannak velük». — *Velenzén* (Meszleny) mart. 4-én 2 db. repül D → É felé, 1 db. pedig a melegforrásnál. Azután nincs egész 15-éig, attól fogva rendszeren. — *Diós-Jenő* első dátuma telelési adat, egy darab volt akkor látható a melegforrásnál. Attól fogva nincs egész mart. 14-éig, mikor 5—6 db. egyenkint érkeznek D → É felé. Legtöbb volt (100-as csapat) mart. 20-án. — Aquincum dátuma nem biztos első érkezés, megfigyelő azt írja: «ott volt». — *Ungvárt* az erdőhatóságok már 11-én látták, a későbbi dátum tehát elesik. — Ki kell emelnünk, hogy a legtöbb állomás jelentése megegyezik abban, hogy az első érkezők akkor köszöntöttek be, a mikor még mindent vastag hó takart.

Zu Temes-Kubin ließ sich am 27. Februar ein Paar sehen, seitdem keine bis zum 20. März, dann ziehen viele → W. — Bei Horgos kamen die Ersten am 8. März an, der Hauptzug dauerte 13—17. März. — In Keszthely sind die Vorposten bei der Therme (Héviz) am 5. März eingetroffen, überall großer Schnee; «am 14. kommen sie flugweise, der Hauptzug culminirt am 22-ten. Gebäude und Bäume längs der Landstraße sind voll mit ihnen». — In Velenze sah v. Meszleny den 4. März 2 St. S → N ziehen und 1 St. traf er bei der Therme; seitdem keine bis zum 15., dann regelmäßig. — Diós-Jenő's erstes Datum ist eine Gelegenheits-Winter-Angabe, es wurde 1 St. an der Therme angetroffen. Seitdem keine bis zum 14. März, wo 5—6 St. einzeln ankommen von

S → N. Die Meisten am 20. März (Flug zu 100 St.). — Aquineum's Angabe kein sicheres erstes Ankunftsdatum, Beobachter schreibt: «war dort». — Bei Ungvár haben die Forstbehörden die Art schon am 11. März beobachtet, das spätere Datum fällt demnach fort. — Wir müssen betonen, daß die Berichte der meisten Stationen darin gleichlauten, daß die ersten Ankömmlinge in einer Zeit eingetroffen sind, wo alles noch mit tiefem Schnee bedeckt war.

L. (F.) — Febr. 27. — (in) Temes-Kubin.

Lk. (Sp.) — Mart. 29. — « Szepes-Ófalú.

J. (Sch.) = 31 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 14.

114. ↔ *Motacilla boarula*, L.

Apr. 25. — (in) Kupinovo.

Jan. 28. — « Kőszeg.

Febr. 9. — « Sopron.

Mart. 28. — « Diós-Jenő.

« 25. — « Zuberecz.

« 25. — « Liptó-Ujvár.

« 30. — « Feketevág.

« 30. — « Szepes-Béla.

Kupinovo határozottan késő, meg nem állhat. — *Kőszeg* telelési adat, megfigyelő (Chernel) szerint: «télien, ha a patakoknak nyílt helyei vannak, rendszeren minden évben itt». — *Sopronban* Fászl szerint: «csak a téli hónapokban és csak ritkán».

Kupinovo entschieden zu spät, als Ankunftsdatum unhaltbar. — Kőszeg eine Heberwinterungsangabe, laut Beobachter (v. Chernel): «wenn die Bäche eisfreie Stellen haben, überwintert die Art regelmäßig jährlich». — Zu *Sopron* laut Fászl: «nur in den Wintermonaten, auch dann nur selten».

L. (F.) — Mart. 25. — (in) Zuberecz, Liptó-Ujvár.

Lk. (Sp.) — « 30. — « Feketevág, Szepes-Béla.

J. (Sch.) = 6 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 27—28.

115. ↔ *Motacilla flava*, L.

Apr. 9. — (in) Temes-Kubin.

« 4. — « Réa.

« 18. — « Fogaras.

Apr. 11. — (in) Horgos.

« 1. — « Velencez.

Mart. 28. — « Pettend.

Apr. 6. — « Zilah.

« 3. — « Sopron.

Mart. 28. — « Diós-Jenő.

« 19. — « Aquineum.

« 25. — « Somorja.

« 25. — « Gács.

« 26. — « Kabolya-Polyána.

Apr. 16. — « Tavarua.

Az ingadozás az idén is nagy.

Die Schwankung auch heuer bedeutend.

L. (F.) — Mart. 19. — (in) Aquineum.

Lk. (Sp.) — Apr. 18. — « Fogaras.

J. (Sch.) = 31 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 3.

116. √ *Montifringilla nivalis*, L.

Jan. 15. — (in) Szepes-Béla.

Nálunk ritka téli vendég; megfigyelőnk (Dr. Greisiger) írja: «jan. 15-én lőttem egyet Podszpali mellett és átadtam a «Kárpáti Múzeum» örének».

Ein seltener Wintergast in Ungarn; Beobachter (Dr. Greisiger) berichtet: «am 15. Januar habe ich ein Stück erlegt und dem Custos des «Kárpát-Museums» übergeben».

117. ↔ *Muscicapa atricapilla*, L.

Apr. 23. — (in) Kőszeg.

« 18. — « Pettend.

« 12. — « Sopron.

« 5. — « Budapest (Museum-Garten).

« 21. — « Diós-Jenő.

« 15. — « Somorja.

« 8. — « Gács.

Mai 1. — « Ungvár.

L. (F.) — Apr. 5. — (in) Budapest.

Lk. (Sp.) — Mai 1. — « Ungvár.

J. (Sch.) = 27 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 18.

118. ↔ *Muscicapa collaris*, BECHST.

Mart. 29. — (in) Kupinovo.

Apr. 29. — « Kupinovo.

Apr.	26.	—	(in) Réa.
Mai	2.	—	« Fogaras.
Apr.	24.	—	« Kőszeg.
«	16.	—	« Pettend.
«	22.	—	« Sopron.
«	19.	—	« Diós-Jenő.
«	14.	—	« Somorja.
«	8.	—	« Gács.

Kupinovo-ról megfigyelünk azt írja, hogy: «*mart. 29-én az első pár, apr. 29-én több pár*». Idáig az összes ezen fajról birtokunkban levő magyar adatok között ez a második martinsi dátum (a tavalyi volt az első Tavarnáról); tekintve mégis az állomás nagyon déli fekvését s azt, hogy a dátum *martius végéről* való, figyelembe kell vennünk.

Nus Kupinovo schreibt unser Beobachter wie folgt: «*am 29. März ein Paar, am 29. Apr. mehrere Paare*». — Bis heute ist diese Angabe unter sämtlichen aus Ungarn stammenden Daten unser zweites März-Datum; die südliche Lage der Station und jenen Umstand in Betracht gezogen, daß das Datum einen Tag von Ende März bezeichnet, müssen wir es acceptiren.

L. (F.)	—	Mart. 29.	—	(in) Kupinovo.
Lk. (Sp.)	—	Mai 2.	—	« Fogaras.
J. (Sch.)	=	35 nap	(Tage).	
K. (M.)	=	Apr. 15.		

119. ↔ *Muscicapa grisola*, L.

Apr.	22.	—	(in) Fogaras.
«	18.	—	« Felső-Lövő.
Mai	3.	—	« Kőszeg.
Apr.	5.	—	« Pettend.
Mai	4.	—	« Sopron.
Apr.	9.	—	« Diós-Jenő.
Mai	5.	—	« Somorja.
«	4.	—	« Gács.
«	5.	—	« Zólyom.
«	4.	—	« Ungvár.
«	4.	—	« Liptó-Ujvár.

Az idén nagy az ingadozás.
Seiner eine große Schwankung.

L. (F.)	—	Apr. 5.	—	(in) Pettend.
Lk. (Sp.)	—	Mai 5.	—	« Somorja.
J. (Sch.)	=	31 nap	(Tage).	
K. (M.)	=	Apr. 20.		

120. ↔ *Muscicapa parva*, BECHST.

Mai	14.	—	(in) Temes-Kubin.
«	19.	—	« Velencez.
«	20.	—	« Pettend.
«	16.	—	« Zuberecz.
«	4.	—	« Liptó-Ujvár.

L. (F.)	—	Mai 4.	—	(in) Liptó-Ujvár.
Lk. (Sp.)	—	« 20.	—	« Pettend.
J. (Sch.)	=	17 nap	(Tage).	
K. (M.)	=	Mai 12.		

121. ↔ *Nisætus pennatus*, GM.

Mai	9.	—	(in) Bélye.
-----	----	---	-------------

122. ↔ *Numenius arquatus*, L.

Az első:	Hol?	Az utolsó:		
Die ersten:	Wo?	Die letzten:		
Apr. 11.	—	(in) Kupinovo.	—	—
Mart. 7.	—	« Temes-Kubin.	—	Mai 18.
« 20.	—	« Doroszló.	—	—
« 10.	—	« Fogaras.	—	—
« 3.	—	« Horgos.	—	« 6.
Febr. 28.	—	« Szeged.	—	—
Mart. 25.	—	« Keszthely.	—	« 24.
« 16.	—	« Kis-Harta.	—	—
Apr. 4.	—	« Somorja.	—	—

Kupinovo tarthatatlan késő. — *Temes-Kubin*-ban a vonulás tetőpontja mart. 22-re esett, mikor nagy csapatokban vonult → Ny felé. — *Fogaras*-on mart. 10-én 2 db. → D felé vonult. — *Horgos*-on a fővonulás mart. 17-étől egész apr. 27-ére esett.

I. { Az első érkezés formulája:
{ Őrmele der ersten Ankunft:

L. (F.)	—	Febr. 28.	—	(in) Szeged.
Lk. (Sp.)	—	Apr. 4.	—	« Somorja.
J. (Sch.)	=	36 nap	(Tage).	
K. (M.)	=	Mart. 17—18.		

123. ↔ *Numenius phaeopus*, L.

Az első:	Hol?	Az utolsó:		
Die ersten:	Wo?	Die letzten:		
Mart. 29.	—	(in) Horgos.	—	Mai 14.
« 16.	—	« Kis-Harta.	—	—

124. ↔ *Numenius tenuirostris*, VIEILL.

Mart. 30. — (in) Szenna.

Gróf Török József lőtt egy szép ♀ példányt a *szennai* tavon (Ung m.), melyet meglatározásra dr. Lendl a Magy. Orn. Központba küldött. Jelenleg az ungvári kir. főgymnasium gyűjteményében van.

Graf Josef Török erlegte ein schönes ♀ auf dem Szennaer See (Com. Ung), welches Dr. Ld. Lendl behufs Determinirung in die Ung. Orn. Centrale sandte. Dasselbe befindet sich in der Sammlung des Obergymnasiums zu Ungvár.

125. ↔ *Nyctiardea nycticorax*, L.

Apr. 1. — (in) Kupinovo.
 Mart. 21. — « Temes-Kubin.
 Apr. 7. — « Kastélyos-Dombó.
 Mart. 25. — « Bélye.
 Apr. 21. — « Fogaras.
 « 18. — « Horgos.
 « 25. — « Nagy-Enyed.
 « 19. — « Keszthely.
 « 12. — « Felső-Lövő.

Horgos-on a fővonulás apr. 26-tól egész május 6-ig tartott: «sűrű, rohamos érkezés, többnyire fiatalok».

In *Horgos* dauerte der Hauptzug vom 26. Apr. bis 6. Mai: «eifige, rajch aufeinanderfolgende Ankunft, meistens junge Thiere».

L. (F.) — Mart. 21. — (in) Temes-Kubin.
 Lk. (Sp.) — Apr. 25. — « Nagy-Enyed.
 J. (Sch.) = 36 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 7—8.

126. ↔ *Nyroca leucophthalmos*, BECHST.

Mart. 8. — (in) Temes-Kubin.
 « 13. — « Fogaras.

127. ↔ *Oedicnemus crepitans*, TEMM.

Apr. 13. — (in) Horgos.
 « 3. — « Somorja.

128. ↔ *Oriolus galbula*, L.

Apr. 28. — (in) Kupinovo.
 « 30. — « Bélye.

Aquila. III.

Apr. 17. — (in) Doroszló.
 « 30. — « Réa.
 « 27. — « Fogaras.
 « 24. — « Horgos.
 « 21. — « Dorgos.
 Mai 3. — « Tótvárad.
 « 5. — « Nagy-Enyed.
 « 3. — « Keszthely.
 « 3. — « Kőszeg.
 « 2. — « Székesfehérvár.
 « 4. — « Velenceze.
 Apr. 27. — « Pettend.
 « 28. — « Zilah.
 « 27. — « Sopron.
 Mai 3. — « Magyar-Óvár.
 Apr. 30. — « Diós-Jenő. — Extravillan.
 Mai 9. — « *Diós-Jenő*. — Intravillan.
 Apr. 25. — « Somorja.
 « 28. — « Ghymes.
 Mai 1. — « Gács.
 « 5. — « Zólyom.
 « 6. — « Tavarna.
 « 6. — « *Ungvár*. {Erdőhat.}
 {Horgosbch.}
 « 5. — « Ungvár (v. Medreczky).

Ungvár-ról az erdőlátóságok jelentésében «IV/6»-ot írnak, ez azonban csakis tollhiba lehet V/6 helyett. Különbön ugyanott, másik megfigyelőnk (Medreczky) szerint, május 5-ikén érkezett meg.

Aus *Ungvár* schreiben uns die ung. Forstbehörden: «IV/6», augenscheinlich ein Schreibfehler anstatt V/6; dies bestätigt auch v. Medreczky's Beobachtung, nämlich, daß dort der Pirol am 5. Mai ankam.

L. (F.) — Apr. 17. — (in) Doroszló.
 Lk. (Sp.) — Mai 6. — « Tavarna.
 J. (Sch.) = 20 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 26—27.

129. ↔ *Ortigometra crex*, L.

Apr. 30. — (in) Kupinovo.
 Mai 4. — « Fogaras.
 Apr. 25. — « Madarász-tó.
 Mai 4. — « Kőszeg.
 Apr. 24. — « Székesfehérvár.
 Mai 5. — « Zilah.
 « 1. — « Diós-Jenő.
 « 5. — « Somorja.
 « 5. — « Ghymes.

- Mai 6. — (in) Gács.
 „ 11. — „ Zólyom.
 „ 12. — „ Tavarna.

Az orszög déli felében áprilisi és májusi dátumok sűrűn váltakoznak, az északi állomások azonban kiváltképpen egyöntetű májusi sorozatukkal.

In der südlichen Hälfte des Landes wechseln April- und Mai-Daten bunt durcheinander, die nördliche Hälfte unterscheidet sich aber scharf mit ihrer compacten Mai-Daten-Reihe.

- L. (F.) — Apr. 24. — (in) Székesfehérvár.
 Lk. (Sp.) — Mai 12. — „ Tavarna.
 J. (Sch.) = 17 nap (Tage).
 K. (M.) = Mai 4.

130. ↔ *Ortigometra minuta*, PALL.

- Apr. 10. — (in) Keszthely.
 „ 3. — „ Velencez.
 „ 3. — „ Somorja.

131. ↔ *Ortigometra porzana*, L.

- Apr. 20. — (in) Kúpinovo.
 Mart. 24. — „ Ujvidék.
 „ 23. — „ Fogaras.
 „ 29. — „ Orosháza.
 Apr. 1. — „ Székesfehérvár.
 „ 1. — „ Agárd.
 „ 2. — „ Sopron.
 „ 10. — „ Diös-Jenő.
 „ 16. — „ Somorja.
 Mai 3. — „ Zólyom.

Kúpinovo fekvéséhez viszonyítva túlkéső, tarthatatlan. — A többi állomásokat egyikét adják a legszebb sorozatoknak az észak felé mutató fokozatos késés feltüntetése szempontjából. — Általában az *Ortigometra*-k vonulásának pontosabb és részletesebb megfigyelése igen fontos lenne, mert fellelhető, hogy az egyes állomások között levő kapcsolatra, s ezzel az eselleges útirányok megállapítására ezek a bujkáló természetű és részben «gyalog» vonuló madarak minden valószínűség szerint alkalmasabb anyagot szolgáltathatnak, mint a gyorsan haladó «repülve» vonuló fajok.

Kúpinovo im Verhältnis zu seiner Lage entschieden zu spät, unhaltbar. — Die übrigen Stationen liefern eine, man könnte sagen «ideale»,

Reihe zur Demonstration der stufenweisen Verspätung gegen Norden zu. — Wir sollten übrigens den Zug der *Ortigometra*-Arten unbedingt einer pünktlicheren und ausführlicheren Beobachtung unterwerfen, denn es liegt auf der Hand, daß zur Bestimmung des Zusammenhanges der einzelnen Stationen, mit hin einer eventuellen Zugrichtung — diese schlüpfende und zum Theil auch «zu Fuß» ziehende Familie, aller Wahrscheinlichkeit nach ein viel entsprechenderes Material abgeben kann, als die rapid fort-rückenden, «fliegend» ziehenden Vogelarten.

- L. (F.) — Mart. 23. — (in) Fogaras.
 Lk. (Sp.) — Mai 3. — „ Zólyom.
 J. (Sch.) = 12 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 12—13.

132. ↔ *Ortigometra pygmaea*, NAUM.

- Apr. 28. — (in) Fogaras.

133. † *Otocoris alpestris*, L.

- Jan. 16. — (in) Temes-Kubin.
 Febr. — „ Horgos.

Temes-Kubin-ban Menestorfer jan. 16-án észlelt 6 dbot. — *Horgos*-on Lakatos szerint: «a tél folytán, kivált februárban többször előkerült kis csapatokban. Kalitkában is tartottam a madarászoktól fogottak közül néhányat, a melyek azonban június elejéig valami sorvasztó betegségben elpusztultak».

In *Temes-Kubin* sah unser Beobachter (Menesstorfer) am 16. Januar 1 St. — In *Horgos*, laut v. Lakatos: «traf man sie während des Winters, besonders im Februar, in kleineren Stügen mehrmals. Ich hielt einige Gefangene im Käfig, sie sind aber bis Anfang Juni einer verzehrenden Krankheit erlegen».

134. ↔ *Pandion haliaetus*, L.

- Apr. 14. — (in) Fogaras.
 „ 22. — „ Réa.
 „ 22. — „ Keszthely.
 „ 12. — „ Lovasberény.

- L. (F.) — Apr. 12. — (in) Lovasberény.
 Lk. (Sp.) — „ 22. — „ Réa, Fogaras.
 J. (Sch.) = 11 nap (Tage).
 K. (M.) — Apr. 17.

135. † *Pastor roseus*, L.

- Mai 25. — (in) Hrtkovei.
 Jun. 2. — „ Perjámos.
 „ 8. — „ Kunhegyes.
 Mart. ? — „ Almai puszta.

136. ↔ *Pernis apivorus*, L.

- Apr. 26. — (in) Horgos.
 „ 13. — „ Diós-Jenő.

137. ↔ *Philomachus pugnax*, L.

- Jan. 23. — (in) Temes-Kubin.
 Mart. 4. — „ Temes-Kubin.
 „ 12. — „ Ujvidék.
 Apr. 9. — „ Réa.
 Mart. 27. — „ Fogaras.
 Febr. 28. — „ Szeged.
 Apr. 18. — „ Kis-Harta.
 Febr. 24. — „ Seregélyes.
 Apr. 14. — „ Fülöpszállás.

Temes-Kubin-ből megfigyelünk azt írja, hogy nem telett át, de jan. 23-án olvadásnál feltűnt 2 db.; azután nem volt egész mart. 24-éig, akkor 15 darab vonult K → Ny felé; 6-án igen sok K → Ny felé, 8-án szintén, s 14., 22., 27-én igen nagy mennyiségben K → Ny. — *Réán* apr. 9-én csapatban jelent meg; *Kis-Hartán* s *Fülöpszállás*-on hasonlóképp. — *Fogaras*-on mart. 27-én «átvonult».

Más *Temes-Kubin* írja, hogy (Menesdorfer), daß diese Art dort nicht überwintert hat, am 23. Januar aber bei Thannwetter 2 St. erschienen sind; seitdem keine gesehen bis zum 4. März, dann 15. St. von O → W; am 6. sehr viele O → W; am 8. wieder; und am 14., 22. und 27. besonders eine große Anzahl O → W. — Zu Réa erschien am 9. Apr. ein Flug, in Kis-Harta und Fülöpszállás gleichfalls. — Bei Fogaras am 27. März bloß «durchgezogen».

- L. (F.) — Febr. 24. — (in) Seregélyes.
 Lk. (Sp.) — Apr. 18. — (in) Kis-Harta.
 J. (Sch.) = 54 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 22—23.

138. ↔ *Platalea leucorodia*, L.

- Apr. 11. — (in) Kupinovo.
 Mart. 28. — „ Keszthely.

139. ↔ *Plectrophanes nivalis*, L.

- Jan. 7. — (in) Bélye.
 Febr. 5. — „ Bélye.
 „ 18. — „ Réa.
 „ 5. — „ Fogaras.
 „ 25. — „ Zöldes.
 Mart. 15. — „ Nagy-Ehnyed.
 Febr. 18. — „ Eszterháza.
 Jan. 6. — „ Somorja. — ♂, ♀.
 „ 8. — „ Somorja. — ♂, ♀.
 „ 14. — „ Somorja. — ♂, ♀.
 Febr. 20. — „ Somorja. — ♀.
 Mart. 4. — „ Somorja.
 Jan. 1. — „ Gács.
 Dec.* 19. — „ Tavarna. — (6—8 darab. — 6—8 St.)
 Febr. 8. — „ Tavarna. — (25—30 db. — 25—30 St.)
 „ 21. — „ Ungvár.
 „ 4. — „ Szepes-Béla. — (5 db. — 5 St.)

Érdekes, hogy úgy Fogarason, mint Somorján kenderikék társaságában volt. — *Somorján*, mint megfigyelünk írja: «mart. 4-én, a házakba is bemegy, a casinóban fogtak egyet».

Es ist interessant, daß die Art sowohl in Fogaras, als auch in Somorja in Gesellschaft der Hänflinge gefunden wurde. — Zu Somorja, wie unser Beobachter (Kunft) schreibt: «4. März; geht der Vogel fogar in die Häuser, im Casino hat man einen gefangen».

140. ↔ *Podiceps cristatus*, L.

- Mart. 20. — (in) Kupinovo.
 Apr. 9. — „ *Temes-Kubin*.
 „ 9. — „ Réa.
 Mart. 26. — „ Fogaras.
 „ 25. — „ Keszthely.
 „ 29. — „ Vetencze.
 Apr. 3. — „ Diós-Jenő.

Temes-Kubin aránylag késő.

Temes-Kubin verhältnißmäßig spät.

- L. (F.) — Mart. 20. — (in) Kupinovo.
 Lk. (Sp.) — Apr. 9. — „ Réa.
 J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 30.

* 1894.

141. ↔ *Podiceps griseigena*, BODD.

Apr. 9. — (in) Réa.
 Mart. 29. — " Fogaras.
 Apr. 1. — " Velenceze.

142. ↔ *Podiceps minor*, GM.

Apr. 15. — (in) Réa.
 Jan. 1. — " Keszthely.
 Mart. 22. — " Somorja.

Keszthely-en a Hévizen 1 pár kitelelt.

Zu Keszthely überwinterte ein Paar bei der Therme (Héviz).

143. ↔ *Podiceps nigricollis*, SUND.

Apr. 9. — (in) Réa.
 Mart. 30. — " Fogaras.
 " 29. — " Velenceze.
 Apr. 16—17. " Diós-Jenő.

L. (F.) — Mart. 29. — (in) Velenceze.
 Lk. (Sp.) — Apr. 16. — " Diós-Jenő.
 J. (Sch.) = 19 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 7.

144. ↔ *Pratincola rubetra*, L.

Mart. 25. — (in) Fogaras.
 Apr. 17. — " Nagy-Enyed.
 " 22. — " Keszthely.
 Mart. 23. — " Felső-Lövő.
 Apr. 5. — " Pettend.
 " 12. — " Diós-Jenő.
 " 7. — " Somorja.
 Mai 4. — " Gács.
 Mart. 18. — " Tavana.
 " 30. — " Ungvár.
 Apr. 20. — " Zuberecz.
 Mai 5. — " Liptó-Ujvár.
 Apr. 29. — " Szepes Béla.

Keszthely nem érkezési dátum: «első érkezés bizonytalan». — Aránylag túlkéső *Gács*. — Viszont túlkorai az idén fekvéséhez képest *Tavana*.

Keszthely új keine Ankunftsangabe: «erste Ankunft unsicher». — Verhältnismäßig zu spät *Gács*. — Zum Gegenteil: für heuer und für seine geogr. Lage zu früh *Tavana*.

L. (F.) — Mart. 18. — (in) Tavana.
 Lk. (Sp.) — Mai 5. — " Liptó-Ujvár.
 J. (Sch.) = 49 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 11.

145. ↔ *Pratincola rubicola*, L.

Mart. 29. — (in) Bélye.
 " 9. — " Kécsa.
 Apr. 24. — " Réa.
 Mart. 16. — " Fogaras.
 " 13. — " Nagy-Enyed.
 " 25. — " Kőszeg.
 Apr. 13. — " Pettend.
 Mart. 19. — " Sopron.
 " 25. — " Diós-Jenő.
 " 16. — " Somorja.
 " 23. — " Gács.

Réa és *Pettend* a többi állomásokhoz viszonyítva túlkéső, tarthatatlan.

Réa und *Pettend* gegen die übrigen Stationen zu spät, beide unhaltbar.

L. (F.) — Mart. 9. — (in) Kécsa.
 Lk. (Sp.) — " 29. — " Réa.
 J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 19.

146. ↔ *Querquedula circia*, L.

Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
 Apr. 3. — " Fogaras.
 { Áttelelt } — " Horgos. — 1 db. — 1 ♂t.
 { Überwintert }
 Mart. 30. — " Nagy-Enyed.
 Apr. 10. — " Keszthely.
 Mart. 12. — " Sopron.
 " 30. — " Diós-Jenő.
 " 31. — " Somorja.

Keszthely túlkéső, tarthatatlan.
 K e s z t h e l y zu spät, unhaltbar.

L. (F.) — Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
 Lk. (Sp.) — Apr. 3. — " Fogaras.
 J. (Sch.) = 31 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 19.

147. ↔ *Querquedula crecca*, L.

Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
 " 19. — " Kőszeg.

Mart. 12. — (in) Sopron.
Apr. 9. — « Diós-Jenő.

L. (F.) — Mart. 4. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 9. — « Diós-Jenő.
J. (Sch.) = 37 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 22.

148. ↔ *Rallus aquaticus*, L.

Apr. 3. — (in) Fogaras.
Mai 8. — « Szepes-Béla.

Szepes-Béla-ról megfigyelők (dr. Greisiger) ezt írja: «a megfigyelési területen ritkán átvonuló; május 8-án a mezőn átvonult egy csapat → É».

Mus Szepes-Béla schreibt unser Beobachter (Dr. Greisiger): «auf dem Beobachtungsterrain nur seltener Durchzügler; am 8. Mai auf der Wieje ein Flug → N».

149. ↔ *Recurvirostra avocetta*, L.

Mart. 23. — (in) Kis-Harta.

150. ↔ *Ruticilla phoenicura*, L.

Mart. 10. — (in) Temes-Kubin.
« 21. — « Bélye.
Apr. 4. — « Réa.
« 11. — « Fogaras.
Mart. 28. — « Horgos.
Apr. 8. — « Nagy-Ényed.
« 12. — « Bojár.
Mart. 23. — « Felső-Lövő.
Apr. 8. — « Kőszeg.
« 1. — « Székesfehérvár.
« 2. — « Velenceze.
« 11. — « Pettend.
« 12. — « Zilah.
« 7. — « Sopron.
« 10. — « Diós-Jenő.
« 3. — « Somorja.
« 17. — « Selmeczbánya.
« 7. — « Gács.
« 4. — « Tavarna.
« 7. — « Ungvár.
« 10. — « Liptó-Ujvár.

L. (F.) — Mart. 10. — (in) Temes-Kubin.
Lk. (Sp.) — Apr. 17. — « Selmeczbánya.
J. (Sch.) = 39 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 29.

151. ↔ *Ruticilla tithys*, Scop.

Mart. 22. — (in) Temes-Kubin.
Mai 4. — « Réa.
Mart. 25. — « Fogaras.
« 23. — « Felső-Lövő.
« 24. — « Kőszeg.
« 27. — « Sopron.
« 28. — « Diós-Jenő.
« 19. — « Somorja.
« 29. — « Selmeczbánya (v. Gretzmacher).
Apr. 4. — « Selmeczbánya (v. Vadas).
Mart. 26. — « Gács.
« 23. — « Ungvár.
« 28. — « Zuberecz.
Apr. 1. — « Liptó-Ujvár.
Mart. 28. — « Szepes-Béla.

Réa tarthatatlan késő. — Elesik *Selmeczbánya* apr. 4-iki dátuma is.

Réa zu spät, unhaltbar. — Selmeczbánya's «Apr. 4.» Datum fällt ebenfalls weg.

L. (F.) — Mart. 19. — (in) Somorja.
Lk. (Sp.) — Apr. 1. — « Liptó-Ujvár.
J. (Sch.) = 14 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 25—26.

152. ↔ *Saxicola oenanthe*, L.

Mart. 29. — (in) Bélye.
« 30. — « Réa.
Apr. 16. — « Fogaras.
Mart. 25. — « Nagy-Ényed.
Apr. 12. — « Bojár.
« 16. — « Felső-Lövő.
« 11. — « Kőszeg.
« 1. — « Székesfehérvár.
« 14. — « Pettend.
Mart. 28. — « Diós-Jenő.
« 27. — « Somorja.
Apr. 17. — « Zólyom.
« 8. — « Gács.
Mart. 31. — « Tavarna.
« 30. — « Ungvár.
Apr. 3. — « Zuberecz.
« 11. — « Liptó-Ujvár.
« 4. — « Szepes-Béla.

Az idei évhez viszonyítva feltűnően korai adatok.

Für heuer auffallend frühe Daten.

L. (F.) — Mart. 25. (in) Nagy-Enyed.
 Lk. (Sp.) — Apr. 17. — „ Zólyom.
 J. (Sch.) = 24 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 5—6.

153. \leftrightarrow *Scolopax rusticola*, L.

I.	}	Mart. 12. — (in) Kúpinovo.
		„ 18. — „ Temes-Kubin.
II.	}	„ 12. — „ Morovič.
		„ 18. — „ Bélye.
III.	}	„ 24. — „ Doroszló.
		„ 28. — „ Réa.
		„ 16. — „ Felmér.
		„ 26. — „ Nagy-Kanizsa.
		„ 14. — „ Bösü.
		Apr. 1. — „ Sistarovecz.
IV.	}	Mart. 16. — „ Dorgos.
		„ 31. — „ Tótvárad.
		„ 27. — „ Nagy-Enyed.
		Apr. 1. — „ Székely-Udvarhely.
		„ 7. — „ Csik-Szereda.
		„ 7. — „ Csik-Szt-Márton.
V.	}	Mart. 25. — „ Kézdi-Vásárhely.
		„ 19. — „ Szent-Gotthárd.
		„ 24. — „ Alsó-Lendva.
		„ 24. — „ Keszthely.
		„ 24. — „ Kőszeg.
		„ 21. — „ Haraszi.
VI.	}	„ 31. — „ Lovasberény.*
		„ 28. — „ Nadap.
		„ 25. — „ Sziget-Szt-Miklós.
		„ 24. — „ Zilah.
		„ 20. — „ Szilágy-Cseh.
VII.	}	„ 26. — „ Sopron.
		„ 25. — „ Diós-Jenő.
		Apr. 3. — „ Somorja.
VIII.	}	Mart. 22. — „ Ghymes.
		Apr. 7. — „ Schmezbánya.
		Mart. 26. — „ Gács.
		„ 15. — „ Dombó.
		„ 30. — „ Kabolya-Polyána.
		Apr. 7. — „ Szomolnok.
IX.	}	Mart. 27. — „ Keczer-Peklén.
		„ 25. — „ Varannó.
		„ 14. — „ Tavarna.
		„ 24. — „ Ungvár (v. Medreczky).
		„ 20. — „ Ungvár. ^{Erdőhat.} _{fővárosb.}
		„ 17. — „ Radványez.
		Apr. 1. — „ Csornoholova.

X.	}	Apr. 9. — (in) Zuberecz.
		„ 6. — „ Liptó-Ujvár.
		„ 14. — „ Feketevág.
		„ 12. — „ Szepes-Ófalu.
		„ 4. — „ Szepes-Béla.

Az idén sehhol sem telett át. Különbén ez a madárfaj hazánk legnagyobb részén átvonuló (\leftrightarrow), bár helyenkint, teszem a Szepességen, évente nagy mennyiségben költ is. — Az *utolsó mulatkozásról* a következő adatokat kaptuk:

Heberwinterte heuer nirgends. Hebrigens ist diese Art im größten Theile Ungarns ein Durchzugsvogel (\leftrightarrow), obzwar stellenweise — so in der Zips — jährlich in großer Anzahl brütet. Vom letzten Aufenthalt erhielten wir folgende Angaben:

Apr. 11. — (in) Morovič.
„ 8. — „ Nagy-Enyed.
„ 21. — „ Szent-Gotthárd.
„ 11. — „ Diós-Jenő.
„ 24. — „ Gács.
„ 10. — „ Keczer-Peklén.
„ 13. — „ Ungvár.
„ 24. — „ Zuberecz.

Formuláink már most így alakulnak:

Unjere Formeln gestalten sich nun wie folgt:

I. } Az *első érkezés* formulája:
 } Formel der ersten Anfunft:

L. (F.) — Mart. 12. — (in) Kúpinovo.
 Lk. (Sp.) — Apr. 14. — „ Feketevág.
 J. (Sch.) = 34 nap (Tage).
 K. (M.) — Mart. 28—29.

II. } Az *utolsó mulatkozás* formulája:
 } Formel des letzten Aufenthalts:

L. (F.) — Apr. 8. — (in) Nagy-Enyed.
 Lk. (Sp.) — „ 24. — „ Gács, Zuberecz.
 J. (Sch.) = 17 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 16.

154. \leftrightarrow * *Serinus hortulanus*, Koch.

Mart. 25. — (in) Kőszeg.
 Apr. 11. — „ Velenceze.

* A tavalyi (1894.) évi jelentésben (Aqu. II. 1895. p. 58) hibásan volt \leftrightarrow -nak írva. — Im ersten (1894) Jahresberichte (Aquila. II. 1895. p. 58) aus Bereschen \leftrightarrow geschrieben.

* Az első pár nap előtt, — Vor einigen Tagen den ersten gesehen.

Apr. 10. — (in) Diós-Jenő.
 " 11. — " Somorja.
 " 6. — " Gács.
 Febr. 23. — " Ungvár.
 Apr. 13. — " Ungvár.
 " 20. — " Zuberecz.
 " 10. — " Liptó-Ujvár.
 " 19. — " Szepes-Béla.

Ungvár első dátuma \leftrightarrow adat.

Ungvár's erstes Datum eine \leftrightarrow Angabe.

L. (F.) — Mart. 25. — (in) Kőszeg.
 Lk. (Sp.) — Apr. 20. — " Zuberecz.
 J. (Sch.) = 27 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 7.

155. \leftrightarrow *Spatula clypeata*, L.

Mai 1. — (in) Temes-Kubin.
 Apr. 10. — " Keszthely.
 " 3. — " Velencez.

156. \leftrightarrow *Sterna fluviatilis*, NAUM.

Mart. 14. — (in) Temes-Kubin.
 Apr. 27. — " Fogaras.
 " 10. — " Keszthely.
 Mart. 21. — " Kis-Harta.
 Apr. 29. — " Velencez.
 " 11. — " Somorja.
 Jun. 13. — " Ungvár.

Ungvár nem vonulási, hanem csak alkalmi adat.

Ungvár kein Zugsz, sondern nur Gelegenheits-Datum.

L. (F.) — Mart. 14. — (in) Temes-Kubin.
 Lk. (Sp.) — Apr. 29. — " Velencez.
 J. (Sch.) = 47 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 6.

157. \leftrightarrow *Sterna minuta*, L.

Apr. 26. — (in) Somorja.

158. \leftrightarrow *Sturnus vulgaris*, L.

I. { Febr. 27. — (in) Kupinovo.
 " 27. — " Temes-Kubin.

III.	{	Mart. 5. — (in) Bélye.
		" 12. — " Doroszló.
		Apr. 4. — " Réa.
IV.	{	Jan. 30. — " Fogaras.
		Febr. 27. — " Fogaras.
		Mart. 11. — " Pécs.
V.	{	Febr. 27. — " Szeged.
		Mart. 23. — " Sistarovecz.
		" 12. — " Dorgos.
VI.	{	" 13. — " Nagy-Enyed.
		" 1. — " Keszthely.
		Febr. 22. — " Kőszeg.
VII.	{	Jan. 9. — " Pápa.
		Febr. 24. — " Székesfehérvár.
		Mart. 14. — " Pettenf.
VIII.	{	" 1. — " Sziget-Szt-Miklós.
		" 15. — " Zilah.
		" 2. — " Szilágy-Cselh.
IX.	{	Febr. 26. — " Sopron.
		Mart. 22. — " Diós-Jenő.
		" 19. — " Aquincum.
X.	{	" 19. — " Budapest.
		" 3. — " Pozsony.
		" 16. — " Somorja.
XI.	{	" 3. — " Diószeg.
		" 18. — " Ghymes.
		" 12. — " Gács.
XII.	{	" 14. — " Tavarna.
		" 13. — " Ungvár.
		" 31. — " Zuberecz.
XIII.	{	" 23. — " Szepes-Béla.

Temes-Kubin-ban febr. 27-én 3 db.; mart. 2-án 14 db.; 4-én 8 db.; 9-én pedig ezres csapatok voltak láthatók. — Réa aránylag túl késő. — Fogaras első dátuma csakis véletlen adatnak vehető, megfigyelő írja: «jan. 30-án az erős hideg és nagy hó daczára látható 1 db.; a normális érkezés azonban febr. 27-én következett be. — Pápa szintén csak véletlen adat, elesik.

In Temes-Kubin erschienen am 27. Februar 3 St.; am 2. März 14 St.; am 4. 8 St.; am 9. Flüge zu Tausenden. — Réa gegen die übrigen Stationen zu spät. — Fogaras' erstes Datum kann nur für ein zufälliges Erscheinen gehalten werden, Beobachter (v. Czunk) schreibt: «Am 30. Januar, trotz grimmiger Kälte und immensen Schnee, einen Staar bei der Schlachtbrücke bemerkt. Normales Erscheinen fand am 27. Februar statt». — Pápa ebenfalls ein zufälliges Datum, fällt weg.

L. (F.) — Febr. 22. — (in) Kőszeg.
 Lk. (Sp.) — Mart. 31. — „ Zuberecz.
 J. (Sch.) = 38 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 12—13.

159. ↔ *Sylvia atricapilla*, L.

Apr. 9. — (in) Temes-Kubin.
 „ 30. — „ Réa.
 „ 29. — „ Fogaras.
 „ 14. — „ Lelle.
 „ 16. — „ Kőszeg.
 Mai 4. — „ Velencez.
 Apr. 8. — „ Sopron.
 „ 15. — „ Somorja.
 Mai 2. — „ Zólyom.
 Apr. 24. — „ Ungvár.
 Mai 9. — „ Zuberecz.

Velenceze fekvéséhez képest késő, megfigyelő írja is, hogy állítólag már előbb megérkezett.

Velenceze für seine Lage zu spät, Beobachter schreibt auch, daß man den Vogel angeblich schon früher gesehen hätte.

L. (F.) — Apr. 8. — (in) Sopron.
 Lk. (Sp.) — Mai 9. — „ Zuberecz.
 J. (Sch.) = 32 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 23—24.

160. ↔ *Sylvia cinerea*, BECHST.

Apr. 11. — (in) Réa.
 „ 22. — „ Fogaras.
 „ 15. — „ Kőszeg.
 „ 13. — „ Pettend.
 „ 10. — „ Diós-Jenő.
 „ 20. — „ Somorja.
 „ 25. — „ Gács.
 Mai 9. — „ Zuberecz.
 „ 18. — „ Liptó-Ujvár.

L. (F.) — Apr. 10. — (in) Diós-Jenő.
 Lk. (Sp.) — Mai 18. — „ Liptó-Ujvár.
 J. (Sch.) = 39 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 29.

161. ↔ *Sylvia curruca*, L.

Apr. 5. — (in) Réa.
 „ 2. — „ Fogaras.
 „ 8. — „ Nagy-Ényed.

Apr. 12. — (in) Bojár.
 „ 19. — „ Kőszeg.
 „ 24. — „ Velencez.
 „ 11. — „ Pettend.
 „ 9. — „ Sopron.
 „ 16. — „ Diós-Jenő.
 „ 7. — „ Somorja.
 „ 15. — „ Gács.
 „ 8. — „ Ungvár.

Velenceze túlkéső.

В е л е н ц е з у ípát.

L. (F.) — Apr. 2. — (in) Fogaras.
 Lk. (Sp.) — „ 19. — „ Kőszeg.
 J. (Sch.) = 18 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 10—11.

162. ↔ *Sylvia hortensis*, BECHST.

Apr. 30. — (in) Réa.
 „ 27. — „ Fogaras.
 „ 16. — „ Nagy-Ényed.
 Mai 6. — „ Kőszeg.
 Apr. 17. — „ Pettend.
 Mai 4. — „ Sopron.
 Apr. 26. — „ Somorja.
 Mai 15. — „ Liptó-Ujvár.

L. (F.) — Apr. 16. — (in) Nagy-Ényed.
 Lk. (Sp.) — Mai 15. — „ Liptó-Ujvár.
 J. (Sch.) = 30 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 30.—Mai 1.

163. ↔ *Sylvia nisoria*, BECHST.

Apr. 26. — (in) Nagy-Ényed.
 Mai 5. — „ Kőszeg.
 Apr. 24. — „ Velencez.
 Mai 7. — „ Sopron.
 „ 4. — „ Somorja.
 „ 4. — „ Ungvár.

L. (F.) — Apr. 24. — (in) Velencez.
 Lk. (Sp.) — Mai 7. — „ Sopron.
 J. (Sch.) = 14 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 30.—Mai 1.

164. √ *Syrnium uralense*, PALL.

Febr. 17. — (in) Sajó-Gömör.
 „ 20. — „ Ungvár.
 Mart. 10—12. „ «Magyarország.» — Ungarn.

165. \leftrightarrow *Totanus calidris*, L.

- Apr. 23. — (in) Réa.
 " 21. — " Madarásztó.
 " 22. — " Keszthely.
 Mart. 29. — " Székesfehérvár.
 " 28. — " Diós-Jenő.

A három első állomás határozottan késő; dr. Lovassy *Keszthely*-ről írja is, hogy az első érkezés bizonytalan.

Die drei ersten Stationen entschieden spät; Dr. Lovassy schreibt auch aus *Székesfehérvár*, daß die erste Ankunft unjücher ist.

166. \leftrightarrow *Totanus fuscus*, L.

- Apr. 9. — (in) Horgos.

167. \leftrightarrow *Totanus glareola*, L.

- Apr. 15. — (in) Réa.
 " 13. — " Fogaras.
 " 20. — " Horgos.

168. \leftrightarrow *Totanus glottis*, L.

- Apr. 23. — (in) Réa.
 " 3. — " Horgos.

169. \leftrightarrow *Totanus ochropus*, L.

- Mart. 2. — (in) Kupinovo.
 Febr. 23. — " Réa.
 " 12. — " Fogaras.
 Apr. 12. — " Nagy-Enyed.
 Mart. 19. — " Sopron.
 Apr. 30. — " Diós-Jenő.
 Mart. 18. — " Somorja.

Túlnagy ingadozás, de ennél a fajnál nem példátlan.

Uebergroße Schwankung, bei dieser Art jedoch nicht beißpielloß.

- L. (F.) — Febr. 12. — (in) Fogaras.
 Lk. (Sp.) — Apr. 30. — " Diós-Jenő.
 J. (Sch.) = 78 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 22—23.

170. \leftrightarrow *Totanus stagnatilis*, BECHST.

- Apr. 9. — (in) Réa.
 Mai 3. — " Horgos.
 Apr. 7. — " Liptó-Ujvár.

Aquila. III.

171. \leftrightarrow *Tringa alpina*, L.

- Apr. 21—23. — (in) Fogaras.
 " 8—^{végéig}_{énbe} " Horgos.

172. \leftrightarrow *Tringa minuta*, LEISL.

- Apr. 17—21. — (in) Fogaras.
 Mart. 23. — " Kis-Harta.

173. \leftrightarrow *Tringa subarquata*, GOULD.

- Apr. 27.—Mai 20. — (in) Horgos.

A *Tringák* is egyike legérdekesebb átvonuló madárcsaládainknak, s már csak a tavaszi vonulás gyors lefolyása miatt is szélesebb körű, s a vonulás egész tartamát jelző megfigyétéseket érdemelne meg.

Die *Tringa*-Arten bilden auch eine der interessantesten Familien der **Durchzügler**, und sie würden schon wegen des rapiden Verlaufs des Frühjahrszuges eine **ausgedehntere** und das ganze Zugsbild darstellende Beobachtung verdienen.

174. \leftrightarrow *Tringoides hypoleucus*, L.

- Apr. 11. — (in) Réa.
 " 18. — " Fogaras.
 " 18. — " Madarasi tó (Horgos).
 Mai 3. — " Nagy-Enyed.
 Apr. 22. — " Keszthely.
 Mart. 26. — " Velenceze.
 Apr. 29. — " Diós-Jenő.
 Mart. 31. — " Somorja.
 " 31. — " Ungvár.

- L. (F.) — Mart. 26. — (in) Velenceze.
 Lk. (Sp.) — Mai 3. — " Nagy-Enyed.
 J. (Sch.) = 39 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 14.

175. \leftrightarrow *Turdus iliacus*, L.

Az elsőik:	Hol?	Az utolsóik:
Die ersten:	Wo?	Die letzten:
Mart. 12. — (in) Kőszeg.		— Mart. 25.
" 27. — " Pettend.		— " 30.
" ^{vége} _{énbe} — " Diós-Jenő.		— Apr. 11.
" 19. — " Somorja.		— " 3.

I. { Az első érkezés formulája:
 { Formel der ersten Ankunft:

L. (F.) = Mart. 12. — (in) Kőszeg.
 Lk. (Sp.) — " 27. — " Pettend.
 J. (Sch.) = 16 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 19–20.

II. { Az utolsó találkozás formulája:
 { Formel des letzten Aufenthaltes:

L. (F.) — Mart. 25. — (in) Kőszeg.
 Lk. (Sp.) — Apr. 11. — " Diós-Jenő.
 J. (Sch.) = 18 nap (Tage).
 K. (M.) — Apr. 2–3.

176. <=> *Turdus merula*, L.

Mart. 10. — (in) Temes-Kubin.
 Jan. 18. — " Réa.
 Mart. 20. — " Nagy-Enyed.
 " 22. — " Kis-Harta.
 Apr. 9. — " Pettend.
 { Attelelt } — " Diós-Jenő.
 { Ueberwintert }
 Febr. 20. — " Somorja.
 Mart. 15. — " Selmeczbánya.

Réa, Diós-Jenő és Somorján áttelelt. —
 Különben ez a faj nálunk rendszeren áttelel.

In Réa, Diós-Jenő und Somorja über-
 wintert. — Uebrigens überwintert diese Art in
 Ungarn jedes Jahr.

L. (F.) — Mart. 10. — (in) Temes-Kubin.
 Lk. (Sp.) — Apr. 9. — " Pettend.
 J. (Sch.) — 31 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 25.

177. <=> *Turdus musicus*, L.

Mart. 10. — (in) Fogaras.
 " 16. — " Nagy-Enyed.
 " 24. — " Kőszeg.
 " 30. — " Velence.
 " 14. — " Sopron.
 " 26–27. " Diós-Jenő.
 " 19. — " Somorja.
 " 19. — " Selmeczbánya.
 " 24. — " Gács.
 " 26. — " Ungvár.
 " 26. — " Zuberecz.
 " 27. — " Liptó-Ujvár.
 " 19. — " Szepes-Béla.

L. (F.) = Mart. 10. — (in) Fogaras.
 Lk. (Sp.) — " 30. — " Velence.
 J. (Sch.) — 21 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 20.

178. <=> *Turdus pilaris*, L.

Jan. 3. — (in) Temes-Kubin. — Kis csapatok.
 kleinere Flüge).
 Mart. 15. — " Temes-Kubin. — 200 db. (St.)
 → É (N).
 " 26. — " Temes-Kubin. — Sok száz
 → É. — Viele Hunderte → N.
 Jan. 15. — " Réa. — 20–30 db. (St.).
 { Attelelt } — " Horgos.
 { Ueberwintert }
 Mart. 25. — " Nagy-Enyed.
 " 22. — " Keszthely. — (Szól. — Singt).
 " 25. — " Kis-Harta.
 " 23. — " Kőszeg. — Csapat. — Flug.
 Nov. { II. fele } * " Diós-Jenő. — Nem sok. —
 { II. Hälfte } Nicht viel.
 Febr. 15. — " Diós-Jenő. — 1 db. — 1 St.
 Apr. 4. — " Diós-Jenő. — Csapat. — Flug.
 " 6. — " Diós-Jenő. — 50–60 db., St.
 " 9. — " Diós-Jenő. — Nagy csapatok.
 Große Flüge.
 " 15. — " Diós-Jenő. — Óta nincs. —
 Seitdem keine.
 " 14. — " Somorja. — Csapat. — Flug.
 Mart. 25. — " Gács. — Csapat. — Flug.
 Decz. 1.*—Mart. 19. — (in) Ungvár.
 Mart. 26–28. — (in) Zuberecz. — Csapatok
 → K. — Flüge → O.

Nem egyöntetű adatok. a vonulásnak sem
 kezdetét, sem végét nem fixirozzák, további com-
 binációra nem alkalmasak.

Nicht gleichmäßige Angaben: fixiren weder den
 Anfang, noch das Ende des Zuges, demnach für
 weitere Combination nicht geeignet.

179. <=> *Turtur auritus*, GRAY.

Apr. 23. — (in) Kupinovo.
 " 30. — " Temes-Kubin.
 " 16. — " Bélye.
 " 19. — " Doroszló.
 Mai 3. — " Réa.
 " 2. — " Fogaras.
 Apr. 24. — " Horgos.

Apr. 25. — (m) Nagy-Enyed.
 „ 25. — „ Kőszeg.
 „ 21. — „ Velenceze.
 „ 11. — „ Pettend.
 „ 28. — „ Zilah.
 „ 22. — „ Sopron.
 „ 30. — „ Miklósfalu.
 „ 21. — „ Diós-Jenő.
 „ 20. — „ Somorja.
 „ 21. — „ Ghymes.
 „ 24. — „ Gács.
 Mart. 23. — „ *Geletnek*.
 Mai 4. — „ Tavarua.
 Apr. 10. — „ Ungvár.

Geletnek az időre túlkorai, tarthatatlan: vagy elnézés, vagy pedig tollhibáról lehet csak szó.

Geletnek für heuer viel zu früh, es kann hier sich nur entweder um ein Versehen, oder um einen Lapsus Calami handeln.

L. (F.) — Apr. 10. — (in) Ungvár.
 Lk. (Sp.) — Mai 4. — „ Tavarua.
 J. (Sch.) — 25 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 22.

180. ↔ *Upupa epops*, L.

Mart. 31. — (in) Kupinovo.
 „ 25. — „ Temes-Kubin.
 Apr. 8. — „ Ujvidék.
 Mart. 21. — „ Bélye.
 „ 27. — „ Doroszló.
 Apr. 4. — „ Réa.
 Mart. 24. — „ Fogaras.
 Apr. 4. — „ Horgos.
 „ 10. — „ Nagy-Enyed.
 „ 4. — „ Kis-Harta.
 „ 9. — „ Felső-Lövő.
 „ 11. — „ Székesfehérvár.
 „ 4. — „ Velenceze.
 „ 15. — „ *Pettend*.
 „ 1. — „ Sziget-Sz.-Miklós.
 „ 28. — „ Zilah.
 Mart. 19. — „ Sopron.
 Apr. 4. — „ Diós-Jenő.
 Mart. 31. — „ Alsó-Petény.
 „ 31. — „ Somorja.
 Apr. 4. — „ Ghymes.
 „ 7. — „ Gács.
 „ 8. — „ Tavarua.

Apr. 7. — (in) Ungvár.
 „ 20. — „ Szepes-Béla.

Pettend a szomszédos állomásokhoz viszonyítva késő. — *Sopron*-ban mart. 19-én 1 db. mutatkozott, ettől fogva azonban nem volt egészen apr. 4-ig.

Pettend im Verhältnis zu den benachbarten Stationen zu spät. — In *Sopron* war am 19. März nur ein Stück, und seitdem bis 4. April kein Vogel zu sehen.

L. (F.) — Mart. 19. — (in) Sopron.
 Lk. (Sp.) — Apr. 20. — „ Szepes-Béla.
 J. (Sch.) — 33 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 4.

181. ↔ *Vanellus cristatus*, L.

Jan. 19. — (in) Kupinovo.
 Febr. 12. — „ Kupinovo.
 „ 11. — „ Temes-Kubin.
 Mart. 9. — „ Bélye.
 „ 11. — „ Doroszló.
 „ 23. — „ Kécsa.
 „ 23. — „ Réa.
 Febr. 28. — „ Fogaras.
 Apr. 8. — „ Horgos.
 Mart. 23. — „ Nagy-Enyed.
 „ 20. — „ Csik-Szereda.
 „ 20. — „ Csik-Sz.-Márt. n.
 „ 2. — „ Keszthely.
 „ 14. — „ Kis-Harta.
 „ 14. — „ Kőszeg.
 „ 15. — „ Magyar-Gencs.
 „ 4. — „ Velenceze.
 „ 7. — „ Sopron.
 „ 25. — „ Tata.
 „ 19. — „ Diós-Jenő.
 „ 17. — „ Aquincum.
 „ 16. — „ Somorja.
 „ 18. — „ Ghymes.
 „ 15. — „ Gács.
 „ 25. — „ Bogdán-Luli.
 „ 25. — „ Tavarua.

Kupinovo-n jan. 19-én 1 db. volt látható, ez csak alkalmi adat; febr. 12-én egyesek; 27-én csapatokban. — *Horgos* késő, de megfigyelő határozottan *első* érkezésről beszél.

Bei *Kupinovo* war am 19. Januar 1 St. zu sehen, dies ist nur eine Gelegenheits-Angabe; am

12. Februar einzeln erschienen: am 27. in Flüen. Horgos zu spät, Beobachter spricht aber entschieden von einer ersten Ankunft.

L. (F.) — Febr. 11. — (in) Temes-Kubin.

Lk. (Sp.) — Apr. 8. — « Horgos.

J. (Sch.) — 57 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 11.

182. ↔ *Yunx torquilla*, L.

Mart. 29. — (in) Bélye.

« 24. — « Doroszló.

Apr. 4. — « Réa.

« 20. — « Fogaras.

« 19. — « Horgos.

« 15. — « Nagy-Enyed.

« 6. — « Felső-Lövő.

« 8. — « Kőszeg.

« 10. — « Jánosháza.

« 11. — « Székesfehérvár.

Mart. 28. — « Pettend.

Apr. 12. — « Pettend.

Mai 5. — « Zilah.

Apr. 9. — « Sopron.

« 9. — « Diós-Jenő.

« 11. — « Somorja.

« 12. — « Selmeczhánya.

Apr. 8. — (in) Gács.

« 13. — « Tarna.

« 12. — « Ungvár.

Mai 20. — « Zuberecz.

Apr. 21. — « Liptó-Ujvár.

Pettend első dátuma túlkorainak látszik. megfigyelő adatát következő megjegyzéssel kíséri: «mart. 28-án 1 db. egy sövényen üldögél, lelöttem: tekintettel arra, hogy e madár apr. közepe táján szokott megjelenni, a korai megjelenés mindenesetre rendkívüli». Azután apr. 12-éig nem is látott többet, akkor 2 dbot. — *Zuberecz* túlkéső.

Pettend's erstes Datum scheint für heuer zu früh, Beobachter (v. Keneffy) begleitet seine Angabe mit folgender Bemerkung: «am 28. März sitzt einer auf einen Zaun, ich erlegte ihn: mit Bezug auf jenen Umstand, daß der Wendehals Mitte April zu erscheinen pflegt, das frühe Erscheinen unbedingt außerordentlich». Seitdem sah er auch bis zum 12. April keinen, dann 2 Stück. — *Zuberecz* zu spät.

L. (F.) — Mart. 24. — (in) Doroszló.

Lk. (Sp.) — Mai 5. — « Zilah.

J. (Sch.) = 13 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 14.

Mire tanított az 1895. év?

Hogy mindenben a tavalyi sorrendet kövessük, vegyük elő először is az idei vonulás helyi jelenségeit.

Fogaras az idén is a tavalyihoz hasonló tüneteket mutat, bár késése az idén még sem annyira prägnans, mint tavaly volt. A fogarasi állandó késés lehető okait megfigyelünk (Czynek Ede úr) idei jelentésének bevezetésében részletesen tárgyalja, úgy a mint azt a következőkben adni el nem mulasztjuk:

«A mint az az *Aquila*-ban (II. 1895. p. 65.) igen helyesen volt hangsúlyozva, egy *szorosan helyi ok* hat gátlólag a madárvonulásra a fogarasi megfigyelési területen. Mindenek előtt azt kell kiemelnem, hogy abból az elvből indultam ki mindig: inkább keveset, de jól megfigyelni, s azért megfigyeléseimmel csakis a várost körülövező Olt-völgyre szorítkoztam. Kezdetben az hittem vonulónk az Olt patak hosszában halad-

Worüber uns das Jahr 1895 belehrt hat?

Um in allem unserem vorjährigen Verfahren zu folgen, nehmen wir zuerst die *localen* Erscheinungen des heurigen Zuges vor.

Fogaras zeigt auch heuer ein dem vorjährigen ähnliches Verhalten, obzwar das Verspäten heuer nicht so ausgeprägt erscheint, wie im Vorjahre. Den möglichen Ursachen der alljährigen Verspätung widmet unser Beobachter (Herr Eduard v. Czynek) eine genauere Auseinandersetzung, welche wir im ganzen Umfange, wie folgt, zu geben für nothwendig halten:

«Wie in «*Aquila*» (Jahrg. II. 1895. p. 65.) ganz richtig hervorgehoben wurde, ist es ein streng *localer* Umstand, welcher auf die Gestaltung des Zuges im Fogaraser Beobachtungsgebiet *stören und hemmen* wirkt.»

«Vor allem will ich bemerken, daß ich meine Beobachtungen — von dem Grundsatze ausgehend: lieber wenig, aber gründlich — auf das die Umgebung der Stadt Fogaras bildende Alt-

nak. De nem így van. A fővonulás nem az Olt-völgy mentében, hanem a hegység lábánál, a Kárpátok, az u. n. fogarasi havasok hosszában halad. Az Olt völgye, az én megfigyelési területem, nem igen nagy vonzerőt gyakorol a vonuló madárság zömére. Ninesenek erdőségei, vagy legalább összefüggő kisebb pagonyai, sem esendesei kellő mennyiségben, ninesenek hegyei, sem előhegységei, nem esoda hát ha a madárság inkább a hegyvidéket keresi fel, a mely összes szükségleteiket bőven kielégíti táplálék dolgában is, de még az időjárás viszonyosságai ellen is bőséges védelmet nyújt. Ismeretes tény, hogy a hegység aljában sokkal szeledebb, enyhébb a klíma, mint az alig egy órányira fekvő Olt-völgyben.

Tizenhárom évi megfigyeléseim azt a tanúságot szolgáltatják, hogy a hegység lábánál a vonuló madarak nem sokkal később érkeznek meg, mint bárhol máshol Erdélyben, ellenben az én szűkebb megfigyelési körömön belül feltűnően későn. Az általam észlelt eltérések arra engednek következtetni, hogy a vonulók zöme a hegységben normális időben jelenik meg, a Fogaras közvetlen közelében mutatkozó vonuló madarak pedig vagy csak a síkságon lassanként terjeszkedő maradék, vagy pedig éppen esakis a vonuló sereg utócsapata. Hogy feltevésem nem egészen alap nélküli, azt bizonyítja — hogy példáulért messze ne menjek — az a tény, hogy az idén a kakukot a nagy hó daczára már apr. 10-én mindenütt hallottam szólni, pedig Fogaras körül abban az időben még csak nem is láttam. Hasonlókép a *Muscicapa collaris* is már apr. 16-án láttam a hegy lábánál, pedig Fogarason csak máj. 2-ikán mutatkozott. Ha ennél fogva az én adataim eltérnek más erdélyi adatoktól, úgy ez annak a körülménynek tudandó be, hogy — a mint már megjegyeztem — a vonulás a Kárpátok hosszában megy végbe, a megfigyelési területen ellenben sok madár esakis később mutatkozik, s ezzel arra a feltevésre visz, mintha a vonulás Fogaras megyében abnormis lenne.»

Szeged-ről nem kaptunk a tavalyi jelensé-

Thal beschränkt habe. Anfangs war ich der Meinung, daß unsere Wanderer längs der Muta kommen und gehen. Dies ist indessen nicht der Fall. Der Hauptzug findet nicht längs dem, das Thal durchschneidenden Flusse, sondern am Fuße und längs den Karpathen, den sogenannten Fogarascher Alpen statt.»

«Das Alt-Thal — also mein engeres und weiteres Beobachtungsgebiet — bietet, da es weder Waldungen, noch größere Baumgruppen in Verbindungen mit solchen, noch Busch- und Strauchwerk in genügender Menge bietet, auch keine Berge und Vorberge hat, wenig Verlockendes für das Groß der Vogelwelt und ist es daher kein Wunder wenn dieselbe längs dem alle Lebensbedingungen erfüllenden gegen rauhe Winde und Kälte schutzbietenden Gebirge hinzieht. Es ist eine bekannte Thatsache, daß am Fuße des Gebirges ein milderes, windstilleres Clima herrscht, als in dem nur einige Stunden von demselben um Fogaras liegenden Alt-Thale.»

«Nach meinen bisherigen — nunmehr 13-jährigen — Beobachtungen erscheinen die Zugvögel am Fuße des Gebirges nicht viel später, als anderswo in Siebenbürgen, dagegen in meinem engeren Beobachtungsgebiet auffallend spät. Die von mir beobachteten Abweichungen lassen mich vermuthen, daß das Groß der Durchzügler längs dem Gebirge in normaler Durchzugszeit erscheint, die bei Fogaras indessen sich zeigenden Wanderer, entweder nur der allmählich sich über die Ebene verbreitende Rest derselben oder Nachzügler sind.»

«Daß meine Annahme nicht so ganz unbegründet oder aus der Luft gegriffen ist, beweist auch der Umstand, daß ich — gehen wir nicht zu weit zurück — z. B. den Kukuk heuer trotz dem vielen, hohen Schnee, auf dem Gebirge, bereits am 10-ten April allenthalben rufen hörte, während ich um diese Zeit in Fogaras ihn noch nicht einmal gesehen hatte. Ebenso bemerkte ich den Halsband-Fliegenfänger (*Muscicapa collaris* BECHTL) am Fuße des Gebirges am 16-ten April, während sich derselbe um Fogaras erst am 2-ten zeigte.»

«Wenn daher meine Daten von anderen siebenbürgischen abweichen, so ist dies, wie bereits bemerkt, dem Umstande zuzuschreiben, daß der Vogelzug wohl längs der Karpathen normal stattfindet, im Beobachtungsgebiete aber manche Vogelart sich erst später zeigt, und daher zur Annahme verleitet, als würde der Zug im Fogaraser Comitatus ein abnormer sein.»

Aus *Szeged* erhielt die Centrale über die

gekre nézve felvilágosítást: esakis annyit jegyez meg megfigyelőnk, hogy az idén egyes fajok «nem szenzációskodtak» túlkorai megjelenésükkel: s tényleg az idén Szeged, illetve Horgos elég normális sőt több esetben aránylag kései adatokat küldött.

Nagyon feltűnő az idén *Réa* aránytalan nagy késése, majdnem az összes fajoknál. Több esetben oly abnormis késő volt, hogy nem is lehetett a középszám megállapításánál figyelembe venni. Ok gyanánt megfigyelőnk röviden csak «rendkívüli időjárás» említi.

*

A mi már most a vonulás menetére nézve levonható tanuságot illeti táblázatokban adjuk, hogy az idén hány faj *telelt át* és hány érkezett

*előbb,
megfelelőleg és
később.*

mint az országos közép: eltérés a tavalyi eljárástól csupán abban lesz, hogy az *országos középszámmal* az összes, bezárólag egészen 1894-ig gyűjtött adatok bevonásával állapítottam meg, és hogy az eltérést — miután kész középszámokra támaszkodhattam — nem csak «hetek»-ben, mint tavaly, hanem egészen napra feltűnethetem.

A táblázatokban *dült* betűkkel írtam azokat a fajokat, a melyekről csak 2—3 adat érkezett az idén s így középszámuk 1895-re csak kevés, jobban mondva elégtelen adatok alapján, s esakis az összehasonlító táblázatok számára állapítottam meg. — Elejteni teljesen nem akartam őket, mert mint már tavaly is megjegyeztem, ha nem is nyujtanak annyira megbízható bázist az összehasonlításra, mint a nagy sorozatokra támaszkodó középszámok, a vonulás általános képéhez mégis ők is szolgáltathatnak néhány karakterisztikus vonást.

Adjuk azután még a *megszállási időt* feltűnítő táblázatot, s legvégül Magyarország tavaszi vonulási naptárát — a tavalyi minta szerint — az 1895. évre.

De térjünk át most magukra a táblázatokra:

vorjähri gen Erseheinungen gar keine Auskunft; nur der Beobachter bemerkt nur so viel, daß einzelne Arten heuer (1895) «keine Sensation» mit ihrer zu frühen Ankunft machten; und factisch gab heuer Szeged, respective Horgos genug normale, in manchen Fällen sogar verhältnißmäßig späte Daten ab.

Besonders auffallend ist das heurige große Verspäten Réa's, u. z. beinahe sämtlicher Arten; in manchen Fällen so groß, daß wir beim Feststellen des heurigen Mittels die Daten sogar außer Acht lassen mußten. Als Ursache stellt der Beobachter im Allgemeinen eine «außerordentliche Witterung» hin.

Was nun den Verlauf des heurigen Zuges anbelangt, so geben wir Tabellarisch, wie viel Arten heuer *überwintert*, und wie viele Arten

früher
entsprechend und
später

erschienen sind, als das Landesmittel. Eine Abweichung findet von unserem vorjähri gen Verfahren nur insoweit statt, als ich die Landesmittel auf Grund sämtlicher bis inclusive 1894 gesammelter Zugdaten ausgerechnet habe, ferner daß ich die Unterschiede — da ich mich heuer schon auf pünktliche Landesmittel habe stützen können — nicht nur approximativ: «in Worten» — wie im vorigen Jahre — sondern ganz pünktlich, auf den «Tag» habe feststellen können.

In den Tabellen habe ich jene Arten, über welche wir heuer nur 2—3 Daten erhalten haben, deren Jahresmittel pro 1895 demnach nur auf ungenügender Basis ruht, und blos für die folgenden Vergleichungs-Tabellen ausgerechnet und benützt wurde — mit cursiver Schrift drucken lassen. Gänzlich ignoriren konnte ich auch jene Arten nicht, wenn auch dieselben für das vergleichende Verfahren nicht so entsprechend sind, als die Mittel aus langen Datenreihen; dennoch können aber dieselben — wie ich auch voriges Jahr schon bemerkt habe — zum allgemeinen Bilde des heurigen Verlaufes des Zuges einige charakteristische Merkmale liefern.

Außerdem geben wir heuer noch eine Tabelle zur Veranschaulichung der heurigen *Bestiehungszeit*, und endlich Ungarns Zugskalender über den Frühlingszug i. J. 1895.

Nun mögen aber die Tabellen selbst folgen:

Az 1895. év folyamán átteleltek:

Im Jahre 1895 haben überwintert:

- ↔ *Accentor modularis*, L. — (in) Ungvár.
 ↔ *Alauda arvensis*, L. — (in) Somorja.
 ↔ *Anas boschas*, L. — (in) Hévíz.
 ↔ *Ardea cinerea*, L. — (in) Somorja.
 ↔ *Buteo vulgaris*, BECHST. — (in) Diós-Jenő, Sopron és (und) Horgos.
 ↔ *Circus cyaneus*, L. — (in) Somorja.
 ↔ *Columba oenas*, L. — (in) Temes-Kubin, és (und) Fogaras.
 ↔ *Emberiza miliaria*, L. — (in) Horgos, Keszthely, Pettend, Somorja.
 ↔ *Emberiza schoeniclus*, L. — (in) Horgos, Sopron, Somorja.
 ↔ *Fringilla coelebs*, L. — (in) Horgos, Kőszeg, Diós-Jenő.
 ↔ *Gallinago scolopacina*, Br. — (in) Réa, Fogaras, Diós-Jenő.
 ↔ *Motacilla alba*, L. — (in) Diós-Jenő.
 ↔ *Motacilla boarula*, L. — (in) Kőszeg, Sopron.
 ↔ *Philomachus pugnax*, L. (in) Temes-Kubin.
 ↔ *Podiceps minor*, Gm. — (in) Keszthely.
 ↔ *Querquedula circia*, L. — (in) Horgos.
 ↔ *Serinus hortulanus*, Koch. — (in) Ungvár.
 ↔ *Sturnus vulgaris*, L. — (in) Fogaras, Pápa.
 ↔ *Turdus merula*, L. — (in) Réa, Diós-Jenő, Somorja.
 ↔ *Vanellus cristatus*, L. — (in) Kupinovo.

Összesen 20 faj.

Zusammen 20 Arten.

Az 1894-ig bezárólag megállapított országos középszámnál k o r á b b a n érkeztek az idén
 ♂ r ü h e r als das Landesmittel (einschließlich bis 1894 ausgerechnet) sind heuer angekommen.

Hány nappal Mit wieviel Tagen	A következő fajok Die folgenden Arten	Hány nappal Mit wieviel Tagen	A következő fajok Die folgenden Arten
27	↔ <i>Charadrius apricarius</i>	4	↔ <i>Erethacus cyaneculus</i>
16	↔ <i>Coracias garrula</i>	4	↔ <i>Falco rubriteo</i>
14	↔ <i>Milvus korschun</i>	4	↔ <i>Muscicapa grisola</i>
14	↔ <i>Monticola saxatilis</i>	4	↔ <i>Turdus iliacus</i>
11	↔ <i>Caprimulgus europaeus</i>	3	↔ <i>Alauda arvensis</i>
11	↔ <i>Cypselus apus</i>	3	↔ <i>Ardea comata</i>
10	↔ <i>Anthus campestris</i>	3	↔ <i>Cerchneis vespertina</i>
9	↔ <i>Merops apiaster</i>	3	↔ <i>Ficedula trochilus</i>
7	↔ <i>Aerocephalus turdoides</i>	3	↔ <i>Pratincola rubicola</i>
7	↔ <i>Anthus pratensis</i>	2	↔ <i>Aerocephalus palustris</i>
6	↔ <i>Luscinola melanopogon</i>	2	↔ <i>Graculus carbo</i>
6	↔ <i>Ortigometra minuta</i>	2	↔ <i>Ruticilla phoenicea</i>
6	↔ <i>Sterna fluviatilis</i>	1	↔ <i>Cuculus canorus</i>
5	↔ <i>Acrocephalus arundinaceus</i>	1	↔ <i>Gallinago scolopacina</i>
5	↔ <i>Aerocephalus phragmitis</i>	1	↔ <i>Oriolus galbula</i>
5	↔ <i>Ardea purpurea</i>	1	↔ <i>Platalea leucorodia</i>
5	↔ <i>Botaurus stellaris</i>	1	↔ <i>Podiceps cristatus</i>
5	↔ <i>Milvus ictinus</i>	1	↔ <i>Ruticilla tithys</i>
5	↔ <i>Muscicapa collaris</i>	1	↔ <i>Sylvia nisoria</i>
5	↔ <i>Saxicola oenanthe</i>		Összesen 39 faj. — Zusammen 39 Arten.

Az 1894-ig bezárólag megállapított országos középszámnak megfelelőleg érkeztek az idén:

Entsprechend dem Landesmittel (bis inclusive 1894 ausgerechnet) sind heuer angekommen:

↔ *Himantopus autumnalis*
 ↔ *Erithacus rubecula*
 ↔ *Lanius minor*
 ↔ *Muscicapa atricapilla*
 ↔ *Nyctiardea nycticorax*
 ↔ *Sylvia curruca*
 ↔ *Turdus merula*

↔ *Philomachus pugnax*
 ↔ *Anthus trivialis*
 ↔ *Ardea cinerea*
 ↔ *Ficedula rufa*
 ↔ *Gallinula chloropus*
 ↔ *Upupa epops.*

Összesen 13 faj. — Zusammen 13 Arten.

Az 1894-ig bezárólag megállapított országos középszámnál későbbben érkeztek az idén.

Später als das Landesmittel (einschließlich bis 1894 ausgerechnet) sind heuer angekommen.

Hány nappal Mit wieviel Tagen	A következő fajok Die folgenden Arten	Hány nappal Mit wieviel Tagen	A következő fajok Die folgenden Arten
1	↔ <i>Ardea garzetta</i>	7	↔ <i>Circus pygargus</i>
1	↔ <i>Chelidon urbica</i>	7	↔ <i>Columba oenas</i>
1	↔ <i>Columba palumbus</i>	7	↔ <i>Glareola pratincola</i>
1	↔ <i>Cotile riparia</i>	7	↔ <i>Hirundo rustica</i>
1	↔ <i>Erithacus lusciniia</i>	7	↔ <i>Hydrochelidon fissipes</i>
1	↔ <i>Erithacus philomela</i>	7	↔ <i>Ortigometra porzana</i>
1	↔ <i>Gallinago major</i>	7	↔ <i>Tringoides hypoleucus</i>
1	↔ <i>Grus cinerea</i>	8	↔ <i>Emberiza miliaria</i>
2	↔ <i>Anser cinereus</i>	8	↔ <i>Larus ridibundus</i>
2	↔ <i>Ardea alba</i>	8	↔ <i>Querquedula cirieia</i>
2	↔ <i>Buteo vulgaris</i>	9	↔ <i>Aegialitis fluviatilis</i>
2	↔ <i>Circus aeruginosus</i>	9	↔ <i>Cerchmeis tinnuncula</i>
2	↔ <i>Locustella fluviatilis</i>	9	↔ <i>Gallinago gallinula</i>
2	↔ <i>Nyroca leucophthalmus</i>	9	↔ <i>Pandion haliaetus</i>
2	↔ <i>Serinus hortulanus</i>	9	↔ <i>Podiceps griseigena</i>
2	↔ <i>Yunx torquilla</i>	9	↔ <i>Scelopax rusticola</i>
3	↔ <i>Alanda arborea</i>	10	↔ <i>Coturnix dactylisomans</i>
3	↔ <i>Anser segetum</i>	10	↔ <i>Ibis falcinellus</i>
3	↔ <i>Lanius collurio</i>	10	↔ <i>Muscicapa parva</i>
3	↔ <i>Ortigometra crex</i>	10	↔ <i>Querquedula crecca</i>
3	↔ <i>Totanus ochropus</i>	11	↔ <i>Fringilla coelebs</i>
4	↔ <i>Fulica atra</i>	12	↔ <i>Totanus glareola</i>
4	↔ <i>Mareca penelope</i>	12	↔ <i>Turdus musicus</i>
4	↔ <i>Motacilla alba</i>	12	↔ <i>Turtur auritus</i>
4	↔ <i>Sylvia atricapilla</i>	13	↔ <i>Hydrochelidon leucoptera</i>
5	↔ <i>Aquila naevia</i>	14	↔ <i>Ciconia nigra</i>
5	↔ <i>Ardea minuta</i>	14	↔ <i>Circus macrourus</i>
5	↔ <i>Ciconia alba</i>	14	↔ <i>Podiceps minor</i>
5	↔ <i>Ficedula sibilatrix</i>	15	↔ <i>Sturnus vulgaris</i>
5	↔ <i>Locustella naevia</i>	15	↔ <i>Totanus glottis</i>
5	↔ <i>Podiceps nigricollis</i>	16	↔ <i>Chrisomitris spinus</i>
5	↔ <i>Sylvia cinerea</i>	17	↔ <i>Ligurinus chloris</i>
5	↔ <i>Vanellus cristatus</i>	17	↔ <i>Motacilla boarula</i>
6	↔ <i>Accentor modularis</i>	19	↔ <i>Anas boschas</i>
6	↔ <i>Locustella luscinioides</i>	21	↔ <i>Hypolais icterina</i>
6	↔ <i>Motacilla flava</i>	21	↔ <i>Spatula clypeata</i>
6	↔ <i>Numenius arquatus</i>	27	↔ <i>Rallus aquaticus</i>
6	↔ <i>Pratincola rubetra</i>	28	↔ <i>Circus cyaneus</i>
6	↔ <i>Sylvia hortensis</i>		Összesen 78 faj
6	↔ <i>Totanus calidris</i>		Zusammen 78 Arten

Ha már most táblázataink eredményét összefoglaljuk, kitűnik, hogy az idén:

állell	---	---	---	---	---	20 faj
az országos középnel	korábban	jött:	39	«		
«	«	« nek megfelelőleg	13	«		
«	«	«nél később	78	«		

Az 1895. évi tavaszi vonulás általános jellege tehát Magyarországon halározottan kései, a mi a vonulási időszak általános meteorológiai jellegének — hosszu és erős lél — mindenben megfelel. — Lásd a meteor. jelentést p. 117—123.

Ha pedig vizsgálódásunkat arra is kiterjesztjük, hogy a korábbi, megfelelő és későbbi érkezés miként oszlott meg az egyes rendek (Ordo) szerint, a következő eredményre jutunk:

Ordo	Korábban	Megfelelőleg	Később
	Früher	Entsprechend	Später
Species			
I. Accipitres	4	—	8
II. Passeriformes	24	8	28
III. Scansores	1	—	1
IV. Columbæ	—	—	3
V. Gallinæ	—	—	1
VI. Grallæ	7	5	23
VII. Natatores	3	—	14
Összesen—Zusammen:	39	13	78

S most adjuk a megszállási időket feltüntető táblázatot azzal a megjegyzéssel, hogy az idén esakis a \leftrightarrow fajokat hagytuk ki, ellenben az \leftrightarrow fajokat most felvettem a táblázatba. Tavalyi megjegyzésem hibás (Aquila II. 1894. p. 72), esakis a \leftrightarrow re nézve állhat meg, a helyeknél a megszállási idő tényleg nem constatálható; ellenben az \leftrightarrow -óknál, első érkezési dátumaik két szélsősége mégis pontosan jelzi azt az időt, amely alatt utjokat hazánk területén át megtették. Sőt ez utóbbiaknál — talán már nincs is messze az idő — a mikor nem csak «megszállási» hanem «elhagyási» időkről is beszélhetünk, mely utóbbinak nagyságát az «utolsó mutatkozás» ingadozásai szabják meg; nem utolsó dolog lesz e két momentum egymáshoz való, mindenestre rendkívül érdekes viszonyának kutatása

Wenn wir nun die Resultate unserer Tabellen zusammenfassen, ergibt es sich klar, daß heuer:

20 Arten	überwintert haben
39	« früher —
13	« entsprechend — und
78	« später —

eingetroffen sind, als dies unsere allgemeine Landes-Mittelzahlen gestatten würden.

Der Charakter des 1895-er Frühjahrszuges ist demnach entschieden: spät, was dem allgemeinen meteorologischen Charakter des Zugzeitraumes — langer und strenger Winter — auch im allem entspricht. (Siehe unseren meteor. Bericht p. 117—123.)

Wollen wir nun unsere Untersuchung auch noch auf jene Frage ausdehnen: wie sich das frühere, entsprechende oder spätere Eintreffen unter den einzelnen Ordnungen (Ordo) vertheilt hatte, so erhalten wir folgendes Resultat:

Und jetzt geben wir die Tabelle der Befriedelungszeiten, jedoch mit der Bemerkung, daß ich heuer nur die \leftrightarrow Arten ausgelassen, die Durchzügler (\leftrightarrow) aber aufgenommen habe. Meine vorjährige Bemerkung («Aquila» II. 1894. p. 72.) ist nicht richtig, und kann nur bezüglich der \leftrightarrow gelten, bei welchem die Befriedelungszeit factisch nicht zu constatiren ist; bei den \leftrightarrow aber die zwei Extreme pünktlich jenen Zeitraum bezeichnen, welchen gewisse Arten zum Durchfliegen Ungarns nothwendig gehabt haben. Ich muß sogar jener Hoffnung einen Ausdruck geben, das jene Zeit vielleicht gar nicht mehr weit sei, wo wir bei den Durchzüglern nicht nur Befriedung — sondern auch «Zeiten des letzten Aufenthalts» genau unterscheiden werden können, welch' letzterer Moment durch die Schwankung der Daten über den letzten Aufenthalt,

sem; mindez persze majd csak akkor, ha az átvonulók (↔) vonulási jelenségeit úgy fogjuk kezelhetni a mint azt ezen jelentés 61. lapján az *Anser segetum*-nál volt szerencsém röviden jelezni. Egyelőre még csak a «megszállási» időnél maradunk.

— ausgedrückt wird. Es muß nicht besonders betont werden, in welchem Maße die Vergleichung jener beiden Momente und ihrem Verhältnisse zu Einander, für die Forschung interessant werden können, — alles dies freilich erst dann, wenn wir die Zugerscheinungen der Durchzügler (↔) so handhaben können werden, wie ich dies auf p. 61 dieses Berichtes bei *Anser segetum*, wenn auch nur in großen Zügen, zu demonstrieren versucht habe.

Wir bleiben heute einstweilen nur bei den «Besetzungszeiten».

Magyarország területét az 1895. évi tavaszi vonulás alatt megszállták.

Ungarns Territorium haben während des Frühjahrszuges i. J. 1895 bejüdet.

A következő fajok Die folgenden Arten	Nap alatt Binnen Tagen	A következő fajok Die folgenden Arten	Nap alatt Binnen Tagen	A következő fajok Die folgende Arten	Nap alatt Binnen Tagen
<i>Botaurus stellaris</i> ...	78	<i>Numenius arquatus</i> (↔)	36	<i>Saxicola oenanthe</i> ..	24
<i>Totanus ocloropus</i> ...	78	<i>Nyctiardea nycticorax</i> ...	36	<i>Anthus pratensis</i> (↔)	23
<i>Alauda arvensis</i> ...	72	<i>Coracias garrula</i> ..	35	<i>Hydrochelidon fissipes</i> ..	23
<i>Anser segetum</i> (↔) ...	58	<i>Muscicapa collaris</i> ..	35	<i>Erithacus rubecula</i> ...	22
<i>Anthus campestris</i> ...	58	<i>Aegialitis fluviatilis</i> ...	34	<i>Gallinago scolopacina</i> ...	22
<i>Vanellus cristatus</i>	57	<i>Grus cinerea</i> ...	34	<i>Ciconia nigra</i> ...	21
<i>Philomachus pugnax</i> ...	54	<i>Scelopax rusticola</i> ...	34	<i>Circus aeruginosus</i> ..	21
<i>Anser cinereus</i> ...	53	<i>Upupa epops</i> ...	33	<i>Milvus korschun</i> ...	21
<i>Pratincola rubetra</i> ...	49	<i>Ficedula rufa</i> ..	32	<i>Podiceps cristatus</i> ..	21
<i>Falco subbuteo</i> ...	48	<i>Erithacus lusciniæ</i> ..	32	<i>Pratincola rubicola</i> ...	21
<i>Fulica atra</i> ...	48	<i>Sylvia atricapilla</i> ...	32	<i>Turdus muscius</i> ...	21
<i>Sterna fluviatilis</i> ..	47	<i>Cypselus apus</i> ...	31	<i>Acrocephalus phragmitis</i>	20
<i>Hirundo rustica</i> ...	45	<i>Motacilla alba</i> ...	31	<i>Ardea minuta</i> ...	20
<i>Ciconia alba</i> ...	44	<i>Motacilla flava</i> ...	31	<i>Oriolus galbula</i> ...	20
<i>Fringilla coelebs</i> ..	43	<i>Muscicapa grisola</i> ...	31	<i>Anas boschas</i> ...	19
<i>Yunx torquilla</i> ...	43	<i>Querquedula circia</i> ..	31	<i>Ficedula sibilatrix</i> ...	19
<i>Coturnix dactylisonans</i> ..	42	<i>Turdus merula</i> ..	31	<i>Larus ridibundus</i> ...	19
<i>Cotile riparia</i> ..	42	<i>Chrysomitris spinus</i> (↔)	30	<i>Podiceps nigricollis</i> ...	19
<i>Ortigometra porzana</i> ..	42	<i>Lanius colluris</i> ...	30	<i>Alauda arborea</i> ...	18
<i>Gallinago major</i> (↔) ...	41	<i>Sylvia hortensis</i> ...	30	<i>Sylvia curruca</i> ...	18
<i>Cerchneis tinnuncula</i> ..	40	<i>Ardea cinerea</i> ...	29	<i>Ficedula trochilus</i> ...	17
<i>Gallinago gallinula</i> (↔)	40	<i>Anthus trivialis</i> ...	28	<i>Muscicapa parva</i> ..	17
<i>Gallinula chloropus</i> ...	39	<i>Lanius minor</i> ...	28	<i>Ortigometra crex</i> ...	17
<i>Ruticilla phoenicea</i> ...	39	<i>Muscicapa atricapilla</i> ...	27	<i>Erithacus philomela</i> ..	16
<i>Sylvia cinerea</i> ...	39	<i>Serinus hortulanus</i> ...	27	<i>Turdus iliacus</i> (↔) ...	16
<i>Tringoides hypoleucus</i>	39	<i>Acrocephalus turdoides</i>	26	<i>Erithacus cyaneulus</i> ..	15
<i>Accentor modularis</i> ...	38	<i>Caprimulgus europæus</i>	26	<i>Ruticilla tithys</i> ...	14
<i>Chelidon urbica</i> ..	38	<i>Cerchneis vespertina</i> ..	26	<i>Sylvia nisoria</i> ...	14
<i>Sturnus vulgaris</i> ...	38	<i>Ardea alba</i> ...	25	<i>Ardea comata</i> ..	13
<i>Columba palumbus</i> ...	37	<i>Milvus ictinus</i> ..	25	<i>Ardea purpurea</i> ...	11
<i>Cuculus canorus</i> ...	37	<i>Turtur amritus</i> ...	25	<i>Pandion haliaetus</i> ...	11
<i>Querquedula crecca</i>	37	<i>Aquila naevia</i> ...	24	<i>Motacilla boarula</i> ..	6
<i>Columba venas</i> ...	36	<i>Merops apiaster</i> ...	24		

S most még csak egy táblázatunk van hátra, az idei középszámok alapján összeállított érkezési naptár 1895-re.

Wir wären nur noch mit einer einzigen Tabelle im Rückstande; mit der Zusammenstellung unseres Zugkalenders für dieses Jahr, u. z.: auf Grund der heuer erhaltenen Mittelzahlen:

Magyarország vonulási naptára 1895-re.
Ungarns Zug-Kalender für d. J. 1895.

Az érkezési dátumokból levont országos középszám 1895 Jahresmittel der Anflutstage		Madárfaj Der folg. Vogelart	Az érkezési dátumokból levont országos középszám 1895 Jahresmittel der Anflutstage		Madárfaj Der folg. Vogelart
Február	23-24	↔ Alauda arvensis	Április	1	↔ Milvus korschmann
"	28—Mart. 1.	↔ Anser segetum	"	2	↔ Erithacus cyaneulus
Martius	5-6	↔ Columba vena	"	2-3	↔ Falco subbuteo
"	9	↔ Anser cinereus	"	3	↔ Gallinago major
"	11	↔ Vanellus cristatus	"	3	↔ Motacilla flava
"	12-13	↔ Chrysomitris spinus	"	4	↔ Ardea alba
"	12-13	↔ Sturnus vulgaris	"	4	↔ Ardea purpurea
"	13	↔ Anas boschas	"	4	↔ Gallinula chloropus
"	14	↔ Motacilla alba	"	4	↔ Upupa epops
"	15	↔ Columba palumbus	"	4-5	↔ Accentor modularis
"	15	↔ Fringilla coelebs	"	5-6	↔ Anthus campestris
"	15-16	↔ Emberiza miliaria	"	5-6	↔ Saxicola venanthe
"	17-18	↔ Numenius arquatus	"	6	↔ Ficedula trochilus
"	18	↔ Larus ridibundus	"	6	↔ Sterna fluviatilis
"	18-19	↔ Gallinago scolopacina	"	6-7	↔ Aquila naevia
"	19	↔ Ardea cinerea	"	7	↔ Podiceps nigricollis
"	19	↔ Pratincola rubicola	"	7	↔ Serinus hortulanus
"	19	↔ Querquedula circia	"	7-8	↔ Anthus trivialis
"	19-20	↔ Turdus iliacus	"	7-8	↔ Nyctiardea nycticorax
"	20	↔ Turdus musicus	"	8	↔ Coracias garrula
"	20-21	↔ Alauda arborea	"	10	↔ Hirundo rustica
"	20-21	↔ Grus cinerea	"	10-11	↔ Sylvia curruca
"	21-22	↔ Botaurus stellaris	"	11	↔ Pratincola rubetra
"	22	↔ Querquedula crecca	"	12-13	↔ Aegialitis fluviatilis
"	22-23	↔ Erithacus rubecula	"	12-13	↔ Ortigometra porzana
"	22-23	↔ Philomachus pugnax	"	13	↔ Ciconia nigra
"	22-23	↔ Totanus ochropus	"	14	↔ Tringoides hypoleucus
"	23	↔ Milvus icinus	"	14	↔ Yunx torquilla
"	23-24	↔ Certhieis tinnunculus	"	14-15	↔ Caprimulgus europaeus
"	23-24	↔ Fulica atra	"	14-15	↔ Certhieis vespertina
"	24	↔ Anthus pratensis	"	15	↔ Muscicapa collaris
"	25	↔ Turdus merula	"	16-17	↔ Acrocephalus phragmitis
"	25-26	↔ Rutilia titllys	"	16-17	↔ Chelidon urbica
"	26-27	↔ Gallinago gallinula	"	17	↔ Cuculus canorus
"	27-28	↔ Motacilla boarula	"	17	↔ Pandion haliaetus
"	28-29	↔ Ficedula rufa	"	17-18	↔ Acrocephalus turdoides
"	28-29	↔ Scolopax rusticola	"	17-18	↔ Erithacus luscini
"	29	↔ Rutilia phoenicea	"	18	↔ Muscicapa atricapilla
"	30	↔ Podiceps cristatus	"	18-19	↔ Cotile riparia
"	31	↔ Circus aeruginosus	"	19	↔ Hydrochelidon fissipes
"	31—Apr. 1	↔ Ciconia alba	"	20	↔ Ficedula sibilatrix

Az érkezési dátumokból levont országos középszám 1895 Jahresmittel der Anknunftstage		Madárfaj Der folg. Vogelart	Az érkezési dátumokból levont országos középszám 1895 Jahresmittel der Anknunftstage		Madárfaj Der folg. Vogelart
Aprilis	20	↔ Muscicapa grisola	Aprilis	30—Mai 1	↔ Lanius collurio
"	20—21	↔ Erithacus philomela	"	"	↔ Sylvia hortensis
"	21	↔ Ardea comata	"	"	↔ Sylvia nisoria
"	22	↔ Turtur auritus	Mai	2—3	↔ Ardea minuta
"	23—24	↔ Sylvia atricapilla	"	3—4	↔ Merops apiaster
"	24—25	↔ Lanius minor	"	4	↔ Ortigometra crex
"	26—27	↔ Oriolus galbula	"	5—6	↔ Coturnix dactylisonans
"	27	↔ Cypselus apus	"	12	↔ Muscicapa parva
"	29	↔ Sylvia cinerea			

Ezzel 1895. évi tavaszi vonulási jelentésünknek végére értünk, az év eredményeit — hogy ismétlésekbe ne essem — recapitulálni nem akarom, egyszerűen utalok a részletes tárgyalás alatt, a Ciconia alba s a Hirundo rustica adatainak összehasonlításánál mondottakra. Valamint nem mulasztatom el azt sem, hogy az átvonulók (↔) megfigyeléséről — az Anser segetumnál — elmondottakra a figyelmet még egyszer fel ne hívjam.

Végül köszönetet mondunk megfigyelőinknek azért a készségért, a melylyel a Magyar Ornith. Központot az idén is támogatni szivesek voltak, egyúttal kérve őket, hogy azt tőlünk s törekvésinktől a jövőben se vonják meg.

Budapest, 1896 január.

Nun find mir an das Ende unseres Jahresberichtes für das Jahr 1895 — gelangt. Um Wiederholungen zu vermeiden, will ich die Resultate des Jahres nicht recapituliren, ich verweise einfach auf den ausführlichen Theil, besonders auf jenen der Abhandlung über die Arten: Ciconia alba und Hirundo rustica; ebenso auf das, was ich über die Beobachtung der Durchzügler (↔) — bei Anser segetum — der Aufmerksamkeit empfohlen habe.

Wir können aber uns der angenehmen Pflicht nicht entziehen, unseren P. T. Beobachtern für die freundliche Unterstützung unseres Institutes nochmals öffentlich Dank zu sagen, und sie wieder zu bitten, dieselbe uns, respective unseren wissenschaftlichen Bestrebungen auch in der Zukunft nicht entziehen zu wollen.

Meteorologiai adatok az 1895. évi tavaszi madár- vonulási jelentéshez.

HEGYFOKY KABOS-tól.

Az idő járása az 1894 és 1895. évi február, március és április hónapokban.

Az idő járása első sorban a légnyomás miként való eloszlásától függ. Épen azért vegyük mindenek előtt e tényezőt szemügyre.

Az 1894-ik évi **februáriusban** Európa déli részén magas, északi részén pedig alacsony légnyomás terült el: 1895-ben ellenkezőleg alakult a helyzet. Az előbbi évben tehát meleg déli légáramlatok az uralkodók, az utóbbiban pedig északiak. Ehhez képest az 1895-ik évi február jóval alacsonyabb hőmérsékletet tüntet fel, mint az 1894-ik évi.

Az 1894-ik évi **márcziusban** a légnyomás eloszlása némileg hasonlít a februáriuséhoz, csak hogy északnyugaton a barometer nem áll oly mélyen, mint februáriusban állott. 1895-ben Európa közepén magas, északnyugaton és délkeleten pedig alacsony a levegő nyomása. Ehhez képest elsimulnak némileg az ellentétek s az 1895-ik évi márczius már nem oly alacsony hőmérsékletet mutat fel az 1894-ik évihez képest, mint a februárius.

Az 1895-ik évi **áprilisban** hasonló légnyomási helyzettel találkozunk, mint márczius- és februáriusban; a Földközi tenger környékén kisebb a légnyomás, mint Közép-Európában. 1894-ben megfordítva egyenletes magas nyomás terül el Magyarországon, Angolország körül legalacsonyabban áll a barometer. 1895-ben tehát északi áramlatok mellett megint hűvösebb idő jár, mint az 1894-ik évi áprilisban.

Az 1895-ik évi február, márczius és április hónapok alatt általában Európa déli részén, jelesen a Földközi tengeren és környékén uralkodó alacsony légnyomás okozza, hogy Magyarországon bő havazás és eső mellett északi szelek fútnak és a levegő hőmérséklete alacsony fokon áll.

Hogy az általános jellemzésen kívül némileg számadatokkal is megismerkedhessünk, vegyük szemügyre a következő két táblázatot:

Meteorologische Angaben zum II-ten Jahresberichte über den Frühjahrszug der Vögel im Jahre 1895.

Von Jakob Hegyföly.

Die Witterung der Jahre 1894 und 1895 in den Monaten Februar, März und April.

Die Witterung ist in erster Reihe von der Vertheilung des Luftdruckes abhängig. Untersuchen wir demnach vor Allem diesen Factor.

Im Februar des Jahres 1894 herrschte im Süden Europas ein hoher, im Norden dagegen ein geringer Luftdruck. Im Jahre 1895 dagegen gestaltete sich das Verhältniß umgekehrt. Im Jahre 1894 herrschten demzufolge warme, südliche Luftströmungen, im Jahre 1895 aber nördliche. Demgemäß ist denn auch die Temperatur im Jahre 1895 beträchtlich niedriger, als im Jahre 1894.

Im März des Jahres 1894 ist die Vertheilung des Luftdruckes jener des Monats Februar ähnlich, ein Unterschied zeigt sich blos darin, daß im Nordwesten das Barometer nicht so tief stand, als im Monat Februar. Im Jahre 1895 ist der Luftdruck im mittleren Europa hoch, im Nordwesten und Südosten dagegen gering. Demzufolge applanieren sich die Gegenfäße, und der März des Jahres 1895 zeigt schon — gegenüber jenem des Jahres 1894 — keine so niedrige Temperatur, als der Februar.

Im April des Jahres 1895 ist die Vertheilung des Luftdruckes ähnlich wie in den Monaten Februar und März; der Luftdruck ist in den Gegenden des Mittelländischen Meeres geringer, als in Mittel-Europa. Im Jahre 1894 umgekehrt: über Ungarn vertheilt sich ein gleichmäßig hoher Luftdruck, und um England steht das Barometer am niedrigsten. — Die Temperatur des Monats April ist demnach im Jahre 1895 wieder kälter, als im Jahre 1894.

Die Ursache dessen, daß in den Monaten Februar, März und April des Jahres 1895 in Ungarn bei vielem Schnee und Regen Nordwinde wehten und die Temperatur eine niedrige blieb, ist jener Umstand, daß in den genannten Monaten, in dem südlichen Theile Europas, besonders über dem Mittelländischen Meere und dessen Umgebung ein geringerer Luftdruck herrschte.

Um uns außer der allgemeinen Charakterisierung einigermaßen auch auf Zahlenangaben stützen zu können, betrachten wir die folgenden zwei Tabellen:

Az 1894-ik évhez hasonlítva az 1895-ik melegebb (+), vagy hidegebb (—) volt a reggel 7 órai megfigyelés szerint.

Mit dem Jahre 1894 verglichen, war das Jahr 1895 — laut Beobachtung um 7 Uhr in der Früh — wärmer (+) oder kälter (—) um C°.

	Jan. 31 — Febr. 4	5—9	10—14	15—19	20—24	25— Mart. 1	2—6	7—11	12—16	17—21	22—26	27—31	Apr. 1—5	6—10	11—15	16—20	21—25	26—30	A 15 napos átlaga Mittel b. 15 Tagen
1. Fiume ...	—4.8	—5.7	—4.6	—5.0	—0.5	—0.1	—2.4	—4.0	—3.1	—2.2	+1.2	—2.1	—0.8	—3.7	—3.0	—2.6	—0.2	—1.5	—2.5
2. Csáktornya	—4.2	—8.3	—9.6	—9.9	—5.1	—8.2	—2.6	—7.3	—3.5	—2.3	+1.7(+4.0)	+2.3(+1.9)	—1.3	—1.6	—0.1	—2.7	—3.4	—3.4	—3.4
3. Keszthely ...	—5.9	—10.5	—8.5	—8.0	—1.6	—5.3	—6.1	—7.4	—5.0	—1.7	+0.7	+0.4	—1.1	—3.9	—4.3(—3.6)	—1.8	—3.7	—4.3	—4.3
4. Sopron ...	—6.3	—11.2	—12.0	—5.0	—6.5	—7.9	—3.6	—8.9	—3.7	+0.2	+2.5	+1.6	+1.9	—3.5	—0.8	—4.6(—0.5)	—0.9	—3.8	—3.8
5. Budapest ...	—5.9	—10.8	—10.4	—7.0	+2.3	—7.3	—4.4	—5.8	—4.4	—2.7	+2.4	+2.9	—0.1	—2.2	—2.3	—1.8	—1.5	—3.0	—3.4
6. Selmeczbánya	—3.3	—10.2	—9.8	—5.4	+4.4	—6.9	—5.0	—3.4	—4.1	—1.9	+0.5	—1.5	—1.7	—4.7	—3.0	—4.1	—2.1	—3.9	—3.7
7. Késmárk ...	—4.3	—11.9	—9.2	—6.0	+2.1	—10.1	—4.5	—8.4	—5.7	—3.1	—1.7	+0.9(+1.3)	—0.7	+0.9	—2.9	—0.5	—0.5	—3.6	—3.6
8. Ungvár ...	—3.6	—5.9	—5.9	—5.4	+2.9	—4.6	—2.5	—6.1	—7.7	—3.9	+0.1	+2.9	+1.8(—3.3)	—1.7	—4.3	—2.3	—0.9	—2.8	—2.8
9. Eger ...	—3.9	(—6.6)	—7.7	—4.7(+1.0)	(—6.8)	—3.1	—4.4	—4.6	—4.2	+0.3	+3.6	+3.6	—0.5	—3.7	—4.1	—4.4	—2.0	—1.8	—3.2
10. Turkeve ...	—5.9	—6.6	—6.4	—5.8	+2.4	—4.6	—4.1	—5.3	—5.8	—2.7	+3.3	+4.2	+1.0	—0.6	+0.5	—2.8	—1.2	—1.8	—2.3
11. Nagy-Várasd	—4.2	—6.3	—6.3	—6.3	+4.3	—2.9	—2.3	—5.7	—5.4	—1.8	+1.8	+4.1	0.0	—2.3	—2.5	—4.1	—2.2	—1.1	—2.4
12. Zombolya ...	—4.4	(—4.2)	—5.2	(—7.8)	—1.2	—2.3	—1.7	—7.0	—5.7	—1.7	+4.7(+3.7)	+0.5	—2.9	—1.3	—5.1	—2.7	—3.3	—2.6	—2.6
13. Orsova	(—0.3)	—1.4	(—0.8)	(+5.3)	+3.7	—2.2(—1.3)	(—3.1)	—4.2	—2.7	...
14. Nagy-Szeben	—2.2	—6.6	—3.8	—1.2	+10.4	+1.4	—1.8	—6.8	—5.0	—3.6	+0.3	+6.0(+2.4)	—2.7	—1.7	—2.0	—3.2	—4.5	—1.4	—1.4
15. Kolozsvár ...	—5.9	(—4.6)	(—3.3)	—7.7	—0.2	—4.4	—5.5	—6.2	—5.9	—4.4(+2.4)	+3.0	+1.8	—2.6(—2.2)	(—3.1)	—3.0(—2.3)	—3.0	—3.0	—3.0	—3.0
A 15 állomás együtti Mittel der 15 Stationen	—4.6	—7.8	—7.3	—5.7	+0.9	—4.7	—3.5	—6.2	—5.0	—2.6	+1.4	+2.5	+0.8	—2.5	—1.9	—3.3	—1.8	—2.3	—3.0

Jegyzet: A zárjel között levő számok csak 4 vagy 3 nap differenciát tüntetnek fel.

Stimmt: Die eingeklammerten Zahlen weisen nur die Differenz von 3—4 Tagen auf.

Az I. táblázaton fel van tüntetve pentadonkint a hőmérséklet a reggel 7 órai megfigyelés alapján, mind az 1894, mind az 1895-ik évre vonatkozólag. Ha valamely állomás sürgönyjelentése csak egy napról is hiányzik, a esonka pentadértéket be nem mutattam, helyét üresen hagytam.

A II-ik táblázat feltünteti a különbséget a két év egyvidejű napjai között. Itt már a esonka pentad átlagait is bemutatom, ha legalább 3, vagy 4 napról megvannak a feljegyzések: ezeket azonban zárjel közé teszem.

Mit tanusít tehát két táblás kimutatásunk?

Azt, hogy 1895-ben január 31-ikétől április 30-ig terjedő 18 pentad alatt mind a 15 állomásunkon általában véve 3 fokkal hűvösebb idő járt reggel 7 órakor, mint 1894-ben. A 18 pentad között csak 4 fordul elő, midőn 1895-ben valamivel melegebb idő uralkodott, mint ugyanazon pentadokban 1894-ben.

Hogy a reggeli megfigyeléseket hasonlítom össze, és nem a nap átlagos $\left(\frac{7+2+9}{3}\right)$ hőmérsékletét, ennek egyebeken kívül az az oka, hogy ezen eljárásunk mellett könnyen kiterjeszkehdhetünk Európa mindazon állomásainak hőmérsékleti viszonyaira is, melyekről Meteorológiai Intézetünkhez napi sürgönyjelentések érkeznek. Universalis jellemű tanulmány csak a synoptikus térképek alapján ejtethető meg.

Hogy azonban mégis némileg az iránt is tájékozódhassunk, mekkora a különbség a reggel 7 órai hőmérsékleti följegyzések és a nap átlagos $\left(\frac{7+2+9}{3}\right)$ hőfoka között, feltüntetem e differenciáját Fiumót, Budápestet és Turkevét illetőleg.

A reggel 7 órai hőfok a napi átlagnál $\left(\frac{7+2+9}{3}\right)$ kisebb vol:

	(in) 1894(-ben)	(in) 1895(-ben)		
Fiume.	(in) Febr.	2.8	1.8	°C
	« Mart.	2.4	2.1	«
	« Apr.	2.1	1.8	«
Budapest.	« Febr.	2.5	2.0	«
	« Mart.	3.6	2.2	«
	« Apr.	3.7	2.6	«
Túrkeve.	« Febr.	3.7	2.1	«
	« Mart.	4.0	2.3	«
	« Apr.	4.1	2.5	«

Zu der I. Tabelle ist die Temperatur beider Jahre (1894 und 1895) nach Pentaden — und zwar auf Grund der Beobachtungen um 7 Uhr in der Früh — angegeben. Wenn von einer Station auch nur ein einziger telegraphischer Bericht ausblieb, habe ich den unvollständigen Pentaden-Verth nicht angegeben, resp. seinen Platz leer gelassen.

Die II. Tabelle zeigt die Unterschiede der entsprechenden Tage der beiden Jahre. Hier gebe ich schon auch die unvollständigen Pentaden-Verthe, wenn dieselben wenigstens von 3—4 Tagen gerechnet sind; diese habe ich aber mit Klammern bezeichnet.

Vorüber belehren uns diese zwei Tabellen?

Es erhellt daraus, daß im Jahre 1895 während der 18 Pentaden, auf sämtlichen 15 Stationen im Durchschnitt genommen 3° C. kältere Witterung — 7 Uhr in der Früh — herrschte, als im Jahre 1894.

Wir finden blos 4 Pentaden, wo die Witterung im Jahre 1895 etwas wärmer war, als im Jahre 1894.

Die Ursache, daß ich nur die Morgen-Beobachtungen vergleiche und nicht die Durchschnittstemperatur $\left(\frac{7+2+9}{3}\right)$ des Tages, liegt — außer Anderen — darin, daß wir bei diesem Verfahren auch jene Stationen Europas, woher unsere Meteorologische Centralanstalt täglich Telegramm-Berichte erhält, sehr leicht in Vergleich ziehen können. Ein univervales Studium kann nur auf Grund der synoptischen Karten vollführt werden.

Damit wir aber auch darüber einigermaßen orientiert werden, wie groß der Unterschied der um 7 Uhr in der Früh und jener um $\left(\frac{7+2+9}{3}\right)$ Uhr notierten durchschnittlichen Temperatur ist, gebe ich diese Differenz von den folgenden drei Stationen.

Die Temperatur um 7 Uhr in der Früh war geringer, als das Tages- $\left(\frac{7+2+9}{3}\right)$ Mittel:

Melegebb időben nagyobb a differenzia a reggeli 7 órai és az átlagos napi hőmérséklet között, mint hűvösebb időben. Ebből tehát következik, hogy a különbség pentadonként még nagyobb lenne az 1894. és 1895-ik év február—április hónapjai között, ha a reggel 7 órai hőfok helyett a napi átlagot $\left(\frac{7+2+9}{3}\right)$ összemérnök, s így 1895 még hűvösebbnek mutatkoznék az 1894-ik évhez képest, mint minőnek a II. táblázat feltünteti.

Igy például Turkevén 1895-ben alacsonyabb volt a hőmérséklet, mint 1894-ben:

	Reggel In d. Früh u. } 7 { órákor Uhr	Reggel } 7 In d. Früh	Délután } 2 Nachm. } és este und Abends } 9 { órákor Uhr
(Σn) Febr.	4·3 C°		5·9 C°
« Mart.	1·9 «		3·6 «
« Apr.	0·9 «		2·5 «

Hogy 1895-ben nem csak alant, a föld színén, hanem a légkör felsőbb régióiban is hűvösebb idő járt, az a svájcezi *Säntis-en*, 2504 méter magasságban történt feljegyzésekből is kitűnik, hol a hőmérséklet a következő volt: *

	Jan.	Febr.	Mart.	Apr.	Mai
(Σn) 1894-(ben)	— 8·8	— 8·4	— 6·8	— 1·9	— 0·8 C°
« 1895 «	— 14·2	— 13·5	— 8·6	— 3·3	+ 1·0 «
Diff.	— 5·4	— 5·1	— 1·8	— 1·4	+ 1·8 «

Megjegyzendő, hogy 1882—1895 alatt nem volt oly hideg januáriusban és februáriusban e magas esúson, mint 1895-ben.

Az 1894 és 1895. évi májusi időjárás.

A légnyomás eloszlása sokban hasonlít a 2 évi májusban. 1894-ben Európa északkeleti és nyugati részén magas nyomás terül el, s a kontinens közepén északról délre alacsony nyomás esatornája vonul, mely délen mindinkább szélesedő területet foglal el. 1895-ben a légnyomás maximuma Európa északkeleti részén mutatkozik, minimuma pedig a Földközi tenger vidékén mintegy némi folytatásaként a jan.—április havi helyzetnek; a mellett gyengébb,

Bei wärmerer Witterung ist nämlich die Differenz zwischen der Temperatur um 7 Uhr und dem Tagesmittel immer größer, als bei kälterer Witterung. Daraus folgt, daß der Unterschied zwischen den Monaten Februar bis April der beiden Jahre nach Pentaden noch größer würde, wenn wir anstatt der Temperatur um 7 Uhr das Tagesmittel $\left(\frac{7+2+9}{3}\right)$ (Uhr) vergleichen würden; demnach würde sich das Jahr 1895 gegenüber dem Jahre 1894 noch kühler zeigen, als dies unsere II. Tabelle ergibt.

In Turkeve war z. B. im Jahre 1895 die Temperatur niedriger als im Jahre 1894:

Daß im Jahre 1895 nicht nur unten, auf der Erdoberfläche, sondern auch in den höheren Regionen eine kältere Witterung herrschte, dies erhellt aus den Notierungen* der hoch (2504 m.) gelegenen Station *Säntis* (in der Schweiz), wie folgt:

Es ist noch hervorzuheben, daß am *Säntis* vom Jahre 1882 bis 1895 im Jänner und Februar die kälteste Witterung im Jahre 1895 war.

Die Witterung im Mai während der Jahre 1894 und 1895.

Die Vertheilung des Luftdruckes im Monat Mai ist in beiden Jahren vielfach ähnlich. Im Jahre 1894 herrscht im nordwestlichen und westlichen Europa ein hoher Luftdruck, in der Mitte des Continents zieht ein Streifen niedrigen Luftdruckes, welcher sich gegen Süden immer mehr ausbreitend, dort eine größere Fläche einnimmt. Im Jahre 1895 zeigt sich das Maximum des Luftdruckes im nordwestlichen Europa, das Minimum dagegen in der Gegend des Mittelländischen Meeres — sozusagen

* Meteor. Zeitsch. 1895. p. 471.

kevésbé mély minimum északon is jelentkezik.

Ehhez képest a hőmérsékleti viszonyoknál feltünőbb eltéréseket nem tapasztalunk. 1895-ben csak kevésbé alacsonyabb a hőmérséklet mint az 1894-ik évi májusban. Fiumében 1895-ben 0·6, Budapesten 0·5, Türkevén 0·7 C. fokkal alacsonyabb a reggel 7 órai hőmérséklet az 1895-ik évi május 6. pentadájában, mint 1894-ben. Feltünőbb különbség csak május 4-ik pentadájában (máj. 16—20) mutatkozik, mikor is 1895-ben mintegy 5 fokkal kisebb a meleg, mint volt 1894-ben ugyane pentadban. Az 1894-ik évhez mérve 1895-ben melegebb (+), vagy hidegebb (—) volt reggel 7 órakor C. fokkal:

	Mai 1—5	6—10	11—15	16—20	21—25	26—30	A 6 pentád átlaga Mittel d. 6 Pentaden
Türkeve	— 2·5	+ 2·7	— 0·4	— 4·3	— 0·3	+ 0·4	— 0·7
Budapest	— 0·8	+ 2·2	— 0·4	— 6·7	+ 0·7	+ 2·0	— 0·5
Fiume	+ 1·6	+ 1·7	— 0·5	— 5·7	— 0·9	+ 0·1	— 0·6

Az 1894 és 1895. évi február—május hónapok hőmérsékleti eltérése a hosszabb időszak viszonyaitól.

Ha oly részletesen akarnók a hőmérséklet eltérését 1894 és 1895 febr.—máj. hónapokra vonatkozólag feltüntetni, miként ezt a két év összehasonlításánál tettük, külön önálló munkát kellene előbb írunk 15 állomásunk normális hőmérsékletéről. Ez egyelőre részint adataink hiányos volta, részint országos meteorológiai hálózatunk csak 25 éves fennállása miatt lehetetlen. Sem a hónapok, annál kevésbé a pentadok átlagainak normális értékét 25 évi megfigyelés alapján meg nem állapíthatjuk. Elégedjünk meg tehát egyelőre avval, ha a fővárosi megfigyelések alapján megismerkedhetünk az 1894. és 1895-ik évi eltéréssel a 25 évi átlagos hőfoktól.

Az átlagos hőmérséklet alatt e helyütt azon hőfokot értem, melyet a reggel 7, délután 2 és este 9 órakor történt följegyzések összege 3-mal elosztva ad. Az egyes pentadok átlagos hőmérséklete eltért az 1894. és 1895-ik évben az 1871—1895. évi átlagtól Budapesten a következő C. fokokkal:

eine Fortsetzung der Lage der Monate Jänner bis April. Es zeigt sich noch dabei ein schwächeres, nicht so tiefes Minimum auch im Norden.

Wir treffen demnach keine besondere Abweichungen der Temperatur an. Im Mai 1895 ist die Temperatur nur wenig kälter, als im Mai des Jahres 1894. Die 7 Uhr-Temperatur der 6 Pentaden im Monat Mai des Jahres 1895 ist bei Fiume um 0·6, bei Budapest um 0·5 und bei Türkeve um 0·7° C. geringer als im Jahre 1894. — Ein auffallender Unterschied zeigt sich bloß in der 4. Pentade (16. bis 20. Mai), wo im Jahre 1895 die Temperatur um 5° C. kälter war, als in derselben Pentade des Jahres 1894. — Mit dem Jahre 1894 verglichen, war die Temperatur im Jahre 1895, 7 Uhr in der Früh wärmer (+) oder kälter (—) um folgende C°:

Die Abweichungen der Temperatur der Monate Febrer — bis Mai der J. 1894 und 1895, von der Temperatur der längeren Periode.

Wollten wir die Abweichung der Temperatur so ausführlich veranschaulichen, wie wir es bei der Vergleichung der zwei Jahre (1894 und 1895) gethan haben, so müßten wir vorher eine selbstständige Arbeit über die normale Temperatur der 15 angeführten Stationen schreiben. Das ist jedoch einstweilen unmöglich, und zwar nicht nur wegen der Mangelhaftigkeit unserer meteorologischen Angaben, sondern auch aus jenem Grunde, weil unser meteorologisches Netz erst seit 25 Jahren fungiert. Wir können auf Grund 25-jähriger Beobachtungen nicht einmal die normalen Mittelwerthe der Monate bestimmen, desto weniger diejenigen der Pentaden. Begnügen wir uns also einstweilen damit, daß wir die Abweichungen der Jahre 1894 und 1895 von dem 25-jährigen Mittel bloß auf Grund der Budapester Aufzeichnungen bestimmen.

Ich verstehe hier unter dem Namen: Mittel, jene Temperatur, welche die Aufzeichnungen der Stunden $\frac{7+2+9}{3}$ ergeben.

Die Temperatur der Pentaden in den Jahren 1894 und 1895 zeigte gegen das Mittel der Jahre 1871 bis 1895 folgende Abweichung:

	Jan. 31—Febr. 4	5—9	10—14	15—19	20—24	25—Mart. 1	A 6 pentád átlaga Mittel d. 6 Pentaden
(Σn) 1894-(ben)	+4.7	+6.4	+8.0	-2.3	-5.3	+2.5	+2.3
" 1895 "	-1.3	-5.3	-2.8	-9.5	-4.2	-4.4	-4.6
	Mart. 2—6	7—11	12—16	17—21	22—26	27—31	A 6 pentád átlaga Mittel d. 6 Pentaden
(Σn) 1894-(ben)	+2.8	+3.2	+5.8	-0.5	-0.3	-0.9	+1.7
" 1895 "	-2.6	-5.0	-1.3	-2.0	+0.7	-0.8	-1.8
	Apr. 1—5	6—10	11—15	16—20	21—25	26—30	A 6 pentád átlaga Mittel d. 6 Pentaden
(Σn) 1894-(ben)	+1.1	+3.4	+2.3	+2.3	+0.9	+3.1	+2.2
" 1895 "	-1.7	+0.6	-0.1	-1.3	-0.3	-1.4	-0.7
	Mai 1—5	6—10	11—15	16—20	21—25	26—30	A 6 pentád átlaga Mittel d. 6 Pentaden
(Σn) 1894-(ben)	-0.6	0.4	+2.5	+1.8	+0.3	2.8	+0.1
" 1895 "	+1.6	+0.8	+2.1	-5.4	-0.1	-1.1	-0.3

Íme a 24 pentád átlagos hőmérséklete 1894-ben csak 8 ízben bizonyul kisebbnek (— jelűnek), ellenkezőleg 1895-ben 19 ízben alacsonyabbnak, mint a 25 évi átlag. A május általában véve mindkét évben alig különbözik az 1871—1895. évi átlagtól; csak a 4-ik pentád feltűnő alacsony hőfoku 1895-ben.

Nem lehet eléggé hangsúlyoznom, hogy az ornithologiai adatoknak a meteorologiaiakkal való összehasonlítása mindig csak egyidejű évfolyamok alapján történjék, mivel tapasztalati tény, hogy a meteorologiai átlagok lényegesen különböznek, kivált a téli és tavaszi hónapoknál, ha rövidebb vagy hosszabb időszakokat veszünk számításba. Ugyanannak a nyomára fogunk akadni az ornithologiai megfigyeléseknél is, ha alkalmunk leendő rövidebb és hosszabb periódusoknál átlagokat számítanunk. Míg ilyen anyaggal nem rendelkezünk, legezelszerűbb lesz csak két-két egymásra következő évet összemérnünk.

Wir sehen, daß im Jahre 1894 die durchschnittlichen Pentadenwerthe unter 24 Pentaden nur achtmal sich kleiner (—) zeigen, als das Temperaturmittel von 25 Jahren, im Jahre 1895 dagegen 19-mal. — Monat Mai unterscheidet sich von der Temperatur der Periode 1871—1895 in beiden Jahren kaum merklich: nur die 4. Pentade des Jahres 1895 ist beträchtlich kälter.

Ich kann nicht genügend betonen, daß es angezeigt ist, die ornithologischen Angaben mit den meteorologischen nur auf Grund der entsprechenden Jahrgänge zu vergleichen, weil es eine Erfahrungsthatsache ist, daß die meteorologischen Durchschnittswerthe — besonders in den Winter- und Frühjahrs-Monaten — wesentlich verschieden sind, sobald wir einen kürzeren oder längeren Zeitraum in Betracht ziehen. Wir werden daselbe Verhältniß wahrscheinlich auch bei der Ornithologie constatiren können, wenn wir in der Lage sein werden Mittel aus kürzeren oder längeren Perioden abzuleiten. So lange wir ein solches Material nicht besitzen, ist es angezeigt, nur je zwei nacheinander folgende Jahre untereinander zu vergleichen.

Tavaszi megfigyelések a frohburgi tavakon.

Dr. HELM F.-től.

Szászország gazdag madárvilágú vizei között első sorban nevezetesek Frohburg tavai, melyek közül a három legnagyobb a «Strassenteich» (kb. 6 ha.), a «Ziegelteich» (14 ha.) és a «Grosser Teich» (kb. 44 ha. terjedelmű), a város közelében főleg rétek és földek között fekszik. Az utóbbi tóval határos még a «Kl. Eschefeld» major és a «Gross Eschefeld» falu is.

A vonulás ideje alatt a többek között különféle *Totanus*- *Tringa*- és *Charadrius*-fajokat is figyeltem itt meg. Ezeknek a Szászországban csak ritkán előforduló madárfajoknak megjelenéséről majd csak a további adatgyűjtés folyamán akarok részletesebb tudósítást adni; most csak az itteni tavakon fészkelő uszók megérkezéséről közlök néhány feljegyzést. E tavakon költ a *Spatula clypeata*, L.* *Anas boschas*, L., *Chaulelasmus streperus*, L., *Querquedula circeia*, L., *Querquedula crecca*, L., *Aythya ferina*, L., elvélve minden valószínűség szerint a *Fulix cristata*, L. is; továbbá a *Podiceps cristatus*, L., *Podiceps griseigena*, BODD., *Podiceps nigricollis*, SUND., a *Podiceps minor*, L. és végre a *Larus ridibundus*, L.

Az idej korai tavasszal ezek a madarak, valamint több más fajta is, nagyon korán szállták meg fészkelési területeiket, mert a márczius 15. és 22. napjain e tavakhoz intézett kirándulásaim alkalmával már ott találtam a következő fajokat.

Márczius 15.

A frohburgi kertekben mindenütt énekelt a *Sturnus vulgaris*, L., *Fringilla coelebs*, L., *Emberiza citrinella*, L., a földeken *Alauda arvensis*, L., a réteken elvélve szől az *Anthus pratensis*, L., és az *Emberiza schoeniclus*, L., míg a tavakat körülvevő réteken a *Sturnus vulgaris*, L. és a *Vanellus cristatus*, L. csapatai kergetik egymást.

A vizeken nagy számban volt jelen az *Anas boschas*, L., közülük kb. 50 db a víztől távol, egy

* A nomenclatura az «Aves Hungariæ» alapján van adva. *Szék.*

Frühjahrsbeobachtungen an den Teichen von Frohburg.

Von Dr. F. Helm.

Zu denjenigen Gewässern im Königreich Sachsen, welche eine sehr reiche Ornis aufweisen, gehören in erster Linie die Teiche von Frohburg. Die 3 größten unter denselben, der Straßenteich (c. 6 ha. groß), der Ziegelteich (14 ha. groß) und der Große-Teich (c. 44 ha. umfassend), liegen in der Nähe der Stadt Frohburg und sind hauptsächlich von Wiesen, z. T. auch von Feldern umgeben; an den Großen-Teich grenzt außerdem das Vorwerk Kl. Eschefeld und das Dorf Groß Eschefeld.

Während der Zugzeit beobachtete ich dort unter anderem verschiedene *Totanus*-, *Tringa*- und *Charadrius*-Arten. Ueber das Erscheinen dieser in Sachsen sonst seltenen Vogelarten will ich jedoch erst nach Sammlung weiterer Daten ausführlicher berichten; heute sollen nur einige Notizen über die Ankunftszeit der auf den Teichen nistenden Schwimmvögel gegeben werden. Es brütet dort: *Spatula clypeata*, L.,* *Anas boschas*, L., *Chaulelasmus streperus*, L., *Querquedula circeia*, L., *Querquedula crecca*, L., *Aythya ferina*, L., vereinzelt höchst wahrscheinlich auch *Fulix cristata*, L., ferner *Podiceps cristatus*, L., *Podiceps griseigena*, BODD., *Podiceps nigricollis*, SUND., und *Podiceps minor* L., und endlich *Larus ridibundus* L.

Zu dem diesjährigen zeitigen Frühjahr haben sich nun diese Vögel, wie viele andere, sehr bald an ihren Brutplätzen eingestellt, denn ich traf bei meiner am 15. und 22. März dorthin ausgeführten Excursion schon im Folgenden angeführte Arten an.

15. März.

Überall sangen in den Gärten von Frohburg *Sturnus vulgaris*, L., *Fringilla coelebs*, L., *Emberiza citrinella*, L., auf den Feldern *Alauda arvensis*, L., auf den Wiesen rief vereinzelt *Anthus pratensis*, L., und *Emberiza schoeniclus*, L., während Schaaren von *Sturnus vulgaris*, L., und *Vanellus cristatus*, L., auf den, die Teiche angrenzenden Fluren sich herumtrieben.

Anas boschas, L., war auf den Gewässern in großer Anzahl vorhanden, c. 50 derselben saßen

* Die Nomenclatur ist nach «Aves Hungariæ» gegeben. *Red.*

nagy területű őszi rozsvetés közepén szállt meg. *Querquedula crecca*, L. szintén sok volt látható; nagy részük a tavak szélein pihent, mások a víz sekélyebb helyein táplálékot keresgéltek, vagy hívó hangot adva, egyik esapattól a másikhoz húztak.

Közeledésem a «Strassenteich»-ról egy pár *Querquedula circiadl*, L. riasztott fel, mely röptében «klerb» hangot adott.

A «Ziegelteich» vizén néhány szársa uszkált ide s tova, közel hozzájuk kb. 2 tucsat *Aythya ferina*, L. ♂ és ♀ bukdácsolt, úgyszintén a *Fulix cristata*, L. 10 ♂ s néhány ♀ példánya. Tőlük valamivel távolabb 3 *Bucephala clangula*, L. merült a víz alá, míg a nyílt vizen egy *Podiceps cristatus* L. tartózkodott.

A «Grosser Teich» vizén a *Fulica atra*, L. mellett ott találtam az *Anas boschas*, L., az *Aythya ferina*, L. fajokat, 1 párt a *Chaulelasmus streperus*, L. és 2 párt a *Fulix cristata*, L. fajból. Egy *Larus ridibundus*, L. egyik tó vizétől a másikéhoz röpdösött.

Márczius 22.

A *ruticilla tithys*, L. Frohburgban mindenütt énekel. *Anas boschas*, L., *Querquedula crecca* L. a tavakon mindenhol sűrűn fordul elő, a Fulicák is megsokasodtak, élénken sikongatnak s vigan üzik-kergetik egymást. *Larus ridibundus* L. is elég mutatkozott, noha a telep még épen nem volt teljes. A sirályok többnyire a kaesavadászatokhoz készített állványokon telepedtek meg, vagy sirva keringtek a levegőben. Az *Emberiza schoeniclus*, L. mindenütt énekel és gyakorta száll 4—5 m. magas eseresznyefák tetejére. A *Podiceps cristatus*, L. mindhárom tavon uszkál s a «Ziegelteich» vizén egy párnak egyik tagja már a párzási hangon szólal meg.

Több helyen figyeltem meg a *Podiceps griseigena*-t is. A «Grosser Teich» tükörén egy 8 tagból álló *Podiceps nigricollis*, SUND. esapat, köztük néhány ♀, kergetődzik, közelükben 3 pár *Fulix cristata*, L. eleség után keresgél, a mit a «Ziegelteich» vizén néhány pár *Chaulelasmus streperus*, L. követ.

A *Spatula clypeata*, L. márczius 22-én még egyáltalán nem volt látható, valamint a *Totanus* fajok is teljesen hiányoztak.

entfernt vom Wasser mitten auf einer großen Winterroggenbreite.

Querquedula crecca, L. war ebenfalls schon zahlreich anzutreffen, viele ruhten an den Rändern der Teiche, oder suchten an feuchten Stellen derselben Nahrung, oder strichen unter Rufen von einem zum anderen.

Vom Straßenteich erhob sich bei meiner Annäherung auch ein Paar von *Querquedula crecca*, L. unter Klerb-Rufen.

Auf dem Ziegelteiche schwammen vereinzelt *Fulica atra*, L. herum, in ihrer Nähe tauchten ca. 2 Duzend *Aythya ferina*, L. ♂ u. ♀, und 10 ♂, sowie einige ♀ von *Fulix cristata*, L. etwas entfernt davon thaten dies 3 *Bucephala clangula*, L. während auf dem freien Wasser ein einzelner *Podiceps cristatus*, L. sich aufhielt.

Auf dem großen Teiche traf ich neben *Fulica atra*, L., *Anas boschas*, L., *Aythya ferina*, L., 1 Paar *Chaulelasmus streperus*, L. und 2 Paar *Fulix cristata*, L. an. 1 *Larus ridibundus*, L. stog von einem Teich zum andern.

22. März.

Ruticilla tithys, L. ließ in Frohburg überall seinen Gesang hören. *Anas boschas*, L. und *Querquedula crecca*, L. war auf den Teichen überall zahlreich vorhanden, auch die Zahl von *Fulica* hat sich vergrößert. Diese Vögel riefen sehr lebhaft und jagten sich gar nicht selten umher. *Larus ridibundus*, L. war zwar in ziemlicher Anzahl da, die Colonie bei weitem aber noch nicht vollzählig. Die Möven saßen vielfach auf den für die Entenjagden angebrachten Ständen, oder kreisten unter Rufen in der Luft.

Emberiza schoeniclus, L. sang überall und setzte sich dabei durchaus nicht selten auf die Spitzen 4—5 M. hoher Kirschbäume. Auf allen 3 Teichen schwammen Exemplare von *Podiceps cristatus*, L. herum, auf dem Ziegelteiche ließ der eine eines Paares auch schon den Paarungsruf hören.

Auch *Podiceps griseigena*, BOBB. kam an verschiedenen Stellen zur Beobachtung. Auf dem Großen-Teiche trieb sich eine Gesellschaft von 8 *Podiceps nigricollis*, SUND., darunter einige ♀, umher, in ihrer Nähe suchten 3 Paar *Fulix cristata*, L. Nahrung, während auf dem Ziegelteiche dies einige Paare von *Chaulelasmus streperus*, L. thaten.

Von *Spatula clypeata*, L. war auch am 22. März noch kein Exemplar zu sehen, ebenso fehlten noch gänzlich die *Totanus*-Arten.

A költözőkódó madarak tavaszi megjelenése Kőszegen.

Összeállította: CHERNEL ISTVÁN.

Die Frühjahrs-Ankunft der Zugvögel in Kőszeg (Güns).

Zusammengestellt von: Stefan Chernel von Chernelháza.

Kőszegen (Vasm.), melynek földrajzi fekvése:

47°23'30" ész. szél.

34°13'5" kel. hossz.

a költözőkódó madarak tavaszi érkezését az 1884., 1886., 1887., 1889., 1892., 1893., 1894. években figyeltem meg.

E hét évben szerzett adatok, összevetve atyám adataival, 42 költöző madárfaj érkezésének évek szerint való ingadozását mutatják s így közép napja kiszámítását meglehetősen pontossággal lehetővé teszik.

A közép napok kimutatására alkalmas sorozatokon kívül felveszem itt — későbbi általános feldolgozások tekintetéből — az egyes adatokat is, nevezetesen 11 madárfajról.

A füstös fecskénél (*Hirundo rustica*) pedig felhasználom KAYSRAIL KÁROLY* nyug. erdőmester 1874—1894-ig — tehát 20 éven át — jegyzett észleléseit, melyek így mintegy párhuzamos adatsort alkotva atyám és a saját megfigyeléseimmel, egymást kölcsönösen ellenőrizik és kijavítják.

* Ugyan ő vezette ez idő jó részén át a kőszegi meteorológiai megfigyeléseket is. Adataiért e helyen is hálás köszönetemet rovom le.

In Kőszeg (Güns, Eisenburger Com.), dessen geographische Lage durch

47°23'30" nördl. Br.

34°13'5" östl. L.

gegeben ist, beobachtete ich die Frühjahrs-Ankunft der Zugvögel in den folgenden Jahren: 1884., 1886., 1887., 1889., 1892., 1893., 1894.

Diese in 7 Jahren notierten Daten, mit jenen meines Vaters vereint, bezeigen bei 42 Zugvogel-Arten die nach Jahren vorhandene Schwankung im Erscheinen und ermöglichen somit die ziemlich Pünktlichkeit in der Berechnung eines Mittels.

Außer den zur Bezeichnung eines Mittels dienenden Serien will ich aber hier auch jene einzelnen auf 11 Vogelarten bezüglichen Daten nicht außer Acht lassen, die bei einer universionellen Aufarbeitung des Gegenstandes berücksichtigt werden können.

Bei der Rauchschwalbe (*Hirundo rustica*) aber bediene ich mich auch der Daten des Herrn Forstmeisters i. P. Karl Kaysral,* die eine Beobachtungsdauer von 1874—1894, also 20 Jahre, umfassen, und welche so eine parallele Datenreihe zu meinen und meines Vaters Beobachtungen bildend, sich gegenseitig kontrollieren und ausbessern.

* Er leitete auch während dieser Zeit die meteorologische Station von Kőszeg. Für die freundliche Ueberlassung seiner Daten sei auch an dieser Stelle mein beider Dank ausgesprochen.

Accentor modularis, L.

1881—1892.

Mart. 21.	1892.
" 26.	1884.
" 29.	1881.

K. (M.) = Mart. 25.

Ebből a három adatból is látható, hogy márcziusi madár. Lehet, hogy későbbi megfigyelések középmapját valamivel későbbre viszik.

Schon aus diesen drei Daten ersichtlich März-Vogel. Möglicherweise werden spätere Beobachtungen ein noch späteres Mittel ergeben.

Alauda arvensis, L.

1863—1894.

Évi adat: 12 Jahresdaten.

Febr. elején (anfangs)	1863.
" 10.	1884.
" 14.	1883.
" 16.	1881.
" 18.	1885.
" 20.	1880.
" 20.	1894.
" 21.	1882.
" 26.	1892.
" 27.	1887.
Mart. 2.	1889.
" 6.	1886.

L. (F.) — Febr. 10. 1884.

Lk. (Sp.) — Mart. 6. 1886.

J. (Schw.) = 25.

K. (M.) = Febr. 22.

A közép határozottan kidomborodik.
Das Mittel genau ausgeprägt.

Alauda arborea, L.

1884—1886.

Mart. 24.	1885.
" 26.	1884.
" 27.	1886.

K. (M.) = Mart. 26.

Ezek után márcziusi madár.
Nach diesen ein März-Vogel.

Anthus trivialis, L.

1886—1889.

Mart. 30.	1889.
Apr. 1.	1886.
" 13.	1887.

K. (M.) = Apr. 6.

Az utolsó évi adat márcziusból való ugyan, de áprilisi madárnak látszik.

Das letzte Jahres-Datum ist zwar von März, scheint aber April-Vogel zu sein.

Chelidon urbica, L.

1885—1894.

Évi adat: 7 Jahresdaten.

Apr. 9.	1894.
" 12.	1889.
" 20.	1893.
" 22.	1886.
" 23.	1887.
" 24.	1892.
" 25.	1885.

L. (F.) — Apr. 9. 1894.

Lk. (Sp.) — " 25. 1885.

J. (Schw.) = 17.

K. (M.) = Apr. 17.

Igen érdekes az 1894. évi adat, mely feltűnő korai, de a régibb adatok tisztán április második felére teszik e faj érkezését.

Sehr interessant das Datum v. Jahr 1894, welche auffallend früh ist; die älteren Daten bestimmen aber genau die Ankunft dieser Art auf die zweite Hälfte Aprils.

Columba palumbus, L.

1883—1886.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Febr. 11.	1885.
" 20.	1883.
Mart. 10.	1884.
" 24.	1886.

L. (F.) — Febr. 11. 1885.

Lk. (Sp.) — Mart. 24. 1886.

J. (Schw.) = 42.

K. (M.) = Mart. 3—4.

A febr. 11-iki adat korainak, a mart. 24-iki későinek látszik nygvan, de ha ezektől eltekin-tünk is, a közép mégis márcziusra esik.

Das Datum von 11. Febr. scheint zu früh, das von 24. März dagegen zu spät; abgesehen von diesen, fällt das Mittel trotzdem schon auf März.

Columba oenas, L.

1863—1894.

Évi adat: 7 Jahresdaten.

Febr. elején (anfangs) 1863.	
" 10.	1885.
" 13.	1883.
" 23.	1884.
Mart. 1.	1887.
" 4.	1886.
" 6.	1894.

L. (F.) — Febr. 10.
Lk. (Sp.) — Mart. 6.
J. (Schw.) = 25.
K. (M.) = Febr. 22.

Tehát februáriusi madár.
Miffo Feber-Vogel.

Coracias garrula, L.

1881—1889.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Apr. 22.	1886.
" 24.	1884.
" 26.	1889.
" 27.	1881.
" 28.	1887.

L. (F.) — Apr. 22. 1886.
Lk. (Sp.) — " 28. 1887.
J. (Schw.) = 7.
K. (M.) = Apr. 25.

Feltűnő madár, azért a csekély ingadozás.
Ein auffallender Vogel, daher die geringe Schwankung.

Coturnix ductylisonans, MEYER.

1880—1894.

Évi adat: 7 Jahresdaten.

Apr. 24.	1885.
" 26.	1880.

Apr. 27.	1882.
" 27.	1886.
Maj. 5.	1883.
" 7.	1892.
" 7.	1894.

L. (F.) — Apr. 24.
Lk. (Sp.) — Maj. 7.
J. (Schw.) = 14.
K. (M.) = Apr. 30. Maj. 1.

Későbbi megfigyelések nyomán dül el vajjon áprilisi vagy májusi madár?

Spätere Beobachtungen werden beweisen, ob April oder Mai-Vogel?

Cuculus canorus, L.

1876—1894.

Évi adat: 8 Jahresdaten.

Apr. 9.	1889.
" 10.	1885.
" 12.	1886.
" 14.	1881.
" 17.	1876.
" 17.	1894.
" 22.	1892.
" 23.	1883.

L. (F.) — Apr. 9. 1889.
Lk. (Sp.) — " 23. 1883.
J. (Schw.) = 15.
K. (M.) = Apr. 16.

Hangja által feltűnő s így elég pontosan észlelhető.

Durch seine Stimme auffallend, ist er ziemlich genau zu beobachten.

Cypselus apus, L.

1886—1893.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Apr. 29.	1886.
Maj. 15.	1892.
" 18.	1889.
" 20.	1893.

L. (F.) — Apr. 29.
Lk. (Sp.) — Maj. 20.
J. (Schw.) = 22.
K. (M.) = Maj. 9—10.

Nálunk csak néha költ, akkor is csak egy-két párban.

Brütet jeltén hier, dann auch nur in einzelnen Paare.

Erithacus lusciniæ, L.

1876—1894.

Évi adat: 12 Jahresdaten.

Apr. 5.	1886.
" 5.	1888.
" 10.	1884.
" 10.	1885.
" 10.	1889.
" 16.	1876.
" 16.	1878.
" 16.	1887.
" 17.	1894.
" 18.	1882.
" 20.	1883.

L. (F.) — Apr. 5. 1886.

Lk. (Sp.) — " 20. 1883.

J. (Schw.) = 16.

K. (M.) = Apr. 12—13.

Háromszor jött apr. 10-én és apr. 16-án, s ezek az adatok is pontosan kiadnák a kö-zépet.

Kam dreimal am 10-ten und 16-ten April und würden schon diese Daten das richtige Mittel ergeben.

Erithacus rubecula, L.

1881—1889.

Évi adat: 3 Jahresdaten.

Mart. 4.	1887.
" 6.	1881.
" 10.	1889.
	1886/7. Áttelel. Überwintert.

L. (F.) — Mart. 4. 1887.

Lk. (Sp.) — " 10. 1889.

J. (Schw.) = 7.

K. (M.) = Mart. 7.

Látható, hogy át is telel.

Wie ersichtlich, überwintert.

Aquila. III.

Ficedula rufa, BECHST.

1886—1892.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Mart. 20.	1892.
" 26.	1886.
" 27.	1888.
" 28.	1889.
" 31.	1887.

L. (F.) — Mart. 20. 1892.

Lk. (Sp.) — " 31. 1887.

J. (Schw.) = 12.

K. (M.) = Mart. 25—26.

Ficedula trochilus, L.

1884—1889.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Apr. 2.	1887.
" 5.	1889.
" 9.	1884.
" 11.	1886.

L. (F.) — Apr. 2. 1887.

Lk. (Sp.) — " 11. 1886.

J. (Schw.) = 10.

K. (M.) = Apr. 6—7.

A *Fic. rufa* tehát határozottan két héttel előbb jön, mit a *Fic. trochilus*; az tisztán márcziusi, ez ellenben áprilisi madár.

Fic. rufa kommt also entschieden um zwei Wochen früher als *Fic. trochilus*; jener ist reiner März-Vogel, dieser dagegen April-Vogel.

Gallinago scolopacina, Br.

1880—1889.

Évi adat: 7 Jahresdaten.

Mart. 12.	1882.
" 17.	1887.
" 21.	1883.
" 25.	1880.
Apr. 2.	1889.
" 13.	1881.
" 15.	1884.

L. (F.) — Mart. 12.

Lk. (Sp.) — Apr. 15.

J. (Schw.) = 35.

K. (M.) = Mart. 29.

Átvonuló faj, melynek megjelenése mindig réteink száraz vagy vizenyős voltától függ.

Durchzugsvogel, dessen Erscheinen immer von der Trockenheit oder Nässe unserer Wiesen bedingt ist.

Hirundo rustica, L.

Ennél a legismertebb madárnál érdekes párhuzamos észleleteket nyújthatok.

Bei diesem am meisten bekannten Vogel, kann ich interessante Parallel-Beobachtungen geben.

Atyám adatai és az én adataim.

Daten meines Vaters und von mir.

1865—1894.

Évi adat: 19 Jahresdaten.

Mart. 30.	1881.
" 31.	1878.
Apr. 1.	1886.
" 1.	1892.
" 2.	1884.
" 2.	1885.
" 2.	1888.
" 3.	1883.
" 3.	1887.
" 4.	1865.
" 4.	1877.
" 4.	1880.
" 6.	1882.
" 6.	1889.
" 6.	1894.
" 10.	1891.
" 16.	1893.
" 20.	1876.
Maj. 4.	1875.

L. (F.) — Mart. 30.
Lk. (Sp.) — Maj. 4.
J. (Schw.) = 36.
K. (M.) = Apr. 16.

Kaysrahl K. adatai.

Daten von C. Kaysrahl.

1874—1894.

Évi adat: 19 Jahresdaten.

Mart. 27.	1885.
" 28.	1886.
" 30.	1884.

Mart. 30.	1890.
" 31.	1879.
Apr. 2.	1888.
" 3.	1880.
" 3.	1883.
" 4.	1877.
" 5.	1878.
" 6.	1887.
" 6.	1892.
" 6.	1881.
" 8.	1893.
" 11.	1894.
" 13.	1874.
" 16.	1891.
" 23.	1876.
" 24.	1889.

L. (F.) — Mart. 27.
Lk. (Sp.) — Apr. 24.
J. (Schw.) = 29.
K. (M.) = Apr. 10.

A különbség tehát e két adatsor között 7 nap. A május 4-iki datum feltűnő késői, azonban atyám hozzáteszi, hogy az nap a *házunkban költő fecskék* érkeztek meg. Már pedig tudni való, hogy — a mi megint kiséül jegyzeteimből — ezek rendszeren 8—10 nappal a faj első megjelenése után mutatkoznak; 1875-ben tehát az első érkezés ápr. 23—24. körül lehetett. Hogy ebben az évben határozottan mutatkozott valami rendellenesség, az különben KAYSRAHL észleleteiből is kitűnik, mert 20 évi sorozatából éppen az 1875-iki adat hiányzik. A meteorológiai viszonyok 1875 április havában közép számban következők voltak: Légnyomás: 737: hőmérséklet: 8.67° C. (áprilisra a 100 éves közép 9.64°), minimum —3° (15-én), maximum +19° (12-én), 56% jutott É szélre, 9 nap volt eső 21.55 mm. magasságban, az időjárás általános jellege tehát: száraz hideg É szelekkel.

Der Unterschied zwischen diesen beiden Daten-Reihen ist also 7 Tage. Mein Vater bemerkt aber zum Datum vom 4-ten Mai, daß an jenem Tage die in unserem Hause nistenden Schwalben angekommen sind. Nun muß man wissen — was wieder aus meinen Notizen ersichtlich wird — daß sich diese in der Regel 8—10 Tage nach dem ersten Erscheinen der Art zeigen; im Jahre 1875 kann also als erste Ankunft der 23—24 April gelten. Daß in jenem Jahre gewisse Abnorme Verhältnisse waren, zeigt sich auch in den Beobachtungen KAYS-

rah's, den aus seiner 20jährigen Datenreihe fehlt gerade das Datum von 1875. Die meteorologischen Verhältnisse waren 1875 im Durchschnitt wie folgt: Luftdruck 7.37; Temperatur 8.67° C. (100jähriges Mittel für April 9.64°), Minimum -3° (am 15-ten), Maximum +19° (am 12-ten); 56% N Wind, 9 Tage Regen mit 21.55 mm. Regenhöhe, der allgemeine Charakter der Witterung: trockene Kälte mit N Wind.

Az adatok egyeztetéséből kitűnik, hogy négy évben az első megérkezés mindkét sorozatban egyforma, t. i.:

Das Vergleichen der Daten ergibt, daß die erste Aufunft in beiden Serien in den folgenden 4 Jahren gleich ist:

1888.	Apr. 2.	1893.	Apr. 3.
1877.	„ 4.	1893.	„ 6.

Egyesítjük a két adatsort, akkor az így alakul:

Wenn wir die beiden Datenreihen zusammenfassen, so bekommen wir folgende Serie:

1865—1894.

Évi adat: 22 Jahresdaten.

Mart. 27.	1885.
„ 28.	1886.
„ 30.	1881.
„ 30.	1884.
„ 30.	1890.
„ 31.	1878.
„ 31.	1879.
Apr. 2.	1888.
„ 3.	1880.
„ 3.	1883.
„ 3.	1887.
„ 4.	1865.
„ 4.	1877.
„ 6.	1892.
„ 6.	1894.
„ 6.	1889.
„ 6.	1882.
„ 8.	1893.
„ 10.	1891.
„ 13.	1874.
„ 20.	1876.
Maj. 4.	1875.

L. (F.)	— Mart. 27.
Lk. (Sp.)	— Maj. 4.
J. (Schw.)	= 39.
K. (M.)	= Apr. 14—15.

Ha a május 4-iki adattól eltekintünk, a közép szám:

Wenn wir das Datum vom 4. Mai weglassen, ist das Mittel:

Apr. 7—8.

ha pedig — mint fentebb érintettem — május 4-ikét április 23-ára javítjuk: wenn wir aber — wie oben schon erwähnt — statt 4. Mai 23. April annehmen:

Apr. 9—10.

Lanius collurio, L.

1883—1894.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Apr. 25.	1883.
„ 30.	1889.
Maj. 2.	1894. (♀ ♀ Maj. 7.)
„ 4.	1892. (♀ ♀ „ 10.)
„ 10.	1887.

L. (F.)	— Apr. 25.
Lk. (Sp.)	— Maj. 10.
J. (Schw.)	= 16.
K. (M.)	= Maj. 2—3.

Érdekes feljegyzés atyámtól, hogy 1858-ban kimaradt. Két évi észlelet nyomán a ♀ ♀ 5—6 nappal a ♂ ♂ után jöttek.

Eine interessante Notiz meines Vaters, daß er 1858 gänzlich ausgeblieben ist. Nach zweijähriger Beobachtung kamen die ♀ ♀ 5—6 Tage nach den ♂ ♂ an.

Molucilla alba, L.

1884—1894.

Évi adat: 7 Jahresdaten.

Febr. 20.	1885.
Mart. 2.	1894.
„ 5.	1887.
„ 13.	1889.
„ 14.	1884.
„ 16.	1886.

L. (F.)	— Febr. 20. 1885.
Lk. (Sp.)	— Mart. 16. 1886.
J. (Schw.)	= 25.
K. (M.)	= Mart. 4.

Motacilla flava, L.

Apr. 8.	1884.
" 14.	1887.
" 20.	1889.

K. (M.) = Apr. 14.

Vidékünkön ritka madár.

Æeltener Vogel in unſerer Gegend.

Muscicapa atricapilla, L.

1880—1892.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Apr. 7.	1886.
" 21.	1892.
" 23.	1887.
" 25.	1884.
" 26.	1880.

L. (F.) — Apr. 7. 1886.

Lk. (Sp.) — " 26. 1880.

J. (Schw.) = 20.

K. (M.) = Apr. 16—17.

Feltűnő korai adat az apr. 7. a négy másik ellenében, melyek mind 20-ika utánról valók.

7. Apr. auffallend früh gegenüber den vier anderen Daten, welche alle nach 20-ten Apr. hinweisen.

Muscicapa collaris, BECHST.

1876—1887.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Apr. 11.	1886.
" 14.	1876.
" 24.	1887.
" végén (Ende)	1885.

L. (F.) — Apr. 11. 1886.

Lk. (Sp.) — " 24. 1887.

J. (Schw.) = 14.

K. (M.) = Apr. 17—18.

Több évi adat nyomán a középnap valószínűleg kissé későbbre fog esni.

Nach mehrjährigen Daten wird das Mittel wahrscheinlich später fallen.

Muscicapa grisola, L.

1880—1889.

Évi adat: 6 Jahresdaten.

Apr. 22.	1886.
" 27.	1881.

Apr. 27. 1889.

" 28. 1887.

" 30. 1884.

Maj. 2. 1880.

L. (F.) — Apr. 22. 1886.

Lk. (Sp.) — Maj. 2. 1880.

J. (Schw.) = 11.

K. (M.) = Apr. 27.

Két évben a középnapon érkezett. A megfigyelés azért is pontos, mert a madár kertünkben sok éven át költött.

Kam in zwei Jahren am Mittel-Tage an. Die Beobachtung ist umsomehr genau, weil der Vogel lange Jahre hindurch in unſerem Garten gebrütet hat.

Oriolus galbula, L.

1878—1894.

Évi adat: 10 Jahresdaten.

Apr. 25. 1885.

" 25. 1878.

" 26. 1886.

" 27. 1881.

" 27. 1882.

" 28. 1887.

" 28. 1883.

" 29. 1889.

Maj. 1. 1892.

" 3. 1894.

L. (F.) — Apr. 25. 1885.

Lk. (Sp.) — Maj. 3. 1894.

J. (Schw.) = 9.

K. (M.) = Apr. 29.

Meglehetősen pontosan érkező áprilisi madár. Ziemlich pünktlich ankommender April-Vogel.

Ortymetra crex, L.

1877—1885.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Apr. 25. 1885.

" 30. 1877.

Maj. 1. 1881.

" 15. 1883.

L. (F.) — Apr. 25. 1885.

Lk. (Sp.) — Maj. 15. 1883.

J. (Schw.) = 21.

K. (M.) = Maj. 5.

Némely évben hiányzik, máskor meg igen gyakori.

In manchen Jahren fehlend, ist er wieder manchmal sehr häufig.

Pratincola rubetra, L.

Apr. 2.	1884.
“ 6.	1881.
“ 9.	1880.

K. (M.) = Apr. 5—6.

Nálunk ritka madár; inkább őszi vonuláson látható.

Seltener Vogel bei uns; kommt während des Herbstzuges häufiger.

Ruticilla phoenicurus, L.

1876—1892.

Évi adat: 6 Jahresdaten.

Apr. 3.	1881.
“ 5.	1878.
“ 6.	1876.
“ 7.	1880.
“ 9.	1892.
“ 10.	1887.

L. (F.) — Apr. 3. 1881.

Lk. (Sp.) — “ 10. 1887.

J. (Schw.) = 8.

K. (M.) = Apr. 6—7.

Házi kertünkben költ, tehát pontosan figyelhető.

Brütet im Hausgarten, ist daher genau zu beobachten.

Ruticilla lilhyis, Scop.

1884—1889.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Mart. 21.	1889.
“ 28.	1886.
“ 29.	1884.
Apr. 9.	1885.

1886/7. Áttelel.

Überwintert

L. (F.) — Mart. 21. 1889.

Lk. (Sp.) — Apr. 9. 1885.

J. (Schw.) = 20.

K. (M.) = Mart. 30—31.

Egy-egy öreg ♂ néha áttelel.
Einzelne alte ♂ überwinteru.

Upupa epops, L.

1884—1889.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Apr. 2.	1884.
“ 3.	1889.
“ 5.	1886.
“ 6.	1887.
“ 8.	1885.

L. (F.) — Apr. 2. 1884.

Lk. (Sp.) — “ 8. 1885.

J. (Schw.) = 7.

K. (M.) = Apr. 5.

A madár feltünő voltánál fogva kevés az ingadozás.

Bei Auffälligkeit des Vogels ist die Schwankung gering.

Saricola oenanthe, L.

1877—1880.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Mart. 25.	1877.
“ 26.	1880.
Apr. 10.	1886.
“ 12.	1894.

L. (F.) — Mart. 25. 1877.

Lk. (Sp.) — Apr. 12. 1894.

J. (Schw.) = 19.

K. (M.) = Apr. 3.

A f. évi apr. 12. adathoz megjegyzem, hogy a madár java vonulásban volt már.

Zum Datum von 12. Apr. l. Jahres habe ich hinzuzufügen, daß der Vogel bereits im Hauptzuge war.

Scolopax rusticola, L.

1841—1894.

Évi adat: 24 Jahresdaten.

Febr. 16.	1884.
“ 20.	1857.
“ végén	1873.
“ “	1876.
“ “	1877.
“ “	1880.

Mart.	3.	1864.
"	5.	1894.
"	6.	1867.
"	7.	1868.
"	8.	1863.
"	8.	1885.
"	9.	1882.
"	10.	1883.
"	11.	1841.
"	13.	1846.
"	13.	1870.
"	13.	1887.
"	14.	1881.
"	14.	1893.
"	15.	1889.
"	18.	1865.
"	21.	1892.
"	26.	1886.

L. (F.) — Febr. 16. 1884.
 Lk. (Sp.) — Mart. 26. 1886.
 J. (Schw.) = 39.
 K. (M.) = Mart. 7.

Az 1886. márcz. 26-ki adatott megokolja az illető évben járt rendkívül hosszú tél, melyhez sokban hasonlított az 1892. évi márczius közepéig uralkodó időjárás is.

Das Datum von 26. März 1886 wird durch den langen Winter betreffenden Jahres begründet; eine ähnliche Witterung herrschte auch 1892 bis Mitte März.

Scrinus hortulanus, KOCH.

1877—1892.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Apr.	2.	1884.
"	4.	1877.
"	5.	1880.
"	10.	1887.
"	10.	1892.

L. (F.) — Apr. 2. 1884.
 Lk. (Sp.) — " 10. 1892.
 J. (Schw.) = 9.
 K. (M.) = Apr. 6.

Határozottan költözködő s mint ilyen áprilisi madár.

Sicherer Zugvogel und als solcher April-Vogel.

Sturnus vulgaris, L.

1884—1894.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Febr.	16.	1894.
"	21.	1889.
Mart.	15.	1884.
"	18.	1892.
"	20.	1886.

L. (F.) — Febr. 16. 1894.
 Lk. (Sp.) — Mart. 20. 1886.
 J. (Schw.) = 33.
 K. (M.) = Mart. 4.

Az 1892. és 1886-iki késő adatok itt is megvannak okolva az illető években márczius közepéig uralkodó szigorú tél által.

Die späten Daten von 1892 und 1886 finden auch hier ihre Begründung, da in den betreffenden Jahren bis Mitte März ein strenger Winter herrschte.

Sylvia atricapilla, L.

1877—1894.

Évi adat: 6 Jahresdaten.

Apr.	6.	1877.
"	8.	1886.
"	9.	1885.
"	10.	1887.
"	17.	1894.
"	24.	1892.

L. (F.) — Apr. 6. 1877.
 Lk. (Sp.) — " 24. 1892.
 J. (Schw.) = 19.
 K. (M.) = Apr. 15.

Sylvia cinerea, BECHST.

Apr.	7.	1886.
"	12.	1889.
"	15.	1894.

K. (M.) = Apr. 11.

Sylvia curruca, L.

1876—1894.

Évi adat: 7 Jahresdaten.

Apr.	4.	1876.
"	5.	1883.

Apr. 6. 1877.
 " 7. 1879.
 " 10. 1889.
 " 12. 1886.
 " 15. 1894.

L. (F.) — Apr. 4. 1876.
 Lk. (Sp.) — " 15. 1894.
 J. (Schw.) = 12.
 K. (M.) = Apr. 9—10.

Sylvia nisoria, BECHST.

1883—1892.

Évi adat: 4 Jahresdaten.

Apr. 18. 1885.
 " 21. 1883.
 " 26. 1889.
 Maj. 4. 1892.

L. (F.) — Apr. 18. 1885.
 Lk. (Sp.) — Maj. 4. 1892.
 J. (Schw.) = 17.
 K. (M.) = Apr. 26.

Ezekből az adatokból látszik, hogy mindegyik poszátafaj más időben érkezik.

Aus diesen Daten sehen wir den Beweis, daß eine jede Grasmücken-Art verschiedene Aufzugszeiten hat.

Turdus iliacus, L.

1880—1889.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Mart. 3. 1880.
 " 5. 1884.
 " 10. 1881.
 " 12. 1883.
 " 17. 1889.

L. (F.) — Mart. 3. 1880.
 Lk. (Sp.) — " 17. 1889.
 J. (Schw.) = 15.
 K. (M.) = Mart. 8.

Turdus musicus, L.

1877—1894.

Mart. 3. 1877.
 " 3. 1885.
 " 4. 1884.
 " 10. 1882.

Mart. 11. 1894.
 " 16. 1889.
 " 20. 1887.
 " 23. 1886.

L. (F.) — Mart. 3. 1877. 1885.
 Lk. (Sp.) — " 23. 1886.
 J. (Schw.) = 21.
 K. (M.) = Mart. 13.

Az 1886. évi késői adat meteorologiailag megokolt.

Das spätere Datum von 1886 meteorologisch begründet.

Turdus auritus, GRAY.

1877—1892.

Évi adat: 5 Jahresdaten.

Apr. 24. 1877.
 " 25. 1884.
 " 27. 1881.
 " 27. 1886.
 " 28. 1892.

L. (F.) — Apr. 24. 1877.
 Lk. (Sp.) — " 28. 1892.
 J. (Schw.) = 5.
 K. (M.) = Apr. 26.

Vanellus cristatus, L.

1880—1894.

Évi adat: 7 Jahresdaten.

Febr. 22. 1884.
 " 24. 1882.
 Mart. 4. 1894.
 " 8. 1883.
 " 12. 1889.
 " 16. 1880.
 " 20. 1892.

L. (F.) — Febr. 22.
 Lk. (Sp.) — Mart. 20.
 J. (Schw.) = 27.
 K. (M.) = Mart. 7.

Ritkán költ nálunk, inkább csak átvonul. Az 1892. évi adat meteorologiailag megokolt.

Brütet felten bei uns, vielmehr Durchzügler. Das Datum von 1892 ist meteorologisch begründet.

Yunc torquilla, L.

1877—1894.

Évi adat: 8 Jahresdaten.

Apr. 4.	1886.
“ 4.	1878.
“ 5.	1885.
“ 9.	1877.
“ 9.	1892.
“ 9.	1894.
“ 10.	1887.
“ 16.	1889.

L. (F.) — Apr. 4. 1886.

Lk. (Sp.) — “ 16. 1889.

J. (Schw.) = 13.

K. (M.) = Apr. 10.

Hangjával, e nálunk igen közönséges madár, annyira feltűnő, hogy pontosan megfigyelhető, mint az adatok mutatják.

Durch seine Stimme auffallend, ist der bei uns sehr gewöhnliche Vogel, wie auch die Daten beweisen, mit großer Genauigkeit zu beobachten.

*

Végezetül közölni kívánom azon fajok érkezési adatait, melyek megjelenési középpontját, éppen a megfigyelési sorozatok hiánya miatt, csak jövő megfigyelések fogják eldönteni:

Schließlich führe ich die Ankunftsdaten jener Arten an, deren mittlerer Ankunftsstag, in Ermangelung von Beobachtungs-Serien, nur in der Zukunft ermittelt werden kann:

Anthus pratensis, L. Mart. 20. 1892.*Corvus monedula*, L. Febr. 25. 1894.

Ciconia alba, L. Mart. 26. 1892. Nem költ itt s ritka átvonuló. — Brütet nicht hier: feltener Durchzügler.

Ficedula sibilatrix, BECHST. Apr. 20. 1894.*Hypolais icterina*, VIELL. Maj. 8. 1894.*Locustella fluviatilis*, WOLF. Maj. 8. 1894.

Először láttam vidékünkön. — Das erstmal in unserer Gegend gesehen.

Monticola saxatilis, L. Apr. 20. 1885. Két éven át költött kertünkben, sem az előtt, sem azután többé nem láttam vidékünkön. — Brütete in zwei Jahren in unserem Garten, vordem und seither sah ich ihn niemals in der hiesigen Gegend.

Muscicapa parva, BECHST. Maj. 10. 1893. Költ nálunk. — Eier Brutvogel.

Pratincola rubicola, L. Mart. 10. 1894. Oly feltűnő korai adat, hogy kellő bizonyíték híjján fel sem venném; de a megfigyelt példány lövőtten kezeim közt volt. — Ein so auffallend frühes Datum, daß ich es ohne ein Beleg nicht aufnehmen würde; das beobachtete Exemplar war jedoch erlegt in meinen Händen.

Regulus cristatus, KOCH. Mart. 7. 1894.*Sylvia hortensis*, BECHST. Apr. 9. 1885.

KISEBB KÖZLÉSEK. — KLEINERE MITTHEILUNGEN.

A távolból.

Ns. MIDDENDORFF ERNŐ HERMAN OTTÓ-hoz.

Kedves barátom!

Már régóta akartam Neked írni. Az elmúlt télen sok volt a dolgom, sok a gondom a marhatajtással. Végre influenzám volt, mely február és márciusban háromszor tett munkaképtelenné. Utoljára egy kellemes meglepetés ért, mely azonban messze kiterjedő előkészületekre kényszerített úgy, hogy ismét minden dolgomat félben kellett hagynom. Már vagy egy hét óta Libauban vagyok, hogy innen 2 præparator kíséretében, kitűnő felszereléssel egy ornithologiai kirándulást kezdjek meg. A szentpétervári tudományos akadémia felhívott, hogy a 3 keleti

Aus der Ferne.

E. von Middendorff an Otto Herman.

Libau (Curland) 19. April
1. Mai 1896.

Lieber Freund!

Längst wollte ich Dir schreiben. Der vorige Winter brachte mir viel Arbeit, Fahrten in Viehzucht-Sachen, endlich Influenza, der ich im Laufe des Februar und März, 3 Mal meinen Tribut durch Arbeitsunfähigkeit, zahlen mußte. Zuletzt kam eine angenehme Ueberraschung, welche mich jedoch zu umfangreichen Vorbereitungen zwang, so daß ich abermals alles Uebrige liegen lassen mußte.

Seit circa einer Woche befinde ich mich hier in Libau, um von hier aus mit 2 Präparatoren und vor-

tengeri kormányzáság egész nyugati partvonalt, az ehhez tartozó szigeteket is beleértve, lassan észak felé vonulva kutassam át, s közben főleg pelyhes fiókákat gyűjtsek. Képzelted, mily örömmel teljesítém e felhívást. Magamnak is sok hasznot hoz ez alkalom s azonkívül pótolni fogja magángyűjteményem némely hiányát. Épen ezért hoztam magammal saját praeparatoromat is. Különösen örülök a fészektelepek tanulmányozásának, melyek, bár még számosak, mindeddig mondhatni semmi figyelemben nem részesültek, illetőleg még senki le nem írta azokat. Leginkább szárazföldön fogok utazni, a tengerpart mentén s csak ritkán használok fel a valamennyi vámgözösre szóló nyílt rendeletet. A kezdet elég szomorú volt. Mindjárt az első kirándulás alkalmával újra influenzát kaptam s le kellett feküdnöm; a baj mégis elég szerenesesen végződött. Mert nem csak hogy legidősebb nővéremben, ki egy itteni orvos neje, a legjobb ápolóra találtam, hanem sikerült rábírni, egy jó barátom s tanítványomat, ki nagy madárismerő, hogy felszerelésemmel az expeditio élére állva embereimet foglalkoztassa. Ma, vagy holnapra várom őt vissza s akkor újra magam állok helyt, mert sógorom reméli, hogy legfeljebb 2—3 nap múlva egészségesen indulhatok útnak, Haza csak júliusban megyek s akkor újra utaznom kell marhatenyésztési dolgokban úgy, hogy tőlig ismét nem lesz nyugtom.

Mellékelve küldök Néked néhány adatot, mely az előbb küldötték folytatását képezi. Hazulról hoztam magammal abban a reményben, hogy útközben veled levélileg közölhetem. Köszönet az Aquiláért, melyet teljesen megkaptam.

Liban (Curlandban) 1896. ápril 19-én
május 1-én

Sziből üdvözöl
hű barátod

ns. Müldenlorf E.

trefflicher Ausrüstung eine ornithologische Excursion zu beginnen. Im Auftrage der Akademie der Wissenschaften zu St. Petersburg soll ich die ganze Westküste der 3 Sibir-Gouvernements, mit Einfluß der vorliegenden Inseln, allmählig gegen Norden vorrückend durchforschen und dabei hauptsächlich Dünenjunge sammeln. Du kannst Dir denken, daß ich der an mich ergangenen Aufforderung mit der größten Freude Folge leistete. Auch für mich wird bei dieser Gelegenheit recht viel abfallen und so manche Lücke meiner Privatsammlung gefüllt werden. Zu diesem Zwecke habe ich auch meinen eigenen Präparator mitgenommen. Besonders freue ich mich auf das Studium der Colonien, welche, obgleich noch recht zahlreich vorhanden, bisher so gut wie gar nicht berücksichtigt, resp. verzeichnet worden sind. Ich werde hauptsächlich längs der Küste zu Lande reisen, nur in wenigen Fällen meine offene Ordre für alle Zoll-Kventjer-Dampfer benutzend. — Der Anfang ist allerdings recht traurig ausgefallen. Gleich auf dem ersten kleinen Ausflug holte ich mir abermals einen Influenza-Rückfall und mußte mich hinlegen. Doch lief die Sache verhältnißmäßig gut ab. Nicht nur fand ich bei meiner hier an einen Arzt verbeirateten ältesten Schwester die beste Pflege, sondern es gelang mir auch einen guten Freund und Schüler, sehr guten Vogelkenner zu veranlassen, während ich Krank bin, mit meiner Ausrüstung versehen, an die Spitze der Expedition zu treten und meine Leute zu beschäftigen. Heute oder morgen erwarte ich ihn zurück und dann kann ich wieder selbst eintreten, da mich mein Schwager in höchstens 2 bis 3 Tagen als gesund zu entlassen hofft. Nach Hause werde ich wohl erst im Juli kommen und dann gleich wieder eine Reise in Viehzucht-Sachen unternehmen müssen, so daß ich wieder vor dem Winter nicht zu Ruhe kommen kann.

Weisfolgend übersende Dir einige Daten, welche die Fortsetzung zu den früher gelieferten bilden. Ich nahm sie von Hause mit in der Hoffnung während der Reise Zeit zu einem Brief an Dich zu finden. Besten Dank für Zusendung der «Aquila», welche ich vollständig erhielt.

Mit herzlichem Gruß

dein dir treu ergebener
E. v. Müldenlorf.

Hellenorm.

	1893.	1894.	1895.
<i>Alauda arvensis.</i>	Mart. 18.	Mart. 13.	Mart. 27.
<i>Chelidon urbica.</i>	Mai 10.	Mai 9.	Mai 11.
<i>Coracias garrula.</i>	Mai 11.	Mai 13.	Mai 9.
<i>Cuculus canorus.</i>	Mai 7.	Mai 2.	Apr. 29.
<i>Cypselus apus.</i>	Mai 22.	Mai 21.	Mai 22.
<i>Hirundo rustica.</i>	Mai 6.	Apr. 28.	Mai 2.
<i>Lanius collurio.</i>	Mai 22.	Mai 25.	Mai 18.
<i>Motacilla alba.</i>	Apr. 5.	Apr. 3.	Apr. 6.
<i>Oriolus galbula.</i>	Apr. 24.	Mai 13.	Mai 18.
<i>Ortygometra crex.</i>	Mai 25.	Mai 12.	Mai 16.
<i>Scelopax rusticola.</i>	Apr. 9.	Apr. 6.	Apr. 20.
<i>Sturnus vulgaris.</i>	Mart. 13.	Mart. 13.	Mart. 26.
<i>Vanellus cristatus.</i>	Apr. 2.	Mart. 27.	Mart. 29.

Ez újabb adatsorozatok az Aquila első füzetének 31—36-ik lapján, a központ főnöke által az akkor közölt adatokból levont hellenormi középszámokat csak egy fajnál, az Oriolus galbulánál változtatják meg.

Az említett helyen ugyanis formulánk ez volt:

Diese neueren Daten alteriren die Mittelzahlen jener Reihen, welche der Chef der Centrale in B. I. p. 31—36 der «Aquila» für Hellenorm bestimmte, nur hinsichtlich einer Art, u. z. bei Oriolus galbula L. für welche die frühere Formel wie folgt lautet:

L. (F.) — Mai 4.—1883.
Lk. (Sp.) — Mai 28.—1871.
J. (Sch) = 34.
K. (M.) = Mai 20—21.

Ellenben az itt közölt újabb adatokat is felhasználva, következőleg alakul:

Die hier mitgetheilten Daten benützend, lautet die neue Formel:

L. (F.) — Apr. 24.—1893.
Lk. (Sp.) — Apr. 28.—1871.
J. (Sch.) = 35.
K. (M.) = Mai 11.

Telelő fürjek a Fertő déli partján.

1895 decz. 28-án kis társaság indult a nagy-czeni erdőből a befagyott Fertő nádasai közt tartandó fácán- és nyulvadászatra.

Alig értük el a tó partján fekvő Boz község szöleit, midőn a gázos kerítésből egy fürj esapott ki s rögtön meg is került. Öreg kakas volt.

Jellemző ez esetre, hogy az egész határt hó fődte; a hőmérséklet nappal is — 10°C körül s a nagyon csekély vizű tó mondhatni fenéig fagyva volt. Egyedül a falú alatt található meleg forrás rítt ki messzire zöldelő növényzetével, ellepve a nádi sármány (*Emberiza schoeniellus*) s a vízi pipiske (*Anthus spinoletta*) esapataitól. E forrástól egy kilométernyire befelé haladva, tehát már a jégsíkok között, újra fürj rebent, fel, de elmenekült.

Überwinternde Wachteln am südlichen Ufer des Neusiedler-Sees.

Am 28-ten Dec. 1895 brach eine kleine Jagdgesellschaft vom Groß-Zinkendorfer Walde auf, um zwischen den Rohrwänden des erstarrten Neusiedlersees eine Hasen- und Hasenjagd abzuhalten.

Saum erreichten wir die Weingärten des am südlichen Seenufer liegenden Dorfes Holling, als aus dem buschigen Zaune eine Wachtel aufstand und auch sofort zur Beute fiel. Ein alter Hahn.

Erwähnt soll es hier werden, daß die ganze Gegend unter Schnee lag, die Temperatur auch bei Tag um —10° C. schwankte und der leichte See fast bis zum Grunde gefroren war. Nur die warme Quelle unter dem Dorfe grünte mit ihren Gewächsen weit sichtbar, bedeckt von Schaaren der Rohrammer (*Emberiza schoeniellus*) und des Wasserpiepers (*Anthus spinoletta*). Von dieser Quelle einen Kilometer weit einwärts, also schon auf den Eisfeldern, stand eine zweite Wachtel auf, entkam aber.

1896 jan. 2-án — 15°C hőmérséklet mellett ugyancsak a Fertő jegén — vagy 3 kilométernyire a parttól — újra fűrj került a tarisznyára, ezuttal jérezze. A talált fűrjek száma aránylag nagyobb, sem hogy azt lehetnék, hogy valamennyit őszi sebesülés tartotta vissza vidékünkön. Itt tehát csak igazi teelésről lehet szó, mi a fertőparti vadászok állítása szerint nem is megy ritkaság számba.*

Főlemlítem még, hogy ugyancsak jan. 2-án két mezei pacsirtát (*Alauda arvensis* L.) is láttam. Az egyiket vagy negyedfél kilométernyire a tómederben, a másikat a meleg forrás közelében.**

Uhlig Titusz.

Korai adatok a *Vanellus cristatus* L. tavaszi vonulásában.

Folyó évi febr. 2-ával kemény fagy s erős szélviharok után 4—5 napig tartó ragyogó tisztaságu, enyhe, tavaszi idő vette kezdetét az egész Balatonvidéken. Ez a hirtelen időváltozás élénk madárvonulással járt együtt. Egész napon többször hallatszott az *Anser segetum* Gm. csapatainak gágogása, melyek hosszú távollét után tömegesen lepték el a hótól megtisztult őszi vetéstáblákat; a hegyoldal borókafenyőbokrai közül (a hol 5—6 db. *Turdus merula* L. húzta ki az egész telet) a *Turdus pilaris* L. egy 10 db.-ból álló csapatát verte föl a kutya s e napon vonult el a szőlőhegyben tartózkodó néhány *Acanthis Linaria* L. is.

Még a délelőtt folyamán megjártam a fonyódi berket, hol még minden erősen télies színt viselt: élettelen, kihalt a táj, arasznyi volt a jég s a nádtorzsák közt fehérlő hepehupás hó még keményen daczolt a nap melegével. A hőmérő odahaza árnyékban + 9°C.-t mutatott, künn a hatalmas jégmező hátán érezhetően hűvös volt a levegő. Már hazamenőben, kb. 180 m. magasságban a berekszélen egy magánosan É. Ny.-ról

* A fűrj teeléséről megemlékszik Frivaldszky «*Aves Hungariae*» című művében. Szerinte az 184^{5/6}-ik enyhe télen Pestmegyében, 184^{6/7}-ik évben Szent-Tornyan (Csongrádm.) teelt a fűrj.

** Magyarországra nézve a mezei pacsirta jegye már a \leftrightarrow = helyenkint áttelelő.

Am 2-ten Jän. 1896 bei — 15° C. Kälte ebenfalls auf dem Eise des Neusiedler-Sees, 3 Kilometer vom Ufer entfernt, stand abermals eine Wachtel auf und fiel, diesmal war es eine Henne.

Die Zahl der gefundenen Wachteln erlaubt es uns nicht annehmen zu können, daß sämtliche durch frühere Verwundung gezwungen würden, in unseren Gegenden zu verweilen. Es handelt sich hier also um ein wirkliches Ueberwintern, umso mehr, da nach Angabe hiesiger Jäger ähnliche Fälle keineswegs selten sind.*

Ich bemerke noch, ebenfalls am 2-ten Jän. auch zwei Feldlerchen (*Alauda arvensis* L.) erblickt zu haben. Die Eine etwa vierthalb Kilometer einwärts im Seebecken, die Zweite unweit der warmen Quelle.** Titus Uhlig.

Frühe Daten im Frühlingszuge des *Vanellus cristatus* L.

Am 2. Febr. l. Jahres folgte nach starkem Froste und gewaltigen Stürmen 4—5 Tage lang ein glänzend klares, mildes Frühlingswetter in der Plattenfeegegend. Dieser plötzlichen Wetterveränderung erfolgte ein lebhafter Vogelzug. Man vernahm den ganzen Tag das Schnattern der Schaaren von *Anser segetum* Gm., welche die schneefreien Herbst-Saatfelder schaarenweise bedeckten; von den Wacholderbüschen der Berglehne (wo 5—6 Stücke der *Turdus merula* L. sich den ganzen Winter hindurch aufhielten) stieß der Hund eine etwa 10 Köpfe zählende Schaar der *Turdus pilaris* L. heraus und am selben Tage zogen auch die wenigen *Acanthis linaria* L., die das Weingebiege bewohnten, ab.

Ich durchging noch im Laufe des Vormittags den Fonyóder Sumpf, wo noch alles ein echtes Winterbild zeigte; die Gegend war leblos, ausgestorben, das Eis von Dicke einer Spaume und der Schnee, der aus den Rohrwänden hervorglänzte, trogte noch der Sonnenwärme. Das Thermometer zeigte zu Hause im Schatten + 9° C., im Freien über den mächtigen Eisspiegel war die Temperatur empfindlich kälter. Schon im nach Hause gehen erblickte ich

* Das stellenweise Ueberwintern der Wachtel bestätigt Frivaldszky in seinem «*Aves Hungariae*». Nach seiner Angabe überwinterte die Wachtel im gelinden Winter 184^{5/6}-er Jahre im Comitate Pest, im Jahre 184^{6/7} bei Szent-Tornya (Com. Csongrád).

** Der Feldlerche wird mit Bezug auf Ungarn schon die biologische Bezeichnung \leftrightarrow = stellenweise überwinternd, beigelegt.

D. K felé visszavonuló madarat vettem észre. Fehér tollazatú hasáról, szárnyszínezetéről s repüléséről rögtön felismertem benne a *Vanellus cristatus* L. egy példányát s bármennyire hihetetlenek lászott is a dolog, a messzelátó igazat adott s minden tévedést kizárt. A madár hangtalanul vonult, nem ereszkedett semmit s az említett irányt nyilegyenesen tartotta. Az adatot feljegyeztem, a következő napokon újra bejártam a berket s 2 napra rá, febr. 4-én a már olvadó jégről a zombékok közül láttam fölröpülni az első *Anas boschas* L.-párt. Febr. 12-ig aztán sem az egyik, sem a másik faj nem mutatkozott többé.

Tekintve, hogy *Ponyódon* elég szigorú volt az idei tél, az ntóbbi adat is *korainak* mondható, az első pedig határozottan rendkívül *korai*. Azt hittem egyesegyedül leszek febr. 2-i adattommal s tényleg a 60 adatból levont országos középszám a bibizre nézve *márcz. 21*, az 1894. évben *márcz. 1*, s a legkorábbi adat ez évből a szegedi *febr. 23*. Tehát már 1894-ben az érkezés az országos közép számnál mindenütt 17—23 nappal korábbi s mégis ez év legkorábbi adata is az enyémhez képest *21 nappal késelt*. Az 1895. évi tavaszi megfigyelések közt azonban már korábbi adatot is találtam, még a febr. 2-ánál is 23 nappal korábbit s ez a *kupinovo-i jan. 19-ről* szóló, melyet a híres *Obedzska-Bara* mocsara mellett *Havlicsek József* észlelt. Ennél aligha akad korábbi adatunk, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy a megfigyelés az 1894/5-i rendkívül szigorú s hosszú ideig tartó tél után történt. Jellemző, hogy mindakét esetben csak *egy* madár mutatkozott.

Kérdés, hogy az idei korai tavasszal milyen adatokat mutatnak majd fel a megfigyelések a bibizre nézve. Saját megfigyelésemet s azt a körülményt tekintve, hogy márcz. 27-én már szedték e madár tojásait, tulnyomó részben korai adatokat merek jósolni, feltevésemre majd csak az idei tavaszi megfigyelések adhatják meg a döntő feleletet.

Szalay Lajos Elemér
a M. O. K. gyakornoka.

am Rande des Sumpfes einen einzelnen Vogel, der in einer Höhe von etwa 180 M. von N. W. gegen S. O. zuflüchtete. Nach dem Flugbilde erkannte ich sofort ein Exemplar des *Vanellus cristatus* L. und so sehr mir die Sache ungläublich erschien, bestätigte dieselbe das Fernrohr, eine jede Täuschung ausschließend. Der Vogel zog lautlos hin, senkte sich nicht und hielt die angegebene Richtung schnur gerade ein. Ich notirte das Datum, beging am folgenden Tage den Sumpf aufs neue und 2 Tage darauf, am 4. Febr. erblickte ich das erste, von dem schon schmelzenden Eise aus dem Rohr sich erhebende Paar der *Anas boschas* L. Bis zum 12. Febr. zeigte sich keine der benannten Arten mehr.

Bedenkend, daß der heurige Winter in Jonnöd ziemlich streng gewesen, kann auch das letztere Datum als ein frühes bezeichnet werden, das erstere ist aber unstreitig ein außerordentlich frühes. Ich glaubte mit dem Datum vom 2. Febr. allein zu stehen und thatsächlich ist das aus 60 Daten deduzirte Landesmittel bezüglich des Kiebitz' der 21. März für das Jahr 1894 der 1. März und das früheste Datum dieses Jahres der 23. Febr. u. z. aus Szegedin. Obwohl die Ankunft im Jahre 1894 überall mit 17—23 Tage vorausgeht, ist doch das früheste Datum im Vergleich zu meinem um 21 Tage verspätet. Unter den Beobachtungen vom Frühjahre 1895 fand ich aber ein noch früheres Datum, welches auch dem vom 2. Febr. um 23 Tage voraneilt: es ist vom 19. Jänner, aus Kupinowo, beobachtet von Joseph Havlicsek am berühmten Obedzska-Bara Sumpf. Ein noch früheres Datum finden wir schwerlich, besonders wenn wir es berücksichtigen, daß die Beobachtung nach dem außerordentlich strengen und langdauernden Winter des Jahres 1894/5 geschah. Interessant ist dabei, daß sich in beiden Fällen nur ein einziger Vogel zeigte.

Es ist die Frage, welche Daten uns das heurige zeitige Frühjahr bezüglich des Kiebitz' aufweisen wird. Aus eigener Beobachtung und aus dem Umstande, daß schon am 27. März die Eier desselben Vogels gefunden wurden, folgere ich auf ein überwiegend frühes Erscheinen, was aber erst die Beobachtungen bestätigen werden.

Ludwig Elemér v. Szalay,
Praktikant der U. D. G.

INTÉZETI ÜGYEK. — INSTITUTS-ANGELEGENHEITEN.

Az ezredév. Magyarország épen most éri el fennállásának ezredik évfordulóját. Hazatis kötelességünknek tartjuk erről az ünnepről itt, ezen a helyen is, egyszerű, de mély érzésből fakadó szavakban megemlékezni. E nagy időköznek csak egy töredéke jutott az oly gyakori és súlyos megpróbáltatásoknak kitett nép és ország békességes nemzeti fejlődésének: és az ezer évnek csak utolsó századának utolsó felében volt lehető, hogy művelődési intézetek jöjjenek létre, a melyek hivatva vannak a kulturális előhaladást, modern, de mégis nemzeti alapon föllendíteni és ápolni. A nemzedék, mely e ritka ünnepet megérte, határozottsággal, erős akarattal és legjobb reményekkel eltelve lépte át a második ezredév küszöbét. Mindnyájunk jelszava: tisztelet minden téren az alkotó munkának!

Személyváltozás. A magyar ornithologiai központ személyzete mélyreható változáson ment keresztül. Az intézet első assistense, JABLONOVSKY JÓZSEF, ki az adminisztratívot mintaszzerűleg rendezte be és vezette, a m. kir. rovarföldrajzi állomás vezetőjévé lőn kinevezve, a hova őt legjobb kívánságaink kísérik. Első önkéntesünket GYULAY GAAL GASZTONT családi viszonyok kényszeríték Budapestet elhagyni, a mit mi mélyen sajnálunk. Hogy GAAL úr miye volt a mi intézetünknek, azt eléggé tanúsítják az «Aquila»-nak eddig megjelent kötetei és az intézet adatgyűjteménye; de ez az eltávozás nem jelenti egyszersmind az intézettől való elszakadást is, mivel GAAL úr a távolban is belmunkatársunk marad. Az intézet személyállományának végleges szervezéséig a vallás- és közoktatásügyi ministerium PUNGUR GYULA tanár urat osztotta be intézetünkhöz, míg UHLIG TIRUSZ egyetemi bölcsészettanhallgató és gyakornok úr az assistensi teendőket végzi SZALAY LAJOS orvostanhallgató és gyakornok úr pedig a Registraturát látja el.

Okleveleink. A M. O. központ rendes megfigyelőinek, a mint már a múlt évi utolsó füzetben említők, február 16-ikán szétküldtük az okleveleket, s gondos megfigyelőink nagy része már értesítette is intézetünket arról, hogy kézhez vették.

Das Jahrtausend. Ungarn begeht soeben die tausendste Jahreswende seines Bestandes. Wir erachten es als unsere patriotische Pflicht dieser Feier auch hier an dieser Stelle in einfachen, aber tiefgefühlten Worten zu gedenken. Nur ein Bruchtheil des großen Zeitraumes gehörte der friedlichen, nationalen Entwicklung des so oft und so schwer geprüften Volkes und Landes; und erst die letzte Hälfte des letzten Jahrhunderts gestattete es, das culturelle Institute entstanden, welche berufen sind den culturellen Fortschritt auf modernen und doch auch nationalen Bahnen zu fördern und zu pflegen. Die Generation, welche dieses so feltene Fest erlebte, überschritt entschlossen, von starkem Willen und bester Hoffnung befeelt, die Schwelle des zweiten Jahrtausendes, das Lösungswort ist für uns Alle: Ehre sei der schaffenden Arbeit auf allen Gebieten!

Personalberänderung. Das Personale der Ungarischen Ornithologischen Centrale erlitt eine tiefgreifende Veränderung. Der erste Assistent der Anstalt, Josef Jablonovsky der die Administration musterhaft einrichtete und führte, wurde zum Leiter der kön. ung. entomologischen Station ernannt, wohin ihn unsere besten Wünsche begleiten. Unseren ersten Volontair, Gaston Gaal de Gyula, zwingen Familien-Verhältnisse Budapest zu verlassen, was wir tiefstens bedauern. Was Herr von Gaal für die Anstalt gewesen, das besagen die bis jetzt erschienenen Bände der «Aquila» und der Datenbuch der Anstalt; dieses Scheiden bedeutet aber nicht die Trennung von der Anstalt, da Herr von Gaal, auch in der Ferne unser interer Mitarbeiter verbleiben wird. Bis zur definitiven Organisation des Personalstatus der Anstalt wurde Professor Julius Pungur von Seite des kön. ung. Ministeriums für Cultus und Unterricht der Anstalt zugeheilt, indeß Stud. der Philosophie, ord. Praktikant Titus Uhlig die Agenden des Assistenten versieht; die Registratur dagegen vom Stud. d. Med. u. ord. Praktikanten Ludwig v. Szalau besorgt wird.

Unsere Diplome wurden den ständigen Beobachtern der Ung. Orn. Centrale am 16-ten Febr., wie wir es schon im letzten Hefte des vergangenen Jahres andeuteten, versendet, und die meisten Beobachter haben uns auch benachrichtigt, daß sie es schon erhalten haben.

Elismerés. Intézetünknek, valamint a II. nemzetközi Ornithologiai kongressusnak kiadványait f. márczius hó első napján megküldtük a vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministeriumba, a Ngs SZMRECSÁNYI MIKLÓS osztálytanácsos úr vezetése alatt álló osztály kézi könyvtárának. Szmracsányi oszt. tanácsos úr a kiadványok átvételét igazoló beeses levelében, intézetünk működéséről való elismerésének következő szavakban ad kifejezést: «Ez érdekes műveknek megküldése nekem s ügyosztályomnak az Ornith. Központ eddigi irodalmi tevékenységéről közvetlen és tanulságos tájékoztatást fog nyújtani s én esak hálás köszönetemnek adhatok kifejezést, hogy kézi könyvtárunkban a magyar tudományos munkásságnak e valóban örvendetes eredményét szives készségéből meg fogjuk őrizhetni.

A hasznos és káros madarokról szóló munka a M. O. K. ajánlata értelmében el fog készülni. A tervet dr. Darányi földművelésügyi minister úr ö nagyméltósága elfogadván, intézetünk már a legközelebbi jövőben azon helyzetben lesz, hogy a feladat megoldásához kezdhet. Ugy Chernelházi Chernel István, mint Nécsesy István már derekasan dolgoznak is. A munka vázlatát az Aquilának legközelebbi füzetében bemutattjuk.

Anerkennung. Wir hatten am ersten März die Druckfachen unseres Institutes und die des II. internationalen ornithol. Congresses für die Handbibliothek der unter der Führung des Herrn Sectionsrath Nic. v. Szmracsányi stehenden Section im kön. Ung. Ministerium für Cultus und Unterricht eingekendet. Der Herr Sectionsrat v. Szmracsányi gibt in einem, die Uebernahme der Druckfachen bestätigenden Briefe, mit folgenden Worten seiner Anerkennung über die Thätigkeit unseres Institutes Ausdruck: «Die Einkendung dieser interessanten Werke wird mir und meiner Section eine directe und lehrreiche Orientirung bieten, und ich kann nur meinen besten Dank aussprechen, daß wir dieses in der That erfreuliche Resultat ungarischer wissenschaftlicher Thätigkeit und Ihrer liebenswürdigen Bereitwilligkeit aufbewahren können.»

Das Werk über nützliche und schädliche Vögel wird im Sinne des Vorschlages der II. O. C. zu Stande kommen. Der Plan wurde von Sr. Excellenz den Herrn Minister für Landwirthschaft Dr. Darányi genehmigt und dürfte die Anstalt schon in nächster Zukunft in die Lage kommen, an die Lösung der Aufgabe zu schreiten. Sowohl Stefan Chernel v. Chernelháza, als auch Stefan von Nécsesy arbeiten bereits rüstig. Wir werden eine Skizze des Werkes im nächsten Hefte der «Aquila» geben.

PERSONALIA.

Miniszteri kinevezések:

Dr. WLASSICS GYULA vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter úr ö Nagyméltósága folyó évi márczius 21-én kelt 14,735. számú leiratával következő kinevezéseket fogantatosította.

I. A Magyar Ornithologiai központ tiszteleti tagjaivá kinevezettek:

1. GRÓF FESTETICS ANDOR volt földművelésügyi m. kir. Miniszter ö Nagyméltósága, ki a hasznos és káros madarokról szóló s úgy a hazai tudományos, mint a gazdasági igények érdekében irandó munka előkészítését elrendelte és támogatta.

2. Dr. CLAUS KÁROLY, az állattan és összehasonlító boncztan nyilv. rendes tanára Bécsben, ndv. tanácsos, ki a II. nemzetközi Ornith. Congressuson az első szakosztály elnöke volt, s nemcsak az ornithologiában, hanem a zoologiában általán elsőrendű tekintély.

II. **Levelező tagokul** részint a megfigyelésben kifejtett buzgóságért és pontosságért, részint a tudományos téren kifejtett derekas irodalmi munkásságért:

1. Dr. ALMÁSY GYÖRGY, földbirtokos, Diós-Jenőn.
2. Föt. és tud. FÁSZL ISTVÁN, szent-benedekrendi nyug. tanár Sopronban.
3. KOCZYÁN ANTAL, kir. főerdész, Árva-Zubereczen.
4. PFENNIGBERGER JÓZSEF, Frigyes kir. herczeg ő Fensége erd. mestere; Bélyén, (Baranya-m.).
5. KUNSZT KÁROLY, tanító, Cs.-Somorján.
6. GYULAI GAAL GASZTON, az intézet volt önkéntese, s a magyarföldi megfigyelések mintaszerű feldolgozója.

★

Seine Excellenz der kön. ung. Minister für Cultus und Unterricht, Dr. JULIUS VON WLASSICS hat mit einem Rescripte von 21. März l. J. Z. 14,735 folgende Ernennungen vollzogen.

I. Zu **Ehrenmitgliedern** der *Ungarischen Ornithologischen Centrale* wurden ernannt:

1. Se. Excellenz Graf ANDREAS FESTETICS, gewes. kön. ung. Minister für Agricultur, der die Vorbereitung des Werkes über die nützlichen und schädlichen Vögel ordnete und unterstützte.

2. Dr. CARL v. CLAUS, ö. o. Professor der Zoologie und vergleich. Anatomie an der Universität zu Wien, k. k. Hofrath, Präsident der ersten Section des II. internationalen Ornith. Congresses; eine Autorität ersten Ranges nicht nur auf dem Gebiete der Zoologie, sondern auch überhaupt der Zoologie.

II. Zu **correspondierenden Mitgliedern** wurden, theilweise wegen ihres in den Beobachtungen erwiesenen Eifers, theilweise wegen der Thätigkeit die sie auf dem Gebiete der wissenschaftlichen Literatur erwiesen, ernannt:

1. Dr. GEORG VON ALMÁSY, Gutsbesitzer in Diós-Jenő.
2. STEPHAN v. FASSL, hochwü. und gel. pensionirter Professor des Benedictiner-Ordens zu Sopron.
3. ANTON KOCZYAN, k. Oberförster zu Árva-Zuberecz.
4. JOSEF PFENNIGBERGER, Forstmeister bei Sr. Hoheit des kön. ung. Prinzen Friedrich in Bélye.
5. KARL KUNSZT, Lehrer zu Cs.-Somorja.
6. GASTON VON GAAL VON GYULA, gewesener Volontär unseres Institutes und musterhafter Bearbeiter der vaterländischen Beobachtungen.

Az **állandó megfigyelők** közé felvétellett:

FÖLDES JÁNOS úr, Nagy-Palánka.

SZILVÁSSY LÁSZLÓ úr, Puszta-Vacs.

★

In die Reihe der **ständigen Beobachter** wurden aufgenommen:

Herr JOHANN FÖLDES, in Nagy-Palánka.

Herr LADISLAUS v. SZILVÁSSY, in Puszta-Vacs.

NECROLOGUS.

AEBLY ADOLF.

AEBLY ADOLF, nagykereskedő, Budapest székes főváros köztisztviselőiben álló polgára, ki ifjabb éveiben hű munkatársa volt Petényi S. Jánosnak s a magyar Nemzeti Múzeum ornithologiai gyűjteményét igen tetemesen gazdagította, f. é. április 18-án 74 éves korában mindnyájunk nagy bánatára hirtelen halállal múlt ki. Az elhunyt levelező tagja volt intézetünknek s valóban örömtől sugárzó arccal vett részt a II-dik nemzetközi ornithologiai Congressus munkálataiban: az volt az öröme, hogy a kedves szak föllendülését megérthette.

Áldott legyen emléke!

ADOLF AEBLY.

ADOLF AEBLY, Grosshändler, allgemein geachteter Bürger unserer Haupt- und Residenzstadt, in seiner Jugend treuer Mitarbeiter S. J. v. Petényi's, der auch die ornithologische Sammlung des ungarischen National-Museums bedeutend bereicherte, starb zu unser aller grösstem Leidwesen am 18-ten April l. J. im 74-ten Jahre seines Lebens eines plötzlichen Todes. Der Verbliebene war correspondierendes Mitglied unserer Anstalt und nahm wahrhaft freudestrahlend an den Arbeiten des II-ten internat. ornithologischen Congresses Theil: er war voll Freude, dass er das Erläutern des geliebten Wissenszweiges erlebte.

Gesegnet sei sein Andenken!

A Magyar Ornithologiai Központhoz érkezett nyomtatványok jegyzéke.

An die Ungarische Ornithologische Centrale eingelangte Schriften.

Ajándékok. — Geschenke.

1. ABAFI AIGNER LAJOS: *Lepidopterologiai megfigyelések*. Budapest, 1895. Szerző ajándéka.
2. " " " *Observationes Orthopterologicae*. Budapest, 1895. Szerző ajándéka.
3. " " " *A Saturnia hybrida major és minor-ról. — Die Saturnia hybrida major und minor*. Budapest, 1895. Szerző ajándéka.
4. BENDIRE, CHARLES: *Instructions for Collecting, Preparing, and Preserving Birds' Eggs and Nests*. Washington, 1891. Szerző ajándéka.
5. DR. R. BLASIUS: *Das neue Japanische und Russische Jagdgesetz, vom Standpunkte des Vogelschützers aus betrachtet*. Merseburg, 1893.
6. " " " *Beiträge zur Ornithologie Japan's*. Mit zwei Tafeln. Merseburg, 1889.
7. " " " *Der europäische Eisvogel (Alcedo ispida, Linné)*. Monographische Studie.
8. " " " *Die Vogelwarte auf Helgoland*. Vortrag, gehalten am 28. Juni 1890 zu Halberstadt.
9. " " " *Die Steppenweihe (Circus pallidus, Sykes) in Deutschland*. Mit einem Buntbild. Merseburg, 1891.
10. " " " *Das Vogelleben an den Deutschen Leuchttürmen*. Wien, 1891.
11. " " " *IV. Bericht über das permanente internationale ornithologische Comité und ähnliche Einrichtungen in einzelnen Ländern*. Wien, 1891.
12. " " " *Naturhistorische Studien und Reiseskizzen aus der Mark und Pommern*. Merseburg, 1884.
13. " " " *Naturhistorische Studien und Reiseskizzen aus Schweden und Norwegen im Frühjahr 1884*. Wien, 1884.
14. " " " *Mergus anataricus, Eimbeck, ein Bastard zwischen Mergus albellus, Linné und Glaucium clangula Linné*. Monographische Studie. Mit Abbildungen. Halle, 1887.
15. " " " *Neue Knochenfunde in den Höhlen bei Rübeland*. Braunschweig, 1890.
16. " " " *Oeffentliche Anstalten für Naturgeschichte und Alterthumskunde in Holland etc.* Reiseskizze. Braunschweig, 1880.
17. " " " *Die Vogelwelt der Stadt Braunschweig und ihrer nächsten Umgebung*. Braunschweig, 1887.
18. " " " *Erzherzog Rudolf, Kronprinz von Oesterreich-Ungarn*. Wien, 1889.

19. DR. HEINK. BOLAU : *Beitrag zur Kenntniß der ostibirischen Vogelwelt*. Naumburg.
20. S. BRUSINA : *Sustunak ornitologa i Izložba Ptica u Beču*, Zagreb, 1884.
21. " " *Ornitološke Bilješke za Hrvatsku Finnu*, Svezianj prvi, Zagreb, 1888.
22. " " *Motriocem Pticejega Srijeta*, Naputak i popis domaćih ptica, Zagreb, 1890.
23. " " *Nove ornitološke Biljeske*, Zagreb, 1889.
24. " " *Kraljevic Rudolf*, Zagreb, 1889.
25. " " *Beitrag zur Ornithologie von Cattaro und Montenegro*, Wien.
26. " " *K. Ornithologiji Kotora i Crne Gore*, Zagreb, 1891.
27. *Flugblatt des deutschen Bundes zur Bekämpfung des Vogelmassemordes*, Wiesbaden.
28. *4. Jahres-Bericht des Deutschen Bundes zur Bekämpfung des Vogelmassemordes für Moezwecke*, Wiesbaden, 1896.
29. CHERNEL ISTVÁN : *Bibliographia Ornithologica Hungarica*, Budapest, 1889.
30. CLARK, HUL. LYM. : *The Pterylography of certain American Goutsuckers and Owes*, Washington, 1894.
From the Smithsonian Institution.
31. DR. DADAY J. : *A kagylósrákok harántesikós izomrostjainak finomabb szerkezete*, 2. rajzlappal. (Értekezések a Természettudományok köréből. Kiadja a Magy. Tud. Akad. XXXIII. köt. 8. szám, 1893). Budapest, 1894.
32. " " " *Ueber die feinere Structur der gestreiften Muskelfasern der Ostracoden*, Sep.-Abdr. aus der Math. und Naturw. Berichten aus Ungarn. Bd. XII. Budapest ; Berlin, 1894.
33. A. DUBOIS, dr. : *Revue des derniers Systèmes Ornithologiques et Nouvelle Classification proposée pour les Oiseaux*. (Extrait des Mém. de la Soc. zoologique de France). Paris, 1891.
34. SIGM. EXNER : *Negative Versuchergemisse über das Orientirungsvermögen der Brieftauben*, Wien, 1893.
35. DR. V. FATIO : *Rapport au Haut Conseil Fédéral Suisse du Délégué Suisse*, Genève et Bern, 1884.
36. " " " *Un nouveau Coregonus Français — Coregonus Bezolu — du Lac du Bourget*, Genève, 1888.
37. " " " *Le curieux Tétrax de l'Entlebuch*, Berne, 1890.
38. " " " *Une variété de Bartavelle — Perdix saxatilis, var. Melanocephala* — Berne, 1890.
39. " " " *Passer rufipectus Bp. et Perdix saxatilis var. Melanocephala* FATIO, Paris, 1894.
40. " " " *Perdix saxatilis var. Melanocephala, curieux déplacements de couleurs*, Paris, 1894.
41. DR. FÉNYES A. : *Der Winterkurort und Schwefelthermen in Helouan-Les-Bains bei Cairo (Egypten)*, Alexandrien, 1894.
42. " " " *Helouan near Cairo Egypt*, Alexandria, 1894.
43. " " " *Helouan les Bains*, Alexandria, 1894.
44. DR. O. FINSCH (Delmenhorst) : *Ueber Vertretung von Vogelschutz- und Fischerei-Interessen durch eine Centrale ökonomischer Ornithologie*, Stettin, 1895.
45. " " " " *Einiges über Südsee-Rollen*, Mit Tafel IV, Stettin, 1893.
46. " " " " *Charakteristik der Avifauna Neu-Seelands als zoo-geographische Provinz in ihren Veränderungen und deren Ursachen*, Braunschweig, 1896.
47. ALFÖLDI FLATT KÁROLY : *Herbarium C. de Flutt*, A gyűjtők névsora s a gyűjtemény áttekintése növényesaládok és növényrendek szerint, Nagy-Várad, 1890.
48. " " " " *A Jósika-fáról (Syringa Josikaea, Jack. Fil.)* Nagy-Várad, 1891.
49. " " " " *A mi tündér-rózsáink*, Csevegés a «Nymphaea thermalis»-ról, Nagy-Várad, 1891.
50. " " " " *Bibliotheca Botanica*, P. I. 1891, Székes-Fehérvár ; P. II. (Nagy-Várad) 1892 ; P. III. (Nagy-Várad) 1892 ; P. IV. (N.-Várad) 1893 ; P. V. (N.-Várad) 1895.
51. " " " " *A kerti Tulipán története*, Budapest, 1892.
52. " " " " *Egy Linné-ereklye*, Budapest, 1894.
53. " " " " *Veszelszki Antal múlt századbeli magyar botanikus*, Budapest, 1894.
54. " " " " *Ismerte-e Linné a kolumbácsi legyet ?* Budapest, 1894.
55. " " " " *Chusius «Pannonia»-ja*, Budapest, 1894.

56. ALFOLDI FLATT Károly: *Francozith Gergely és orros-botanikai műve*. Budapest. 1894.
57. " " " *Agrostologiai megjegyzések Perlaky Gábor florisztikai közleményeire*. Budapest. 1895.
58. Dr. Kurt FLOERCKE: *Die Gründung einer Ornithologischen Station in Rossiten*. Berlin.
59. " " " *Ornithologische Berichte von der Kurischen Nehrung. II.* Leipzig. 1896.
60. Dr. ENR. H. GIGLIOLI: *Il primo Congresso Ornitologico Internazionale tenuto a Vienna dal 7 Al 14 Aprile 1884*. Roma. 1885.
61. Dr. O. GRIMM: *Die Nikolsky-Fischzucht-Anstalt in Nowgorod'schen Gouvernement*. Dorpat. 1894.
62. Dr. HALLER BÉLA: *Adalék a központi idegrendszer szövettani ismeretéhez*. Budapest. 1895.
63. J. C. L. T. d'HAMONVILLE: *Catalogue des Oiseaux d'Europe*. Paris, London W. C. 1876.
64. BARON L. d'HAMONVILLE: *Description des divers États de plumage du Canard sauvage et variétés de cette espèce*. Paris. 1886.
65. " " " *Nouveautés Ornithologiques*. Paris. 1886.
66. " " " *Note sur l'acclimatation ou la domestication de différents Cullinacés ou Palmipèdes*. Meulan. 1889.
67. " " " *Addition à une note sur quatre oeufs du Pinguin Brachyptère*. Paris. 1891.
68. " " " *Liste des Oiseaux recueillis par M. Emil Deschamps sur la Côte de Malabar*. Paris. 1891.
69. Dr. F. HELM: *Ueber das Vorkommen einiger seltener Vogelarten in Sachsen*. Gera. 1895.
70. " " " *Ornithologische Beobachtungen an den Teichen von Moritzburg*. Gera. 1893.
71. " " " *Der Raufusskauz (Nyctale Tengmalmi, Gm.) im Königreich Sachsen*. Gera. 1894.
72. " " " *Beobachtungen über Ankunft und Abzug des Mauerseglers (Cypselus Apus L.) im Königreich Sachsen*. Gera. 1894.
73. " " " *Einige Beobachtungen über das schwarze Wasserhuhn (Fulica atra L.)*. Gera. 1895.
74. " " " *Kropf- und Mageninhalt einiger einheimischer Vogelarten*. Erlangen. 1895.
75. " " " *Einiges über das Vorkommen der Sager in Königreich Sachsen*. Gera. 1895.
76. C. R. HENNICKE: *Etwas von dem Vogelleben auf dem Meere. Beobachtungen an Bord eines Dampfschiffes auf der Reise nach Westafrika*. Gera. 1893.
77. " " " *Vogelschutz durch Anpflanzungen*. Gera.
78. " " " *Ein Rackelhuhn bei Jena*.
79. " " " *Ein Beitrag zur Fortpflanzungsgeschichte von Salamandra maculosa*. Gera. 1894.
80. " " " *Einiges über den Erfolg von Nistkasten*. Gera. 1896.
81. " " " *Ueber eine mehrfach an Bären im zoologischen Garten Sr. königl. Hoheit des Fürsten von Bulgarien beobachtete Augenerkrankung*. Sep.-Abdruck aus d. «Zoolog. Garten», Jahrg. XXXV. H. 4.
82. " " " *Einiges über den Vogelfang des dreissigjährigen Krieges und sein Verhältnis zum Krammetsvogelfang unserer Zeit*. Sep.-Abdruck aus d. «Zoolog. Garten», Jahrg. XXXVI. Heft 6. und 7.
83. HERMAN OTTO: *A füstí fecske nagy útjáról*. Budapest. 1893.
84. AL. VON HOMMEYER: *Ornithologischer Jahresbericht über Pommern und Rügen*. Stettin. 1894.
85. Dr. ISTVÁNFI GYULA: *A Balaton mikroszkopikus növényzetéről*. Budapest. 1894.
86. " " " *A leydeni Clusius-Codex*. Budapest. 1894.
87. KERTÉSZ KÁLMÁN: *Budapest és környékének Rotatoria-faunája*. I rajzlappal. Budapest. 1894.
88. Freih. Rich. KÖNIG-WARTHAUSEN: *Ueber die Gestalt der Vogeleier und über deren Monstrositäten*. 1885.
89. " " " *Ueber das Verhalten verschiedener Niströgel gegenüber dem Menschen*. 1884.
90. Dr. O. KOEPERT: *Der Staur (Sturnus vulgaris L.) in volkswirtschaftlicher und biologischer Beziehung*. Sonderabdr. aus: Mitteilungen aus d. Osterlande. Neue Folge 5. Band.
91. " " " *Die Bestrebungen des Hofrates Prof. Dr. Liebe für den Vogelschutz*. Gera. 1895.

92. DR. O. KOEPÉRT: *Die Vogelwelt des Herzogtums Sachsen-Altenburg*. Abhandlung. Altenburg. C. S. A. 1896.
93. F. KOSKE: *Ornithologischer Jahresbericht über Pommern für 1894*. Stettin. 1895.
94. " " *Ornithologischer Jahresbericht über Pommern für 1895*. Stettin. 1896.
95. G. N. LAWRENCE: *Birds of Southwestern Mexico*. Collected by Francis E. Sumichrast for the Unit. States National Museum. Washington. 1876.
96. K. TH. LIEBE: *Födoplatser för fåglar om vintern*. Leipzig. 1894.
97. " " " *Upplysningar angående Upphängandet af fågelborn*. Leipzig. 1894.
98. DR. L. RITT. LORENZ VON LIBURNAU: *Die Ornithologie von Oesterreich-Ungarn und den Occupationslandern etc.* Wien. 1892.
99. " " " " " " *Ueber einen vermuthlich neuen Dendrocolaptiden*. Wien. 1896.
100. FR. A. LUCAS: *Notes on the Anatomy and Affinities of the Cerythidae and other American Birds*. Washington. 1894.
101. MEHELY LAJOS: *A magyarországi farkos kétéltűek állcai*. Budapest. 1895.
102. MAX VON ZUR MÜHLEN: *Lohnt der Besatz unserer kleineren Seen mit edleren Fischarten?* Dorpat. 1894.
103. MAX NOSKA: *Das Kaukasische Birkhuhn (Tetrao mbokosievici Tacz.)*. Eine monographische Studie. Mit 1. Col. Tafel. Hallein. 1895.
104. " " *Das Kaukasische Königshuhn (Tetraogallus caucasicus PALL.)*. Eine monographische Studie. Hallein. 1896.
105. M. E. OUSTALET: *Rapport sur le Congrès et l'exposition ornithologiques de Vienne*. Extrait des Archives des Missions scientifiques et lit. III. Sér. Paris. 1885.
106. " " " *Rapport sur le Congrès et l'exposition Ornithologiques de Vienne, en 1884*. Extrait du Bulet. de l'Agriculture. Paris. 1885.
107. A. CRETÉ DE PALLUEL: *Mémoire sur les oiseaux acridophages ou Mangeurs de sauterelles*. Paris. 1868.
108. PAVESI PIETRO: *Calendario Ornitológico Pavese 1890—93*. Pavia. 1893.
109. RICHMOND CH. W. *Diagnosis of a new Genus of Trogons, based on hapuladerma vittatum of Schelley; with a description of the female of that species*.
110. ROB. RIDGWAY: *Descriptions of some new Birds from Aldabra, Assumption, and Gloria Islands, collected by dr. W. L. Abbott*.
111. " " *Descriptions of twenty-two new species of Birds from the Galapagos Islands*. Washington. 1894.
112. SCHENKING-PRÉVOT: *Die zoolog. Sammlung der kön. Museums f. Naturk. zu Berlin*. 1895.

Cserepéldányok. — Tausch-Eremplare.

1. *Die Schwalbe*. Mittheilg. d. Ornithol. Vereines in Wien. 1895. Nr. 12.; 1896. Nr. 1. (Jänner—März.)
2. *Erdély*. Honismertető lap. Kolozsvár. 1895. 8—12. sz.; 1896. 1—2. sz.
3. *Erdészeti Lapok*. Budapest. 1896. I—IV. füzet.
4. *Értesítő az Erdélyi Muzem-egylet Orvos-természettud. szakosztályától*. Kolozsvár. 1895. III.
5. *Journal of the Asiatic Society of Bengal*. Calcutta. Vol. LXIV. P. II. Nr. 3.
6. *Leopoldina*. XXXI. Nr. 9—24.; XXXII. Nr. 1. (Jänner); 4. (April).
7. *Mittheilungen des Naturwissenschaftlichen Vereins in Troppau*. Nr. 1., 2., 3.
8. *Ornithologische Monatsberichte*. Berlin. Jahrg. III. Nr. 7—9., 11—12.; Jahrg. IV. Nr. 1—5.
9. *Ornithologische Monatschrift des deutschen Vereins zum Schutze der Vogelwelt*. Gera. XX. Jahrg. (1895). Nr. 11—12.; Jahrg. XXI. (1896). Nr. 1—5.
10. *Ornithologisches Jahrbuch*. Jahrg. VII. (1896). Nr. 1—2.
11. *Természetráji Füzetek*. XIX. köt. (1896). 1. füzet.
12. *Természettudományi Közlöny*. XXVII. (1895). 316. füzet. XXVIII. (1896). 318—322. füzet.
13. *Zeitschrift für Ornithologie und praktische Geflügelzucht*. Jahrg. XIX. (1895). Nr. 12.; XX. (1896). Nr. 1—5. (Jänner—März).

Die Ungarische Ornithologische Centrale

offerirt gegen ornithologische Fachwerke, besonders welche über den Vogelzug handeln. — solange der Vorrath langt — folgende **ornithologische Arbeiten** :

1. **Herman, O.**, Madarász, Dr. J. v., Chernel, St. v., Vastagh, G. v.: *J. S. von Petényi. Der Begründer der wissenschaftlichen Ornithologie in Ungarn, 1799—1855.* Ein Lebensbild. Budapest, 1891. (Mit einer lithographirten und einer Farbendrucktafel.) IV. 1—137 S.
2. **Frivaldszky, J.**: *Aves Hungariae.* Budapest, 1891. Illustriert. VIII. 1—197 S.
3. **Madarász, Gy. dr.**: *Magyarászó a második nemzetközi ornithologiai congressus alkalmával Budapesten rendezett magyarországi madarak kiállításához.* Budapest. Illustriert. VIII. p. 1—114 S.
4. **Madarász, Dr. J. v.**: *Erläuterungen zu der aus Anlass des II. internat. ornithologischen Congresses zu Budapest veranstalteten Ausstellung der Ungarischen Vogelfauna.* Budapest. Illustriert. VIII. 1—124 S.
5. **Lovassy, S. dr.**: *Az ornithologiai kiállítás magyarországi tojás- és fészekgyűjteményének katalógusa. — Catalog der ungarischen Eier- und Nestersammlung.* Budapest, 1891. VIII. 1—56 S.
6. **Reiser, O.**: *Die Vogelsammlung des bosnisch-hercegovinischen Landesmuseums in Sarajevo.* Illustriert. Budapest, 1891. 1—148 S.
7. **Sharpe, Bowdler R.**: *A review of recent attempts to classify birds.* VIII. Budapest, 1891. 1—90 S.
8. **Sclater, Philip Lutley**: *The geographical distribution of birds.* Budapest, 1891. VIII. 1—45 S.
9. **Newton, Alfred**: *Fossil Birds from the forthcoming «Dictionary of Birds».* Budapest, 1891. IV. p. 1—15.
10. **Fürbinger, M.**: *Anatomie der Vögel.* Budapest, IV. 1—48 S.
11. **Palmén, Prof. Dr. J. A.**: *Referat über den Stand der Kenntniss des Vogelzuges.* Budapest, 1891. IV. 1—13 S.
12. **Herman, O.**: *Ueber die ersten Ankunftszeiten der Zugvögel in Ungarn (Frühjahrs-Zug.)* IV. 1—42 S.
13. **Liebe, Dr. Th., und J. v. Wangelin**: *Referat über den Vogelschutz.* Budapest, 1891. IV. 1—18 S.
14. **Máday, I.**: *Referat über den internationalen Schutz der, für die Bodenkultur nützlichen Vögel.* Budapest, 1891. IV. 1—17 S.
15. **Blasius, Dr. R.**: *Bericht an das ungarische Comité für den II. internat. ornithologischen Congress in Budapest.* Budapest, 1891. IV. 1—5 S.
16. **Reichenow, Dr. A.**: *Entwurf von Regeln für die zoologische Nomenclatur.* Budapest, 1891. IV. 1—14 S.
17. **Blasius, Dr. R.**: *Entwurf der Statuten des permanenten internationalen ornithologischen Comité's.* Budapest, 1891. IV. 1—2 S.
18. **Meyer, A. B.**: *Entwurf zu einem Organisationsplan des permanenten internat. ornith. Comité's.* Budapest, 1891. IV. 1—10 S.
19. **Blasius, Dr. R.**: *Bericht über das permanente internationale ornithologische Comité und ähnliche Einrichtungen in einzelnen Ländern.* Wien, 1891. (Sonderabdruck aus «Ornis» Jahrgang 1891.) VIII. 1—15 S.
20. **Főjelentés, Hauptbericht, Comptes Rendu**
I. Th. Budapest, 1892. IV. 1—227 S.
II. Th. Budapest, 1892. IV. 1—238 S.
21. **Herman, O.**: *A madárvonulás elemei Magyarországbán 1891-ig. — Die Elemente des Vogelzuges in Ungarn bis 1891. Mit einer Uebersichtskarte, vier Detailkarten und vier Tabellen.* Budapest, 1895. IV. 1—212 S.

AQUILA.

*In excelso fixit nidum
Regina avium....*

A MAGYAR MADÁRTAN KÖZPONTI FOLYÓIRATA.

PERIODICAL OF ORNITHOLOGY.

JOURNAL POUR L'ORNITHOLOGIE.

ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE.

EDITED BY THE HUNGARIAN CENTRAL-BUREAU
FOR ORNITHOLOGICAL OBSERVATIONS.

PUBLIÉ PAR LE BUREAU CENTRAL POUR
LES OBSERVATIONS ORNITHOLOGIQUES.

ORGAN DES UNGARISCHEN CENTRALBUREAUS
FÜR ORNITH. BEOBSACHTUNGEN.

Nr. 3. 4. sz. — 1896. Dec. 15.

Budapest, N.-Museum.

Évfolyam III. Jahrgang

Petényi J. Salamon ornithologiai hagyatéka.

J. Salamon u. Petényi's ornithologischer Nachlass.

Bevezetés.

Írta: HERMAN OTTÓ.*

Negyvenegy év múlt el azóta, hogy PETÉNYI J. SALAMON bevégezte földi pályáját, ¹ a nélkül, hogy az egy emberöltőn át a legnagyobb odaadással gyűjtött állattani, különösen pedig madártani kutatásait formába öntve a tudomány javára kiadhatta volna.

Mindazok, a kik az elhunyt tudóshoz elég közel állottak, tudták, hogy kutatásai értékének úgyszólván fokmérőjét már az az egy körülmény is megalkotta, hogy korának legkitünőbb búváraival szoros összeköttetésben állott: sokakhoz pedig baráti viszony fűzte, melynek eredete mindég a tudomány terén való találkozásból indult. És — hogy egyébről sem legyen szó — igazán megható az a viszony, a mely PETÉNYI és a hollandusok egyik legkiválóbb, ünnepelt természettudósa között fennállott! E tudós SCHLEGEL H. volt, ki PETÉNYIhez intézett levelében ² elismeri, hogy egész irányát éppen PETÉNYINEK köszömi!

Ha egyéb sem, már levelezéseinek futólagos

* Felolvasta a M. T. Akadémia III. osztályának ülésén, 1896 július 15-én, dr. HORVÁTH GÉZA, r. t.

¹ Született 1799., meghalt 1855-ben.

² L. HERMAN OTTÓ «PETÉNYI J. S.» stb. 1891., németül is. A Budapesten tartott II. nemzetközi ornith. congressus alkalmából kiadva, p. 124.

Einführung

von Otto Herman.*

Einundvierzig Jahre sind verflossen, seitdem J. Salamon Petényi seine irdische Laufbahn ¹ beendete, ohne daß er seine während eines Menschenalters mit größter Hingebung gesammelten zoologischen, insbesondere seine ornithologischen Forschungen in geordneter Form zum Heile der Wissenschaft hätte herausgeben können.

Alle jene, die dem verstorbenen Gelehrten nahe gestanden, wußten, daß schon der eine Umstand sozusagen als Maßstab des Wertes seiner Forschungen dienen konnte, daß er in engster Beziehung zu den ausgezeichnetsten Forschern seines Zeitalters stand: an viele knüpfte ihn ein Freundschafts-Verhältnis, dessen Ursprung immer dem Begegnen auf wissenschaftlichem Gebiete entsproß. Und wirklich rührend ist — um von nichts anderen zu sprechen — das Verhältnis, welches zwischen Petényi und einem der ausgezeichnetsten, gefeierten holländischen Naturforscher bestand! Dieser Forscher war H. Schlegel, der in seinem an Petényi gerichteten Briefe ² gestand, seine ganze Richtung eben Petényi zu verdanken.

Wenn nichts genügt hätte seinem litterarischen

* Vorgelesen vom ord. Mitgliede Dr. Géza Horváth in der Sitzung der III. Section der ung. Akademie der Wissenschaften am 15. Juni 1896.

¹ Geboren 1799, gestorben 1855.

² Otto Herman «Petényi J. S.» u. s. w. 1891, auch in deutscher Sprache. Herausgegeben bei Gelegenheit des in Budapest abgehaltenen II. internationalen ornithologischen Congresses. p. 124.

átünczete is elegendő volt volna arra, hogy fontosságot tulajdonítson irodalmi hagyatékának, buzdítson annak földolgozására. Mert tekintvete attól, hogy Németországnak akkoriban alig volt nevesebb ornithologusa, a kívül PETÉNYI ne levelezett volna, voltak neki összeköttetései az ú. n. «*természetfilozófusok*» iskolájával is; még pedig egyfelől OKEN LÖRINCZEZEL (1779—1851) másfelől GEOFFROY DE SAINT HILAIRETEL (1772—1844) CURVIER ellenfelével; és örökös kár, hogy a levelek, a melyek 1865-ben még megvoltak, azóta lappanganak — ha el nem veszték.¹

Már ezen a helyen is biztosan lehet azt a tételt fölállítani, hogy PETÉNYI J. S. irodalmi hagyatékának azért maradt meg mind e mai napig a maga tudományos becsé, mert a «*természetfilozófusok*» iskolájához tartozott; ugyanahhoz, a mely hosszú elnyomatás után DARWINNAL életre kelt és ma uralkodóvá vált.

Legyen szabad, hogy lehető legrövidebben vázolhassam az alakulások menetét; és ha e közben ismert dolgokat is elő kell sorolnom, teszem azért, mert ezek nélkül az összefüggést kimutatni lehetetlen.

A kiindulás pontja LINNÉ, ki az *eredetre* nézve dogmatikus álláspontot foglalt el, melyet nagy szabatossággal így fejezett ki: «Species tot sunt diversæ, quot diversas formas ab initio creavit infinitum ens».

Evvel elterelte iskolájának figyelmét az *eredet* kutatásától; de annál inkább reáterelte az alakiságra; annyival is inkább, minthogy meghatározó és rendszerező eljárása tökéletesen szabatosnak látszott; sőt megdönthetetlennek, mert hiszen sarokköve az alakok *állandóságára*, *változatlanságára* volt fektetve, ez az állandóság és változatlanság pedig tökéletesen egybevágott a teremtésről szóló dogma legbensőbb lényével.

A LINNÉ-féle iránynak eredménye és hatása a dogmatikus sarkpont daczára mégis méltán óriásinak mondható; egyfelől azért, mert *historikus irányzatot* biztosított az ismeretek oly terén, mely csak *tapasztalati* úton öregbíthető és fejleszthető; másfelől azért, mert épen rideg sza-

¹ Ezek a levelek KUBINYI FERENCZ kezeiben voltak; de nem kerültek elő azokkal, a melyeket báró NYÁRY JENŐ megmentett és nekem átadott.

Nachlasse Wichtigkeit beizumessen und zu dessen Bearbeitung anzuregen, so wäre es schon der flüchtige Durchblick seines Briefwechsels gewesen. Denn abgesehen davon, daß Deutschland damals kaum einen hervorragenden Ornithologen besaß, mit dem Petényi nicht brieflich verkehrt hätte, besaß er auch Verbindungen mit der Schule der sogenannten «Naturphilosophen»; und zwar einerseits mit Lorenz Oken (1779—1851), andererseits mit Geoffroy de Saint Hilaire (1772—1744), dem Gegner Cuvier's: und ewig schade ist es, daß die Briefe, welche 1865 noch vorhanden waren, seitdem verschollen, wenn nicht verloren sind.¹

Schon an dieser Stelle kann mit Bestimmtheit der Satz aufgestellt werden, daß dem litterarischen Nachlasse J. S. Petényi's sein wissenschaftlicher Wert bis zum heutigen Tage deshalb geblieben ist, weil er zur Schule der «Naturphilosophen» gehörte: zu ebenderselben, die mit Darwin zu neuem Leben erwacht, heute zur herrschenden wurde.

Es sei mir erlaubt den Verlauf der Gestaltungen so kurz als möglich zu schildern; und wenn ich hiebei auch bekannte Dinge mit anzählen muß, thue ich es deshalb, weil es unmöglich ist, ohne dieselben den Zusammenhang nachzuweisen.

Der Ausgangspunkt ist Linné, der, den Ursprung betreffend, einen dogmatischen Standpunkt einnahm, den er mit großer Genauigkeit folgendermaßen ausdrückte: «Species tot sunt diversæ, quot diversas formas ab initio creavit infinitum ens.»

Damit lenkte er die Aufmerksamkeit seiner Schule von der Erforschung des Ursprungs ab, destomehr aber auf das Formale hin: umsomehr, als sein determinierendes und systematisierendes Verfahren vollkommen eract schien; sogar unumstößlich, beruhte ja dessen Grundstein auf der Voraussetzung der Beständigkeit und Unveränderlichkeit der Art; diese Beständigkeit und Unveränderlichkeit stimmte wieder vollkommen mit dem innersten Wesen des Dogma von der Erschaffung überein.

Der Erfolg und die Wirkung der Linné'schen Richtung müssen aber, trotz des dogmatischen Fundamentes, doch riesige genannt werden: einerseits deshalb, weil sie auf demjenigen Gebiete der Kenntnisse eine historische Richtung sicherten, welches nur auf inductivem Wege erweitert und entwickelt

¹ Diese Briefe befanden sich in den Händen Franz Kubinyi's; kamen aber nicht zum Vorschein mit denjenigen, die Baron Eugen Nyáry rettete und mir übergab.

bályszerűsége pattintotta ki azt az eszmét, hogy a dogmatikus alapon feltett változhatatlan forma mégsem az, mert vannak *változatai* — *varietates* — a miket LINNÉ maga is elismert. Ebben a körülményben pedig csakugyan már benne volt a «*erratio*» tanával szemben álló «*evolutio*» tanának a csirája.

LINNÉ eljárása kötött, rideg voltánál fogva «*eract*»-nak vétetett, noha ez a jelző csupán a matematikára s ennek az alapján álló disciplinákra alkalmazható jogosan, a «természetfilozofusoké» ellenben «*speculativnek*» mondatott, noha tiszta és bizonyos, hogy nem az volt s nem az ma sem; mert legbensőbb lényének követelménye az *inductio*, a tapasztalás útja, tehát a *historiai menet és tanúság*, a mely egyenesen reávezet az eltérések és elváltozások számbavételére és mérlegelésére is.

Köztudomású, hogy a LINNÉ-féle dogmatizmussal szemben csakhamar erős áramlat keletkezett, egyfelől a francia, másfelől a német tudományos körökben. A francziáknál már BUFFON (1707—1788) és BONNET (1720—1793) új irányokat jelölnek. És a magyarságra igen jellemző, hogy BONNET kitünő magyar fordítója talál,¹ mi egybevág a magyarság szemlélődési irányzatával, mely kiváló módon *a biologia felé hajlik*.

Egész éllel és szabatossgal azonban LAMARCK J. (1744—1829) fejt ki az *eredet egységét* és a *felőlődést*, vagyis a «*creatio*» dogmájával szemben az «*evolutiót*».

Így csak idő kérdése volt annak az erőnek a jelentkezése, mely mindenekelőtt LINNÉ rendszerező, teljesen mesterséges eljárását behatóbb módon vagy megokolja, vagy megdöntse, vagy mélyebbre nyúló alapokon módosítsa.

Ez az erő CUVIER (1769—1832) hatalmas egyéniségében jelentkezett is, ki a tisztán oriszmologiai alapra fektetett LINNÉ-féle módszer helyett, sokszorosan a mellett, az összehasonlító anatómiát alkalmazta s ezen az alapon állította

werden kann; andererseits darum, weil gerade ihrer vorausgesetzten starren Befestmächtigkeit die Idee entsprang, daß die auf dogmatischem Grunde angenommene unveränderliche Form doch keine solche sei, da sie Abänderungen — *varietates* — die Linné selbst zugestand, besitzt. Zu diesem Umstande aber war wirklich schon der Keim der zur «*Creation*»-Lehre im Gegensatz stehenden «*Evolution*»-Lehre vorhanden.

Linné's Verfahren wurde seines bündigen, starren Wesens wegen für «*eract*» gehalten, obwohl dieses Adjectiv von rechts wegen nur auf die Mathematik und die darauf beruhenden Disciplinen anwendbar ist; das der «*Naturphilosophen*» hingegen wurde «*speculativ*» genannt, obwohl es klar und gewiß ist, daß es dies nicht war und auch heute nicht ist, u. z. weil seines innersten Wesens Erforderniß ebenfalls die Induction ist, der Weg der Erfahrung, daher der historische Verlauf und die Zeugenschaft, welche direct hinweist auf die Berücksichtigung und die Erwägung der Abweichungen und Veränderungen.

Es ist allgemein bekannt, daß gegen den Linné'schen Dogmatismus alsbald eine heftige Strömung entstand, einerseits in den französischen, andererseits in den deutschen wissenschaftlichen Kreisen. Bei den Franzosen wiesen schon Buffon (1707—1788) und Bonnet (1720—1793) auf neue Richtungen hin. Und für die Ungarn ist es sehr charakteristisch, das Bonnet einen ausgezeichneten ungarischen Übersetzer fand,¹ was mit der typischen Tendenz der Ungarn übereinstimmt, die sich besonders der Biologie zuwendet.

Ganz scharf und präcis jedoch entwickelte J. Lamarck (1744—1829) die Einheit des Ursprungs und die Entwicklung, d. i. im Gegensatz zum Dogma der «*Creation*» die «*Evolution*».

Somit war die Entstehung der Kraft, welche Linné's systemisierendes, ganz künstliches Verfahren entweder begründen, oder umstoßen, oder auf tieferem Grunde modificieren sollte, nur eine Frage der Zeit.

Diese Kraft nun offenbarte sich auch in der gewaltigen Individualität Cuvier's (1769—1832), der anstatt der auf rein oriszmologischem Grunde beruhenden Linné'schen Methode, oftmal neben ihr, die vergleichende Anatomie anwandte und auf

¹ A természet vizsgálása, írta BONNET KÁROLY, fordította, hozzáadásokkal megrövidítette TÓTH PÁL, verőtzei ref. prédikátor, három kötet, 1818—1819.

¹ Die Naturforschung, geschrieben von Karl Bonnet, übersetzt und durch Zuthaten erweitert von Paul Tóth, Prediger, drei Bände, 1818—1819.

föl a végső eredményt, mely lapidáris rövidséggel kifejezve a következő volt:

1. Minden szervezet egységes; egyes részei nem változhatnak a nélkül, hogy a többi rész elhez képest ne változnék; ez a szervek *correlatiója*; vagyis, ebben gyökerezik a lét szükséges föltétele, a mely nélkül az adott állat nem élhet meg; «*principe des conditions d'existence ou causes finales*».

2. Fontosabb szervek alakilag is az állandóbbak, holott az alárendeltek sokszorosán módosulnak; elhez képest a rendszerezésnél a döntő jegyek is egymásnak alárendelendők — «*principe de la subordination des caractères*».

Ezekhez az alapelvekhez képest CUVIER négy osztályzatot — «*embranchement*» — különböztetett meg, a melybe az állatalakok sorolhatók, úgy mint:

- a) gerinezesek,
- b) molluskák,
- c) izelt testűek,
- d) radiáriák.

Mintogy azonban a LINNÉ értelmében vett *egységes creatio* így nem volt fenttartható, CUVIER felállította a *Kataklizma* elméletét, a melyek után mindég új *creatio* következett volna.

Az eredet kérdésére nézve bizonyos az, hogy CUVIER tana is csak dogmához vezetett: noha kétségtelen, hogy a vizsgálataiban követett módszer rendkívüli módon gyarapította és mélyítette az állattan tudományát.

CUVIER irányával leghatározottabban szembe szállott GEOFFROY de SAINT HILAIRE, ki LAMARCK nézetével találkozáva, az eredet egységes voltát s a *creatio*-val szemben az *evolúió*l, a *fejlődés*l vitatta. Németországban ugyanezt vitatta GOETHE és OKEN, a kivel PETÉNYI J. SALAMON összekötetésben állott. Az bizonyos, hogy OKEN igen különös formában vitatta igazait; de az is kétségtelen, hogy lehetetlenné tette a dogmatikus megnyugovást, tehát gondolkodásra készítette azokat, a kikben a haladás ösztöne, az egészséges skepsis megvolt.

A mint ezt az állattan irodalomtörténete bizonyítja, a CUVIER és GEOFFROY de SAINT HILAIRE közötti vita a francia Akadémia színe elé került és CUVIER javára dőlt el, hogy aztán csak DAR-

diesem Fundamente das Endergebnis aufstellte, welches in lapidarer Kürze folgendes war:

1. Jeder Organismus ist einheitlich; seine einzelnen Teile sind keiner Veränderung fähig, ohne daß dem entsprechend nicht auch seine übrigen Teile abändern würden; dies ist die Correlation der Organe; oder aber, in diesem wurzelt die notwendige Bedingung des Daseins, ohne welches das vorhandene Tier nicht leben kann: «*principe des conditions d'existence ou causes finales*».

2. Die wichtigeren Organe sind auch der Form nach constanter, wohingegen die untergeordneteren vielfach abändern; dem entsprechend sind auch in der Systematik die entscheidenden Merkmale einander unterzuordnen — «*principe de la subordination des caractères*».

Diesen Grundprincipien entsprechend unterschied Cuvier vier Abtheilungen — «*embranchement*» — in welche die Tierformen eingereiht werden können, u. z.:

- a) Wirbeltiere,
- b) Weichtiere,
- c) Gliedertiere,
- d) Radiärtiere.

Nachdem aber die im Sinne Linné's genommene einheitliche Creation auf diese Weise nicht aufrecht zu erhalten war, stellte Cuvier die Theorie der Kataklismen auf, nach welchen immer eine neue Creation erfolgt wäre.

Was die Frage über den Ursprung anbelangt, ist es gewiß, daß auch die Cuvier'sche Lehre schließlich zum Dogma führte, obzwar es außer Zweifel steht, daß die bei seinen Untersuchungen befolgte Methode die Wissenschaft der Zoologie ungemein förderte und vertiefte.

Der Richtung Cuvier's trat am entschiedensten Geoffroy de Saint Hilaire entgegen, der übereinstimmend mit der Ansicht Lamarck's, das Einheitliche des Ursprungs und die Evolution, die Entwicklung im Gegensatz zur Creation verfocht. Dasselbe behaupteten in Deutschland Goethe und Oken, mit dem J. Salamon Petényi in Verbindung stand. Daß Oken seine Ansichten oft in sehr eigener Form entwickelte, ist gewiß; aber auch das ist zweifellos, daß er das dogmatische Sichzufriedengeben unmöglich machte, daher diejenigen zum Denken zwang, bei denen der Trieb zum Fortschritte, die gesunde Skepsis vorhanden war.

Laut der zoologischen Literaturgeschichte kam der Streit zwischen Cuvier und Geoffroy de Saint Hilaire vor das Forum der französischen Akademie, wo er zu Gunsten Cuvier's entschieden

wix föllépésével veszítse el föltétlen uralkodását.

Én nem óhajtok annak vizsgálatába bocsátkozni, vajjon mily hatalom rejlett a francia Akadémia érveiben, a melyek a döntésre belyással voltak; bizonyos az, hogy az egész kérdés, legbensőbb lényege szerint, nem is volt alkalmas *döntésre; vitatásra igen*: és hogy mégis döntésre került a dolog, az szerintem abban a körülményben rejlett, hogy az a nagy szellemi lökötés, mely a francia forradalmat szülte s annak túlságaihoz is elvezetett, az ellenkezőbe csapott át s ez az ellenkező irányzat sokkal inkább kedvezett még akár a tiszta empirismusk is, mint az eredet szabad, minden dogmát kizáró kutatásának.

Nagyban és egészben azonban a tudás LINNÉ nyomdokain folyton szélesedett, CUVIER nyomdokain pedig folyton mélyedett; különösen azáltal is, hogy az ásatag — fossil — állatalakok az élőkkal összehasonlítottak. •

Így alakult a viszony a tudomány magaslatain: de sokszorosan másképen az epigonok nagy tömegében.

És itt értem el azt a pontot, a hol PETÉNYI J. SALAMONT a tömegtől el kell választanom, még pedig a következő megokolással.

A nagy reactio, mely a XIX. század elején bekövetkezett, nem kedvezett, mert nem is kedvezhetett a szellem szabad szárnyalásának, annak, a mely a francia forradalmat előkészítette s a mely a szerves élet felfogásának terén, az eredetet kutatva, a *dogma* helyébe az *evolútiót* tette.

És hogy akkor, a mikor a szabad szellem megnyilatkozását egy hatalmas békó lehetlenné teszi, a tevékenység közönséges ösztöne mégis tért keres és talál, az nagyon természetes; de hogy ez az irányzat azután nem fölfelé vezet, hanem határozottan hanyatló s ennélfogva lényege szerint nagy elfajulásokhoz vezető, az éppoly természetes, mint bizonyos is.

Az európai nagy reactionnak korszaka így — a leíró természethistoria és különösen az állattan terén — egy igazán csodaszámba menő elemet szült s azt — még régebb tudományos multtal bíró nemzeteknél is — uralkodóvá is tette.

Röviden jellemezve: bekövetkezett a gond-

ward, um dann erst mit dem Auftreten Darwin's seine unumschränkte Herrschaft einzubüßen.

Ich wünsche mich nicht einzulassen in die Untersuchung dessen, welche Macht den entscheidenden Argumenten der französischen Akademie innewohnte; soviel jedoch steht fest, daß die ganze Frage ihrem innersten Wesen nach wohl zur Diskussion, nicht aber zum Beschlußfassen geeignet war: und daß die Sache doch zur Entscheidung kam, lag, meiner Ansicht nach, in dem Umstande, daß jenes gewaltige, geistige Pulsieren, welches die französische Revolution gebar, aber auch zu deren Extravaganzen führte, ins Entgegengesetzte umschlug, und diese entgegengesetzte Tendenz war dem reinen Empirismus weit förderlicher, als der freien, jedes Dogma ausschließenden Forschung.

Im Großen und Ganzen jedoch verbreiterte sich das Wissen in den Fußstapfen Linné's immer mehr und mehr, wohingegen es sich in jenen Cuvier's fortwährend vertiefte, besonders dadurch, daß man auch die ausgegrabenen — fossilen — Tierformen mit den lebenden verglich.

So gestaltete sich das Verhältniß auf den Höhen der Wissenschaft: vielfach anders jedoch bei der großen Menge der Epigonen.

Und hier bin ich bei dem Punkte angelangt, wo ich J. Salamon Petényi von der Menge trennen muß, und zwar mit folgender Motivierung:

Die große Reaction, welche im XIX. Jahrhundert hereinbrach, begünstigte nicht, weil sie zu begünstigen nicht im Stande war, den freien Flug des Geistes, desjenigen, welcher die französische Revolution vorbereitet und der auf dem Gebiete der Auffassung des organischen Lebens, den Ursprung suchend, an Stelle des Dogma die Evolution gesetzt hatte.

Und daß schon der gewöhnliche Trieb nach Thätigkeit, dann, wenn die Äußerung des freien Geistes in mächtige Bande geschlagen, unmöglich ist, dennoch Raum sucht und findet, ist sehr natürlich; daß aber dieses Streben dann nicht nach Aufwärts führt, sondern entschieden sinkt und demzufolge seinem Wesen nach zu großen Entartungen führt, ist ebenso natürlich, wie gewiß.

Das Zeitalter der großen europäischen Reaction brachte eben deswegen — auf dem Gebiete der descriptiven Naturgeschichte, und besonders auch auf dem der Zoologie — ein wirklich aus Wunderbare streifendes Element hervor und stellte es — selbst bei Nationen mit älterer wissenschaftlicher Vergangenheit — als herrschend hin.

Kurz charakterisirt: es erfolgte eine den Gedan-

latot, az eszmét merőben kizáró, a hatalom szempontjából véve tehát semmiképpen sem veszedelmes empirismus korszaka, melynek a forma minden, a lényeg semmi sem volt s a mely a személyre szóló dicsőséget az új speciesek teremtésében és sokszorosán abban a jövedelemben is kereste és meg is találta, a melyet a ritka vagy új species a boldog felfedezőnek kereskedelmi úton juttatott. Ezen a téren és ily irány mellett teljesen mellékes volt az, hogy valaki alapos zoológiai műveltséggel bír-e? Döntött az, a mit a német «Haarspalterei» és «Spitzfindigkeit»-nak nevez.

A leíró állattan főséges csarnoka így egyszerre tele volt valódi kufárokkal, a kik «fölfedeztek» és kereskedtek, forrásaikat pedig gondosan titkolták, nehogy valami versenytárs elhalászsa a jövedelmet. Kénsavgyárosok, postamesterek, törvényszéki elnökök és assessorok, kereskedők és mérnökök, szóval a legkülönbözőbb hivataskörökhöz tartozó elemek zoológiai auctoritásokká növekednek, elfoglalják a tért a tudomány csarnokában is; sőt meggazdagodnak.

De nem marad nyomuk, sem a tudás magaslátán, sem az adott nemzetek tudományosságában, vagy egyáltalában közművelődésében. Az első szabadabb áramlat elfujja híröket és nyomdokaikat.

Ebbe a korszakba esett PETÉNYI J. Salamon működésének javarésze, és ekkor nálunk is már hatalomra vergődtek azok az elemek, a melyeket csak az imént iparkodtam jellemezni.

Tudományos fejlődésének egész menete lehetlenné tette reá nézve a tudomány örve alatt lábrakapott utilitarismus gyakorlását: másfelől már helyzeténél fogva sem bírt és nem is bírhatott avval a szellemi hatalommal, a mely egy korszak fölkapott áramlatát megtörhette volna. Az a szellem, mely a század elején lehetővé tette, hogy az egyszerű református prédikátor kiadhatta BONNET művének magyar fordítását, az megtört, elhanyaglott; a helyzet uraivá nálunk is azok lettek, a kik különösen a német empirikusok nyomdokaiba hágtak. Befolyásukat még az is növelte, hogy a magyar nyelvújítók hatalomra vergődött táborához szegődtek.

Közbevetem itt, hogy az a korszak, a melyet a külföldi befolyás alatt álló természetrajzi magyar empirikusok megteremtettek s a mely a

fen, die Idee ganz ausschließende, vom Standpunkte der Macht genommen daher durchaus ungefährliche Epoche des Empirismus, dem die Form alles, das Wesen nichts war, und welcher den Ruhm der Person im Schaffen neuer Species, ja oftmals in dem Einkommen suchte und auch fand, welches die seltene, oder neue Species dem glücklichen Entdecker auf commerziellem Wege abwarf. Auf diesem Gebiete und bei dieser Richtung war es ganz nebensächlich, ob jemand gründliche zoologische Bildung besaß. Es entschied oft das, was der Deutsche «Haarspalterei» und «Spitzfindigkeit» nennt.

Somit war die hehre Halle der descriptiven Zoologie plötzlich mit wahrhaftigen Maklern voll, die «entdeckten» und Handel trieben, ihre Quellen aber gehehentlich verheimlichten, damit kein Concurrent die Einkünfte wegriße. Schwefelsäure-Fabrikanten, Postmeister, Gerichts-Präsidenten und Advokaten, Kaufleute und Ingenieure, mit einem Worte den heterogensten Berufskreisen angehörende Elemente wuchsen zu zoologischen Autoritäten, nahmen in den Hallen der Wissenschaft Platz, erwerben sogar Reichthum.

Aber von ihnen blieb keine echte Spur zurück, weder auf den Höhen des Wissens, noch in der allgemeinen Cultur der betreffenden Nationen. Die erste freiere Strömung verweht ihre Kunde und ihre Spur.

In diese Periode fiel der Haupttheil des Wirkens J. Salamon Petényi's; damals erstarkten und herrschten auch bei uns schon jene Elemente, die zu charakterisiren ich soeben bemüht war.

Der ganze Gang seiner wissenschaftlichen Entwicklung machte ihm die Theilnahme an dem, unter dem Vorwande der Wissenschaft überhand genommenen Utilitarismus unmöglich: andererseits besaß er schon vermöge seiner Lebenslage nicht die geistige Macht, — ja konnte sie gar nicht besitzen, — welche im Stande gewesen wäre die herrschende Strömung eines Zeitalters zu bannen. Der Geist, der es im Anfange des Jahrhunderts ermöglichte, daß der einfache reformirte Prediger Bonnet's Werke in ungarischer Uebersetzung herausgeben konnte, war gebrochen, in Verfall gekommen; Herren der Situation wurden auch bei uns diejenigen, die besonders in die Fußstapfen der deutschen Empiriker getreten waren. Ihr Einfluß wurde auch noch dadurch gesteigert, daß sie sich zum Lager der zur Macht gelangten Sprach-Neologen schlugen.

Hier bemerke ich, daß diejenige Epoche, welche von den durch das Ausland beeinflussten ungarischen naturhistorischen Empirikern geschaffen wurde und

magyar szabadságharcra bekövetkezett elnyomatás korában, az ú. n. «ötvenes években» tetőzött, a magyar nemzeti művelődésre nézve teljesen meddő volt s maradt mind e mai napig is; valamiféle eredményének vagy vívmányának egyetlenegy nyomát sem találjuk, kivált az oktatás fokozatain, mely éppen ezért eszközeit maga is külföldi forrásokból merítette; de ezeknek hatását megtompította avval, hogy az átültetés teljes mértékben magyartalan volt; szellemenben, nyelvben egyaránt.

Ugyanez érezhető volt a nyugot előrehaladott államaiban, kiváló módon pedig német földön is. Hogy tisztán az ornithologia terén maradjak, reámutatok arra, hogy Naumann 1822-ben kezdte meg Németország madarairól szóló nagy művének¹ kiadását; az öreg Brehm K. L. pedig 1823-ban adta ki Európa madarait tárgyaló két kötetes munkáját.² Ezek a művek még teljesen megfeleltek a kor komolyan vehető tudományos követelményének; sőt még ma is használhatók. De az öreg Brehm, ki 1787-ben születve, 1864-ben halt meg, élete derekával és végével az elnyomatás korába esett, és nem bírt ellentállani a felkapott empirikus áramlatnak; ezért egy másik művében³ különösen az «*allicept*» és «*platicept*»-féle megkülönböztetés alapján, a képtelenségig aprózta el a fajokat, velők az egész rendszeres beosztást. Ennek az áramlatnak betetőzése pedig mindenesetre az a czikk, a melyben HOMMEYER E. F. komolyan azt indítványozta, hogy az ornithologusok egyezzenek meg abban, hogy az egy alaknak adott nevet *20 éven át nem változtatják meg*, a mi egyértelmű volt volna avval, hogy a *természethistoriai fejlődést*, éppen *historiai*, tehát legfontosabb és leglényegesebb részében megakaszszák.⁴

A mi pedig legjellemzőbb, ez az, hogy ennek

¹ NAUMANN J. A. Naturgeschichte der Vögel Deutschlands etc. 1822—53.

² BREHM CH. L. Lehrbuch der Naturgeschichte aller europäischen Vögel. Jena, 1823 et 1824.

³ Handbuch der Naturgesch. aller Vögel Deutschlands etc. 1831.

⁴ «Unsere wissenschaftliche Namengebung». Zeitschrift für die gesammte Ornithologie, herausgegeben von J. von MADARÁSZ. I. 1884. p. 3.

ihren Gipfelpunkt in der dem ungarischen Freiheitskampfe gefolgten Unterdrückungsperiode, den sogenannten «Fünfziger Jahren» erreichte, für die ungarische nationale Cultur gänzlich unfruchtbar war und es auch bis zum heutigen Tage blieb; keine Spur irgend eines Resultates, oder irgend einer Errungenschaft ist von ihr zu finden, besonders nicht auf dem Gebiete des Unterrichtes, welcher ebendeshalb keine Mittel aus ausländischen Quellen schöpfte, deren Wirkung aber dadurch abstumpfte, daß die Übertragung sowohl im Geiste, wie in der Sprache im höchsten Maße unmagyarisch war.

Dasselbe war auch in den vorgeschrittenen Staaten des Westens fühlbar, ganz besonders auch in Deutschland. Um rein auf dem Gebiete der Ornithologie zu bleiben, verweise ich darauf, daß Naumann die Herausgabe seines großen Werkes¹ über die Vögel Deutschlands im Jahre 1822 begann; der alte Ch. L. Brehm hingegen sein die Vögel Europa's behandelndes Werk² in zwei Bänden im Jahre 1823 herausgab. Diese Werke entsprachen noch vollkommen den ernstlich genommenen wissenschaftlichen Anforderungen der Zeit, sie sind sogar auch heute noch brauchbar. Aber der Alte Brehm, geboren 1787, gestorben 1864 gehörte vom besten Mannesalter an bis zu seinem Lebensende in die Unterdrückungsperiode und konnte der herrschenden empirischen Strömung nicht widerstehen; deshalb zerkleinerte er in seinem folgenden Werke,³ besonders auf Grund der Unterscheidung in «*allicept*» und «*platicept*» die Species und mit ihnen die ganze systematische Einteilung bis zur Unmöglichkeit. Den Culminationspunkt dieser Strömung aber bildet gewiß der Artikel, in welchem E. F. Homoyer ganz ernst den Antrag stellt, die Ornithologen mögen darin übereinkommen, daß sie den einer Form gegebenen Namen 20 Jahre hindurch nicht verändern, was gleichbedeutend gewesen wäre damit, daß sie die historische Entwicklung der Naturkunde gerade in ihrem historischen, daher ihrem wichtigsten und wesentlichsten Teile hemmen⁴ mögen.

Scharf charakteristisch ist aber das, daß die

¹ Naumann J. A. Naturgeschichte der Vögel Deutschlands etc. 1822—53.

² Brehm Ch. L. Lehrbuch der Naturgeschichte aller europäischen Vögel, Jena 1823 et 1824.

³ Handbuch der Naturgesch. aller Vögel Deutschlands etc. 1831.

⁴ «Unsere wissenschaftliche Namengebung.» Zeitsch. für die gesammte Ornithologie, herausgegeben von J. von Madarász. I, 1884 p. 3.

a lehetetlenségnek indítványozása még 1881-ben is lehetséges volt!

PETÉNYI J. Salamon még attól az áramlattól kapta inspirációját, a mely az eredet kérdését kutatva, érezte, hogy *mélységre kell törekednie* s éppen ezért *széles alapra fektette a saját, a fajfejlődési viszonyainak és rokonságának meghatározását*, így a madártan tekintetében már akkor is valóságos «*ornithographiai*» alapokat rakott le, a mikor a felburjánzott empirizmus ezt föl sem érthette, a hol pedig mégis jelentkezett, ott — enyhe szóval élve — fölöslegesnek vallotta: és *ebben rejlik főoka annak, hogy Petényi hátrahagyott iratainak bírálói, kik közzől az empirikus irány magyar vezérférjái foglaltak helyet, ellene voltak az iratok földolgozásának és kiadásának*.

Ám DARWIN föllépésével a varázslat megtört s a midőn a II-dik nemzetközi ornithologiai congressuson PALMÉN J. A. fölvetette a kérdést: milyen irányt kellene követni? megadta a feleletet is, hogy t. i. mintául kellene venni PLESKE művét, melynek ezime: «*Ornithographia rossica*».¹

Az pedig, a mi PETÉNYI hátrahagyott műveiben egészet alkot, *az még annál is több, a mennyit az ajánlott minta nyújt!*

És innen van az, hogy PETÉNYI kutatásai még ma sem évültek el.

*

A földolgozást illetőleg bizonyos az, hogy nehéz: nagy akaratot kívánó föladat, mert Petényi jegyzeteit sokszorosan alkalmilag és mindenféle papirdarabokra írogatta: s rendkívül sok rövidítést használt. Arra azonban nagy gondot fordított, hogy minden jegyzet élére az illető madár nevét írta, úgy, hogy a jegyzet hovátartozása sohasem kétséges. Így a *pásztor-madár*, *Pastor roseus L.* földolgozása közel három hónapi munkába került s valóban próbára tette a

¹ PALMÉN Dr. J. A. Referat über den Stand der Kenntniss des Vogelzuges. 1891. Helsingfors. p. 13.

Beantragung dieser Unmöglichkeit auch noch im Jahre 1881 möglich war!

J. Salamon Petényi erhielt seine Richtung noch von jener Strömung, welche die Frage nach den Ursprung untersuchend, herausföhlte, daß sie nach der Tiefe streben müßte; er stellte ebendeshalb für die Definition der Species, ihrer Entwicklungs- und ihrer Verwandtschafts-Verhältnisse eine breite Basis her, legte somit für die Vogekunde schon zu einer Zeit einen wirklichen «ornithographischen» Grund, wo dies der emporkichernde Empirismus noch gar nicht zu erfassen vermochte, wo sich aber dieses Streben dennoch zeigte, wurde dasselbe — gelinde ausgedrückt — für überflüssig erklärt.

Hierin liegt der Hauptgrund, daß die Censoren der hinterlassenen Schriften Petényi's, unter denen die leitenden ungarischen Männer der empirischen Richtung sich befanden, dagegen waren, daß die Schriften bearbeitet und herausgegeben werden mögen.

Freilich löste sich mit Darwin's Auftreten der Zauberbann und als auf dem II. internationalen ornithologischen Congresse J. A. Palmén die Frage aufwarf, welche Richtung einzuschlagen wäre? gab er auch die Antwort, nämlich, man solle Pleske's Wert zum Vorbild nehmen, dessen Titel: «*Ornithographia rossica*» ist.¹

Das jedoch, was in Petényi's hinterlassenen Schriften ein Ganzes bildet, ist noch mehr, als jenes, welches im empfohlenen Muster geboten wird!

Und daher röhrt es, das Petényi's Vorjuchungen auch heute noch nicht verjährt sind.

*

Daß die Bearbeitung schwierig ist, das ist gewiß; sie erfordert eine große Willenskraft, weil Petényi seine Aufzeichnungen oftmal gelegentlich und auf allerlei Papierstücke schrieb, und sich ungemein vieler Abkürzungen bediente. Darauf aber verwendete er große Sorgfalt, daß am Anfange einer jeden Anmerkung der Name des betreffenden Vogels stehe, so daß über die Zugehörigkeit der Notiz nie ein Zweifel herrschen kann. So kostete die Bearbeitung des Hirtenvogels, *Pastor roseus L.* nahezu drei Monate Zeit und stellte die seltene Fähigkeit und

¹ Palmén Dr. J. A. Referat über den Stand der Kenntniss des Vogelzuges. 1891. Helsingfors, p. 13.

feldolgozó ritka szívósságot és akaraterejét: de sikerült. A többi már könnyebb lesz.¹

A mi már most magát a feldolgozott *Pastor roseus* Lin. fajt a mai ismeretek alapján illeti, álljon itt a következő, azért, mert PETÉNYI eljárásának helyességét és abszolút értékét bizonyítja.

A *Pastor roseus* Linné, a rendszerben, a tudomány mai állásában, a következő elhelyezéssel bír; még pedig a «Catalogue of the Birds in the British Museum, Vol. XIII. London, 1890», R. BOWDLER SHARPE kritikai összeállítására szerint:

Második rend: *Passeriformes*.

Első alrend: *Passeres*.

Osztály (C): *Sturniformes*.

I. Család: *Artamidae*.

II. Család: *Sturnidae*. (III. *Ploceidae*, IV. *Alaudidae*.)

A második család két alesaládra oszlik, ú. m.:

A) *Sturninae*.

B) *Buphaginae*.

A két alesalád elválasztó jegye ez:

A hátsó ujj karma a középső ujjénál vastkosabb:

Sturninae — ide tartozik a *Pastor*.

A hátsó ujj karma nem oly erős, mint a középső ujjé:

Buphaginae.

A *Pastor roseus*, Linné a *Sturninae* alesaládjába tartozik, melynek jegyei a következők:

«Az orrtjuk nyúlása hosszúkás, hárltyás szegője «börbékája» felül felett és duzzadt; a kinyújtott lábak — bőröknél — a fark végével egybevágóak. A szárny eléggé hosszú, hegyes; az összetett szárnyon az elsőrendű és másodrendű eredőtollak hegye közötti távolság a tarsus — «csüd» — hosszánál nagyobb.»

A *Sturninae* alesalád genusainak kulesa 41 genust mutat ki: itt a *Pastor* Temminck, a *Dilophus* — Afrika — és a *Sturnia* — Keletázsia —

Willenstraif des Bearbeiters wirklich auf die Probe: aber sie gelang. Das Übrige wird schon leichter sein.¹

Was nun, vom Standpunkte der heutigen Kenntnisse betrachtet, die bearbeitete Species, *Pastor roseus* Lix. selbst betrifft, möge hier nachfolgendes bemerkt sein, weil es die Wichtigkeit und den absoluten Wert der Richtung VETÉNYI'S beweist.

Pastor roseus Lix. gehört im System, vom heutigen Stande der Wissenschaft genommen, u. z. nach der kritischen Zusammenstellung H. BOWDLER SHARPE'S «Catalogue of the Birds in the British Museum, Vol. XIII., London 1890» an folgende Stelle:

Zweite Ordnung: *Passeriformes*.

Erste Unterordnung: *Passeres*.

Classe (C): *Sturniformes*.

I. Familie: *Artamidae*.

II. Familie: *Sturnidae*. (III. *Ploceidae*, IV. *Alaudidae*.)

Die zweite Familie zerfällt in zwei Unterfamilien, u. z.:

A) *Sturninae*.

B) *Buphaginae*.

Das trennende Zeichen der zwei Unterfamilien ist:

Die Krallen der hinteren Zehe

ist derber, als die der mittleren Zehe:

Sturninae — hierher gehört *Pastor*.

Die Krallen der hinteren Zehe

ist nicht so stark, als die der mittleren Zehe:

Buphaginae.

Pastor roseus, Lix. gehört in die Unterfamilie der *Sturninae*, deren Merkmale folgende sind:

«Die Öffnung des Nasenloches ist länglich, sein häutiger Nasenflügel oben entwickelt und aufgetrieben: die ausgestreckten Füße — an Bälgen — fallen mit dem Ende des Schwanzes zusammen. Die Fittiche sind ziemlich lang und spitzig; am zusammengelegten Flügel ist die Entfernung zwischen den Spitzen der Schwüngen erster und zweiter Ordnung größer, als die Länge des Tarsus.»

Der Schlüssel der Genera zur Unterfamilie *Sturninae* weist 41 Genera auf; hier nimmt *Pastor* TEMMINCK die Stelle zwischen dem Genus *Dilo-*

¹ A feldolgozást a «Magyar Ornithologiai Központban» részben a m. tud. Akadémia segítségével CSÖRGEY TITUSZ r. gyakornok végezte.

¹ Die Bearbeitung vollführte im «Ungarischen Ornithologischen Central-Bureau», teilweise mit Unterstützung der ung. Akademie der Wissenschaften, der ordentliche Praktikant TITUSZ CSÖRGEY.

geniusok között foglal helyet: jellemzése pedig ez:

«Tollforgója hatalmas, ennek a fej bubján — occiput — álló tollai a tarsusnál hosszabbak; esőre erős és íves; a felső káva, lőrén mérve, egymagára közel olyan széles, mint a mlyen — lőrén mérve — a felső és alsó káva együttes vastagsága. A felső káva, ormóján végigmérve, a tarsusnál rövidebb.»

Külön is megjegyzendő, hogy a *Pastor roseus* L. mind e mai napig genus és species szerint egyedül áll.

A genericus dispositio, úgy a mint az idők során változott, a következő:

Pastor, Temminck — 1815 — ma is érvényes:

Psaroides, Vieillot — 1816;

Boscis, Brehm — 1828;

Thremmophilus, Macgillivray — 1837;

Nomadites, Petényi, teste Bonaparte, Cat. Method. des Ois. Europ. 1842.

A mint PETÉNYI jegyzeteinek feldolgozásából tisztára meg lehet győződni, ő volt az, a ki a *Nomadites* nevet felállította, még pedig a következő etymológiával:

νομός = pascuum;

νομασις = degens in pascuis (Petényi);

νομευς = pastor;

νέμος = pascuum;

νομαδικός = a legeléshez, pásztorélethez tartozó; de νομαδής vándor pásztor is.

De ez irodalmilag sehohsem jutott érvényre, mert nem alapult kiadott, nyomtatott dolgozaton. Minthogy azonban PETÉNYI — többek között — BONAPARTE Lucian, caninói herezeggel is levelezésben állott, kivel 1847-ben a magyar orvosok és természetvizsgálók gyűlésén találkozott volt, a herezegnek közlést tett e név alkotásáról s a herezeg ezen az alapon be is vette a genus nevet idézett munkájába. És innen van az, hogy a British Museum katalogusa világosan megjegyzi: «teste Bonaparte» stb. tehát Bonaparte lanúsága szerint.

Megtörtént azonban, hogy a nyomtatások és kiírások során az auctor nevébe sajtóhiba esüszott be, s PERÉNYI helyett a brit katalogusban

phus — Africa — und dem Genus Sturnia — Ostasien — ein; seine Charakterisierung ist folgende:

«Die Hölle ist gewaltig, ihre am Hinterhaupt — Occiput — stehenden Federn sind länger, als der Tarsus; sein Schnabel ist stark und gewölbt; der Ober schnabel ist am Grunde gemeissen für sich annähernd so breit, als — am Grunde gemeissen — die Dicke des Ober- und Unterschnabels zusammengenommen. Der Oberschnabel ist, längs dem Ririte gemeissen, kürzer, als der Tarsus.»

Besonders ist auch zu Bemerken, daß *Pastor roseus*, L. noch bis zum heutigen Tage als Genus und Species allein da steht.

Die generische Disposition ist, so wie sie im Laufe der Zeit wechselte, folgende:

Pastor, TEMMINCK — 1815 — auch heute noch giftig.

Psaroides, VIELLOT — 1816;

Boscis, BREHM — 1828;

Thremmophilus, MACGILLIVRAY — 1837.

Nomadites, PETÉNYI, teste Bonaparte, Cat. Method. des Ois. Europ. 1842.

Wie man sich durch die Bearbeitung der Aufzeichnungen Petényi's überzeugen kann, war er derjenige, der den Namen *Nomadites* aufstellte und zwar mit folgender Etymologie:

νομός = pascuum;

νομασις = degens in pascuis (Petényi);

νομευς = pastor;

νέμος = pascuum;

νομαδικός = zum Weiden, zum Hirtenleben gehörig; aber νομαδής auch Wanderhirt.

Diese Benennung kam nirgends zur wahren Geltung, weil sie auf keiner herausgegebenen, gedruckten Arbeit beruhte. Nachdem aber Petényi — unter anderen — auch mit Lucian Bonaparte, dem Herzoge von Canino, mit dem er im Jahre 1847 in der Versammlung der ungarischen Ärzte und Naturforscher zusammentraf, in brieflichem Verkehr stand, machte er dem Herzoge eine Mittheilung über die Bildung dieses Namens; der Herzog nahm auch auf diesem Grunde den Genus-Namen *Nomadites* in sein citirtes Werk auf. Daher kommt es, daß der Katalog des «British Museum» deutlich bemerkt: «teste Bonaparte» u. j. w. daher kraft der Zeugenschaft Bonaparte's.

Es geschah jedoch, daß sich im Druck und in der Schreibart Fehler einschlichen und daß anstatt Petényi schon im britischen Kataloge Peteniz steht;

is már PETENIZ áll; a kiírások és sajtóhibák során azután maga a genusnév és az auctor neve is tovább torzul, úgy, hogy többek között FRITSCH művében *Naturgesch. der Vögel Europas*, 1870. pag. 227. — már «*Nemotides Petaniz*» és *Tremophilus* (sic) *Petaniz* olvasható. Sőt DRESSEK nagy művében is a synonymák között ott áll *Bonaparte* auctoritására való hivatkozással: «*Nomadites Petanir*». Már az a körülmény is, hogy «*Nemotides*» Petényi felfogása szerint etymologice helytelen és *Peteniz* vagy *Petaniz* nevű ornithologiai auctor nem is létezik, tisztára bebizonyíthatja, hogy itt tulajdonképpen a «*Nomadites, Petényi*» forog fönn.¹

A brit katalogus szerint még a következő nevek fordulnak elő:

1. Rose or Carnation coloured Ouzel, EDWARDS 1743.
2. Le Merle couleur de rose, BRISSON 1775.
3. *Turdus roseus*, LINNÉ 1766.
4. *Sturnus roseus*, SCOPOLI 1769.
5. Le Merle Couleur de rose de Bourgogne, DAUBENTON?
6. *Turdus seleucis*, FORSKÅL 1775.
7. *Sturnus asiaticus*, WIRSING, teste LATHAM.
8. Le Roselin, LEVAILLANT 1799.
9. *Psaroides roseus*, VIEILLOT 1816.
10. *Merula rosea*, KOCH 1816.
11. *Pastor roseus*, TEMMINCK 1820.
12. *Acridotheres roseus*, RANZANI, 1823.
13. *Boscis rosea*, BREHM 1828.
14. *Gracula rosea*, CUVIER 1829.
15. *Pecunarius roseus*, TEMMINCK 1835.
16. *Thremmophilus roseus* MACGILLIVRAY 1837.
17. *Nomadites Peteniz* (sic) 1842. BONAPARTE.
18. Rose coloured Pastor, YARELL 1843.
19. *Boscis roseus*, BREHM 1855.

Distributio ornithogeographica.

«Közép- és Nyugat-Europában időközönként (irregular) jelenik meg. Fészkel Közép-Ázsiában és a Középtenger partján elterülő keleti tartományokban. Egy fészkelési eset Olaszországból ismeretes. Teleg Keletindia félszigetén.» Brit. Cat. 1890.

¹ Giebel «*Thesaurus Ornithologiae*» című nagy művének II. kötetében 1875. pag. 722. helyesebben «*Nomadites, Peten*» alatt sorolja föl.

in der Folge der Übernahme und der Druckfehler wird dann der Genus- und Autoren-Name auch weiter noch entstellt, so zwar, daß unter anderen in Fritsch's Werke «*Naturgeschichte der Vögel Europas*, 1870. pag. 227» schon «*Nemotides Petaniz* und *Tremophilus* (sic) *Petaniz*» zu lesen ist. Im großen Werke Dresser's sieht sogar unter den Synonymen mit Berufung auf Bonaparte's Autorität «*Nomadites Petanir*». Schon der Umstand, daß «*Nemotides*» nach der Auffassung Petényi's etymologisch unrichtig ist und ein ornithologischer Autor namens *Peteniz*, *Petanir* oder *Petaniz* gar nicht existirt, beweist deutlich, daß es sich hier eigentlich um «*Nomadites, PETÉNYI*» handelt.¹

Laut dem britischen Cataloge kommen in der Literatur noch folgende Namen vor:

1. Rose or Carnation coloured Ouzel, EDWARDS, 1743.
2. Le Merle couleur de rose, BRISSON, 1775.
3. *Turdus roseus*, LINNÉ 1766.
4. *Sturnus roseus*, SCOPOLI 1769.
5. Le Merle couleur de rose de Bourgogne, DAUBENTON?
6. *Turdus seleucis*, FORSKÅL 1775.
7. *Sturnus asiaticus* WIRSING, teste LATHAM.
8. Le Roselin, LEVAILLANT 1799.
9. *Psaroides roseus*, VIEILLOT 1816.
10. *Merula rosea*, KOCH 1816.
11. *Pastor roseus*, TEMMINCK 1820.
12. *Acridotheres roseus*, RANZANI 1823.
13. *Boscis rosea*, BREHM 1828.
14. *Gracula rosea*, CUVIER 1829.
15. *Pecunarius roseus*, TEMMINCK 1835.
16. *Thremmophilus roseus*, MACGILLIVRAY 1837.
17. *Nomadites Peteniz* (sic) 1842. BONAPARTE.
18. Rose coloured Pastor, YARELL 1843.
19. *Boscis roseus*, BREHM 1855.

Ornithogeographische Distribution.

«In Mittel- und West-Europa erscheint er zeitweise (irregular). Er brütet in Mittel-Asien und in den östlichen Provinzen an den Küsten des Mittelländischen Meeres. Ein Fall von einer Brut ist aus Sitalien bekannt. Er überwintert auf der ostindischen Halbinsel.» Brit. Cat. 1890.

¹ Giebel führt ihn im II. Bande seines großen Werkes «*Thesaurus Ornithologiae*» 1875. pag. 722 richtiger unter den Namen «*Nomadites Peten*» an.

Magyarországra vonatkozólag adják Petényi iratai.

*

PETÉNYI teljesen, hogy úgy mondjam «lege artis» járt el, a midőn az összehasonlító módszert az akkoriban lehetséges legszélesebb alapon gyakorolta és megkülönböztetéseinél alapul vette. Eljárásának igazán szabatos voltát semmi sem emeli ki jobban, mint az, hogy oly *eroticus* madáralakokat is vont be összehasonlításainak körébe, a melyek a tudomány mai állásában is a *Pastor roseus*sal egyazon rendszercsoportba tartoznak és tekintetbe veendőek.

A mint a feldolgozás rendén ki is tűnik, PERÉNYI összehasonlításba vonta *legelső helyen* a *Graculidá*-kat; ezek közül különösen a: *Pastor griseus*, ma *Acridotheres ginginianus* fajt; *Pastor Jalla*, ma *Sturnopastor Jalla* fajt és a *Pastor tricolor*, ma *Graculopica melanoptera* fajt, melyek a brit katalógus szerint ma is a *Sturninae* alcsaládjába tartoznak, *eroticus* alakok és a *Pastor roseus* jellemzése céljából helyesen vinnak az összehasonlításba bevonva.

De PETÉNYI körültekintését és gondosságát ezeken túl még az is jellemzi, hogy tekintetbe vette tüzetesen még a *Sturnidá*kat, mint a melyek a nemi elhelyezés tekintetében a régibb auctoroknál nagy szerepet játszottak, a mint ezt a *Pastor roseus*ra alkalmazott *Turdus*, *Sturnus*, *Merula* és *Merle* elnevezések világosan bebizonyítják.

Ezek után semmi kétség, hogy PETÉNYI J. Salamon ornithologiai hagyatéka becses, annak igazi földolgozása és kiadása pedig a magyar tudományosság érdeke.

Legyen szabad, hogy e bevezető értekezést a következő szavakkal fejezhessem be. Magában az a meg sem támadható tétel, hogy a természet jelenségeinek fölismerése csupán csak induktív eljárás mellett, tehát tapasztalati alapon lehetséges, és hogy a tapasztalás sorozatai, lényeg szerint historiai menetet alkotnak, a mely annál értékesebb, minél teljesebb, tehát minél inkább megszakítás nélkül való folyamat, mindez világosan arra utasít minket, hogy mindazt, a mit az elől megállapított — ha maga nem tehetné: az utódl juttassa érvényre: ebben rejlik a histo-

Ungaru betreffend geben Petényi's Schriften Aufschluß.

*

Petényi ging gänzlich — um mich so auszudrücken — «lege artis» vor, als er die vergleichende Methode auf der damals möglichst breitesten Grundlage anwendete und seinen Untercheidungen zu Grunde legte. Die Präcision seines Vorgehens beweiset wirklich nichts besser, als daß er auch solche *eroticus* Vogelformen in den Kreis seiner Vergleichen zog, welche auch nach dem heutigen Stande der Wissenschaft mit dem *Pastor roseus* in ein und dieselbe System-Gruppe gehören und in Betracht gezogen werden müssen.

Wie in der Folge der Bearbeitung ersichtlich ist, zog Petényi in den Bereich seiner Vergleichen an erster Stelle die *Graculiden*; unter diesen besonders den *Pastor griseus*, heute *Acridotheres ginginianus*; *Pastor Jalla*, heute *Sturnopastor Jalla* und den *Pastor tricolor*, *Graculopica melanoptera*, welche laut dem britischen Kataloge auch heute in die Unterfamilie *Sturninae* gehören: sie sind *eroticus* Formen und ganz richtig zum Zwecke der Charakterisierung des *Pastor roseus* mit in die Vergleichung einbezogen.

Die Umsicht und Sorgfalt Petényi's aber charakterisirt überdies noch, daß er auch die *Sturniden* eingehend in Betracht zog, welche betreff der generischen Disposition bei den älteren Autoren eine große Rolle spielten, wie dies die auf den *Pastor roseus* angewendeten Benennungen *Turdus*, *Sturnus*, *Merula* und *Merle* deutlich beweisen.

Nach diesen unterliegt es keinem Zweifel, daß der ornithologische Nachlaß J. Salamon Petényi's wertvoll, dessen wahre Bearbeitung und Herausgabe aber das Interesse der ungarischen Wissenschaft ist.

Es sei mir gestattet, diese einleitende Abhandlung mit folgenden Worten beschließen zu dürfen. Der unantastbare Sach an und für sich, daß die Erkenntniß der Naturerscheinungen rein nur durch inductives Verfahren, also auf positivem Grunde möglich ist und daß die Reihenfolge der Erfahrungen dem Wesen nach einen historischen Fortgang bildet, der desto wertvoller, je vollständiger, mithin je mehr er ein Verlauf ohne Unterbrechung ist, alldies weist klar darauf hin, daß alles, was der Vorgänger erforschte ohne es zur Geltung bringen zu können: der Nachfolger zur Geltung zu bringen hat. Hierin ist die Grundbedingung des historischen

riai folyamatnak tehát — helyes irány mellett — a haladásnak alapföltétele.

Legyen az bár korok áramlata, nemzedékek elfogultsága, testületek korlátoltsága vagy érdekcsoportok rosszhiszeműsége, mely a historiai menetet megszakítja, még pedig oly tények elfojtásával, a melyek értékesek, a historiai menetet fejlesztők: a megszakítás mindenkör azt jelenti, hogy a következő nemzedékek sisyphusi munkát kell, hogy kezdjenek. Hogy pedig ez a boldogtalan művelet nem áll sem a tudományos haladás, sem egy adott nemzet közművelődésének érdekében: azt bizonyítgatni fölösleges.

Ezeknek tiszta tudata serkentett arra a harezra, a melyet két évtizeden át PETÉNYI J. Salamon iratainak érdekében folytattam. És valóban életem örömét találom abban, hogy az elhunyt tudós fáradozásának gyümölcsét letehettem annak a tudományos intézetnek az asztalára, a melynek ő oly buzgó tagja volt s a melynek iratait örökbe hagyta.

Fortganges, daher — bei richtigem Cours — die Grundbedingung des Fortschrittes enthalten.

Sei es gleich Strömung der Perioden, Vorurteil der Generationen Beschränktheit der Körperschaften, Nebelwolken der Zeitgenossen, was den historischen Gang unterbricht und zwar durch Critikung solcher Thatsachen, welche für den historischen Gang wertvoll sind: die Unterbrechung bedeutet jedesmal so viel, daß die folgenden Generationen eine Sisyphus-Arbeit beginnen müssen. Daß aber dieses unglückselige Beginnen weder im Interesse des wissenschaftlichen Fortschrittes, noch in dem der allgemeinen Bildung irgend einer Nation stehe, bedarf keines Beweises.

Das klare Einsehen dieser Dinge munterte mich zu den Kampfe auf, den ich zwei Jahrzehnte hindurch im Interesse der Schriften J. Salamon Petényi's führte. Und ich finde wirklich meine Lebensfreude daran, daß ich die Früchte der Bemühungen des verstorbenen Gelehrten auf den Tisch derjenigen wissenschaftlichen Anstalt niederlegen konnte, der er ein so eifriges Mitglied gewesen und der er seine Schriften hinterlassen hat.

(Uebersetzt von Dr. Ferd. Krammer).

Pastor roseus Linn. Pásztormadár.

PETÉNYI SALAMON J. hagyatékából feldolgozta

CSÖRGEY TITUSZ

a M. O. K. r. gyakornoka.

Egy szines táblával. — Mit einer colorirten Tafel.

Fam.: STURNIDAE.

Gen.: PASTOR, Temm. (Nomadites, Petényi).

Pastor* roseus Linné.

Pásztormadár. M. O. K.

Nemi elnevezés.

Nomadites Petényi; *Merula*, Briss., Koch, Aldrov., Naum.; *Pastor*, Temminck (Manuel d'Orn.); *Gracula*, Cuv. (le Règne Animal T. premier pag. 321); *Boscis*, Brehm (ebből: βόσκω = pasco és βόσκος = pastor); *Thremmaphilus*, Macgillivray (ebből: θρέμμα = marha és φίλος = barát); *Psaroides*, Vieill.; *Acridotheres*, Vieillot. Magyarul: *Csaeska*, *Csaeskamadár*.

* Petényi kéziratában nemi név gyanánt «Nomadites» áll. Lásd különben a bevezetést. II. O.

Pastor roseus L. Der Rosenstaar.

Aus dem handschriftlichen Nachlaß J. Salamon Petényi's.

Bearbeitet von Titus Csörgen.

ord. Practicanten der U. D. C.

Fam.: STURNIDAE.

Gen.: PASTOR, TEMM. (Nomadites, Petényi).

Pastor* roseus, Linné.

Rosenstaar.

Gejchlechtsnamen.

Nomadites, Petényi; *Merula*, Briss., Koch, Aldrov., Naumann, *Pastor*, Temm. (Manuel d'Orn.); *Gracula*, Cuv. (le Règne Animal, T. pag. 321); *Boscis*, Brehm (von βόσκω = pasco und βόσκος = pastor); *Thremmaphilus*, Macgillivray (von θρέμμα = Kind und φίλος = Freund); *Psaroides*, Vieil.; *Acridotheres*, Vieillot.

In Ungarn: *Csaeska*; *Csaeska-madár*.

* Bei Petényi steht natürlich als Genußnamen «Nomadites».

Németül: *Staaramsel, Viehvoegel, Atzel, Grillenfresser*, Voigt.

Lengyelül: *Gmarek, Drozd*.

Szlovén nyelven: *Drozgela, Droseg*.

Tótul: *Skotnik*.

Hosszas megfigyelésekre támaszkodva adtam e madárnak a «*Nomadites*» nevet, származtatva ebből: *νομάς* = pascualis = in pascuis degens cum reliquo armento = nyájakkal, vagy mint nyájak állandó hely nélkül kóborló és *νομαδικός* = nyájhoz, pásztorélethez tartozó, mint barmok a legelőn kóborló. Két fő jellemvonását adja e név, mert csakugyan a barmokkal él együtt s mint azok, helyről-helyre vonul.

Linné épp oly hibásan sorolta a pásztormadarat a *Turdus*-félékhez (Gmel.: Linn. System. I. 2. pag. 819), mint Scopoli a *Sturnus*hoz, melyek egyikéhez sem tartozik teljesen. Ez okból állította fel utóbb Koch (Baier. Zoolog. I. pag. 242) *Aldrovandi* nyomán a «*Merula*» nevet, de mely a *Turdus*sal azonos, tehát nem találó. Temminck látszólag helyesebben nevezte «*Pastor*»-nak, s ez csak annyiban nem talál, hogy a pásztor hivatalból őrzi a nyáját, a madarat pedig saját haszná, a megkönnyített táplálkozási mód húzza a csordához.

Cuvier egyrészt a «*Gracula*»-félékhez sorozza, míg másrészt tudtán kívül ettől a legközelebbi rokon nemtől újra elválasztja, midőn a *Gracula*hoz azt a jegyet fűzi, hogy «a szem környezete csupasz», mi pedig az említett nézve éppen nem áll. Valamennyi *Pastor*-félének, miket a bécsi császári gyűjteményben s a Feldegg-gyűjteményben (Karlsbad) megvizsgáltam, csupasz bőrrel van a szeme körítve (így a *Pastor griseus*,¹ *tricolor*, Jalla), míg az igazi *Nomadites*-félék szemkörnyéke tollas, mint a *Pastor pagodarum*² Bengáliában.

Viellot «*Acridotheres*»-sze (ebből: *ἀκρίς* = sáska és valószínűleg ebből: *θηρίονα* = üzni) csak félig talál, Brehm «*Boscis*»-sza pedig csak ugyanaz, mi a *Pastor*.

¹ *Pastor griseus* a British Museum 1890-iki katalógusában az *Acridotheres ginginianus* néven található (pag. 85), a *Pastor Jalla* ugyanott = *Sturnopastor Jalla* (pag. 57), a *Pastor tricolor* = *Graculopica melanoptera* (pag. 78).

² *Pastor pagodarum* = *Poliopsar malabaricus* (pag. 48).

Deutsch: *Staaramsel; Viehvoegel; Aget; Grillenfresser; Voigt*.

Kölniſch: *Gmarek; Drozd*.

Krainiſch: *Drozgela; Droseg*.

Durch längere Beobachtungen geführt, gab ich dieſem Vogel den Namen «*Nomadites*». Und zwar: *νομάς* = pascualis = in pascuis degens cum reliquo armento = mit Viehheerden oder wie Viehheerden ohne feſten Sitz umherſchweifend; *νομαδικός* = zum Viehweiden oder Hirtenleben gehörig; wie Vieh auf der Weide herumſtreifend. Gleichbedeutend mit *νομαδικός*. Seine beiden Hauptcharaktere drückt dieſer Name aus, da er größtentheils mit und um das weidende Vieh lebt und von Ort zu Ort, von Land zu Land herumzieht.

Linné rechnete dieſen Vogel mit demſelben Unrechte zu *Turdus* (Gmel. Lin. System I. 2. pag. 819), mit welchem ihn Scopoli (Ann. I. p. 138) zu *Sturnus* zählte, zu welchen beiden er durchaus nicht ganz gehört. Aus dieſem Grunde ſtellte ſpäter Koch (Baier. Zoolog. I. p. 242) nach *Aldrovandi* den Namen «*Merula*» auf, der aber mit «*Turdus*» gleichbedeutend, daher unpraktiſch iſt. Temminck hat ihn mit mehr, wenn auch nur ſcheinbarem Rechte *Pastor* genannt, was er darum nicht iſt, weil ein Hirte aus Pflicht ſich bei der Heerde aufhält, während dieſen Vogel der Eigennuß, der erleichtete Inſektenfang an das Vieh ſich anſchließen läßt.

Cuvier zählt ihn einerſeits zu «*Gracula*», trennt ihn aber anderſeits unbewußt von dieſem, ihm ähnlichen Geſchlechte durch die Charakteriſirung der *Gracula*: «um das Auge eine nackte Stelle», was unſer Vogel gar nicht hat. Zwar ſind die Augen der ſämmtlichen *Pastor*, die ich in der kaiſerlichen Vogelſammlung zu Wien, ſowie in der Feldeggſchen zu Karlsbad unterſuchte, mit nackter Haut umgeben (ſo bei *Pastor griseus*¹ *tricolor*, Jalla), doch bei den echten *Nomadites*-Arten iſt die Augenumgebung ſtets beſiedert, wie z. B. bei *Pastor pagodarum*.²

Vieillot's «*Acridotheres*» = Heuſchreckenjäger (von *ἀκρίς* = Heuſchrecke und vielleicht *θηρίονα* = jagen) bezeichnet nur theilweiſe die Lebensart dieſes Vogels, und Brehm's Benennung «*Boscis*» bedeutet daſſelbe wie *Pastor*.

¹ *Pastor griseus* findet ſich im Kataloge des «British Museum 1890» unter dem Namen *Acridotheres ginginianus* (pag. 85), *Pastor Jalla* daſelbſt = *Sturnopastor Jalla* (pag. 57), *Pastor tricolor* = *Graculopica melanoptera* (pag. 78).

² *Pastor pagodarum* = *Poliopsar malabaricus* (pag. 48).

Nemi jegyek.

Csőr: jó erős, hosszú és hegyes, orma tompítva éles; oldalt összenyomott, élein bevonva: a magas, gyengén elkerekített, a homlokba hegyes szögben nyuló felső káva fővétől kezdve gyengén hajlott, élezett csücske előtt kissé kivágva; a szájug hullámszerűen előre s hátra hajló — mitől az alsó káva tövén nagyon magasnak, a felső ellenben oly mértékben kivágottnak látszik — mélyen behasított s csak felülről szegve sűrűn álló, egyenlően rövid sörtékkel.

Az *orrnyílások* a mélyen benyuló homlok fővén kissé oldalt feküsznek s annak rövid, fozlott tollaitól fedvék, tojásdadok, egészben nyitak s átlátszók, csak felülről szegve *duzzadt*, fülkagylószerűen kivágott *bőrbékával* (tehát nem, mint Naumann mondja, duzzadt bőrfedővel, sem, mint Brehm állítja, tollas bőrrrel egészen vagy részben fedve!); belül kanálszerű likaesos lemezzel ellátva.

A *nyelv* porozogósan hártvás, gyengén lehajló, felül laposan csatornás, alól elkerekített, jól kiölthető, hegyén erősen bevágva, oldalt rojtzott: a *garat* széle s a *szájpad hasítéka* erősen fogazott, az utóbbi elől három púpmirigygyel ellátva.

A *szem* középnagy, a fej közepe táján.

A *fül* nagy, lapos nyílású, ritkásan fedve rövid tollakkal.

A *fej* hosszúkás, előre keskenyedő, hegyes alakú.

Nyak középhosszú, oldalt kevésbé laposra nyomott.

A *begy* kissé lecsüngő, mit a dús, fozlott tollazat hoz létre.

A *lábak* a seregélyéhez hasonlóan jó hosszúak, erős szerkezettel; a lábszár aránylagosan hosszú, a csüd rövidebb, oldalt erősen összenyomott, hátul éles, egészben nagy szaruvértékkel fődve; a külső lábujj a középsővel — utóbbi karmával együtt oly hosszú, mint a csüd — hártvával egybekötve, alig hosszabb a belsőnél, míg a hátsó a legrövidebb, de legerősebb is. A belső s hátsó ujjnak közös a bütyke.

Igazi, futásra termett seregélylábak.

A *karom* erős, hajlott, élezett, hegyes; a hátsó ujjé a legnagyobb, ivben oly hosszú, mint az ujj.

Geschlechtskennzeichen.

Schnabel: ziemlich stark, lang und spitz, am Rücken stumpfmessersförmig; an den Seiten zusammengedrückt, Schneiden eingezogen: der hohe, schwach abgerundete, in einem spitzen Winkel in die Stirne hinaufgehende Oberkiefer von seiner Wurzel an sanft gebogen, vor der scharfen Spitze schwach ausge schnitten; die Mundwinkel beinahe in einer Wellenlinie nach vorne und nach hinten gebogen — wodurch der Unterkiefer auf seinem Grunde sehr erhöht, der Oberkiefer aber ausge schnitten wird — weit gespalten und bloß von oben mit dichtstehenden, gleich kurzen Borsten begrenzt.

Die Nasenlöcher an der tief herabreichenden Stirnwurzel etwas seitlich liegend und von dem kurzen, haarigen Gefieder derselben oben eingefaßt: oval, ganz offen und durchsichtig — bloß von oben durch eine gedunjene, etwas ohrförmig ausge schnittene Hautschwiele übergrenzt (also weder, wie Naumann sagt, durch einen aufgeblajenen Hautdeckel, noch, wie es Brehm beschreibt, durch eine mit Federn besetzte Haut halb oder zum Theil bedeckt!); innerlich mit einem löffelförmigen Schwammblättchen versehen.

Zunge, knorpelhäutig, leicht herabgebogen, oben flachrinnenförmig, unten abgerundet, ziemlich vor schnellbar, vorne bedeutend eingesehritten, beiderseits sajerig; die Schlundbegrenzung, als auch der Obergaumenein schnitt stark gezähneht, Letzterer vorne mit drei Höckerdrüschchen versehen.

Auge mittelgroß, in der Kopfmittle liegend.

Die *Ohren* mit großen, flachen Öffnungen, schütter, bloß mit kurzen Federn überdeckt.

Kopf länglich, nach vorne sich spitz verschmälernd.

Hals mittellang, seitlich etwas flachgedrückt.

Der *Kropf* etwas herabhäugend, hervorgebracht durch das reiche, etwas zerschliffene Gefieder.

Die *Füße* wie bei Staaren ziemlich lang, stark gebaut; Schienbein verhältnismäufig lang; der Lauf etwas kürzer, seitlich stark zusammengedrückt, hinten scharfkantig; im Ganzen schütter, aber stark gefaht; Außenzehe mit der Mittleren — welsch' letztere sammt Krallen mit dem Laufe gleich lang — durch ein Häutchen verbunden, kaum länger als die Innere, während die Hinterzehe die kürzeste, aber auch die stärkste ist. Die innere und hintere Zehe stehen auf einem gemeinschaftlichen Ballen.

Echte, zum Laufen eingerichtete, staarartige Füße.

Die *Krallen* stark, gekrümmt, scharfschneidig, spizig; die der Hinterzehe am größten, im Bogen so lang, wie die Zehe selbst.

Szárny a fark közepéig erő, keskenyen hegyesedő; áll 19 ruganyos evezőtollból, melyek elseje alig $\frac{1}{7}$ -ét teszi a másodiknak, mely valamivel hosszabb a harmadiknál, e kettő alkotva a toll hegyét; az egymással egyenlő 16-ik és 17-ik evező az összecusokott szárnyon középen áll a 9-ik és 10-ik evező hossza között. A *fark*: 12 tollas, középhosszú, kevésbé ívesen kivágott, a farkalja tollazatából $\frac{2}{3}$ -ad részben fedve.

A *tollazat* kissé durva szálas, de tömött, szépen elsimuló, selymes tapintattal.

A *törzs* zömök, elkerekített kúpalakú.

A *tápláló esatorna* tágas; a gyomor erős izomfalú, vastagon mirigyes bőrrel bélelt; a végbélből 2 kiesiny, megnyúlva tojásdad vakbél nyílik; a máj igen nagy, úgy az agyvelő is.

Keyserling és Blasius e madárnemet az Éneklők (Oscines) rendjébe, annak 13-ik családjába s a Seregélyek (Sturnus) nemébe állítják, így adva a jellemzést: «*Seregélyek*: a 2. és 3. evező alkotja a szárny hegyét s jóval hosszabb a többinél; a 2. evező leghosszabb (gyakran a 3-kal egyenlő Pet.); az ornyílás tojásdad, felső s alsó széle a tollas saroktól kerítve; a esőr germeze az ornyílások fölött nincs benyomva s mélyen benyúlik a homlokba; esüd elől táblás . . . stb.

«Merula-félék rendje: a esőr tollas sarka az egész ornyílás fölött elnyúló; a esőr oldalt összenyomott, a felső káva magasabb, mint széles; a farkalja tollazata a fark $\frac{2}{3}$ részét fedi; a fej megnyúlt tollakból alakult tollforgóval. *Pásztor-mudár*.

Kiadott munkájukban a Sturnus és Troglodytes neme közt található.

Die Flügel erreichen die Schwanzmitte, sind schmal und spitzig; bestehen aus 19 elastischen Schwungfedern, deren Erste kaum $\frac{1}{7}$ der Zweiten, welche etwas länger als die Dritte und mit dieser die Flügelspitze bildet; die 16-te und 17-te Schwingen sind gleichlang und erreichen am geschlossenen Flügel die Mitte zwischen der 9-ten und 10-ten.

Schwanz 12-fedrig, mittellang, ganz schwach ausgerandet, von unten zu $\frac{2}{3}$ bedeckt.

Das Gefieder etwas derb, aber dicht und schön anliegend, von einem seidenartigen Gefühl.

Der Rumpf gedrungen, abgerundet konisch. Die Speiseröhre weit; der Magen sehr muskulös, innerlich mit dicker Schwielhaut gefüttert. Vom Mastdarm beginnen zwei länglichovale, kleine Blinddärme; die Leber wie auch das Gehirn sehr groß.

Keyserling und Blasius stellen diese Gattung in die Ordnung der Sänger (Oscines), in deren 13-te Familie und in das Geschlecht der Staare (Sturnus), deren Charaktere sie folgendermaßen angeben: «die 2. und 3. Schwinge bilden die Flügelspitze und sind bedeutend größer als die Folgenden; die 2. am längsten (ich fand sie oft mit der 3-ten gleichlang!); das Nasenloch oval, dessen oberer und unterer Rand von der Schneppe umgeben, an der sich über dem Nasenloch eine vorgestreckte Spitze, unter demselben eine Ecke bildet; die Stirne über den Nasenlöchern nicht eingedrückt, tief in die flache Stirn einspringend». — «Die Läufe vorn gefaltet» zc.

Charaktere der Merula: «Die Schneppe am Schnabel ragt über das ganze Nasenloch hin; der Schnabel seitlich zusammengedrückt, der Oberkiefer höher als breit; die unteren Schwanzdeckfedern bedecken $\frac{2}{3}$ des Schwanzes; Kopf mit einer Haube verlängerter Federn. — «Hirtenvogel» zc.

Sie stellen den Vogel nach den Pyrrhocorax und Fregilus, zwischen Sturnus und Troglodytes.

A Pásztormadár összehasonlítása a Gracula-félékkel (Graculidæ), Seregélyekkel (Sturnidæ), Rigó-félékkel (Turdidæ) és a Sárgarigóval (Oriolus galbula.)

Graculidæ:	Seregélyek : Sturnidæ:	Rigófélék : Turdidæ:	Sárgarigó : Oriolus galbula:
<i>Csőr:</i> mint egész alkata úgy csőre is leghasonlóbb a Pásztormadáréhoz, de ezé mégis nyúltabb, hegyesebb, erősebben hajlott s egészben aránylag gyengédebb szerkezetű.	Felülről s alulról lapozva nyomott, mint egy esipőfogó s csak elül van gyengén lehajtva, tövén egyenes: hegyén tompított s lapos, fogkímetszés nélkül; mindkét káva gyengén íves, elkerekített de igen éles hegygyel; a százug felül s alul erős sörtékkal körítve.	Sokkal egyenesebb, elül tompább, tövén aránylag keskenyebb: kevésbé és tompább szögben nyúlik a homlokba; a hegy felé erősebben bevont élekkel, mely kevésbé laposra nyomott.	Itt is hajlott, de tövén sokkal szélesebb s magasabb, hegyén tompább, orna nagyon tompa szögben lép a homlokba; százug alig hajlik befelé s jó hosszú de ritkás sörtékekkel van körülvéve.
<i>Orvlyukak:</i> tökéletesen megegyezők a Pásztormadáréval.	Hátrább állók, keresebb tojásdadok és jó kemény, íves bőrrel félig fődöttek.	Üsupasz, lágy bőrbéka által ívessé téve: ritkás sörtetollaktól környezett s részben azoktól fedve.	Visszásan tojásdadok, egészen nyitva; nagy nyílással, melyet csak kívülről szegnek vagy fődnek gyér sörték.
<i>Láb:</i> mindkettőnél teljesen megegyez a Pásztormadáréval, de a Graculáé aránylagosan mégis erősebb.		Láb s lábujjak sokkal gyengébbek s karesúbbak, inkább csak ugrálásra s ülésre valók, mint sebes futásra.	Sokkal gyengébb s rövidebb, az ujjak s a karmok is rövidebbek, az utóbbiak kevésbé görbültek; egészben véve se ugrálásra, sem futásra, csakis ülésre való láb.
<i>Szárny:</i> rövidebb, a husz evező-toll közül a harmadik jóval hosszabb a másodiknál.	Csak tizennyolez evezőből áll, köztük az első alig rövidebb a másodiknál, mely a szárny csúcsát alkotja.	Nem oly hegyes, az első evező többnyire $\frac{1}{5}$, néha $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{7}$ részt akkora mint a második.	Az első evező fele a másodiknak s ez is sokkal rövidebb a harmadiknál.
<i>Farok:</i> végén jobban elkerekített vagy éppen legyezőalakuan lépcsőzetes.	Rövidebb, szélesebb, jobban elkerekítve; jóval rövidebb farkalja s hosszabb farkfedő tollakkal.	Rendesen hosszabb, ívesen kivágva, majdnem egyenlő hosszú farkalja s farkfedő tollakkal.	Rövidebb, egyenesen elmetszve.
<i>Tollazat:</i> nagyon hasonló a Pásztormadáréhoz: olyan a tömötsége, oly módon nyultak meg a nyak s fejtetői tollai.	Durvább, de egészben szintén nagyon hasonló az említettéhez.	Hasonló tömötségű s tapintatú.	Lágyabb, mint a Pásztormadáré.
	<i>Törzs:</i> laposabb, egyenes szélességű.	Jóval zömökebb.	Sokkal zömökebb, mondhatni otrombább.

Der Rosenstaar mit den *Gracula*-Arten (*Graculidæ*), mit Staaren (*Sturnidæ*), Drosseln (*Turdidæ*) und mit dem Pirol (*Oriolus galbula*) verglichen.

Graculidæ :	Staare : Sturnidæ :	Drosseln : Turdidæ :	Pirol : Oriolus galbula :
Schnabel : wie die ganze Gestalt, ist auch der Schnabel dem des Rosenstaares am ähnlichsten, doch bei diesem mehr gestreckt, spitziger, mehr gebogen, überhaupt von einer feineren Bildung.	Von oben und unten wie eine Pinzette breitgedrückt, nur ganz vorne leicht herabgedrückt, hinten gerade, vorne abgestumpft und breit, ohne allen Spitzeneinschnitt; beide Kinnladen flach gewölbt, mit abgerundeten, aber sehr scharfen Spitzen. Die Mundwinkel von oben und unten von starken Borsten begrenzt.	Viel gerader, vorne mehr abgestumpft, am Grunde verhältnißmäßig schmaler, weniger und stumpfer in die Stirne hinaufgehend, die Schneiden vorne mehr eingezogen, Spitze mehr zusammengedrückt.	Auch weniger, kaum etwas gebogen, vorzüglich am Grunde viel breiter, höher, stumpfer; oben in einem sehr stumpfen Winkel in die Stirne tretend. Die Mundwinkel kaum etwas einwärts gebogen und mit ziemlich langen aber schüttereren Haarbörsten überdeckt.
Nasentlöcher : ganz wie bei dem Rosenstaar.	Sie stehen mehr in der Stirne zurück, sind abgerundeter oval und durch eine ziemlich harte, gewölbte Haut halb verschlossen.	Von oben zur Hälfte durch eine nackte, weiche Hautschwiele mehr-weniger überwölbt und mit schüttereren Borsthaaren begrenzt oder bedeckt.	Verkehrt eiförmig, ganz frei, die großen Öffnungen bloß auf der Außenseite durch schütterere Haarbörstchen begrenzt oder überdeckt.
Füße : beider Arten mit ganz gleicher Struktur, nur die des Rosenstaares von denen des Rosenstaares von Gracula verhältnißmäßig noch stärker.	Die Füße sind bei Gracula verhältnißmäßig noch stärker.	Füße und Zehen viel schwächer und schlanker, mehr nur zum Hüpfen als zum schnellen Laufen geeignet.	Viel kürzer und schwächer, auch die Zehen und Krallen kürzer, die Letzteren weniger getrümmert; im Ganzen weder zum Hüpfen, noch zum Laufen sondern bloß zum Festhalten geeignet.
Flügel : kürzer, zählt 20 Schwingen, darunter die dritte bedeutend länger als die zweite.	Besteht nur aus achtzehn Schwingfedern, wovon die erste kaum etwas kürzer, als die längste zweite ist.	Weniger spitzig, die erste kurze Schwinge meist $\frac{1}{5}$, selten $\frac{1}{4}$, höchst selten $\frac{1}{7}$ der zweiten.	Die erste Schwinge $\frac{1}{2}$ der zweiten und diese auch bedeutend kürzer als die dritte.
Schwanz : am Ende mehr abgerundet oder gar fächerförmig abgestuft.	Kürzer, breiter, mehr abgerundet, mit viel kürzeren Unter- und längeren Oberschwanzdecken.	Gewöhnlich länger, meist ausgeschnitten, mit beinahe gleichlangen Ober- und Unterschwanzdecken.	Kürzer, vorne wie gerade abgesehritten.
Wesfeder : ebenso weich, wie bei dem Rosenstaare, auch die Scheitel- und Halsfedern in gleicher Weise verlängert.	Derber, abgerundeter.		Weicher als bei dem Rosenstaare.
	Rumpf : mehr gedrungen, flacher, mehr gleichbreit.	Bedeutend gedrungenener.	Viel mehr gedrungen, man könnte sagen: plumper.

Általános jellemzés.

Geschlechtseigentümlichkeiten.

A pásztormadár-félék bár régebben majd a rigók, majd a seregélyek, majd a *Gracula* nemébe soroztattak, úgy külső, mint belső szervezetükkel, valamint életmódjukkal egy különálló nemet alkotnak. Az utóbbiban a seregélyekhez húznak, a mennyiben ezekéhez hasonló társas életet élnek, költés idején kívül nagy seregekben látogatják a legelőket, de kivált a marhától népes pusztákat, még a seregélyeknél is inkább ragaszkodva a nyájhoz s a baromtól felriasztott mindennemű bogársággal, nevezetesen tücskökkel és sáskafélékkel táplálkoznak. Nagyon falánk állatok, az említett bogárfajokat oly mértékben pusztítják, hogy egész tápláló esatornájuk szószerint tömve van feldarabolt, sőt egész bogarakkal, melyeket alig félig emésztve adnak ki magukból csak úgy, mint a esontmadár (*Ampelis*) a bogyókat.

Délkeleti hazájukból évenként kivándorolva, május és június havában kisebb-nagyobb, olykor megszámlálhatatlan csapatokban keresik fel tájainkat, tehát az időben, midőn legkedvesebb táplálékuk itt is bővében van s ha — mi ritka eset — nálunk fészkelnek is, megvárva fiaik fejlődését, augusztus s szeptember haváig köborolnak vidékünkön. Hazánkban rőzse- és téglarakások üregeibe építik 7—8, ritkán több tojást tartó fészket s fiaikkal egy időben s egyszerre költöznek.

Nem vetik meg az apróbb fajta gyümölcsöt s bogyót sem s a cseresznyén, meggyen falánkságukkal s a gyümölcs leverésével nem éppen csekély, — bár a tömérdék kártékony bogár elpusztítása által hajtott haszonnal össze nem mérhető kárt okoznak.

Tollazatuk nem és kor szerint eltérő. Szelid, bizalmas állatok; mindenütt gyakran hallatott énekük igénytelen, rekedt, itt-ott flótázó hangokkal elegy esiesergő esevégés.

Faji nevek.

Nrtnamen.

Nomadites roseus, Petényi; *Merula rosea*, Aldrovandi, Briss., Koeh, Naum.; *Pastor roseus*, Temm., Brehm, Mey. et Wolf; *Gracula rosea*, Cuvier; *Boscis rosea*, Brehm.

Rózsaszínű seregély; Vándor serege; Tarka seregély, Apró piros szarka, Jöttmentmadár; Rózsarigó (Erdélyben).

Németül: *Rosenfarbige Staaramsel*, Naum.;

Die Vögel dieser Gattung bilden, obwohl sie vormals bald zu den Drosseln, bald zu den Staaren oder zur *Gracula* gerechnet wurden, sowohl ihrem äußeren und inneren Baue, als auch ihren Eigenthümlichkeiten nach ein besonderes Geschlecht. In den Letzteren ähneln sie meist den Staaren. Gesellschaftlich wie jene, halten sie sich außer der Brutzeit in großen Schaaren auf den grasigen Plätzen, vorzüglich den von weidendem Vieh aller Art bewohnten Steppen auf, folgen dem Vieh noch hartnädiger als jene, wobei sie die vom Vieh aufgejagten Insekten, vorzüglich die Grillen und Heuschrecken abfangen, und zwar in einer Menge, daß ihre ganze Nahrungsröhre stets mit zerstückelten oder ganzen Insekten vollgepropft ist, so daß sie dieselben kaum halbverdaut wieder von sich geben — ähnlicher Fall bei den Seidenschwäzen.

Aus ihrer südöstlicheren Heimat alljährliche Reisen unternehmend, besuchen sie zur Zeit, wo bei uns die ihnen beliebtesten Insekten am häufigsten sind, also in den Monaten Mai und Juni, in kleineren-größeren, oft unzählbaren Schaaren unsere Gegenden und bleiben, falls sie hier auch nisten, was jedoch sehr selten, bis ihre Brut zur Fortreise fähig ist, bis August und September umherstreifend da. Sie nisteten in unserer Vaterlande in Bürtelholzhausen, in Ziegelhausenlöchern, legten 7—8, selten mehr Eier und zogen dann mit ihrer Brut auf einmal fort.

Sie verschmähen auch die kleineren Obstarten und Beeren nicht und verursachen auf Kirch- und Weichselbäumen durch ihre Gefräßigkeit, als auch durch Herab schlagen des Obstes einen nicht geringen Schaden, was aber mit dem Nutzen, den sie durch Vertilgen vieler schädlicher Insekten bringen, nicht verglichen werden darf.

Ihr Gefieder ist nach Geschlecht und Alter verschieden. Harmlose, zutrauliche Thierchen: ihr überall häufig gehörter Gesang ist ein anspruchloses, heißeres, hie und da mit flötenden Tönen vermishtes Geschwätz.

Nomadites roseus, Petényi; *Merula rosea*, Aldrov., Brijl., Koch, Naum.; *Pastor roseus*, Temm., Brehm, Mey. & Wolf; *Gracula rosea*, Cuv.: *Boscis rosea*, Brehm.

In Ungarn; Rózsaszínű seregély; Vándor serege; Tarka seregély; Apró piros szarka; Jöttmentmadár; Rózsarigó (in Siebenbürgen).

Rosenfarbige Staaramsel, Naum.; Ro-

Rosenfarbiger Viehvogel, Brehm, Mey. et Wolf; *Triffling*, Pet.: *Neumodi Vögel* (Pest körül 1837-ben).

Lengyelül: *Gmerek róžowy; Drozd róžowy* (lásd: Zawadzki: «Galizisch-bukovinische Fauna der Wirbelthiere». Stuttgart, 1840. pag. 54).

Szlovén nyelven: *Drozgéla rudézh kastá; Droseg roshasti* (lásd: Freyer: «Fauna der krainischen Wirbelthiere». Laibach, 1742. VI. pag. 13).

Faji jegyek.

A törzs felül s alól élénk vagy fakóbb rózsapiros; a fej s megnyúlt tollakból alakult hátraesüngő tollforgója, valamint a nyak, szárny, farok és lábszár, úgy a törzs oldalai feketék.

Fiatalok s tojók tollforgója rövidebb, fekete s rózsás színezetük fakóbb.

Brehm téved faji jellemzésében, midőn azt mondja: «a szárnyak s farok színe barna — vagy mint «Handbuch»-jában írja — barna vagy fekete». Ez csak a fiatalokéra áll, míg öregeké legalább is halvány, de inkább sötétfekete.

Keyserling és Blasius így jellemzi e fajt: «csőr és lábak színe húspiros; a tollazat (talán a törzs tollazata?) rózsapiros; a fej, nyak, szárnyak és farok feketék, fiatalokon barnaszürkék, ez utóbbiaknak tollforgójuk nincs».

feufarbiger Viehvogel, Brehm, Mey. & Wolf; *Triffling*, Pet.; *Neumodi Vögel* (um Pest).

Pólnisch: *Gmerek róžowy; Drozd róžowy* (siehe Zawadzki's «Galizisch-bukovinische Fauna der Wirbelthiere», Stuttgart 1840. pag. 54).

Krainisch: *Drozgéla rudézh kastá; Droseg roshasti* (siehe Freyer's «Fauna der krainischen Wirbelthiere». Laibach 1842. VI. pag. 13).

Artfennjelölés.

Der Kumpf oben und unten mehrwe-niger lebhaft rosenroth: der Kopf sammt seinem herabhängenden Federbusch, so auch Hals, Flügel, Schwanz und Schien-bein, dann die Leibseiten schwarz.

Der Federbusch der Jungen und Weib-chen kürzer, das Schwarze und Rosenrothe blasser.

Irriq gibt Brehm als speciifischen Charakter die Flügel und den Schwanz als «braun», oder im Handbuch «braun oder schwarz» an, da selbe Theile wohl bei Jungen braun, bei Alten aber wenigstens licht- oder noch mehr tief schwarz sind.

Artfennzeichen nach Keyserling und Blasius: Schnabel und FüÙe fleischfarben; Gefieder (vielleicht Kumpfgefieder?!) rosenroth; Kopf, Gurgel, Schwin-gen und Schwanz schwarz; in der Jugend braun-grau, ohne Haube. — Rosenamstel.

Mértéktáblázat — Maß-Tabelle.

Millimeter.

Madár neve Geschlecht	Teljes hossza Total- länge	Szárnyak tárva Flugbreite	Farok hossza Schwanz- länge	Bóbita hossza Länge des Feder- busches	Csőr — Schnabel				Ornyílások Nasenlöcher	
					hossza ivben Im Regen- lang	hossza szájzug- tól mérve länge der Öffnung lang	magas- sága hoch	széles- sége weit	hossza lang	magas- sága hoch
Hím Männchen	217	388·5	70	24·2	19·7	28·5	7·5	6·5	2·2	1·6
	230	395	79	—	22	30·7	8·8	—	3·2	2·2
	237*	414·8	—	39·5	—	33	—	—	—	—
Tojó Weibchen	204	375·5	70	—	17·5	30·7	7·5	7·5	—	—
	215**	388·5	72	33	18·5	—	—	8·8	—	—

* Igen öreg. — Sehr alt.

** Igen öreg; négy évi fogság után — Sehr alt; nach vierjähriger Gefangenschaft.

Madár neve Geschlecht	Hosszuság — Länge									
	Láb- szár Schien- bein	Csüd Laut	Közép- só ujj Mittel- Zehe	Karma Kralle	Külső ujj Außen- Zehe	Karma Kralle	Belső ujj Innen- Zehe	Karma Kralle	Hátsó ujj Hinter- Zehe	Karma Kralle
Hím Männchen	39·5	33	24·2	8·8	13·2	8·8	15·4	9·8	13·2	13·2
Tojó Weibchen	38·3	30·7	22	8·8	13·2	6·5	13·2	6·5	13·2	—

SZÍNEZET.

Öreg hím nyáron.*

Csőr: az alsó káva töve az áll szögletéig, a felső káva töve csak a szájug hátsó szélén, továbbá az orlyukak kerülete s felső bőrbékája fekete, kékesbe játszó; a többi rész halvány rózsásszürke s a fehéres csőrhegy előtt barnafeketés; az alsó káva feketéje a rózsaszín felé ferdén rojtzott s gyakran két egyenlőtlen, egész 2 mm magasságú nyujtványban végződik; a toroknyílás s a nyelv kékesfekete, előbbi sárgásan szegve, a száypad s a kávak belső oldala alig felényire fekete, elől halvány vörösszürke.

Szemcsillaga feketebarna, majdnem fekete.

Lába hússzínes szürke, recézete, valamint a karmok háta s hegye feketebarnás.

Az egész fej és nyak csillogó kékesfekete, pompás aczélkék és biborviola fényvel; a tollforgótól takart nyakszirt egyes szürkebarnás tollhegyekkel tarkítva. A vállak, a hát egész hosszában, a faresik s a test egész alsó fele gyengéd rózsaszínű, asbestfényvel a háti oldalon; a hát hosszában mindkét oldalon jó széles, majdnem tisztafekete szalag vonul a rózsaszíntől nagyrészt elfödve; a has oldala részben, a lábszár, a végbél tája s a farkalja fényesfekete biboros-zöldesen csillogó, az utóbbi alig itt-ott finom fehéres tollhegyekkel.

A szárnyak, a farok s a leghosszabb — tőfelükön rózsásszürkén szegett — felső farkfedőtollak sötétfeketék erős aczéloszöld ragyogással,

* A színes tábla 1837-iki PETÉNYI-féle typus után készült.

Färbung.

Altes Männchen im Sommerfleide.*

Schnabel: An der Unterkieferwurzel bis an den Kinnwinkel, auf dem Oberkiefergrunde aber bloß am Hinterrande des Mundwinkels, dann um das Nasenloch nebst der oberen Schwiele desselben, schwarz, etwas ins Bläuliche ziehend; übrigens lichtrosenrothgrau, vor der weißlichen Spitze braunschwarzlich; der Rand des Unterkiefer-schwarzes schiefs ausgerandet, oft in zwei über 2 mm langen, ungleichen Fortsätzen ausgezackt, vorspringend; Mund und Zunge bläulichschwarz, ersterer gelblich eingefasst; Obergaumen und die inneren Kinnladenseiten kaum bis zur Hälfte schwarz, vorne blaßrothgraulich.

Augenstern schwarzbraun, vom Schwarz kaum zu unterscheiden.

Füße fleischrothgrau, auf ihren Tafel- und Schildereinschnitten, dann die Rücken und Spitzen der Krallen schwarz.

Der ganze Kopf und Hals glänzend bläulichschwarz mit schönem stahlbläulich-purpurvioletten Schimmer; der unter dem Federbusch versteckte Nacken zeigt vereinzelte graubräunliche Federspitzen.

Die Schultern, ganzer Rücken sammt Steiß, so auch der Unterleib zart rosenroth, die oberen Theile mit einem Asbestglanze. Über den Rücken geht ein ziemlich breiter, beinahe tiefschwarzer Streif, der aber vom Rosenrothe fast gänzlich überdeckt wird; After und zum Theil auch die Bauchseiten, Schienbein, sowie die Unterschwanzdecken purpurgrün, glänzend schwarz, die Letzteren kaum auf einigen Federn mit ganz geringen weißlichen Spitzenflecken.

Ganzer Flügel, Schwanz sammt den längsten, gewöhnlich auf ihrer inneren Grundfahnenhälfte rosengrau gesäumten oberen Decken tiefschwarz,

* Die Tafel wurde nach Petényi's Type von 1837 verfertigt.

az elől említett csak felső peremén a szárny könyökléseig rózsás barnaszürkén, a legutóbbi csak a frissen vedlett tollakon kevésse szürkésen szegve; a fark oldalról tekintve különösen alsó felén szembetünő hullámos keresztcsikozást mutat; a végbélnyílás tollkoszorúja szennyes rózsaszín.

A szárny belső felén feketésen szürkésbarnák az evezőtollak, köztük kivált a hátsó szárnyrészlethelieknek s a 2-ik evező keskeny külső zászlójának hegye fénytelen fekete, csak belső zászlójuk töfele szennyes fehér szegésű. A belső szárnytollazat leghosszabbjai barnásfeketék, töfelükön szennyes fehér szegéssel s fehér szárvégfoltokkal, a rövidebb tollak ugyanily színű, de szélesebb körszegéssel; a belső szárnyvége fekete, finom fehér hullámzással.

Fiatal hím nyáron.

Egészben mint az előbbi, csak rózsaszíne szennyesebb, barnás karmínpirosba hajló: a nyakbátulja s a fej oldalai számos szürkésbarnás tollhegygel tarkázva, még a tollforgón is akadnak egyes barnás tollhegyek; a torok szürkével futtatott. A vállak színe vörösen szürkebarna, a rejtett vállszalag sötétszürkén s vörösen kevert. A leghosszabb evezőtollak kívül szürkebarnásan, köztük a középsők hegyükön s mindkét zászlójuk végfelén szürkefehéresen szegve. Valamennyi farktoll finoman vörösszürkén beszegve; a farkalja tollai, úgy a hasi és alfeloldalak s a lábszártollak jó része széles fehérszürke, a farkfedők ellenben vörösszürke szegéssel.

Általában a tollazat egész feketéje — a tollforgó és dolmány kivételével — erősen barna s szürke szímmel futtatott.

Öreg tojó nyáron.

A csőr tövének feketéje rövidebb (nem annyira előrenyúló), az alsó kávaé ferdén, de sohasem fogasan végződő s halvány, erősen barnába hajló fekete; a csőr különben nagy on halvány rózsaszínű, féhéresszürke hegye mögött szürkebarnás.

A lábak vörösszürkék, erősen barnásba hajolva, a karnok is vörösszürkék, oldalt s hegyükön sötétbarnán színezve.

Az egész fej és nyaktollazat esillogó kékesfekete, kissé halvány, de elég erős bíborviola

prächtig stahlgrün schillernd: Ersterer bloß auf seinem Oberrande rosenröthlich-braungrau, Letzterer bloß auf den neuen Federn scharf graulich gesäumt. Von der Seite betrachtet, zeigt der Schwanz auch gewisse wellenartige, besonders auf der Unterseite sichtbare Querstreifen. Austerfederchen schmutzig rosenroth.

Schwüngen auf der Unterflügelseite schwärzlich-graubraun, ihre Spitzen, besonders die des Hinterflügels und der schmalen Außenfahne der 2-ten Schwinge, mattschwarz, bloß am Grunde derselben sind trübweiße Innenfahnenfaumfriche. Die längeren Unterflügeldecken bräunlichschwarz, mit weißen Endschafspitzen und sehr schmalen trübweißen Säumchen auf ihrer Grundhälfte, die kürzeren aber beiderseits mit etwas breiteren solchfarbigen Einfassungen: innerer Flügelrand schwarz, sehr feinweiß gewölft.

Junges Männchen im Sommerleide.

Im Ganzen wie das Vorige, nur das Rosenrothe unreiner, in ein bräunliches Karminroth übergehend; Hinterhals und Kopfseiten mit vielen graubräunlichen Federspitzen gemischt; selbst der Federbusch hat hie und da bräunliche Spitzen; die Kehle mit einem grauen Wellenansflug.

Die Schultern röthlichgraubraun, die versteckten Schulterstreifen schwarzgrauröthlich melirt. Die längsten Schwungfedern haben graubläuliche Kanten, die mittelsten auf der Endhälfte beider Fahnen grauweißliche Säume und solche Spitzentränder. Sämmtliche Schwanzfedern scharf rothgrau eingefasst; die Unterschwanzdecken, die Bauch- und Austerseiten, dann das Meiste der Schienbeinfiederung breit weißgrau, die Oberschwanzdecken aber röthlichgrau gesäumt.

Überhaupt sind die sämmtlichen schwarzen Theile, die Schopf- und Mantelfedern ausgenommen, stark braun und grau angeflogen.

Altes Weibchen im Sommerleide.

Das Schwarze des Schnabelgrundes kürzer (nicht so weitvorpringend), das des Unterkiefers scharf, aber nie zackig endend; es ist wie bräunlich überlaufen. Der Schnabel sonst ganz blaß rosenroth, vor dem weißlichgrauen Spitze graubräunlich.

Der Fuß rothgrau, stark ins Bräunliche ziehend, die Seiten und Spitzen der Krallen dunkelbraun.

Kopf- und Halsgefieder glänzend bläulichschwarz, mit zwar etwas mattem, aber doch schönem purpur-

fénynyel, mely a fej tetején s a torkon halványabb violába, a nyaklátulján jobban zöldesbe játszó, mint a himnél; a nyakszirt fénytelen fekete szürkésbarna tollhegyekkel tarkítva: a törzs felül szemnyes rózsapiros, széles sárgabarna tollszegéssel s a hát közepén feketés foltokkal tarkítva: a szembetünő széles vállszalagtollai fénytelen korombarnák, fekete külső zászlófoltokkal s vörösbarnás szegésekkel; az alsó testfél halvány rózsaszínű, sárgásba és sárgabarnásba hajolva.

Az elsőrendű evezőtollak feketebarnák, a legszélső kevésé, a rákövetkező kettő alig látható világosabb oldalszegéssel: a legnagyobb evezők fedői sötét barnásfeketék, gyenge aczélosbiborkék fénynyel, a többi evezőtollak s azok fedői zöldesfeketék, előbbieket külső zászlóján finoman szegve szarkazöld-aranyoszöldbe hajló zománcezzal. A felső szárnyszél barnás fénytelenfekete, minden tolla szélesen vörös sárgabarnán szegve: a szárnytőszéle vörösesfehéren és feketeszürkén pikkelyezve. A belső szárnyfél szürkebarna, feketebarna fedői szélesen fehér és vörösesfehérrrel szegve; a szárnytól fedett testoldala feketés szürkebarna.

A farok felül barnásfekete gyenge zöldes fénynyel, leghosszabb fedői csillogóbb feketék, vörösszürkén szegve; a farok alól halványbarnásan fekete s — mint felül is — jól látható keresztbenő hullámos esikozással.

A farkalja tollazata, a végbéltáj és has oldalai, úgy a lábszár barnásfeketék, az utóbbi finom, az előbbieket széles, tollhegyfoltokat alkotó vöröses fehérészürke szegéssel.

Fiatal tojó nyáron.

A csőr halvány rózsapiros, fehéres hegyfele mögött erősen szürkebarnán színezve; a csőr tövének feketéje kevesebb, nem ér az orrlyukak elé s erősen barnával futtatott (tehát bágyadt barnafekete); az ornyílás fölötti bőrbéka vöröses; a szájpád alig feketés, a nyelv vöröses szürkés-kék.

A lábak hüspirosak, a csüd belső felén s a pajzsok elválásztásában vörösszürkén vonalozva, a

violetten Schimmer, der am Oberkopf und an der Kehle lichter violett, auf dem Hinterhals aber mehr grünlich spielt, als bei dem Männchen; der Nacken mattschwarz mit kaum merklichem Schiller, die Federspitzen hier und da graulichbraun: Oberleib schmutzig rosenroth, durch gelbbraune, oft sehr breite Federränder, am Mittelrücken auch durch schwarzhliche Flecken wie geschetzt; die breiten, aus dem Rückenroth sehr sichtbaren Schulterflecke matt rufbraun mit schwarzen Außenfahnenflecken und rothbräunlichen Rändern: Unterleib blaßrosenroth, etwas ins Gelbliche und Gelbbraunliche ziehend.

Die Schwingen 1-ter Ordnung schwarzbraun, die äußerste mit einer etwas merklichen, die zwei darauffolgenden mit kaum merklichen, sehr feinen lichter Seitenkanten; ihre Decken tiefbräunlichschwarz, ganz matt, stahlpurpurbau — die übrigen Schwingen sammt Decken grünschwartz, elstergrün, ins Goldgrüne schillernd: die Ersteren auf ihren Spitzen, wie auf der Grundhälfte der Außenfahnen fein weißgrau gesäumt. Oberflügelrand bräunlich mattschwarz, auf allen Federchen stark röthlichgelbbraun gesäumt; Vorderflügelrand röthlichweiß und schwarzgrau geschuppt.

Unterflügelseite graubraun, die schwarzbraunen Decken breit weiß und röthlichweiß gesäumt; die von den Flügeln bedeckten Leibseiten schwärzlich graubraun.

Oberschwanz bräunlichschwarz mit einem schwach grünlichen Schiller, seine längsten Decken lebhafter schillernd schwarz mit röthlichgrauem Säumchen: Schwanzunterseite mattbräunlichschwarz, wie die Oberschwanzseite mit ziemlich deutlichen Querwellenstreifen.

Unterschwanzdecken, Aste und Bauchseiten, sowie die Schenkelbefiederung bräunlichschwarz, die Letzgenannte mit feinen, die Vorigen mit breiten, Spitzenflecke bildenden, röthlichweißgrauen Einfassungen.

Junges Weibchen im Sommerkleide.

Der Schnabel lichtrosenroth, hinter der weißlichen Spitzenhälfte stark graubraun gefärbt; das Schwarze des Schnabelgrundes weniger weit nach vorne reichend, noch nicht mit dem Vorderrande des Nasenloches gleichlaufend, matt braunschwarz von Farbe: die Schwielenhaut ober dem Nasenloche nicht schwarz, sondern röthlich: der Gaumen kaum schwärzlich, die Zunge stark rothgraublau.

Die Füße fleischroth, längst der inneren Laufseite und in den Schildereinschnitten rothgrau gestrichelt;

talpak és karmok vörössesszürkék, az utóbbiak hegyükön s oldalt szaruszín feketén futtatva.

A fejtető, a lesimuló tollforgó, úgy a nyak eleje s a hegy biborpirosan fénylő fekete, de kissé szürkével futtatva: a fej oldakai szürkével bevont feketebarnák igen gyenge fényvel. áll és torok majdnem egészen szürke, utóbbi feketés szárftollakkal pettyezve.

A törzs felül halvány rózsaszín, inkább hús-pirosba hajló s különösen a hát közepén barnás és barnássárga színnel szennyezve: a széles, a hát rózsaszínéből jól kilátszó válszalag korombarna, tollai barnavörösen beszegve, feketebarna szárftolljukkal csinos pettyesorozatot alkotnak; a törzs alsó felén halvány, csaknem fehértózsáspiros, erősen barnasárgásba hajló, a végbél táján már csak vörössesfehér.

A leghosszabb evezőtollak feketésbarnák, a többi evező s az összes fedőtollak barnásfeketéek, keskeny vörössesszürke vagy fehértózsás szegéssel, a két utóbb említett igen kevésbé zölden csillogó. A szárnytó széle szennyos barnán és vörösses szürkébarnán, a szárnyesukló széle többnyire vörössesfehéren és feketebarnán pikelyezve: a szárny belső fele hegye táján barnásszürke, a feketebarna belső szárnytollazat oly széles barnás és vörössesfehér szegéssel, hogy csak sötét hosszanti csikok maradnak meg; a szárnytól födött testoldala hamuszürke, sötétebb szárftollakkal és világosabb vörösbe hajló szegéssel.

A fark felülről feketésbarna — alól valamivel világosabb — igen finom fehér szegésekkel, felül s alól nagyszámú széles, szürkés és barnafekete hullámszalaggal; a leghosszabb farkfedők feketebarnák, keresztben szürkén hullámosak s keskenyen vörösbarnással szegve: a farkalja tollazata, a végbéltáj s a has oldalai, úgy a láb-szár barnásfeketéek gyenge zöldes fényvel, a legelső fehértózsás, alig vörösses tollhegyftollakkal, az utóbb említett keskeny vörösszürke szegésekkel; a végbéltollacsák halvány rózsaszínűek pirosabb szárftollakkal.

A tojó megkülönböztetése a hímétől.

A tojó — bár magasabb korban eléggé hasonlós a hímhez — első pillanatra fölismerhető. És pedig mivel: 1. egészben kisebb; 2. tollforgója

die Sohlen und Krallen rötlichgrau, die Letzteren auf ihren Spitzen und Seiten hornschwarzlich eingetaucht.

Der Oberkopf, der gattanliegende Schopf, sowie der Vorderhals und Kropf zwar purpurroth schillernd schwarz, aber wie etwas graulich überflogen; die Kopfseiten nur schwarzbraun, grau überflogen, kaum glänzend: Rinn und Kehle beinahe ganz grau: Letztere mit schwarzlichen Schaftpunkten gesprenkelt.

Der Rumpf oben blasrosenroth, mehr ins Fleischrothe ziehend und besonders auf der Rückenmitte bräunlich und bräunlichgelb beschmutzt; die großen, stark aus dem Rückenroth sichtbaren Schulterflecke rußbraun, braunrötlich eingefast und mit schwarzbraunen Schaftflecken eine nicht üble Fleckenreihe darstellend; Unterleib blaß, beinahe weißrosenroth, stark ins braungelbliche ziehend, über dem After sogar nur rötlichweiß.

Die längsten Schwingen schwarzlichbraun, die übrigen, sowie die sämtlichen Decken bräunlichschwarz, überall mit schmalen, rötlichgrauen oder weißrötlichen Federjäumen; die zwei letztgenannten ganz schwach grün schimmernd.

Oberstügelrand schmutzigbraun und rötlichbraun, Vorderflügelrand aber meist rötlichweiß und schwarzbraun geschuppt; Unterflügelseite auf der Spizenhälfte bräunlichgrau: das Schwarzbraun der Unterflügeldecken so breit bräunlich und rötlichweiß gesäumt, daß es bloß Längestrecken bildet; die durch die Flügel bedeckten Leibseiten aschgrau mit dunkleren Schaftflecken und lichterem, ins Rötliche ziehenden Federrändern.

Der Schwanz oben schwarzlichbraun — unten wenig bleicher — mit ganz feinen, weißen Seitenstrichen; oben und unten mit zahlreichen, breiten Wellenbändern graulich und schwarzbraun in die Quere gestrichelt; die längsten Oberschwanzdecken schwarzbraun, in die Quere graulich gewellt, schmal rothbräunlich gesäumt; Unterschwanzdecken, After- und Bauchseiten, sowie Schienbeinbefiederung bräunlichschwarz mit schwachem grünlischen Schiller; Erstere mit breiten, weißgraulichen, kaum etwas rötlichen Spizestrecken, Letztere mit schmaleren rothgrauen Rändern; Afterfederchen blasrosaroth mit rötheren Schaftstrichen.

Unterschiede des Weibchens vom Männchen.

Das Weibchen unterscheidet sich — wenigleich es im hohen Alter ziemlich dem Männchen nahekommt — auffallend genug, um auf den ersten Blick er-

rövidebb, nem lecsüngő, hanem fejére simuló s csak ingerült állapotban felemelve látszik hátra hegyesedő búbnak; 3. tollazatának feketéje fénytelen, mintegy szürkén vagy barnán futtatott; 4. a fej feketéjének biborfénye halványabb viola, a dolmányé gyengén szarkazöldes; 5. az evező- és farktollak mindig világosan, többnyire vörösszürkén vagy vörösbarnán vannak szegve; a szárny belső tollazata s a farkalja, úgy a végbélta és a test oldalai, valamint a lábszár tollai mindig szélesen vörösesfehér vagy vörösszürkebarna színnel szegve; 6. törzsének rózsás színe halványabb, szennyesebb, különösen a háti oldalon barnasárgással vegyítve; 7. a vállszalagot alkotó és a törzs oldalának foltjai csak fénytelen korombarnák, az előbbi *nincs födve a rózsás tollaktól* — mint a hímél többnyire — hanem *mindig látható*; 8. a esőr tövének feketéje kevesebb, nem sötét, csak barnafekete; végre 9. a fark felső s alsó oldalán szembeüő a hullamosság, sőt a leghosszabb farkfedőkön is.

Minél idősebb a madár (nemi különbség nélkül).

annál: 1. nagyobb; 2. csillogóbb a tollazat feketéje; 3. tisztább, szebb a rózsaszín a tollakon, esőrön s lábakon; 4. nagyobb, előbbre nyuló a esőr tövének feketéje, annál feketébb az ornyilások szegése s a száj belseje; 5. sötétebb a szem esillaga; 6. kevesebb a sötét tollazat világos szegése; 7. annál *keskenyebb, fekelébb s elrejtettebb a vállszalag*; 8. annál hosszabbak a nyaktollak s a tollforgó.

Minél fiatalabb a madár.

annál: 1. kisebb; 2. fénytelen barnásabb, szürkésebb a tollazat feketéje; 3. szennyesebb, hússzínesebb a tollazat, esőr és lábak rózsaszíne; 4. annál kisebb s fénytelenebb a esőr tövének feketéje; világosabb, vörösebb az ornyilások szegése s a száj belseje; 5. világosabb barna a szem esillaga; 6. annál inkább tarkítva a sötét tollazat világos szegésekkel; 7. szélesebb, de

faunt zu werden. Und zwar: 1. durch die geringere Größe aller Theile; 2. durch den kürzeren, nicht überhängenden, sondern meist glattanliegenden Federbusch, der höchstens in aufgeregten Zustände die Form einer nach hinten zugepigten Hölle hat; 3. durch ein matteres, als graulich oder bräunlich überhauchtes Schwarz des Gefieders, das an manchen Stellen graulich oder bräunlich getüpfelt ist; 4. durch einen lichtvioletten Purpurschiller des Kopfes und einen schwach grünen Elsterschiller des Oberflügel-schwarzes; 5. durch die stets vorhandenen lichterem, meist rothgrauen oder roßbräunlichen Seitenkanten der Schwanz- und Schwanzfedern, dann durch die allemal breiteren, röthlichweißen oder rothgraubraunen Säume der Unterflügel- und Unter-schwanzdecken, sowie der Leib- und Aftersseiten und der Schienbeinfedern; 6. durch ein unreineres, bleicherer, braungelblich gemischtes Rosenroth am Unter- und vorzüglich am Oberleibe; 7. durch das matte Rußbraun der bedeutenderen Schulter- und Leibseitenflecken, welche erstere nie unter dem Rosenroth — wie beim Männchen oft — ganz versteckt sondern stark sichtbar sind; 8. durch das weniger ausgedehnte, nicht Tief-, sondern nur Mattbraunschwarz am Schnabelgrunde; 9. durch das merkliche Wellenspiel an den Ober- und Unter-schwanzseiten, ja selbst auf den längsten Ober-schwanzdecken.

Je älter der Vogel überhaupt ist.

desto: 1. größer ist er, 2. glänzender das Schwarz des Gefieders; 3. reiner, schöner das Rosenroth des Gefieders, des Schnabels und der Füße, 4. desto größer, vorspringender das Schwarz am Schnabelgrunde; desto schwärzer die Einfassung der Nasenlöcher, dunkler der Mund und der Gaumen, 5. desto dunkler der Augenstern, 6. weniger die lichten Einfassungen der dunkel gefärbten Federn, 7. geringer, mehr schwarz, mehr versteckt der Schulterstreif, 8. desto länger die Halsfedern und der Federbusch.

Je jünger der Vogel.

desto: 1. geringer seine Größe, 2. matter, mehr bräunlich und graulich überhaucht das Schwarz seiner Körpertheile, 3. desto unreiner ins Fleischfarbene ziehender das Rosenroth des Gefieders, des Schnabels und der Füße, 4. geringer, matter das Schwarz am Schnabelgrunde, desto röther, lichter die Nasenlochbegrenzung, der Mund und der Gaumen, 5. desto lichterbraun der Augenstern, 6. häufiger breiter,

világosabb a vállszalag; 8. rövidebbek a nyak tollai s a tollforgó; 9. amál szembetünőbb a farok felső s alsó oldalának s a leghosszabb farkfedők hullámossága.

Téli ruházat színezete.

A tollazat feketéje fiataloknál mindenütt, igen vén hímeknél csak a lábszáron, a has és törzs oldalán szélesfehéren szegve s még a fejen s a tollforgón is fehér foltok vannak a tollak hegyén. (Mindezen szegéseket és foltokat a koptatás s a levegő behatása öreg hímeknél teljesen, fiatal madaraknál nagyrészt eltünteti.) Még a rózsás szín is sokkal fakóbb, mint a nyári ruházaton.

A színezetre vonatkozó általános megjegyzések.

Egy hímnek feketeszürke volt a csőre hegye; ugyanennek nyelve hegye is vörössárgabarnás volt s még karmai is sokkal feketébbek, mint világos esőrü madaraknál.

Az öreg hímek rózsás tollainak szára majdnem egészen karminpíros foltot visel, mit azonban a többi tollak jórészt elfödnek.

A kopottas ruházat rózsaszín tollai megfakult fehér szegésűek, mitől az egész színezet esinosen fehértózsás hullámosságot nyer.

Naumann a legkülső farktollak finom fehér szegését nagyon is jellemzőnek tartja. Magam úgy találtam, hogy csak kissé kopottas ruhájú, igen vén hímeknél e szegés teljesen hiányzik, de igenis megvan frissen vedlett tollakon, még pedig ekkor a farok valamennyi tollán.

Brehm a lábakat «sárgásaknak» írja le valószínűleg rég kiszáradt madarak után, mert ezeknél csakugyan sárgabarnásszürkék azok. Téved abban is, hogy szerinte a mell felső része fekete: rózsaszínű az, csakhogy elfödve a lecsüngő fekete nyaktollaktól.

Elterjedése.

Még rövid idővel előbb — értve az 1837-ik évet — ezen szép és érdekes életmódú madár Európa ornithologusai előtt mondhatni ismeret-

mehr rötlich die Federfüume der dunkelgefärbten Theile, 7. desto breiter, aber lichter der Schulterstreif, 8. kürzer die Halsfedern und der Federbusch, 9. auffallender das Querwellenspiel an den Ober- und Unterschwanzseiten, ja selbst an den längsten Oberschwanzdecken.

Abfärbung im Winterkleide.

Im Winterkleide erscheint das Schwarz bei jüngeren Vögeln überall, bei sehr alten Männchen bloß an den Bauch- und Leibseiten, wie auf dem Schienbeine bedeutend weiß gesäumt, und sogar die Kopffedern besitzen weiße Spigenflecke. (Alle diese Aufsäumungen verlieren sich theils durch Abnutzung, theils durch den Einfluß der Luft bei alten Männchen gänzlich, bei jüngeren Vögeln größtentheils.) Auch das Rosenroth erscheint viel trüber als im Sommergefieder.

Allgemeine Bemertungen über die Färbung.

Ein Männchen hatte eine schwarzgrane Schnabelspitze; auch die Zungenspitze desselben erschien rothgelbbräunlich, und sogar die Krallen färbten sich viel mehr schwarz als bei lichtschnäbligen Exemplaren.

Die Schäfte der rothigen Federn alter Männchen tragen einen fast ganz karminrothen Fleck, den aber die nächsten Federn größtentheils überdecken.

Am abgetragenen Gefieder sind die rötlichen Federn fahl weißlich gesäumt, wodurch die ganze Färbung hübsch weiß-rosenroth gewellt erscheint.

Naumann hält die feinen weißen Einfassungen der äußersten Schwanzfedern zu sehr für charakterisierend. Ich fand, daß bei sehr alten Männchen mit nur etwas abgetragenen Gefieder diese Einfassungen gänzlich fehlen und nur bei frisch gemauerten Federn, dann aber an den sämmtlichen des Schwanzes, vorhanden sind.

Brehm beschreibet die Füße als «gelblich», wahrscheinlich nach schon lange ansgetrockneten Exemplaren, da bei selben die Füße wirklich gelbbräunlichgrau sich färben. Zrrig behauptet er auch, daß die Oberbrust schwarz sei. Rosenroth ist sie, doch von den herabhängenden schwarzen Halsfedern überdeckt.

Verbreitung.

Noch vor Kurzem — nämlich vor dem Jahre 1837 — machte dieser schöne, in seiner Lebensart sonderbare Vogel den Ornithologen Europas viel

len volt. El-ellátogatott ugyan azelőtt is hazánkba — így talált 1814-ben ÓCSKAY FERENCZ báró nyitrai megyei Óeskö birtokán kisebb csapatokat — de megfigyelők híjján a tudomány nem szerzett hasznót ily időnkinti megjelenésekből.

Pár év óta újra hallok egyes darabokról, mik Pest környékére vetődtek: és pedig 1830-ban kaptam az elsőket FÖLDVÁRI MIKLÓS jóvoltából, 1835-ben SÁNDOR úr fogott egy tojót, 1836 júniusában pedig dr. FRIVALDSZKY IMRE látott egy párt a Városliget táján, de lövésre nem kapta; s midőn utóbb magam is kérdezősködtem ugyan ezen pár után, a pestvidéki pásztorok mind azt mondták, hogy nem mulik el év, hogy ne látnának néhány ily madarat a barmok közt. Ezek után folyton növekvő vágyakozással vártam a pásztorhadár újból megjelenését s meg is értem 1837-ben azt az örömet, hogy ezeryi csapatokon végezhessem megfigyeléseimet és felderít-hessek sok mindent, mi ez érdekes madár saját-ságaira s életmódjára vonatkozólag mindeddig homályban volt, s ebben ismerőseim s tanítványaim a legszívélyesebb módon támogattak.

A löportorony körül látták az első érkezőket, mire napról-napra növekedő számmal a Dunántúl, Duna-Tisza között s a Tiszántúl pusztáit oly madarözön borította el, mintha vándorló rózsákkal lettek volna megrakva zöldelő mezőink.

A ki csak bírta, puskát ragadott s amnyit lőtt az új jövevényekből, hogy a pesti vendéglők étlapjáról nem hiányzott a pásztorhadár pece-nyéje sem.

Hermaneczen át jöttek a csapatok, hol már áprilisban voltak láthatók, Zólyomon keresztül, hol Rokosz május havában lőtte őket s teljesült végre legforróbb kívánságunk: hazánkban fészkelve láthatni e madarat, megtudva végre, milyen a fészke, milyen a tojása?

Ugyanez időben Erdélyben is nagy számmal lépett fel, így Déva s Nagy-Szeben körül s ugyanott látta őket BIELZ 1842-ben is újra, de csak vonuláson.

WALLSTEINER tanár szerint Palesztinában rendszeren s nagy számban található. Jeruzsálemben a magas várfalak hasadékaiban, tornyokon, sőt a Jordán partjának lyukaiban is költ s mivel ott oly kiméletben részesül, akáresak a fecske nálunk, nagyon szelid és bizalmas.

zu schaffen. Zwar besuchte er unser Vaterland schon früher — wie selbst Bar. Fr. Desfay im Jahre 1814 auf seinem Gute Desfó im Neutraer Komitat in kleineren Gesellschaften beobachtete — doch verzog die Erscheinung wegen Mangel an Beobachtern ohne der Wissenschaft etwaigen Nutzen gebracht zu haben.

Schon sein mehreren Jahren wurden einige Stücke in der Fester Umgebung bemerkt; so erhielt ich die ersten Stücke im Jahre 1830 aus Péteri durch die Güte des Herrn Nikolaus v. Földvár, so hatte Herr Sándor im Jahre 1835 ein Weibchen gefangen, so sah Dr. Frivaldszky im Juni 1836 ein Pärchen im Stadtwaldchen, ohne schießen zu können; und als ich nach diesen forschte, versicherten mich die Hirten überall, sie hätten alle Jahre einige Stücke auf den Weiden zwischen dem Vieh gesehen. Seitdem erwartete ich ihr nächstes Ercheinen mit wachsender Sehnsucht, bis mir im Jahre 1837 die Freude vergönnt wurde, an den zahlreichen Schaaren selbst Beobachtungen zu machen und viele Fragen über Eigenschaften und Lebensweise dieser interessanten Vogelgattung lösen zu können, wobei ich auf die liebevollste Weise von meinen Bekannten unterstützt wurde.

Am Pulverthurm, oberhalb des Stadtwaldchens, beobachtete man die ersten Stücke, worauf sie, sich täglich vermehrend, alle Niederungen der Donau und Theiß in solcher Menge überschwemnten, daß Alles, was nur ein Gewehr fassen konnte, daselbe ergriff, die Vögel schoß, und daß man sie bei jedem Tracteur auf dem Speisztettel finden konnte.

Mit einem Wort unsere Umgebungen waren damals nicht anders, als «die grünen Weiden mit den Rosengruppen» zu nennen.

Sie kamen über Hermanecz, wo man sie schon im April bemerkte, über Neusohl, wo sie Kokoß im Mai erlegte, und es wurde endlich unser heißester Wunsch erfüllt, den Vogel in unserem Vaterlande nistend sehen zu können, zu erfahren: wie? wo? und welcher Art und Farbe Eier gelegt werden?

Auch in Siebenbürgen erschienen im selben Jahre größere Schaaren, so z. B. bei Déva und bei Hermannstadt, wo sie Mich a e l B i e l z im Jahre 1842 wieder auf dem Durchzuge bemerkte.

Nach Prof. Wallzeiner sollen sie in Palästina stets und häufig vorkommen. Sie brüten zu Jerusalem in den Mauerlöchern hoher Festungsmauern, auf Kirchtürmen, dann auch in Nferlöchern am Jordan. Sie werden daselbst überall wie bei uns die Hauschwalben geschont, sind daher sehr vertraulich.

Kóborló vonulása közben szívesen telepszik meg a pásztormadár az országutak, de különösen a marhalegelők közelébe eső ligetekben, kertekben, gyümölcsfákkal vegyszőlőkben, innen látogatva élencé után a marhajárásra. Ha azután kedvező helyre akad — értve tágas, gazdagon népesített, erdőeskékkel árnyas folyókkal vagy talán fásorokkal, befásított szőlőkkel körített marhalegelőket — s hozzá még alkalmas fészkelő hely is kínálkozik, ott továbbra is megmarad.

Annyira ragaszkodik a baromhoz s a legelőhöz, hogy a Pest körül megjelenőket mindig esorda között találtam. Példa erre a már említett 1837-ik év.

Alig pirkadt a hajnal s Pest tehenei még a jászol mellett várták a fejést, mikor a pásztormadarak már az árnyas határárok fán gyülekeztek, várva a esordát. Ezrével ugráltak, röpködtek itt a sugár jegenyék s lombos ákáczfák körül hajszolódva — talán párosodtak is — nem törődve a lövésekkel s folytonos zaklatással, minek nap-nap után ki voltak téve. Más részük az árok körül ugrálva bogarászott, de valamennyi esicsereggett s örvendő hangokkal köszönté a lassan előlépegető teheneiket. Alig ért a esorda az árokig, máris megszólalt egy-egy, a levegőbe emelkedett sereg «svrrr» szava, jelt adva a felkerekedésre. S repült az egész csapat.

Egy rész a barmok elé, más rész mögéjük szállt, míg a távolabbról érkezők a esorda fölött keringtek, de csak addig, míg az meg nem állt s legelni kezdett, mire szétszóródva valamennyi letelepedett a hol csak kedvére ugrálhatott s futkározhatott.

Leszáll a pásztormadár a juhok s disznók közé is, de mivel az előbbieket nagyon összeszorulva legelnek, az utóbbiak meg turkálnak, a földet dobálják, marakodnak és rőfögnek, mégis csak jobb szereti a szétszórulva legelő, lassan lépegető csendes barmok társaságát.

Megérkezésük első napjain félénken húzódtak az erdők lombjai mögé s a lehulló eserebogarak után a mély fűbe rejtőzve szaladgáltak s kijártak a Duna s Rákos partjaira is, oda, hova a víz sodra a behullott bogarakat kivetette s ezek

Auf ihrem Zuge und Striche fallen sie in alle, nahe an bebauten Landstraßen, vorzüglich aber an Viehweiden liegende Wäldchen, Gärten, mit Obstbäumen bepflanzte Weingärten, um von dort aus auf die kurzgrasigen Weideplätze ihrer Nahrung halber ausfliegen zu können. Wo ihnen aber der Ort behagt, das heißt, wo es breite, reich von Vieh bewohnte, an lichte Wäldchen oder reichlich mit Bäumen umsetzte Flüsse oder Wege, oder aber an baumreiche Weingärten stoßende Weideflächen giebt — zumal wenn dazu noch geeignete Brutplätze vorhanden sind — dort weilen sie auch länger.

Ihre ungemeine Anhänglichkeit an Viehweiden und Vieh bewiesen sie alljährlich um Pest: so auch im Jahre 1837.

So lange noch die Pester Kühe in aller Früh zu Hause ausgemolken wurden, warteten die Rosenstaare, an den baumreichen Liniengraben versammelt, dieselben ab. Da sprangen und flatterten sie auf den hohen Pappeln und astigen Akazien, einander herumjagend, oder sich wahrscheinlich schon paarend — Tausende an Zahl — trotz der Schüsse und Verfolgungen, die sie hier täglich anzusehen hatten: andere hüpfen Nahrung suchend um den Graben herum, aber alle zwitscherten und bewillkommneten die heranschreitenden Kühe mit lustigen Freudentönen. Kaum erreichten dieselben die Linie, da gab je ein sich in die Lüfte erhebender Schaarenzug durch sein «schwrrrr» das Zeichen zum Ausbruch. Und da flog die eine Schaar dicht vor den Köpfen des Viehes, die andere hinten nach, noch andere — von den entfernteren Plätzen angekommen — kreisten und schwenkten sich in Gesellschaft über dem Vieh umher: sobald aber die Esorda etwas stillstehend zu weiden angefangen, da zerstreuten und postierten sie sich zwischen und um die Heerde, wo es nur Platz zum Herumlafen und Springen sich bot.

Sie setzen sich zwar auch zwischen die weidenden Schafe und Schweine, da jedoch die Ersteren gewöhnlich sehr gedrängt weiden, die Letzteren wühlen, sich beißen und dazu grunzen, haben sie beide nicht so gerne wie das zerstreute, stille, langsam vorschreitende Vieh.

Gleich nach ihrer Ankunft, als sie, noch schon, sich mehr in den Gehölzen verborgen aufhielten, ließen sie sich nach den herabgefallenen Maikäfern auch in das tiefe Gras hinab, wo sie ganz ungesehen herum irren; ja auch auf die sandigen und angeschwemmten Ufer der Donau und des Rákos, an Stellen, wo die Strömung des Wassers die hineingefallenen

meg az ott tanyázó parti ezingolány (*Cicindela litoralis*) után keresgéltek.

Délelőttökint a Gellérthegyet látogatták, annak közvetlen az emberi lakások fölött meredező szirtjein kúszva a sziklafalakból kihajtó bokrokra telepedtek. Nyugtalanul szállongtak egy szírtról a másra, bebújtak minden hasadékba, annyira elmélyedve a szorgoskodásba, talán a pázrás és fészkelés ingerétől is kábítva, hogy a gyermekek pusztá kézzel fogdosták őket. Erősen bizonyít e körülmény amellett — mit különben a költés idejének elérkezte, a duzzadt nemi szervek, de leginkább a másutt rögtön beállt fészkelés is erősít — hogy csakugyan szándékukban volt a Gellérthegy sziklaodniiban is fészket rakni, ha a folytonos üldözés őket el nem riasztja.

Éjjeli pihenőre Pest táján leginkább a Rákos sűrű lombozatú nyárfáira telepedtek, de számosan vonultak az Oreczy-kertbe, valamint a Nádorkert fáira szóval mindenüvé, hol nyugalmaikat nem zavarták.

Egy vadász, ki sokat járt a pásztormadarak után, hogy urának néhány darabot löhessen, erősen bizonyítottá, hogy látta e madarakat, midőn estére seregélyek módjára csapatosan becsátkoznak a nádba, hol esős időben a napot is töltötték; de megjegyzem, hogy ezt sem magam nem láttam, sem másoktól többé nem hallottam.

Életmódja, tulajdonságai.

Mint a többi seregekben élő s együtt legelésző madár, a pásztormadár is beosztja napi végeznivalóját.

Így Pest körül reggelenkint csapat csapat után repült a legelőkre, hogy délben a Gellérthegyen gyülekezhezzék, mire a város háztengere fölött üzött légi játék után újra a legelő volt a cél, majd az itatóra s végül éjjeli pihenőre szálltak a seregek, oly pontosan betartva az időt, akár a húzódo vadlibák, kaesák s egyébb vízi szárnyas.

A marhajárásra érve, sokáig áll a pásztormadár a legelésző barom szája vagy lába előtt, felémelt testtel vigyázva annak lépdelése közben fölhajtotta bogárságra; s ha rebben a sáska, ha-

Käfer hintrieb, wo *Cicindela litoralis* wohnt, giengen sie Anfangs gerne und liefen den Käfern nach.

Auch besuchten sie alle Vormittage den Blockberg. Da saßen und krochen sie auf den dicht über den menschlichen Wohnungen starrenden Felsenabfällen herum, setzten sich auf das aus dessen Wänden herausgewachsene Gesträuch, flogen beständig von einer Felswand zur anderen, waren dabei ganz erregt, guckten fleißig in die Felsenritzen, dabei so in Emsigkeit vertieft und vom Reize des Nistens verblendet, daß sie sich von Knaben mit der Hand fangen ließen. Ein Beweis — was ihre Brützeit, wie die aufgeschwollenen Geschlechtstheile beider Gatten, ja vorzüglich das bald erfolgte Brüten selbst bestätigt — daß sie wirklich gesonnen waren in den Felsenlöchern des Blockberges zu brüten, falls man sie nicht verfolgt und abgeschreckt hätte.

Sie übernachteten bei Pest meist am Rákos in den dichtbelaubten Pappelbäumen, viele auch im Ludoviceum, so auch im Palatinalgarten unterhalb Ofens, überhaupt wo sie ruhige Plätze fanden.

Ein Jäger, der den Rosenstaaren viel nachgieng, um sie für seine Herrschaft zu schießen, versicherte mir, daß dieselben nach Art der Staare schaarenweise zur Nachtruhe sich ins Rohr gelassen und dort bei regnerischem Wetter auch bei Tag verweilt hätten; dies habe ich ab weder selbst bemerkt, noch von Andern gehört.

Lebensart, Eigenschaften.

Wie andere in Schaaren weidende und lebende Vögel, so haben auch die Rosenstaare der Pester Umgebung die verschiedenen Verrichtungen in gewisse Abschnitte des Tages eingetheilt, so daß man sie, eine Schaar nach der anderen, in der Früh auf die Weide fliegen, gegen Mittag auf den Blockberg sich versammeln, dann wieder andere Flugtouren, vielleicht Spiele, über der Stadt machen, dann wieder auf die Weide, von dort auf die Trintplätze und endlich auf die Ruheplätze fliegen sah. Da zog ein Schwarm nach dem anderen in einem sehr schnellen Fluge eilend, bis endlich dies ein Ende nahm, und in umgekehrter Richtung wieder, wenn die Zeit dazu kam, so fortdauerte. Sie strichen also ganz nach Art der Wildgänse, Enten und anderen Wassergeflügels.

Auf der Weide angekommen, warten die Rosenstaare mit etwas aufgerichtetem Vorderkörper oft recht lange vor den Männern des weidenden Viehes, oder ganz dicht an dessen Füßen stehend-

talmas ugrásokkal s ügyes fordulatokkal iramodik utána, majd villámgyorsan szalad az egyik állva maradt baromtól a másik lépni készülöböz, közbe a legyet fogdosó barázdabillegető módjára félig tárt szárnyával is verdesve úgy, hogy ritkán kerül ki egy-egy sáska is végzetét.

Új csapat közel a lakmározók felé, mire a már megtelepedtek javarészt vagy együttesen szállnak a jövevények elé s velük egyesülve ereszkednek a régi helyre. S tovább folyik az ideoda szaladgálás, ugrádozás a barmok lába alatt, közbe apróbb ezivódások sem hiányozva az éhesblje között, mikor mindegyik a másik orra elől akarja elesíteni a falatot. Ezalatt persze folyton változtatják a helyüket, mert egyik a másikat akarva megelőzni a szökkenő sáska után jó darabot beugrálnak.

Ilyenkor mintha esomókban vándorló rózsák mozognának a zöld pázsiton, olyan e szép, elszóródva szaladgáló, pillanatonkint a legváltozatosabb alakulásokba álló madáresapat, mely ha felrepül, rózsás felhőként tánczol a szemlélő előtt.

Ha már megszédtek begyüket, a földre hasalva vagy oldalra dülve pihengettek a barom körül.

Különös, hogy míg délelőtt mindig a nyáj előtt jár a csapat, délután javarészt a mögé telepszik.

Déltájban, mikor a csordát vízre hajtják, a pásztormadarak mint soha el nem való társak azt megelőzve szálltak az itatónak s az esetleg közel álló fákra települve tartották folytonos esicsérgéssel és énekekkel kísért déli vigasságukat. Közbe le-leszálltak a vizet szöresölő barmok közé s velük ittak a válúból, s mint a seregélyek, meg is fürödtek abban s a kút körüli tócsákban.

A Rákoson tartott ilyen déli vigasságuk közben állítólag amnyi falevelet szakítottak s bossájtottak le a lombok közül, hogy a levél eső módra hullott, befödve a földet s a tavat a fák tövében.

Gyakran voltam tanúja, mint húzódtak a

auf die durch die Bewegungen des Viehes aufzujagenden Insekten, vorzüglich aber auf die Heuschrecken. Fliegt nun eine Heuschrecke auf, so machen sie darnach gewaltige Sprünge, die schnellsten Wendungen, laufen dabei blitzschnell von einem Rinde, welches stehen geblieben, zu einem anderen, das sich zum Schreiten aufhebt, wobei sie sich, in der Art von Bachstelzen auf der Fliegenjagd, ihrer halbgeöffneten, flatternden Flügel bedienen, so daß selten eine Heuschrecke ihnen entgeht.

Nähert sich nun ein neuer Zug der schon weidenden Versammlung, so fliegt diese gewiß den Anführern entgegen, um mit ihnen wieder am gefälligen Orte einzufallen. Und es geht das Hin- und Herlaufen, das Herumspringen unter den Füßen des Viehes von Neuem an, wobei es auch an kleinen Streitereien zwischen den Brodfrüchtigen nicht fehlen darf, indem ein jeder das springende Insekt vor dem anderen wegzuschnappen trachtet. Hierbei verändern sie den Ort natürlich fortwährend, denn sie springen, um den anderen zuvorzukommen, der fliegenden Kerse ganze Flugläge nach.

Es war ein herrlicher Anblick, diese schönen Vogelschaaren auf den grünen Weideplätzen als zerstreute, herumlaufende und wieder jeden Augenblick in den mannigfaltigsten Umgestaltungen zusammenfließende, wandelbare Rosengruppen vor sich, und in ihren Flugbewegungen als tanzende Rosenwölkchen über sich zu sehen.

Ist endlich der Hunger gestillt, so legen sich die Vögel ganz dicht auf die Erde, entweder mit dem ganzen Unterleibe, oder mit der einen Leibseite, und ruhen auf diese Art vor oder neben dem Viehe aus.

Am auffallendsten ist es, daß sie Vormittags stets vor, Nachmittags aber meist hinter dem weidenden Viehe stehen.

Gegen Mittag, wenn die Kuhheerde zu Wasser gieng, flogen die Nomaditen als unzertrennlische Gesellschafter noch vor ihr den Tränkplätzen zu, setzten sich auf die zufällig in der Nähe stehenden Bäume und hielten ihre mit fortwährendem Zwitschern und Gesang begleiteten Mittagsunterhaltungen ab. Sie ließen sich dabei einzeln unter das trinkende Vieh herab, und tranken und badeten mitten unter denselben.

Bei solchen Mittagsunterhaltungen sollen sie am Rákos so viel Blätter von den Bäumen herabgezwickelt und herabgelassen haben, daß es förmlich wie Blätter regnete, und der Boden und der Flußteich unter den Bäumen davon überdeckt waren.

Oft war ich Zeuge davon, wie sich die Rosenstaare

pásztormadarak a délutáni nap tüze elől a legelő barom árnyékába. A hol magasabb gyomféle, mint a boszorkánytövis s a kutyatej üti föl fejét, oda is beszaladnak szorgosan kutatva a nagyszámú bogárság, de különösen sáskák után, mik itt bújnak meg, hol a barom nem szívesen legel.

Mikor aztán a leáldozó nappal a levegő is hűvösödni kezdett s a sáska sem ugrált, de félve húzódt meg a gyomban, a pásztormadár is nyugodni tért, ezernyi csapatokban szállva meg a Rákos jegenyéit és ákáczfáit a sötét éj beálltáig csicseregve, helyért küzdve fától-fára, ágról-ágra szállva, közbe az ezernyi torok szava valami kellemetlen zúgásba olvadt, mely még a seregélyek hangversenyénél is jóval erősebb. A mulatozást itt is a hulló falevelek zápora kísérte csakúgy, mint az itató körül.

Esős időben a csapatok a fákon s bokrokon gyűltek meg folytonos röpködés, hajsza s játék közben — tehát egészen seregélyek módjára — oly szörnyű lármát csapva, hogy már messziről hangzott a zsvajgás.

Azt soha sem láttam, hogy a szaladgáló pásztormadarak csak egyike is — bár bizonyára képes volna rá — tollforgóját valaha felemelte volna. Ellenkezőleg valamennyie a nyakszirtén lógatja azt. A hím mégis messziről kilátszik a csapatból s a sokkal rövidebb tollforgójú tojóval össze nem téveszthető.

Álltában s ültében jó magasra emeli testet a pásztormadár, sőt futás közben sem tartja oly vízszintesen, mint a seregély. Különösen szép, emelt a tartása, mikor valami emberre vigyáz s e tartása táplálkozásával függ egybe, hisz' nem földről szedegeti élelmét, mint más madár, hanem ugortában, röptében csipi el a bogarat.

Egyesével, vagy kis számmal vonulva, kissé félénk s óvatos s csak lopva közelíthető meg lövésre. Míg a hol tömegesen telepszik meg valami kedvező helyen s még hozzá a fészkelés is a szándékában, ott folytonos üldözés mellett is oly vigyázatlan és bizalmas, hogy a csordával tartó ember köztük járhat, ülhet, kurjanthat a marhára, sőt lőhet is a madárcsapatba a nélkül, hogy azt valami nagyon megriasztaná. A pásztortól épp oly kevésbé tart, mint a baromtól. Ha azonban a folytonos üldözésben végre is veszélyt lát,

vor der brennenden Nachmittagsjonne in den Schatten des Viehes stellen. Auch wo höhere Krautarten, wie das Eryngium und die so häufige Euphorbia standen, eiften sie dahin und durchsuchten Alles fleißig; denn in diesen, dem Vieh unwillkommenen Pflanzen verbergen sich verschiedene Insekten, hauptsächlich aber die flüchtigen Heuschrecken, woraus sie solche hinaufjagten und weggingen.

Wenn es dann gegen Abend etwas kühler ward, die Heuschrecken nicht mehr herumsprangen, sondern sich im Gebüsch verkrochen, da zogen die Vögel zu Tausenden auf ihre Schlafplätze, zumeist auf die Bäume nach Rákos hin, wo sie auf den hohen Pappeln und Akazien rasteten. Bis in die dunkle Nacht zwitscherten sie um die Plätze ringend, von Ast zu Ast, von Baum zu Baum springend und fliegend: wobei die Tausenden von Kehlen ein unangenehmes, staarenartiges Geschwirre anstimmten. Die Unterhaltung wurde auch hier von einem Blattregen begleitet, ganz so, wie bei den Tränkplätzen.

Bei regnerischem Wetter versammelte sich die Schaar auf den Bäumen und Gesträuchern und zwitscherten da so ungeheuer, durcheinander fliegend, sich jagend, spielend — also ganz nach Art der Staare — daß das Geschrei schon von Weitem vernommen wurde.

Ich habe es nie bemerkt, daß sie während des Laufens je den Schopf aufgerichtet oder gar in die Höhe gehoben hätten, obwohl ihre Fähigkeit dazu höchst wahrscheinlich ist. Jedoch ist der bedeutende Schopf der Männchen schon von Weitem von dem viel kleineren der Weibchen zu unterscheiden.

Die Rosenstaare stehen und sitzen mit einem ziemlich stark aufgerichteten Leibe, ja selbst im Laufe halten sie sich nie so wagerecht wie Staare. Besonders schön aufgerichtet ist ihre Stellung, wenn sie auf den Menschen passen; es hängt diese Stellung mit ihrer Ernährungsweise zusammen, da sie ihre Beute nicht wie andere Vögel vom Boden aufpicken, sondern stets die hüpfenden Käfer im Fluge erhaschen.

Einzelne oder in geringer Anzahl auf dem Zuge begriffen, sind sie etwas scheu und flüchtig, so daß man nur durch Hintererschleichen ihnen zukommen oder sie schießen kann. Wo sie aber in großer Menge sich schon gelagert haben, zumal wenn sie dort zu nisten entschlossen sind, benehmen sie sich trotz aller Verfolgungen so unvorsichtig und harmlos, daß man mit dem weidenden Vieh fortschreitend, unter sie gehen, sitzen, auf das Vieh lärmern, ja selbst oft schießen kann, ohne sie weit zu verschrecken. Die Hirten fürchten sie so wenig, wie das Vieh. Haben

a szétszóródottak valamennyie gyorsan előre szaladva sorba áll magasra emelt figyelő tartásban s megadva az intő «svrrr»-szóval a jelt, egyszerre fölroppen, hogy biztosabb helyre szálljon.

A pesti pusztákon gyakran jártak pásztor-
madarak seregélyekkel egy időben, de csak akkor elegyedtek, ha az egyik fajtól kevesen a másik faj nagyobb csapatával találkoztak, mert egyenlő számú seregek soha sem keverednek. Életmódjuk annyiban is elüt a seregélyekétől, hogy míg ezek csak már kiröppent fiakkal szállnak a marhajárásra, addig a pásztor-
madarak *ott költenek, ott nevelik fiaikat*, örökké a esorda körül s vele vonulnak, igazi nomád életet élve.

Tápláléka.

Május havában sáska híján a pásztor-
madár még javarészt az erdőre lévén utalva, gyomrában rendszeren nagyobbféle bogárság, mint eserebogár, futóbogár, Paehygaster, Cleonus stb. található s begyében még a nagyja is egy darabban vagy alig feldarabolva. Találtam apró csigákat is közte, de kavicszemeket soha, mert tápláléka úgyszólván s könnyen emészthető.

1837 (?) május 27-én OREZY báró egy lünet küldött, melynek egész tápláló csöve csupa keménygyűrűs, a fali ászkához (Oniscus) hasonló, de még keményebb bogárfélével volt tömve. Ilyféle bogarakat erdők korhadt fadarabjai alatt találtam. A többi, ugyancsak májusban eljött darab gyomortartalma eserebogárból került ki.

A június 2-áról való madárban az erdei cingolány (*Cicindela silvatica*) mellett már egy csomó sáskát és tüesköket is találtam. SPERRINAY 1830 júniusának 20-án 5 darabot ejtett el Péteri mellett s gyomrukban nagyszámú fehér hernyót látott, miket e madarak a lépbogyó (*Viscum album*) vagy a *Loranthus europaeus* zöldje közül keresgéltek elő.

Később, mikor már rendszeren jár a pásztor-
madár legelőinkre, kizárólag a többé-kevésbé fejlett sáskával táplálkozik, mitől egész belseje vörösre festődik.

Űie aber durch fortgesetzte Verfolgungen eine Gefahr in ihrer Nähe wahrgenommen, dann laufen die zerstreuten Glieder alle geschwind in eine Linienreihe, stellen sich mit einem ganz aufgerichteten, Aufmerksamkeit verrathenden Leibe, zwiſchern ihr «Schwrrr» — den gewöhnlichen Warnungston — erheben sich plötzlich und fliegen gesellschaftlich nach einem bequemeren Platz.

Auf den Pester Haiden hielten sich die Pastor oft mit den Staaren zu gleicher Zeit auf, doch sah ich sie nur dann gemischt, wenn einzelne von einer Art größere Schaaren der anderen antrafen, doch große Schaaren mischen sich nie. In ihrer Lebensart sind sie auch dadurch von den Staaren verschieden, daß Letztere nur mit ihrer schon flüggen Brut auf die Hutweiden kommen, die Nomadites aber dort selbst nisten, dort erziehen, also ewig am allerliebsten um das Vieh und mit demselben wohnen, herumziehen, also ein echt nomadisches Leben führen.

Die Nahrung.

Im Mai, wo es noch wenig Heuschrecken giebt, daher diese Vögel mehr am Gehölze sich aufhielten, fand ich in ihrem Magen vorzüglich größere Coleopteren wie Mai- und Lauffäfer, Paehygaster, Cleonus u. a., wovon selbst Maifäfer oft in einem Stück oder doch kaum zerstückelt im Magen und Kropfe vorkamen. Auch kleinere Helices (Schnecken) fand ich mitunter, Kieselsteinchen aber nie, da ihr Futter ganz weich, also leicht zu zerfochen ist.

Ein Männchen — am 27. Mai (1837?) von Baron OREZY erhalten — hatte lauter ringelige, den Kelleraffeln ähnliche, aber noch härtere Insekten aufgenommen (deren ähnliche ich unter faulem Holze in Wäldern antraf) und war der ganze Kropf, Magen und die Gedärme mit diesen gefüllt. Bei anderen, ebenfalls im Mai erlegten, machten den ganzen Mageninhalt Maifäfer aus.

Am 2. Juni kam schon nebst *Cicindela silvatica* eine Menge von Heuschrecken und Grillen im Magen dieser Vögel vor. STETTINAY fand in 5 bei Péteri 1830 am 20. Juni erlegten Stücken viele weißliche, aus *Viscum album* oder *Loranthus europaeus* fleißig hervorgezogene Raupen.

Später, gegen Mitte Juni, wo diese Vögel auf die grasigen Weideplätze giengen, kröpften sie sich ausschließlich mit meist noch unvollkommen entwickelten Heuschrecken voll, wovon ihr ganzes Innere roth gefärbt erschien. ●

Repülése.

Egészben seregélyszerű: húzódása közben gyorsan verdes szárnyával teste felé, majd mozdulatlanul kitárt szárnyával úszva lebeg, különösen leszállás előtt, de oly gyors fordulatokat sohasem végez, mint a tovasurruló seregélyesapat.

Repülése könnyedebb, kevésbé surruló, közbe nem tárja ki szárnyát annyira, kevesebbet csapkod s ritkábban bukfenczezik mint a seregély.

Ha a napfényel szembe repül, úgy testének rózsás színe alig tűnik fel fekete szárnya mellett: úszó lebegése közben már szebben mutat, de legszebben mikor *hátról* éri a nap sugára: ilyenkor hátának rózsás aszbesztfénye pompás vörösen aranyba csillogó.

Hívása, éneke.

Érdes, rekedtes, de sajátos hívó hangját úgy röptében, mint ültében gyakran hallatja. Röptében rendszeren «srrr-esorr-esorr-serr!»-hangon szól, a hátra maradtak erős «sr-ints! sörincs»-et kiáltanak; együttes lassú tovaszállásban «svorr-esorr», felrepülés közben «srrr-esrrr! deesrrr-esrrr-dzrrr?» járja gyors egymásutánban kiejtve, olykor erősebben s jobban hangzón «svöröty-söröty!»

A melyik erősen vágjik társa után vagy utána veti magát a fáról, így szól: «esrö-esövöly! esrö-csevely!»

Dala igénytelen, halk. Sziszegő, rekedtes többnyire rosszul tagolt, kevésbé változatos hangokból áll, de gyakran s mindenütt hallik, különösen ha nagy csapat van együtt. A földön, a gyepeken, a barom közt ülve vagy pillanatra megállva, fákon ugráltában s röpködtében, déli pihenőjén, fészke körül, sőt fészkenek odvában ülve is szakadatlan csicsereg.

Bár együttes éneke egészében nagyon hasonlít a seregélyek zsvajgásához, mégis egészen sajátos, ha e két faj hangversenyét egyszerre hallgatjuk. Nagyban hasonlít úgy a parti fecskék, (*Cotyle siparia*), mint a kölesi sármányok (*Emberiza miliaria*) társas zsvajgához, de még ennél is halkabb csicseregés, mintegy:

Aquila. III.

Flug.

Ihr Flug ist im Ganzen staarenartig. Bald flattern Alle, die Flügel häufig und schnell gegen den Leib schlagend, bald jегeln sie eine kurze Strecke mit ausgebreiteten Flügeln fortschwebend, was besonders vor dem Niedersetzen geschieht. So schnelle Schwentungen machen sie nie, wie die Staare. Auch ist ihr Flug leichter, weniger schwirrend, sie breiten dabei ihre Flügel nicht so stark aus, flattern weniger und purzeln feltener als die Sturnas.

Von dem schönen Rosenroth des Leibes ist im Fluge, falls sie gegen das Sonnenlicht fortschwirren, beinahe nichts zu sehen, schon bei ihrem Schwebe-fluge nimmt es sich schöner aus, am aller schönsten aber, wenn sie von hinten her der Sonnenstrahl trifft: da glänzt das Nojaasbest des Rückens prächtig und wie in einem rothen Goldschimmer.

Lockton, Gefang.

Die rauhen, heijeren, doch eigenthümlichen Locktöne werden sowohl im Fluge, als im Sitzen häufig gehört. Gewöhnlich locken sie im Fluge wie: «schrrr-tschorr-tschorr-scherr!» — die Zurückgebliebenen kräftig: «tschr-intsch! schör-intsch!» — im stillen Fluge ungetrennt fortfliegend: «schworr-tschorr!» im Auffliegen: «schrrr-tschrrr? dettschorr-tschrrr-dzrrr!» — schnell nacheinander ausstoßend; manchmal auch besser und stärker wie «schwöröty-schöröty!»

Seht sich einer dem anderen nach, oder wirft sich vom Baume, ihm nachzukommen, herab, so ruft er: «tschrö-tschöwöly! tschrö-tschewely!»

Der Gefang ist unbedeutend, leise: besteht aus zischenden, raubheijerigen, meist schlecht modulirten, einförmigen Tönen, die sehr fleißig und überall hervorgebracht werden, besonders wenn größere Schaa-ren sich versammeln. Auf der Erde, an Rasen, zwischen dem Vieh, sitzend oder auf Augenblicke stehen bleibend, auf Bäumen hüpfend und herumflatternd, bei der Mittagsruhe, auf ihren Brutplätzen, ja selbst in Löchern, an den Nestern sitzend, zwitschern sie un-aufhörlich.

Im Ganzen ist der Gefang dem Schwirren der Staare sehr ähnlich, doch, wenn man ihn im Concerte mit dem der Staare unweit einander anhört, ganz eigenthümlich; hat viele Ähnlichkeit mit dem gemeinschaftlichen Schwirren der Uferschwaben und der Grauanmer (*Emberiza miliaria*), ist aber ein noch leijeres Geschwat, wie: «schicr-srrr-tschörörör-sjrr-ririri-crririri» — gemischt mit etwa «tschröntsch-

«siezr-szrrr-esoróró-sziszr-ririri-czrriri : kozbe : esrönes-esrines és esröesö-esöesörr-szirie!»

Olykor a Lanius minor hívásához hasonló, erősebben esengő szó is kihallik, mint «slanzl-san-sl!»

Költése, fészke, tojása.

Minden madár a körülményekhez szabja életmódját. Kivált a fészkelesnél ötlük szembe ezen alkalmazkodás, hol a hely megválasztása, a fészkek magassága s annak alakja sokszor erős változásoknak van alávetve.

De nem áll ez a pásztormadárra.

Mivel örökös vándor létére soha sem tudja előre, mitéle körülmények közé veti a véletlen, cosmopolitává, világpolgárrá változott, ki minden előítéleten fölülemelkedve a legszerényebb körülményekkel is megelégszik.

Ez nála nem alkalmazkodás.

Mindenütt otthoniasan rendezkedik be, hol épületek, kolostorok, sziklák állnak alkalmas hasadékokkal: rözse- és téglarakásokban, a sűrű Lycium bokorbau, mindenütt, hol *közös fészkelést* enged meg a hely.

Mint már említve volt, az 1837-iki tömeges megjelenésekor komoly szándékában volt a Gellérthegyen költeni, mint a sziklázogkba való be- és kibujkálás, a megvizsgált tojók petefészke és kölfési folija, végül a hímek erősen duzzadt nemi részeiből biztosra következtettem. Tudva, hogy a költés ideje itt van, minden ismerősömet figyelésre szólítottam fel. S csakhamar értesültem, hogy a pásztormadár Baracson, Vaeson, Kaskantyn s Adaeson csakugyan fészkel, mert nyugta volt, nem úgy, mint a Gellérthegyen, hol az örökös lödözés, utána mászás, hajigálás minden szándékát meghiúsította.

Athoson (?) is, hol WAILSTEIN tanár szerint a legvadabb hegyvidékeken is költ, sziklarepedésekre rakja fészket. (lásd 1839 Jan. 2-án kelt levelét).

DRECHSLER — FELDEGG präparátora Karlsbadban — azt állítá, hogy e madár Dalmátiában, hegyiségek sziklahasadékaiban, lakások szalmafödélén s régi farakásokban költ.

Nagyon is sejtében építve fészket, nincs a pásztormadárnak arra érkezése, hogy messziről válogassa össze a szükséges anyagot, megelégszik tehát mindennel, mit a közeli szomszédság

tshrintsch» und «tchrötschrö-tschötschörr-firie», dazu manchmal einige dem Rufe des Lanius minor ähnliche, kräftiger klingende Laute, wie «schlanzt-schan-schl!»

Nisten, Nest, Eier.

Alle Vögel accommodiren sich in ihrer ganzen Lebensart dem Umständen. Dies fällt besonders beim Nestbau auf, wobei die Wahl des Ortes, der Höhe und der Nestform oft beträchtlichen Veränderungen unterworfen ist.

Nicht so ist es aber bei dem Nomadites.

Da er als ewiger Wanderer nie im Voraus weiß, welche Umstände ihm durch Zufall geboten werden, so hat ihn die Natur in einen Cosmopoliten verwandelt, der, über alle Vorurtheile erhaben, die verschiedensten Umstände benützt.

Bei ihm ist das keine Accommodation.

Er richtet sich überall heimisch ein, wo verfallende Gebäude, Klöster, Felsen mit passenden Nischen da sind, in Holz- und Ziegelhaufen, im dichten Lyciumzanne, überall wo der Ort zum gemeinschaftlichen Nisten geeignet ist.

Wie schon erwähnt, machten die Rosenstaare bei jenem Massenzug im Jahre 1837 ernste Anstalten am Blocksberge zu brüten, worauf ich schon im Voraus nach ihrem Aus- und Einschlüpfen in den Felsenlöchern, nach den Eierstöcken und Brutflecken der untersuchten Weibchen, nach den sehr angeschwollenen Geschlechtsheften der Männchen sicher folgerte. In Überzeugung der herannahenden Brutzeit, gab ich vielen meiner Bekannten Aufträge zum Beobachten derselben. Und bald darauf erfuhr ich, daß sie in Baracs, in Adacs, Vacs und Kaskantyn wirklich nisteten, da ihnen daselbst Ruhe vergönnt wurde, nicht so wie am Blocksberge, wo die fortwährenden Verfolgungen, das ewige Schießen, Nachklettern und Werfen alle ihre Absichten unmöglich machten.

Am Athos, wo sie, nach W a l l s t e i n's Berichten, selbst in den wildesten Gebirgsgegenden nistend vorkommen, legen sie ihre Nester in Felsenlöcher hinein. (Siehe seinen Brief vom 2. Jänner 1839.)

Nach Drechsler's — Präparator bei Feldegg — mir in Karlsbad mitgetheilte Behauptung, brütet dieser Vogel in Dalmatien in Gebirgsfelsen, Klippenlöchern, wie Hausspazern in Strohdachlöchern, dann in alten Holzlagen und dergleichen.

Der Rosenstaar baut viel zu eilends, kann also keine Zeit verlieren mit dem Herschaffen weitliegender Materialien, begnügt sich daher mit Allem, was ihm die nächste Umgebung bietet. Baumreiser und

nyújt. Rőzset s falevelet, forgacsot, gyomszárakat, elszórt tollakat kapkod össze: a hol szőma van, ott tisztán abból épít, de szükség esetén a tehénganójjal is megelégszik.

Nagyon sokat tart az idő- s munkamegtakarításra, mert hisz' rövid az idő az ittmaradásra, a tojás lerakása közelget s nagyon is forró, ellenállhatatlan a szeretet, az aggodás a nevelésre váró s magukkal viendő fiókák iránt!

A tojások száma és leírása.

7—8, ritkán több tojásból áll a fészekalja.

Blätter, Holzspäne, Krautstengel, herumliegende, Federn werden mit größter Hast zusammenge-
schleppt: wo es Heu gibt, baut er ausschließlich von diesem, begnügt sich aber oft mit dem Kuhmist.

Es wird auf Zeit- und Arbeiterparniß sehr viel gelegt, die Zeit des Hierbleibens ist kurz gemessen, das Eierlegen vor der Thür — und die Liebe und Sorge für die Vollendung der Erziehung ihrer mit sich zu nehmenden Jungen zu heiß, unwiderstehlich groß!

Zahl und Beschreibung der Eier.

Das Gelege zählt 7—8, selten mehr Eier.

Nagyság. — Die Größe.

Millimeter.

Tojás hossza Länge des Eies	27·4	27·8	27·8	27·9	28	28·2	28·4	28·5	28·7	28·7	29·4	30·6
Legnagyobb vastagsága Die größte Dicke	21·1	21·6	21·9	21·9	21·4	21·9	21·4	20·3	20·8	21	21·6	20·9

Az *alak*: változatos: a középalak kissé zömöken rendes-tojásdad, de nem ritka az erősen gömbölyded alak, mely aránylag hegyesen végződik, míg ismét mások nagyon megnyúlva, a selyemhernyó gubójának alakját közelítik.

A tojás *héja* fényes, rendkívül vékony, igen finoman szemecses, szabad szemmel látható sűrűn elszórt tűsurásszerű likaesokkal, nagyító alatt nézve finoman ripacsos.

Színe igen halványan kékesfehér, valamieskét kékeszöldbe játszó, a héjjen átsötétedő gyenge vizes erezettel.

Kirepült fiatalok ruházata.

A fej és nyak szennyes szürkefehér, feketés hosszanti sávokkal, a szárny és fark szürkefekete tollai széles felérszürke szegésekkel; a farkalja tollai feketések, szélesen szürkefehéren foltozva: a törzs alja rőzsásszürke, a lábak s a csőr színe vörösesbarna.

Mihelyt szárnyra keltek a Baracs körül kiköltött fiak, az öregek a gyümölcsösökkel gazdag közeli falvakba vezették őket, így Győr faluba is, hol a szederfákat szállták meg, lecsipve azok gyümölcsét úgy a maguk, mint fiaik számára. Fiaikat nagyon sokáig etették.

Die Gestalt abwechslungsvoU: die Mittelgestalt mäßig gedrungeu oval, doch sind auch sehr gedrungeu rundliche Formen nicht selten, wclch' letztere verhältnißmäßig spitzig enden, wogegen andere wieder sehr gestreckt an Form dem Gehäuse der Seidenraupe gleichkommen.

Die Schale glänzend, ungemein dünn, sehr feinkörnig, zeigt dem unbewaffneten Auge dicht zerstreute, Nadelstichen ähnliche Löcherchen; unter der Lupe erscheint sie fein genarbt.

Die Farbe sehr blaß bläulichweiß, etwas ins Bläulichgrüne spielend, mit durch die Schale sichtbarer, schwacher, wässriger Aderung.

Die Kleidung flügger Jungen.

Kopf und Hals schmutzig grauweiß mit schwärzlichen Längsstreifen, die grauschwarzen Flügel- und Schwanzfedern breit weißgrau eingefäht: die Unterschwanzdecken schwärzlich, breit grauweiß gefleckt; der Kumpf unten roßiggrau, die Füße und der Schnabel rötlichbraun.

Sobald in Baracs die Jungen flügge geworden, führten sie die Alten in die obstbaumreichen nächsten Dörfer hinein, so nach Győr, wo sie alle Maulbeerbäume überdeckten, mit deren Obst sie ihre Jungen fütterten und das sie selbst fraßen. Sie fütterten dajelbst ihre schon flüggen Jungen sehr lange.

A győri háztetőkön, tornyokon vagy azok repedéseiben senki sem látta őket.

A vedlés ideje.

Mivel több frissen megérkezett madár farkában alig felenagy tollakat találtam, azt hiszem, hogy a vedlés ideje közvetlen a megérkezése előtehatá aprilis hó végére vagy május elejére tehető.

Vándorlása.

Hazáját nem azért hagyja el évről-évre, mint a többi nyári vonuló madár, hogy nálunk költ-hessen, mert akkor ha ritkán is, de mégis csak rendesebben lehetne fészket találni, kivált Magyarországon.

Talán a táplálék (hiánya) hajtja útjára?

Hisz' Afrika és Ázsia enyhe tájain, hol mondhatni örök a nyár, legfőbb tápláléka mindenkör bővében van! — S mégis ez utóbbi lesz az ok, mert csak ez magyarázza rendetlen megjelenését. Ugyanis a sáska épp akkor szokott nálunk tömegben fellépni, mikor Afrika- s Ázsiában sáskahíjja van.

A pásztormadarat talánksága kényszeríti a nomád életre. Ha már nem talál a környékben elég sáskát s gyümölesfélét a maga és fiai számára, folszedelődzik, hogy vándorezdigány módjára kóboroljon országról-országra. Így jön hazánkba is Egyiptomon, Török- és Görögországon keresztül, mindig a sáskaesapat nyomában vonulva.

Csodálatos, hogy e madárakkor jön vidékeinkre, mikor a mi belföldi madaraink már javában költ-tenek, sőt már fiaikat nevelik. Világos tehát, hogy az ő költési ideje otthonában egészen más időre esik — mert különben nem érne rá hosszú utazásokat tenni — és hogy oly világtájakon van otthon, a hol a tavasz a mi telünkre s a mi nyarunk az ottani télre esik.

Így löttek 1830 júniusának 4-én Péteri mellett egy nagy esapatból 5 darabot, miknek javarésze a Földvárny-féle gyűjteményben található, s fogtak 1835-ben egy darabot, míg végre az emlékezetes 1837-ik év seregeknek özönét hozta hazánkba. Az elsőket május 24-én ejtették el a Garamparti réteken s ugyan e napon löttek a Rákosnál is egy tojót.

Auf den Gdörer Hausdächern, Thürmen oder in deren Löchern bemerkte man sie nie.

Manjerzeit.

Da ich im Schwanze mehrerer neu angekommener Vögel kaum halbwüchfige Federn fand, glaube ich die Manjerzeit knapp vor die Ankunft, also auf Ende April oder den Anfang Mai setzen zu können.

Zug.

Der Rosenstaar nimmt seine alljährlichen Reisen aus seinem Vaterlande nicht, wie die Sommerzugvögel, um da zu nisten vor, denn sonst müßte man, wenn auch selten, doch regelmäßig seine Nester antreffen, besonders in Ungarn.

Sollte er der Nahrung halber verreisen? In seiner gelinden Heimat — Afrika und Asien — wo sozusagen ewig Sommer herrscht, müßte ja seiner Lieblingsnahrung zu allen Jahreszeiten die Fülle sein! — Und dennoch wird dies Letztere die Ursache seines Ziehens sein, denn dies alleinig erklärt sein unregelmäßiges Erscheinen, da die Heuschrecken bei uns gewöhnlich in jenen Jahren in Überfluß auftreten, während welcher es an denselben in Asien und Afrika mangelt.

Die Gefräßigkeit zwingt den Rosenstaar zum nomadischen Leben. Bietet eine Gegend keine genügende Menge der Heuschrecken und Obstarten, um sich und seine Jungen zu ernähren, so bricht er auf und streift wie wandernde Zigeuner von Land zu Land. Auf diese Art gelangt er durch Egypten, die Türkei und Griechenland, auch nach Ungarn, immer dem Zug der Heuschrecken folgend.

Zimmerhin merkwürdig, daß der Vogel in dieser Zeit unsere Gegenden aufsucht, wo die einheimischen Vögel schon längst mit dem Brüten und Erziehen beschäftigt sind. Es folgt daraus, daß seine Brutzeit in seiner Heimath in eine ganz andere Zeit fallen muß — da er sonst keine Weile zu langen Streifzügen hätte — und daß er in solchen Welttheilen heimisch ist, wo das Frühjahr in unseren Winter und unser Sommer in den dortigen Winter fällt.

So wurden im Jahre 1830 am 5. Juni bei Péteri aus einer großen Schaar 5 Stücke erlegt, wovon die Meisten in der Földváry'schen Sammlung sich befinden, und ein Stück im Jahre 1835 bei Pest gefangen, bis endlich das Jahr 1837 eine wirkliche Überfluthung von Schaaren dieser Vögel herbrachte.

Május 25-én egy 60 főnyi csapatból egy fiatal hím esett áldozatul; 26-án az «Ördögmalom» körül egy fiatal, 27-én a Városligetnél egy igen vén hímét löttek, végre július 1-én 2 hím és egy tojó került fogságba.

PODMANICZKY JÁNOS báró 1842 áprilisának 18-án Keresztúrnál látott 3 pásztormadarat a «Merzse-moesár» közelébe eső legelőn. Sógórom valószínűleg ugyan e 3 madarat rövid időre rá a «Hamzsabégi» szőlőhegyek szélén vette észre.

A pásztormadár fogságban.

Sokkal vigább s nyugtalanabb, mint a seregély, folyton ugrál, röpköd s fejtét a kalitka teteje felé forgatja; a hangyatojást nagy mohósággal nyel-
desi; még a kézből is elveszi. Nagyon szelid. Szakadatlanul eszevegi az ő «gzsabati-esrabati-gzsabati-esrabati»-ját, seregélymódra gyakran ismételve ezt: «bzszabzsa-bzszabzsa! gzsagzsagzsagzsati!»; egyhanguan: «brölti! brölti! brölij-bröti-gröti-dröti-esröti!»; gyakran: «zsanzsl-mzszanzsl-manzszsl!» hasonlóan a háziverébhez, csak sokkal erősebben.

Nagyon szorgalmas énekes: a vellés idejét kivéve egész éven át dalol. A mint egy kissé jólakott — evés közben, mint a seregély messze kitarja esőrét — rázendít a szíve mélyéből fakadó egyszerű dalára, közbe testét s fejtét jó magasra emeli, szárnyát leereszti, begyét erősen felfújja, esőrét messze kitarva szárnyával billeg. Hozzá még testét is úgy dobátja ide-oda, mint az éneklő Töklincz-pintyöke (Serinus hortulanus). Oly mulatságos az alakja ilyenkor, hogy a szemlélő egy táneztól és dalló vágytól megittasultat s jó magával tehetetlent vél maga előtt látni s nem állja meg nevetés nélkül.

Sokáig húzza énekét, kivált ha erre társai is buzdítják, s ha abba hagyta, újra meg újra elül kezdi.

Szelidsége mellett kitartó is. SÁNDOR úrnál 4—6 évig elélt s csak egy betegségtől pusztult el, minek okozóján leginkább a romlott levegőt tartom. A bonczolás azt mutatta, hogy a májon,

Die ersten Stücke wurden am 24. Mai bei Neu-Johl auf einer an der Gran liegenden Wiese erlegt, so auch ein Weibchen am selben Tage bei Káfos. Am 25. Mai fiel ein junges Männchen aus einer Schaar von etwa 60 Köpfen zur Beute. Am 26. Mai schoß man bei der Teufelsmühle — unweit Pest — ein junges, am 27. beim Stadtwaldchen ein sehr altes Männchen, und schließlich wurden am 1. Juli 2 Männchen und ein Weibchen gefangen.

Baron Joh. Podmaniczky behauptete am 18. April 1842 bei Kerepestür, unweit des Merzse-Sumpfes an einem Weideplate, 3 Stücke der Nomadites gesehen zu haben. Mein Schwager beobachtete wahrscheinlich dieselben drei Stücke kurze Zeit darauf am Rande der Hamzsabéger Weingärten.

Der Rosenstaar in Gefangenenschaft.

Viel munterer und unruhiger als der Staar, springt und flattert er fortwährend und dreht den Kopf gegen das Käfigdach herum; er frißt die Ameiseneier ungemein gerne, selbst aus der hohlen Hand weg. Wird sehr zahm, ruft und schwächt fortwährend sein, «gžabaty-tšhrabaty-gžabaty-tšhrabaty» — wie die Staare, häufig wiederholt: «bžabzabžabz-gžagžagžag-gžaty!» Manchmal schreit er sehr stark, monoton: «bröty! bröty! bröty-bröty-gröty-dröty-tšhröty!»; oft: «zanzsl-mzszanzsl-manzsz!» — dem Hausperling nicht unähnlich, nur bedeutend stärker.

Als sehr fleißiger Sänger singt er, die Mauerzeit ausgenommen, fast das ganze Jahr, sobald er sich etwas gesättigt — beim Fressen wird der Schnabel, wie bei den Staaren, sehr weit gespreizt — stimmt er sein, aus dem Grunde seiner Seele hervorjriefendes einfaches Liedchen an, läßt dabei die Flügel hängen, richtet den Leib ziemlich, den Kopf stark in die Höhe, mit weit aufgesperrtem Schnabel und dick aufgeblasener Kehle. Den Körper wirft er indessen wie ein singender Girlig hin und her und ruckelt mit den Flügeln. Hierbei nimmt er sich so interessant komisch aus, daß man einen von Tanz- und Singlust Betrunknen und mit sich selbst Unvermögenden vor sich zu haben glaubt und sich unmöglich des Lachens enthalten kann.

Hört er andere seinesgleichen singen, so verzicht sich sein Gesang oft sehr lange und wird das Unterbrochene oft wieder und wieder erneuert.

Nicht nur zutraulich, sondern auch ausdauernd. Bei Herrn von Sándor erlebten diese Vögel wohl 4 bis 6 Jahre und giengen an einer Seuche ein, die ich zumeißt der verdorbenen Luft zuschreibe.

gyomron s a beleken zsíros fényű keményedések (Tuberculum) voltak s a lép teljesen ilyen zsíros kemény tömeggé változott. E betegség a madár kellemetlen szagú kipárolgásával kezdődött.

Vedlése közben, mely november s december havára esik, egyszerre elveszti legtöbb fej- és nyaktollát; ezeknek s a végbéltáj oldaliaknak helyébe fenytelen fekete tollak lépnek. Ezek fölén át fehér begyet viselnek, míg az tavasz felé el nem kopik, hogy a fekete szín tisztán tűnjék elő.

Kár, hogy az elfogott madarakon a fekete szín csillogása s a rózsaszín gyengéd színe lassankint elvész s az utóbbi kormos foltokkal szennyezett fehéres rózsaszínbe válik.

Haszna, kára.

Úgy hasznos, mint káros voltát táplálékából ítélhetjük meg.

Mint hogy gyomrában rendszeren és nagy tömegben találtam a eserebogarat, gondolom, ki sem fog kételkedni e madár hasznosságában úgy a gyümölcsösre, mint az erdőre nézve.

BERNÁTI ANDRÁS úr — hevesi táblabíró — arról győződött meg, hogy a pásztor-madár csapatai a völgyesek szélén a búcsujáró hernyót (*Cnetocampa processionea*) irtották nagy buzgalommal, mely hernyók ezrei nemesek a fákat rágták le, de a fűbe is leboesátkoztak selyemszálakon. A nevezett úr belátva a madarak hajtottá hasznót, megvédte azokat minden üldözéstől. Mert a hol a hernyók fonásukkal a fűvet bevonják, bűzös maró nedvükkel benooskolják, ott a marha sem legel többé vagy ha igen, úgy megbetegszik ettől a fütől. A hol tehát a pásztor-madarak ezrei oly szorgosan pmsztítják e káros férget, ott hasznuk úgy az erdőre, mint a legelőre rendkívül nagy.

Izletes hússal is szolgálunk, különösen a nagyon kövér tojók. A tojás s a fiak meg épen esemege számba mennek.

Káros voltukat illetőleg mondták ugyan a barasziák, hogy a mint az árpa érni kezdett ezt horolták azok fiaiknak s így a vetésben esipkedéssel és tiprással esekély kárt tettek; mégis hajlandó vagyok azt himni, hogy a pásztor-madarak valószínűleg az *Anisoplia-félék* után járva szálltak a vetésbe.

Die Section ergab, daß die Leber, der Magen und die Eingeweide fettshimmerige Indurationen (Tuberkeln) hatten und die Milz gänzlich zu einer solchen fetten, harten Masse sich verwandelte. Die Krankheit begann mit einer abtheutlichen Ausdünnung der Vögel.

Während der Mauser, die in die Monate November und December fällt, verlieren sich die meisten Kopf- und Halsfedern, an deren, sowie an die Stelle der an den Aftersseiten stehenden mattschwarze Federn treten, die im Winterkleid weiße Spitzen tragen, bis sich die Letzteren gegen Frühjahr abreiben und das reine Schwarz hervortreten lassen. Leider verliert sich an den gefangenen Stücken das Schillern des Schwarzes, so auch das zarte Roja allmählig, welches Letzteres sich in ein mit ruffigen Flecken beschmudtes Weißlichroja verwandelt.

Rugen — Schaden.

Sein Rugen sowohl als Schaden wird meistens durch seine Ernährungsweise bestimmt. Nachdem ich im Magen der *Nomadites* vorzüglich Maikäfer in großer Menge fand, wird wohl Niemand daran zweifeln, daß diese Vögel für die Obstgärtner und Förster stets willkommene Gäste sein müssen.

Herr Andreas v. Bernáth — Tafelbeißer zu Heves — hat sich überzeugt, daß die Rosenstaare daselbst schaarenweise am Rande der Eichenwälder, die damals von *Cnetocampa processionea* abgetressen wurden, jene schädlichen Raupen fleißig aufsuchten und verzehrten. Dieser einsichtsvolle Mann sah sofort ihren Rugen ein und vertheidigte die Vögel gegen alle Verfolgungen. Denn wo diese Raupen mit ihren Fäden das Gras überziehen und mit ihrem stinkenden und äbenden Saft besudeln, dort frist das Vieh nimmermehr, ja es wird davon krank. Wo demnach Tausende von Rosenstaaren so fleißig diese schädlichen Raupen sammeln und vertilgen, ist ihre Nutbarkeit dem Walde und der Weide für Gegenwart und Zukunft außerordentlich groß.

Auch das Wildpret, zumeist der äußerst selten Weibchen, ist sehr schmackhaft; die Eier und Jungen dienen aber gar zur Delikatesse.

Was die Schädlichkeit betrifft, behaupteten zwar Leute in Baracs, daß sie, sobald die Gerste zu reifen anfing, diese ihren zarten Jungen zutrugten und durch Abbeißen und Treten der Frucht einen unbedeutenden Schaden anrichteten; doch zweifle ich daran: sie werden wohl nach *Änisioplienarten* gesucht, und um diese sich in die Frucht niedergelassen haben.

PASTOR ROSEUS L. PÁSZTORMADÁR.

Ellenségei.

Eltekintve a tollazatába kapaszkodó nagy számú hosszú-lapos elősdi féregtől, a karvaly (*Accipiter nisus*) és a kaba (*Falco subbuteo*) bántotta nálunk a pásztormadarat. De bár sok más rabló állatnak is gyakran esik áldozatául, mégis csak legnagyobb ellenségét a természet korlátlan urában, az emberben találja, a ki feledve emberi méltóságát az üldözésben elég gyakran a rabló-állat színvonala alá süllyed.

Elhagyva e madár régi otthonát, hol mint elismert hasznos állatka mindenütt becsüléssel és kimérettel találkozott, hozzánk is oly szelid bizalmassággal közeledik, mit sem sejtve a Nyugat lakójának ölési vágyáról.

S épp e szép tulajdonsága okozza gyakori vesztét.

Mert így van ez a hányszor csak sereggestül látogat hozzánk. Ezrével lövik, százakat sebeznek meg, könyörület nélkül pusztítva.

Az *Acrocephalus palustris horticola* Naum.-ról.

Dr. J. P. PRAŽÁK-tól.

Már magában a nádiposzták is eléggé bizonyítják, mekkora még a homály Európa ornithológiájában. E madaraknak kritikai megrostálása hiáladatos föladat volna, a minek azonban a csupán bőrökkel dolgozó szobaornithologus nem felelhet meg, mert a meghatározáshoz sokszorosan a nádiposzták biológiájának ismerete is szükséges. Alkalmazkodási képességük-nél, helyszerint és földirati elterjedésükhöz képest változó színezetük, szárnyalkotás, nagyság, hang és fészkek szerint való különbségeknél; a *Sylviiidá*-k között: bizonytalan állásuknál, a nemek szerint való beosztás ingadozó voltánál fogva, igazán leggyöngébb oldalát alkotják Európa ornithológiájának s ismeretük nem pontosabb annál, a mely BEENSTEIN és NAUMANN előtt az *Aulus*-okra nézve fennállott.

Az *Acrocephalus palustris horticola* Naum. is a kevésbbé ismert alakok közé tartozik. Ezért CHERNEL ISTVÁN cikke * köszönetünket érdemli, mert igen fontos adatokkal járult e talányszerű

Feinde.

Abgesehen von den in ihrem Gefieder haftenden zahlreichen Parasiten — schmalflachen Läusechen war der Sperber und der Baumfalke (*Falco subbuteo*) bei uns ihr Feind. Doch haben sie, obwohl auch vielen anderen Raubzeug oft zur Beute fallend, den allergrößten Feind im unbeschränkten Herrscher der Natur, im Menschen gefunden, der betreffs der Verfolgung oft unter seine Würde, ja unter die Würde der Raubthiere herabsinkt.

Ihre alte Heimat verlassend, wo sie als anerkannt nützliche Thierchen stets verehrt und verschont wurden, legen sie auch bei uns ihre harmlose Zutraulichkeit dar. Nichts ahnend von der Mordlust des Westens, finden sie eben durch diese schöne Eigenschaft ihr Verderben.

Denn so geschieht es, so oft sie uns in größeren Schaaeren besuchen: Tausende werden ermordet, Hunderte verwundet; und alle werden ohne Rücksicht verfolgt!

Ueber *Acrocephalus palustris horticola* NAUM.

Von Dr. J. P. PRAŽÁK.

Die Rohrjänger allein würden genügen als Beweis, wie viel noch des Dunkeln übrig bleibt in der Ornithologie Europas. Es wäre eine dankbare, aber sehr schwere Aufgabe diese Vögel einer kritischen Revue zu unterwerfen — mozu aber ein bloß mit den Völgeln arbeitender Museums-Ornithologe nicht genügend wäre, indem die Biologie der Rohrjänger oft zur Determinierung unumgänglich nothwendig ist. Die Rohrjänger bei ihrem großen Anpassungsvermögen, der großen lokalen und geographischen Variabilität in Färbung, Flügelbau, Größe, Stimme, Nestbau, bei der unsicheren Stellung innerhalb der *Sylviiiden*, bei der schwankenden Auffassung und Eintheilung in die Genera — bilden den schwächsten Punkt der Ornithologie Europas und ihre Kenntniß steht auf keinem höheren Stadium als z. B. die der Pieper vor BUCHSTEIN und NAUMANN.

Acrocephalus palustris horticola NAUM. ist eine sehr wenig bekannte Form. Herr von CHERNEL in seinem dankeswerten Artikel * hat einen sehr wichtigen Beitrag zur weiteren Kenntniß dieses räthselhaften Vogels gegeben und hat vollkommen

* Aquila I. 123—129.

* Aquila I. 123—129.

madár ismeretének bővítéséhez s neki abban teljesen igaza van, hogy e madár legbiztosabb ismerető jegye a biológiában keresendő. Azonban határozottan nem énekében, mert hisz a szomszédos madárfajok szerint utánozza a különböző hangokat. A kérdéses madarat én is évek óta nagy figyelemmel kísértem s a következőkben akarom vizsgálataim eredményét bemutatni. Szinte kétségbeejtő a zavar s mégis a titokzatosság amilyenra vonzó.

*

A *horticolus* jogosultságának kérdése előbb meg nem oldható, a meddig a *streperus* és *palustris* formaköréhez való tartozását nem tisztáztuk.

a) A *streperus* és *palustris* fajokat élesen szétválasztani nem lehet. Minden tekintetben átmenetek léteznek — ellenkezzék ez bár a classikus értelemben vett faji fogalom conservatív védőinek nézetével vagy nem — habár annak idejében két különböző nemhez tartoztak.

Acrocephalus streperus-t VIEILL. (*arundinaceus* Gm. nec. L., *quis turdoides*) és *Acrocephalus palustris*-t BECHST. is, egyaránt a *horticolus* törzsfajainak tartották. E fölött azonban fölösleges vitatkozni.

Acrocephalus streperus typicus ♂. Főszíne rozsdás olajbarna, a hát alsó része, fark fele és felső farkfedői vöröses-barnás árnyalattal; a szárnyfedők oly színűek, mint a hát, az első rendű evezők és fedők barnák, olajszínbe hajló szegéssel és a végükön élesen ki nem vehető, finom, világosabb tollaeskákkal; a fejtető *egyföld* színű a háttal, a fej oldalai sötétebb barnák, gyenge fehérés szensávval; a poták, torok és alsó részek fehérek, a mell és az oldalak fáján rozsdás-sárgán árnyaltak, mely szín a hát felé mindinkább barnásba játszik; az alsó farkfedők fehérek, a mell színezetébe hajlók, de világosabbak, ép ilyenek az alsó szárnyfedők és a válltollak. A csőr felül feketés-barna, alul sárgás-barna, lábai vörös-barnák, a szem nem barna, hanem dióbarna. A szárny hossza (27 példánynál): 6:3 cm. Főleg Nyugat-Európában honos.

Acrocephalus palustris typicus ♂. Főszíne zöldes-olajbarna a mell — főleg alsó fele — és az oldalak sárgásba hajlók; a has közepe tiszta fehér. Lábai szarubarnák. Különben egészen olyan, mint a *streperus*. Szárnyhossza (31 példánynál): 6:4 cm.

Neht, daß das sicherste Unterscheidungsmerkmal dieses Vogels in seiner Biologie zu suchen ist. Sein Gesang ist es aber entschieden nicht, denn er ahmt je nach dem, welche Arten seine Nachbarn sind, verschiedene Stimmen nach.

Auch ich widmete dem Gartenrobhänger, schon seit Jahren große Aufmerksamkeit und erlaube mir nun die Resultate meiner Untersuchungen vorzulegen. Man möchte verzweifeln über die Confusion und doch zieht das Geheimnißvolle so mächtig an.

*

Die Frage über die Berechtigung des *horticolus* kann nicht früher gelöst werden, solange über seine Angehörigkeit zu dem Formenkreise von *streperus* und *palustris* nicht volle Klarheit herrscht.

a) Die Speciesgrenze von *streperus* und *palustris* ist keine scharfe. Es existiren Uebergänge in jeder Hinsicht, — mögen sich die conservativen Vertheidiger der classischen Artauffassung dagegen wehren oder nicht, — obzwar sie seiner Zeit in zwei verschiedenen Gattungen standen.

Acrocephalus streperus VIEILL. (= *arundinaceus* Gm. nec. L., *quis turdoides*) und *Acrocephalus palustris* BECHST. wurden beide für Stammarten von *horticolus* erklärt. Der Streit darüber erscheint von ganz untergeordneter Bedeutung.

Acrocephalus streperus typicus ♂. Grundfarbe roth olivenbraun, Hinterrücken, Bürzel und obere Schwanzdecken mit einem röthlich-bräunlichen Anfluge; Flügeldecken gleich wie Rücken, Primarien und ihre Deckfedern braun, mit mehr olivenfarbiger Nuance derselben Farbe gesäumt, mit undeutlichen, zarten, lichterem Federchen auf den Endspitzen; Kopf oben gleich gefärbt wie Rücken, Kopfseiten dunkler braun mit schwachem weißlichen Streifen durch's Auge; die Wangen, Gurgel und Unterseite weiß, an der Brust und Flanken rostgelblich angeflogen und zwar immer mehr ins Braune je höher dem Rücken zu; untere Schwanzdecken weiß angehaucht wie die Brust, aber lichter; ebenso die unteren Flügeldecken und Schulterfedern. Schnabel oben schwarzlich braun, unten gelbbraun, Füße rothbraun, Iris nicht braun, sondern mußbraun (*moisette*). Flügelänge im Durchschnitt (27 Ex.): 6:3 cm.

Ueberwiegend in West Europa.

Acrocephalus palustris typicus ♂. Grundfarbe grünlich olivenbraun, die Brust, besonders untere und die Flanken gelblich angehaucht; Mitte des Bauches rein weiß. Füße licht hornbraun. Sonst wie *streperus*. Flügelänge im Durchschnitt (31 Ex.): 6:4 cm.

Ezek volnának a színezet és a csupaszrészek különbségei. De megjegyzendőnek tartom, hogy az itt leírt példányokat 300 drbmál többet tevő sorozatból választottam ki.

Kiterítve, ez a sorozat a színezetnek összefolyó szakadatlan skáláját és kombinációit mutatja. Vannak közte egyes példányok, melyek határozottan rozsdás-barnák (tehát *streperus*) világos lábbal s fordítva, felül tipikus színű *streperus*-ok *palustris*-szerű alsótesttel stb.

Ezért bizonyos esetekben igazán csak az érzés dolga a *streperus* és *palustris* meghatározása. A színezet semmi esetre sem megdönthetetlen ismertető jegy s inkább csak azt mondhatjuk: a vöröses olaj-barna felsőtest és rozsdás-sárga árnyalatú alsótest a *streperus*-ra, ellenkezőleg a zöldes olaj-barna felsőtest és az agyagsárga árnyalatú mell és oldalak a *palustris*-ra illenek. Mindenki egyet fog velem érteni, hogy e két faj megkülönböztetése igen nehéz s első pillantásra legtöbbszörre lehetetlenség s meggyőződtem arról, hogy igen képzett és gyakorlott ornithologusok is a szó szoros értelmében gyakran tévednek.

b) Azt vélnők tehát, hogy tán valami más állandó ismertető jegyük kínálkozik. Talán természetük, csőrük hosszúsága, a színek eloszlása, szárnyalkat, az evezők viszonya, vagy még más? Sajnos, itt sem igazodhatunk el. Ha a szokásos meghatározó könyvekhez fordulunk, szintén csalódunk: csak néhányra akarok figyelmeztetni. A legtöbb helyen hangsúlyozva találjuk — s igen helyesen — a hát olaj-barna színének árnyalatát, mint főjegyet; sok helyen azonban a szárnyhosszára és az evezők viszonyára is suly esik.

a) (*Szárnyhosszúság*). DEGLAND & GERBE («Orn. eur.» I. 518.), F. de SCHAECK (Mém. Soc. Zool. Fr. 1890. p. 484. resp. 488.), FRIDERICH (Vög. Deutschl. 94.) és mások azt írják, hogy a *palustris* szárnya hosszabb, mint a *streperus*-é. A szélsőségekhez tartozó példányoknál így is van, de általános érvényű ez a jegy nem lehet. Méréseim ezt illetőleg a meghatározásnál használható középértékekre nem vezettek. Dr. R. B. SHARPE («Handb. Brit. Birds» I. 232.) azonban ellenkezőleg azt mondja: «we find that in the few undoubted specimens of the Marsh-Warbler in the British Museum the wing is decidedly longer in *A. palustris* than in *A. streperus*, and

Dies wären die Unterschiede in der Farbe des Gefieders und der Nachttheile.

Es muß aber hervorgehoben werden, daß es ausgefuchte Stücke sind, die hier beschrieben wurden und zwar aus einem über 300 Exemplare zählenden Materiale. Nebeneinander gelegt, bildete diese Reihe eine ununterbrochene Farbenscala mit den verschiedensten Farbencombinationen. Man findet Individuen mit ausgesprochen röthlich brauner Färbung (also *streperus*) mit lichten Füßen und umgekehrt; oben «typisch» gefärbte *streperus* mit *palustris*-artiger Unterseite u. s. w. Es ist in manchen Fällen eine Sache des Gefühles sich bei Bestimmen für *streperus* oder *palustris* zu entscheiden. Die Färbung ist kein durchgreifendes Kennzeichen, sondern man kann nur sagen: wo röthlich olivenbraune Rückenfärbung und rostgelber Anflug an der Unterseite überwiegt, ist es *streperus*, — im conträren Falle — grünlich olivenbraune Oberseite und mehr ockergelber Anflug der Brust und Flanken — ist es *palustris*. Ein jeder wird mir beipflichten, daß die Bestimmung dieser beiden Species recht schwierig ist —; à vista zu bestimmen, ist in den allermeisten Fällen unmöglich und ich habe mich überzeugt, daß auch sehr gut geschulte, eingeübte Ornithologen im wahren Sinne des Wortes oft irren.

b) Man würde erwarten, daß ein anderes stichhaltiges Kennzeichen existirt. Das könnte nur die Größe, Schnabellänge, Vertheilung der Farben, Flügelbau, Schwingenverhältnisse und vielleicht noch anderes sein. Aber auch das ist leider nicht der Fall. Wenn wir die üblichsten Bestimmungsbücher aufschlagen, fühlen wir uns getäuscht, ich will nur einige durchgehen; die meisten betonen ganz richtig die Nuancirung der olivenbraunen Rückenfärbung als Hauptkennzeichen, viele aber auch die Flügelänge und Schwingenverhältnisse.

z) (*Flügelänge*). Degland und Gerbe («Orn. Eur.» I. 518.), F. de Schaeck (Mém. Soc. Zool. Fr. 1890 p. 484, resp. 488.), Friderich (Naturg. Vög. Deutschl. 94.) und andere führen an, daß die Flügelänge von *palustris* länger ist als bei *streperus*. In extremen Exemplaren wohl, aber durchgreifend ist dieses Kennzeichen nicht. Meine Messungen führten zu keinem als Bestimmungsmittel anwendbaren Resultate. Dr. R. B. Sharpe («Handb. Brit. Birds» I. 232.) spricht sich aber dagegen aus und sagt: «We find that in the few undoubted specimens of the Marsh-Warbler in the British Museum the wing is decidedly longer in *A. palustris* than in *A. strepe-*

extends further down the tail». De ő is, ki mindenesetre nagy tekintély, megjegyzi, hogy ez sokban a bőrök kikészítésétől is függ. CHERNEL I. szintén a *palustris* szárnyát találta hosszabbnak s magam is hajlandó voltam ezt a tapasztalatot elfogadni. De nagy sorozatok megméréseiből semmi pozitív eredményre nem juthatunk s a tűzpróbát kiálló különbség nem található. SEEBOHM (Cat. Birds Brit. Mus. V. p. 101 resp. 102.) a *streperus* szárnyhosszát 2.35—2.7 a *palustris*ét 2.45—2.8 inchessel adja; ez a valóságot már jobban megközelíti. Saját méréseimet összefoglalva pedig a következő eredményekre jutok:

I. a szárny hossza mindkét faj körében egyformán változik, de mégis a *streperus*-nál a *palustris*-hoz képest hosszabb volt a szárny 24%-nál, egyenlő 32%-nál, rövidebb 44%-nál. A legrövidebb *palustris* szárny 6.2, *streperus*-nál szintén 6.2, míg a leghosszabb 6.9, illetőleg 7 cm.:

II. a szárny hossza és a színezet közt mindenféle kombináció előfordul. Typikus színezetű és rövid szárnyú *streperus* csak 2% volt:

III. a szárny hossza e két nádi posztánál földrajzilag változik (a keletiek hosszabb szárnyúak).

β) (Az evezők viszonya.) Legtöbbször azt olvassuk, hogy a harmadik evező a leghosszabb, ez azonban nem mindig áll; de a második mindig hosszabb az ötödiknél, még pedig úgy *streperus*-nál, mint *palustris*-nál.

Dr. R. B. SHARPE egész helyesen jegyzi meg szép kézi könyvében (p. 233.): »The proportion of the quills are the same in both species, the bastard-primary not reaching beyond the primary coverts, and the second primary exceeding the fifth in the length». Én következőket tapasztaltam:

	<i>streperus</i>	<i>palustris</i>
3 a leghosszabb 2=4	56%	15%
3 " " 2>4	24%	67%
3 " " 2<4	6%	9%
3=2>4	17%	19%

A jelleg tehát: *streperus*-ra 3>2=4
palustris-ra 3>2>4.

De mint a táblázatból kitünik, biztos meghatározásra ezeket a jegyeket sem használhatjuk. Találkoznak példányok, melyek *streperus* színezetűek és szárnyhosszuk szerint is azok, de az evezők viszonya a *palustris*-ével talál, vagy pedig *palustris* színezetűek és szárnyhosszuk

rus, and extends farther down the tail». Diese gewiß große Auctorität bemerkt aber, daß dies viel von der Anfertigung der Vögel abhängt. Herr von Chernel in seiner Abhandlung gibt auch die Flügelänge bei *palustris* größer an und auch ich war lange geneigt dieser Ansicht zu sein. Beim Durchmessen langer Reihen erzielt man aber nichts positives, man findet keinen Unterschied, der stichhaltig wäre. SEEBOHM (»Cat. Birds Brit. Mus.» V. p. 101, resp. 102) gibt die Flügelänge für *streperus* 2.35—2.7 inches, für *palustris* 2.45—2.8; dies entspricht der Wirklichkeit schon mehr. Wenn ich meine Messungen resumire, komme ich zu folgenden Ergebnissen:

I. die Flügelänge variiert innerhalb beider Arten gleich und man findet *streperus* mit längeren Flügeln als *palustris* in 24%, mit gleichen bei 32%, mit kürzeren 44%. Der kürzeste Flügel bei *palustris* war 6.2, der kürzeste bei *streperus* auch 6.2; der längste 6.9, beziehungsweise 7 cm.:

II. man findet Combinationen aller Art in der Färbung und Flügelänge. Ganz typische *streperus* — mit angeführter Färbung und kurzem Flügel — waren nur 2%;

III. die Flügelänge variiert bei beiden Robrängen geographisch (östliche haben längeren Flügel).

β) (Schwingenverhältnisse.) Gewöhnlich ließt man, daß die 3-te Schwinge die längste ist; dies ist aber nicht immer der Fall. Nur die 2-te ist stets länger als die 5-te und zwar wie bei *streperus* so bei *palustris*.

Dr. R. B. Sharpe bemerkt sehr richtig, in seinem schönen Handbuche (p. 233): »The proportions of the quills are the same in both species, the bastard-primary, not reaching beyond the primary coverts, and the second primary exceeding the fifth in the length.» Ich fand:

	<i>streperus</i>	<i>palustris</i>
3 die längste 2=4	56%	15%
3 " " 2>4	24%	67%
3 " " 2<4	6%	9%
3=2>4	17%	19%

Somit ist die Norm für *streperus* 3>2=4
für *palustris* 3>2>4.

Als ein sicheres Bestimmungszeichen kann auch dies nicht verwendet werden, wie schon aus der Tabelle ersichtlich. Wir finden Exemplare mit *streperus*-Färbung, *streperus*-Flügelänge und *palustris* Schwingenformel oder *palustris*-Färbung, *palustris*-Flügelänge und *streperus*-Schwingen-

szerint is elhez valók, melyeknél azonban az evezők viszonya a *streperus*-ra illik, sőt a két faj jegyeinek mindenféle kombinációja is előfordul.

A $3 > 2 > 4$ képletű *palustris*-ok közt a *streperus*-nál rövidebb szárnyút találtam 41%-ot, egyforma szárnyút 12,6%-ot s hosszabb szárnyút 46,4%-ot.

Telát csupán csak a színezet marad némi eligazodásra, bárha nádi posztáink nem élesen határolt fajok, mégis mint fajok fentartandók.

(*Biologiai adatok.*) «Az élő madarak megfigyelése s mindig csak megfigyelése, vezethet egyedül a helyes ismeretre», mondhatjuk e nádi posztáinkról is E. F. HOMÉYER-rel (J. f. O. 1857., 203.)

Éneklésük nyomán e két madarat könnyen megkülönböztethetjük, de messze vezetne, ha itt e helyen annak leírásába becsajtkoznám. A moesári posztáta nagyobb művész, mint a nádi posztáta. Evvel szemben azonban a fészkelésnél, a tartózkodási hely megválasztásánál és magatartásukban tulajdonképen nem találunk oly sajátosságokat, melyek kizárólag e két faj egyikét illetnék. Mind a kettő alkalmazkodik környezetéhez, egyik sem ragaszkodik annyira bizonyos helyekhez, hogy bizottsággal mindig megmondhatnók: ez a madár *palustris*, mert itt, az meg *streperus*, mert ott tanyázik. A környezet azonban annyira hat külsejükre és szokásaikra, hogy a kettő közt nagy sorozatú közbeeső fokozatok támadnak. *Palustris* és *streperus* határozottan oly fajok, melyeket sablonszerű diagnózissal megállapítani nem lehet.

A tojásaik nagysága nem igen változó; s a moesári posztátnak tojásai könnyen felismerhetők, mert általában hosszabbak, de az átmerő mindkét faj tojásainál egyforma. A *streperus* tojások azonban kétféle típusban fordulnak elő, melyek közül a hosszabbak és világos vállfajoktól származók a *palustris* tojásokhoz nagyon hasonlítanak.

Ezen száraz fejtegetések után még szükséges lesz azon formákat is megvizsgálni, melyeket az öreg BREHM apó s mások leírtak.

*

«Az, hogy valamit nehezen lehet érteni és a mit sokan egyáltalán nem tudnak érteni, nem ok arra, hogy létezésében kételkedjünk.» (E. F. v. HOMÉYER u. i.)

Ch. L. BREHM legtöbb válfaját, nagy anyag

formel, sowie alle dazwischen stehende Combinationen der Merkmale beider Arten. Bei den *palustris* mit $3 > 2 > 4$ fand ich 41% mit kürzerem Flügel als *streperus*, bei 12,6% gleichem und bei 46,4% längerem.

Es bleibt also nur die Farbe, die einige Anhaltspunkte bietet, fest begrenzte Arten sind unjere Rohrfänger aber nicht und doch müssen sie als Species aufrecht gehalten werden.

(Biologisches.) «Beobachtungen und immer wieder Beobachtungen der lebenden Vögel können allein zur richtigen Erkenntniß führen», können wir rufen über diese Rohrfänger mit E. F. Homeyer («Z. f. Orn.» 1857. 203.)

Was Gesang anbelangt, sind die beiden Vögel leicht zu unterscheiden, es würde aber zu weit führen hier eine Schilderung geben zu wollen. Der Sumpfrohfänger steht als Künstler viel höher als der Teichrohfänger. Dementgegen im Nesterbau, der Wahl des Wohnortes und Benutzen findet man eigentlich keine Eigenschaften, die ausschließlich nur einer der beiden Arten gehörten.

Beide verstehen sich so der Umgebung anzupassen, beide binden sich so wenig an gewisse Localitäten, daß man nie jagen kann: «dieser Vogel, weil er hier vorkommt, ist ein *palustris* und der, weil er dort, ein *streperus*». Die Umgebung wirkt aber so an das Aeußere und die Gewohnheiten beider Vögel, daß eine große Reihe von Zwischenstufen ersteht. *Palustris* und *streperus* sind entschieden keine solche Arten, die mit einer schablonenhaften Diagnose abgethan werden könnten.

Die Eier sind in der Größe wenig variabel; die des Sumpfrohfängers sind aber leicht erkennbar. Die von *palustris* haben im Durchschnitt eine längere Aue, Diameter ist aber bei beiden gleich. Die Eier des *streperus* kommen aber in zwei Typen vor, von welchen der länglichere, besonders bei lichten Varietäten an die von *palustris* erinnern.

Nach dieser trockenen Auseinandersetzung ist es nöthig, noch die Formen des alten Meisters BREHM und Anderer eine Revue passieren lassen.

*

«Daß eine Sache schwer oder für viele gar nicht zu erkennen ist, gibt keinen Grund an ihrem Dasein zu zweifeln.» (E. F. v. Homeyer l. c.) Die meisten Formen Chr. L. Brehms sind aber an der Hand eines größeren Materiales und bei einiger Uebung

alajjau s némi gyakorlattal felismerhetjük. Az ő «Handbuch»-jának és «Vogelfang»-jának nádi posztái csak átmeneti mozzanatok. Nagy kár, hogy Ch. L. BREHM leírásait nagyon rövidre fogta. A színezet és a termet módosulásait élesen felismerte, de az előfordulás helyére súlyt nem fektetett. A mi esetünkben azonban éppen ez utóbbi főfontosságú, mert csakis ez magyarázhatja meg a fokozatosságokat. A Sylviidák esaládjában a különböző fajoknál a jellegek sajátos konvergenciáját látjuk: így pl. a Hypolaísnál, melynek válfajait szétválasztva majd a nádi posztákhoz, majd meg a füzikékhez (Phylloscopus), sőt az igazi posztákhoz esatolták. A *palustris* és *streperus* válfajai — mert az átmeneti, közbeeső alakok ilyenekül tekinthetők — alakra, színre, életmódra sok oly jelenséget mutatnak, melyeket a modern természetvizsgálat «a jellegek konvergenciája» fogalmával foglal össze.

A kérdés csak az: vajjon ezek a válfajok — legyenek bármilyen eltérésűek — csupán az alkalmazkodásnak mozzanatai-e? vagy pedig koresok-e? Bárhogyan van, phylogenetikailag egyformán érdekesek, mert mindkét esetben csak egyet bizonyítanak, t. i.: hogy a fajok egymásba folynak. Nem mondhatjuk el *mindegyik* változatról, hogy ez egy keletkezendő válfaj, valamint mindegyik válfajról sem, hogy az egy keletkezendő faj. A változat tisztán helyi: a különböző *palustris* és *streperus* formák is a legtöbb esetben csak változatok. Én azon voltam, hogy az öreg BREHM formáit neesak újból felismerjem, hanem azok tartózkodási helyeit is kipuhatóljam.

Calamoherpe alnorum «Handb.» 443. (1831.) és *Calamoherpe pinetorum* «Vogelfang» 235. (1855.) bizonyosan nem ugyanazok. BREHM kimerítő leírása (Isis 1848.) *pinetorum*-járól, illetve *orientalis*-éről azonban szintén más. BREHM *pinetorum*-ja oly alak, mely köré többi válfajai csoportosíthatók, így egyfelől a *crassirostris* («Vogelf.» 235.) s másfelől a *salicaria* («Handbuch» 444.)

BREHM *Calamoherpe ambigua* (Alt. deutsch. naturh. Zeit. 1857. 47.) *arbustorum*. («Handb.» 443.) *pinetorum* és *alnorum* alakjai oly csoportot alkotnak, melyek részint a *streperus*, részint a *palustris* formakörébe tartoznak. Az ő *salicaria*-ja («Handb.» 444.), *philomela*-ja (Vogelfang» 236), *hydrophilosa* (u. o. 235.) csak biológiai módosulások.

zu erkennen. Die Rohrfänger seines «Handbuches» und «Vogelfanges» sind nur Uebergangsstadien. Es ist zu bedauern, daß Chr. L. Brehm in seinen Beschreibungen so knapp war. Die Modificationen der Färbung und der Plastik hat er stets mit großem Gefühle erkannt, die Localität aber war für ihn nebensächlich. In unserem Falle ist diese aber von größter Wichtigkeit, denn sie allein kann die Abstufungen erklären. In der Familie der Sylviiden finden wir bei verschiedenen Arten eine merkwürdige Converganz der Charaktere; so z. B. bei Hypolaís, deren Formen auseinander gerissen, bald bei Rohrfängern und Laubvögeln (Phylloscopus), bald sogar bei den echten Sylviiden stehen. *Palustris* und *streperus* in ihren Varietäten — und als solche müssen ja die Zwischenformen gelten — zeigen in der Form, Farbe und Biologie viele Phaenomena, welche die moderne Naturforschung unter dem Begriffe «Converganz der Charaktere» zusammenfaßt. Es ist die Frage: sind diese Varietäten — seien sie in der oder jener Abänderung begründet — nur Anpassungsstadien, oder sind es Bastarde? Sei dem so oder so, phylogenetisch sind sie gleich wert, denn in beiden Fällen beweisen sie dasselbe: die Arten fließen zusammen. In jeder Varietät kann man nicht eine werdende Subspecies und in jeder Subspecies eine im Werden begriffene Art erblicken. Varietät ist rein local; die verschiedenen *palustris*- und *streperus*-Formen sind nur Variationen in den meisten Fällen. Ich war bestrebt die Formen des alten Brehm nicht nur wieder zu erkennen, sondern auch ihre Wohnorte zu eruiren.

Calamoherpe alnorum «Handb.» 443 (1831) und *Calamoherpe pinetorum* «Vogelfang» 235 (1855) sind sicher nicht dasselbe. Brehms ausführliche Beschreibung in «Isis 1848 von seiner *pinetorum*, resp. *orientalis* ist aber wieder etwas anderes. *Pinetorum* Brehms ist eine Form, um welche sich seine anderen «Subspecies» gruppiren, zu der *crassirostris* auf einer Seite («Vogelf.» 235) und der *salicaria* auf der anderen Seite (Brehm «Handb.» 444). *Calamoherpe ambigua* Brehms (Allg. deutsche naturh. Zeit. 1857, 47.) *arbustorum* («Handb.» 443), *pinetorum* und *alnorum* bilden eine Gruppe, deren Glieder theilweise dem *streperus*-, theilweise dem *palustris*-Formentreife angehören. Seine *salicaria* («Handb.» 444), *philomela* («Vogelf.» 236), *hydrophilos* (ibid. 235) sind nur biologische Modificationen.

Nigrifrons BECHST biztosan csak a *streperus* színváltozata.* *Obscurocapillus* Dubois határozottan azonos NAUMANN *horticola*-jával. DUBOIS előbb képét adta (Planches coloriées d. Oiseaux de la Belgique et leurs œufs» 1854. 79. b.) s 1857-ben kimerítő leírását is (Cab. J. f. Orn. 240—241).

Ha még a nádi poszáták e nemhez tartozó s SEVERZOW-tól kissé elhamarkodva alkotott egyéb számos formákat is tekintetbe vesszük, akkor a nagy, tipikus *palustris*tól egész az *agricoláig* s ennek szélső példányáig (*gracilis*, SEW.) az átmenetek szakadatlan láncolatát kapjuk. A változatok e nagy tömegében keresendő NAUMANN *horticolus*-a.

*

CERNEL J. szép értekezésében az *Aerocephalus horticolus*-ra vonatkozó idegen adatokat jól összefoglalta. Tudjuk, hogy mint válfajt hol a *streperushoz*, hol a *palustrishoz* vonták. De meggyőződhattünk arról is — s CERNEL J. is figyelmeztet erre, — hogy a *palustris* és *streperus* a legkülönbélebb módosulások sorozatában találkozik. Az irodalom pontos összehasontitása pedig arról győz meg, hogy a különböző írók *horticolusa* nem mindig egy és ugyanaz a madár. Legtöbblnyire azt a madarat s azok, a kik nagy sorozatokkal nem rendelkeznek, illetik a NAUMANN-féle névvel, melyre sem a *palustris*, sem a *streperus* leírása nem illik. A *horticolus* az öreg BREHM-féle formák fentebb említett csoportját foglalja magában s nem egységes típus, ebből magyarázhatók a különböző felfogások. Nem akarom a BREHM-féle formákat tútbeesülni, bizonyos fontosság azonban mégis jut nekik. *Obscurocapillus* DUBOIS és a NAUMANN-féle *horticolus* szűkebb értelemben, kérdéses madarunknak két különböző típusa.

*

Az unalmas nevek féktelen zavarából térjünk át már most a kerti nádi poszátá ismertetésére. Az előbbieket nyomán láttuk, hogy nem más az,

* BECHSTEIN leírása (Nat. Deutschl. IV. 675., Tab. 27. Fig. 1.) határozottan gyenge; részéről felteszem, hogy *nigrifrons* Gloger («Handb.» 566.) evvel ugyanegy.

Nigrifrons BECHST. itt nur eine Farbenabänderung von *streperus*.* *Obscurocapillus* DUBOIS ist sicher mit *horticolus* NAUMANN's identisch. DUBOIS publicirte zuerst eine Abbildung «Planches coloriées des Oiseaux de la Belgique et de leurs œufs» 1854, 79. b.) und im J. 1857. eine sehr ausführliche Beschreibung (Cab. Journ. f. O. 240—241.).

Wenn wir noch die vielen, von SEVERZOW etwas übereilt aufgestellten Formen der in dieses Genus gehörenden Rohrjäger in Betracht ziehen, bekommen wir eine ununterbrochene Reihe vom großen typischen *palustris* bis zu *agricola* mit seinen extremen Stücken (*gracilis* SEW.). In dieser Menge von Varietäten ist *horticolus* NAUMANN's zu suchen.

*

Herr von Chernel hat in seinem schönen Essay die fremden Angaben über *Aerocephalus horticolus* gut resumirt. Wir wissen, daß er bald als zu *streperus*, bald zu *palustris* als Subspecies gezogen wurde; wir haben aber gesehen — und Herr von Chernel hat es auch angeführt — daß *palustris* und *streperus* eine ununterbrochene Reihe von den verschiedensten Modificationen bilden. Die sorgfältige Vergleichung der Litteraten über unsere obscure Form führt zu dem Resultate, daß *horticolus* verschiedener Auctoren nicht derselbe Vogel ist. Gewöhnlich ist es der Vogel, auf welchen weder die Beschreibung von *palustris*, noch die von *streperus* paßt, und jene, welchen keine großen Suiten zur Verfügung stehen, nennen solche Vögel mit der Naumann'schen Bezeichnung. *Horticolus* ist die Gruppe der Formen des alten Brehms, wie sie oben angeführt wurde und kein einheitlicher Typus, wodurch sich die Verschiedenheit in der Auffassung erklären läßt. Ich will die Brehm'schen Formen nicht überschätzen, gewisse Wichtigkeit kann man ihnen aber nicht abläugnen. *Obscurocapillus* DUBOIS' und *horticolus* NAUMANN's im engeren Sinne sind nur zwei Typen des Gartenrohrjägers.

*

Aus diesem wilden Wirrwarr der jaden Namen können wir zur Schilderung des Gartenrohrjägers übergehen. Er ist, nach dem oben Gesagten, der Kreis

* Die Beschreibung Bechstein's (Nat. Deutschl. IV. 675., tab. 27, fig. 1.) ist allerdings schwach; ich nehme an, daß *nigrifrons* Gloger's («Handb.» 566) sich mit dem von Bechstein deckt.

mint a *palustris* és *streperus* között létező átmenetek összessége, bizonyos — bár nem mindig azonos — biológiai sajátosságokkal.

Ila arról van szó, hogy némileg tájékozódhassunk, akkor a Brehm-féle alakoktól el kell kintentünk.

(Színezet.) A színezet a példányok szerint különböző. De a hátán mindig a *palustris* jelleg uralkodik s némely tipikus darabnál, a felső részek színe csakugyan a két faj között közép-helyet foglal el. Az alsó rész legtöbbször olyan, mint az igazi *palustris*-nál. A fejtető azonban amazokénál valamivel sötétebb. Jellemző, hogy a felső részeken, valamint élénkebben a hasoldalakon is bizonyos szürkés árnyalat mutatkozik. A lábak, esőr, még a különben tipikus színezetüeknél is változók, majd olyanok, mint a rendes *palustris*-nál (73%), majd meg mint a *streperus*-nál.

(Szárnyhosszúság.) A szárny hosszúsága nála legjelentékenyebb, ép úgy, mint átlag esőre is hosszúnak mondható. 38 példányból álló sorozatban: a esőr minimuma 1.1, maximuma 1.35 vagyis közepesen 1.25 cm. volt.* A szárny minimuma pedig 6.3, maximuma 6.9, átlagban 6.75 cm. — mely hosszúságot sem a tipikus *palustris*-nál, sem *streperus*-nál nem találtam.

(Az evezők viszonya.) Többféle kombinációt találtam, ú. m.:

$2=3 > 4$ legtöbbször,

$2=3, 4 > 5$,

$2=5$

$2 < 5, 3=4=5$, három európai példánynál.

Leggyakrabban a 2-ik és 3-ik evező teszik a szárny hegyvét, a 3-ik, — 38 madár közt — csak két esetben volt a szárnynak leghosszabb tolla.

(Lábak.) A esőr legtöbb példánynál valamivel rövidebb mint a két fajnál, még pedig: min. 1.96, max. 2.2, átlag 2 cm.; míg *streperus*-nál az átlag 2.4, *palustris*-nál 2.25.

(Egy tipikus ♂ *horticolus* leírása.) Kiválasztva egy him *horticolus*-t, azt következőleg jellemezhetem: felül szürkés-olaj-barna, minden rozsdavörös árnyalat nélkül, a felső farkfedők barnábbak, olajszerűbben árnyaltak, mint a hát; az evezők és farktollak szép sötét olajbarnák. A fejtető sötét szürkés-olajbarna, első

der Uebergänge zwischen *palustris* und *streperus* mit gewissen biologischen Eigentümlichkeiten, die aber keineswegs immer dieselben sind.

Wenn es sich darum handelt, die Ueberflucht möglich zu machen, müssen wir die Formen Brehms unberücksichtigt lassen.

(Farbe.) Die Färbung ist bei verschiedenen Exemplaren ungleich. Immer herrscht aber in der Rückenfärbung der *palustris*-Character vor; in manchen, «typischen» Stücken ist die Färbung der Oberseite wirklich ein Mittelglied zwischen beiden Arten. Die Unterseite ist bei den meisten Vögeln dieselbe wie bei echtem *palustris*. Die Scheitelplatte aber stets dunkler als bei den typischen Vögeln beider Arten. Charakteristisch ist das Auftreten mehr grauer Nuance in der Färbung der Oberseite und stets lebhafterer angelegener Bauchseiten. Die Füße und Schnabel sind auch bei der sonst typischen Farbe des Gefieders variabel, bald wie bei regelrechtem *palustris* (73%), bald wie bei *streperus*.

(Flügelänge.) Zu der Flügelänge ist dieser Vogel der bedeutendste, ebenso wie sein Schnabel im Durchschnitt als lang zu bezeichnen ist. Der Schnabel maß minimal 1.1 maximal, 1.35 in einer Reihe von 38 Vögeln, somit im Durchschnitt 1.25 cm.* Der Flügel minimal 6.3, maximal 6.9, im Durchschnitt 6.75 cm., eine Länge, die ich weder bei typischen *palustris*, noch bei *streperus* fand.

(Schwingerverhältnisse.) Ich fand mehrere Combinationen vor und zwar:

$2=3, 3 > 4$. . . am öftesten

$2=3, 4 > 6$

$2=5$

$2 < 5, 3=4=5$. . . bei 3 Exemplaren (Europa).

Die 2. und 3. Schwinge bilden die Flügelspitze am öftesten, die 3-te nur bei 2 Vögeln unter 38.

(Füße.) Die Tarzen in der Mehrzahl der Exemplare etwas kürzer als bei beiden Arten und zwar min. 1.96, max. 2.2, Durchschnitt 2 cm. während bei *streperus* im Durchschnitt 2.4, bei *palustris* 2.25.

(Beschreibung eines typischen ♂ von *horticolus*.) Ein ausgewuchtes männliches Exemplar des Gartenrohrjägers schaut folgendermaßen aus:

Oberwärts grau-olivengrün ohne irgendeiner Spur des rostrothlichen Anfluges: die oberen Schwanzdecken mehr braun und starker olivenfarbiger Nuance als der Rücken, die Schwanz- und Schwanzfedern schön dunkel olivengrün, auf den

* A középértékek kiszámításánál követett formulámat illetőleg lásd: «Ornis bohemica» bevezetését.

* Meine Formel für die Berechnung der Mittelwerte siehe in: «Ornis bohemica» Einleitung.

pillantásra sötétebbnek látszó, mint a hát; a szemsáv sárgásfehér. Alul rozsdás-sárga fehér — mint CHERNEL igen találóan mondja — a basoldalak élénkebbek: torka fehér, szürkés-sárgába hajló. Lábai világos szárnabarna, a csőr felül fekete-barna, alul sárgás-barna s 1.35 cm. hosszú; a szem dióbarna. Szárnyhossza 6.9, a 2-ik evező egyenlő a 3-ikkal s ez hosszabb a 4-iknél; a 2-ik és 3-ik a szárny leghosszabb tolla. Csüdje erős, 2 cm. hosszú.

Arbustorum és *pinetorum* BREHM a NATMANN-féle *horticolus*nak eszmán kétféle típusa. *Aerocephalus obsoletus* HERGL. («Orn. N. O. Afrika» I, 291. Leir. 298.) sokban közel áll a *horticolus*hoz, de inkább *streperus* jellegű.* Általánosságban a *horticolus*t CHERNEL jól jellemezte. Igen helyes az A. és K. MÜLLER «Thiere d. Heimath» II. 585. ez. munkában említett jegy is, hogy t. i. a mell felső részének árnyalata örvszerű: ez azonban nem mindig fordul elő. Az *obsurocapillus* és *horticola* oly példányok voltak, melyeket mint különösen feltűnőket, az illető szerzők kiválasztottak; ily tipikus színiük azonban ritkán kerülnek.

Az *Aerocephalus* nemnek igen alapos, monografikus feldolgozására volna szükségünk, hogy a számos formákat csak némileg is biztosan felismerhessük.

(*Tojások.*) Erre vonatkozó anyagom nagyon is esekély, mert csak három biztos *horticolus* fészekaljat vizsgálhattam meg. S ezek is igen tipikus, *palustris*-jellegű pároktól származván, annak tojásaihoz hasonlóak. E mellett azonban láttam tojásokat, melyek tipikusan *palustris* színiük, de hosszabb alakjukkal a *streperus* tojásokhoz is közelednek; az illető párt azonban nem kerithettem meg, de énekük, viselkedésük határozottan nem vallott *palustris*-ra, sőt az előfordulási helyük *horticolus*nak való volt.

(*Fészek.*) A mocsári és nádi poszáta fészkeinek anyaga nyvanegy. A *horticolus*nál állati szőröket leggyakrabban találunk a fészkekben. A fészkek azonban nem mindig egyformán épültek: hol igazán művésziesen — a *palustris*-éihez nagyon hasonló — hol pedig lazábban, nem oly mélyen készültek találhatunk, a mint a madár a helyiséghez alkalmazkodott

erősen világosabb, alsó részük sötétebb. Der Augenstreif gelblich weiß. Die Unterseite rostgelbweiß — wie sehr zutreffend auch Herr von Chernel hervorhebt — mit lebhafter gefärbten Bauchseiten, die Kehle weiß mit feinem Orangefarb angehaucht. Füße leicht hornbraun, Schnabel oben schwarzbraun, unten gelbbraun, 1.35 cm. lang. Iris rufbraun. Flügel 6.9 cm. lang, 2 Schwinge 3, welche länger als 4-te; 2 und 3 bilden die Flügelspitze. Tarsus 2 cm. lang.

Arbustorum und *pinetorum* BREHM's sind nur zwei Typen des Natmann'schen *horticolus*. *Aerocephalus obsoletus* HERGL. («Orn. N. O. Afrika» I, 291, Besch. 298) ist dem *horticolus* in mancher Beziehung sehr nahe, trägt aber einen *streperus*-Character.* Im allgemeinen ist *horticolus* von Herrn v. Chernel gut charakterisirt. Sehr richtig ist die in H. u. K. Müller's «Thiere der Heimath» II. 585 gemachte Erwähnung die bindartige Anordnung des Anfluges an der Oberbrust; dieses Zeichen kommt aber nicht immer vor. *Obsurocapillus* und *horticola* waren nur von ihren Auctoren ausgesuchte Stücke, resp. am meisten auffallende Exemplare, die in ihrer typischen Färbung nur selten vorkommen.

Es wird eine sehr gründliche monographische Bearbeitung der Gattung *Aerocephalus* nöthig sein, bevor wir werden zu einer gewissermaßen berechtigten Deutung der vielen Formen kommen können.

(Eier.) Mein diesbezügliches Materiale ist zu gering, denn nur 3 Gelege, welche sicher dem *horticolus* gehören, konnte ich untersuchen. Dieselben stammen auch von sehr typischen Paaren mit *palustris*-Character, welchen auch die Eier tragen. Neben dem sah ich aber Eier, die bei typischer Sumpfrohrjäger-Färbung die längliche Gestalt der Eier vom Teichrohrjäger haben: das Paar konnte nicht gesammelt werden, sein Gesang und Benehmen waren aber entschieden nicht jene von *palustris* und schon der Aufenthalt ließ einen *horticolus* vermuthen.

(Nest.) Die Materialien der Teichrohrjäger- und Sumpfrohrjägerneester sind dieselben. Bei dem Gartenrohrjäger findet man die Thierhaare am öftesten. Das Nest selbst ist keineswegs immer von derselben Bauart, wenigstens nie von gleicher Qualität; bald finden wir wirklich kunstvolle Nester, die denen von *palustris* sehr ähnlich sind, bald lockere, viel leichtere Bauten — je nach der Localität, je nach dem, wie sich der Vogel neuen Verhältnissen angepaßt hat oder wahrscheinlich umgekehrt, wie

* V. ö. HARTLAUB & FINSCH «Vög. Ost.-Afr.» 291.

* Vgl. auch Hartlaub und Finisch «Vög. Ost.-Afr.» 291.

vagy pedig a mi valószínűbb, a mennyire az társaitól elmaradott. A fészkek rendszeren magasabban van rakva; a fűzbokrokban 3 méternél alacsonyabban nem találtam. Ép úgy van megerősítve a fiatal hajtásokon; fűben soha sem található. Nem annyira fedett, mint a *streperus* fészke, de alak szerint — még lazább voltánál is — olyan mint azé.

(Élete, szokásai.) Csendes parkok, kertek, sűrűségekben üti fel tanyáját. Korábban érkezik, mint rokonai a nádban és sásban. Kétszer költ s hat tojásnál többet nem tojik, míg a *palustris* sokszor hetet is. Első költés június elején, a második július közepén (Csehországban) s augusztus elején (Janów, Galicziában). Nem annyira vad, mint a moesári és nádi poszáta. Gyakran a mezőkön is látható. Éneklés közben úgy viselkedik, mint a *palustris*, mozdulatai azonban nem oly élénkek.

(Ének.) Hivogató hangja határozottan *streperus*-szerű. A nádi poszáták azonban amyi sok idegen madárhangot utánoznak, hogy éneküket nehéz leírni. A *horticolus*nál ettől eleve is eltekintünk, mert még a *palustris*nál is több más jó énekest utánoz. Éneke nem nélkülözi a *palustris* esendülő hangját, strófái azonban rövidebbek.

Úgy magatartására, mint egész megjelenésére, énekére — már t. i. a mi az eltanult elemeket illeti — madarunk valószínűs *Hypolais* a nádi poszáták közt; nádi poszáta, *Hypolais* jellemmel. Jobban nem fejezhetem ki magamat. Analog eset talán a *Parisoma* és az igazi ezinkék.

*

E szerény adatok végezetül még csak azt a nézetemet szabadjon nyilvánítani, hogy megfellelőbb volna talán, ha a *palustris* és *streperus* csak subspeciesnek tekintenők. Ámbár ez közönyös dolog, mert a régi, klasszikus faj-fogalomnak akarva, nem akarva, már úgylis megástuk sírját, bárha sokan tagadják ezt, kik maguk is, talán tudtukon kívül e felfogásuk hódoltak. Ebben az esetben ezt a formakört a LINNÉ-féle *salicaria* név illetné: *Acrocephalus salicarius streperus* (VIEILL.), *Ac. salicarius horticolus* (NAUM.), *Ac. salicarius palustris* (BECHST.).

weil er hinter seinen Genossen zurückgeblieben ist. Das Nest steht gewöhnlich höher: ich fand es nie unter 2 m. im Weiden-Gebüsch. Seine Befestigung ist aber nicht minder fest an den Trieben: man findet es nie im Grafe. Das Nest ist stets weniger gedeckt, als das von *streperus*, deren Form es aber auch bei seiner lockeren Bauart beibehält.

(Gewohnheiten und Leben.) Wo Gebüsch in den stillen Gärten oder Parken vorkommt, kommt auch der Gartenrohrjäger vor. Er kommt regelmäßig zeitlicher als seine Brüder im Rohr und Schilf. Er brütet zweimal und legt nie mehr als 6 Eier, während *palustris* öfters 7 hat: die erste Brut Anfang Juni, die zweite Mitte Juli (Böhmen), Anfang August (Galizien, Janów). Er ist viel weniger scheu, als der Sumpf- und Teichrohrjäger. Man sieht ihn oft in den Feldern. Beim singen benimmt er sich wie *palustris*, ist aber weniger hurtig in seinen Bewegungen.

(Gesang.) Die Lockstimme des Gartenrohrjägers ist entschieden *streperus*-artig. Im Gesange der Rohrjäger kommen aber so viele Nachahmungen fremder Vogelstimmen vor, daß man sie nicht so leicht schildern kann. Von diesen muß man beim Gartenrohrjäger absehen, er ahmt noch mehrere gute Sänger nach, als der Sumpfrohrjäger. Er hat die flirrenden Töne des *palustris*, seine Strophen sind aber kurz. Wie im Benehmen, so in der ganzen Erscheinung und im Gesange — was fremde, angeeignete Elemente anbelangt — ist der Gartenrohrjäger eine Bastardnachtigall der Rohrjäger, ein *Acrocephalus* mit dem *Hypolais*-Charakter. Besser kann ich mich nicht ausdrücken. Analogischer Fall ist etwa *Parisoma* und die echten Meisen.

*

Am Schlusse dieses bescheidenen Beitrages erlaube ich mir noch die Ansicht auszusprechen, daß es vielleicht viel passender wäre, *palustris* und *streperus* nur als Subspecies aufzufassen. Dies ist aber ziemlich gleichgültig, denn den alten, klassischen Species-Begriff haben wir nolens volens doch schon zu Grabe getragen, wenn es auch manche läugnen, die es selbst, ohne sich dessen bewußt zu sein, gemacht haben. In jenem Falle wäre der Formenkreis mit dem Linné'schen Namen *salicaria* zu bezeichnen: *Acrocephalus salicarius streperus* (VIEILL.), *A. salicarius horticolus* NAUM., *Acrocephalus salicarius palustris* (BECHST.).

A seregély (*Sturnus vulgaris*, L.)
érkezési középszáma Morvaországra nézve.

Feldolgozta: RZEHÁK EMIL.

Der mittlere Ankunftsstag des Staares (*Sturnus vulgaris*, L.) für Mähren.

Bearbeitet von Emil Rzehak.

Jelen munkámat is ugyanazzal a módszerrel végeztem, mint néhány madárnak morvaországi tavaszi vonulásáról szóló, már előbb megjelent dolgozataimban tettem, és most van szerencsém ezen, a seregélynek morvaországi érkezési középszámairól tárgyaló szerény tanulmányomat a tisztelt olvasó elé tárni.

Forrásul jelen dolgozatomhoz is a «Berichte der meteorologischen Commission des naturforsch. Vereines in Brünn» cz. folyóirat szolgált.

In derselben Weise, wie meine bereits schon früher erschienenen Arbeiten über den Frühlingszug einiger Vögel in Mähren, habe ich auch die vorliegende Arbeit erledigt und ich erlaube mir, diese bescheidene Studie über den mittleren Ankunftsstag des Staares für Mähren, dem geneigten Leser im Nachfolgenden vorzulegen.

Als Quelle wurden ebenfalls die «Berichte der meteorologischen Commission des naturforschenden Vereines in Brünn» benützt.

A fent említett «Bericht»-ekben a phänologiai megfigyelések között talált történeti adatok
Morvaországból.

Die in den «Berichten der meteorologischen Commission des naturforschenden Vereines in Brünn» unter «Phänologische Beobachtungen» ausgewiesenen historischen Tagesdaten für Mähren.

I. Jahresbericht 1881. p. 130.

Mart. 1. Raudenberg.
" 8. Unter-Shotta.
" 11. Dittersdorf.
Apr. 11. Ostrawitz.

Febr. 20. Raudenberg.
" 23. Mollenburg.
" 25. Ostrau.
" 28. Goldenstein.
Mart. 4. Dittersdorf.

II. Jahresbericht 1882. p. 147.

Febr. 24. Milowitz.
" 24. Ostrau.
" 28. Raudenberg.
Mart. 1. Dittersdorf.
" 5. Unter-Shotta.

V. Jahresbericht 1885. p. 163.

Febr. 17. Krensier.
" 17. Dittersdorf.
" 20. Rohrbach.
" 21. Mollenburg.
" 22. Drömsdorf.
" 24. Grumviř.
" 25. Láze.
" 25. Goldenstein.
Mart. 5. Schönwald bei Schildberg.
" 14. Niemetitz.

III. Jahresbericht 1883. p. 149.

Febr. 19. Krensier.
" 23. Mollenburg.
" 23. Raudenberg.
" 26. Dittersdorf.
Apr. 3. Drömsdorf.
" 13. Grünes Kreuz.

VI. Jahresbericht 1886. p. 163.

Febr. 25. Rohrbach.
Mart. 15. Mürau.
" 16. Mollenburg.
" 20. Ribnik.
" 21. Dittersdorf.

IV. Jahresbericht 1884. p. 170.

Febr. 10. Láze.
" 17. Drömsdorf.

Mart. 22. Unter-Shotta.
 „ 23. Goldenstein.
 „ 24. Drömsdorf.
 „ 24. Buchhütte.
 „ 25. Lätze.
 „ 27. Pohlitz.

VII. Jahresbericht 1887. p. 169.

Febr. 28. Drömsdorf.
 „ 28. Dittersdorf.
 Mart. 1. Ratibořitz.
 „ 1. Goldenstein.
 „ 2. Goldhof.
 „ 3. Haslicht.
 „ 3. Mollenburg.
 „ 5. Niemetitz.
 „ 8. Hösting.

VIII. Jahresbericht 1888. p. 168.

Mart. 8. Heinzendorf.
 „ 8. Mürau.
 „ 9. Gr.-Wisternitz.
 „ 10. Goldenstein.
 „ 10. Dittersdorf.
 „ 11. Vierzighuben.
 „ 19. Hösting.
 „ 20. Podhranni-Shotta.
 „ 21. Podiwitz.
 „ 25. Lätze.
 „ 30. Mollenburg.

IX. Jahresbericht 1889. p. 163.

Mart. 3. Raynochowitz.
 „ 7. Heinzendorf.

Mart. 8. Podhranni-Shotta.
 „ 12. Ratibořitz.
 „ 12. Vierzighuben.
 „ 19. Goldenstein.
 „ 22. Lätze.

X. Jahresbericht 1890. p. 171.

Mart. 8. Ratibořitz.
 „ 9. Pohoř.
 „ 11. Podhranni-Shotta.
 „ 11. Goldenstein.
 „ 17. Lätze.

XI. Jahresbericht 1891. p. 168.

Febr. 27. Ratibořitz.
 Mart. 4. Goldenstein.
 „ 7. Podhranni-Shotta.
 Apr. 1. Diwnitz.

XII. Jahresbericht 1892. p. 168.

Febr. 8. Ferdinandsruhe.
 „ 22. Niemetitz.
 „ 23. Mürau.
 „ 23. Haslicht.
 „ 24. Gr.-Wisternitz.
 „ 27. Podhranni-Shotta.
 Mart. 1. Goldenstein.
 „ 8. Stepanau.
 „ 11. Welka.
 „ 12. Steinitz.
 „ 17. Diwnitz.

A megfigyelő állomások dél-északi sorrendben s azoknak tengersizn feletti magasságai.
 Die Beobachtungspunkte in der Reihenfolge nach ihrer geographischen Lage von Süd nach Nord und ihre
 hypsometrischen Verhältnisse.

Ort	Höhe (Meter)	É. sz. (N. B.)	K. II. (Ö. L.)
Welka	286	48° 53'	35° 11'
Grumviř	197	48° 59'	34° 34·5'
Hösting	388	49° 1·5'	33° 34'
Rohrbach	188	49° 2'	34° 15·5'
Goldhof	195	49° 3·5'	34° 22'
Steinitz	228	49° 4'	34° 42'
Diwnitz	382	49° 5·5'	35° 34'
Ratibořitz	465	49° 8'	33° 35'
Milowitz	300	49° 13'	35° 2'
Kremsier	202	49° 17·1'	35° 3·7'
Ferdinandsruhe	490	49° 21'	34° 38'
Podiwitz	370	49° 22'	34° 11'

Unter-Shotta	285 Meter	49° 23'	É. sz. (N. B.);	34° 17'	N. H. (Ö. L.)
Láze	600 "	49° 25'	" "	35° 32'	" "
Podhranni-Shotta	440 "	49° 25'	" "	35° 28'	" "
Raynochowitz	411 "	49° 25'	" "	35° 29'	" "
Mollenburg	520 "	49° 26'	" "	34° 26'	" "
Pohlitz	430 "	49° 27'5"	" "	35° 42'	" "
Stěpenau	335 "	49° 30'	" "	34° —	" "
Niemetitz	308 "	49° 30'	" "	35° 30'	" "
Ostrawitz	420 "	49° 33'	" "	36° 3'	" "
Grünes Kreuz	595 "	49° 35'	" "	35° 12'	" "
Gr.-Wisternitz	255 "	49° 36'	" "	35° 2'	" "
Haslicht	601 "	49° 37'5"	" "	35° 9'	" "
Pohoř	550 "	49° 40'5"	" "	35° 3'	" "
Drömsdorf	524 "	49° 42'	" "	35° 11'	" "
Vierzighuben	418 "	49° 43'	" "	34° 10'	" "
Ribnik	242 "	49° 46'	" "	34° 52'	" "
Mürau	330 "	49° 48'	" "	34° 31'	" "
Dittersdorf	626 "	49° 50'	" "	35° 35'	" "
Buchhütte	600 "	49° 50'	" "	35° 14'	" "
Ostrau	219 "	49° 50'	" "	35° 57'	" "
Heinzendorf	540 "	49° 51'	" "	34° 27'	" "
Raudenberg	588 "	49° 54'	" "	35° 11'	" "
Schönwald b. Schildberg	600 "	49° 55'	" "	34° 23'	" "
Goldenstein	642 "	50° 9'	" "	34° 11'	" "

A vonulási adatok naptári sorrendben :

Uebersicht des Frühlingszuges nach den Tagesdaten geordnet.

Febr. 8. 1892. Ferdinandsruhe.	Febr. 25. 1886. Rohrbach.
" 10. 1884. Láze.	" 26. 1883. Dittersdorf.
" 17. 1884. Drömsdorf.	" 27. 1801. Ratibořitz.
" 17. 1885. Kremsier.	" 27. 1892. Podhranni-Shotta.
" 17. 1885. Dittersdorf.	" 28. 1882. Raudenberg.
" 19. 1883. Kremsier.	" 28. 1884. Goldenstein.
" 20. 1884. Raudenberg.	" 28. 1887. Drömsdorf.
" 20. 1885. Rohrbach.	" 28. 1887. Dittersdorf.
" 21. 1885. Mollenburg.	Mart. 1. 1881. Raudenberg.
" 22. 1885. Drömsdorf.	" 1. 1882. Dittersdorf.
" 22. 1892. Niemetitz.	" 1. 1887. Ratibořitz.
" 23. 1883. Mollenburg.	" 1. 1887. Goldenstein.
" 23. 1883. Raudenberg.	" 1. 1882. Goldenstein.
" 23. 1884. Mollenburg.	" 2. 1887. Goldhof.
" 23. 1892. Mürau.	" 3. 1887. Haslicht.
" 23. 1892. Haslicht.	" 3. 1887. Mollenburg.
" 24. 1882. Milowitz.	" 3. 1889. Raynochowitz.
" 24. 1882. Ostrau.	" 4. 1884. Dittersdorf.
" 24. 1885. Grumvíř.	" 4. 1891. Goldenstein.
" 24. 1892. Gr.-Wisternitz.	" 5. 1882. Unter-Shotta.
" 25. 1884. M.-Ostrau.	" 5. 1885. Schönwald b. Schildberg.
" 25. 1885. Láze.	" 5. 1887. Niemetitz.
" 25. 1885. Goldenstein.	" 7. 1889. Heinzendorf.

Mart. 7. 1891. Podhranni-Shotta.
 " 8. 1881. Unter-Shotta.
 " 8. 1887. Hösting.
 " 8. 1888. Heinzendorf.
 " 8. 1888. Müran.
 " 8. 1889. Podhranni-Shotta.
 " 8. 1890. Ratibořitz.
 " 8. 1892. Stèpanau.
 " 9. 1888. Gr.-Wisternitz.
 " 9. 1890. Pohor.
 " 10. 1888. Goldenstein.
 " 10. 1888. Dittersdorf.
 " 11. 1881. Dittersdorf.
 " 11. 1888. Vierzighuben.
 " 11. 1890. Podhranni-Shotta.
 " 11. 1890. Goldenstein.
 " 11. 1892. Welka.
 " 12. 1889. Ratibořitz.
 " 12. 1889. Vierzighuben.
 " 12. 1892. Steinitz.
 " 14. 1885. Niemetitz.
 " 15. 1886. Müran.

Mart. 16. 1886. Mollenburg.
 " 17. 1890. Láze.
 " 17. 1892. Diwnitz.
 " 19. 1888. Hösting.
 " 19. 1889. Goldenstein.
 " 20. 1886. Ribnik.
 " 20. 1888. Podhranni-Shotta.
 " 21. 1886. Dittersdorf.
 " 21. 1888. Podiwitz.
 " 22. 1886. Unter-Shota.
 " 22. 1889. Láze.
 " 23. 1886. Goldenstein.
 " 24. 1886. Drömsdorf.
 " 24. 1886. Buchhütte.
 " 25. 1886. Láze.
 " 25. 1888. Láze.
 " 27. 1886. Pohlitz.
 " 30. 1888. Mollenburg.
 April 1. 1891. Diwnitz.
 " 3. 1883. Drömsdorf.
 " 11. 1881. Ostrawitz.
 " 13. 1883. Grünes Kreuz.

Az adatok kritikai feldolgozása.

A fent adott 90 adat tanusága szerint megérkezett a seregély:

februárban 31-szer
 márcziusban 55-ször és
 áprilisban 4-szer

Formulánk pedig a következő lenne:

L. (F.) — Febr. 8. — 1892. (in) Ferdinandsruhe.
 Lk. (Sp.) — Apr. 13. — 1883. (in) Grünes Kreuz.
 I. (Sch.) = 65 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 12.

Ez a közép határozottan késő; oka, hogy az áprilisi adatok is figyelembe vétettek. Mintán ezek igazi vonulási adatoknak nem tekinthetők, hagyjuk el őket; a márcziusi adatokat mint későieket szintén figyelmen kívül lehetne hagyni; azonban mégis ne mellőzzük őket; formulánk a következő lesz:

L. (F.) — Febr. 8. — 1892. (in) Ferdinandsruhe.
 Lk. (Sp.) — Mart. 30. — 1886, 1888. (in) Láze.
 I. (Sch.) = 51 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 5.

Kritische Bearbeitung der Tagesdaten:

Nach den oben ausgewiesenen 90 Tagesdaten erschien der Staar:

im Februar 31-mal,
 im März 55-mal und
 im April 4-mal;

und die Formel wäre:

Dieses Mittel ist ein entschieden zu spätes und kommt daher, weil hier auch die April-daten mit in Rechnung gebracht worden sind; sie sind aber keine richtigen Zug-daten und müssen eben deshalb eliminiert werden; fast könnten auch die letzten März-daten als späte ganz außer Acht gelassen werden; sie sollen jedoch Berücksichtigung finden.

Nach Hinweglassung der eliminirten Daten würde sich die Formel folgendermaßen gestalten:

Feltűnő a késés 1886-ban, majdnem az összes állomásokról. Oka csakis a kedvezőtlen meteorológiai viszonyokban gyökerezhetik, s a VI. Bericht-ben p. 155, az 1886. év általános meteorológiai jellemzésében tényleg a következő megjegyzésre találunk: «kiváltképen hideg volt február és márczius, hőveszteség 2.5° ». Tehát éppen azok a hónapok, a mikor a tavasz első hírnökei közé sorozható seregély meg szokott jönni. Mellesleg azt jegyzem meg, hogy az 1886. évből az *Alauda arvensis* is nagyon késő adatokat szolgáltat, mint azt a «Schwalbe. XIX. p. 97» megjelent cikkemben: «Der mittlere Ankunfts-tag der Feldlerche (*Alauda arvensis*, L.) für Mähren» kimutatni alkalman volt.

Az ilyen késések tehát kivételek, a melyekkel azonban számolni kell.

Az egyes helyi formulák a következőkép alakulnak:

Wetka.

286 Meter.

$48^{\circ} 53'$ É. sz. — N. B.
 $35^{\circ} 11'$ K. h. — Ö. L.

Mart. 11. 1892.

Nem elégséges.

Más egyesleges Datum ungenügend.

Grunvitz.

197 Meter.

$48^{\circ} 59'$ É. sz. — N. B.
 $34^{\circ} 34'$ K. h. — Ö. L.

Febr. 24. 1885.

Nem elégséges.

Vergl. bei Welfa.

Hösting.

388 Meter.

$49^{\circ} 1.5'$ É. sz. — N. B.
 $33^{\circ} 34'$ K. h. — Ö. L.

Mart. 8. 1887.

« 19. 1888.

Két adat sem elégséges.

Auch zwei Daten sind ungenügend.

Auffallend sind die Verspätungen der für das Jahr 1886 von den meisten Beobachtungsstationen verzeichneten Daten. Die Ursachen dieser Verspätungen können nur in ungünstigen, meteorologischen Verhältnissen liegen und thatächlich finden wir in der «Allgemeinen Uebersicht» für das Jahr 1886 in VI. Berichte, Seite 155, folgende Bemerkung: «Als besonders kalt sind namentlich Februar und März mit einem Deficit von 2.5° zu nennen.» Also gerade jene Monate, wo die ersten Frühlingsboten, unter welchen der Staar eben einer der ersten ist, bei uns ankommen. Nebenbei will ich hier bemerken, daß das Jahr 1886 ebenfalls die spätesten Märzdaten für die Feldlerche in Mähren aufzuweisen hat, wie aus meiner Arbeit «Der mittlere Ankunfts-tag der Feldlerche (*Alauda arvensis* L.) für Mähren» zu ersehen ist. (Vergl. «Die Schwalbe». XIX. Jahrg. Seite 97.)

Solche Verspätungen sind aber Extreme, mit welchen man eben rechnen muß.

Die einzelnen Lokalformeln gestalten sich folgendermaßen:

Rohrbach.

188 Meter.

$49^{\circ} 2'$ É. sz. — N. B.
 $34^{\circ} 15.5'$ K. h. — Ö. L.

Febr. 20. 1885.

« 25. 1886.

Goldhof.

195 Meter.

$49^{\circ} 3.5'$ É. sz. — N. B.
 $34^{\circ} 22'$ K. h. — Ö. L.

Mart. 2. 1887.

Steinitz.

228 Meter.

$49^{\circ} 4'$ É. sz. — N. B.
 $34^{\circ} 42'$ K. h. — Ö. L.

Mart. 12. 1892.

Dixnitz.

382 Meter.

$49^{\circ} 5.5'$ É. sz. — N. B.
 $35^{\circ} 34'$ K. h. — Ö. L.

Mart. 17. 1892.

April. 1. 1891.

«Apr. I» nem vonulási adat.
Der 1. April ist kein Zugsdatum.

Ratiboritz.

465 Meter.

49° 8' É. sz. — N. B.
33° 35' K. h. — Ö. L.

Febr. 27. 1891.

Mart. 1. 1887.

" 8. 1890.

" 12. 1889.

L. (F.) — Febr. 27. 1891.

Lk. (Sp.) — Mart. 12. 1889.

I. (Sch.) = 14 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 5—6.

Rendes.
Normal.

Mitowitz.

300 Meter.

49° 13' É. sz. — N. B.
35° 2' K. h. — Ö. L.

Febr. 24. 1882.

Kremsier.

202 Meter.

49° 17' 41" É. sz. — N. B.
35° 3' 7" K. h. — Ö. L.

Febr. 17. 1885.

" 19. 1883.

Ferdinandsruhe.

490 Meter.

49° 21' É. sz. — N. B.
34° 38' K. h. — Ö. L.

Febr. 8. 1892.

Podiwitz.

370 Meter.

49° 22' É. sz. — N. B.
34° 11' K. h. — Ö. L.

Mart. 21. 1888.

Unter-Shotta.

285 Meter.

49° 23' É. sz. — N. B.
34° 17' K. h. — Ö. L.

Mart. 5. 1882.

" 8. 1881.

" 22. 1886.

L. (F.) — Mart. 5. 1882.

Lk. (Sp.) — " 22. 1886.

I. (Sch.) = 18 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 13—14.

Láze.

600 Meter.

49° 25' É. sz. — N. B.
35° 32' K. h. — Ö. L.

Febr. 10. 1884.

" 25. 1885.

Mart. 17. 1890.

" 22. 1889.

" 25. 1886.

" 25. 1888.

L. (F.) — Febr. 10. 1884.

Lk. (Sp.) — Mart. 25. 1888.

I. (Sch.) = 44 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 3—4.

Az egy hónapra terjedő nagy ingadozás oka
meteor. jelenségekben gyökerezik.

Der große Unterschied von 1 Monat, zwischen
dem 25. Februar und dem 25. März ist in den me-
teorologischen Verhältnissen bedingt.

Podbranni-Shotta.

440 Meter.

49° 25' É. sz. — N. B.
35° 28' K. h. — Ö. L.

Febr. 27. 1892.

Mart. 7. 1891.

" 8. 1889.

" 11. 1890.

" 20. 1888.

L. (F.) — Febr. 27. 1892.

Lk. (Sp.) — Mart. 20. 1888.

I. (Sch.) = 22 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 9—10.

Raynochowitz.

411 Meter.

49° 25' É. sz. — N. B.
35° 29' K. h. — Ö. L.

Mart. 3. 1889.

Mollenburg.

520 Meter.

49° 26' É. sz. — N. B.
34° 26' K. h. — Ö. L.

Febr. 21. 1885.

" 23. 1883.

" 23. 1884.

Mart. 3. 1887.

" 16. 1886.

" 30. 1888.

L. (F.) — Febr. 21. 1885.

Lk. (Sp.) — Mart. 30. 1888.

I. (Sch.) = 38 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 11.

Pohlitz.

430 Meter.

49° 27'5" É. sz. — N. B.

35° 42' K. h. — Ö. L.

Mart. 27. 1886.

Stèpanau.

335 Meter.

49° 30' É. sz. — N. B.

34° — K. h. — Ö. L.

Mart. 8. 1892.

Niemetitz.

308 Meter.

49° 30' É. sz. — N. B.

35° 30' K. h. — Ö. L.

Febr. 21. 1892.

Mart. 5. 1887.

" 14. 1885.

L. (F.) — Febr. 21. 1892.

Lk. (Sp.) — Mart. 14. 1885.

I. (Sch.) = 22 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 3.

Ostrawitz.

420 Meter.

49° 33' É. sz. — N. B.

36° 3' K. h. — Ö. L.

Apr. 11. 1881.

Túl késő, nem vonulási adat.

Ein viel zu spätes und überhaupt kein Zugsdatum.

Grünes Kreuz.

595 Meter.

49° 35' É. sz. — N. B.

35° 19' K. h. — Ö. L.

Apr. 13. 1883.

Ez sem vonulási adat, figyelembe nem jö.

Ebenjo wie das vorhergehende, kann auch dieses als Zugsdatum keine Geltung haben.

Gr.-Wisternitz.

255 Meter.

49° 36' É. sz. — N. B.

35° 2' K. h. — Ö. L.

Febr. 24. 1892.

Mart. 9. 1888.

Haslicht.

601 Meter.

49° 37'5" É. sz. — N. B.

35° 9' K. h. — Ö. L.

Febr. 23. 1892.

Mart. 3. 1887.

Pohor.

550 Meter.

49° 40'5" É. sz. — N. B.

35° 3' K. h. — Ö. L.

Mart. 9. 1890.

Drömsdorf.

524 Meter.

49° 42' É. sz. — N. B.

35° 11' K. h. — Ö. L.

Febr. 17. 1884.

" 22. 1885.

" 28. 1887.

Mart. 24. 1886.

Apr. 3. 1883.

L. (F.) — Febr. 17. 1884.

Lk. (Sp.) — Mart. 24. 1886.

I. (Sch.) = 36 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 6—7.

Apr. 3-ika figyelembe nem vétetett.

Der 3. April wurde, als zu spät, eliminiert.

Vierziglubau.

418 Meter.

49° 4' 3" É. sz. — N. B.
34° 10' K. h. — Ö. L.

Mart. 11. 1888.
" 12. 1889.

Ribnik.

212 Meter.

49° 46' É. sz. — N. B.
34° 52' K. h. — Ö. L.

Mart. 20. 1886.

Mürau.

330 Meter.

49° 48' É. sz. — N. B.
34° 31' K. h. — Ö. L.

Febr. 23. 1892.
Mart. 8. 1888.
" 15. 1886.

K. (M.) = Mart. 6.

Dittersdorf.

626 Meter.

49° 50' É. sz. — N. B.
35° 35' K. h. — Ö. L.

Febr. 17. 1885.
" 26. 1883.
" 28. 1887.
Mart. 1. 1882.
" 4. 1884.
" 10. 1888.
" 11. 1884.
" 21. 1886.

L. (F.) — Febr. 17. 1885.
Lk. (Sp.) — Mart. 21. 1886.
I. (Sch.) = 33 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 5.

Buchhütte.

600 Meter.

49° 50' É. sz. — N. B.
35° 14' K. h. — Ö. L.
Mart. 24. 1886.

Mähr.-Osttau.

219 Meter.

49° 50' É. sz. — N. B.
35° 57' K. h. — Ö. L.

Febr. 24. 1882.
" 25. 1884.

Heinzendorf.

540 Meter.

49° 51' É. sz. — N. B.
34° 27' K. h. — Ö. L.

Mart. 7. 1889.
" 8. 1888.

Schönwald bei Schildberg.

600 Meter.

49° 55' É. sz. — N. B.
34° 23' K. h. — Ö. L.

Mart. 5. 1885.

Raudenberg.

588 Meter.

49° 54' É. sz. — N. B.
35° 11' K. h. — Ö. L.

Febr. 20. 1884.
" 23. 1883.
" 28. 1882.
Mart. 1. 1881.

I. (Sch.) = 10 nap (Tage).
K. (M.) = Febr. 24—25.

Goldenstein.

642 Meter.

50° 9' É. sz. — N. B.
34° 11' K. h. — Ö. L.

Febr. 25. 1885.
" 28. 1884.
Mart. 1. 1887.
" 1. 1892.
" 4. 1891.
" 10. 1888.
" 11. 1890.
" 19. 1889.
" 23. 1886.

L. (F.) — Febr. 25. 1885.
Lk. (Sp.) — Mart. 23. 1886.
I. (Sch.) = 27 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 9.

Ha már most a helyi formulákat összefoglalva, az országos formulát azok alapján számítjuk ki, a következő eredményt kapjuk:

Febr. 24—25.	—	(für) Randenberg.
Mart. 3.	—	„ Niemetitz.
„ 3—4.	—	„ Láze.
„ 5.	—	„ Dittersdorf.
„ 5—6.	—	„ Ratiboritz.
„ 6.	—	„ Mürau.
„ 6—7.	—	„ Drönsdorf.
„ 9.	—	„ Goldenstein.
„ 9—10.	—	„ Podhranni-Shotta.
„ 11.	—	„ Mollenburg.
„ 13—14.	—	„ Unter-Shotta.

L. (F.) — Febr. 24. — (in) Randenberg.
 Lk. (Sp.) — Mart. 14. — (in) Unter-Shotta.
 L. (Sch.) = 19 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 5. —

Az így nyert közép teljesen megegyez az egyes adatokból nyert országos középszámmal.

Ha most a 4-ik lapon adott történeti dátumokat még egyszer átvizsgáljuk, fel kell tűnnie annak, hogy sok délabb fekvésű állomás későbbi adatot ad, mint a nálánál északiabbak. Legkifejezettebb ez a különbség Welka — a legdélabb — és Goldenstein — a legészakibb — pont között; az előbbi állomáson a seregély 1892-ben mart. 1-én megérkezett, tehát 11 nappal korábban. Podhranni-Shotta és Unter-Shotta hasonlóképp korábbi adatokat adnak, mint Goldenstein és Mollenburg. Egyes adatok — egy pontról — semmi esetre sem bírhatnak döntő erővel, de ha sok fajról birunk adatokat — ha csak egyet is — úgy ezek az országos középszám megállapításához még is hozzájárulnak, s így ezek is értékesíthetők.

Troppau, 1895. okt. 4.

Lassen wir nun die aus den Lokalformeln sich ergebenden Mittel zusammen und bilden die Landesformel, so erhalten wir folgendes Resultat:

Dieses erhaltene Mittel deckt sich genau auf den Tag mit jenem auf Seite 5 angeführten.

Lassen wir noch einmal die auf Seite 4 verzeichneten Daten Revue passieren, so muß uns als auffallend erscheinen, daß für manche südlicher gelegene Beobachtungspunkte für ein und dasselbe Jahr ein viel späteres Zugdatum angegeben ist als für nördlichere; am deutlichsten zeigt sich dieser Unterschied zwischen Welka, dem südlichsten und Goldenstein, dem nördlichsten Punkte; an ersterer Lokalität erschien der Staar im Jahre 1892 am 11. März; in Goldenstein ist er schon am 1. März beobachtet worden, also um 11 Tage früher. Ebenso weisen Podhranni-Shotta und Unter-Shotta spätere Daten auf als Goldenstein und Mollenburg. Allerdings hat ein einzelnes Datum für eine Lokalität gar keinen Werth, obwohl dasselbe von mehreren Arten zur Bestimmung des Landesmittels viel beitragen kann, und deshalb als solches auch mit in Rechnung gebracht werden muß.

Troppau, am 4. October 1895.

A *Baldamus* fűjről.

(Coturnix baldami CHR. L. BREHM.)

Dr. MADARÁSZ GYULÁ-tól.

(I. Tábla.)

Az ornithologiai irodalom ezen névvel nagyon keveset foglalkozik; de nem azért, mintha az valami nagy ritkaságra vonatkoznék, hanem azért, mivel az alatta rejlő alakot nem szokták a közönséges fűjr: *Coturnix coturnix*-től mint fajt megkülönböztetni. Már pedig legyen ez az alak faj vagy alfaj — a tipikus alaktól tényleg is lényegesen különbözik — ezért önálló névre tarthat számot. Az Afrika madárvilágának tanulmányozásával foglalkozók rendszeren a közönséges fűjr nevével illetik ezt a formát: habár nem kerüli ki figyelmüket, hogy eltérő, «sötétebb», színezete által különbözik a közönséges fűjrtől.

Mint önálló fajt legelőször BREHM CHR. L. «Der Vollständige Vogelfang» ezimű, 1855-ben megjelent munkájában írta le Olaszországból eredő példányokról. És noha BREHM a nevezett munkájában fajtát híven jellemezte, az mindaddig figyelmen kívül maradt, míg végre a British Museum nagy catalogusába: (Catalogue of the Birds in the British Museum vol. XXII p. 234. 1893) «a *Coturnix coturnix* (Linn)» szinonimái közé került. De ez az irányadó mű azért mégis foglalkozik ezen alakkal — habár csak subspecies formájában is — *Coturnix capensis* néven.

Mikor keletkezett a *Coturnix capensis* elnevezés? Legelőször GRAY-nál 1870-ben a «Hand-List of Genera and species of Birds»* ezimű munkájában találkozunk vele, ki e nevet leírás nélkül a felsorolásban adja, még pedig a *Coturnix communis*, Bonnat. szinonimjai között. A név mellett, mint auctor LICHTENSTEIN szerepel; de nincs oda téve, hogy a leírás hol közöltetett? Tudtommal LICHTENSTEIN egyik munkájában sem említi ezen nevet s így valami leírás sohasem látott napvilágot. De föltéve, hogy a *Coturnix capensis* leírása a 70-es évek körül mégis

Die «Baldamus-Wachtel».

(Coturnix baldami CHR. L. BREHM.)

Von Dr. Julius v. Madarász.

(Tafel I.)

Die ornithologische Literatur beschäftigt sich mit diesem Namen sehr wenig, nicht deswegen, als ob er sich auf eine bedeutende Rarität beziehen würde, sondern deshalb, weil man die darunter gemeinte Form nicht als eine selbständige, sonach von der gemeinen Wachtel — *Coturnix coturnix* — verschiedene Species zu betrachten pflegt. Und doch — sei die Form eine Species oder Subspecies — ist sie von der typischen Form in der That und wesentlich verschieden, und kann sie daher einen selbständigen Namen beanspruchen. Die mit der Vogelwelt Afrikas sich befassenden Ornithologen bezeichnen diese Form meist mit dem Namen der gemeinen Wachtel, obwohl es ihnen nicht entgeht, daß selbe mit ihrer «dunkleren» Färbung von der gemeinen Wachtel abweicht.

Sie wurde als selbständige Art zuerst von Chr. L. Brehm, im Werke: «Der vollständige Vogelfang» (1855), nach aus Italien stammenden Exemplaren beschrieben. — Und obgleich Brehm diese Art, in seinem bereits erwähnten Werke, treffend charakterisirte, blieb sie dennoch so lange unbeachtet, bis sie endlich im Jahre 1893 unter die Synonyme von «*Coturnix coturnix* (Linn)», in den großen Katalog vom British Museum (Catalogue of the Birds in the British Museum Vol. XXII. p. 234) eingereiht wurde. Und ebenso wird diese Form in diesem maßgebenden Werke, wenn auch nur als eine Subspecies, unter dem Namen *Coturnix capensis* aufgeführt.

Wann mag die Benennung: *Coturnix capensis*, entstanden sein? Wir treffen sie zuerst im J. 1870, bei Gray in seiner «Hand-List of Genera and Species of Birds»* an, wo dieser Name ohne Beschreibung unter den Synonymen von *Coturnix communis*, Bonnat. aufgezählt wird. Als Autor dazu wird — ohne weitere Angabe der Stelle, wo die Diagnose mitgetheilt wurde, — Lichtenstein bezeichnet. Lichtenstein erwähnt diesen Namen — meines Wissens — in keiner seiner Publicationen, folglich ist auch irgend eine Beschreibung nie veröffentlicht worden. Vorausgesetzt aber, daß die Diagnose der *Coturnix capensis* in den 70-er Jahren

* Part. II. p. 268.

* Part. II. p. 268.

megjelent volna, az elnevezés ekkor sem állhatna meg, mivel ebben az esetben kizárólag BREHM-et illeti meg a prioritás, ki a fajt jóval előbb — már 1855-ben — írta le.

Egy BREHM-féle példányt birunk, melyet 1860 május hó 20-án gyűjtött Madridban. Ezt a másod-típust rajzolta le a mellékelt I-ső táblán KEULEMANS művészi keze. Még BREHM eredeti, sajátkezűleg írt czédulája is megmaradt; hű másolatát itt mutatjuk be :

Coturnix Baldami
Mad. vet. 20. 5. 60. Madrid.

BREHM másod-typusa Gróf Lázár Kálmán ismert magyar ornithologus és író hagyatéka révén került a Magyar Nemzeti Múzeumba. A gróf BREHM-mel bensőbb barátságban élven, más típusaihoz is hozzá jutott.

A Baldamus fürjnek synonymikáját — a British Catalogus ellenében — az irodalomból a következőképen vélem összegezhetni :

doch erschienen sein sollte, fällt doch die Priorität ausschließlich Ch. L. Brehm zu, da er diese Art viel früher — schon im Jahre 1855 — beschrieb.

Wir besitzen ein von Brehm stammendes Exemplar, welches er am 20. Mai 1860 in Madrid sammelte. Diesen zweiten Typus stellt die Meisterhand von Keulemans auf der I-ten colorirten Tafel dar. Außerdem ist auch das Original, der von Brehm eigenhändig geschriebenen Zettel noch vorhanden, dessen Facsimile hier folgt :

Ch. L. Brehm's zweite Type ist mit dem Nachlasse des Grafen Kolomon Lázár — bekannter ungarischer Ornithologe und Schriftsteller — in den Besitz des ungarischen National-Museums gekommen. Der Graf, da ihm eine innigere Freundschaft an Brehm band, dürfte auch zu anderen Typen gefangt sein.

Die Synonymik der Baldamus-Wachtel kann ich dem British-Katalog gegenüber, aus der Literatur in Folgendem zusammenstellen.

Coturnix baldami.

Chr. L. Brehm, Der Vollständ. Vogelfang. p. 274. (1855.)

Coturnix capensis, Lichts. teste Gray Hand. L. B. II. p. 268. (1870.) — Descript. nulla.
Coturnix vulgaris β . *baldami*, Severz. Turkestan.

Javotnie p. 68. (1873.) — Enumerat. descr. nulla.

Ortygion coturnix β . *baldami*, Severz.

J. f. o. 1875. p. 181. — Enum. descr. nulla.

Coturnix coturnix, Sharpe's ed. Layard's

B. S. Afr. p. 603. (1884.) Partim.

Coturnix coturnix subspec. *capensis*, W. R. Ogilvie-Grant,

Cat. B. B. Mus. Vol. XXII. p. 237 (1893.)

Coturnix communis L. Irby, The Ornith. Str.

of Gibraltar p. 240 (1895.) — Partim.

A lex prioritatis alapján tehát a forma csak *C. baldami* Ch. L. Brehm (1855) lehet.

Leírása. Egészben véve hasonlít a közönséges fürjhez, csakhogy kisebb, lábai azonban nagyobbak és erősebbek; a *vén hím* feje pedig — a fejtetőt kivéve — egyszínű rozsdabarna. *Jérezéje* színézetére nézve teljesen megfelel a közönséges fürj jérezéjének; de méreteire nézve ugyan

Gemäß der Grundsätze der Lex prioritatis darf es also die Form nur *Cot. baldami* Ch. L. Brehm (1855) sein.

Bejchreibung. Im Ganzen ähnelt sie der gemeinen Wachtel, nur ist sie kleiner, jedoch mit stärkeren und dickeren Füßen; der Kopf des alten Männchens ist — den Scheitel ausgenommen — einfarbig rostroth. Das Weibchen entspricht, der Färbung nach, vollkommen jener der gemeinen

azon arány áll fenn köztök, mint a két faj hímjei között.

Földrajzi elterjedését a britisch Catalogus a következőképen adja: «Dél-Afrika, délre a déli szélesség 15°-tól, Maritius, Madagaskar, Comoro-, Cap-Verdi-, Canari-, Madeira- és Azoviszigetek» s hozzáteszem még, hogy a Középtengert környező tartományok; sőt Magyarország is.

Habár irodalmunk nem említi, nálunk mégsem tartozik a ritkaságok közé; sőt mondhatnám közönségesebb madarunk. A vadászok régóta megkülönböztetik a közönséges fajtól s *czigány fürj*-nek nevezik.

A *baldamus fürj* tipikus alakja magyar nemzeti Muzeumunkban több magyar példánnyal van képviselve. BUDA ÁDÁM gyűjteményében látam egy vén hímét, mely 1863 július hó 17-én Alsó-Fehérmegyében Kutyfalván lővetett, CSATÓ JÁNOS gyűjteményében is van egy tipikus vén hím példány, mely ugyancsak 1863-ban augusztus 1-én Kelmeken lővetett.

Ujabb időben az ország különböző pontjain gyűjtettem fürjeket, mi azt eredményezte, hogy a beküldött példányoknak mintegy 20% nem a közönséges *Coturnix coturnix* (L.), hanem részint a tipikus *C. baldami*, részint pedig egy közbeneső alak volt, mely minden valószínűség szerint a *C. coturnix* és *C. baldami* keresztezéséből keletkezett. Ezen közbeneső alakokon teljesen felismerhetők a *C. baldami*-nak jellegei; de magukon viselik egyszermind a *C. coturnix* jellegeit is, a mennyiben arczuk táján egyes fehér tollak, azonkívül a fekete torok-rajznak nyomai is láthatók. Ilyen közbeeső alak néhány példánya a M. N. Muzeum útján a British Muzeum gyűjteményébe is került Erdélyből. (I. C. B. Br. Mus. vol. XXII p. 239.) Ezen közbeneső alak megjelölésére *Coturnix coturnix baldami* nevet ajánlom.

Kelt Budapesten, 1896. október 16.

Wachtel; die Dimensionen betreffend finden wir zwischen ihnen das nämliche Verhältniß, wie zwischen den Männchen beider Arten.

Die geographische Verbreitung betreffend ist im British-Kataloge Folgendes angegeben: «Süd-Afrika, südlich von 15° südlicher Breite, Mauritius, Madagascar, Comoren, Madeira, Cap-Verdische-, Kanarische- und Azorische-Inseln»: ich kann noch die Länder des Mittelländischen Meeres und überdies auch Ungarn beifügen.

Bei uns gehört sie, obwohl unsere Literatur keine Erwähnung von ihr macht, durchaus nicht zu den Seltenheiten: im Gegentheile, ich könnte sagen, sie ist eine unserer gemeinen Vögel. Die Jäger unterscheiden sie seit längerer Zeit von der gemeinen Wachtel und nennen sie «Zigeuner-Wachtel».

Die typische Form der *Baldamus-Wachtel* finden wir im ungarischen National-Museum in manchen ungarischen Exemplaren repräsentirt. In der Sammlung ADAM v. BUDA's sah ich ein altes Männchen, welches am 17. Juli 1863 beim Dorfe Kutyfalva — Comitat Alsó-Fehér — geschossen wurde; auch in der Sammlung JOH. v. CSATÓ's ist ein altes, typisches Männchen aufgestellt, welches ebenfalls im J. 1863 — am 1. August — in Kelmek erlegt wurde.

In neuerer Zeit ließ ich in verschiedenen Theilen des Landes Wachteln sammeln, wobei es sich herausstellte, daß circa 20% der eingefandten Exemplare nicht zu der gemeinen *Coturnix coturnix* (L.), sondern theils zu der Form *Cot. baldami*, theils zu einer Zwischenform gehört, welche nach aller Wahrscheinlichkeit aus der Kreuzung von *Cot. coturnix* und *Cot. baldami* entstand. An dieser Zwischenform sind die Kennzeichen der *C. baldami* völlig aufzufinden; sie hat aber zugleich auch die Charaktere der *Cot. coturnix* indem an ihrer Backengegend nicht nur einzelne weiße Federn, sondern auch Spuren der schwarzen Kehlszeichnung wahrzunehmen sind. Einige Exemplare von dieser Zwischenform sind aus Siebenbürgen durch das ung. National-Museum auch in die Sammlung des British-Museums gekommen (C. B. Brit. Mus. Vol. XXII. p. 339). Zur Bezeichnung dieser Zwischenform bringe ich die Benennung *Coturnix coturnix baldami* in Vorschlag.

Budapest, am 16. October 1896.

AQUILA.
III. 1896.

M.O.K

TAB. I.

J G Keulemans del et lith.

COTURNIX BALDAMI, Chr L. Brehm

Mintern Bros imp.

Néhány adat Magyarország ornisához.

Közli: Dr. ALMÁSY GYÖRGY.

1. *Alauda arborea Cherneli Pražák.*

Egyik kirándulásunkon, a melyet a mult évben Chernel István barátommal a Deliblat (Temesmegye) futóhomokjára intéztünk, mindegyikünk egy erdei pacsirtát ejtett el, mely úgy nagyságra, mint színezetre nézve e faj tipikus alakjától eltérőnek látszott.

Chernel úr az ő madarát több más madárbőrrel együtt elküldte dr. J. P. Pražák úrnak Hořinowesbe megtekintés végett, s ez csakhamar publikálta e madár leírását az «Ornithologische Monatsberichte» III. évfolyamának 9-ik számában a főntebbi néven, mint új subspecieset.

Ez év tavaszán hosszabb időt töltöttem ugyanazon a területen és sikerült a szóban forgó madárra vonatkozó vizsgálataimat elegendő anyag alapján annyira vinnem, hogy az eredményvel a nyilvánosság elé léphessek.

Az új subspeciesnek Chernel úr gyűjteményében levő typusa nyomán a dr. Pražák-féle leírás* így hangzik:

«Ez az alak a tipikus erdei pacsirtától abban különbözik, hogy csőre hosszabb s valamivel magasabb, a mi igen ritka eset a németországi daraboknál (? «anthirostris» LANDBECK), továbbá hogy a madárnak egész színezete jóval világosabb, az alapszín nagyon háttérbe szorúl, a mi akkor is feltűnik, ha Közép-Európából való nyáron elejtett ily fajta madarakkal hasonlítjuk össze. (Köztudomású dolog, hogy az erdei pacsirta rozsdaszíne ősz felé erősbül.)»

«A felsőrész alapszíne egyenletes, míg a ti-

* Nem hagyhatom el e helyen azt a megjegyzést, hogy egy új subspeciesnek egyetlen bőrré való alapítása, legalább is merész eljárás, kivéven oly esetet, a midőn ezt nyomós biológiai okok is támogatják. A szoba-zoológiának — hála istennek — már lejárt az ideje s elgondolva azt a tömérdek zavart, a mely annak nyomán felburjánzott, ez arra int, hogy alappjában véve helyes irányt, tudniillik az alakcsoportok megkülönböztetését, kellő alapossággal és óvatossággal műveljük.

Einige Addenda zur Ornithologie Ungarns.

V. Georg v. Almásy.

I. *Alauda arborea Cherneli Pražák.*

Während einer im verfloffenen Jahre unternommenen Excursion in das Fluglandterrain von Deliblat (Temeser Comitatus), sammelten Freund St. von Chernel und ich je ein Exemplar einer Baumlerche, welche uns sowohl in den Dimensionen, als auch in der Färbung von typischen Vögeln dieser Art abweichend zu sein schienen.

Herr von Chernel sandte sein Exemplar nebst einigen anderen Vögeln zur Ansicht an Herrn Dr. J. P. Pražák-Hořinowes ein, und bald darauf publicirte in der That genannter Herr in den Ornithologischen Monatsberichten III. Jahrg. (1895), Nr. 9, p. 143, die fragliche Form unter dem obenstehenden Namen als neue Subspecies.

Im Frühjahr letzten Jahres brachte ich längere Zeit wieder in dem genannten Gebiete zu, und so gelang es mir während derselben durch genügendes Material die Untersuchung über die in Rede stehende Baumlerche soweit abzuschließen, daß ich mit dem Resultate derselben vor die Öffentlichkeit treten kann.

Die Beschreibung der neuen Subspecies, welche Herr Dr. Pražák l. c. nach dem in der Collection v. Chernel's befindlichen Typus gab,* sei nachstehend in extenso wiederholt.

«Diese Form unterscheidet sich von der typischen Haiderle durch längeren, etwas höheren Schnabel, wie er nur ganz selten bei den deutschen Exemplaren vorkommt (? «anthirostris» Landbeck) und bedeutend lichtere Gesamtfärbung, in welcher die Rostfarbe sehr zurückgedrängt wird, was auch dann sichtbar ist, wenn man sie mit den im Sommer erlegten Vögeln aus Mitteleuropa vergleicht. (Bekanntlich nimmt die Rostfarbe bei den Haiderlen im Herbst etwas zu.)»

«Die Grundfarbe der Oberseite ist gleichmäßig,

* Ich kann die Bemertung hier nicht unterdrücken, daß das Aufstellen neuer Subspecies auf Grund eines einzigen Balgeremplares mir zum Mindesten sehr gewagt erscheint, wenn nicht biologische Momente oder dergleichen ein solches Vorgehen rechtfertigen. Die Zeiten der reinen Cabinets-Zoologie sind Gottlob vorüber, und eingedenk der durch dieselbe verursachten zahllosen Confusionen, erscheint es doppelt geboten, bei dem an sich ganz richtigen Streben, einzelne Formenkreise zu detailliren, die größte Gründlichkeit und Neiserve zu beobachten.

pikus alakoknál az elülső rész a hátulsó felénél valamivel sötétebb szokott lenni; a szárfoltok világosan esokoládébarnák, a hát valamennyi tolla gyengén rozsdásan lehelte világosszürkével szegett. Az evezőtollak egyenletesen világos szürkebarnák, az elsőrendűek külső zászlója (kivált a bekeskenyedésnél szélesen) tisztán fehérrel van szegve; a legnagyobb szárnyfedők fehér végfoltjától alkotott mező egészen tiszta. A farktollak fehér végfoltja tisztább s nagyobb, a tollak színezete egészben világosabb. A szemén áthaladó esik tisztafehér, ugyanilyen az áll is. A szárfoltok mindenütt kekesnyebbek, de a torok táján sokkal élesebben látszanak, mint a közönséges erdei pacsirtánál, mivel az alapszín sokkal világosabb, az utóbb említett testrészen majdnem tisztafehér s a hason is csak igen gyengén futtatott rozsdasárgás színnel.»

«Lgt. 153, ala 97, cauda 5, rostrum 14, tarsus 21 mm. Typus: ♂ ad deliblati homokpuszta, Magyarország, 1895. V. 29. Chernelházi Chernel István gyűjteményében.»

Ez az egészben találó leírás megfelel az új madáralak nagyon állandó karaktereinek, úgy a többi alakokénak is, a melyeket magam vizsgáltam meg.

Nézetem szerint legjobban jellemezhetni e madarat úgy is, ha színezetére nézve a surgyé sármánnyal (*Emberiza miliaria*) hasonlítjuk össze, a mennyiben a foltok elhelyezése és elosztása, de kivált a foltok színezete, továbbá a nagy tollak s a test aljának színe nagyban hasonlít az utóbbi madáréhoz.

Alauda arborea Cherneli. PRAZ., nova subsp.

Alaudæ arboreæ L. similis, sed colore supra pallidior minus rufescente: ductu superciliari, mento, pectore et abdomine albo; primarum remigum margine exteriori, tectricium superiorum, alula, rectricium maculis apicalibus albis; rostro longiore, maxilla, producta mandibulam curvam acumine excedente distinguenda.

Synopsis.

A közönséges erdei pacsirta felső részének többé-kevésbbé élénk rozsdabarnája az *A. arborea* Chernelinél fakó földesszürkével van helyettesítve s némi nyomát viseli a halvány izabellaszürkének. Az utóbbi alak első- s másodrendű evezői egyenletesen világos szürkebarnák, nincs meg rajtuk a tip. *Alauda arborea*

während bei den typischen Vögeln der vordere Theil etwas dunkler zu sein pflegt, als der Hinterrücken; die Schaftstriche sind licht chocoladebraun, die Ränder auf allen Federn des Rückens lichtgrau mit schwachem roströthlichen Anfluge. Die Schwungfedern gleichmäßig lichtgraubraun, die Außenfahne der Primarien (besonders bei der Einschnürung breit) reinweiß geäumt; der durch die weißen Endflecke der oberen Flügeldecken erster Ordnung gebildete Spiegel ganz rein. Die weißen Endflecke der Steuerfedern reiner und größer, die Farbe im ganzen lichter. Der Strich durch's Auge reinweiß, ebenso das Kinn. Die Schaftstriche sind überall schmaler, treten aber auf der Kehle viel scharfer hervor, als bei der gewöhnlichen Haidelerche, weil die Grundfarbe viel lichter, auf dem letztgenannten Körpertheile fast ganz weiß, auf dem Bauche nur sehr schwach rothgelblich angeflogen ist.»

«Lt. 153, a. sm. 97, c. 5, r. 14, t. 21. Typus: ♂ Delibater-Sandwüste, Ungarn, 29. V. 1895. Collect. Stephan Chernel v. Chernelháza.»

Zu Großen und Ganzen trifft diese Beschreibung — entsprechend dem sehr constanten Charakter der neuen Form — auch bei den übrigen Exemplaren, welche ich untersuchte, zu.

Am Besten kann man dieselbe meiner Ansicht nach damit charakterisieren, daß man sie betreffs des Farbentons mit unserer gemeinen Gerstenammer, *Emberiza miliaria* vergleicht, da die Anlage und Vertheilung der Fleckenzeichnung, vor Allem aber die Farbentöne derselben, sowie die Färbung des Großgefieders und der Unterseite überraschend ähnlich denen der letztgenannten Art sind.

Emovis.

Das mehr oder weniger lebhaft rostbraun der Oberseite bei der gewöhnlichen Haidelerche ist bei *arbor. Cherneli* durch ein stumpfes Erdgrau, mit ganz wenig Spuren von blaß Stibillegrau, verdrängt.

Die Primarien und Secundarien der letztgenannten Form sind gleichmäßig licht graubraun, ohne

tollainak széles rozsdavörös oldalszegése és szárfoltjai.

A test felső részének szárfoltjai a közönséges alakénál mindig világosabban barnafeketék, de a szegések felé nem annyira elmosottak, mint emennél, mi által az alapszínből erősebben s élénkebben válnak ki.

A test egész alsó fele a farkalját is beleértve, a szemén áthaladó sáv s a nyak gyűrűfoltja az Al. arborea Chernelinél fehéres egész a tisztafehérig, míg a tip. Al. arborea ugyane részei mindig jól látható rozsdasárgába vagy cremszínbe hajolnak. Az áll, torok, mell s a nyak gyűrűjének szárfoltjai — bár elrendezésükre egyeznek az Al. arborea typ.-éival — keskenyebbek, kevésbé elmosottak, s ez által — bár nem intenzív feketék, hanem csak fakó földeszürkék — továbbá a világosabb alapszín miatt, finomabban s batározottabban válnak ki.

Az elsőrendű evezők külső zászlója fehéren szegett — az Al. arborea typ.-nál sárgásan vagy rozsdavörösesen.

A szárnyhajlás, a hüvelykrész fedő tollai, valamint a fiókszárny fehér tollhegyeikkel három fehér foltot alkotnak az összezsukott szárnyon; ezek a tollmezők a typ. Al. arboreánál rozsdasárgással elmosottan fehérek s nem oly tiszták. Az Al. arborea Cherneli farktollai mindegyikének szennyesfehér, de nem rozsdásba hajló a végfoltja s még a középső kettőn is rendszeren megtaláljuk ennek nyomát, míg a tipikus Al. arboreánál e foltok rozsdasárgásak s hiányznak a középső két (gyakrabban négy) farktollan. Az új subspecies első elkoresosult evezőtolla a szárny szomszédos belső tollaival egyenlő hosszúságú, míg a tipikus alaknak ugyane tolla azoknál jóval hosszabb. Végre az új subspecies csőre is (kivált ha a csőrhasíték mentén mérjük), jóval hosszabb, magasabb s általában erősebb alkotású a közönséges alakénál; *az új alak csőrének felső kávája mindig egy milliméterrel s még többel éri túl az alsó kávé s hegye lefelé hajlott.*

♂ *ad. tavaszi mezben.*

A fej s a hát földesszürke alapon egyenlőtlen barnafekete szárfoltokkal tarka és pedig sávo-

die breit vorjpringende, rostrothe Mand- und Spitzenzeichnung von Al. alborea typica.

Die Schaftstriche der Oberseite sind lichter braunschwarz als bei der Haidelerche, aber gegen die Ränder zu nicht so verwaschen wie bei dieser, wodurch sie gegen die Grundfarbe kräftiger und lebhafter hervortreten.

Die ganze Unterseite, incluf. der unteren Schwanzdecken, der Superciliarstreifen und des Halsringes, zeigen bei Al. alborea Cherneli eine weißliche bis reinweiße Grundfarbe, während diese Theile bei arborea typ. stets in einen deutlich rothgelblichen oder cremefarbigem Ton spielen.

Die Schaftstriche an Kinn, Kehle, Brust, dem Halsring und den Hypochondrien sind — bei gleicher Vertheilung wie bei Al. alborea typ. — schmaler, weniger verwaschen, und heben sich dadurch, trotzdem sie nicht intensiv schwarz, sondern nur stumpf erdgrau sind, sowie durch die hellere Grundfarbe der betreffenden Konturfedern, präciser und ausgeprägter von derselben ab, wie bei jener.

Die Schwingen erster Ordnung an der Außenfahne weiß gefärbt — bei Al. arb. typ. gelblich oder rostrothlich.

Die Deckfedern am Flügelbug und am Daumen, sowie der Aftersflügel bilden durch ihre weißen Spitzen drei weiße Flecke am zusammengelegten Flügel; diese Spiegelreflekte sind bei Al. alb. typ. verwaschen, rostgelblich weiß und nicht so rein.

Die Steuerfedern von Al. alborea Cherneli tragen alle einen trübweißen, aber nicht ins Rothfarbene spielenden Endfleck, auch das mittelfte Paar zeigt in der Regel wenigstens eine Spur desselben. Bei Al. arb. typ. ist dieser Fleck rostgelblich und fehlt den beiden (häufiger den vier) mittelsten Steuerfedern.

Die Abortivschwinge der neuen Subspecies ist gleich lang mit den untern Flügeldeckenfedern, während bei Arborea typ. sie dieselben um Wesentliches überragt.

Der Schnabel der neuen Subspecies ist endlich (besonders von der Mundspalte bis zur Spitze des Ober schnabels gemessen) auffällig länger, höher und überhaupt kräftiger als bei der Haidelerche. Der Ober schnabel der ersteren stets etwa einen Millimeter und darüber über den Unterschnabel vorragend und mit der Spitze nach abwärts gezogen.

♂ *ad. Frühjahresteid.*

Kopf und Rücken auf erdgrauem Grunde mit ungleichmäßigen braunschwarzen Schaftstrichen ge-

san a fejen, kevésse feltűnően a nyakszirten, legerősebben a hát tetején, hol szélesebb fehéres és szürkénvörös szegések élénkítik a rajzolatot. A faresik s a farkfedők, mely utóbbiak két középsője a fark végéig ér, egyenletesen agyagszürkék. Az evezők egyenletesen világos szürkébarnák, az elsőrendűek külső zászlója (a bekeményedésnél legerősebben) fehéren szegett, s a másod- és harmadrendű evezőkön is megvan ennek nyoma.

A felkarfedők színe a hátéval egyezik. A többi szárnyfedő, úgy a fiókszárny is az evezőkkel azonos színű, széles fehér tollhegy-szegéssel, mi a csukott szárnyon három szembeötlő fehér tollmezőt alkot: a szárnyhajlásban, a hüvelyki részen s a fiókszárny végén. A szélső farktoll világos agyagszürke, hegye felé fehér szárral a szomszédos három toll esokoládébarna, hegyén ékalakú fehér folttal, a középső kettő egyszínűen agyagszürke, a fehér végfolt nyomaival. Alsó oldalán a farktollak valahányan világosabban szürkék ugyanolyan rajzolatúval.

Az áll, torok, has, farkalja s a szárny belső tollai tisztafehérek.

A hosszú fejtető-tollak rövid, fölemelhető bőbitát alkotnak.

A csőr tövétől a szem fölött egész a nyakszirtig tisztafehér sáv halad. A fül tollai az agyagszürkétől egész a fehéresszürkéig színezve, a legfelsők keskenyen esokoládébarnával szegve, mi élesen elhatárolja azokat a fehér superciliumtól.

A fejbűb s a nyakszirt tollainak egyik zászlója világosszürke egész a fehérig s ez létrehozza a fehéres nyakgyűrűt. A százugtól a nyak, a mell felső része s a hypochondriák mentén keskeny, hosszúdad, barnafekete szárfoltok indulnak.

A csőr felső kávája szarűszürke, az alsó világosabb, az állkapocs szárainak egyesüléseig huszszínű. A lábak s karmok színe husvörös. A szem sötétbarna.

fleckt, und zwar streifenartig am Kopf, wenig ausgeprägt im Nacken, am stärksten am Oberrücken, wo breitere weißliche und grauröthliche Federränder die Zeichnung lebhafter machen. Wurzel und obere Schwanzdecken, von denen die beiden Mittelsten das Schwanzende erreichen, einfärbig lehmgrau.

Schwingen einfarbig licht graubraun, die erster Ordnung an der Außenfahne (besonders breit an der Einschnürung) weiß gefäumt, Spuren dieser Säumung auch an denen zweiter und dritter Ordnung.

Oberarmdecken von der Farbe des Rückengefieders. Die übrigen Flügeldecken und der Aftersflügel von der Farbe der Schwingen, mit breiten, weißen Spigenäumen, wodurch auf dem zusammengelegten Flügel drei weiße deutliche Spiegelflecke entstehen: am Flügelbuge, am Daumen und am Ende des Aftersflügels.

Die äußerste Steuerfeder licht lehmgrau mit spigewärts weißem Schaft, die nächsten drei chokoladebraun mit keilförmigem weißen Fleck an der Spitze, das mittlere Paar einförmig lehmgrau mit Spuren des weißen Spigenfleckes. An der Unterseite alle Steuerfedern lichter grau, mit der gleichen Zeichnung.

Rinn, Kehle, Bauch, untere Schwanzdecken und untere Flügeldecken rein weiß.

Die verlängerten Scheitelfedern bilden eine kurze aufstellbare Hölle.

Von der Schnabelwurzel über das Auge hin bis in die Nackenzeichnung ein reinweißer Streif. Die Ohrdecken lehm- bis weißlichgrau, die obersten schmal chokoladebraun gefäumt, wodurch sie scharf vom weißen Supercilium abgegrenzt sind.

Das Kleingefieder des Hinterkopfes und Nackens mit einseitig lichtgrauen bis weißen Fahnen, wodurch ein weißlicher Halsring entsteht. Von den Mundwinkeln beginnend, über Hals und Oberbrust und den Hypochondrien entlang schmale, längliche Schafringe von braunschwarzer Farbe.

Oberschnabel horngrau, Unterschnabel lichter, bis an die Vereinigung der Kieferäste fleischfarben. Füße und Krallen fleischröthlich. Auge dunkelbraun.

Öreg ♂♂ átlagos nagysága. — Durchschnittsmasse alter ♂♂.

			<i>l.</i>	<i>a.</i>	<i>c.</i>	<i>t.</i>	<i>c.</i>	alt
			ctm.	ctm.	ctm.	ctm.	m/m.	
1	♂ad. Delibl.	1895 12/V	14.5	9.3½	5.6	2.2	13.5	5
2.	♂ad. Delibl.	1896 16/VI.	15.8	9.8	5.6	2.2	13	5

E két méretsorozat az általam megvizsgált darabok nagyságviszonyainak két határát jelöli. A teljes hosszúságban való ingadozás nem lehet valami nagy — az 1-el jelöltet bőr állapotában mértem — mert a frissen lövött darabok mind 153—154 mm. hosszúak voltak. A szárnyhosszúságok — az 1-ső számnú kivételével — mindig 9.5 cm. fölött ingadoznak; igen állandó a fark 5.6 cm.-nyi hossza, csak egyetlen esetben érte el az 5.7 cm-t. Az összes megmért darabok tarsusa 2.1—2.2 cm. A esőr hossza is állandóan 13—13.5 mm., míg magassága 5 mm.

♀ ad. tavaszi mezben. — ♀ ad. Fröhjahrskleid.

Mari similis, dimensionibus cæterisque haud dispar, sed brevitudine alarum distinguenda.

A nöstények ruházatában nem találtam oly eltérést, mely azokat a vén hímektől megkülönböztetné, de a szárnyuk aránylagos rövidege már feltűnő s e körülménynek kritikailag különböztető jelentőséget tulajdonítok.

Diese beiden Maße bezeichnen die Grenze der Größen-Variation der von mir untersuchten Exemplare. Die Schwankung in der Totallänge — Nr. 1 ist im Balg gemessen — dürfte nicht so bedeutend sein, da im Fleisch gemessene Exemplare ja m m tlich 153—154 mm Länge hatten.

Die Flügelängen bewegen sich, außer bei Nr. 1, immer über 9.5 cm: sehr constant ist die Schwanzlänge mit 5.6 cm, bei einem einzigen Exemplar betrug dieselbe 5.7 cm. Der Tarsus aller von mir gemessenen Stücke beträgt 2.1—2.2 cm. Die Schnabellänge ist ebenso constant 13—13.5, wie die Schnabelhöhe 5 mm.

Zu Kleide der von mir untersuchten ♀ ♀ konnte ich keinen Unterschied gegenüber dem Kleide der alten ♂♂ finden, wohl aber fällt bei ersteren die Kürze des Flügels bei sonst gleichen Dimensionen auf, ein Umstand, dem ich diakritische Bedeutung beilegen möchte.

Logt.	a.	c.	tar	r.	
				l.	alt.
15.1	8.8	5.3	2.0	13	5.0

Typus: ♀ ad. Deliblat. Sand, 12. V. 1896.

Collect.: Dr. Georg B. von Almásy.

Typus: ♀ ad. deliblati homokpuszta, V. 12. 1996.

Dr. Almásy György gyűjteményében.

A fiatal madár első tavaszi mezében.

Míg a fentebbi synopsisban az öreg madár ruházatát úgy véltem legjobban jellemezhetni, hogy a *Miliaria europea* L.-vel hasonlítottn össze, addig ez új subspecies fiatal madarainál önkénytelenül tűnik fel a *Pratincola rubetra* L. nöstényéhez vagy fiataljaihoz való még nagyobb hasonlatosság.

A foszlott, pelyhes tollazat, az egész felső rész világosbarna színe, a széles fehér supercilium s kivált a háti tollak széles, fehères vagy agyagsárgás szegései s végfoltjai, beleértve az összes evezőtollakat is, mind élénken emlékeztetnek a *Pratincola rubetra* nöstényére.

Der junge Vogel im ersten Fröhjahrskleid.

Wenn ich in der vorstehenden Synopsis das Kleid der alten Vögel am besten damit zu charakterisiren versuchte, daß ich es mit dem Kleide von *Miliaria europaea* L. verglich, so drängt sich bei den jungen Vögeln dieser Subspecies eine noch größere Ähnlichkeit mit den ♀ oder jungen Vögeln von *Pratincola rubetra* L. von selbst auf.

Das zerklüftene, flaumige Gefieder, die lichtbraune Farbe der ganzen Oberseite, die breiten weißen Superciliarstreifen und besonders die breiten, weißlichen oder lehmgelblichen Spitzensäume und Umrandungen des Gefieders der ganzen Oberseite, einschließlic der Schwingen aller Ordnungen, erinnern täuschend an *Pratincola rubetra* ♀.

A fej s a hát tollai világos barnafeketék, mindannyi jó széles fehér tollhegyszegéssel és — a fejen itt-ott, a háton mindenütt — kétoldalt széles agyagsárga szalaggal, melyet a tollak foszlott sugarai hoznak létre. A hát alja s a faresik igen foszlott, pelyhes agyagbarna tollakkal van fődve, miknek hegye felé sötétebb sáv, legvégén pedig újra világosabb — barnásfehéres látható.

A szárnynak minden evező- és fedőtolla barnásszürke, a felkar evezőinek és fedőtollainak külső zászlója agyagbarnás. A esenevész első s a következő evezőnek külső zászlója fehér, a többi elsőrendű evező fehéresagyagsárgával, a második harmadrendűek telített agyagsárgával szegettek. Ez a szegés minden tollan átnyúlik a száron a belső zászló végeig s mindkét oldalon fehéres vagy fehér végfoltta terjed; a felkar evezőin ez az agyagsárga szegés a fehér végfolttól tovahaladva megnyúlik a belső zászló szegésének mentén és pedig úgy hosszában mint szélességben növekedőn, úgy hogy az utolsó 4 felkari evezőnek mindkét zászlója körül van szegve az agyagsárga színnel.

Valamennyi szárnyfedő egyenletes agyagsárga körszegést visel, mi a toll hegye felé többé-kevésbé fehéres végfoltba szélesedik. A szárnyhajlásnak s a liókszárny tövének fedőtollaeszkái tiszta fehérek, ugyanilyen az igen széles s messze hátraérő supereilium s a nyakszirttollak fehér zászlója vagy hegye alkotta nyakgyűrű is.

Ezen rajzolat, mely a barnás alapszínből, fehér vagy fehérsárgás végfoltokból s agyagsárga szegésekből áll, a madár felső oldalát tarkán s elég csinosan színezi.

A fül fedőtollai világosbarnák, a supereilium alattiak fehér végfolttal. A test alja az álltól kezdve a farkaljáig selymesen esillogón tisztafehér. Az állkapcsokon s a torkon gyéren, a mell felső részén, kivált annak oldalain sűrűbben vannak a gömbölydeden szivalakú feketés-szürke szárfoltok. A mell oldalain, a vállak felé, a fehér alapszín sárgásba hajlik.

Die Federn des Kopfes und Rückens lichtbraun-schwarz, jede derselben mit einem ziemlich breiten weißen Spizenfaum und — am Kopf vereinzelt, am Rücken allgemein — beiderseits mit breiten, lehmgelben Bändern versehen, welche durch die zerklüfteten Strahlen und Fahnen gebildet werden.

Unterrücken und Bürzel sind mit sehr zerklüfteten, flaumigen Federn von lehmbräuner Farbe bedeckt, welche spigenwärts einen dunkleren Streif, an der äußersten Spitze aber wiederum einen lichteren — bräunlich-weißlichen — solchen tragen.

Sämtliche Schwung- und Deckfedern des Flügels bräunlichgrau, die Außenfahnen der Oberarmschwingen und -Decken lehmbräunlich. An der Außenfahne die Abortivschwinge und erste Handschwinge weiß, die übrigen Handschwingen weißlich-lehmgelb. Die Schwingen zweiter und dritter Ordnung satt lehmgelb gefäumt. An der Spitze jeder Feder greift dieser Saum über den Kiel auf das Ende der Innenfahne über, sich an beiden Fahnen als weißlicher oder weißer Spizenfleck erweiternd: an den Oberarmschwingen verlängert sich diese lehmgelbe Umrandung vom weißen Spizenfleck fortschreitend an dem Saum der Innenfahnen entlang, und zwar in Länge und Breite zunehmend, wodurch die letzten 4 Oberarmschwingen an beiden Fahnen ringsum lehmgelb eingesaft sind.

Sämtliche Flügeldeckfedern besitzen die gleich umfassende lehmgelbe Säumung, welche sich an den Spitzen der Federn zu einem mehr-weniger weißlichen Spizenfleck verbreitert. Die Deckfederchen am Flügelbuge und an der Wurzel des Astersflügels reinweiß, ebenso wie der sehr breite und weit zurückreichende Superciliarstreifen und — durch weiße Fahnen oder Spitzen der Nackenfedern gebildet — Halsring.

Durch diese Zeichnung: bräunliche Grundfarbe, weiße oder weißgelbliche Spizenflecke und lehmgelbe Rantenfäume, erhält die Oberseite des Vogels eine bunte und recht ansprechende Färbung.

Ohrdecken hellbraun, die obersten unter dem Supereilium dunkler, mit weißen Spizenflecken.

Unterseite, vom Kinn angefangen bis zu den unteren Schwanzdecken reinweiß, seidenartig glänzend. Auf den Kiefern und der Kehle spärliche, auf der Oberbrust, besonders an den Seiten derselben dichtere, rundlich-herzförmige Schaftflecke von schwärzlichgrauer Farbe. An den Brustseiten, gegen die Schulter hin, das Weiß der Grundfarbe gelblich getönt.

A szárny belső oldala szürke, belső tollazata ezüstösfehér.

Az első (szélső) faroktoll szára felül külső harmadán fehér, különben barna; ugyane tollak külső zászlója majdnem egészen, a belső hegye felőli harmadán fehér: a tőfel szürkéje iv alakú sávban halad a fehér szegés mentén s a toll hegye előtt átnyúlik a külső zászlóba.

A többi faroktoll feketésbarna: a másodiknak külső zászlója fehérén szeptelt s valahánynak fehér nyíltja van a hegyén, mely a másodikon legnagyobb s befelé kisebbedik.

A fark oldala a szárny belső felével hasonlóan színes, csak fakóbb, szürkébb.

A esőr rövid, feketés, a esőrhasíték s az alsó káva szárai fakó husszínesek.

A lábak hússzínesek. Az iris barna.

Unterseite der Flügel grau, untere Flügeldecken silberweiß.

Riel der ersten Steuerfeder von oben bis zu einem Drittel weiß, abwärts zu braun: Außenfahne dieser Feder nahezu ganz, Innenfahne von der Spitze abwärts zu einem Drittel weiß; die graue Farbe der Wurzelseite läuft in einem bogenförmigen Striche dem (weißen) Saume entlang, unter der Spitze durch auf die Außenfahne.

Die übrigen Steuerfedern schwärzlichbraun, die zweite mit weißem Saum an der Außenfahne, alle mit weißem Keilsteck an der Spitze, der bei der zweiten am größten ist, und mittewärts abnimmt.

Unterseite der Steuerfedern ähnlich, nur matter — grauer — gefärbt.

Schnabel kurz, schwärzlich, Mundpalte und Unterkieferäste trüblichfarben.

Füße fleischfarben, Iris braun.

L. 13.4 cm, al. 8.3 cm, cand. 5.3, tar. 2, rost.: l. 11 mm, alt. 4 mm.

Typus: ♂ iuv. Deliblater Flugand; 12. Mai 1896.

Collect. Almásy.

Typus: ♂ iuv. Deliblati homokpuszta; 1896 máj. 12.

Almásy dr. gyűjteményében.

Ez új subspecies *biológiájáról* kevés a mondani valóm.

A deliblati futóhomok azon részén, a melyet magam bejártam, elég sűrűn találkozik s úgy látszik, minden párnak megvan a maga kiesiny, de jól megőrzött területe. Különösen azokat az alig járható boróka-bozótokat kedveli, melyek egyes apró esoportokba szétosztva a kopár vagy gyéren füves homokmezők egyhangúságát megszakítják.

Ilyen helyeken órák hosszá, szünet nélkül hangzik éneke, mit majd az egyik juniperus bokor ágai közül, majd igazi paesirta módjára a szabad levegőbe magasra szállva hallat.

Én úgy találok, hogy ez az ének eltér a közönséges erdei paesirta dalától, a mennyiben strófái egyhangúbbak, kevésbé trillázók s azok a hangok, miktől a közönséges alak a «Lullula» arborea nevet kapta, igen ritkán, vagy épen nem hallatszanak. E helyett a nagyon lassú tempóban hallatott tio-tio-tio-tio-tio, melynek o-ja chromatikus menetben vagy egy quinttel lejt — s mely strófa újra s újra ismétlődik az egyhangú énekben — e paesirta zenei specifikumául tűnik fel előttem.

Über die Biologie dieser Heidelerche erübrigt mir wenig zu sagen.

In dem von mir besuchten Theile des Deliblater Flugand-Terrains trifft sich dieselbe ziemlich häufig, wobei jedes Pärchen ein kleines, aber wohl bewachtes Gebiet für sich zu beanspruchen scheint. Besonders bevorzugt sind jene nahezu undurchdringlichen Bestände von Wachholder, welche in kleinen Boskettts zerstreut die Monotonie der offenen oder mit mageren Grasarten spärlich bestandenen Sanddünen unterbrechen.

An solchen Stellen erschallt ihr Gesang stundenlang ununterbrochen, bald von den Zweigen eines Juniperusstrauches aus, bald — nach echter Lerchenart — hochschwebend in freier Luft vorgetragen.

Mir will es scheinen, das der Gesang dieser Lerche vom Lied der gewöhnlichen Heidelerche verschieden sei, die Strophen eintöniger, weniger trillernd (und daß die lullenden oder dudelnden Töne, denen die «Lullula» arborea, die «Dudelerche», ihren Namen verdankt, sehr spärlich eingewoben seien oder ganz fehlen). Dafür scheint mir ein in sehr langsamen Tempo vorgetragenes tio-tio-tio-tio-tio, wobei das O in chromatischem Gang etwa um eine Quarte heruntersteigt, — welche Strophe immer wieder in das recht eintönige Geleier eingeflochten wird — eine musikalische Specialität dieser Lerche zu bilden.

Az egyes párok, úgy látszik nem igen férnek meg egymás közt. A hímeket gyakran láttam veszekedni, mit megszállt területük határáért való küzdelemnek tartok.

A hímeknél sokkal bajosabb a nőstényeket megszerezni vagy megfigyelni, mert mindig a bokrok sűrűjében tartózkodva ritkán kerülnek szem elé.

A fészek valószínűleg a boróka-bokrok tövének tüskés gomolya alatt épül, de sajnos, mind- eddig nem akadtam rá.

A madarak vonulása Manonville-ben.

1895. őszén és 1896. tavaszán.

Báró d'HAMONVILLE-től.

Az 1892. év őszén tett észleleteim azt a sejtelmet költék bennem, hogy vidékemen, a már küszöbön álló tél nem lesz nagyon szigorú: sejtelveim teljesültek. S valóssággal bizonyos madarak, melyek minket csak nagyon sanyarú teleken szoktak elhagyni, mint a *közönséges vércse* (*Cerchneis tinuncula* L.), a *csóka* (*Corvus tinuncula* L.), a *Choucas* (*Corvus monedula* L.) stb., itt maradtak kosztosainknak. Mások, a melyek északról jönnek hozzánk telelni, mint a *fenyő rigó* (*Turdus pilaris* L.), a *fenyő pinty* (*Fring. montifringilla* L.), ez alkalommal csak igen kis számmal jelentkeztek; míg a ruzsaféléknek nagy csoportja, melyek rendszeren csak az eltávozás s visszatérés alkalmával szokták átszelni az országot, mostletelepedtek tavainkra, hogy itt töltsék a kedvezőtlen évszakot.

Ezen tények különben kellő megvilágításba lesznek helyezve az alábbi észleletek által:

*

1. A *Halászsas* (*Pandion haliaetus* LINN) * ápril 14-én mutatkozott a reine-i tavakon. E holnap végén, többször láttam egy párt, melyről sejtettem, hogy a közeli erdőben fog költeni; később a legbiztosabb módon szereztem tudomást arról, hogy feltevésem csakugyan beteljesült 1895-ben.

2. *Egerész ölyv.* (*Buteo vulgaris* BECHST.) Egy pár márczius 19-ikén elkezdte fészket építeni; s a ♀ a következő ápril 4-ikén már kotolt.

3. *Méhész ölyv.* (*Pernis Apivorus* L.) vonul ápril 19-ikén.

* A tudományos neveket még most a FRIVALDSZKY JÁNOS *„Aves Hungaricae”* ez. munkája szerint adjuk.

Unter einander scheinen die Brutpärchen recht wenig verträglich zu sein. Mehrfach beobachtete Kämpfe zwischen den ♂♂ sind wohl auf Grenzstreitigkeiten zurückzuführen.

Viel schwerer als die Männchen sind die Weibchen zu erhalten oder zu beobachten, da sie sich immer im dichten Gestrüppe herumtreiben, wo man sie selten zu sehen bekommt.

Das Nest, das wohl unter dem Wust von stachelichten Ästen am Fuß der Juniperusgebüsch steht, konnte ich bisher leider nicht erlangen.

Passage des Oiseaux à Manonville.

Automne 1895 et Printemps 1896.

Par M. le baron d'HAMONVILLE.

Les observations faites à l'automne 1895, m'avaient fait présumer que, dans ma région, l'hiver qui s'annonçait serait peu rigoureux: mes prévisions se sont réalisées. En effet certains oiseaux qui ne nous quittent que lors des gros hivers, comme la *Cresserelle*, (*Cerchneis tinuncula* L.) etc. étaient restés nos commenseaux. D'autres qui nous viennent du Nord pour hiverner avec nous, comme les *Litornes* (*Turdus pilaris*), les *Pinsons d'Ardenne* (*Fringilla montifringilla* L.), ne se montraient cette fois qu'en fort petit nombre; tandis qu'un grand nombre d'Anatides qui d'habitude ne font que traverser le pays au départ et au retour, s'étaient installés sur nos étangs pour y passer la mauvaise saison.

Ces faits seront mis d'ailleurs en pleine lumière, par les observations notées ci-dessous.

*

1. *Balbusard fluviale.* (*Pandion haliaetus* LINN). * S'est montré le 14. Avril, sur les étangs de la Reine. J'ai vu à la fin de ce mois, et à plusieurs reprises un couple qui a dû nicher dans cette forêt; j'ai appris d'une façon certaine que ce fait s'était réalisé en 1895.

2. *Buse vulgaire.* (*Buteo vulgaris* BECHST.) Un couple a commencé à bâtir son aire le 19 Mars, et le 4 Avril suivant la ♀ couvait.

3. *Bondrée apivore.* (*Pernis apivorus* L.) Passe le 19 Avril.

* Nous donnons les noms scientifiques encore cette fois selon P. *Aves Hungaricae* écrit par J. FRIVALDSZKY.

4. A *vörös kánya*. (*Milvus iclinus* SAV.) vonulását márczius 21. és 23-án észleltük.

5. A *fekele kánya*. (*Milvus korschun* GMEL.) Márczius 15-ikén kezd érkezni. Május 7-ikén egy párt — mely Szent-Pierremont-on fészket rendezett volt, s már tojásai is voltak benne — megtámadott két pár *fekele varjú*. Küzdelem közben emezek egyike a fészekbe esúszott, s összetörte a tojásokat.

6. *Közönséges vércse*. (*Cerchneis tinnuncula* L.) E madarak nem hagytak el minket a télen; itt maradtak páronként s gyakran párosodtak a fészkelési időszak előtt. Megjegyzendő, hogy azok, a melyek a kastélyban laknak, már márczius 3-ikán, tehát 10 nappal előbb kezdtek tojni, mint azok, a melyek az erdő fáiin fészkelnek.

7. *Fehér rétihéja*. (*Circus cyaneus* L.) Január 8-án egy ♀ volt látható; vonulás ápril 4-ikén.

8. *Sárga gyöngybagoly*. (*Strix flammea* L.) A teljes hitelt érdemlő François Albert nevű őr márczius 15-ikén a boucq-i parkban, e fajból egy nőtényt látott, mely ismételten magára bocsátotta az *erdei bagolynak* (*Syrnium aluco* L.) hímét, mely ugyanazon parkban lakott. Ennek a ♀-nek, mely csak sokkal későbbben tojogatott le, májusban, a kastélyban hét tojása volt; a fiókákon azonban a hibridációznak semmi jele sem mutatkozott; mindenben hasonlók voltak a többi fajokbeliekhez.

9. *Erdei fülesbagoly*. (*Asio otus* L.) E fajból január 2-ikán megtelepedett öt darab egy fenyőn, mely nekik szállóhelyül szolgált; öt nap múlva egy hatodik csatlakozott hozzájuk. E madarak az egész télen, legalább nappal, ott tartózkodtak a párosodás pillanatáig, a mi márczius 12-én esett meg.

10. *Közép harkály* (*Picus medius* L.) Márczius 23-án jelentkezett egy hím, mely nőtényével enyelgett; ez a mi vidékünkön kevésbé közönséges faj itt állandó lakó.

11. *Kis harkály*. (*Picus minor* L.) vonulva az országút fáiin márcz. 15, 16 és 17-ikén. Egy pár ápr. 14-én a reine-i erdőben meg vala telepedve.

12. *Zöld harkály*. (*Gecinns viridis* L.) Márczius 15-én a ♂ először hallatja szavát.

13. *Nyaktkeres*. (*Yunx torquilla* L.) Vonulás 24—30-ig; megérkezésétől kezdve hallható a hangja.

14. *Kakuk*. (*Cuculus canorus* L.) Ápril 4-ikén szólal meg először.

15. *Hamvas csuszka*. (*Sitta caesia* W.) Nagy vonulás ápril közepén.

4. *Milan royal*. (*Milvus iclinus* SAV.) Observé leur passage les 21 et 23 Mars.

5. *Milan noir*. (*Milvus korschun* GM.) Ces oiseaux commencent à arriver le 15 Mars; le 7 Mai un couple qui avait établi son aire à St. Pierremont et y avait des oeufs, a été attaqué par deux couples de *Corneilles noires*. Pendant la bataille, l'une de celles-ci s'est glissée dans l'aire, et en a brisé les oeufs.

6. *Faucon cresserelle*. (*Cerchneis tinnuncula* L.) Ces oiseaux ne nous ont pas quitté en hiver, sont restés par couples, et se sont rapprochés bien des fois avant l'époque de la nidification. Ajoutons que celles qui habitent le Chateau, ont pondu dès le 3 Mars, 10 jours plus tôt que celles qui nichent sur les arbres en forêt.

7. *Busard Saint Martin*. (*Circus cyaneus* L.) Vu une ♀ le 8 Janvier; passage le 4 Avril.

8. *Effraye commune*. (*Strix flammea* L.) Le 15 Mars le garde Albert François, qui mérite toute créance, a vu dans le parc de Boucq une ♀ de cette espèce, qui, à plusieurs reprises, s'est fait couvrir par un ♂ de *Hulotte* (*Syrnium aluco* L.), qui habitait le même parc. Cette ♀ qui n'a pondu que beaucoup plus tard, en Mai, dans le chateau a eu 7 oeufs; mai les petits n'ont présenté aucune apparence d'hybridation, et étaient de tous points semblables aux parents.

9. *Hibou moyen-duc*. (*Asio otus* L.) Le 2 Janvier 5 oiseaux de cette espèce étaient installés sur un pin qui leur servait de perchoir; cinq jours après, un sixième Hibou est venu s'installer près d'eux. Ces oiseaux y ont passé tout leur hiver, du moins le jour, jusqu'au moment de leur accouplement qui a eu lieu le 12 Mars suivant.

10. *Pic-mar*. (*Picus medius* L.) Le 23 Mars vu un ♂ cocquetant sa ♀; cette espèce peu commune dans notre région y est sédentaire.

11. *Pic épeichette*. (*Picus minor* L.) De passage sur les arbres de la route les 15, 16 et 17 Mars. Un couple était établi à la forêt de la Reine le 14 Avril.

12. *Gécine pivert*. (*Gecinns viridis* L.) Le 15 Mars 1-er chant du ♂.

13. *Torcol vulgaire*. (*Yunx torquilla* L.) Passage du 24 au 30 Avril, se fait entendre dès son arrivée.

14. *Coucou gris*. (*Cuculus canorus* L.) 1-er chant le 4 Avril.

15. *Sittelle torche-pol*. (*Sitta caesia* W.) Gros passage dans le milieu d'Avril.

16. *Bubos banka.* (*Upupa epops* L.) Vonulás ápril 25-től 29-éig.

17. *Velési varjú.* (*Corvus frugilegus* L.) A télen kevés varjúcsapat volt látható, míg ellenben márczius 5-ikén egy, legalább 500 drbból álló sereg, néhány, közéje keveredett csókával együtt Manonville városa felett kavarogva húzódott el.

18. *Csóka.* (*Corvus monedula* L.) Az enyémeek márczius 10-ike óta verődnek párokba: azonban csak a hónap végén fészkelnek.

19. *Szajkó.* (*Garrulus glandarius* L.) Hazánkban állandón letelepült madár. Ez évben, valamint a megelőzőkben is számos csapatoeskákat láttam naponként elvonulni, még jóval azután is, hogy hazai testvéreik megkezdték fészkeléseiket.

20. *Veresfejű gébics.* (*Lanius senator* L.) Az idén nagyon ritka; érkezik május elsején.

21. *Tövisszűrő gébics.* (*Lanius collurio* L.) Az előbbinél öt nappal később érkezik.

22. *Közönséges seregély.* (*Sturnus vulgaris* L.), sok közülök nem is költözött el, s február 11-ikén feles számmal hallottam őket kertemben eszevgni.

23. *Fenyő pinty.* (*Fringilla montifringilla* L.) Elvonulásuk alkalmával láttam néhányat, de nem télen.

24. *Erdei pinty.* (*Fringilla caelebs* L.) Február 11 s következő napjain a ♀ ♀, 19-ikén a ♀ ♀ vonulása: 20-ikán az első éneklés.

25. *Zöldike.* (*Ligurinus chloris* L.) Érkezik márczius 22-ikétől, ápril 5-éig.

26. *Csíz.* (*Chrysomitris spinus* L.) Vonulás febr. 20-ikán.

27. *Girlicz pinty.* (*Serinus hortulanus* Koch.) Márczius 20-ikán kezd érkezni; 22-ikétől kezdve énekel.

28. *Sordély sármány.* (*Emberiza miliaria* L.) Márczius 17-ikén csoportos vonulás.

29. *Czilrom sármány.* (*Emberiza citrinella* L.) Febr. 20-ikán énekel.

30. *Kerti sármány.* (*Emberiza hortulana* L.) Május 4-ikén egy ♂ és egy ♀.

31. *Közönséges nádissármány.* (*Emberiza schoeniclus* L.) Márczius 14-ikén érkezik s 22-én megtelepedik a tavakon.

32. *Mezei pacsirta.* (*Alauda arvensis* L.) A telt számosan töltötték a kunyhókban; a csapatos vonulások azonban február 12-ikén vették kezdetüket. A megérkezéssel kezdődött az éneklés.

16. *Huppe vulgaire.* (*Upupa epops* L.) Passage du 25 au 29 Avril.

17. *Corbeau freux.* (*Corvus frugilegus* L.) Nous avons eu très peu de rassemblements de Corneilles en hiver; en revanche le 5 Mars, il y en avait une troupe d'au moins 500 qui, mélangées avec quelques *Choucas*, passaient en tournoyant au dessus du village de Manonville.

18. *Corbeau choucas.* (*Corvus monedula* L.) Les miens s'accouplent dès le 10 Mars, et ne font leur nid qu'à la fin du mois.

19. *Geai glandivore.* (*Garrulus glandarius* L.) cet oiseau est sédentaire dans notre pays. Cette année, comme les précédentes, j'en ai vu de nombreuses bandes passant de jour, longtemps après que leurs congénaires du pays avaient commencé leur nidification.

20. *Pie-grèche rousse.* (*Lanius senator* L.) Très rare cette année, arrive le 1-er Mai.

21. *Pie-grèche écorcheur.* (*Lanius collurio* L.) Est arrivée 5 jours après la précédente.

22. *Elourneau commun.* (*Sturnus vulgaris* L.) Beaucoup d'oiseaux de cette espèce n'ont pas émigré et le 11 Février j'en ai entendu un grand nombre qui gazouillaient dans mon jardin.

23. *Pinson d'Ardenne.* (*Fringilla Montifringilla* L.) J'en ai vu quelques-uns au moment des passages mais pas en hiver.

24. *Pinson ordinaire.* (*Fringilla caelebs* L.) Le 11 Février et les jours suivants passage de ♀, 19 Février passage de ♂ et le 20 premier chant

25. *Verdier ordinaire.* (*Ligurinus chloris* L.) Arrive du 22 Mars au 5 Avril.

26. *Tarin ordinaire.* (*Chrysomitris spinus* L.) Un passage le 20 Février.

27. *Cini méridional.* (*Serinus hortulanus* Koch.) Commence à arriver le 20 Mars et chante dès le 22.

28. *Proyer d'Europe.* (*Emberiza miliaria* L.) Le 17 Mars gros passage.

29. *Bruant jaune.* (*Emberiza citrinella* L.) Chante le 20 Février.

30. *Bruant ortolan.* (*Emberiza hortulana* L.) Vu un ♂ et une ♀ le 4 Mai.

31. *Bruant de roseau.* (*Emberiza schoeniclus* L.) Cet oiseau arrive dès le 14 Mars, et installé sur les étangs le 22 du même mois.

32. *Alouette des champs.* (*Alauda arvensis* L.) Beaucoup ont passé l'hiver dans nos chaumes, mais les gros passages commencent le 12 Février. L'alouette chante dès son arrivée.

33. *Erdei pacsirta.* (*Alauda arborea* L.) Február 18-ikán egy darab.

34. *Parlagi pipis.* (*Anthus campestris* L.) Egy példány május 4-ikén. E madár minden évben közönséges a mi meszes dombjainkon augusztus végén és szeptember elején; szeptember 5-ikén reggel az én preparátorom, Lomont úr. két, násztollazatban levő darabot ejtett el.

35. *Erdei pipiske.* (*Anthus trivialis* L.) E madarak vonulása márczius 29-ikén kezdődik, s tart ápril 14-éig.

36. *Réli pipis.* (*Anthus praetensis* L.) E fajból sokan a martincourt-i réten tölték a telet; a vonulások pedig február 19-ikétől márczius 20-áig történtek meg.

37. *Vízi pipiske.* (*Anthus spinoletta* L.) Egyet sem láttam közülök a télen; február 19-ikén, a vonuláskor is csak kettőt.

38. *Sárga barázda-billegető.* (*Budytes flava* L.) Érkezik ápril 14-től 24-ikéig.

39. *Havasi billegény.* (*Motacilla boarula* GM.) Márczius 14-ikén kettő már párba verődék s a malomban fészkeléshez látott.

40. *Fehér barázda-billegető.* (*Motacilla alba* L.) Csapatos vonulás márczius 1-től 5-ikéig.

41. *Sárga rigó.* (*Oriolus galbula* L.) Első megérkezés és első éneklés ápril 14-ikén; a vonulás, szakadozva, tart a hónap végéig.

42. *Örvös rigó.* (*Turdus torquatus* L.) Egy ♀ mutatkozik márczius 24-ikén. Kis vonulások ápril 5-től 25-ikig.

43. *Fenyő rigó.* (*Turdus pilaris* L.) Egyet sem láttam a tél folyamán; csak visszatérésük alkalmával február 12-étől márczius 24-éig mutatták magukat.

44. *Léprigó.* (*Turdus viscivorus* L.) Márczius elsején megszólal.

45. *Boros rigó.* (*Turdus iliacus* L.) Csapatos vonulás az erdőben márczius 21-től 24-ig.

46. *Éneklő rigó.* (*Turdus musicus* L.) Ez évben a vonulások gyakoriak valának; február 6-ikán kezdődtek, s tartottak márczius végéig.

47. *Vörösbegy.* (*Erithacus rubecula* L.) Vonulás márczius 7-től 22-ig. E madarak közül azok, a melyek velünk maradtak, nagy próbát álltak ki a mult télen.

48. *Fülemile.* (*Erithacus luscinius* L.) Ápril 26-ikán első megérkezés és első ének; a vonulás május elsején ért véget.

49. *Fehér-csillagú kékbegy.* (*Erithacus cyaneculus* WOLFF.) A vonulást márczius 19-ikén

33. *Alouette lulu.* (*Alauda arborea* L.) Vu une le 18 Février.

34. *Pipi Rousseline.* (*Anthus campestris* L.) Vu une le 4 Mai. Cet oiseau est commun chaque année sur nos coteaux calcaires à la fin d'août et au commencement de Septembre: ce matin, 5 Septembre mon préparateur, Mr. LOMONT, en a encore tué deux en plumages de noce.

35. *Pipi des arbres.* (*Anthus trivialis* L.) Le passage de ces oiseaux commence le 29 Mars, et continue jusqu' au 14 Avril.

36. *Pipi farlouse.* (*Anthus pratensis* L.) Beaucoup d'oiseaux de cette espèce ont passé l'hiver dans les près de Martincourt: mais les passages se sont effectués du 18 Février au 20 Mars.

37. *Pipi spioncelle.* (*Anthus spinoletta* L.) Je n'en ai pas vu une seule en hiver; et seulement 2 de passage le 19 Février.

38. *Bergerette printanière.* (*Budytes flava* L.) Arrive du 14 au 24 Avril.

39. *Lavandière boarule.* (*Motacilla boarula* GM.) Le 14 Mars 2 sont déjà accouplés, pour nicher au moulin.

40. *Lavandière grise.* (*Motacilla alba* L.) Gros passage du 1-er au 5 Mars.

41. *Loriot jaune.* (*Oriolus galbula* L.) Première arrivée et 1-er chant le 14 Avril; le passage dure isolément jusqu' à la fin du mois.

42. *Merle à plastron.* (*Turdus torquatus* L.) Vu une ♀ le 24 Mars; petits passages du 5 au 25 Avril.

43. *Merle litorne.* (*Turdus pilaris* L.) Je n'en ai pas vu en hiver, mais seulement a leur retour, du 12 Février au 24 Mars.

44. *Merle draine.* (*Turdus viscivorus* L.) Commence à chanter le 1-er Mars.

45. *Merle mauvis.* (*Turdus iliacus* L.) Gros passage en forêt du 21 au 24 Mars.

46. *Merle grive.* (*Turdus musicus* L.) Les passages ont été abondants cette année, et ont commencé le 6 Février, pour continuer jusqu' à la fin de Mars.

47. *Rouge gorge familier.* (*Erithacus rubecula* L.) Passage du 7 au 22 Mars. Ceux de ces oiseaux qui restent avec nous ont été très éprouvés l'hiver dernier.

48. *Rossignol ordinaire.* (*Erithacus luscinius* L.) 26 Avril 1-ère arrivée, et 1-er chant; le passage était terminé pour le premier Mai.

49. *Gorge bleue miroir blanc.* (*Erithacus cyaneculus* WOLFF.) Le passage commence par

nyitják meg a ♂ ♂; a rossz idő hosszasan félbeszakította; ápril 14-ikén bezárták a ♀ ♀.

50. *Vörös-esillagú kékbegy.* (*Erythacus ceruleculus* PALL.) Ápril 21-ikén látható volt egy darab.

51. *Kerti füstike.* (*Ruticilla phoenicea* L.) Ápril 27-ikén látható egy. Csoportos vonulás a következő napokon.

52. *Hegyi füstike.* (*Ruticilla tithys* Scop.) Márczius 16-ikán mutatkozik egy; 17-ikén megjelennek a miénkek; 22-én első éneklés; 20-ikától kezdve csapatos vonulás.

53. *Hantudár.* (*Saricola oenanthe* L.) Ápril 6—21-ig szakadozott vonulás.

54. *Vöröstorkú esalánesűs.* (*Pratincola rubetra* L.) Ápril 25-ikén érkezik és énekel; a vonulás néhány nap alatt befejeződik.

55. *Feketefejű esalánesűs* (*Pratincola rubicola* L.) Márczius 17-ikén egy ♂ és egy ♀.

56. *Szürkebegy.* (*Accentor modularis* L.) Márczius 8-án kezd érkezni.

57. *Barát fülemile.* (*Sylvia atricapilla* L.) Érkeznek márczius 21-ikén; 22-ikén énekelnek. Költözés tart ápril 4-ig.

58. *Kerti poszáta.* (*Sylvia hortensis* BECHST.) Ápril 29-étől kezdve mutatja magát; a megérkezés utáni napon énekel.

59. *Közönséges poszáta.* (*Sylvia curruca* L.) Ápril 29-ikén megszólal, s aztán hallatszik mindenfelől.

60. *Sylvia orphea* Temm. Május 22-én láttam a nagy kertben s hallottam első énekét.

61. *Szürke poszáta.* (*Sylvia cinerea* BRISSON.) Márczius 17-ikén hallatja magát egy darab, de a csapatos vonulások csak ápril elején veszik kezdetüket, minthogy a zord idő feltartóztatta volt.

62. *Acrocephalus turdoides* MEY. Május 4-ikén mutatkozik egynehány az én tavaimon.

63. *Nádi rigó.* (*Acrocephalus arundinaceus* GM.) Néhány az előbbivel a tavakon.

64. *A sáska poszáta.* (*Locustella naevia* BODD.) Ápril 29-ikén láttunk néhányat a nagy kertben; másnap egy elejtve.

65. *Ökörszem.* (*Anorthura troglodytes* L.) Márczius 25-ikén egy pár az erdőeske melletti malomnál megkezdte a fészek-készítést.

66. *Filisz madár.* (*Ficedula trochilus* L.) Ápril 7-ikén egy darab.

67. *Csilp-esalp.* (*Ficedula rufa* BECHST.) Márczius 15-ikén csoportos költözési mozgalom.

les ♂, le 19 Mars; il est longuement interrompu par le mauvais temps, et il se termine par les ♀ le 14 Avril.

50. *Lusciole Orientale.* (*Erythacus ceruleculus* PALL.) Vu une le 21 Avril.

51. *Rouge queue de muraille.* (*Ruticilla phoenicea* L.) Le 27 Avril vu un. Gros passages les jours suivants.

52. *Rouge queue tithys.* (*Ruticilla tithys* Scop.) Le 16 Mars vu un, le 17 vu les nôtres, le 22 premier chant; gros passages depuis le 20.

53. *Traquet moqueur.* (*Saricola Oenanthe* L.) Passages isolés du 6 au 21 Avril.

54. *Pratincole Tavier.* (*Pratincola rubetra* L.) Arrivent et chantent le 25 Avril; le passage se fait en quelques jours.

55. *Tavier rubicole.* (*Pratincola rubicola* L.) Le 17 Mars vu un ♂ et une ♀.

56. *Mouchet chanteur.* (*Accentor modularis* L.) Commencent à arriver le 8 Mars.

57. *Fauvette à tête noire.* (*Sylvia atricapilla* L.) Arrivent le 21 Mars, chantent le 22. Leur migration continue jusqu'au 4 Avril.

58. *Fauvette des jardins.* (*Sylvia hortensis* BECHST.) Observées dès 29 April, chantent le lendemain de leur retour.

59. *Babillarde ordinaire.* (*Sylvia curruca* L.) Le 25 Avril entendu la première; on en entend de tons côtés.

60. *Babillarde orphée.* (*Sylvia orphea* TEMM.) Le 22 Mai vu 3 au grand jardin, et entendu le 1-er chant.

61. *Babillarde grisette* (*Sylvia cinerea* BRISSON.) Le 17 Mars entendu une, mais les gros passages n'ont lieu qu'au commencement d'Avril, le mauvais temps les ayant arrêté.

62. *Rousserole turdoïde.* (*Acrocephalus turdoides* MEY.) Vu quelques-unes sur mes étangs, le 4 Mai.

63. *Rousserole effarvate.* (*Acrocephalus arundinaceus* GM.) Vu sur les étangs avec la précédente.

64. *Locustelle tachelée.* (*Locustella naevia* BODD.) Le 29 Avril vu quelques-unes au grand jardin; tué une le lendemain.

65. *Troglodyte mignon.* (*Anorthura troglodytes* L.) Le 25 Mars un couple commence son nid au moulin au bois.

66. *Pouillot filis.* (*Ficedula trochilus* L.) Le 7 Avril vu un.

67. *Pouillot vélocé.* (*Ficedula rufa* BECHST.) Le 15 Mars gros mouvement d'émigration.

68. *Susogó füzike. (Ficedula sibilatrix BECHST.)* Ápril 26-ikán hallatja énekét e faj.

69. *Hegyi füzike. (Ficedula Bonellii VIEILL.)* Ápril 22-ikén megjelenik s énekel.

70. *Bubos czinke. (Regulus cristatus KOCH.)* Márczius 21-ikén vonulás a tüleveliek ültetvényében.

71. *Szén czinke. (Parus major L.)* Márczius 3-ikán hallom először; 14-ikén nagy esoport a st.-pierremont-i erdőben.

72. *Fenyves czinke. (Parus ater L.)* Több példányt láttam a rappe-i és st.-pierremont-i erdőkben.

73. *Hosszú farkú czinke. (Oriles caudatus L.)* Márczius 19-ikén egy Epicea-ra, egy pár fészket épít.

74. *Fekete fejű légykapó. (Muscicapa atricapilla L.)* Ápril 30-ikán nagy számmal láttam a grenay-i és rappe-i erdőkben.

75. *Örvös légykapó. (Muscicapa collaris BECHST.)* Láttam egyet ápril 14-ikén a reine-i erdőben; ez a légykapó, mely ez erdőben bőven tenyészik, az idén nagyon késve érkezett meg.

76. *Szürke légykapó. (Muscicapa grisola L.)* Csak május elején kezd érkezni.

77. *Füstli fecske. (Hirundo rustica L.)* Ápril 11-ikén megjelenik kettő, melyek egyike a mienk; 14-ikén sokan a mi tavainkon; 15-ikén érkeznek az enyéme; 20-ikán a községben fészkelők mindnyájan helyükön vannak.

78. *Házi fecske. (Chelidon urbica L.)* Ápril 24-ikén csak a tavakon láttam néhányat, melyek menedékhelyeiket rendezték; 30-ikán a községbeliek mind el voltak helyezkedve. Egy teljesen rendes szinezetű pár ezen fajból megépíté fészket a domèvre-i papilakon. Négy tojásukból kikelt két rendes szinezetű, s két teljesen fehér fióka, mely utóbbiak egy pár nap múlva a fészkekből való kiszállás után, elfogattak s most már gyűjteményemben vannak.

79. *Parti fecske. (Colyle riparia L.)* Ápril 24-ikén néhány darab mutatkozott a tavakon.

80. *Sarlós fecske. (Cypselus apus L.)* Május 4-ikén közönségesek a tavakon; Manonville-be csak május 7-ikén délután érkeznek.

81. *Örvös galamb. (Columba palumbus L.)* Február 28-ikán 1 drb; márczius 8-tól 17-ig esapatos vonulás.

68. *Pouillot siffleur. (Ficedula sibilatrix BECHST.)* Le 23 Avril cette espèce fait entendre son 1-er chant.

69. *Pouillot Bonelli. (Ficedula Bonellii VIEILL.)* Le 22 Avril vu et entendu cet oiseau.

70. *Roitelet huppé. (Regulus cristatus KOCH.)* 21 Mars constaté un passage dans la plantation de Conifères.

71. *Mésange charbonnière. (Parus major L.)* Le 3 Mars entendu la 1-ère; le 14 grosse troupe dans la forêt de St. Pierremont.

72. *Mésange noire. (Parus ater L.)* Vu plusieurs aux bois de la Rappe et de St. Pierremont.

73. *Orile longicaude. (Oriles caudatus L.)* Le 19 Mars un couple édifie son nid sur un Epicea.

74. *Gobe Mouche noir. (Muscicapa atricapilla L.)* Le 30 Avril j'en vois bon nombre aux bois de Grenay et de la Rappe.

75. *Gobe mouche à collier. (Muscicapa collaris BECHST.)* Vu un le 14 Avril, à la forêt de la Reine: ce Gobe mouche qui se reproduit abondamment dans cette forêt, y est arrivé très tardivement cette année.

76. *Butalis gris. (Muscicapa grisola L.)* Commencent seulement à arriver le 1-er Mai.

77. *Hirondelle de cheminée. (Hirundo rustica L.)* Le 11 Avril vu 2 dont une des nôtres. Le 14 il y en avait beaucoup sur nos étangs; le 15 retour des miennes, et le 20 toutes celles du village étaient à leur poste.

78. *Chelidon cul-blanc. (Chelidon urbica L.)* Le 24 Avril vu quelques-unes seulement aux étangs qui constituent leur étape d'arrivée; le 30 toutes celles du village y étaient installées. Un couple d'Hirondelles de cette espèce ayant des couleurs normales, a établi son nid au presbytère de Domèvre. Les 4 oeufs ont donné deux petits à couleur normale, et deux complètement blancs, qui ont été capturés quelques jours après leur sortie du nid; et font partie de ma collection.

79. *Colyle de rivage. (Colyle riparia L.)* Le 24 Avril on en voit quelques-unes sur les étangs.

80. *Martinet noir. (Cypselus apus L.)* Le 4 Mai ces oiseaux déjà communs sur les étangs, n'arrivent à Manonville que le 7 Mai dans l'après-midi.

81. *Colombe ramier. (Columba palumbus L.)* Le 28 Février vu 1. Les 8 et 17 Mars gros passage.

82. *Vadgalamb.* (*Columba oenas* L.) Márczius 22-ikén egy csapat az erdőske melletti malomnál.

83. *Vadgerlicze.* (*Turtur auritus* GRAY.) Érkeznek ápril 30-ikán.

84. *Közönséges fűrj.* (*Colurnix dactylisonans* MEY.) Május 13-ikán szólal meg.

85. *Közönséges búbicz.* (*Vanellus cristatus* WOLFF et MEY.) Márczius 13., 18. és 23-ikán vomulás a Dampré-tónál.

86. *Erdői szalonka.* (*Scolopax rusticola* L.) Az első márczius elsején jelentkezik; a vomulás 13-tól 19-ikéig tart Manonville-ben, és 23-ikáig Boucq-ban.

87. *Sárszalonka.* (*Gallinago scolopacina* BR.) A Dampré-tavon márczius 22-ikén húsz darab.

88. *Gyepi szalonka.* (*Gallinago gallinula* L.) Néhányat az előbbivel együtt láttam.

89. *Zöldlábúszalonka.* (*Totanus ochropus* L.) Ápril 14-ikén egy kis vomulás.

90. *Palaki szalonka.* (*Tringoides hypoleucis* L.) Egy darab május 15-ikén.

91. *Vízi gural.* (*Rallus aquaticus* L.) A Bruneseau felé vezető országúton márczius 22-ikén felszáll egy darab.

92. *Szárcsa.* (*Fulica atra* L.) Márczius 23-ikán összes tavainkat megnépesíté e faj.

93. *Darú.* (*Grus cinerea* BECHST.) Márczius 10-ikén 10 darab leverész a nagy tó melletti réten; márczius 14-ikén láttam egy csapatot; 15-ikén egy másikat, mely 20 darabból állott; 16-ikán egy 30 darabos csapatot, s végül 17-ikén egy csapatot, melyben épen 165 drbot számítottunk meg.

94. *Vad rucza.* (*Anas boschas* L.) Préparátorom, LOMONT úr, február 6-ikán egy 12—1500 közt változó számú egyénekből álló csapatban egy egészen fehér példányt látott, mely véleménye szerint, e fajhoz tartozó vala.

95. *Fütyölő rucza.* (*Mareca penelope* L.) Márczius 23-ikától ápril 16-ig vomulás a tavakon.

96. *Nyílfarkú rucza.* (*Dasila acuta* L.) Márczius 23-ikán egy 20 egyénből álló társaságot láttam.

97. *Telető rucza.* (*Querquedula ciria* L.) Márczius 22 és 24-ikén és ápril 24-ikén a tavakon 20, 15 és 30 tagú társaságokban jelentkezett.

98. *Fehérszemű rucza.* (*Nyroca leucophthalmus* BECHST.) Márczius 23-ikán érkeztek, s ápril 24-ikén párokba verődtek.

99. *Lármás rucza.* (*Bucephala clangula* L.) Márczius 23-ikán egy pár.

82. *Colombe Colombin.* (*Columba oenas* L.) Le 22 Mars vu une bande au moulin au bois.

83. *Tourterelle vulgaire.* (*Turtur auritus* GRAY.) Ces oiseaux arrivent à partir du 30 Avril.

84. *Gaïlle commune.* (*Colurnix dactylisonans* MEY.) Le 13 Mai 1-er chant.

85. *Vanneau huppé.* (*Vanellus cristatus* WOLF et MEY.) Passage à Dampré les 13, 18 et 23 Mars.

86. *Bécasse ordinaire.* (*Scolopax rusticola* L.) Vu la première le 1-er Mars; le passage dure du 13 au 19 à Manonville et continue à Boucq jusqu' au 23.

87. *Bécassine ordinaire.* (*Gallinago scolopacina* BR.) Le 22 Mars il y en avait une vingtaine sur l'étang Dampré.

88. *Bécassine sourde.* (*Gallinago gallinula* L.) Vu quelques-unes avec les précédentes.

89. *Chevalier cul-blanc.* (*Totanus ochropus* L.) Vu un petit passage le 14 Avril.

90. *Chevalier guignelle.* (*Tringoides hypoleucis* L.) Vu un le 15 Mai.

91. *Râle d'eau.* (*Rallus aquaticus* L.) Le 22 Mars levé un sur la chaussée de la Bruneseau.

92. *Foulque Macroule.* (*Fulica atra* L.) Le 23 Mars tous nos étangs, étaient peuplés de cette espece.

93. *Grue cendrée.* (*Grus cinerea* BECHST.) Le 10 Mars dix individus couchent dans la prairie du grand étang; le 14 Mars vu une bande, le 15 observé une bande de 20 individus, le 16 une de 30, et le 17 une de 165 exactement comptés.

94. *Canard sauvage.* (*Anas boschas* L.) Mon préparateur, Mr. LOMONT, en a vu le 6 Février un entierement blanc, qu'il croit de cette espece, au milieu d'une bande de 12 à 1500 individus.

95. *Maréque siffleur.* (*Mareca penelope* L.) Passage sur les étangs du 23 Mars au 16 Avril.

96. *Pilet longue queue.* (*Dasila acuta* L.) Le 23 Mars vu une bande d'une vingtaine de sujets.

97. *Sacrelle d'été.* (*Querquedula ciria* L.) Observé sur les étangs des bandes de 20, de 15 et de 30 individus. Les 22, 24 Mars, et 24 Avril.

98. *Fuligule nyroca.* (*Nyroca leucophthalmus* BECHST.) Le 23 Mars sont arrivés, et le 24 Avril suivant sont tous accouplés.

99. *Garrot vulgaire.* (*Bucephala clangula* L.) Observé un couple le 23 Mars.

100. *Búbos vöcsök.* (*Podiceps cristatus* L.) Márczius 22-ikén megszállottak minden tavat, s ápril 24-ikén párokba verődtek.

101. *Kis vöcsök.* (*Podiceps minor* L.) Márczius 6-ikán láttam vonulásban egy darabot; márczius 22-én a tavakon mind énekelgettek, vagy sípoltak kedvök szerint.

Manonville, Meurthe-Moselle, 1896. szeptember 5.

100. *Grèbe huppé.* (*Podiceps cristatus* L.) Le 22 Mars étaient installés sur tous les étangs; et tous accouplés a la date du 24 Avril.

101. *Grèbe castagneux.* (*Podiceps minor* L.) Le 6 Mars vu un en passage sur le ruisseau; le 22 Mars il étaient tous cantonnés sur les étangs, où il sifflaient à l'envie.

Chateau de Manonville, Meurthe Moselle, 5 Septembre 1896.

KISEBB KÖZLÉSEK. — KLEINERE MITTEILUNGEN.

A nádi fülesbagoly (*Asio accipitrinus*) fészkeléséről Fogarasmegyében.

UZYNK EDÉ-TŐL.

Ha a mezők tarlókká váltak, a szőlő s a tengeri megérett, akkor jelenik meg nagyobb számában a magas füvel és száraz kőrökkel fedett, vagy silány sással és náddal borított, kiaszott réteken a közép nagyságú, majd sötétebb, majd világosabb sárga alapon feketén csikozott bagoly. A nappalt félig csukott szempillákkal mozdulatlanul üldögélve tölti s csak ha ellenség, vagy az esthomály közeledik, elevenedik meg, felnyitva ragyogó sárga szemeit.

Ez a *nádi fülesbagoly*, mely október havában érkezik hozzánk, s vagy rövid pihenőt tartva tovább vonul, vagy esekély számban gyakran január végeig hű marad kedvezően választott tanyájához.

Nyáron ritkán látható nálunk e szép bagoly s talán ez az oka, hogy a vélemények megoszlottak a fölött, vajjon csakugyan költött-e Erdélyben. Még CSATÓ JÁNOS úr is kételkedéssel fogadja «Über den Zug, das Wandern und die Lebensweise der Vögel, in den Comitaten Alsó-Fehér und Hunyad» című munkájában. Magam már évek előtt nyugodtan soroltam e madarat a nálunk fészkelők közé, mivel már többször találkoztam vele nyáron, még pedig fészekruhában. 1894-ben meggyőződésre jutottam ez ügyben, a mennyiben a Mundra melletti sással, magas füvel és dudvával benőtt zombékos réten kutyám előtt felszálló *nádi baglyot* lőttem. Alig került kezembe, azonnal szemembe ötlött a mellén levő nagy költési folt. Mivel ez eset július 7-ikén történt, jogosnak tartám a véleményyt, hogy a madárnak vagy anyányi fiai van-

Die Sumpfohreule (*Asio accipitrinus*) als Brutvogel im Fogaraser Comitát.

Von Eduard Uzynek.

Wenn die Felder und Auren kahl geworden, wenn die Hebe und der Mais gereift, erscheinen meist über Nacht in größerer Anzahl, auf dem mit hohem Gras und trockenem Unkraut bedeckten, oder mit kurzem Schilf und magerem Röhricht bewachsenen, ausgedörrten Wiesen mittelgroße, bald heller, bald dunkler gelbe, mit schwarzen Schaftstrichen gezeichnete Eulen. Tagsüber sitzen sie mit halbgeschlossenen Lidern unbeweglich und nur wenn ein Feind, oder der Abend naht, kommt Leben in dieselben und öffnet sich das glänzende, lichtgelbe Auge. Es sind Sumpfeulen, welche im October erscheinen und entweder nach kurzer Raht weiter ziehen oder in minderer Anzahl oft bis Ende Jänner dem gewählten, passenden Standort treu bleiben.

Im Sommer zeigt sich diese schöne Eule selten bei uns und mag dieses der Grund gewesen sein, daß die Meinungen darüber, ob sie in Siebenbürgen brüte, auseinander giengen. Auch Herr JOHANN v. CSATÓ bezweifelt dies in seinem Werke: «Über den Zug, das Wandern und die Lebensweise der Vögel, in den Comitaten Alsó-Fehér und Hunyad». Schon vor Jahren hatte ich sie unbedenklich zu unseren Brutvögeln gezählt, da ich sie bereits einige Male im Sommer, und zwar im Jugendkleide antraf. Im Jahre 1894 konnte ich mir in dieser Hinsicht Gewißheit verschaffen, indem ich auf dem mit Binzen, hohem Gras und Unkraut bedeckten, kuppigen Wiesen bei Mundra, vor dem Munde eine aufstehende Sumpfeule schoß. Kaum hatte ich den Vogel in der Hand, als mir auch der große Brutfleck auffiel. Es war am 7. Juli und glaubte ich daher mit Recht annehmen zu können, daß der Vogel bereits flügge Junge, oder eine Nachbrut (zweite Brut nach Zer-

nak, vagy hogy első fészke elpusztulván, másodszor költött.

Bizonyíték okáért a baglyot bőrré praeparáltam, mert kitömött állapotban a csupasz mell nem lett volna látható.

Ezen eset tehát igazolja Lázár gr. azon állítását, hogy ezen bagolyfaj nálunk is fészkel. Ajánlatos volna másutt is figyelemmel kísérni e madarat a nyári hónapokban.

Az *Asio accipitrinus* Pall. költő madár Magyarországon.

CERVA FRIGYES-től.

CZYRK EDE úr Fogaras környékén, 1894-ben, a kotlási időszak alatt a náli fülesbagolynak egy nőstényét lőtte, melyen kotlási foltok valának. Ez a mi derék megfigyelőnkét, CZYRK EDE urat, arra indította, hogy az *Asio accipitrinus* fajt Magyarországon költő madárnak tekintse. Ezen feltevésnek alapos helyességét megerősíti az én jelen évi tapasztalatom.

Midőn május elején a Szunyog és Ürbő pusztákon (Pestmegye) gyakran kirándulásokat tevék s figyelmemet különösen az általánosan kedvelt *Totanus stagnatilis* fajra irányítam, egyszer, egészen véletlenül, egy moesárnak, úgynevezett «Turján»-nak, közelében, a puszta földön két darab teljesen fehér tojásra bukkantam, melyeknek alakja s külső ismertető jegyei azonnal elárulák, hogy bagolytojások. Minthogy nemteljes fészkek-aljakat gyűjteni egészen elvem ellenére van, a tojásokat érintetlenül hagytam, de azzal a szándékkal, hogy legközelebről, május folyamán, az említett vidéken betenként két-háromszor teendő kirándulásaim egyikén, a teljes fészkaljat elhozom — és, ha lehet, magát a madarat is bizonyítékul lelövöm. Még ugyanazon nap folyamán kíséröm, egy odávaló vadörzö (pagony-kerülő), viszont talált egy ilyen tojást, mely hasonlólag a puszta talajon feküdt. A bagoly épen akkor reppent fel róla s az én emberem már lövésre készült, de én még kellő időben eltérítém szándékától azon megokolással, hogy nekem a fészkalj kiegészítése különösen fontos. Nem mulasztám el az illető kerület, a kinek lakása ezen moesár közelében van, utasítani, hogy a baglyok iránt kímélettel legyen s tojásaikat — a mennyire lehet — felügyelje, nehogy avatatlan kezeknek essenek áldozatul.

jtörung der erjten) haben mußte. Als Belegstück habe ich die Eule als Balg präparirt, da beim Ausstopfen der federlose Bauch nicht zur Geltung gekommen wäre.

Die Angabe Gr. Lázár's, wonach diese Eule bei uns brüten soll, ist somit vollkommen begründet und wäre es erwünscht, diesbezüglich auch anderwärts ein achtames Auge auf dieselbe auch in den Sommermonaten zu haben.

Asio accipitrinus Pall. Brutvogel in Ungarn.

Von F. A. Cerva.

Herr C. Cz y n k hat im Jahre 1894 in der Umgebung von Fogaras während der Brutzeit ein Weibchen der *Sumpfohreule* geschossen, welches Brutstecke aufwies. Dies veranlaßte unseren tüchtigen Beobachter Herrn Cz y n k, den *Asio accipitrinus* als ungarischen Brutvogel zu bezeichnen. Diese Annahme soll durch meine diesjährige Beobachtung ihre volle Bestätigung finden.

Als ich Anfangs Mai auf den Füßen Szunyog und Ürbő (Comitat Pest etc.) häufig Excursionen unternahm und dabei mein Augenmerk besonders auf den allgemein beliebten *Totanus stagnatilis* lenkte, fand ich ganz zufällig im Moraste, an einem jogenannten «Turján», auf bloßer Erde zwei Stück ganz weiße Eier, deren Form und äußere Merkmale sofort Euleneier verriethen.

Da es ganz gegen mein Princip ist, unvollzählige Gelege zu sammeln, ließ ich die Eier unberührt, um bei meiner nächsten Excursion, welche ich im Laufe Mai wöchentlich auf 2—3 Tage in genannter Gegend zu unternehmen beabsichtigte, das volle Gelege zu holen, und, wenn möglich, den Vogel als Beleg zu schießen. Noch im Laufe desselben Tages fand mein Begleiter, ein dortiger Wildbeeger, wieder ein solches Ei, welches ebenfalls auf bloßer Erde lag. Schon wollte sich der Mann zum Schusse bereiten und die eben aufgestogene Eule abschießen, als ich ihn noch zur rechten Zeit von seinem Vorjate abkehrte, mit der Motivirung, daß mir an der Ergänzung des Geleges besonders gelegen ist. Ich unterließ es nicht dem betreffenden Wildbeeger, welcher in der Nähe dieses Morastes sein Wohnhaus inne hat, aufzutragen, den Eulen Schonung zu widmen, und, wo möglich, die gefundenen Eier zu überwachen, damit sie profanen Händen nicht zum Opfer fallen. Leider werden in dieser Gegend von

Fájdalom, ezen a vidéken, a közel fekvő Bugyi község lakói, főképen azonban a bibicztojásgyűjtők részéről olyan pusztítások mennek véghez, hogy nekem csak kicsi reményem lehetett a tojásokat illető ezélmnak eléréséhez. Ez a feltevés, fájdalom, igazolva is lett; midőn a legközelebbi héten ismét oda jövék, a tojásoknak hire sem vala.

Mivelhogy a tojások megtalálását szóbelileg közöltem már barátommal, dr. MADARÁSSzal s ő biztosnak vette, hogy az csak a nádi fülesbagoly lehet, feladatommá tettem, hogy a legközelebbi kiránduláson tüzetesebben kutassak e bagoly után, s ha lehet egy fészket találjak. Azonban a legszorgalmasabb keresés daczára is sem nekem, sem előbb említett kísérőmnek nem sikerült ezen bagolynak még legkisebb nyomára is ráakadnunk. A fünek, s még inkább a cziprusfütejnek (*Euphorbia Cyparissias*) — mely ott buján tenyészik s mely között a baglyak költenek — gyors felnövekedése a kutatást szerfelett nehézé tette. Ehhez járult még a kiállhatatlan hőség is, mely minket öt óránál tovább tartó, eredménytelen keresgélés után, a munka félbeszakítására kényszerített.

Így telt el május hava a nélkül, hogy e tekintetben sikeres eredményt érten volna el.

Május végén az ottani mocsári madarak kotlása nagyon előre lévén haladva, s ez által az oologiai zsákmányok kevés kecsagetőt igérvén, másfelől pedig igen sokra is menvén azon költségek, melyeket szekérre és vezetőre a lakásomtól nagyon távol eső ezen kirándulások alkalmával áldoznom kelle, kénytelen voltam egy időre ama környéken gyűjtési tevékenységemet beszünetetni. A helyszínéről való eltávozásomkor megbiztam az illető kerület, hogy kövessen el mindent arra nézve, hogy a baglyot s illetve annak költsési helyét felfedezze, s ha felfedezte, engem azonnal értesítsen.

Így telt el hét hét után a nélkül, hogy valami kedvezőt hallhattam volna. Végre július 23-án veszem azt az örvendetes hírt, hogy emberemnek sikerült a fünek lekaszálásakor találni egy fészket 3 fiókával és két tojással, mely utóbbiak később zápoknak bizonyultak.

Még az nap útra kerekedtem s hajtottam az érdekes vidékre, a hol már nem egy ritka fészke-aljat zsákmányoltam volt. Két órai szekerezés után a kotlási helyre érve, a félig fejlett fiókákat, melyek a kaszától megkimélt fütej között, a pusztá földön guggoltak s megérkezésünkkor

den Bewohnern des nahe liegenden Dorfes Bugyi, hauptjächlich aber von Bibizeier-Sammlern große Devastationen ausgeführt, daß nur wenig Hoffnung vorhanden war, mein Ziel mit den Eiern zu erreichen. So hat sich auch meine Vermuthung leider bestätigt; als ich die nächste Woche wieder kam, war von den Eiern keine Spur.

Da ich schon früher das Auffinden der Eier meinem Freunde Dr. von Madarás mündlich mittheilte und er sicher voraussetzte, daß es nur die Sumpfohreule sein kann, habe ich es mir zur Aufgabe gemacht, die Eule bei meiner nächsten Excursion eifriger zu verfolgen, und, wenn möglich, ein frisches Nest zu finden.

Trotz fleißigen Suchens wollte es weder mir, noch meinem schon früher erwähnten Begleiter gelingen, auch nur die geringste Spur eines Vorhandenseins dieser Eule zu entdecken. Das Gras, und besonders die Cypressenwolsmilch (*Euphorbia cyparissias*), welche dort stark wuchert und zwischen welcher die Eulen brüten, wuchs rasch empor, was das Suchen besonders erschwerte. Dazu gesellte sich noch eine solche unerträgliche Hitze, welche uns nach mehr als fünfständigem resultatlosen Suchen zur Einstellung der Arbeit zwang.

So vergieng der Monat Mai, ohne daß ich diesbezüglich ein günstiges Resultat aufzuweisen vermochte.

Das zu Ende des Monates Mai das Brutgeschäft der dortigen Sumpfovogel zu weit vorgeschritten ist und dadurch die oologische Ausbeute weniger begünstigt, die Speisen aber, welche Wagen und Begleiter verursachen, und, ohne welche man die von meinem Wohnort weit entfernte Excursion nicht unternehmen kann, zu kostspielig sind, unterließ ich bis auf Weiteres meine Sammelthätigkeit in dortiger Gegend. Bei meinem Fortgehen beauftragte ich den betreffenden Wildheger, er möge sich alle Mühe geben, die Eule, resp. deren Brutplatz, — Horst kann ich es nicht nennen —, zu suchen und mich bei Auffindung eines solchen sofort zu verständigen.

So verfloßen Wochen um Wochen, ohne daß ich etwas Günstiges erfahren konnte. Endlich den 23. Juli erhalte ich die freudenvolle Nachricht, daß es dem Manne gelungen ist, beim Abmähen des Grajes ein Nest mit 3 Jungen nebst zwei Eiern, welche sich später als faul erwiesen, zu finden.

Den selben Tag machte ich mich noch reisefertig und fuhr nach der interessanten Gegend, in welcher ich so manches seltene Gelege erbeutete. Nach zweistündiger Fahrt am Brutplatz angelangt, wurden die drei halbwüchsigen Jungen, welche zwischen der verschont

bagoly modra füresa arcfintorgatásokat csináltak, a két záptojással együtt felszedtük. Az alatt, a míg mi ezen munkával valánk elfoglalva s mellesleg azt a gazdagon terített asztalt bámulók meg, mely hat, különböző emlős állatoeskákból (*Sorex* és *Sminthus* fajok) állott, a két öreg felettünk és körülöttünk keringett. Két szerencsés lövéssel sikerült a kerülőnek birtokunkba keríteni mindkét madarat, melyeket én a fiókákkal együtt, mint hiteles bizonyítékokat, a mi Nemz. Muzéumunknak engedtem át. Később sikerült a kerülőnek ismét egy fészket 6 darab, jóformán felnőtt fiókával találni, melyek közül július 5-ikén, a dr. Madarászszal azon a vidéken tett rövidke kirándulásunk alkalmával, egy példányt haza vittem, hogy ezt a Magyarországra nézve érdekes fajt fogságban megfigyelhessen.

A mennyiben nekem ezen eseteknél lehető vala a fészkek helyzetéről meggyőződnöm, mondhatom, hogy a nádi fülesbagoly, legalább nálunk, sem idegen fészket nem használ, sem maga ilyen nem épít, hanem a pusztá talajra rakja le tojásait s azokat ott is kotólja ki, s ott neveli fel kiesimyeit.

A nagy fészkealjoknak gyakorisága 1896 tavaszán.

CERVA FRIGYES-től.

Ritkán telik el gyűjtési periódus úgy, hogy az a tevékeny gyűjtőnek, ha nem is mindig újat, de valami érdekest ne adna. Az alábbiakban a jelen évi gyűjtéseimből néhány tojásfajt akarok felsorolni, melyek egyes fészkealjokban igen nagy darab-számukkal vonták különösen magukra figyelmemet.

A f. év ápril havában első kirándulásom alkalmával, melyet REISER OTTMÁR kedves barátomnak és ZELEBOR úrnak társaságában tettem meg, az *erdei fülesbagoly*-nak egy fészkealját találtam, 8 db, már jóformán megkotólt tojással.

Egy hét múlva egy másik hasonlóra bukkan-tam, nem rég kikelt négy fiókával és a kikeléshez közel álló négy tojással.

A kotlási időszak alatt letem továbbá:

Oriolus galbula fajnak 2 fészkealjját 5—5 tojással;

Turdus auritus fajnak 1 fészkealjját 3 tojással, mind a három megkotólva;

gebliebenen Wolfsmich auf bloßer Erde saßen und bei unserer Ankunft ihre, nach Eulenart, komischen Grimassen schnitten, nebst den zwei faulen Eiern aufgehoben. Während der Zeit, als wir mit dieser Arbeit beschäftigt waren und dabei den reich gedeckten Tisch, aus sechs Stück verschiedenen Säugethieren (*Sorex*- und *Sminthus*-Arten) bestehend, bewunderten, freisten die beiden Eltern ober und um uns herum. Durch zwei glückliche Schüsse gelang es dem Wildheger beider Vögel habhaft zu werden, welche ich sammt den Jungen unserem National-Museum als authentische Belegstücke überließ. Später gelang es dem Wildheger abermals ein Nest mit 6 Stück ziemlich ausgewachsenen Jungen zu finden, von welchen ich den 5. Juli, an welchem Tage ich mit Dr. v. Madarász eine kleine Excursion in dortiger Gegend unternommen hatte, ein Exemplar nachhause nahm, um diese, für Ungarn interessante Art in Gefangenschaft zu halten.

Soweit es mir bei diesen Fällen möglich war, mich über die Nestlage zu überzeugen, muß ich gestehen, daß die Sumpfohreule, wenigstens bei uns, weder ein fremdes Nest benützt, noch ein solches selbst verfertigt, sondern ihre Eier auf die bloße Erde legt, sie auch dort zeitigt und ihre Jungen großzieht.

Anfallende Häufigkeit von grosszähligen Gelegen im Frühjahr 1896.

Von F. A. Cerva.

Es vergeht selten eine Sammelperiode, welche den thätigen Sammler, wenn auch nicht immer Neues, aber doch Interessantes bieten würde.

Zu Nachstehenden will ich einige Eierarten meiner diesjährigen Ausbeute nennen, deren hohe Stückzahl in den Gelegen mir besonders auffiel:

Auf meiner ersten Excursion im Monat April l. J., welche ich im Vereine meines sehr werthen Freundes Othmar Reiser und Herrn Zelebor unternahm, fand ich ein Gelege der Waldohreule mit 8 Stück stark bebrüteten Eiern.

Eine Woche später ein solches mit 4 frisch ausgefallenen Jungen, nebst 4 Stück dem Ausfallen nahe stehenden Eiern.

Im Laufe der Bruttsaison fand ich ferner:

Oriolus galbula 2 Gelegen mit je 5 Stück Eiern.

Turdus auritus 1 " " " 3 " "

(alle drei bebrütet).

Acrocephalus turdoides-nek 1 fészekalját 6 tojással :

Cerchneis vespertina L. (= *rufipes* BES.) 1 fészekalját 6 tojással :

Ardea minuta 1 fészekalját 8 tojással ; és végül két kétfős fészekalját, ezek közül egyik volt a *Totanus stagnatilis* fajé 7, a másik a *Sylvia hortensis* fajé 8 darab tojással. Mindkét fészekalj tojásai, szín és rajzolat után ítélve, két-két jérezétől eredtek.

Mindezek, bárha már hasonló esetek észleltettek is, figyelmet érdemelnek.

Kék kakuktojások.

CERVA FRIGYES-TŐL.

Az oologusok közül sokan, kik a kakuktojások iránt közelebről érdeklődnek, gyűjtéseik folyamán már bizonyára találtak olyan kék kakuktojásokat, melyek többnyire vastagabb sarkaik felől vöröses, apró pontokkal vagy olajfoltokkal valának pettyezve. Az ilyen előjövetelek, ha nem is túlságos gyakoriak, de — az en tapasztalataim szerint — még sem tartoznak a ritkaságok kategóriájába. A Csepel-szigeten ismerek egy területet, mely egy, a kis Dunna-ágtól határolt erdőeskéből áll, a hol három év óta egy kakuk-jérezze kizárólag kék tojásokat rak.

1894-ben, már előre haladott költési időszakban, tatáltam egy kék kakuktojást a *szürke poszáta* (*Sylvia cinerea*) fészkeben. A mult évben a *kerli füstfark* (*Ruticilla phoenicea*) és a *szürke poszáta* (*Sylvia cinerea*) fészkeben lettem egy-egy kék kakuktojást. Az idén pedig a fiam, valamint én egyik gyűjtőmmel együtt ugyanazon területen, május 5-étől kezdve június 28-ikáig, különböző időközökben 8 darab kék kakuktojást kaptunk a következő fészkekben :

<i>Ligurinus chloris</i>	fészkeben	egyszer,
<i>Acanthis cannabina</i>	"	kétszer,
<i>Sylvia cinerea</i>	"	egyszer,
<i>Ruticilla phoenicea</i>	"	kétszer,
<i>Saxicola oenanthe</i>	"	egyszer,

és egyszer egy frissen épült poszátafészkekben, a nélkül, hogy más tojás lett volna mellette.

Ezeknek a tojásoknak tüzetes átvizsgálása és összehasonlítása arra az eredményre vezet, hogy mindnyájan ugyanezen egy kakukjérezétől származnak.

Ha már most vizsgálódásunkat arra a szín

Acroceph. turdoides 1 Gelege mit je 6 Stück Eiern.

Cerchneis vespertina L. (= *rufipes* Besoke) 1 Gelege mit je 6 Stück Eiern.

Ardea minuta 1 Gelege mit je 8 Stück Eiern und schließlich zwei Doppelgelege: eines von *Totanus stagnatilis* mit 7 Stück, eines von *Sylvia hortensis* mit 9 Stück Eiern. Beide Gelege wurden, der Farbe und Zeichnung nach geurteilt, von zwei Weibchen producirt.

Obwohl ähnliche Fälle schon beobachtet wurden, verdienen sie dennoch Beachtung.

Blaue Kukukeier.

VON J. H. CERVA.

Viele Vologen, welche sich für Kukukeier interessieren, werden während ihrer Sammelthätigkeit blaue, meist dem dicken Pol zu mit röthlichen kleinen Punkten, oder Flecken gezeichnete Kukukeier gefunden haben.

Dieses Vorkommen, wenn auch nicht allzuhäufig, gehört meiner Erfahrung nach, auch nicht in die Kategorie der «Seltenheiten». Ich kenne auf der Insel Csepel ein Gebiet, welches aus einem, an den kleinen Donauarm grenzenden, Wäldchen besteht, wo seit 3 Jahren ein Kukukeibchen ausschließlich blaue Eier legt.

Zu Jahre 1894, schon bei vorgeschrittener Brutzeit, fand ich ein blaues Kukukei in dem Neste der grauen Grasmücke (*Sylvia cinerea*). Voriges Jahr in den Nestern des Gartenrothschwanzes (*Rut. phoenicea*) und der grauen Grasmücke (*Sylvia cinerea*) je ein blaues Kukukei. Heuer fand mein Sohn, sowie auch ich, nebst einer meiner Sammler in demselben Gebiet, vom 5. Mai angefangen bis 28. Juni in verschiedenen Intervallen 8 Stück blaue Kukukeier in folgenden Nestern :

<i>Ligurinus chloris</i>	einmal.
<i>Acanthis cannabina</i>	zweimal.
<i>Sylvia cinerea</i>	einmal.
<i>Ruticilla phoenicea</i>	zweimal.
<i>Saxicola oenanthe</i>	einmal, und einmal ein solches in einem frisch gebauten Grasmückennest ohne Nest-eiern.

Genauere Überprüfung und Vergleiche dieser Eier ergaben das Resultat, daß alle von einem und demselben Weibchen abstammen.

Betrachtet man nun die Contrasten in der Farbe

és rajzolatbeli ellentétre irányítjuk, mely egyfelől a kék kakuktojások, másfelől a *Ligurinus chloris*, *Fringilla cannabina* és *Sylvia cinerea* fészektojásai között van, lehetetlen esatlakoznunk ahhoz az előbbi színezés-elmélethez, melyet némely ornithologusok állítottak fel, hogy t. i. a kakukjérece az ő szervezetének berendezésénél fogva bírna azzal a képességgel, hogy a maga tojásainak színben és rajzolatban a dajkamadarak fészkében talált tojásokéhoz hasonló kinézést tudna adni. A legnagyobb valószínűség a mellett szól, — a mint ezt dr. HOLZ gyanítja, — hogy erre a téves nézetre némely madárfajok túljejtett tojásai szolgáltattak okot.

Lanius Senator, L.

Közli SZABÓ GYÖRGY főerdész.

F. é. augusztus 8-án Veszprém vármegyének, Doba községe határában fekvő, úgynevezett dobai uradalmi erdőben, a mely gróf Erdődy Ferencz tulajdona, a *vörösfejű gébicsnek* egy hím és egy nőstény példányát észleltem. A gébicsket egy ritkás, elvénuált tölgyes erdőnek délnyugoti sarkában oly helyen találtam, a hol egyenkint és kisebb csoportokban öreg, száradó félben lévő agg tölgyek fordúlnak elő, az alpnövényzet pedig néhány kisebb galagonya-cserjéből (*Crataegus*) és gyér fűből áll; egyszersmind e hely kavicsos homoktalajánál és emelkedettebb fekvésénél fogva az erdő legsülevényesebb, legszárazabb részét képezi. E helyen jártomban pillantottam meg az első ♂ példányát a *vörösfejű gébicsnek*, állásomtól alig 30—35 lépésnyire, egy alacsony galagonyán ülve, a honnan az avarszerű föbe többször le-leszállt, valószínűleg rovarok után.

A rövid távolság mellett jól kivelhettem a gébicsnek rozsdavörös fejét, a mely szín a tarkóig, sőt valamivel azon alul is lenyúlt, valamint a szárnyakat a háton keresztül összekötő fehér-szalagot.

Pegyver nélkül lévén, sajnálatomra sem ezt, sem egy másik, később ugyanott észlelt példányt, a melyet fakóbb színű feje után tojónak tartottam, megszereznem nem sikerült. Másnap, jókor reggel fegyverrel ugyanerre a helyre jöve, ismét megtaláltam a gébicsket, ekkor azonban

und Zeichnung, welche zwischen den blauen Kuckuckseiern und den Nesteriern von *Ligurinus chloris*, *Fringilla cannabina* und *Sylvia cinerea* bestehen, kann man sich unmöglich jener früheren Färbungstheorie anschließen, welche einige Ornithologen aufstellten, daß nämlich der Organismus eines Kuckuckweibchens so eingerichtet wäre, dem Vogel die Fähigkeit verleihen zu können, seine Eier, denen in dem Neste vorgefundenen Eiern der Pflegeeltern in Farbe und Zeichnung anzupassen. Die größte Wahrscheinlichkeit spricht dafür, wie Dr. Holz vermuthet, daß Doppelleier gewisser Vogelarten die Veranlassung zu diesem Irrthum boten.

Lanius senator, L.

Von Georg Szabó, Oberförster.

Am 8. August laufenden Jahres habe ich im Dobaer herrschaftlichen Walde, welcher zur Gemeinde Doba im Besprémer Comitat gehört und Eigenthum des Franz Grafen Erdödy ist, ein ♂ und ein ♀ des rothköpfigen Würgers beobachtet. Ich fand diesen Würger in der südwestlichen Ecke des veralteten, schütterten Eichenwaldes an einer Stelle, wo die alten, halbwegs vertrockneten Eichen einzeln oder in kleineren Gruppen vorkamen und das Untergebüsch aus einigen kleineren Weißdorn-Gebüschchen (*Crataegus*) und schütterem Gras besteht: diese Stelle, wegen ihres schottrigen Sandbodens und ihrer erhöhten Lage, bildet zugleich den dürresten, am meisten ausgetrockneten Teil des Waldes. Beim Begehen dieser Stelle erblickte ich auf kaum 30—35 Schritte von mir das erste ♂ des rothköpfigen Würgers, welches auf einem niedrigen Weißdorn saß, von wo es sich wahrscheinlich, der Insecten wegen, öfters in das haidenkrautartige Gras hinabließ.

Wegen der geringen Entfernung konnte ich ganz gut ausnehmen den rostrothen Kopf des Würgers, welche Farbe bis zum Genick oder gar etwas über daselbe hinausreichte, ebenso das weiße Band, welches die Flügel am Rücken verbindet.

Da ich zu meinem Bedauern unbewaffnet war, gelang es mir weder dieses Stück, noch ein anderes, welches ich wegen der mehr fahlen Farbe des Kopfes für ein ♀ hielt und eben daselbst beobachtet habe, zu verschaffen. Tags darauf kam ich bewaffnet zu derselben Stelle und fand auch die Würger, doch es gelang mir nicht dieselben in den Schußbereich zu

öket lövésre kapnom nem sikerült s csakhamar azután úgy el is tűntek, hogy többé minden utánuk való keresés hiábavalónak bizonyult.

Vörösfejű gébics (*Lanius senator*, L.).

CERNEL ISTVÁN-tól.

Ujabban e gébicsfaj honi előfordulására vonatkozólag MOLNÁR LAJOS következőket közölte velem: «1892-ben a hidas-hollósi erdőben (Vas megye) a *Lanius senator* ♀ példányára akadtam, melynek fészket is — egy zápon maradt tojással és kikelt fiókákkal — sikerült megtalálnom s az öreget elejtenem. 1894. jun. 9-én ugyancsak a hidas-hollósi erdőben nevezett madárfaj ♂ példányát lőttem le. Mind a két példány bőre SCHLÜTER VILMOS-hoz Halléba került». Így tehát e gébicsfajnak hazánkban előforduló költését MOLNÁR LAJOS bizonyítja be először.

befommen. Bald darauf verschwanden sie gänzlich, so daß alles Suchen nach ihnen sich bald als erfolglos erwies.

Der rothköpfige Würger (*Lanius senator*, L.).

Von Steph. Chernel.

Neuerdings hat mir Herr Ludwig Molnár das heimatische Vorkommen dieser Würgerart betreffend folgendes mitgetheilt: «Im Jahre 1892 stieß ich im Hidas-Hollóser Walde (Comitat Vas) auf ♀ des *Lanius senator*, dessen Gelege es mir sammt einem faul gebliebenen Ei und den ausgefrochenen Jungen gefang in den Besitz zu bekommen und die Nester zu erledigen. Am 9. Juni 1894 erlegte ich ebenfalls im Hidas-Hollóser Walde das ♂ des genannten Vogels. Die Nester beider Exemplare erhielt Wilhelm Schläter in Halle.» Somit hätte das erste Brüten dieser Würgerart in unserem Lande Herr Ludwig Molnár nachgewiesen.

Néhány vonuló madárról, mely nálunk kitelel.

PFENNIGBERGER JÓZSEF-től.

A gróf FORGÁCH úr gondos madárvonlási megfigyeléseinek kidolgozását olvasván, látom, hogy a szakornithologusok a *valgalambot* (*Columba oenas*) határozottan vonuló madárnak tartják. Legyen szabad tehát nekem erre a galambfajra vonatkozólag közölnöm, hogy én azt a télen át már többször láttam itt nálunk, de mindig csak olyan helyeken, a hol a megtöltött tengerigórék mellett magas, vén fák állottak; ily helyen nem egyes példányokat, hanem nagyobb csapatokat láttam. Havazó időjárás esetén ezt a galambot gyakrabban láttam, a mint a Keskenyerdőben, a görék mellett, éhezve a kanadai nyárfák ágain üldögélt.

A *mezei pacsirtára* vonatkozólag közölhetem, hogy f. é. január hó 7-én ebből a madárfajból egy csapatot az Albrecht-gáton láttam. A *bübos-pacsirtával* való összetévesztés lehetősége ki van zárva. Ekkor tájban már meglehetősen sok (körülbelül 9'') havunk volt; ezt én pontosan onnan tudom, mert január hó 4-én egy jókora vadkant nyomoztam és fekvő helyén el is ejtettem. A gát koronáját azonban, valamint a gát koro-

Über einige überwinternde Zugvögel.

Von Jos. Pfennigberger.

Ich habe die Bearbeitung der sorgfältigen Vogelzugsbeobachtungen des Herrn Grafen Forgách gelesen und ersehe daraus, daß die Fachornithologen die *Hohltube* (*Columba oenas*) als ausgesprochener Zugvogel betrachten. Nun erlaube ich mir bezüglich dieser Taubenart die Mittheilung zu machen, daß ich dieselbe schon öfter den Winter über hier lebend gesehen habe, jedoch nur an solchen Orten, wo hohe, alte Bäume in der Nähe gefüllter Kukuruz-Esardafen sich befinden, und zwar nicht in einzelnen Exemplaren, sondern in größeren Stügen. Bei schneiger Witterung habe ich diese Taube öfter hungernd auf den Ästen von kanadischen Pappeln in der Nähe der Esardafen in Keskenyerdő gesehen.

Bezüglich der Feldlerche theile ich mit, daß ich am 7. Jänner d. J. einen Flug dieser Vögel am Albrechtsdamme antraf. Verwechslung mit der Haubenlerche ist ausgeschlossen. Im allgemeinen hatten wir damals schon ziemlich viel Schnee (circa 9''); ich weiß dies genau, weil ich am 4. Jänner einen guten Keiler auf der Fährte verfolgte und im Lager erlegte. Am Damme hatte aber der Wind die Krone und die nördliche Kronenkante

nának északi élet, a hol e madarak szemmel látlatólag nagyon nyomorogva tartózkodtak, a szél megszabadította a hótól. Ugyanaz nap láttam, ugyanesak ottan, egy *hószármányt* is, melyet e hó 5-én kis gyűjteményünk részére lelőttem.

Enyhe és hóban szükölködő esztendőekben, a milyenek itten nem memek ritkaság számba, alkalmam volt gyakran megfigyelni kisebb csapatokban a *seregélyeket* is.

Erdei szalonkát már januar havában lőtünk, és pedig nemesak egyes olyan példányokat, melyek a lövéstől megsérülve rekedtek itt, hanem ép és gyakran 5—6 dbot is.

Pürjel több ízben láttam és lőttem december havában; sőt egyet lőttem néhány évvel ezelőtt nagy hóban a bállyei parkban épenséggel január, vagy február havában.

Szürke gém, kócsag, kanalasgém és bölömbika, dacára a hónap és jégnek, megjelenik sokszor télen is nálunk, a mikor pl. a halak pipálnak és a jeget a széteken vagy egyébként kikezdi; ellenben *biborgémet, vakvarjút*, vagy a *kis kócsagot* itten soha sem láttam.

A *kis káralatna* előfordul gyakran télen és pedig legtöbbször nagyobb számban, kivált ha a magas vízállás után a Duna télen apad és a rétségben nyílt folyóvizek támadnak, a melyeknek partja megnádasodik. A *nagy káralatna*, mely nyáron és őszszel itt van, télen soha sem észleltem itt.

Hasonlóképen megfigyeltem egyszer a *gólya* kitelelését, vagy helyesebben mondva, télen való előfordulását, és pedig Dárda községben. Körülbelül az 1879—1880-ik évi igen szigorú télen volt. Hogy e madár nappal mit mivel, hol tartózkodott, nem tudom, de többször láttam, midőn az erdőből kocsin haza tértem, hogy miként vonúlt egy régi esürön lévő gólyafészekhez, a melybe aztán kotló madár módjára beletelepedett; délután 4 órakor a madarat már rendszeren a fészekben lehetett látni. Én mást nem tudok képzelni, mint hogy egy állatkedvelő, talán valamely koresmáros, vagy mészáros marhabelekkel, konyhabulladékkal, vagy effélével tartották, melylyel életét tovább tengethette, úgy hogy már inkább egy félig megszelidült madárnak kell tartanunk. Mert, hogy a gólya jegen allva a pipáló, azaz levegő után kapkodó halakra leskelődnék és ezért vízről-vízre szállongana, nekem igen valószínűtlennek tetszik.

Ezeket az adataimat azért hozom itt fel, mert

schneefrei gemacht, wo die Vögel augenscheinlich nothleidend sich aufhielten. An demselben Tage sah ich auch einen Schneeammer dajelbst, den ich am 5 d. M. für unsere kleine Vogel Sammlung erlegte.

In milden, schneearmen Wintern — und diese sind hier nicht so ganz selten — habe ich auch schon oft kleine Flüge Stare gesehen.

Waldschneepfen haben wir schon im Jänner erlegt, und nicht etwa nur vereinzelte Exemplare, die vielleicht krank geschossen hier blieben, sondern öfter 5—6 Stück.

Wachteln habe ich zu öftern im December gesehen und geschossen. Eine erlegte ich sogar vor mehreren Jahren im Jänner oder Februar, bei tiefem Schnee in einer jungen Nichtengruppe des Wellner Partes.

Graue Reiher, Edel- und Löffelreiher und Kohrdommeln erschienen öfter im Winter bei Eis und Schnee, wenn z. B. Fische auslugern und am Rande oder bei Stöden das Eis aufwaschen, während ich den Purpurreiher, Nacht- oder kleinen Silberreiher da nie sah.

Der Zwergkormoran kommt öfter im Winter, und zwar oft in größerer Anzahl, besonders wenn nach höherem Wasserstande im Winter die Donau fällt und sich im Riede fließende offene Wassertäufe mit robrigen Ufern bilden. Den großen Kormoran, der im Sommer und Herbst da ist, habe ich jedoch im Winter nie bemerkt.

Auch die Überwinterung, oder besser gesagt, das Vorkommen des Storches im Winter habe ich einmal beobachtet, und zwar in dem Marktflecken Dárda. Es dürfte im Jahre 1879 auf 1880 gewesen sein, es war ein strenger Winter. Was der Vogel bei Tage trieb, wo er sich aufhielt und von was er lebte, weiß ich nicht, aber ich sah ihn öfter, wenn ich aus dem Walde nach Hause fuhr zu einem, auf einer alten Scheune befindlichen Storchenneste streichen, wo er sich nach Art brütender Störche hineinsetzte: um 4 Uhr Nachmittag konnte man den Storch schon regelmäßig im Neste sitzen sehen. Ich kann mir nichts anders denken, als daß ihm ein Thierfreund, vielleicht der Wirth oder Fleischhauer Hindseingeweide, Küchenabfälle oder dergleichen gab, womit er sein Leben fristen konnte, so daß er eigentlich mehr ein halbzahmer Vogel war. Denn daß der Storch am Eise stehend anlugernden Fischen, die nach Luft schnappen, anslauern und von Gewässer zu Gewässer suchend nachfliegen soll, scheint mir nicht recht wahrscheinlich.

Ich mache diese Mittheilung deswegen, weil ich

azt hiszem, hogy a madarak rendellenes kiteleléséről, vagy némely madárnak télen való előfordulásáról szóló közlemény eléggé érdekes.

Az ilyen áttelelések, vagy vonulási megkésések adhatnak valószínűleg sokszor okot a szokatlannál korai madármegérkezésekről szóló jelentésekhez, mi által a madárvonulási megfigyelések munkálatai megnehezíttetnek, megzavartatnak, ha ugyan az ilyen jelentések nem felületes észleleteken nyugszanak.

Muscicapa grisola.

KOSZTKA LÁSZLÓ-tól.

Ez a legyészfaj szomszédom házában, a füstifecske fészékében költött és talán a késői költés folytán csak egy fiókát nevelt, mely aztán augusztus hó 2-án kirepült. Az idő akkor hűvös volt és az eső is szakadt, a mikor azt a szomszédom elfogta és kalitkába zárva egy fára tette, hol aztán az anyja hűsége sen táplálta.

Az anyának ide-oda való repkedése és esettegetése felköltötte figyelmemet és csakhamar megtudtam, hogy a madár szokatlan magaviseletének mi az oka: fiát kiszabadítottam és kertembe hoztam. S ettől az időtől fogva az elvonulásig mindig közelemben voltak, de a hímét sohasem láttam. Hogy az anya odaadó ápolását megkönnyítsem, hidegebb időben kikergettem, vagy összefogdosva kidobtam a konyhából néhány legyet, melyet az öreg a falról azonnal összeszedett, hogy megetesse vele a fiát. Ezt a vadászatot annyira megkedvelte az öreg, hogy abba később bele tanult a megerősödött fia is.

Az alatt az anyamadárnak valahogyan lába törött, hogy miként, azt nem vettem észre. Most ismét szomorúbb volt madaraim élete és talán ők voltak az utolsók, a melyek innen 1894. évi szeptember 19-én elköltöztek.

Gács (Nógrád vm.).

glaube, daß es genau interessant sei etwas über die abnormen Vogelüberwinterungen oder dem Auftreten gewisser Vögel in Winter zu hören.

Überwinterungen oder Abzugsverspätungen von Vögeln mögen wohl oft die Ursache von ungewöhnlich frühen Vogelankunfts-meldungen sein und erschweren und verwirren gewiß die Arbeiten über Vogelzugsbeobachtungen, oder werden derlei Meldungen als auf ungenauen Beobachtungen beruhend angesehen.

Muscicapa grisola.

Von Ladisl. Kosztká.

Dieser Fliegenfänger nißte im Hause meines Nachbarn u. zw. im Neste der Rauchschwalbe und hatte, vielleicht zufolge des späten Brütens, nur ein Junges, welches am 2. August ausgeflogen ist. Das Wetter war damals kalt und es regnete auch, so daß der Vogel ganz durchnäßt war, als ihm mein Nachbar streng und in einem Käfig eingesperrt, auf einen Baum aufgehängt hat, wo er dann von seiner Mutter getreulich ernährt wurde.

Das Hin- und Herflattern, sowie das Gezetter des Vogels erweckte meine Aufmerksamkeit, und bald erfuhr ich, was die Ursache dieses ungewöhnlichen Verhaltens des Vogels sei: ich befreite sein Junges und brachte es in meinen Garten. Von nun verblieben sie bis zum Abzug immer in meiner Nähe, jedoch das Männchen sah ich niemals. Um daß ich der Mutter die Pflege erleichtere, trieb ich, oder sammelte und warf ihr aus der Küche einige Fliegen, welche sie von der Wand sofort abjammelte und ihr Junges damit abfütterte. An diese Fliegenjagd hatte sich die Alte so angewöhnt, daß später ihr erwachsenes Junges dieselbe sich auch aneignete.

Mittlerweile brach dem alten Vogel der Fuß, jedoch auf welche Weise, daß konnte ich nicht beobachten. Nun war das Leben meiner Vögel wieder traurig und vielleicht waren sie die letzten, welche von da am 19. September 1894 abgezogen sind.

Gács (Com. Nógrád).

Serinus hortulanus télen.

MEDRE CZKY ISTVÁN-tól.

F. é. február 23-án kirándulásomról hazamenőben az Ung mellett elterülő fűzesben ez évszakban szokatlan madárhívásra lettem figyelmes, melyet egy, a fűzes hosszában gyorsan átszurrandó kis szárnyas hallatott. Midőn ez ismeretes hang és a téli időszak összeférhetetlenségén tépelődtem, a dülő part alján kiszivárgó s így nagyobb melegénél fogva be nem fagyott források felé ereszkedtem, és íme egy bokor körül felrakódott hóbuczkából kitépeg a hang tulajdonosa, egy ♀ *Serinus hortulanus*, tőlem három lépésnyire, és megül a tiszta havon úgy, mintla várta volna, hogy jól megfigyeljem. Sokáig néztem és a mint fordulni akartam, elszállott röviden csiripelve. E jelenség annál feltűnőbb, mert csak néhány nappal megelőzőleg 19° C-t olvastunk és hatalmas hóréteg takarta a mezőt.

Egyben felemlitem, hogy január 20-án *Cinclus melanogaster*-t lőttem a városban, e példány intézetünkben (főgymnasiumban) van, és február 11-én 2 db *Plectrophanes nivalis*-t ejtettek el.

Ungvár, 1895.

A nyírfajd (*Tetrao tetrix*, L.) előfordulása Erdélyben.

CZYŃK EDÉ-től.

Az ember szinte azt hinné, hogy a hegyövezte, erdőkoszorúzta szép Transsylvániában a nyírfajdnak, ama lantalakú farkkal bíró fajdmadárnak, épügy mint daliás rokonának, a süketfajdnak (*Tetrao urogallus*, L.) a megfelelő helyeken mindenütt elő kell fordulnia. Az pedig még sincs úgy, bár a jóságos anyatermészet forrón szeretett hazám koronájának ezt a gyönyörű gyöngyét pazar bőkezűséggel áldotta meg és elég olyan vidéket juttatott neki, a mely ennek a pompás erdei tyúkféle madárnak megfelelne és otthonául szolgálhatna.

Igaz, hogy itt-ott hallottam öregebb vadászoktól magam is annak említését, hogy ez vagy

Serinus hortulanus im Winter.

Von Stephan Medreczky.

Am 23. Februar d. J. bei der Heimkehr von einem Ausfluge wurde meine Aufmerksamkeit in dem Weidengebüsch längs der Ung durch einen zu dieser Jahreszeit ungewöhnlichen Vogelruf rege gemacht, welchen ein, dem Weidengebüsch entlang schnell eifender Vogel vernahmen ließ. Während ich über die Ungereimtheit dieser bekannnten Stimme mit der wintertlichen Jahreszeit nachgegrübelt hatte, ließ ich mich langsam zu den am Abhange des Feldraines hervorlickenden, und zufolge des größeren Wärmegrades nicht eingefrorenen Quellen hinab. Und siehe! aus einer um einen Strauch gefagerten Schneerhebung trippelt auf drei Schritte mir entgegen der Eigenthümer dieser Stimme, ein *Serinus hortulanus* ♀, und bleibt sitzen auf dem reinen Schnee, als ob er warten wollte, daß ich ihn gut beobachte. Lange betrachtete ich ihn und als ich mich wenden wollte, flog er zwitschernd ab. Diese Erscheinung ist umso auffallender, da wir einige Tage zuvor — 19° C hatten, und das Gefilde von einer mächtigen Schneehülle bedeckt wurde.

Zugleich kann ich bemerken, daß ich am 20. Januar in der Stadt einen *Cinclus melanogaster* geschossen habe, welcher in unserem Obergymnasium aufbewahrt wird, ferner am 21. Februar zwei Stück *Plectrophanes nivalis*.

Ungvár, 1895.

Über das Vorkommen des Birkenhuhnes (*Tetrao tetrix* L.) in Siebenbürgen.

Von Eduard Czunt.

Fast sollte man glauben, daß in dem schönen, bergumgürtelten, waldbefränzten Transylvanien das Birkenhuhn, dieser Tetraone mit dem Inrasförmigen Stoß, gleich seinem reckenhaften Vetter, dem Auerhahn (*Tetrao urogallus* L.) allenthalben an geeigneten Plätzen vorkommen müßte. Und doch ist dem nicht so, trotzdem allgütige Mutter Natur diese schöne Perle der Krone meines heißgeliebten Vaterlandes mit verschwenderischer Freigiebigkeit ausstattet hat und Örtlichkeiten, welche diesem herrlichen Waldhuhn entsprechen und zusagen würden, vollauf vorhanden wären.

Wohl hörte auch ich hier und da von alten Jägern erwähnen, daß Der oder Jener einen Hahn

amaz sarlóalakú tollakkal bíró kakast látott, vagy lőtt, de semmi határozott vonás sem volt ezekben a közlésekben s így tehát azokat oda soroltam, a hová valók, t. i. a képződés birodalmába.

Állítólag a fogarasi hegységben is elő kellene fordulnia: de én, jöllehet ezt a pompás hegylánczot teljes s összes hosszúságában s összes magaslatain bejártam is, s bár annak állatvilágát a legalaposabban tanuhányoztam is, a nyírfajdra sem magam rá nem akadhattam, sem előfordulását megdönthetetlenül igazoló, más adatra szert tenni nem bírtam, s ezért e tekintetben mind addig tamáskodom, míg ujjamat a sebbe nem teszem, vagyis míg vagy magam nem látom e madarat, vagy kezembe nem veszek egy elejtett friss példányt.

Hasonló kétkedő volt az én igen tisztelt és kedves CSATÓ barátom, kir. tanácsos és alispán Nagyenyeden, az erdélyi ornithológiának nagyérdemű Nestora, ki addig, míg Erdélyből egy frissen lőtt, valóságos nyírfajdot nem kapott, egyáltalában nem hitte, hogy az szűkebb értelemben vett hazánkban is előfordul.

Igen nagy örömem volt tehát, mikor az «*Aquila*» múlt évi folyamában, «*Tetrao tetrix* és *Anser brachyrrhynchus Erdélyben*» című kis dolgozatában a nyírfajdnak előfordulását megdönthetetlen tényekkel megállapította.

Az ő közlése szerint, 1894. évi május hó elején dr. FILEP SÁNDOR esik-szt.-domokosi orvos úrtól egy nyírfajdkakast kapott, melyet április hó utolsó napjaiban a Gyergyó-Bélborhoz tartozó Mogyorós havason lőttek. A madarat, mely most tanúbizonyságot tesz a mellett, hogy a nyírfajd Erdélyben is otthonos, egy gyakorlott kezű præparator dolgozta ki.

Mindazonáltal mégis nagy ritkaság számba megy, mert különben előfordulásáról már jóval korábban is kétségbevonhatlan bizonyítékot kellett volna szereznünk. Magam is a vadász teljes szenvedélyességével és az ornithologus igazolható érdeklődésével igyekeztem, hogy erre a nálunk mondaszerű *Tetrao* fajra vonatkozó biztos adatot szerezzek, és nevezetes az, hogy magam is épen abban az esztendőben, a mikor az én igen tisztelt barátomnak a madár, mint *corpus delicti* kezébe került, kaptam e madárnak Erdélyben való előfordulására nézve az első megdönthetetlen adatot. E madarat múlt évi április hó elején a bélbori hegységben Balkay Árpád magy. kir. esendőrőhadnagy lőtte. A most említett úr

mit síchelförmigen Federn gesehen oder erlegt habe, doch etwas Bestimmtes war an diesen Aussagen nicht und so wurden dieselben dorthin gewiesen, wohin sie gehörten — in das Reich der Einbildung.

Auch im Fogaraser Gebirge sollte der Birkhahn vorgekommen sein, doch so viel ich jene herrliche Gebirgskette in ihrer ganzen Länge und Höhe durchstreifte, so gründlich ich die Tierfauna derselben studirte, das Birkhuhn konnte ich weder selbst finden, noch unumstößliche Beweise für das Vorhandensein desselben mir verschaffen und so bleibe ich denn in dieser Hinsicht ein Thomas, bis ich meinen Finger nicht in das Wundmal gelegt, d. h. bis ich entweder selbst den Vogel gesehen, oder ein frisch erlegtes Exemplar in Händen gehabt.

Ein ebensolcher Zweifler war auch mein hochverehrter lieber Freund, der um die siebenbürgische Ornithologie hochverdiente Nestor derselben, der Vicegespan und kgl. Rath Johann v. Csató in Nagy-Enyed, bis er nicht einen frischgeschossenen leibhaftigen Birkhahn aus Siebenbürgen erhielt, glaubte er überhaupt nicht an das Vorhandensein desselben in unjerem engeren Vaterlande.

Hocherfreut war ich daher, als er im vorigen Jahrgang der «*Aquila*» in einem kleinen Aufsatz über «*Tetrao tetrix L. und Anser brachyrrhynchus in Siebenbürgen*» das Vorhandensein des Birkhahnes als unumstößliche Thatsache constatirte.

Nach seiner Angabe soll er Anfangs Mai 1894 von Herrn Dr. med. Alexander Fizep zu Esik-Szt.-Domokos einen Birkhahn erhalten haben, welcher auf der zu Gergnyó-Bélbor gehörigen Alpe Mogyorós in den letzten Tagen des Monates April erlegt wurde. Der Vogel wurde durch seine geübte und geschickte Hand præparirt und legt nun demonstrativ dafür Zeugniß ab, daß der Birkhahn auch in Siebenbürgen heimisch ist.

Doch muß er immerhin eine große Seltenheit sein, weil wir sonst viel früher sichere Beweise von seinem Vorkommen erhalten hätten. Auch ich habe mich mit der ganzen Leidenschaft des Jägers und dem gerechtfertigten Interesse des Ornithologen bemüht, «*sichere*» Daten über diesen bei uns sagenhaften Tetraonen zu sammeln und merkwürdig — gerade in jenem Jahr, wo es meinem hochverehrten Freunde gelang den Vogel als *Corpus delicti* zu erlangen, erhielt auch ich den ersten unumstößlichen Beweis für das Vorkommen des Birkhahnes in Siebenbürgen, u. zw. ebenfalls aus dem Esiker Comitatus und aus dem Bélborer Gebirge. Der Vogel wurde von dem kgl. ung. Gendarmerie-Oberlieutenant Árpád v. B a l k a y Anfangs April vorigen Jahres (1894)

állítólag két kakast lőtt, melyeknek egyike kitömve az ő birtokában Kolozsvárott van és a melyet a szenvedélyes vadász Keresztély Lajos tanár úr ugyanott látott. A főhadnagy úr azonban — mint mondják — nemesak *nyírfajd-kakasokat*, hanem *nyírfajd-tyúkokat* is látott, de a mely utóbbiakra magától értetődőleg nem lőtt.

Így tehát végre kétfelől is meg volna a bizonyítékunk, hogy nekünk Erdélyben az ú. n. nagy fajdkakason kívül még a kis fajdkakasunk is megvan és hogy hegyeinkben Gyergyó az ő kiválasztott és talán egyetlen tartózkodáshelye.

Meg vagyok győződve, hogy fáradhatatlan vizsgálódásunk révén nemsokára dülöre kerül, hogy vajjon a *nyírfajd* egyesegyedül Gyergyóban és pedig a bébbori hegységben, vagy Erdélynek más részeiben is található.

Egyelőre azonban elégedjünk meg azzal, hogy ez a még nem rég lebegő kérdés végleges és kielégítő megoldást nyert.

Fogaras, 1895.

További adatok a Nyírfajdnak — *Tetrao tetrix* L. — Erdélyben való előjövételéről.

Közli: CSATÓ JÁNOS.

Az «Aquila»-nak 1894. évfolyamában* közöltem volt, hogy a nyírfajdnak Erdélyben való előjövele csak szóbeli közlemények után volt megállapítható s hogy az első példány, mely az előfordulást csakugyan igazolja, az a gyűjteményben levő szép kakas, melyet dr. FILEP SÁNDOR azon évben a Gyergyó-Bébbor határán emelkedő Mogyorós nevű havashól küldött nekem.

Folyó év május hó 21-ikén IMRE DÉNES m. kir. erdőmester úr egy második szép kakassal, örvendeztetett meg, mely Gyergyó-Ditró határán, a Korhán nevű hegyen lővetett. Ez is az én gyűjteményemben van.

Ezen kellemes meglepetésem következtében felkértem az erdőmester urat, hogy engem értesíteni kegyeskedjék a nyírfajdnak azon vidéken való elterjedéséről, számarányáról, dürgési módjáról és helyeiről, valamint arról is, hogy a nagy kakassal — *Tetrao urogallus* L. — valahol végyesen nem fordul-e elő?

* pg. 50.

im Bébborer Gebirge erlegt. Genannter Herr soll zwei Hähne geschossen haben, von welchen einer sich ausgestopft in seinem Besitz in Kolozsvár befindet und welchen Herr Professor Ludwig Keresztély (Kolozsvár), ein leidenschaftlicher Jäger, gegeben hat. Der Oberlieutenant soll indeß nicht nur Birkhähne, sondern auch Birkhennen gegeben haben, jedoch jedoch selbstverständlich auf diese nicht.

So wäre denn endlich von zwei Seiten der Beweis erbracht, daß wir in Siebenbürgen neben dem jagenannten großen, auch den kleinen Hahn haben und das die Gyergyó sein ausserordener — vielleicht einziger — Aufenthaltort in unseren Bergen ist.

Ich bin überzeugt, daß bei unseren rastlosen Forschungen in Bälde sichergestellt wird, ob das Birkhuhn nur in der Gyergyó, und zwar im Bébborer Gebirge, oder auch noch anderwärts in Siebenbürgen vorkommt.

Einstweilen begnügen wir uns damit, daß auch diese, noch vor kurzem schwebende Frage endgiltig und zufriedenstellend gelöst ist.

Fogaras, 1895.

Weitere Angaben über das Vorkommen des Birkhuhnes — *Tetrao tetrix* L. — in Siebenbürgen.

Mitgetheilt von Joh. v. Csató.

Im Jahrgange 1894 der «Aquila»* hatte ich mitgetheilt, daß das Vorkommen des Birkhuhnes in Siebenbürgen lange nur auf Hörensagen beruhte, und daß das erste Exemplar, welches das Vorkommen wirklich bestätigt, jener in meiner Sammlung aufgestellte Hahn ist, welchen mir in jenem Jahre von der zu Gyergyó-Bébbor gehörigen Alpe Mogyorós Dr. Alexander Filep sandte.

Am 21. Mai laufenden Jahres erfreute mich der Herr kön. ung. Forstmeister Dion. Imre mit einem zweiten schönen Hahn, welcher auf dem zur Gemeinde Gyergyó-Ditró gehörigen Berge Korhán erlegt wurde. Auch dieser befindet sich in meiner Sammlung.

Durch diese angenehme Überraschung angespornt, ersuchte ich den Herrn Forstmeister, mich über die Verbreitung des Birkhuhnes in jener Gegend, über das Zahlverhältniß, über den Ort und die Art des Balzens, sowie auch darüber benachrichtigen zu wollen, ob es mit dem Auerhahn — *Tetrao urogallus* L. — nicht irgendwo zusammen vorkommt.

* Pag. 50.

Kérésemnek kedvező sikere volt. A válasz, melyet ezen Erdélyben ritka s úgy madártani, mint vadászati szempontból érdekes madárra vonatkozólag kaptam, általánosabb érdekekkel bír, mintsem el lehessen hallgatni. Épen azért, úgy a mint részletezve felt kérdéseimre Imre D. erdőmester úrtól vettem, szóról-szóra közlöm:

«1. A nyírfajd előfordul Csik vármegyének magán tulajdonát képező, úgynevezett *revindikált* havasi erdőségeiben, melyek a czikkében érintett Bélbor községet körül fogják; továbbá Gyergyó-Szárhegy községnek Borszék és Bélbor között (Borszéktól északra, Bébortól nyugotra) fekvő második határrészben levő erdőbirtokán; és ismét Ditró község határában, hol az általam küldött példány is lövettet.

Mintán a csikvármegyei és a szárhegyi tli-k részi erdőségek a keleti Kárpátoknak a Maros-Torda és Beszterce-Naszód vármegyék határában fekvő Kelemen havas név alatt ismeretes hegyesoportjával összefüggenek, ebből önként következik, hogy Czopelt azon állítása, hogy a Szász-Régentől keletre fekvő hegységekben előjön, igen is megáll, mert onnan ezek feküsznek északkeletre.

Előjön a nyírfajd még Gyergyó-Alfalu községnek a görgényi uradalommal határos Tatárka és Felleszilása nevű erdeiben is. Tehát a Harigita hegyláncban.

A három előbb említett birtok, t. i. a csikmegyei, szárhegyi és ditrói körülbelül 75,000 kat. holdat teszen, míg az utóbbinál, t. i. az alfalusinál 6—8000 kat. holdat számíthatunk olyan területnek, melyen a nyírfajd előfordul.

Természetesen a madár ezen területeknek valószínűleg csak a magasabb fekvésű részeiben tartózkodik.

Én itt tartózkodásom ideje alatt (1885—1896) hét elejtett példányról tudok, mely számba a dr. Pilep által küldött is bele van foglalva.

A Hollósarka, Dealulat, Korhán nevű helyeken, honnan az általam küldött példány került, egyik erdőőröm, ezelőtt három évvel, egy dürgésen tíz darab kakast észlelt. Ez évben is egyszerre négy darabot látott egy erdőőr. Kétségtelen tehát, hogy nem eltévedt példányokról van szó, hanem hogy e vidék ennek a madárnak tényleg tartózkodási helye.

2. Az előbbiekből folyólag, számukat hozzávetőleg 50—60-ra lehet tenni. Ugyanis a Mo-

Die Bitte war von günstigem Erfolge. Die Antwort, die ich über diesen in Siebenbürgen seltenen und für die Ornithologie wie für die Jagd wichtigen Vogel erhielt, ist von viel höherem Interesse, als daß ich sie verschweigen könnte. Eben deshalb theile ich sie mit, so wie sie mir auf meine specificirten Fragen vom Herrn Forstmeister gegeben wurde, wie folgt:

1. Das Birkhuhn kommt in dem zum Privat-Eigenthum des Csiker Comitates gehörigen, sogenannten «revindicirten» Waldungen vor, welche die, in Ihrem Artikel erwähnte Gemeinde Bélbor umgeben; ferner in einem zwischen Borhét und Bélbor liegenden Waldcomplex (nördlich von Borhét und östlich von Bélbor); endlich in der Umgegend von der Gemeinde Ditró, wo auch das von mir gesandte Exemplar gechoßen wurde.

Da die bereits erwähnten Waldungen von dem Csiker Comitac und von der Gemeinde Szárhegy, mit jenem zu den Maros-Tordae und Beszterce-Naszóder Comitaten gehörigem Gebirge der Ost-Karpaten, welcher unter dem Namen Kelemen-Havas bekannt sind, im Zusammenhange stehen, kann die Behauptung von Czopelt, daß dieses Huhn in den, von Szász-Régen östlich liegenden Bergen vorkommt, bestehen, weil sich dort das Kelemen-Gebirge befindet.

Außerdem kommt das Birkhuhn noch in den Waldungen der Gemeinde Gyergyó-Alfalu — Tatárka und Felleszilása genannt — vor, welche an den herrschaftlichen Grundbesitz von Görgény grenzen.

Die drei ersten Waldungen, die dem Csiker-Comitac, den Gemeinden Szárhegy und Ditró gehören, machen ungefähr 75,000 kat. Foch aus, dagegen können wir bei der letzteren, nämlich bei der alfalugemeinde 6—8000 kat. Foch auf das, von dem Birkhuhn bewohnten Gebiet rechnen.

Natürlich hält sich der Vogel wahrscheinlich nur in den höheren Regionen dieser Gebiete auf.

Ich habe, seit ich hier lebe (1885—1896), auch das von Herrn Dr. Pilep gesandte Stück mitgerechnet, von 7 Exemplaren Nachricht.

Auf den Bergen Hollósarka, Dealulat, Korhán, woher der von mir gesandte Hahn herstammte, hatte einer meiner Forstwarte, vor 3 Jahren, bei einer Balzung zehn Hähne beobachtet. Auch heuer sind auf einmal 4 Stück von einem anderen Forstwart gesehen worden. Folglich können wir nicht von verirren Exemplaren reden, sondern wir müssen positiv annehmen, daß diese Gegend ein Aufenthaltsort dieses Vogels ist.

2. Aus dem bereits Gesagten geht hervor, daß wir die Zahl auf 50—60 schätzen können,

gyorós havas, a honnan a dr. Filep-féle példány került, légvonalban is legalább tíz kilométernyire van a Hollósarkától s így nem valószínű, hogy mindkét helyen ugyanazon példányokat látták volna: az alfalusi határ pedig egészen más hegyláncz.

3. Tartózkodási helyük a fenyves erdő.

Nálunk a henye-fenyő-régió nincs is meg s az csakis a már érintett Kelemen havason kezdődik s a magassági viszony úgy áll, hogy a Mogyorós havas 1360—1450 m., a Hollósarka 1050—1150 méter, Tatárka Felleszilása 1600—1690 méter; holott a Kelemen havasi henye-fenyő-régió 2000—2050 m. magasságban van.

Hogy a nyírfajd még ezen magasságban is előfordul-e? arról ez ideig ninesen tudomásom.

4. A dürgést gyéren erdősült tisztásokon és határozottan a földön végzik.

5. A nyírfajd előfordul a süketfajd lakta helyen is, s én úgy a Mogyorós havas közelében levő Stesiában, mint a Hollósarka szomszédságában levő Közrek havason lőttem süketfajdot.

Hogy a tartózkodási hely tekintetében mégis nem tartanak-e meg bizonyos hatást, nem vagyok bizonyos benne. Úgy látszik azonban, hogy nem, mert a közép fajdnak — *Tetrao hybridus Lin* — a süket- és nyírfajdtól való különbözése az itteni székely vadászok előtt nem ismeretlen; azonban meglevő példánnyal, fájdalom, ezt nem lehet demonstrálni.

*

Miután ez az érdekes fajd Erdélyben állítólag más vidéken is előfordul, kívánatos volna azon vidékekről is hasonló részletes és biztos felvilágosítást nyerni.

Nagy-Enyed, 1896. augusztus 21.

«*Coturnix dactylisonans M. × Perdix cinerea L.*» Így determinál Dr. MADARÁSZ GYULA «Magyarország stb. a magyarországi madarak kiállításához» című, Budapestben 1891-ben megjelent munkájának 91. lapján egy Sárosmegyéből való madáralakot, melyet tehát a fűrj és fogoly kereszteződéséből származtat. A kitömött madár bőre erősen ki van nyújtva s meglehetősen rongálódott. Tollzatának sötétebb színe és különösen a rajta levő világosabb rajzolatok leginkább a fogoly hátára emlékeztetnek, ellenben nagysága és egész termete a fűrjével egyező. SICHETET

Das Mogyorojer Gebirg, woher das Filep'sche Exemplar herstammt, ist in gerader Richtung wenigstens 10 Kilometer weit von dem Hollósarka entfernt, und so ist es nicht wahrscheinlich, daß man auf beiden Stellen die nämlichen Vögel gesehen hätte; das Alfalusi Gebiet liegt in einer ganz anderen Gebirgskette.

3. Ihr Aufenthaltsort ist der Nadelwald.

Bei uns ist keine Legföhrenregion: diese fängt nur auf dem Kelemen-Gebirge an. Die Höhenverhältnisse sind: das Mogyorojer Gebirge steigt 1360—1450 Meter hoch, Hollósarka 1050—1150 Meter, Tatárka Felleszilása 1600—1690 Meter, wogegen die Legföhren-Region auf dem Kelemen-Havas sich in einer Höhe von 2000—2050 Meter befindet.

Daß das Birkwild auch in dieser Höhe vorkäme, ist mir bis jetzt nicht bekannt.

4. Das Balzen geht auf schütter bewaldeten Lichtungen und entschieden auf der Erde vor.

5. Das Birkhuhn lebt auch auf den von dem Auerhahn bewohnten Stellen, und ich erlegte schon Auerhähne auf dem Stesia, welcher dem Mogyorojer Gebirge nahe liegt, wie auf dem Közrek-Gebirge in der Nachbarschaft von Hollósarka.

Ob sie sich aber, den Aufenthaltsort betreffend, nicht an gewisse Grenzen halten, darin bin ich nicht gewiß. Es scheint aber so, daß sie in dieser Hinsicht keine Grenzen kennen, weil bei den hiesigen Jägern der Unterschied zwischen dem *Tetrao hybridus L.* und den Arten *Tetrao urogallus* und *tetrrix* wohl bekannt ist: man kann es aber, leider, bis jetzt mit keinem Belege demonstriren.»

Da dieses interessante Waldhuhn wahrscheinlich auch in anderen Gegenden von Siebenbürgen vorkommt, so wäre es wünschenswerth auch von dort gleich ausführliche Aufklärungen zu bekommen.

Nagy-Enyed, den 21. August 1896.

«*Coturnix dactylisonans M. × Perdix cinerea L.*» Unter dieser Benennung führt Dr. Julius v. Madarász in seinen «Erläuterungen z. zur Ausstellung der ungarischen Vogelfauna z. Budapest (1891)» pag. 91 eine Form an, welche als Hybride von Wachtel und Rebhuhn bezeichnet ist und aus dem Comitate Sáros stammt. Der Balg ist sehr stark gedehnt, ziemlich defect, die Farbe des Gefieders von dunklem brannen Ton und erinnern besonders die lichtereren Zeichnungen an jene des Rückens vom Rebhuhn, wo hingegen Größe und Habitus der Wachtel entsprechen. Durch Herrn

A., kit a madárra Tschusi v. Schmidhoffen tett figyelmessé, azzal a kéréssel fordult intézetünk-höz, hogy neki a bőr kiadása, vizsgálat czéljából kieszközöltessék. Ennek a kívánságnak azonban nem felelhetünk meg, minthogy a preparatum már rossz.

A madár azonban újabb vizsgálat alá került, mely alkalommal kitűnt, hogy nem kereszteződés esete forog fenn, hanem a fürjnek egy sötétbarna példányáról van szó, melyet VERRAUX és DES-MURS «*Synoicus lodoisiae*» néven emlitenek, ellenben a British Museum katalógusa XXII. kötetében a *Coturnix* és csillag alatt így jellemez: «Is unquestionably merely a dark form of the common Quail». Ezt közöltük SUCHETET úrral, ki köszönő levelében egyúttal azt is megemlíti, hogy a dr. Madarász úr által vele közölt *Anas boschas* L. × *Spatula clypeata* L. állítólagos kereszteződése sem vált be. Ezredéves kiállításunk számos más érdekes dolgain kívül, Torontálmege csarnokában tekintélyes ornithologiai anyag is gyűlt össze, közötté a fürjnek egy halvány chlorochroismusa és egy fiatal, igen szép «Synoicus» példánya. Mindkét madár a kiállító dr. MIHALOVITS ÖDÖN nagy-beeskerekéi árvaszéki elnök úr szivességéből a Központ tulajdonába ment át, a «Synoicus» alakra pedig a következő tudósítást vettük tőle: «E fürjjet 1895. szept. 11-én, vonulás idejében löttem. Egy azon helyről egymásután 5—6 db. röppent fel, közülök két lövésre kettő esett. Az egyik egészen rendes színű, a másik azonban szokatlanul sötét volt. Minthogy a madarak fiatalok és egyazon helyről keltek, azt hiszem, hogy egy költésből is valók».

Ennek az állításnak mindenesetre megvan az alapja, s igazolhatja azt a véleményt, hogy a kérdéses sötét madár, a közönséges fürjnek csak színbeli eltérése.

Hirundo rustica L. novemberben. Tisztelt munkatársunk, GYULAI GAÁL GASZTON úr, 1896 november hó 5-ikén arról értesít, hogy novemb. 4. és 5-ikén Kővágó-Örsnél, P.-Császtán, délután 2 és 3 óra között a szőlők fölött egy füstí fecs-két látott elshogni. Ez a késői előjövétel a rendkívül tartós és szép őszi időjárásnak tulajdonítandó és újabb bizonyítéka a madárvonulás

Tschuji von Schmidhoffen aufmerksam gemacht, wandte sich Herr A. Suchetet an unser Institut, mit der Bitte, ihm den Balg behufs Untersuchung zu vermitteln, welchem Wunsche nicht entsprochen werden konnte, weil der Balg schlecht präpariert ist; derselbe wurde jedoch einer neueren Prüfung unterzogen, wobei es sich herausstellte, daß es sich hier nicht um eine Hybride, sondern um eine dunkle, braune Form der Wachtel handelt, welche Verreaux und Des-Murs als «*Synoicus lodoisiae*» anführen, der Katalog des British-Museums, Vol. XXII, dagegen sub *Coturnix et stella* wie folgt kennzeichnet: «Is unquestionably merely a dark form of the common Quail». Dieses Resultat wurde Herrn Suchetet mitgeteilt, welcher sodann in seinem Dankschreiben beifügt, daß sich auch die, von Dr. J. v. Madarász als *Anas boschas* × *Spatula clypeata* ihm mitgetheilte angebliche Hybride, nicht bewährt. Außer anderen interessanteren Sachen, brachte nun unsere Millenniums-Ausstellung im Pavillon des Comités Torontal ein ansehnliches ornithologisches Materiale, darunter einen blaffen Chlorochroismus und eine sehr schöne «Synoicus»-Form der Wachtel, u. zw. ein junges Exemplar. Der Aussteller war Herr Dr. Edmund von Mihalovits, Waisenstuhl-Präsident zu Groß-Beeskeres, der so gütig war, beide Wachteln der Centrale zu überlassen, u. zw. hinsichtlich der «Synoicus»-Form mit folgender Bemerkung: «Ich schoß diese Wachtel am 11. September 1895, die Wachteln befanden sich schon auf dem Zuge. Von ein und demselben Punkte flogen nach einander 5—6 Wachteln auf, wovon ich mit einem Doppelschuß zwei Stück erlegte. Das eine Exemplar war ganz normal, das andere war abnorm dunkel. Da die Wachteln Junge waren und von demselben Punkte auflogen, glaube ich, daß dieselben ein und demselben Neste entstammten.» Diese Vermuthung hat jedenfalls viel für sich und ist geeignet die Meinung, es sei diese dunkle Form bloß eine Farbenvarietät der gewöhnlichen Wachtel, zu bekräftigen.

H. D. C.

Hirundo rustica im November. Unser verehrter Mitarbeiter, Herr Gaston Gaál de Gyula theilt uns unterm 5. November 1896 mit, daß er am 4. und 5. November auf P.-Császtán, bei Kővágó-Örs, Nachmittags zwischen 2—3 Uhr, über die Weingärten eine Rauchschwalbe dahinstreifen sah. Dieses späte Vorkommen ist auf Rechnung des außergewöhnlich anhaltenden schönen

és időjárás közötti szerves összefüggésnek. A földirati pozíció: é. sz. 46° 50' 30" a Balaton nyugoti partján, a mi körülbelül a keleti hosszúsági (Ferro) 35° 16' 10" alá esik.

A délamerikai *Myopsittacus monachus* Bodd. Magyarországon.

ERTL Gusztáv m. kir. erdőmester úr folyó év márcziusában az említett nevű papagályt a következő levél kíséretében küldte be meghatározás végett a M. O. K. főnökének: «A mellékelt madarat Csanádmegyében Apátfalva és Nagylak közt, a Töviskési kistérségi pusztán 1885. évi augusztus végével lőttem ki egy három tagból álló csoportból, mely épen a Maroson akart átrepülni. A papagályt megmutattam az ott foglalatokodó gulyásnak, a ki azután elmondta, hogy ilyen madarak már néhány hete tartózkodnak azon a tájon s a bogáncs magjával élnek, a mi tényleg be is bizonyult a preparálás alkalmával, mert a madár gyomrában lehámozott bogáncsmagon kívül más tápanyagot nem találtam».

Arra a kérdésre, hogy a madár miképp kerülhetett hozzánk, a főnök felelete az, hogy a papagály alkalmasint valamelyik madárkereskedés küldeményéből szabadult el, mint pl. az ausztráliai fekete hattyú egy példánya, mely Bars megyében tartózkodott, vagy mint az a kakadu, a mely Fertő nádasából került meg.

M. O. K.

Nerbstwettens zu leben und ist ein neuer Beweis für den organischen Zusammenhang zwischen Vogelzug und Bitterung. Die geographische Position ist 46° 50' 30" n. B. am Westufer des Balaton, d. i. beiläufig 35° 16' 10" östlicher Länge von Ferro.

Der südamerikanische *Myopsittacus monachus* Bodd. in Ungarn erlegt.

Herr Gustav Ertl, kön. Forstmeister, sandte den genannten Papagei im März d. J. mit Beifügung folgenden Briefes zur Determinierung dem Chef der U. O. Centrale ein: «Den Vogel erlegte ich aus einer drei Köpfe zählenden Schaar Ende August 1885 in der Töviskésér ärarischen Pushta, zwischen Apátfalva und Nagylak im Csanáder Comitate. Die Vögel waren eben im Begriffe den Marosfluß zu überfliegen. Als ich den Papagei dem daselbst angestellten Hirten vorwies, erzählte dieser, daß solche Vögel schon seit Wochen in der Gegend vorkommen und sich mit Distelfamen ernähren. Letzteres erwies sich beim Präparieren als wahr, da ich im Magen des Vogels außer geschälten Distelfamen nichts Anderes fand.»

Auf die Frage, wie der Vogel in unsere Gegend gelangte, antwortete der Chef, daß der Papagei wahrscheinlich aus der Sendung irgend eines Vogelhändlers entflohen, wie auch das eine Exemplar des australischen schwarzen Schwanes, der sich im Barjer Comitate aufhielt, oder jener Katadu, der im Röhrbrichte des Neufiedler-Sees erlegt wurde.

U. O. C.

INTÉZETI ÜGYEK. — INSTITUTS-ANGELEGENHEITEN.

A hasznos és káros madarakról szóló munka, mint a hogy azt már az «Aquila» 1896-iki kiadásának I. és II. füzetében említettük volt, csakugyan meglesz s a kir. Földművelésügyi Minisztérium ezéha 31,600 forintot irányoz elő. A magas Minisztérium a megbízást illetőleg a kir. m. Természettudományi Társulat eljárását tette magáévá. A körülbelül 40 nyomtatott ívre terjedő szöveg megírását chernellházi CHERNEL István úrra bizzák, ki ennek fejében 2000 forint megbízatási díjat nyer, azonfelül, ha a szöveg beválik, minden nyomtatott ív után 40 forint tiszteletdíjat s a munkából 30 példányt. A mű illusztrálását NÉCSEY István festőművész

Das Werk über nützliche und schädliche Vögel kommt, wie schon im Heft I, II 1896 des «Aquila» angedeutet wurde, zu Stande und werden für dasselbe seitens des kgl. Ministeriums für Ackerbau 31,600 fl. präliminirt. Das hohe Ministerium hat hinsichtlich der Betraung den Vorgang der königl. Naturwissenschaftlichen Gesellschaft adoptirt. Sonach wird Herr Stefan Chernel v. Chernelháza mit dem Texte, welcher circa 40 Druckbogen stark sein soll, betraut und erhält ein Betraumungshonorar von 2000 fl.; falls der Text entspricht, per Druckbogen 40 fl. extra und 30 Exemplare des Wertes. Mit den Illustrationen wird Maler Herr Stefan v. Nécsen betraut. Es sind 36—40 Aquarell-

fogja végezni. Körülbelül 36—40 akvarelltábla, azonkívül megfelelő számú szövegrajz van tervbe véve. A művész évi tiszteletdíja 1600 frt, 400 frt lakáspénzzel és együttvéve 400 frt műterem-járadékkal: ha a színes táblák s a rajzok beválnak, ez esetben a művésznek minden tábláért 40 frt külön-honorárium jár, szövegrajzait pedig a kir. m. Természettudományi Társulatnál szokásos módon díjazták. A megbízás 1897 januáriusának elsején történik s a kész művet 1898 decz. 31-én kell a Miniszteriumba benyújtani. A kiadásnak 10,000 daraból kell állnia. A főösszeg keretébe a nagy munkának egy legfeljebb 5 nyomtatott ívre terjedő illusztrált *kivonata* is bele van értve, mely mű a közgazdák, erdőőrök, mezőesőszők stb. számára készül. Ennek elkészítése a Magy. Ornithologiai Központ dolga lesz. A Központtól fölülvizsgált tervezet a következő:

I. Általános rész.

1. A madarak hasznos és káros voltának fogalma.
2. A madárszervezet mint eszköz.
3. A madarak munkálkodásának jelentősége a természet háztartásában.
4. A madarak munkájának értéke az ember gazdaságában.
5. A hasznos és káros madarak csoportosítása:
6. A madarak védelme.

II. Tüzetes rész.

Magyarország madarainak leírása és életrajza rendszeres sorban.

Literatura.
Index.

E munkát az újabb törvényhozási s egyéb nemzetközi alkotások tették szükségessé; ezek a következők.

1. Vadászati törvény.
2. Mezőrendőri törvény.
3. Egyezség egyrészt Ausztria- és Magyarország, másrészt Olaszország között.
4. A párisi nemzetközi egyezség.

A munkának olyannak kell lennie, hogy egyrészt a tudomány mai álláspontjának megfelelően, a művelt osztályt is kielégítse, másrészt

Tafeln und außerdem eine entsprechende Anzahl von Textzeichnungen und Figuren in Aussicht genommen. Der Künstler erhält jährlich ein Honorar von 1600 fl., 400 fl. Quartiergeld und im Ganzen 400 fl. Atelierpauschale; wenn die Tafeln und Zeichnungen entsprechen, erhält der Künstler per Tafel 40 fl. Ertrahonorar, für die Zeichnungen eine Vergütung, wie dieselbe bei der königl. ung. Naturwissenschaftlichen Gesellschaft üblich ist. Die Betrauung erfolgt mit 1. Jänner 1897 und muß das Werk am 31. December 1898 dem Ministerium eingereicht werden. Die Auflage hat 10,000 Exemplare zu betragen. Im Rahmen der Hauptsumme ist auch ein Auszug des Hauptwerkes, höchstens 5 Druckbogen starkes Werkchen, illustriert, mitinbegriffen, welches für kleine Landwirthe, Forstaufsichtspersonale, Feldhüter etc. bestimmt ist. Mit der Executive wurde die Ungarische Ornithologische Centrale betraut. Die von der Centrale überprüfte Planfizze des Werkes enthält folgende Theile:

I. Allgemeiner Theil.

1. Der Begriff der Nützlichkeit und Schädlichkeit der Vögel.
2. Das Werkzeugmäßige in der Organisation.
3. Die Bedeutung der Arbeit der Vögel im Haushalte der Natur.
4. Der Werth der Vogelarbeit in der Wirtschaft des Menschen.
5. Gruppierung der nützlichen und schädlichen Vögel.
6. Schutz der Vögel.

II. Specieller Theil.

Descriptive und biologische Darstellung der Vögel in Ungarn, in systematischer Reihenfolge.

Literatur.

Index.

Die Nothwendigkeit für dieses Werk ergab sich aus den legislatorischen und sonstigen internat. Verfügungen, welche in neuerer Zeit entstanden sind, u. zw.

1. Jagdgesetz:
2. Gesetz über Feldpolizei;
3. Convention zwischen Osterreich und Ungarn einerseits, und Italien andererseits;
4. Convention von Paris.

Das Werk soll so geschrieben sein, daß es dem gegenwärtigen Standpunkte der Wissenschaft entsprechend, den Anforderungen des gebildeten Standes gerecht wird, dabei geeignet ist, für tüchtige

meg az elemi iskolák szorgalmas tanulói, a gazdasági és erdészeti alkalmazottak számára is jutalmul szolgálhasson.

A legszerényebb «kongresszus». Az 1896-ik évet ünneplő Magyarország egyebek között a nemzeti és nemzetközi kongresszusok és konferenciák egész hosszú sorát üdvözölte és érte meg, melyeknek alfájául az interparlamentáris béke-konferenciát, omegájául pedig a magyar községi jegyzők kongresszusát vehetjük. A két végpont közé sorakoznak a művészet, a tudomány és minden képzelhető rétegeknek s foglalkozási köröknek kongresszusai és értekezletei. A magyar ornithologusok szerény cohorsa elvonta magát ezen fényes sorozattól és a millenniumot barátságos összejövetel alakjában ünnepelte központi intézetében, még pedig f. é. szeptember 15-ikén. Hogy azonban az összejövetel maradandó nyomot is hagyjon, tartottak egyetlen egy gyűlést, melyen az M. O. K. főnöke elnökölt, PUNGUR GYULA pedig a jegyzőkönyvet vezette és a melyen a következők voltak jelen: dr. ALMÁSY GYÖRGY, CHERNEL ISTVÁN, ERTL GUSZTÁV erdőmester, KUNSZT KÁROLY tanító, dr. LOVASSY SÁNDOR tanár, dr. MADARÁSZ GY., SZIKLA GÁB. tanár, főtiszt. HEGYFOKY KÁBOS, HAUER B., CERVA FRIGY., NÉCSEY ISTV., CSÖRGEI-UHLIG TITUSZ, SZALAY L. E.; az intézet többi tagjai és megfigyelői kimentő és üdvözlő iratokat küldtek. Ezen egyetlen gyűlésnek határozata a következő: Magyarország ornithologusai egyesülnek egy ornitológiai szótárnak kiadására, mely a népetimológiával együtt az összes népies elnevezéseket és a teljes terminológiát fogja egybefoglalni.

Elnök az ülés asztalára leteszi és felajánlja a magyar népies madárneveknek, népetimológiáknak, magyarázatoknak és alkalmazásoknak teljesen rendezett gyűjteményét, mint élete eddigi fáradozásainak egyik gyümölcsét, a jelenlevők kinyilvánítják, hogy az ügyet teljes erejükből támogatni fogják. További megbeszélés során megállapították azon módokat, melyek egy megfelelő mozgalom megindítására s különösen az erdészek és nyelvészek érdeklődésének felkeltésére alkalmas. CHERNEL ISTVÁN magára vállalta, hogy Magyarország madarainak nomenclator-át a «Lex prioritatis» elvének legszigorúbb alkalmazásával összeállítja, s azt népies, vagy más, nyelvi tekintetben kifogástalan jó magyar elnevezésekkel ellátja; teljesen

Schüler der Elementarschulen, des landwirthschaftlichen und Forstlichungs-Personales als Prüfungspreis zu dienen.

Der bescheidenste «Congress». Das im Jahre 1896 feiernde Ungarn erlebte und begrüßte unter anderem eine lange Reihe von nationalen und internationalen Congressen und Conferenzen als deren Alpha etwa die interparlamentarische Friedensconferenz, und das Omega der Congress der ungarischen Dorfnotäre genommen werden können: zwischen beide Endpunkte reihen sich Kunst, Wissenschaft und eine lange Reihe von Congressen aller nur denkbaren Schichten und Berufsclassen. Die bescheidene Cohorte der ungarischen Ornithologen entzog sich dieser glänzenden Reihe und feierte das Millennium in Gestalt einer freundschaftlichen Zusammenkunft in ihrem Central-Institute, u. zw. am 15. September l. J. — Damit aber diese Zusammenkunft doch auch eine bleibende Spur hinterlasse, wurde eine einzige Sitzung veranstaltet, welcher der Chef der Centrale präsidirte, deren Protokoll Prof. Jul. Pungur führte, und welcher folgende Mitglieder anwohnten: Dr. Georg von Almásy, Stefan v. Chernel, Forstmeister G. Ertl, Lehrer Karl Kunst, Professor Dr. A. Lovassy, Dr. Jul. v. Madarász, Prof. Gabriel Szikla, Raf. Hegyfokyn Hochw., B. v. Hauer, Friedr. Cerva, Stef. v. Nécsey, Tit. Csörgen-Uhlig, L. E. v. Szalay; die übrigen Mitglieder und Observatoren der Anstalt sandten Entschuldigungs- und Begrüßungsschreiben. Der Beschluß dieser einzigen Sitzung ist der folgende: Die Ornithologen Ungarns vereinigen sich zur Herausgabe eines ornithologischen Wörterbuches, welches alle volksthümlichen Benennungen nebst Volksetymologien etc. und die vollständige Terminologie zu enthalten hat. Vorsitzender legt auf den Tisch der Sitzung seine vollkommen geordnete Sammlung von Vogelnamen, Volksetymologien, Erklärungen und Anwendungen, als eine der Früchte seines Lebens nieder; die Anwesenden erklären, daß sie die Sache nach besten Kräften unterstützen werden. Es wurden noch jene Modalitäten besprochen und beschlossen, welche geeignet sind eine Bewegung hervorzurufen, namentlich das Forstwesen und die Philologen für die Sache zu interessiren. Herr v. Chernel übernahm es den Nomenclator der Vögel Ungarns auf Grund der strengsten Anwendung des «Lex prioritatis» zusammenzustellen und mit jenen ungarischen Benennungen zu versehen, welche volksthümlich sind oder sich als sprachlich richtig erweisen; ausgeschlossen

ki lesz zárva, a mennyiben a magyar nyelv szervezetével ellenkezik, a neologismus, mint pl. *ülyüded-sólyom* = *Falco subbuteo*, *kis-fülöncz* = *Scops giu* stb. A nomenclator már készen is van. Ez az egyedüli mód, a melylyel ellehet érni, hogy azok a magyar nyelvi képtelenségek, melyek többek között a Homeyer-Tschusi-féle jegyzékbe is belékerültek, végre kiküszöböltessenek. CHERNEL és PUNGUR is rendelkezésre bocsátották tekintélyes adatgyűjteményeiket.

Börgyűjtemény. KOSZTKA LÁSZLÓ gyógyszerész úr f. évi június elején a M. O. Központnak 31 darab kikészített madárbőrt ajándékozott. S minthogy ezzel az intézet e nemű gyűjteményének alapja lön megvetve, kedves kötelességünknek tartjuk érette KOSZTKA L. úrnak itt is kifejezni köszönetünket. A példát mások is követték, amennyiben bőröket avagy frissen lőtt madarakat küldtek be, mely utóbbiak kikészítéséből az intézet gondoskodott. Így e gyűjtemény darabszáma százra szaporodott. A beküldött darabokat a szíves ajándékozóik neve alatt a következő jegyzékbe foglalva tüntetjük fel.

find alle Neologismen, welche gegen den Bau der ungarischen Sprache verstoßen, wie z. B. für *Falco subbuteo*: *Ülyüded-sólyom*, für *Scops giu*: *Kis-fülöncz* etc. Der Nomenclator ist bereits fertig, Dies ist das einzige Vorgehen, welches dahin führt, daß jene ungarischen sprachlichen Unmöglichkeiten, welche u. A. auch in das Verzeichniß Homeyer-Tschusi Eingang fanden, endlich ausgemärzt werden mögen. Herr v. Chernel und Prof. Pungur haben ihre sehr bedeutenden Sammlungen schon zur Verfügung gestellt.

Balgsammlung. Herr Ladisl. v. Košťka schenkte dem H. O. 31 präparirte Vogelbälge. Und da damit der Grund zu einer Balgsammlung gelegt wurde, halten wir es für eine angenehme Pflicht Herrn v. Košťka unsern Dank auch hier auszusprechen. Diefem Beispiele folgten auch Andere, insofern sie Bälge oder frisch erlegte Vögel einjandten, welch' Letztere dann hier im Institute präparirt wurden. So ist die Zahl der Exemplare der Sammlung schon auf hundert gestiegen. Wir führen die eingesendeten Stücke unter den Namen der Herren Einjender im folgenden Verzeichnisse an:

Madárbőrök jegyzéke. — Verzeichniss der Bälge.

KOSZTKA LÁSZLÓ úrtól, (Gács).

Alauda arborea L.
 „ *cristata*, L. (2 drb)
Ampelis garrula, L.
Archibuteo lagopus, Gm.
Astur palumbarius, L.
Buteo vulgaris, Bechst.
Certhia familiaris, L.
Chrysomitris spinus L. (2 drb)
Coccothraustes vulgaris, Pall.
Corvus frugilegus, L.
Dryocopus martius, L.
Emberiza citrinella, L. (2 drb)
 „ *miliaria*, L. (2 drb)
Gecinus canus, Gm. (2 drb)
 „ *viridis*, L.
Hydrochelidon fissipes, L.
Lanius senator, L.
Limosa aegecephala, L.
Muscicapa atricapilla, L. (2 drb)
 „ *collaris*, Bechst.
Passer montanus, L. (2 drb)

Picus leuconotus, Bechst.

Picus major, L.

„ *medius*, L. (2 drb)

„ *minor*, L.

Ruticilla phoenicea, L.

Sitta caesia, W. et M.

Turdus merula, L. (2 drb)

„ *viscivorus*, L.

Upupa epops, L.

Junx torquilla, L.

HAUER BÉLA úrtól, (Kis-Harta).

Ciconia nigra, L.

GYULAI GAÁL GASSTON úrtól, (Lelle).

Aegialites hiaticula, L.

Aerocephalus sp? (chlorochroismus).

Calidris arenaria, L. (2 drb)

Sterna fluviatilis, Naum. (2 drb)

Tringa alpina, L.

Tringa miuuta, Leisl.

CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN úrtól.

Corvus corone, L.

KORBER IMRE úrtól, (Csik-Somlyó).

Circus macrourus, Gm. (3 drb).

SZÜTS BÉLA úrtól, (Tavarna).

Muscicapa collaris, Bechst.

Nucifraga caryocatactes, L. (2 drb).

UHLLIG KÁROLY úrtól, (Sopron).

Emberiza schoeniels, L.

Lanius senator, L.

Motacilla alba, L.

Parus ater, L.

« *caeruleus*, L.

Passer domesticus, L.

Serinus hortulanus, Koch.

Sitta caesia, W. et M.

Sylvia curruca, L.

CSÖRGEY-UHLLIG TITUSZ úrtól.

Acrocephalus phragmitis, Bechst.

Alauda arvensis, L.

Alauda cristata, L.

Anthus trivialis, L.

Chelidon urbica, L.

Columba palumbus, L.

Emberiza citrinella, L.

Emberiza schoeniels, L.

Erithacus luscinius, L.

Fringilla coelebs, L.

Gallinago scolopacina, Bp.

Gallinula chloropus, L.

Himantopus autumnalis, Haas. (3 drb).

Ibis falcinellus, L.

Lanius senator, L.

Ligurinus chloris, L.

Lophophanes cristatus, L.

Motacilla flava, L.

Muscicapa atricapilla, L.

Numenius arquatus, L.

Nyctiardea nycticorax, L.

Nyroca leucophthalmos, Bechst.

Philomachus pugnax, L.

Poecile fruticeti, Wall.

Pratincola rubicola, L.

Querquedula circia, L.

Totanus calidris, L. (2 drb).

« *fuscus*, L. (2 drb).

« *glottis*, L.

Tringa alpina, L.

Midőn az összes ajándékozónak ez alkalommal is hálás köszönetet mondunk, nem mulasztjuk el felemlíteni, hogy különös elismerést érdemelnek CSÖRGEY-UHLLIG TITUSZ-nak a Fertő és Balaton környékén beszerzett és szépen preparált bőrkészítményei. Nagyon szívesen vesszük, ha tisztelt megfigyelőink és más érdeklődők hasonló küldeményekkel gazdagítják e gyűjteményt. A nyers madarak küldésénél azonban, a minél gyorsabb expedialást kérjük. A küldemény mindig HERMAN OTTÓ intézeti főnök nevére a Magyar Nemzeti Múzeumba intézendő.

Dr. Madarász Gyula, mint azt már az Aquila II. évf. 3—4. füzetében jeleztük, 1895 decz. 31-én Ceylonba utazott s kutatásait 1896 ápril 17-én fejezte be. A gyűjtés madártani része 118 fajból — 298 példányban, egy esontváz- — és mellesont-sorozatból áll, ehhez 7 fészkek és tojások sorozata járul. Az anyag feldolgozása már megindult.

Zudem wir die Gelegenheit ergreifen den Herren Einsendern unseren besten Dank zu äußern, müssen wir besonders hervorheben, daß die von Herrn Tit. Csörgen-Uhlig am Fertő- und Plattensee gesammelten und schön präparirten Vögel vollste Anerkennung verdienen. Es wird uns sehr angenehm sein, wenn unsere verehrten Beobachter diese Sammlung mit gleichen Sendungen bereichern werden. Bei der Sendung frisch erlegter Vögel bitten wir aber um rascheste Einsendung. Die Sendungen sind immer auf den Namen des Chefs des Institutes Herrn D. Herman in das National-Museum zu adressieren.

Dr. Julius von Madarász reiste, wie schon in Aquila II, Heft 3—4 gemeldet wurde, am 31. December 1895 nach Ceylon ab und beendete die Forschungstour am 17. April 1896. Das ornithologische Resultat beträgt 118 Species in 298 Exemplaren, einer Reihe von Skeletten, Brustbeinen; dazu kommen noch 7 Nester und eine Suite von Eiern. Die Bearbeitung des Materiales ist im Zuge begriffen.

Biró Lajostól, ki FENICHEL SÁMUEL nyomdোকain haladva, Uj-Guineába utazott, már két küldeményt kapott a M. Nemzeti Múzeum. A két küldemény madártani része dr. MADARÁSZ GYULA determinálása szerint 60 fajból áll, köztük 25 oly fajjal, melyet FENICHEL nem gyűjtött.

Dr. Finsch Ottó, a M. Ornith. Központ tiszteletbeli tagja, látogatásával örvendeztette meg intézetünket. A nagy hírű kutató a magyar kormány meghívásából látogatta meg ezredéves kiállításunkat, mint a történelmi rész öskorszakbeli elemeinek bírálója.

Liburnai dr. Lorenz L., a bécsi császári Múzeum ornithologiai osztályának öre, oly ezélből tisztelte meg látogatásával intézetünket, hogy annak szervezetét tanulmányozhassa, mivel az osztrák kormány újabban megadta a módot, hogy Ausztriában a madárvonulás megfigyelését folytathassák s az eredmény feldolgozását is megkezdhessék. LORENCZ úr gondosan feljegyezte a vonulási adatgyűjteménynek az évi kimutatások és egyes megfigyelők szerint való elrendezését, a geographiai állomások gyűjteményét, a Magyarországra vonatkozó adatsorozatot, végre mindazt, mi az adminisztrációt illeti. Reméljük, hogy a lajtántúli központtal nemsokára érintkezésbe jövünk, melynek területe nagy fontosságú, mert Dalmácia, az Alpok és a Visztula síkja is oda tartoznak. LORENCZ úr Budapestről Fiuméba s Sarajevóba utazott.

Dresser nagy műve. A Központ megszerezte DRESSER S kötetes, «A History of the Birds of Europa» című nagy művét, még pedig oly szerencsével, hogy ugyanazt a példányt kapta meg, mely egykor Mr. SEEBOHMÉ, az oly híres angol ornithologusé volt. Különösen azért beesés e példány, mert benne sok, a SEEBOHM kezétől eredő jegyzet. A mű megszerzése úgy volt lehetséges, hogy az intézet főnöké saját tiszteletdíját szánta ennek, és más ornithologiailag fontos munkáknak megvételére.

Personalia.

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi Miniszter megengedte, hogy CSÖRGEY-ULLIG Ti-

Ludwig Úr, der sich, den Spuren Samuel Fenichel's folgend, nach Neu-Guinea begab, ließ schon zwei Sendungen an unser National-Museum gelangen, deren ornithologischer Inhalt, laut Bestimmungen des Herrn Dr. Julius v. Madarász, 60 Species ausmacht, worunter 25 Arten, welche Fenichel nicht gesammelt hat.

Dr. Otto Finsch, Ehrenmitglied der Ung. Ornith. Centrale, erfreute unsere Anstalt mit einem Besuche. Der berühmte Forscher besuchte die ungarische Willeminius-Ausstellung auf Einladung unserer Regierung als Juror für die urgeschichtlichen Elemente der historischen Abtheilung.

Dr. L. Lorenz von Liburnau, Custos der ornithologischen Abtheilung am kais. Hofmuseum in Wien, beehrte unsere Anstalt mit einem Besuche, u. zw. behufs Studiums der Einrichtungen derselben, da die Regierung Osterreichs neuestens Mittel bewilligt hat, welche es ermöglichen werden, die Beobachtungen des Vogelzuges in Osterreich fortzusetzen und auch an die Bearbeitung zu schreiten. Herr von Lorenz notierte genau die Einrichtung der Datensammlung nach Jahresberichten und Auctoren; die Sammlung der geographischen Positionen; jene der auf Ungarn bezüglichen Datenreihen; schließlich Alles, was auf die Administration Bezug hat. Wir hoffen mit dem transleithanischen Beobachtungs-Centrum recht bald in Contact zu kommen, dessen Gebiet, besonders wegen Dalmatien, der Alpen und der Weichselebene von so großer Wichtigkeit ist. Herr von Lorenz begab sich von Budapest nach Fiume und Sarajevo.

Dressers grosses Werk. Die Centrale hat Dresser's großes Werk «A History of the Birds of Europa» VIII. Vol. erworben und war so glücklich jenes Exemplar zu erhalten, welches im Besitze des so berühmten englischen Ornithologen Mr. Seebohm war. Einen besonderen Werth besitzt dieses Exemplar dadurch, daß in demselben ein Menge, von Seebohm's Hand stammender Anmerkungen enthalten sind. Die Erwerbung wurde dadurch ermöglicht, daß der Chef der Anstalt auf sein Ehrenhonorar verzichtete und dasselbe zur Anschaffung von wichtigen ornithologischen Werken widmete.

Personalia.

Se. Excellenz der Herr Minister für Cultus und Unterricht hat gestattet, daß der Hörer der Philo-

trisz bölcsészettanhallgató rendes fizetéses gyakornokká nevezlenség ki s egyszersmind az asszistensi teendőket is végezhesse; SZALAY L. ELEMÉR orvostanhallgató is rendes fizetéses gyakornokká lépett elő s a registraturát végzi.

GAJZÁGÓ TIBOR volontair úr állásától köszönettel fölmentetett.

Joseph Titus Esörgeu = Ublig den Posten eines ord. befoldeten Praktikanten bekleide und zugleich die Agenden eines Assistenten versehen: Hörer der Medicin u. C. von Szalay, rückte zum ord. befoldeten Praktikanten vor und verzieht die Stelle des Registrators.

Herr Volontär Tibor von Gajzágó wurde von dieser Stellung mit Dank entbunden.

A Magyar Ornithologiai Központozhoz érkezett nyomtatványok jegyzéke.

An die Ungarische Ornithologische Centrale eingelangte Schriften.

Ajándékok. — Geschenke.

(Folytatás. — Fortsetzung).

113. DR. R. BLASIUS: *V. Bericht über das permanente internationale Ornithol. Comité f. die Jahre 1891-95.* Braunschweig. 1896. 8°.
114. DR. R. BLASIUS und G. HAYEK: *II. Bericht üb. d. perman. internat. Ornith. Com. und ähnliche Einrichtungen in einzelnen Ländern.* 1886.
115. DR. W. BLASIUS: *Museum Homeyerianum.* Braunschweig. 1893. 8°.
116. A. BOUCARD: *The Humming Bird.* London. Vol. II. Nr. 6., 7., 8.
117. DR. L. BREHM: *Einige Vögelarten, welche sich dadurch, dass ihre Männchen ein dem der Weibchen ähnliches Kleid tragen, von Verwandten unterscheiden.* Dresden. 1864. 4°.
118. SPIR. BRUSINA: *Spomenik.* Belgrad. 1888.
119. CHERNEL ISTV.: *A költözködő madarak tavaszi megjelenése Középm.* Budapest. 1896. 4°.
120. COUES ET PRENTISS: *Avifauna Columbiana.* Washington. 1883. 8°.
121. V. FATIO: *Premier Congrès Ornithologique Internat. à Vienne.* Rapport au haut Conseil fédéral Suisse. Genève ex Berne. 1884. 8°.
122. " " *Perdix saxatilis var. melanocephala curieux déplacements de couleurs.* Av. 2 pl. Paris. 1894. 8°.
123. L. S. FOSTER: *The published Writings of George Newbold Lawrence. 1844—1891.* Washington. 1892. 8°. Duplum.
124. M. FÜRBERINGER: *Anatomie der Vögel.* Budapest. 1891. 4°.
125. GAAL GASTON: *A M. Ornith. Központ szervezete, eszközei és berendezései.* Budapest. 1894. 4°.
126. " " *A Madárvonulás Magyarországon az 1894. év tavaszán.* Budapest. 1895. 4°.
127. " " *A Madárvonulás Magyarországon az 1895. év tavaszán.* Budapest. 1896. 4°.
128. J. C. L. T. D'HAMONVILLE: *Catalogue des Oiseaux d'Europe.* Paris. London. 1876. 8°.
129. " " " " " *A madarak vonulása Manonvilleben.* | Budapest. 1895. 4°.
Passage des Oiseaux à Manonville. |
130. HEGYFÖKY KÁROK: *A füstli fecske vonulásának és a levegő egyidejű hőfokának elméleti megállapítása.* Budapest. 1895. 4°.
131. " " *Meteorologiai adatok az 1895. évi madárvonulási jelentésekhez.* Budapest. 1896. 4°.
132. F. HELM: *Tavaszi megfigyelések a frohburgi tarakon.* Budapest. 1896. 4°.
133. O. HERMAN: *Ueber die ersten Ankunftszeiten der Zugvögel in Ungarn.* Budapest. 1891.
134. " " *Fennichel Samuel emléke.* Budapest. 1895. 8°.
135. " " *A madarak megfigyeléséről.* Budapest. 8°.
136. " " *Éles határok és látszólagos megkésések, ezek jelentősége a madarak tavaszi vonulásában.* Budapest. 1896. 4°.
137. " " *A füstli fecske = Hirundo rustica L. tavaszi vonulása.* Budapest. 1896. 8°.

138. HERMAN, O. : *Ethnographische Elemente der Millenniums-Ausstellung Ungarns mit besonderer Berücksichtigung der Urbeschäftigungen*. Wien, 1896.
139. E. F. HOMMEYER : *Reise nach Helgoland*. Frankfurt a. M. 1880. 8°.
140. " " " *Deutschlands Säugethiere und Vögel, ihr Nutzen u. Schaden*. Leipzig, 1877. 8°.
141. " " " *Ornithologische Beobachtungen*. Wien, 1886. 8°.
142. " " " *Muscicapa semitorquata Homeyer ♀ ♂, tabula colorata*. 8°.
143. " " " *Die Spechte und ihr Werth in forstlicher Beziehung*. Frankfurt a/M. 1879. 8°.
144. " " " *Ueber Schongesetzgebung*. Leipzig, 1888.
145. HORVÁTH G. : *Az aranytermő szőlők meséje*. Budapest, 1895. 8°.
146. FERD. KLUG : *Beiträge zur Verdauung der Vögel, insbesondere der Gänse*. Budapest, 1891.
147. KNEZOUREK UND PRAŽAK : *Ornithologische Beobachtungen aus der Umgebung von Časlau und dem Eiseugebirge in Ostböhmen*.
148. TH. LIEBE : *Referat über den Vogelschutz*. Budapest, 1891.
149. P. LORENZ : *Ueber die Nestor-Papageien*. Wien, 1896. 8°.
150. " " *Zwei, von A. B. Meyer neubeschriebene Paradiesvögel*. Wien, 1896. 8°.
151. " " *Referate über die «Aquila»*. Wien, 1896.
152. " " *Die Ergebnisse der Sanitarischen Untersuchungen der Recruten des Kantons Graubünden in den Jahren 1875—79*. Bern.
153. " " *Ueber den Vogelzug*. Wien, 1896.
154. MARTIN LAJ, dr. : *A madárrepülés általános elmélete*. Kolozsvár, 1892.
155. DR. GIACINTO MARTORELLI : *Nota ornitologica supra alcuni exemplari del Gen. Limosa*. 8°.
156. " " " *Le mute regressive degli Uccelli migranti e il loro scambio tra gli emisferi Nord e Sud*. 1892. 8°.
157. " " " *Notizie ornithologiche sopra osservazioni fatte nell' anno 1894-95*. Milano, 1895.
158. " " " *Nota zoologica sopra i Gatti Selvatici e loro affinità, colle razze Domestiche*. Milano, 1895. 8°.
159. " " " *Osservazione sui Mammiferi ed Uccelli fatte in Sardegna*. Pistovia, 1884. 4°.
160. " " " *Monographia illustrata degli Uccelli di Rapina in Italia*. Milano, 1895. 4°.
161. MOJO MEDIĆ : *Ihtiolosoke Bilješke*. U. Zagrebu, 1896. 8°.
162. ALF. NEWTON : *Fossil Birds from the forth coming «Dictionary of Birds»*, 1891. 4°.
163. E. OUSTALET : *Les Oiseaux voyageurs*. Paris, 1886. 8°.
164. " " *Description de nouvelles espèces des oiseaux du Tonkin du Laos et de la Cochinchina*. Paris, 1890.
165. " " *Notice sur la collection d'oiseaux recueillie par M. Dybowski dans le Salura*. Paris, 1891.
166. L. PAOLUCCI : *Sopra alcune specie rare di Uccelli nelle Marche*. Milano, 1881. 8°.
167. " " *Il canto degli Uccelli*. Milano, 1878. 8°.
168. " " *Nuovi contributi all' Avifauna Migratrice delle Marche raccolti nell' ultimo ventennio*.
169. J. P. PRAŽAK : *Ornithologische Beobachtungen aus der Umgebung von Časlau u. dem Eiseugebirge in Ostböhmen*. Wien, 1895. 8°.
170. " " " *Ornithologische Notizen*. Bernburg, 1895. 8°.
171. " " " *Beiträge zur Ornithologie Böhmens*. Wien, 1893.
172. " " " *Einiges über die sogenannten «Fremdkleider» unserer Vögel*. Gera-Unterrnhaus, 1896.
173. " " " *Einige Bemerkungen über die Tannenmeise und ihr nahestehenden Formen*. Wien, 1894.
174. " " " *Zur Ornithologie Nord-Ost-Böhmens*. Wien.
175. DR. M. RABÉ : *Observations sur les Oiseaux faites pendant l'année 1887*. Auxerre, 1889.
176. " " " *Observations sur le passage des Oiseaux dans le departement de l'Yonne pendant l'année 1888*. Auxerre, 1889.

177. J. RABE: *Observations sur le passage des Oiseaux dans le département de l'Yonne pendant l'année 1889*. Auxerre, 1890.
178. " " *Observations sur les passages des Oiseaux dans le département de l'Yonne pendant l'année 1890*. Auxerre, 1891.
179. " " *La protection des Oiseaux*. Auxerre, 1890.
180. P. RAMSAY: *Psittaci in the Australian Museum at Sydney*. Sydney, 1891.
181. DR. E. REY: *Beobachtungen über den Kuckuck bei Leipzig aus d. Jahre 1893*.
182. " " " *Einige Worte der Erwiderung auf Herrn Walters Aufsatz: «Warum brütet der Kuckuck nicht»*. 1894.
183. " " " *Verzeichniss der in nächster Umgebung von Halle a. S. vorkommenden Vögel*.
184. " " " *Bienenwirtschaft und Vogelschutz*.
185. " " " *Das Abändern der Eier innerhalb eines Geleges ist Ausnahme, nicht Regel*. 1891.
186. " " " *Der Kuckuck als Brutparasit*. 1896.
187. ROB. RIDGWAY: *Nomenclature of North American Birds*. Washington, 1881. 8°.
188. " " *Direction for Collecting Birds*. Washington, 1891.
189. " " *Remarks on the avian genus Myarchus, with special reference to M. yucatanensis Laur.* Washington, 1893.
190. " " *Description of some new Birds from Aklabra, Assumption, and Gloriosa islands, Collected by W. L. Abbot*. Washington, 1895.
191. WALT. ROTHSCHILD: *On some new local races of Papilio Vollenhovi Feld. and Papilio Hipponous Feld.: — On a new Bastard from the Palaearctic region. — Remarks and corrections relating to the living giant tortoise on Mauritius etc.* 1894.
192. " " *Salvadorina Waiginensis*. Gen. nov. et. sp. n. 1894.
193. EM. RZEHAŁ: *Der Dornbreher (Lanius collurio L.) als Jagdwild*. 1896.
194. " " *Plebejer aus der Vogelwelt*. Wien, 1894.
195. " " *Der Frühlings- und Herbstzug des grauen Kranichs in Oesterr.-Ungarn*. Wien, 1895.
196. " " *Der Frühlingszug von Raticilla phoeniceus L. für Mähren und Turdus musicus L. in Mähren und Schlesien*. Brünn, 1896.
197. TOMM. SALVADORI: *Elenco degli Uccelli Italiani*. Genova, 1887.
198. HERM. SCHALOW: *Ueber eine Vogelversammlung aus West-Grönland*. Berlin, 1895.
199. " " *Henry Seebohm*. Berlin, 1896.

(Folytatása következik. — Fortsetzung folgt.)

Úsrepéldányok. — Tausch-Exemplare.

1. *Schwalbe*. 1896. XI. 6. Nr. 3.
2. *Journal of the Asiatic soc. of Bengal*. Vol. LXV. Pars 11. Nr. 1. 1896. Nr. 2. (X. 26).
3. *Ornithologisches Jahrbuch*. 1896. 3., 4., 5.
4. *Ornis*. 1895. Heft. IV.
5. *Erdély*. 1896. 3. sz., 4. sz., 5. sz., 6. sz.
6. *Természettudományi Közöny*. 323., 324., 325., 326., 327.; Pótf. 36., 37., 38.
7. *Természetrázi Füzetek*. XIX. (1896.) 2., 3. 4.
8. *Értesítő Erd. Múz. Egylet Orv. Term.-tud. szakosztályából*. 1896. III. Népsz. szak. 1. füzet.
9. *Leopoldina*. (1896.) XXXII. Nr. 2., 3., 5., 6., 7., 8.
10. *Ornithol. Monatsberichte*. (Reichenow). IV. (1896.) 6., 7., 8., 9., 10. (X. 3.)—(XI. 6.); 11.
11. *Zeitschrift f. Ornithol. u. prakt. Geflügelzucht*. XX. (1896.); 6., 7., 8., 9., 10., 11. (XI. 2).
12. *Societatum Litterae*. 1895. Jhrg. 10., 11., 12. X. Jhrg. (1895.) 1., 2., 3., 4—5., 6.
13. *Ornith. Monatschrift*. (Gera) XXI. (1896.) Nr. 6., 7., 8., 9., 10.
14. *Helios*. XIII. (1895.) 7., 8., 9., 10., 11., (1896.) 12.
15. *Mittheilungen d. Naturw. Vereins in Troppau*. 1895. 3., 4., 1896.
16. *Mittheilungen der Naturw. Vereins f. Steiermark*. 1895. Jhrg. 1. köt.
17. *Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpathen-Vereins*. XVI. Jahrg. 1896. 1. köt.

18. *Verhandlungen u. Mittheilungen d. Siebenb. Vereins f. Naturw.* Hermanstadt. Jahrg. XLV. 1896.
19. *Erdészeti Lapok*. XXXV. (1896.) 5., 7., 8., 9., 10., 11.
20. *Jahresbericht u. Abhandlungen d. Naturw. Vereins in Magdeburg*. 1894. II. Halbjähr. 1896.
21. *Atti della Società Toscana di Scienze Naturali*. Pro cessi Verballi. Vol. X. 1895. Novemb., 1896. genn., marz., magg.
22. *Proceeding of the Amer. Acad. of Arts u Sciences New. Ser.* Vol. XXI. and XXII. (1893—1895.) Boston.
23. *North. American Fauna*. Nr. 5. (1891.), Nr. 7. 1893., Nr. 8. 1895.

INDEX AVIUM ALPHABETICUS.

- Acanthis camnabina* 227
Acanthis linaria 30, 33, 58, 139
Accentor collaris 39
Accentor modularis 14, 16, 26, 27, 29, 33, 58, 111,
 112, 114, 115, 127, 220
Accipiter nisus 8, 29, 30
Aerocephalus aquaticus 58
Aerocephalus arundinaceus 16, 29, 32, 58, 111, 220
Aerocephalus palustris 16, 29, 58, 111
Aerocephalus palustris typicus 188
Aerocephalus palustris horticoles 187—196
Aerocephalus phragmitis 14, 16, 29, 59, 111, 114, 115
Aerocephalus streperus typicus 188
Aerocephalus turdoides 10, 11, 15, 16, 29, 30, 31,
 32, 35, 38, 59, 111, 114, 115, 220, 227
Aegialitis cantianus 31, 59
Aegialitis fluviatilis 10, 12, 15, 23, 29, 59, 112, 114, 115
Aegialitis hiaticula 31, 59
Alauda arborea 14, 15, 23, 28, 37, 59, 111, 114,
 115, 219
Alauda arborea Cherneli 127, 209—216
Alauda arvensis 8, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 23, 24,
 25, 26, 27, 28, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39,
 59, 111, 114, 115, 124, 127, 138, 218, 229
Alcedo ispida 61
Ampelis garrula 8, 15, 23, 25, 28, 29, 30, 32, 33,
 37, 39, 40, 61
Anas boschas 9, 13, 26, 29, 32, 34, 62, 111, 112,
 114, 115, 124, 125, 222
Anas boschas × *Spatula clypeata* 237
Anas sp. ? 9
Anorthura troglodytes 220
Anser brachyrhynchus 34, 62
Anser cinereus 23, 25, 26, 27, 32, 33, 35, 62, 112,
 114, 115
Anser segetum 9, 10, 12, 14, 26, 29, 32, 34, 62,
 112, 114, 115, 139
Anthus aquaticus 39
Anthus campestris 10, 13, 28, 30, 40, 63, 111, 114,
 115, 219
Anthus cervinus 40, 63
Anthus pratensis 9, 10, 13, 14, 15, 23, 28, 29, 30,
 31, 37, 38, 63, 111, 114, 115, 124, 136, 219
Anthus spinoletta 219
Anthus trivialis 9, 12, 13, 14, 15, 27, 28, 29, 30,
 31, 33, 64, 114, 115, 127, 219
Aquila naevia 10, 15, 27, 30, 31, 64, 112, 114, 115
Archibuteo lagopus 11, 30, 64
Ardea alba 26, 32, 35, 36, 64, 112, 114, 115, 230
Ardea cinerea 9, 12, 13, 14, 15, 17, 25, 26, 28, 29, 30,
 31, 32, 34, 38, 40, 64, 111, 114, 115, 230
Ardea comata 26, 31, 32, 35, 65, 111, 114, 116
Ardea garzetta 26, 35, 65, 112
Ardea minuta 10, 16, 24, 26, 29, 30, 31, 33, 35, 65,
 112, 114, 116, 227
Ardea purpurea 12, 14, 16, 17, 29, 30, 31, 32, 35, 38,
 65, 111, 114, 115, 230
Asio accipitrinus 30, 66, 223, 224—226
Asio otus 12, 217, 226
Aythya ferina 10, 14, 66, 124, 125

Botaurus stellaris 14, 15, 26, 29, 30, 31, 32, 34, 66,
 111, 114, 115, 230
Bucephala clangula 9, 10, 28, 29, 32, 40, 66, 124, 222
Buteo vulgaris 8, 10, 23, 29, 30, 66, 111, 112, 216

Caprimulgus europaeus 10, 14, 16, 24, 26, 28, 29, 30,
 31, 36, 37, 38, 66, 111, 114, 115
Cerchmeis finnucula 10, 15, 23, 25, 26, 27, 29, 30,
 31, 34, 38, 67, 112, 114, 115, 217
Cerchmeis vespertina 12, 15, 27, 30, 31, 32, 35, 67,
 111, 114, 115, 227
Charadrius apricarius 11, 23, 34, 67, 111
Chaulelasmus streperus 14, 35, 67, 124, 125
Chelidon urbica 9, 11, 13, 14, 16, 17, 24, 25, 27,
 28, 29, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 67, 112, 114, 115,
 127, 138, 221
Chrysomitris spius 9, 23, 26, 68, 112, 114, 218
Ciconia alba 11, 12, 14—17, 24—30, 33, 34, 36,
 37, 38, 39, 40, 68—75, 112, 114, 115, 136, 230
Ciconia nigra 12, 16, 17, 26, 30, 31, 35, 75, 112, 114, 115
Cinclus melanogaster 232
Circæus gallicus 10, 12, 14, 75
Circus ærginosus 12, 14, 15, 24, 26, 29, 30, 32,
 34, 36, 75, 112, 114, 115
Circus cyaneus 28, 32, 37, 76, 111, 112, 217
Circus macrourus 10, 31, 76, 112
Circus pygargus 26, 27, 29, 30, 76
Columba oenas 9, 11, 13, 14, 15, 18, 23, 24, 26,
 28, 33, 34, 36, 37, 39, 76, 111, 112, 114, 115, 128,
 222, 229
Columba palumbus 9, 13, 23, 24, 25, 26, 27, 28,
 36, 38, 39, 76, 112, 114, 115, 127, 221
Colymbus septentrionalis 29, 77
Coracias garrula 10, 12, 15, 16, 23, 24, 25, 26, 27,
 28, 30, 31, 35, 36, 37, 38, 39, 77, 111, 114, 115,
 128, 138
Corvus frugilegus 218
Corvus monedula 136, 218
Cotile riparia 10, 12, 14, 16, 18, 26, 27, 29, 30,
 31, 35, 77, 112, 114, 115, 221
Coturnix baldani 206—208

ERRATA.

- Pg. 4 im deutschen Texte, Zeile 12. v. oben und
auch nächher bis am Ende des Artikels } *Ixy* pro *Irby*.
- Pg. 36 { a jobbfelöli alsó sorban
in der untersten Zeile, rechts } *Eritharus rubicola* pro *Erithacus rubecula*.
- Pg. 80 No. *Emberiza pithyornus* pro *Emberiza pithyornis*.

Die Ungarische Ornithologische Centrale

offerirt gegen ornithologische Fachwerke, besonders welche über den Vogelzug handeln. — solange der Vorrath langt — folgende *ornithologische Arbeiten* :

1. **Herman, O.**, Madarász, Dr. J. v., Chernel, St. v., Vastagh, G. v.: *J. S. von Petényi. Der Begründer der wissenschaftlichen Ornithologie in Ungarn. 1799—1855.* Ein Lebensbild. Budapest. 1891. (Mit einer lithographirten und einer Farbendrucktafel.) IV. 1—137 S.
2. **Frivaldszky, J.**: *Aves Hungariae.* Budapest. 1891. Illustriert. VIII. 1—197 S.
3. **Madarász, Gy. dr.**: *Magyarizó a második nemzetközi ornithológiai congressus alkalmával Budapesten rendezett magyarországi madarak kiállításához.* Budapest. Illustriert. VIII. p. 1—114 S.
4. **Madarász, Dr. J. v.**: *Erläuterungen zu der aus Anlass des II. internat. ornithologischen Congresses zu Budapest veranstalteten Ausstellung der Ungarischen Vogelfauna.* Budapest. Illustriert. VIII. 1—124 S.
5. **Lovassy, S. dr.**: *Az ornithológiai kiállítás magyarországi tojás- és fészekgyűjteményének katalógusa. — Catalog der ungarischen Eier- und Nestersammlung.* Budapest. 1891. VIII. 1—56 S.
6. **Reiser, O.**: *Die Vogelsammlung des bosnisch-hercegovinischen Landesmuseums in Sarajevo.* Illustriert. Budapest. 1891. 1—148 S.
7. **Sharpe, Bowdler R.**: *A review of recent attempts to classify birds.* VIII. Budapest. 1891. 1—90 S.
8. **Slater, Philip Lutley**: *The geographical distribution of birds.* Budapest. 1891. VIII. 1—45 S.
9. **Newton, Alfred**: *Fossil Birds from the forthcoming «Dictionary of Birds».* Budapest. 1891. IV. p. 1—15.
10. **Fürbinger, M.**: *Anatomie der Vögel.* Budapest. IV. 1—48 S.
11. **Palmén, Prof. Dr. J. A.**: *Referat über den Stand der Kenntniss des Vogelzuges.* Budapest. 1891. IV. 1—13 S.
12. **Herman, O.**: *Ueber die ersten Ankunftszeiten der Zugvögel in Ungarn (Frühjahrs-Zug.)* IV. 1—42 S.
13. **Liebe, Dr. Th., und J. v. Wangelin**: *Referat über den Vogelschutz.* Budapest. 1891. IV. 1—18 S.
14. **Máday, I.**: *Referat über den internationalen Schutz der für die Bodenkultur nützlichen Vögel.* Budapest. 1891. IV. 1—17 S.
15. **Blasius, Dr. R.**: *Bericht an das ungarische Comité für den II. internat. ornithologischen Congress in Budapest.* Budapest. 1891. IV. 1—5 S.
16. **Reichenow, Dr. A.**: *Entwurf von Regeln für die zoologische Nomenclatur.* Budapest. 1891. IV. 1—14 S.
17. **Blasius, Dr. R.**: *Entwurf der Statuten des permanenten internationalen ornithologischen Comité.* Budapest. 1891. IV. 1—2 S.
18. **Meyer, A. B.**: *Entwurf zu einem Organisationsplan des permanenten internat. ornith. Comité.* Budapest. 1891. IV. 1—10 S.
19. **Blasius, Dr. R.**: *Bericht über das permanente internationale ornithologische Comité und ähnliche Einrichtungen in einzelnen Ländern.* Wien. 1891. (Sonderabdruck aus «Ornis» Jahrgang 1891.) VIII. 1—15 S.
20. **Főjelentés, Hauptbericht, Comptes Rendu.** I. Th. Budapest. 1892. IV. 1—227 S. II. Th. Budapest. 1892. IV. 1—238 S.
21. **Herman, O.**: *A madárvonulás elemei Magyarországon 1891-ig. — Die Elemente des Vogelzuges in Ungarn bis 1891.* Mit einer Uebersichtskarte, vier Detailkarten und vier Tabellen. Budapest. 1895. IV. 1—212 S.

AMNH LIBRARY

100099778